Folyóirat. 0. 328/2.

MAGYAR MINERVA

1931

II. ÉVFOLYAM 1—10. szám

SZERKESZTI

Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ

WALLA FRIGYES

POZSONY-BRATISLAVA
CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT, KERTÉSZ-UTCA 1.

303357

IRÁNYCIKKEK

Bartók Béla:
Mi a népzene? 193—195
A parasztzene hatása az újabb műzenére 225—228
A népzene jelentőségéről 257—259
Farkas Geiza:
A kecske, a káposzta... 1—4, 33—36, 65—68
Jankovics Marcell:
Árpádházi Szent Erzsébet 289—291
Krisztics Sándor:
A konzervativizmus és liberalizmus 129—131
Tichy Kálmán:
A művészi meglátás 97—102

NOVELLÁK, REGÉNYEK

Farkas Geiza:
A leszállítás 161—166
Az elégtétel 187—188
A boldog ember inge 196—198
A megalázás 261—263
N. Jaczkó Olga:
Parlagi kis mese az előkelő nagyvárosból 13—17
Kristály István:
Cukor... 69—71
Tiszamenti május 133—135
Akác, édes akác... 181—184
Erős Vas Gáborné látogatása 268—270
Marek Antal:
Ferenc megtérése 37—42, 76—80, 113—117, 143—147, 185—186, 211—214
Mezei Gábor:
Egy perc 229—232
Páll Miklós:
Kisértés 168—171
Taktika 241—243
Simándi Béla:
A „hősök" lázadása 306—308
Takáts Gyula:
Mártonhegyi ősz 292—296
Tichy Kálmán:
Tamás, a bakter 207—210
W. Wimberger Anna:
Dér 103—107, 136—138, 172—175, 199—202, 233—235, 272—273, 303—305

VERSEK

Bárd Oszkár:
Virágnyelv 51
Az igaz Jóság eljön még vajjon? 167
Berényi János:
Régiek őszén 301—302
Bólya Lajos:
Nem vagyok a tied 132
Csuka Zoltán:
Kubikusok az ablak alatt 180
Dezsényi Béla:
A bakteréknál tavasz van... 68
Erdőházy Hugó:
Szegény emberek 13
Magnézium 75
Mint a csillagok felé 151
Az első ősz 297
Fekete Lajos:
Tiz év mögöttem 47
Mint porszem a szélfuvásban 107—108
A harcos Trójára visszanéz 271
Govorkovich János:
Porsátor 236
Lakner Zoltán:
Öregesen 71
Te vagy most nekem a messzeség 142
Ma szép és jó vagyok 240
Mihály László:
Jöhetnek évek... 17
Felelet Poloniusnak 184
Muzslay-Kampis Ilona:
Könnyek, ha jönnek 142
Páll Miklós:
Szerelmes vers 267
Szenteleky Kornél:
Levél a kedveshez késő éjjel 102
Szombati-Szabó István:
Vadászás téli holddal 9
Isten 111—112
Elégia egy elgázolt tehén halálára. 202—203
Erdélyi szüret 263

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1935 Av. 2532

Tamás Lajos:
Víg csere 36
Távirat 135
Kisebbek lettünk 232
Jövendő hatalom 291
Tompa László:
Nyári kaland 260
Urr Ida:
Esti esőben 86
A cédrusfa verse 214
Bárányfelhő 305
Virsik Mária:
Jégvirágok 43
Az utolsó tangó 81

ÚTLEÍRÁSOK, ÉLETRAJZOK, TERMÉSZETTUDOMÁNYI CIKKEK, STB.

R. Berde Mária:
Erdélyi Vormärz 5—9, 48—50, 72—74, 118—120
Irodalmi terveim 1931. végén 274
Elly Bodenstedt:
A Bromó tűzhányóhegy tetején 315—317
G. O. Burns:
Egy orvos élményei az őserdőben 188—190
Normann Campbell:
Hangyák háborúja az őserdőben 53—56
Jean Dauban:
Madame Roland tündöklése és bukása 308—310
Ernst Dehm:
Hazajáró lelkek a világűrben 87—88
Alain Gerbault:
Gyöngyhalászok között 215—217
George Gilles:
Az állatvilág paradicsoma 85—86
Govorkovich János:
Indiai sírpaloták 120—122
Max Hagener:
Boldog meseország 57—58
C. G. Harlan:
Egy fantasztikus történelmi emlékműről 217—219
Bandat Horst:
Gyümölcsszezón Keletindiában 20—22
Keletindia Semmeringjén 152—154
George Irving:
A legbarbárabb vadászattól a teknősbékafarmig 25—27
Fridtjof Nansen:
A Kaukázus szabadságharca 280—282
Orbán Gábor:
Sikkaszt, sikkad 219—221
Pierre Ravin:
Halálos oroszlánvadászat 150—151
Reményi József:
Magyar író amerikai naplójából 10—13, 44—46, 82—84, 109—111, 139—141, 176—179, 204—206, 237—239, 264—267, 298—301
F. C. Roegels:
Dráma az őserdőben 18—19
Nicholas Roerich:
Képek a lámák birodalmából 313—315
Rónay István:
Az első Havanna-szivarok története 89—91
Arthur Rundt:
Szibériai expresszel Szovjetázsián keresztül 123—125
A G. P. U. álarcai 148—149
F. A. Schöppel:
A Merapi kitörése 23—25
Szenteleky Kornél:
A fehér kultúra apothéózisa 276—279
F. Titayne:
Mexikói kaland 52—53
Jean Valére:
Tunguzka meteoritja 250—253
Jean Jules Verne:
A Nautiluszról 190—191
Hermann T. Wegner:
A mai Bagdad 244—246
Charles d'Ydewalle:
Az afrikai vadon törpéi között 247—249

FIGYELŐ

R. Berde Mária:
Irodalmi terveim 1931 végén 274
Bognár Cecil:
Pax vobis (P. Gulácsy Irén regénye) 59—60
Elek László:
Új Auróra (Irodalmi évkönyv az 1931. évre) 92—93
Szent pokol (Urr Ida verskötete) 93

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Ünnepi könyv. (A Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság almanachja) 125
Uj Auróra (Irodalmi évkönyv az 1932 évre) 317—318
Forum 156

Esterházy János:
Pályázatkiirás a magyar nemzet történetének megirására 254—255

Ferenczy József:
Durch den Kaukasus zur Wolga (Fridtjof Nansen könyve) 288

Kázmér Ernő:
Der Wolf kreist (Michael Ossorgin könyve) 30—31
Revolutionär und Patriot (Ludwig Marcuse könyve) 31—32
Der Alte und die Jungen (Grazia Deledda regénye) 61—62
Menschen und Dinge (Eduard Engel könyve) 62—63
Suomi — Finnland (Franz Thierfelder könyve) 63—64
Die Kinder Israels (Werner Jansen regénye) 94
Der Pulsschlag deutscher Stilgeschichte (Georg Gustav Wieszner könyve) 95
Amulette und Talismane (É. Villiers — A. M. Pachinger könyve) 96
Was lebt auf den Sternen? (Desiderius Papp munkája) 125—126
Ein Künstler und Menschenschicksal (Wilhelm Raupp könyve) 126—127
Eine Stunde Architektur! (Adolf Behne könyve) 128
Rasse und Kultur (Otto Hauser könyve) 157—158
Die Weltrevolutionäre (Josef Leo Seifert könyve) 158—159
Tiere (Bruno von Sanden könyve) 159—160
Volksmusik der Rumänen von Maramures (Bartók Béla könyve) 191—192
Die Heilung durch den Geist (Stefan Zweig könyve) 222—224
Madame du Barry (Karl von Schumacher könyve) 256
Achtsiedel (Josef Martin Bauer regénye) 286—287
Weltgeschichte der Gegenwart (Albrecht Wirth könyve) 287—288
Die Vorbedingungen des internationalen Friedens (B. Scherer könyve) 318—319
Auf dem Dach der Welt. (Wolfgang Lentz könyve) 319—320

Kristály István:
Irodalmi terveim 1931. végén 275
Mindent legyürő fiatalság (Csuka Zoltán verskötete) 284—285

Marek Antal:
Irodalmi terveim 1931 végén 311

Mihály László:
Gyónás (Simándi Béla verskötete) 28—29

Reményi József:
Irodalmi terveim 1931. végén 311—312

Szombathy Viktor:
Irodalmi terveim 1931. végén 312

Tamás Lajos:
Erő (Bólya Lajos verskötete) 155—156
Térkép (Erdőházy Hugó verskötete) 156
Földindulás (R. Berde Mária regénye) 253—254
Uj Auróra 255. 283—284

MAGYAR MINERVA

II. évfolyam, 1. szám. 1931. január 15.

TARTALOM:

FARKAS GEIZA (Elemir): A kecske, a káposzta... (I.)
R. BERDE MÁRIA (Marosvásárhely): Erdélyi Vormärz. (I.)
SZOMBATI-SZABÓ ISTVÁN (Lugos): Vadászás téli holddal.
REMÉNYI JÓZSEF (Cleveland): Magyar író amerikai naplójából.
ERDŐHÁZY HUGÓ (Komárom): Szegény emberek.
N. JACZKÓ OLGA (Tarna): Parlagi kis mese az előkelő nagyvárosból.
MIHÁLY LÁSZLÓ (Budapest): Jöhetnek évek...
F. C. ROEGELS (Berlin): Dráma az őserdőben.
BANDAT HORST (Batávia-Budapest): Gyümölcsszezon Keletindiában.
F. A. SCHÖPPEL (Batávia): A Merapi kitörése.
GEORGE IRVING (Newyork): A legbarbárabb vadászattól a teknősbékafarmig.
MIHÁLY LÁSZLÓ (Budapest): Magyar könyvekről. Versek. (Simándi Béla könyve.)
KÁZMÉR ERNŐ (Zágráb): Külföldi könyvekről. Der Wolf kreist. (Michael Ossorgin regénye.) Börne élete. (Ludwig Marcuse könyve.)

Előfizetési ára egy évre 30 korona, 6 pengő, 150 lej, 60 dinár.

1931

Egyes szám ára 3 korona, 1 pengő, 25 lej, 10 dinár.

JANUÁRI SZÁM

MAGYAR MINERVA

SZÉPIRODALMI, TUDOMÁNYOS ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK JULIUS ÉS AUGUSZTUS KIVÉTELÉVEL MINDEN HÓ 15. NAPJÁN

SZERKESZTI:
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS:
WALLA FRIGYES

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: POZSONY-BRATISLAVA, KERTÉSZ-UTCA 1. TÁVBESZÉLŐ: 36-86

A FOLYÓIRATOT NYOMJA A CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT, POZSONY-BRATISLAVA, KERESZT-UTCA 2. — KERTÉSZ-UTCA 1.

FŐBIZOMÁNYOS MAGYARORSZÁGON: A STUDIUM R.-T. (BUDAPEST, IV., MUZEUM-KÖRUT 21.)

A KECSKE, A KÁPOSZTA . . .

I.

Ez azután az igazán nehéz probléma. Mert hogy *a* kecske is jóllakjék, *a* káposzta is megmaradjon, az a legkönnyebben elérhető úgy, hogy a kecskének más káposztát adunk. De hogy valamennyi káposzta megmaradjon és ugyanakkor valamennyi kecske jóllakjék, — ez a kör négyszögesítésénél bonyolultabbnak látszó feladat.

Pedig mégis végére kell járnunk a feladatnak, meg kell oldanunk a problémát, ha nem akarunk éltünk fogytáig szemlélői, sőt kisebb-nagyobb mértékben részesei lenni a szenvedések és izgalmak pokoltáncának, melyben ma az emberiség nagy hányada, sőt zöme vergődik.

Hogy ne beszéljünk tovább hasonlatokban: a *kecske* nem más mint az ember — mind, a kétezermillió ember, aki a Földtekén él és élni akar. A káposzta pedig a kétmilliárd ember megélhetéséhez szükséges táplálék, ruhanemű, lakás, művészeti termék stb., aminek mindnek ugyan nem egyedileg de összmennyiségben meg kell maradnia, vagyis inkább naponként, idényenként, évenként, évtized- és évszázadonként megújulnia, nehogy az emberiség kisebb-nagyobb része a Siralom völgyéből még mélyebbre, a Kétségbeesés szakadékába hulljon.

Ma a helyzet szinte világszerte az, hogy a kecske éhezik, mert nagyon is sok káposztát termelnek a — kecskék. Nem olyan képtelenség ez, aminőnek első pillantásra látszik. Előfordult már kisebb, tan-ábrának alkalmas léptékben is, például mikor néhány éve nem lehetett a híres Újvidék-Novisad-i strandon fürdeni, mert a Duna annyi vizet hozott, hogy elöntötte az öltözőhelyiségeket, közlekedőutakat, pihenőhelyeket.

A nagyvilágban is lehetséges ez; az emberek milliói éheznek, mert nagyon sok búza terem; dideregnek, mert nagyon sok ruhaszövetet gyártanak, hajléktalanok, mert túlságos sok vasat bányásznak és egyéb építőanyagot termelnek, nem képesek még olvasni sem, mert túlsok az író . . .

Hogyan történhetik ez? Hát úgy, hogy ma a munkaképes embereknek talán a fele megművelhetné az összes termőföldeket, kiszolgálhatná az összes munkagépeket, megtehetne minden csak szükséges szolgálatot a süteménykihordástól és cipőtisztítástól kezdve a rák-műtétekig és operaelőadásokig. Sőt mindebből annyit tehetnek, teremthetnek elő, hogy sem maguk, sem velük együtt összes hozzátartozóik, üzletfeleik, mondjuk gazdáik, nem képesek a termeltet évről-évre fölélni, a felkínált szolgálatokat igénybe venni. Miután pedig ma mindenki akkor kapja meg másoktól a neki szükségeseket, ha mások az ő termékeit, árúit, szolgálatait elfogadják, — a földművesek, iparosok, kereskedők, szellemi munkások beláthatatlan serege áll ma munkakereset nélkül vagy igen nyomorúságos keresetre utalva. Ebből, esetleg segélyekből, meg még nélkülözhető ruházatának, berendezésének eladásából ideig-óráig továbbtengődik a sereg, de persze már távolról sem juttathat az ő szállítóinak, kiszolgálóinak annyi kereseti alkalmat, mint azelőtt.

Gabonából több terem, mint amennyire a világnak szüksége van; tehát olcsó a piacon. Ebből talán az következik, hogy bőségesebben él min-

denki; a szegény többé nincs szűkében a kenyérnek, a gazdag számára pedig több pecsenye-jószágot hízlalnak a szemestermény-fölöslegen? Dehogy! Egyszerűen az történik, hogy a gazda, — a törpebirtokos és kisbérlő éppúgy, mint a nagybirtok ura, — nem kapja meg terménye árában még befektetett munkája ellenértékét, tőkéje legszerényebb kamatát sem, adóba megy el, ami jövedelem talán mégis mutatkozik. A földműves tehát összehúzza derekán a szíjat, eladja azt is, amit különben családjával maga fogyasztana el és ezzel maga nyomja tovább terménye árát. Új ruhát, lábbelit, bútort csak a végszükség esetén, vagy még akkor sem szerez be; ezzel azután iparosok, kereskedők tönkrejutását, munkások elbocsátását idézi elő. Hogy orvos helyett a legtöbb ember megint csak a legközelebbi vénasszonyt kérdezi meg, ha betegség fordul elő nála, hogy könyvet alig vesz valaki, a színházak kiürülnek, az alkotó művészek festményei, szobrai eladatlanok maradnak, ez már kimutatásra sem szorul. Az adók is minden csavar ellenére szűkebben, nehezebben folynak be, így az államok, községek, közüzemek alkalmazottjait is egyre másra „leépítik" vagy legalább arra kényszerítik, hogy felnőtt, munkaképes, minden elgondolható képesítő bizonyítvánnyal ellátott, de sehova alkalmazásba nem vett fiaikat is eltartsák, ahogy éppen tudják. A kereset nélkül maradt ipari és kereskedelmi vállalkozók és munkások, a hasonló lucus a non lucendo helyzetbe került értelmi „keresők" most visszaadják az őstermelőnek a kölcsönt: ők sem vesznek annyi élelmiszert, kivált magasabb minőségűt, tejet, húst, bort, gyümölcsöt és ezzel a földművest megint arra késztetik, hogy földje zsírját legegyszerűbb, legkezdetlegesebb alakjában mint szemes gabonát vesse az éppen ezzel máris túltömött piacra.

Így harapódzik egyre tovább és tovább, szélesebb és szélesebb körökbe a *válság*, a megélhetés lehetetlensége a megélhetés eszközeinek bősége közepett. Mind többet hallani nemcsak százezernyi ázsiainak éhhaláláról, de amerikai, igen, amerikai családok éhezéséről, mind többet olvasunk munkások, iparosok, diplomás emberek elég sokszor családírtással kapcsolatos öngyilkosságáról.

Miért kell ennek így lennie? Miért kell a bőség hullámainak élet helyett halált hozniok? Miért nem dolgozhat mindenki, aki akar, és aki dolgozik, miért nem kapja meg fáradságáért legalább annak egy töredékét, amivel a világ gazdagságát gyarapította, miért csak éppen annyit, amennyiből a legmagasabb számításművészettel sem tarthatja fenn állandóan életszínvonalát, még műveltségét, egészségét sem?

Azért, mert sem a munkát, ennek alkalmait, eszközeit, sem végre termékeit nem azok utalják, osztják ki a dolgozni, fogyasztani, élvezni akaró embereknek és ezek csoportjainak, akik valóban ezeknek javát, az egész emberi társadalom boldogulását akarják. Hanem azok, akiknek egyedüli gondja: hogy jövőben minél teljesebben, a mostaninál is teljesebben rendelkezzenek minden gazdagság és hatalom, tehát az emberek munkája és ennek terméke fölött.

Hiszen ezeknek a hatalmasoknak érdeke nem föltétlenül ellentétes a többi emberiségével; ha az lenne, az általános elkeseredés már régen elseperte volna őket. Ha a nagybirtokos— ember vagy államkormány — azon igyekszik, hogy minél kevesebb ember alkalmazásával minél több gabonát termeljen meg, ez *magában véve* kétségtelenül a más em-

berek tömegeinek is érdeke. Ugyanez áll a nagyipari vállalkozó egyénre, társulatra vagy államra is: nyilvánvaló, hogy ha kevesebb ember rövidebb munkával több szükségleti cikket tud előállítani, ez ismét *magában véve* megkönnyíti, illetve megkönnyíthetné az összes emberek életét. Ha, igen, ha a gazdasági és politikai hatalom birlalói atyai barátai lennének az általuk alkalmazott és kormányzott embereknek, de ezeken túl minden, egyszerűen minden más embernek is.

Csakhogy a gazdasági és politikai hatalmon levőknek nem minden emberről való jóságos gondoskodás a célja, hanem saját hatalmi helyzetük fenntartása, szilárdítása, kiterjesztése. Ez nem személyes vád ellenük, mert ebbe a bűnükbe mindenki beleesik, aki helyzetükbe jut, bármennyi őszinte eszményi emberiesség fűtötte is előbb keblüket, bármennyi legszemélyesebb alamizsna-áldozatra legyenek továbbra is készen. Mert helyzetük nem szilárd, mint aminőnek bolygórendszerünk alkotmányát rövid pár évezredes megfigyelésünk alapján látni véljük. A hatalmasok mindegyikét versenytársak, támadók, ellenségek, még véletlenek is fenyegetik; ezek egyik napról a másikra elsodorhatják nemcsak az ő fényességüket, hanem a szívükhöz másoknál természetszerűen közelebb állóknak, családtagjaiknak, rokonaiknak, műveltség-társaiknak, végül nemzetükben testvéreiknek legközelebbi élet- és érvényesülési lehetőségeit is. Mert az egyszer feladott hatalmi állást azonnal más foglalja el más személyzettel, kisérettel. Ezért kell a világ urainak, legyenek azok különben latifundiumok urai, tröszt-mágnások vagy szovjet-termelési-biztosok, arra törekedniök, hogy mindig minél több ember megfizetésére legyen elegendő életcikkük és minél több ember legyen nemcsak hajlandó, de kénytelen is további termelő munkára rendelkezésükre állni. Mikor azután egyszer csak észreveszik, hogy ha egyiknek-másiknak területén még mindig hiányzik is egy és más, sőt sok minden szükséges, de együttvéve mégis többet termeltek, mint amennyit egy sokkal nagyobb létszámú emberiség elfogyaszthatna, több embert is tettek az általuk nyújtott munkaalkalmakra utaltakká, mint amennyit tényleg munkába állítani képesek, — akkor valamennyien tanácstalanul csóválják a fejüket és — ankéteznek.

Bárha legalább az utóbbit sikert igérő módon tennék! Bárha megfelelő képviselőik útján valóban az emberi világ összes hatalmai együtt lennének, kölcsönös bizalmatlanságtól és egymás elleni hátsógondolatoktól mentesen, egyenlően a közös célra: az összemberiség boldogulására, — vagy ami ebben az esetben ezzel egyremegy, — az önfenntartásra irányzott gondolatokkal. Akkor talán valóban olyasmit fedeznének föl, ami becsesebb a középkori tudósok által hiába keresett bölcsek kövénél, olyasmit, ami arannyá változtatja az ólmot és új fiatalságot ad a megöregedett emberiségnek. Kívánjuk ezt, — hiszen kívánni a lehetetlent is szabad, — a hiba csak ott kezdődik, ahol az ember a kivántat várja is, holott egyelőre éppen a visszautasitott, rettegett ellenkező a valószínű.

Mit is tehetne egy ilyen eszméiben, érzésében földöntúli fénnyel megvilágított mindenható gyülekezet, mit kellene okvetlenül tennie? Mindenekelőtt számba kellene vennie azt, amivel ennek a szükségletnek megfelelhet. Azután minden embernek, — természetesen nem egyenként, hanem csoportonként, tömegenként, — ki kellene jelölnie jövő tevékenysége körét és terjedelmét.

Igy reájönne, hogy az emberiségnek évenként ennyi búzára, rizsre, tejre, gyümölcsre, gyapotra, gummira, fára, szénre, vasra, acélra, ruhaneműre, lakóházra, hajóra, repülőgépre, műútra, orvosi rendelőre, iskolára, könyvtárra, színházra, sporttérre, templomra van szüksége. Mindezek előteremtésére ennyi és ennyi millió hold föld, ennyi és ennyi bánya, kőolajforrás, vízi és szélerő, kész út, közlekedési eszköz és egyéb fölszerelés áll rendelkezésére. És ennyi és ennyi száz millió többé vagy kevésbbé munkaképes férfi vagy nő, ezek közül ennyi gyakorlott földműves, ennyi bányász, kitanult ipari vagy közlekedési munkás, technikai vezető, orvos, tanító, művész, államigazgató.

Ha itt kitünnék, hogy valamely cikkből, például gyapotból, kevesebb terem, mint amennyi az általános szükséglet valóban megfelelő kielégítésére kellene, a világtanács elrendelhetné az illető cikk termelésének kiterjesztését, még a területeket is kijelölhetné, melyeken ez történjék. Ellenben ha máshol, például borból, kávéból, a kellőnél több terem, megtilthatná bizonyos területeknek erre a célra fordítását. Hasonlóképpen nyittathatna vagy záratható le bányákat, építtethetne vagy bontathatna le gyártelepeket, vasuti vonalakat, repülőtereket, iskolákat, kórházakat, versenypályákat is. Mindenütt kiválasztva az egyes cikkek előállítására legalkalmasabb területeket és az odairányítható vízi, gőz- stb. mozgató erőket.

Nem jelentene az ilyen intézkedés kommunizmusra áttérést. Hiszen mindenkinek meghagynák a tulajdonát, kereső lehetőségét, még üzleti hasznát is; éppen csak az utat és módot szabnák meg, melyen azt kihasználhatja, végül még azt is megengednék, hogy az új termelésre áttérni nem kivánó tulajdonos birtokát, vállalatát másra átruházza. Ez sem okozna túlságos nehézséget, hiszen a termelésnek a valódi szükséglethez szabása után egyetlen termelő-vállalkozónak sem kellene cikkei eladatlanul maradásától félnie; így minden szükségesnek fölismert munkatelepre is azonnal akadna vevő vagy bérlő. Ennél nagyobb mértékben az egészséges polgári felfogás sem tiszteli a magántulajdont, mely már régen csakis jus utendi et fruendi, az élvezés és használás joga, de nem jus abutendi, a visszaélés joga is.

FARKAS GEIZA

ERDÉLYI VORMÄRZ

BÁRÓ SCHLEINITZ VILMOSNÉ TOLDALAGI RÓZA GRÓFNŐ EMLÉKEI (1)

Nem olvasóknak szánta. „Önmagával társalog", amikor tollával visszaidézi gyermekkorát, amely a negyvenes évekkel vág egybe. Mindössze egyetlen körülményből sejtjük, hogy számított a legszűkebbkörű olvasóközönségre: németül ír, s tán magyarul nem tudó unokáira gondol ebben.[1])

A családi kéziratra fia, *báró Schleinitz-Prokesch von Osten Viktor*, bukkan reá a hagyatékban. 1925-ben hozza le Koronkára, itt készül el a másolat gróf Toldalagi József könyvtára részére.[2]) Hatvannégy számozatlan oldalon mutatkozik meg nekünk benne; hogyan látta, élte át egy széltől óvott grófkisasszony a nagy idő fordulását, amely éppen az ő serdülő évei alatt forrongott, kelesztődött, hogy aztán a magyar március által jusson el kiért történelmi céljáig.

Bár az emlékirat inkább művelődéstörténeti anyagot nyújt, — mert a gyermekleány figyelmét elsősorban saját személye és környezete kötötte le, — mégis szemléltető históriai tanulság is kidomborodik az élenálló és sokban az általános közfelfogást képviselő család sorsából, melynek lelki arcjátéka is hűen belemintázódik a fogékony, és önálló ítélettel még aligha biró gyermeki kedélybe.

Elmuló és beköszöntő korszellem ütközőpontját tükrözi már a két különböző környezet is, amelyekben Róza grófnő első eszméléseit átéli. A nagyapának, *Toldalagi Zsigmond*-nak (1766—1847.), grófi udvara Nyárádszentbenedeken az ősi patriárkális magyar háztájat és gazdálkodást mutatja be.

Harminchat birtok és a rudai *Tizenkét Apostol* aranybánya „oroszországi jómód"-ot, „szinte fejedelmi háztartás"-t biztosítottak, de a fényűzés nem külsőségekben nyilvánult meg. Igaz, hogy itt épül 1800 körül az a központi fűtésrendszer, amely máig is szolgál, de egyébként a tágas, fehér udvarházat súrolt deszka padolja és az egyetlen törökszőnyeg az ebédlőasztalon kimélődik. Nem ismerik a „salon" kifejezést, az Empire-butorozású nappalikban nippek, csecsebecsék sehol, ékesség gyanánt csak az ősök képei függenek. Nyírott francia park ereszkedik lépcsősen a Nyárádig, régimódi törökrózsák, szegfűk szagosítják be, az oszlopos veranda előtt, a Reitschulban csapottorrú spanyol lovakon futtatnak az unokák.

A háziúr öreg mágnás, „amilyenek csak negyvennyolc előtt éltek." Szelidnézésű, jelentéktelen külsejű, sovány kicsi férfiú, fekete magyarkában, szűk nadrágban, csizmában. Parókáját három évben egyszer frissítteti, vitézkötései állandóan kopottak, s mégis igazi grand seigneur, aki százaknak tud parancsolni s aki családját is szigorú kordában tartja. Nem-

[1]) *Erinnerungen aus der Kinderzeit der Rosa Freifrau von Schleinitz-Toldalagi. 15. Juni 1900.*

[2]) A másolat, *Kramper Caroline* nevelőnő munkája, 5495—95 szám alatt található.

csak az édes gyermekek, de a vők és menyek is készséggel engedelmeskednek minden szavának, s az unokák, — bár nagyon szeretik, — csupa respektusból nem merik megszólítani.

Szerzőember a zsugoriságig, mégis egész magatartását jellemzi az a csekély vonás, hogy míg maga holtáig faggyúgyertyánál olvas estvelente, Eszter leányának, — aki házát vezeti, — viaszból valót égettet. — Nem múlik el ünnep, név- vagy születésnap, hogy ne kívánja maga köré gyűjteni „családjá"-t az óriási ebédlőasztalnál. Valóban régi erdélyi „palota" ez az ebédlőterem, ahol gyermekei és élettársaik, unokák, közeli és távoli rokonok, — néha negyven, ötven személy veszi körül ilyenkor, s a családhoz számítanak, Vályi, a lelkész és a kántor is, feleségükkel, továbbá Demes, a jószágigazgató.[3]) A gyermekek nevelői ilyenkor szabadon szórakozhatnak, a felügyeletet egy idős özvegy papné teljesíti.

Róza grófnő apja, *Toldalagi Ferenc* (1803—1864.), ekkor Marostorda megye főtisztje volt és így bent lakott Vásárhelyen. Minden szombaton ellátogattak a nagyapához, hogy vasárnap délután ismét hazatérjenek. A háromnegyedórás módja beillett kiköltözködésnek:

„Elől anyám három leányával, hatlovas zártkocsiban, lovas előfutárral. A második, nyitott négylovas hintóban apám, fiútestvérem és nevelője. A harmadik fogatban, — ötlovas igás társzekér, két ló hátul s három elől befogva, a kocsis lovon, — Druzsi szobaleány utazott és Marie Bourdet, a bonne... Ezen a szekéren ágynemű, ruhák, vasaló, sőt egy kis fazék is volt herbateának, arra az esetre, ha valamelyik gyermek köhögne. Minden fel volt pakkolva, akárha Amerikába utaznánk."

Az összejövetelekre a grófnő repeső szívvel emlékezik. „Tudja Isten, akkor mindig sütött a nap..." — Az ünnepi ebéd a csemegén kivül hét fogásból állott, a vacsora négyből, és az uzsonna számtalan édességből. Óriási ezüstkannákból rengeteg sok kitünő, méregerős feketekávé fogyott, viszont teát sohasem ittak. Betegség a traktamentumokból nem támadt, az emlékíró ennek okát abban látja, hogy minden otthon, a saját gazdaságukban készült. — A kiszolgálást fekete magyarkába öltözött inasnép végzi. Nem ismerik a hivalgó libériát, de nincs semmi takarékosság a cselédnép számában.

A háztáj szellemét lelkiekben is a nagyapa irányítja. Toldalagi Zsigmond jó magyar érzésű, liberális lelkületű. Unokái később reábukkannak a könyvtárban az öregúr szabadkőműves kötényére, vakoló kanalára. Vendégszobáit Bonaparte-képek, szobrok diszitik, s ez annál érdekesebb, mert ifjúságában mint hivatásos katona harcolt Napoleon ellen s egyik újja holtáig meggörbült a háborús sebesülés folytán.

A „nagy parvönü" bámulata nem változtatott azon a régimódi szokáson, hogy a gróf alkalmazottaival harmadik személyben beszélt. Igaz viszont, hogy ha valamelyiknek tizenkét gyermeke volt, akkor az összesnek gondját magára vállalta. — Ilyen ellentétes szinekből szövődött meg ez a jellem, amelynek egyik legelhatározóbb vonása a szigorú vallásosság. Nagy, de türelmes lelkületű kálvinista, két katholikus vejével soha nem vitázott hit dolgában, bár legkedvesebb leányának azért kellett férj

[3]) Ezt a hagyományos kapcsolatot, mely Erdélyben az egyház emberei és az úgynevezett „udvarok" között fennállott és sok helyen fennáll maig, Ravasz püspök méltatta egy Szegeden tartott előadásában.

nélkül maradni, mert jegyesének, gróf Althannak családja közvetlen az esküvő előtt azt követelte, hogy a menyasszony katholizáljon. Igazi erdélyi érzületmóddal Toldalagi Zsigmond a másét tisztelte, de a magáét nem hagyta. A hit elárulását, megtagadását Róza grófnő is olyan vétéknek tartja, amelyet az Ég föltétlen haragja követ, s ezt a meggyőződését a Mária Terézia által katholizált erdélyi mágnás családok sorsán példázza.

Két fej áll az éremlapon, amely az emlékíró följegyzései nyomán kiverődik előttünk a nagyszülői ház legmarkánsabb egyéneiről. Félig elfedődik a nagyapáé által a női profil, és mégis eltörülhetetlen: Esztternek, a pártában maradt nagynéninek, képe. Mint apja, ő is csupa ellentét: mert ő is csupa elszálló régi és hajnalodó új kor és ízlés között áll. „Gyermekkora az érzelgős holdfénykorszakba esett, mikor mindent nefelejcs font körül." Ilyen lélekkel nyolcvanéves korában is elpirul, ha szerelmese nevét kiejtik előtte, s belépusztul, amikor kidöl a nyárfa a Nyárád mellett, amelyen kettejük bevésett nevét rég elnőtte az idővel feldurvuló kéreg. Egyébként pedig csak éppen néhány apró modorosságot őriz meg a multból. Halad a korral, megértője, védője lesz az ifjúság jogainak, támasza, egészséges összetartója a családnak, talpraesett vezetője az óriási gazdaság női feladatainak.

Hogy mit jelentett akkor a gazdálkodás, kitünik már azon egy szavából az emlékezőnek, hogy minden produktum a saját gazdaságukban készült. A nagy külső munkákból Róza grófnő leírja a szüretet, amely a gazdának nem ünnepalkalom, hanem a legnehezebb dologidők egyike. Kétszáztól nyolcszázig terjedt szükség szerint a szedők száma. Messze uradalmakból gyűlt egybe a jobbágynép, ezeknek szállásról, élelemről kellett gondoskodni. Külön e célra épült csűrökben, szalmán feküdtek, disznóhúsos káposzta, berbécsalmás járt ki nekik ebédre, túró és pálinka porció reggelire és vacsorára. A kacorral levágott fürtöket összeroncsolták és aztán zsákokban kitáncolták. Négytagú falusi banda húzta, „de nem mulatiroztak, mint Magyarországon szokás." A zene a taposok talpa alá szólt, hogy a munkát éjfélig is kibírhassák. A sajtóház előtt hosszú sorban ott állottak a vásárhelyi professzorok, családi orvosok, ügyvédek hordós szekerei, akik mustban kapták meg járandóságuk egy részét. Nemcsak must, hanem búza, gyümölcs, tüzifa, borsó, paszuly, sőt mustár is volt a fizetség; így ment ki a házból a bevett termény, pénzt csak a bányák, a ménes és a bor hozott be.

Ez a természetben — „in natura" — való fizetés sok utánjárással, fáradsággal ment. Különösen a háziasszony viselt nagy terheket, és a gond télen sem apadt: ekkor folyt a fonatás-szőtetés. Tavaszig hegyek nőttek a szövőházban a len- és kendervászon végekből, s mikor a holmi kifehéredett az új napon, a háziasszony megvarrta belőle a család és cseléd fehérneműit.

„Mit tenne ma egy grófné", kérdi az emlékíró hamiskásan, „ha ródlizás helyett az inasok alsónadrágját kellene kiszabnia?"

Vegyük hozzá, hogy mindezen kivül nemcsak az orvosságok jórésze, de az összes szépítőszerek is otthon készültek, s hogy a ház betegein kivül a falu is az udvarban kúráltatta magát. Így értjük csak meg, mi volt a jelentőssége az asszonyi munkának a régi gazdálkodásban s megtanul-

juk tisztelni a nagyasszonyok kötényét, szorgalmuk fehér jelvényét, zászlaját.

„Minden józan, szigorú és nagyon tiszta volt," írja Róza grófnő a nagyapai háztájról. A három jelzőt bátran reáilleszthetjük az egész világképre, mely tolla nyomán az ősi erdélyi főúri udvar életéről elénk tárul.

1847-ben hal meg a nagyapa, aki családját, anyagi ügyeit a legnagyobb elrendezettségben hagyta hátra. A vagyon, az úgynevezett „fiújószág" két részre oszlott, Ferenc és Mihály grófok között. A szabadságharc előszelei lengnek az öreg úr koporsója felett, de Róza grófnő apjának rezidenciája, Koronka, ekkor, 1846—1848. között, éri el fénykorát. Az apa már korábban is sokat járt fel a császári udvarba. Lassanként sem maga, sem családja nem talál semmit finomnak, ami nem németes, franciás. „Szép és modern", bár kivülről egyszerű lakóházat építtet, francia sógorának, báró Rochepinenek tervei szerint. Szándékában van később kastélyt emelni s a házból istállókat alakítani. Parkettával, festett és táblázott falakkal, s a harmincas évek divatja szerint választott bécsi bútorzattal ruházza ki igényesen hajlékát, aranypaszomántos libériát öltet a cselédnéppel, csak a leibhuszár tartja a magyart, de az aztán ha díszbe vágja magát, hát úgy fest, mint holmi lovassági tábornok. A parkot nagyobbra szabják a schönbrunninál, angol módra szabadon nevelik a fákat, bokrokat, köztük egész ligeteket datúrából, magnóliákból. Külön gyönyörűségül szolgál a felszaporodó csalogányok esti muzsikája. A háztartás kisebb keretekben folyt, de annál finomabban, előkelőbben. Első és másodszakács, három kukta, az anya palotáslegénye, az apa huszárja, három lakáj, egy bécsi főkertész, négy kertészlegény, egy magyar veteményes kertész, úttisztító cigányok... A vendéglátás is más. Mindig idegen nép ül az asztalnál, franciák, németek, lengyelek, — régi tanítók is, kóbor művészek, — utóbbiak egymást parazitának titulálják, de nem tágítanak, amíg csak maradhatnak.

„Mindezen dolgok által szemünk a messzeségbe irányult. Az egyszerű régi magyar szokások többé ki nem elégítettek."

A magyar szellem mégsem sorvadt ki a házból. Három tényező tartotta ébren: egyszer az odavénült dada, aki a női cselédséget s az összes gyerekeket keze alatt tartotta. Róza grófnő beismeri, hogy „minden tekintetben megbízhatóbb és ragaszkodóbb volt a modern guvernantoknál." Nagy és erős befolyást gyakorolt az anya, akinek apja, magyarsárosberkeszi *Katona Zsigmond*, guberniumi tanácsos. Göttingában kimüvelődött nagy tudományú férfiu volt és az unió gondolatával már a XVIII. század végén komoly tanulmányok alapján foglalkozott. Nemcsak hogy tőle származik a koronkai könyvtárnak mintegy 2200 kötete, de Róza grófnő szerint maga is írt latinnyelvű történelmi munkákat.[4]) Nagy tudásszeretetét beleplántálta Anna leányába, akiről az emlékíró följegyzi, hogy kitünően forditott latinból, németül és franciául pedig oly kifogástalanul beszélt és írt, „mint egy férfi". Szakszerüen értett földrajzhoz, növénytanhoz. Ez a kiváló teremtés egyben példaszerü jó dajka és anya, aki mindig végigüli gyermekei leckéit s nevelő jogait soha idegenre át

[4]) A viszontagságokat látott, most 12.000 kötetes könyvtárban, annak teljes elrendezése előtt ennek az adatnak a helyességét nem lehet ellenőrizni.

nem ruházza. A ház jó szellemeihez tartoztak végül a vásárhelyi professzorok. Abban az időben, — írja az emlékező, — a családok maguk nevelték saját részükre a nevelőket, ezek később mint professzorok a sírig fenntartották a kapcsolatot. Olyan tanár is akadt, aki a Toldalagi-családra halt birtokával. Ezt a szép összetartozást különösen példázta az apa barátsága *Dósa Elek*-kel, aki később az első magyar felelős minisztériumban játszott szerepet s aki „Deák Ferenc miniatürkiadása volt." (Folytatjuk.)

R. BERDE MÁRIA

Vadászás téli holddal

Most indul a Nagy Vadász
(Láthatatlan Madarász).
Itt vigyáz... Ott vigyáz...
Kire ránéz: csupa gyász.

Sólyma halkan rebben el.
(Lélek száll csak szebben el.)
Sólyma szálldos fenn: a Hold.
Fent a hold...
Egyre szálldos, míg lecsap
S ott terül el, kire csap...
Lent a holt.

Most indul a Nagy Vadász.
Kire ránéz: csupa gyász.
Fent a hold.
Lent a holt.

SZOMBATI-SZABÓ ISTVÁN

MAGYAR IRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Az ember életösztönénél fogva tulajdonképpen minden környezetet megszokik. Így van a bevándorló Amerikával is. Viszont vannak jelenségek, amelyek örökké idegenek maradnak. Például az amerikai újságoknak az a szokása, hogy válópör esetén a szereplők szerelmi leveleit az első oldalon közlik. A szerelmes leveleket, tudvalevően, rendszerint nem költők írják, ennélfogva ezek a szerelmes levelek az újsághirek keretében hihetetlenül komikusan hatnak. Frázisos zagyvaságok, s a csőcselék-műveltség jellemzően hangulatos szórakoztatói.

*

Sinclair Lewis a Nobel-díj átvétele alkalmával nekirohant az amerikai hivatalos irodalmi intézményeknek, amelyekről megállapította, hogy csak az „illetékes tényezők"-től jóváhagyott elvek szolgálatában állanak. Igaz. De mint Sinclair Lewis minden megállapítása, ez is csak féligazság. A hivatalos irodalmi intézmények akadémikus szűkkeblűsége nem Amerika kiváltsága. Így van ez Európában is.

*

Ostobaság egy irodalmi munkát aszerint megítélni, hogy megfelel-e a „jó ízlés" követelményeinek vagy sem. A jó ízlés, irodalmi szempontból, a legtöbbször konzervativ szempont, ennélfogva ellentmond minden eredetiségnek, minden újításnak. Az irodalmi alkotás megítélésében csakis a tehetség és az őszinteség számít.

*

Az író, aki nem akarja látni az életet a maga egészében, arra az utcaseprőre emlékeztet, aki a hóban nem látja meg a poézist.

*

A pittsburghi nemzetközi kiállításon Picassonak juttatták az első díjat a feleségéről készült klasszikus portréért. Alighanem feleségét nem merte kubista portréval megörökíteni. Ebben az esetben mi a különbség a férj óvatossága és a művész taktikája között?

*

Az „Etude" című amerikai zenei folyóirat magyar számot adott ki. Szigeti József, a kitünő művész, Brahms „Concerto"-jával kivívta a legkülönb amerikai zenekritikusok elismerését. S ugyanaznap este, miután Szigeti koncertjét meghallgattam, egy orvos, aki Bécsben végezte tanulmányait, „Mikosch"-viccekkel próbált szórakoztatni. A szépség jelenlétében is rikácsol a butaság. Éppen annyira gyógyíthatatlan, mint amennyire halhatatlan a szépség.

*

Két évvel ezelőtt Bartók Béla Amerikában járt. Vele ebédeltem.

Megkérdeztem tőle, hogy amerikai tapasztalataiban mi hatott rá leginkább? „Egy kinai zenekar San Franciscóban", — volt a válasza.

*

Néger mulatóhely. Az erótikum eliziuma. Fojtó levegő, füst, whisky, pucér mozdulatok, jazz. A primitiv afrikai mult amerikaiasított mámora. A közelben rendőrállomás. A mulatóhely és a rendőrállomás megfér egymás mellett. S a prohibiciós törvény még mindig a legszomorúbb vicce az amerikai életnek.

*

A plutokratának csak az az ember imponál, aki boldogul. Az arisztokratának, akinek tradiciói vannak. Ez az az eset, amikor az előítéletek ikertestvérek, s mégsem hasonlítanak egymásra.

*

Miért hangoztatnak a budapesti kritikusok irodalmi lelkiismeretet, amikor minden széllel bélelt színdarabról megállapítják, hogy világhírű?

*

A minap egy európai orvossal találkoztam, aki azon akadt fenn, hogy egy amerikai egyetemi tanár ismerőse délben moziba ment, két sandwichet vitt magával, azt ott elfogyasztotta, s délután kettőkor visszament az egyetemre, hogy pedagógiai kötelességét teljesítse. „Hol a tekintély?" — kérdezte az orvos. — „Hol a jóhiszeműség az egyetemi tanár képességeinek megitélésében?" — kérdeztem az orvostól. Amiből persze az a tanulság, hogy az embert ne a bogarai szerint itéljük meg. Ezt viszont egy európai orvosnak is illenék tudnia!

*

Egy asszony a lelkemre kötötte, hogy többet foglalkozzam „szellemi" dolgokkal. Ugyanakkor az asztalán láttam Boccaccio „Decameron"-jának züllött, eltorzított amerikai kiadását. Az asszony Fiammetta lehetne, de így csak torz tükre a fájdalmasan komikus erkölcscsősznek.

*

A parvenű nem azért kellemetlen, mert mesterkélt az önbecsülése; inkább azért, mert mint minden hazugság, a hangsúlyozott modor ellenére zilált a fölényeskedése.

*

Egy amerikai ismerősöm nemrégiben érkezett vissza Franciaországból. Legjellemzőbb élménye, hogy egy alkalommal egy művelt francia asszonnyal beszélgetett, aki tudtára adta, hogy a franciák kötelessége gyűlölni szomszédjukat. Az ilyen eset után tessék Európa kulturáját dicsérni az amerikai civilizáció rovására!

*

Egy feldult arcú ember szememre hányta mosolyomat. Igazán nehéz az igen tisztelt embertársakat kielégíteni.

*

Az amerikaiak irodalmi felvilágosodása nyilvánvaló. Most már ők is

tudják, hogy Thomas Mann és Romain Rolland sok fölösleges előszót ír.

*

Társaságban, a bridge-asztalnál, egy furcsa orrú férfi ült velem szemben. Titkolódzó orra volt, szinte misztikus. Utóbb megtudtam, hogy nemrégiben megoperálták az orrát. Túlnagy volt. Kivasalták. Amikor ettől a yankee-amerikaitól később megkérdeztem, hogy mi a véleménye az orvostudományról, a megjegyzésembe személyes élt magyarázott bele, holott csak arra voltam kíváncsi, hogy tud-e hálás lenni.

*

Egy irodalmi embrió bejelentette, hogy magnum opus-a most készül. Sajnos, nem várhatom be, amíg elkészül vele.

*

Az amerikai többre becsüli azt az embert, aki megnevetteti, mint aki valamire megtanítja. Ez talán egyetemes emberi tulajdonság?

*

A sajtó-parvenüsködésnek egyik jellegzetes megnyilatkozása bizonyos magyar lapoknak az a szokása, hogy mindent egekig magasztalnak, ami külföldi. Vajjon emlékeznek-e G. B. Shawnak arra a megjegyzésére, hogy Londonban csak az idegen beszél jól angolul? Vagy emlékeznek-e Gerhardt Hauptmann melancholikus megállapítására, hogy a németek nem becsülik meg nagyjaikat? Vagy értesültek-e H. L. Mencken állandó köpködéseiről, amelyekre Amerika elleni felháborodásai kényszerítik? Az a bizonyos „művelt nyugat" is az emberi gyarlóságok fantasztikus tárháza!

*

Ellestem két könnycsepp beszélgetését. Az egyik az mondta: „Örömet szereztem gazdámnak". A másik így nyilatkozott: „Örömet szereztem önmagamnak, mert megszabadultam gazdámtól."

*

A világháború befejezése óta a levélírás kultusza fellendült Európában. Erről elsősorban az európaiak amerikai rokonai tudnak. Az európai rokonok föltételezik, hogy a dollár a fákon nő, holott az a helyzet, hogy nehéz a gyárban is megkeresni.

*

A füst romantikus annak, aki a sárban él, s a sár annak, aki a füstben cipeli élete terhét.

*

A multkor álmomban egy szűk pozsonyi utcán belebotlottam húsz esztendős énembe. Egymásra ismertünk, holott megváltoztunk. Az utca nem változott meg. De amikor fölébredtem, arra emlékeztem, hogy az utca lelke csak az álomban állandó. Mert a történelem az utcákat is nyugtalanitja, megváltoztatja. Belehajszol szavakat, szineket, színtelenségeket, rikácsoló felkiáltójeleket és meddő kérdőjeleket, s bizony az utcának is

meg kell elégednie azzal az illusióval, hogy csak az álomban ragaszkodhatik multjához.

*

Minden hazai nyomor, minden európai bizonytalanság ellenére néha mély magyar és európai honvágy fog el. Ilyenkor a felhőkarcolók azt követelik tőlem, hogy a hátamon hordjam őket; az autók végigrobognak rajtam, de a multat mégsem tudják elgázolni; s a legbarátságosabb angol szót is csak névjegynek érzem s nem kézszorításnak. Pedig ismerem az amerikai szivet s nemcsak az öklöt s ismerem az európai szívtelenséget is s nemcsak az áldó tenyeret.

REMÉNYI JÓZSEF

Szegény emberek

Hites és áldozatos barmok,
fénylő szemű bús álmélkodók,
panasztalan keserves tűrők,
szent néma szájúak,
mindig vándorok:
gondmezőkön;
mindig éhesek:
vágyak bozótiban;
örök kutatók:
célok erdejében,
mindig asszonyuk van,
sok, sok poronty,
nagy nagy ünnepeik,
pihenő napjaik
s félelmetes Istenük,
békés vasárnapjuk,
ünneplő ruhájuk,
csöndes, jajtalan,
névtelen haláluk,
szegény emberek,
zsebükben a kincsük,
hátukon a házuk, gondjuk:
egészen a sirig...

ERDŐHÁZY HUGÓ

PARLAGI KIS MESE AZ ELŐKELŐ NAGYVÁROSBÓL

A „Márványmenyaszony" pincére megalkotta a huszárt fehér asztalkendőből és elhelyezte szokott posztján: egy magastalpú, öblös pohárban. Ceruzavonásból kackiás bajuszt is kapott a huszár és hamisan kacsintó szemeket. A szeme ellen határozottan kifogást érzett a damaszthadfi. Ah, mire az a pajkos megelégedést mímelő kacsintás? Ő jobban szerette volna kicsinylő megvetéssel összehunyorítani a szemét, mert már az unalomig ismerte a „Márványmenyasszony" rejtelmeit és csöpp kedve sem volt ahhoz, hogy belepislogasson az előtte lebonyolódó, meglehetősen nyílt titkokba. Nagyon jól tudta, hogy a „Márványmenyasszony" égisze alá vonuló menyasszonyok ugyanolyan makulás rongyokká omlanak, akár csak jómaga. Csak egyet nem tudott: vajjon hol mossák tisztára az összeomlott, makulás arákat? Mert Kowaldnál, ahová őt szokták beszállítani a vendéglő szennyeskosarában, még egyetlen-eggyel sem találkozott soha.

Saját magával is tisztában volt a huszár, tudta, hogy a kristálypohár nem trónszék, nem is nyereg, hanem koldusmankó, mely nélkül nyomban végigvágódnék az asztalon, hiszen lábakat egyik reinkarnálása alkalmával sem kapott a pincértől.

És ilyenkor, jó ősszel, már kevesen is fordultak a helység oltalmáért, hiába csábított délvidéki atmoszférával a bejáratnál ácsorgó, poros, régi fikusz. Nem csábított, inkább szánalmat keltett; leffenő, vastag, megcsipkedett levelei olyanok voltak, mint valami sokat verekedett vén kutyának összeharapdált, forradásos füle.

A hadfi unottan állta posztját s váratlan meglepetésnek érezte a nyári napokban nagyon gyakori dolgot: hogy az utca lejtőjén mégis csak feldorombolt egy autó, melyet megállítottak a vendéglő bejárata előtt. A vendégekre azonban oda sem nézett, anélkül is tudta, hogy ketten jöttek be. Mikor a pincér az étlapot hozta s a kettő előkelő tartózkodással értekezett az előétel felől, a huszár odasandított a gyümölcsöstálra és rongybensejében váteszi meggyőződéssel dúdolta a „Márványmenyasszony" meghitt estélyeinek szokott finálét:

„Oly jól csúszik ez a banánhéj,
Együtt csúszni rajta, ó, mily kéj!..."

A rendes, semmit el nem áruló, de mindent sejtető tónusban folytak a dolgok. A pincér keleti hangulatot kezdett varázsolni: meggyújtotta a spirituszt a kávéfőző alatt, a férfi a nő elé tolta a csemegéstálat. A huszár rendkívül fájlalta, hogy karjai annyira egy tömeget képeznek tehetetlen törzsével, nem képes fölemelni őket és befogni füleit a gyümölcsök édességétől határozott lendületet nyerő édeskedések elől.

— Mucuskám, kutyuskám, drágám... — gúnyolódott magában, az ifjú pár meghallgatására kényszerülten.

Ah, de ekkor olyan váratlan dolog történt, mely úgy hatott a hu-

szárra, mint a kihirdetett ultimátum az igazi, hús és vér, acélfegyverekkel ellátott katonákra.

— Péter, — mondta a nő olyan hidegen és tisztán, mint a szél, mely néha beáramlik a terem túlfűtöttségébe a Duna felől, — Péter, tudja-e, hogy én még sohasem ettem banánt? Nem is tudom, hogy kell nekifogni!

A férfi elmosolyodott. Olyan volt a mosolya, amilyet gyermekfejek fölé szokott glóriázni az ártatlanságon megindult felnőtt. Kivett egy banánt és megcsavarta csipetnyi szárát.

— Lássa, édes: így! A héja széthasad, lebomlik...

— És kitünően csúszik, — tartotta a szarkazmus frontját a huszár.

— Hogy ízlik, milyen? Nos, határozza meg, édesem, a banánt! — mondta a férfi.

— Nevetni fog, Péter, de... szemre éppen olyan ez, mint egy karéj sült tök. Ismeri azt a népies csemegét? Mikor gyermek voltam, a cselédek téli estéken sütöttek a konyhában és minket is megkínáltak vele. Maguknál is úgy volt?

— Határozottan emlékszem, hogy igen, — lelkesedett a férfi. — Kukoricamorzsoláskor sütöttek bécsi tököt!

— Vidékiek, — fintorgott a huszár. Nem igen értette ugyan, hogy mit fed ez a fogalom, csak úgy eltanulta a vendégek frazeológiájából az alkalmazását.

— A szaga mint a szénáé, hogyha rendben fekve éri az eső és kissé rothadni kezd, — folytatta a nő, — az íze... Rágcsált már fiatal kukoricaszárat?... Ahhoz hasonlít. Péter, én ezt nem tudom megenni!

A huszár várta, hogy a férfi képletesen felelje: „Hát dobja el, édes!"

A férfi ahelyett elengedte a nő kezét és belenézett a terem levegőjébe.

— Vera Mária, a szavai ideidéztek valakit! Belépett és közénkállott,... olyan finoman és olyan biztosan, mint ahogy a tavaszi szél simul két egymáshoztapadt hársfalevél közé...

A nő tenyerére hajtotta a homlokát.

— Igen, — suttogta, — közibénk áramlott a kalásztenger, amely, azt mondják, azért hullámzik minduntalan, mert kalászai bókolnak azelőtt, aki láthatatlanul elmegy közöttük...

— Aki ott áll a düllőutak mentén, fakereszten, silány bádogból metszve, aki előtt többnyire csak az élet koldusai bókolnak mélyen...

A nő egészen eltakarta arcát és megvonaglott. A szolgálatkész pincér félreértette, illetve az ő sémája szerint értelmezte a nő viselkedését. Egyetlen síma mozdulattal átlendült az araszny udvaron, a kutyafülű, vásott fikuszok mögött kinyitotta egy szeparé ajtaját, felcsavarta odabent a villanyt.

Tarka arabeszkes kis Schöberl-kanapé keleti kényelmet pózolva nyújtózott a fényben, az ökölnyi vaskályha felduruzsolt, mint egy abrakadabrákat motyogó, aszott kis boszorkány, mely ádázul parázsló szemekkel örvend bájitalai sikeres hatásának...

— Péter, — sóhajtott a nő, — nem nekünk való ez a transzparenses. léha boldogság, mi nem vagyunk szalmalángú, repülő, csélcsap rakéták! Mi arra születtünk, hogy a szívünk önmagát emésztve, azon a helyen égjen el, ahová letűzték. Mint a viaszgyertya...

A férfi barna keze ökölbeszorítva esett az asszonyé mellé.

A huszár rásandított a két kézre. A nőé is ökölbeszorult és pirosas volt, nem olyan, amilyen női kezeket eddig látott a hadfi, melyeken csak a gyűrűk kemény csillogása jelzett más anyagot, egyébként azonban mint rokonfehérségű és rokonlágyságú anyag olvadtak az abrosz gyolcsába.

— Két rög, — tagolta a férfi furcsa dübörgéssel, — két rög az anyaföld hamisítatlan masszájából. A szívünk pedig két viaszgyertya, amit más és más karácsonyfára tűztek és ott kell elégnie utolsó lobbanásáig... Hej, de hatalmas az az útszéli Valaki, hogy tud parancsolni a szelídségével is! S ha egyszer megharagszik és megrázza a világot, nemcsak a kerge rakéták fognak bukfencezni; leesik maga a nap is, a csillagok nem csupán hiú tükörkacérkodást fognak játszani a Dunával, hanem belepusztulnak menthetetlenül, mint a csatornába vetett hulladék...

A huszár megborzongott. Szörnyű veszedelem lehet az, amit ezek az emberek idéznek! Útszéli Valakijük talán képes lerázni még a villanykörtét is a terem mennyezetéről és ő örök sötétségben maradna itt a kis, szurtos márványmenyasszonnyal!

A nő felállt és nyaka köré terítette a boáját. A pincér készségesen nyitotta a szeparéhoz vezető ajtót. Meglepetésszerűen tartotta vissza a férfi hangja:

— Fizetni!...

Nem összekarolva, hanem csak úgy, egymás mellett mentek ki a teremből.

— A hídig még egy autón, — mondta keserűen a férfi. — azután mindig, örökké külön, külön... Vera Mária, én szerettem volna legalább egyszer káprázatos rakétaként felszállni magával a boldogság egére! Azután nem bánnám, akármi is történik...

— De Péter, — kérlelte a nő, — gondoljon arra az undorító, fekete szemétre, ami visszamarad a rakétás ünnepek után! És gondoljon arra az áldott, balzsamos, enyhe illatra, ami elterjed a szobában és ünnepiesen betölti az emberi sziveket, mikor a karácsonyfán elemésztődik a tiszta viaszgyertya! Csak a hídig együtt, Péter, azután külön, külön. Minden út mentén megtaláljuk a vigasztalót a keresztrefeszített Hatalmasban! ...

A huszár félt tőlük, de nem merte megvetni őket, mint más ilyen párokat, akik a helyiség etikája szerint: gyáván megfutamodnak a kínálkozó jó alkalomtól. Egészen más érzések hevültek benne... Szeretett volna kardot rántani és elkísérni őket az uton, amelyre készültek. Vagy legalább is a kapuig, hogy befoghassa a márványmenyasszony száját, aki hasonló esetekben gúnyosan pisszeg a távozó vendégek után. Kieselkedett. De nem volt mitől féltenie a távozókat. A vásott fikusz olyan alázatosan törleszkedett hozzájuk, mintha szeretné kutyaalázatossággal megnyaldosni a kezeiket, a kapura pingált márványmenyasszony sóhajtott. De nem gúnyos, műsóhajtással, hanem igazi fájdalommal, amelytől meghasadt régen felmázolt fehér keble, s mert nem volt szíve a szegénynek, kilátszott márványkeble mögül a megrevesedett deszka, amelyre hajdan felmázolták.

A huszár lagymatag benseje feszült és szorongott. Sohasem fájlalta ennyire tehetetlen rongyvoltát, a rokkantságát, mely nem engedi, hogy kiugorjék a pohárból...

Most kézenfogná a márványmenyasszonyt, futnának, futnának a távozó autó nyomában s utánuk talpalna a vedlett fikusz, mint igazi, hűséges kutya...

De így... soha, soha sem fog azok nyomába érni és nem fogja meglátni az útszéli Hatalmast, akinek módjában van lerázni az égről a csillagokat!

Érezte, hogy szeme környékén, meg a szíve fölött behorpad a keményített vászon, a szemöldöke, a bajusza kackiás vonala betörik.

— Mi az, bajtárs? Olyan vagy, mintha elpityeredtél volna, — mondta az asztaltakarító pincér s markába gyűrve a huszárt, vitte a szennyeskosár felé.

N. JACZKÓ OLGA

Jöhetnek évek . . .

Jöhetnek évek, az idő pora
neked nem árthat mégsem, kedves: élsz
ifjan mindig, mint kinek nincs kora.

A bőrödön sem ejt szemernyi karcot
a rút élettusa s fáradt öregség
bús ráncait nem hordja soha arcod.

Mert több vagy másnál: üde, fiatal,
táncos ritmusra lobog fel a véred
s csak egy zengő szócskád is csupa dal.

Te megmaradsz így gyönyörűen, épen:
az arcod selyme, karod bársonya,
szemed sötét lesz mindig, hajad ében.

Mert több vagy te a másnál: csupa lélek
S terajtad nincsen a testnek hatalma:
élsz, — akarom, hogy élj, ameddig élek.

MIHÁLY LÁSZLÓ

DRÁMA AZ ŐSERDŐBEN

A nap lassan közeledik a szemhatárhoz. A nyomasztó hőség, amely napközben megrekedt az őserdő fáinak sűrű koronái közt, enyhül kissé az esti széltől, amely a közeli tengerről fúj ide. Az állatok, amelyek a legnagyobb forróság idején rendszerint pihennek, kezdenek hirtelen megelevenedni. A papagájok éles rikácsolása fújja a bevezető indulót, amelybe csakhamar belecsap az erdő többi tollas lakójának többé-kevésbbé melódikus hangja. Lassankint fölélénkülnek a szőrös vadak is. Egy kidőlt faóriás kusza gyökerei között valami élő hever, amit egész világosan még nem lehet kivenni. Mozgolódni kezd, tagjai helyüket változtatják, egyik része teljesen elválik a környező tömegtől, nyújtózik, nyihelődzik, aztán hatalmas ugrással talpon terem és ime, nőstény gorilla áll ott a tisztáson.

A gorilla félszemmel visszasandít a gyökerek közt visszamaradt homályos tömegre, amelyről most már minden habozás nélkül meg lehet állapítani, hogy a him gorilla. Tompa horkolás hallatszik. A nőstény halk hivogató dörmögést hallat, de a hím nem zavartatja magát, mélyen és nyugodtan alszik tovább.

Ekkor azonban hirtelen mereven fölegyenesedik a nőstény gorilla. Szeme tüzesen kezd izzani. Előtte a sűrűből valami gyanus recsegés hallatszik és alig észrevehetően megrezdül ott egy-két gally. Lassacskán fülét hegyezve s tompán hörgő hangot hallatva, hátrál néhány lépést a gorilla vissza, a him fekvőhelye felé, miközben szemét merőn a bozótosra szegezi. Különös. A madarak is, amelyek az előbb még vidáman csicseregtek, most hirtelen mind elhallgatnak. Köröskörül semmi nem mozdul. Olyan, mintha ebben a pillanatban az egész természet visszafojtotta volna lélekzetét.

Most dühös, vérszomjas morgás. Hosszú ívben elnyúlt sárga árny pattan fel villámgyorsan a bozót fölé és egy leopárd toppan le alig három lépésnyire a gorilla elé. A gorilla riadt kiáltással ugrik félre és nyomban állásba helyezkedik a tisztáson, hogy a támadást fogadja. A leopárd még fiatal és ostoba, hozzá emésztő éhség gyötri. Eddig csak kisebb majmokat ütött le, amelyeket könnyen ejtett zsákmányul. Azt hiszi, mindig ilyen simán megy a dolog. Annyira lefoglalja biztosnak hitt zsákmánya, hogy semmi másra nem figyel.

Nem veszi észre az óriási alakot, amely sötéten emelkedik föl a fagyökerek közül. Nem látja a tágra tátott félelmes torkot, sem a markolásra készen, előrenyújtott karokat. Csak az ugrást számítja ki, amely karmai alá sodorja a prédát. De még mielőtt felpattanhatna, már a hegyében van a hím gorilla. Hatalmas karjával átöleli a leopárd szügyét és két mellső lábát s úgy szorítja, mint valami vaskapoccsal. A gorilla most fölegyenesedik és fölemeli a földről a leopárdot, de ez félelmes szájával valami leírhatatlan hörgő és rikácsoló üvöltést hallatva vágja bele éles fogsorát ellenfele nyakszirtjébe. Halálfélelemmel, teljes erejét megfeszítve küszködik a leopárd az ölelés ellen, amely csaknem összemorzsolja. De minden hiába. Nincs támasztéka a földön. Két hátsó lába

vadul kalimpál a levegőben. A gorilla szorítása egyre erősebb, a leopárd foga egyre mélyebbre vágódik a majom nyakának izomhusába. Most heves reccsenés hallatszik. A leopárd harci tüze lankadni kezd. Teste erőtlenül csüng az ölelő karokban. A majom most dühösen a földhöz vágja. Még egy heves rándulás, aztán elszáll belőle az élet.

De most félelmes dühroham vesz erőt a gorillán. Vad üvöltözés közben veti rá magát az élettelen testre. Pillanat alatt szétmarcangolja az állat hasizmait, egy erős rándítás és a leopárd letépett féllába messzire röpül, azután nyakának egy darabja, majd a hátsó lába. Ujabb dühödt rikácsolás és ujabb véres húscafatok röpködnek jobbra-balra, az egyik mellső láb, a lapocka. A nőstény riadtan kuporog a földön és rémült szemmel figyeli a borzalmas színjátékot.

A gorilla karjai még mindig veszetten hadonásznak, de hang már nem jön ki a torkán, csak zihálló lélekzése hallatszik. Elvégezte a dolgát. A vadul szétszórt hustörmelékben nem lehet már ráismerni az egykori leopárdra. Egy utolsó bődüléssel kiegyenesedik a gorilla. Testét tetőtől talpig veríték borítja, percekig mereven bámulja borzalmas pusztítását.

Hirtelen megfordul. Tüskés bozót közt, kusza liánok függönye mögött forrás csörgedez. Odarohan most a gorilla és rengeteg vizet habzsol föl. Közbe-közbe felkapja a fejét, de újra csak lehajlik a vízhez. Rettentő lehet a szomjúsága.

Végre ezzel is elkészül. Most lekuporodik és tompa morgás közben kezdi tagjait végigtapogatni. Nincs semmi baj, csontja nem tört, az izmok rugalmasan feszülnek testében. De egy-két karcolás fölvérezte. Ezeket a sebeket sorra végignyalogatja.

Közben a nőstény is lecsillapította szomját. Erre gyorsan megdézsmálnak még egy gyümölcsfát, azután lepihennek a bozótos mélyén a lágy mohában és nyugodtan, mélyen alusznak tovább.

F. C. ROEGELS

GYÜMÖLCSSZEZON KELETINDIÁBAN

Január—február: gyümölcsszezon Keletindiában. Sokan biztosan csodálkozni fognak ezen a mondaton. A trópusi természet, különösen a keletindiai klima, példátlan állandósága azt hozná magával, hogy az év minden szakában akad bőven mindenféle gyümölcs. Ez azonban csak részben áll. Banán, ananász, persze ugyszólván állandóan van. De a mi „telünk" közepén, azaz jobban definiálva, az esős évszak kellős közepetáján érik a legtöbb gyümölcs. Ilyenkor egy-egy jávai vagy szumatrai gyümölcspiac látványosság. Különösen az európai számára, akit már első pillanatban meglep a gyümölcsök óriási tömege és sokfélesége. Habár az év minden szakában látni ananászt, ilyenkor valóságos hegyek emelkednek ebből a nálunk oly drága gyümölcsből. A Keletindiában termesztett fajok különben sokkal nagyobbak, mint azok, melyeket nálunk a kirakatokban látni. Ezek főleg Hawaiiból kerülnek Európába, ahol a világ legnagyobb ananásztelepei vannak. Errefelé nincsenek összefüggő, nagyobb ananásztelepek, itt inkább mint kerti veteményt tartják. Ilyenkor, január elején azután érik a legtöbb és aki szerelmese ennek a kitünő gyümölcsnek, az — alaposan elronthatja vele a gyomrát.

A másik, Európában jól ismert gyümölcs, a banán, itt nem csemege, hanem táplálék. Hogy igen racionális a termesztése, az kitünik abból a tényből, hogy a banán 133-szor több tápanyagot tud termelni, mint a buza, ha területegységre vonatkoztatjuk. Vagyis egy hektár búzaföldön 133-szor kevesebb tápanyagot kap az ember, mintha banánnal ültetné be. Ennek a gyümölcsnek köszönhető, hogy például Jáva el tudja tartani töménteien lakosságát. A trópusi gyümölcsök leghasznosabbika azután rengeteg fajtában látható. Egyes fajok csemegefajok, mások inkább főzelékszámba mennek. Ilyen csemegefaj például a radzsabanán, apró, aranysárga húsú, vöröses héjú. A tejbanán fehér krémhúsú, kellemesen omlós és éppen olyan arómás, mint a radzsabanán. Vannak óriási banánok is. Ilyen a zöld héjú, szögletes alakú, mely azonban nem a legfinomabb, mert kissé fanyar, nyers íze van. Egy apró, zöldes-sárga fajnak viszont olyan kocsonyás a húsa, hogy nem éppen a legizletesebb gyümölcs. A banáncserje különben olyan tartozéka minden kunyhónak, mint az elmaradhatatlan és a mi burgonyánkat helyettesitő kasszáva, melynek hatalmas, három méteres cserjéi a szintúgy elmaradhatatlan kókuszpálmákkal együtt, kiegészítik a maláj faluk rendkívül jellegzetes képét. A banánt nemcsak nyersen, illetve éretten élvezik, hanem éretlenül vagy féléretten, kisütve is. Sőt, az érett, édes gyümölcsöt is kisütik kókuszolajban. Az ilyen kuliniáris művészettel elkészített banán, ha vajban is sült, európai ínynek éppen nem a legjobb. Állitólag több mint 80 banánfaj van. Úgy, mint nálunk, sokfajta alma vagy körte, úgy itt is sok a banánfaj.

Nagyon gyakori gyümölcs és európai ínynek is kellemes a rambután. Szintén rengeteg változata van. Általában a vörös rambutánt látni leggyakrabban. Körülbelül diónagyságú, puha szőrökben végződő tüskékkel. A külső héj alatt kocsonyás, átlátszó hús van. Legbelül jókora mag húzódik

meg. Az erdei vad rambután, — jelenlegi működési területemen szintén akad számos fa, — savanykás ízű, kellemes arómával. A kerti rambután édesebb, viszont nem olyan ízletes. Olcsó gyümölcs, harminc-negyven darabot kötnek egy csomóba és 10 centért árulják. Jóllakni nem igen lehet tőle, mert a kocsonyás hust nem ajánlatos lerágni a magon lévő fehér burok miatt, mely ily alkalommal a hússal együtt a szájba jut és úgy viselkedik, mint a rántottába jutott tojáshéj. Csak hosszabb manipulációval távolitható el. Ezért a rambutánt inkább szopogatni szokás. Nem áll ugyanez a mangisztánra. Ez a gyümölcs szintén ilyenkor érik, most van a szezonja. Európaiak általában szeretik, mert bár nem túlságosan aromatikus, az íze remekül édes, — sőt néha túlédesek a kis, apró, kissé kocsonyás gerezdek. A mangisztán apró, almanagyságu, alakra is hasonlít hozzá kevéssé. Színe sötétlilás, héja vastag és igen gazdag tanninban. Ha késsel szétvágják, vigyázni kell, hogy a héjból ne jusson a húsba, mert ezáltal fanyar csersavízt kap. A kés persze nyomban fekete lesz, mert a téntaképződés vegyi folyamata játszódik le ilyenkor. Mindez sokkal intenzívebb mértékben, mint a mi almánknál. A héj alatt 5, 7 vagy több kisebb-nagyobb, a citromhoz vagy narancshoz hasonló, ékalakú húsgerezd van. Ezek puhák, igen édesek, színük sárgás vagy gyöngén rózsáslilás. Elitgyümölcsnek számít, bár ez sem drága.

A szörnyű durriánról rengeteget irtak, minden keletindiai útleirásban szerepel, így hát csak pár kevéssé ismert jellemvonását említem. Van erdei durrián is. Ezek óriási, átlag 30 métert elérő faóriások. A gyümölcs dinnyenagyságú, éles, tüskés. Belül sárgás magok vannak, ezeken sárgásbarna hús. Az illata olyan erős és átható, hogy európai nehezen állja a szagát. Az „egyszer csak mégis meg kell próbálni" nyomása alatt, bizonyos nagyfokú undor leküzdése után egy kis kanállal megkóstoltam a gyümölcshust. Ize édes, de emellett olyanforma, mintha az ember rothadt sajt, fokhagyma és terpentin keverékét enné. Miután egy hirtelen utána lehörpintett citromlé nem használt, kétségbeesésemben egy kupica rumot hajtottam le. Igy is két óráig olyan illatot terjesztettem, — na, ne részletezzük. Különben a durrián húsa alkaloidát tartalmaz, mely a gyümölcs túlságos élvezeténél (már három darab után) részegséghez hasonló jelenségeket, sőt hányást is vált ki. A malájok igen szeretik és mindenféle tulajdonságot fűznek élvezetéhez. Ilyenkor, érésének idején az őserdőben már messziről meg lehet érezni a durriánfa közelségét, de messziről a városokban a gyümölcspiacot is. A palembangi bazáron a durriánszezonban végig menni: hőstett. A durriánnak különben van egy méltó társa, a csepedak nevezetű, szintén dinnyenagyságú gyümölcs. Ez is illatos, bár nem olyan orrfacsaró, kábitóan undok, mint a durriáné. Ennek ellenére szintén félkilométerről megszagolja az ember az erdőben. Furcsa gyümölcs, mert nem az ágakon nő ki, mint rendes gyümölcshöz illik, hanem a vastag fatörzsről néha egy méterre a talaj felett. Szintén óriási 30 méteres faóriásokon terem, melyek a sárgászöldes, óriási dinnye vagy tökalakú gyümölcsökkel a fatörzsön, komikusan hatnak.

Ha már az őserdő gyümölcseinél tartunk, első helyen még meg kell említeni a tampoit. Szintén a fatörzsről nő ki, de nem olyan nagy, mint a csepedak, hanem almanagyságú, éretlenül barnás, éretlen sárgás gyümölcsökkel. Hasonlít a mangisztánra, de ízben eltérő és botanikai szem-

pontból sem rokon vele.. Édes, kissé savanykás mellékíze, arómája alig van és ez, ismerve a trópusi gyümölcsök rendesen nem valami csalogató arómáját, egyenesen előnyös. Minthogy a gyümölcsök jó magasan vannak, néha 10—15 méterre a földtől, egyszerűen levágják a fát. Ez a felháborítóan barbár dolog általánosan elterjedt és tekintettel a végtelen erdőségekre, nem is olyan szörnyű, hiszen egy-egy levágott fa után sokmillió marad meg. Azonkívül idővel magától is kiöl. Ez sem él örökké. A tampionak is most van a szezonja, bár ezidén később érik, mint szokott. Ennek oka az esős évszak megkésése, mely idén két hónappal később köszöntött be.

Frappánsan hasonlít külsőben a narancsra egy kuszónövény gyümölcse. Szintén ilyenkor festi izzó narancssárgára, illetve vörösre a sötétzöld lombokat. Nagyságban is egyezik egy jól megtermett fajnarancscsal. Alakban pedig megtévesztésig. Belül azonban igen eltér tőle. Ugyanis nem gerezdek vannak benne, hanem igen nagy, mandulanagyságu magok, melyek nyúlós, szálas, sárgásvörös hússal vannak körülvéve. A hús kellemesen édeses savanykás. Persze nem sok élvezhető egy gyümölcsből, mert inkább szopogatni lehet a magokat. A nyúlós, nyálkás hús különben nem nyújt igen esztétikai képet.

A manga általában az év úgyszólván minden szakában kapható. Egyes fajtái illatban kissé emlékeztetnek a durriánra, bár sokkal gyöngébbek ennél. Ökölnagyságú gyümölcs zöldessárga vékony héjjal, belül óriási maggal. Ezen sárga, néha kissé terpentinre emlékeztető szálas hús van. Igen sok válfaja van, de eddig egyik sem nyerte meg ízlésemet. Kanállal eszik, de szintén nem lehet jóllakni belőle. Annál inkább jól lehet lakni a papayával. Fákon termő dinnye. Teljesen úgy eszik, tálalják, mint a dinnyét, melyhez rendkívül hasonló. Belül azonban nem lapos, kemény dinnyemagot találni, hanem furcsa, óriási halikrákhoz hasonló kocsonyás héjú, szürke, gusztustalan magokat. Ize kissé fád, bár aromás. Nagyon édes. Kiváló tulajdonsága, hogy a pepszinhez hasonlóan az emésztést elősegítő anyagot tartalmaz és ez az oka, hogy az egyetlen gyümölcs, melyet nem az ebéd után, hanem az ebéd előtt szoktak tálalni. Közvetlenül a leves után.

BANDAT HORST

A MERAPI KITÖRÉSE

A nap éppen teljes pompájában kezdett kibontakozni előttünk, amikor december 18-án hosszas autóutazás után megérkeztünk Kalioerangba, Úgy terveztük, hogy kissé megpihenünk ebben a kedves kis kertvárosban, amely mindössze 8—10 kilométernyire van Djojcától, ahol az egyik középjávai fejedelem székel. Az autónkból már ki is szálltunk, amikor alig néhány percnyi ottidőzés után váratlanul szokatlan természeti tüneménynek lettünk szemtanui. Az ég hirtelen teljesen elsötétült, villámok kezdtek cikkázni, majd hamúesővel kapcsolatos borzalmas vihar keletkezett. Csak éppen annyi időnk maradt, hogy sietve összecsomagoltuk mindazt, ami kezünk ügyébe esett és máris újra autónkba szálltunk. Valóságos kőzápor közepette értük el Djojcát, de már itt is minden utca, kert és ház tele volt a jellegzetes szürkésfehér hamuval. Csak estefelé tisztult ki az égbolt s akkor végre ismét megpillantottuk a Merapit (2870 méter), amelyből mennydörgésszerű robajok kíséretében hatalmas tűzkévék szálltak az ég felé.

Djojcai tartózkodásunk alatt egy éppen ott időző vulkanológus sok érdekes részletet mondott el Jáva második legnagyobb tűzhányójáról. Igy többek között megtudtuk a holland kormányhivatalnoktól, hogy az a hely, ahol mi állunk, teljesen veszélytelen. Annál veszélyesebbnek mondotta azt a területet, amely a vulkán nyugati lejtője körül fekszik, ahová állandóan ömlik a széles és mély lávatömeg, valamint a forró homok- és kőtömeg. Amikor azt a kívánságunkat fejeztük ki, hogy közelebbről szeretnénk megismerkedni a pusztulás méreteivel, azt a tanácsot kaptuk, hogy keressük föl Moentilan városkát, amely a Merapi legszélső nyugati részén terül el.

További társalgásunk közben a vulkanológus elmondotta még azt is, hogy a Merapi nemcsak pusztít, de életet is ad abban a birodalomban, amely fölött időnkint korlátlanul uralkodik. Lávájának és hamujának van ugyanis egy nagy előnye minden más jávai vulkánnal szemben: egyik legfőbb alkotórésze a foszfor s igy az kiválóan alkalmas trágyázási célokra. A terület termékenysége és a lakosság gazdagsága nem utolsó sorban a Merapi érdeme. De másképpen is különleges helyzetet foglal el ez a vulkán a többi tűzhányó között: hegyes kupját normális időben meg lehet mászni s a hatalmas kráter nem fenn, hanem a hegy csúcsa alatt van mélyen a lávába és homokba takarva. Időről-időre, 20—50 évi időközökben, megnyílik a kráter s akkor félelmes erővel szórja ki a megülepedett láva-, homok- és kőrétegeket. De amily gyorsan megnyílik, épp oly gyorsasággal be is tömődik a kráter s a kitörés után alig néhány év mulva már dús növényzet borítja azt a helyet, amely egykor félelmetes robbanásoknak volt a tanuja. A tudósok a rendelkezésükre álló följegyzésekből megállapitották, hogy a legutolsó nagy kitörések 1786-ban, 1822-ben, 1849-ben, 1872-ben és 1883-ban voltak. 1883-ban figyelték meg először, hogy a Merapival egyidejüen a félelmetes Krakatoa (816 méter) is lángot és hamut okádott, noha 550 kilométer távolság választja el

őket egymástól. Sokan ezt úgy magyarázzák, hogy a két vulkán között földalatti összeköttetés van. Legújabban 1920-ban nyugtalankodott a tűzhányó, anélkül azonban, hogy működése valóságos kitörésre vezetett volna.

A december 19-ikéig Djojcába érkezett jelentések megerősítettek bennünket abban a hitünkben, hogy a katasztrófa főfészke a hegy nyugati lejtőjén van Moentilan és a vulkán csúcsa között. Ezért 20-án reggel vonaton el is indultunk Moentilanba. Útközben megrendítő eseményeknek voltunk szemtanúi. Az utcák menekültekkel voltak tele, akik megmaradt kevés holmijukat cipelték, de voltak olyanok is, akik megmenekült állataikat hajtották veszélyteien helyekre. Amint később megtudtuk, egyedül Moentilanban 10.000 menekültnek adtak szállást s gondoskodás történt élelmezésükről is. Egyáltalában hangsúlyozottan kell kiemelnünk, hogy a mentést illetően a holland-indiai kormányhatóságok részéről minden megtörtént, ami ily váratlan katasztrófa bekövetkeztével előálló helyzetben csak lehetséges. Különösen kitünően működött az egészségügyi szolgálat, de nem feledkeztek meg a kitöréssel kapcsolatos jelenségek tudományos megfigyeléséről sem.

Az exponált állomáshelyekről a nap folyamán egymásután érkeztek a jelentések. Ezek eleinte csak 200 halottról számoltak be, de ez a szám hamarosan megnövekedett. Este már mindenki tudta, hogy a lefolyt két nap alatt borzalmas katasztrófa játszódott le, amely 21-én érte el tetőpontját, amikor is a halottak szám már 700-ra emelkedett. Úgy mondják, hogy óriási marhaállományok is elpusztultak a mérges gázoktól és a forró hamuesőtől.

December 22-én, hétfőn reggel, sikerült egy Stroemboeng felé igyekvő egészségügyi alakulathoz csatlakoznunk. Ez a község a lávaterület közvetlen közelében van s a jó úton elég könnyen volt megközelíthető. Utunk egy elpusztult országrészen vezetett keresztül. Stroemboengbe érve, egy katonai állomást találtunk, amely messze a Merapi felé küldte ki megfigyelőit, akik telefonnal voltak összekötve a központi állomással. Minden pillanatban ujabb meg ujabb pusztulásokról érkeztek jelentések. A láva- és iszapfolyam, amely tegnap még négy kilométernyire volt a községtől, ma már 500 méternyire közelitette meg Stroemboenget. Közben megrázó jeleneteknek voltunk a szemtanui. Kisebb-nagyobb időközökben még mindig érkeztek menekülők. Egyre emelkedett a sebesültek száma is és sokan voltak olyanok, akiket reménytelen állapotban szállitottak tovább Moentilan felé. A menekülőktől megtudtuk, hogy egyeseket álmukban lepett meg a katasztrófa, mások éppen a mezőn dolgoztak, amikor a forró hamueső s lávafolyam közeledett. Sokan a forró iszapon keresztül igyekeztek menekülni, miközben egyik kőről a másikra ugrottak. Nagyrészük elégett a forró iszapban, mások csak súlyos égési sebek árán tudták megmenteni puszta életüket. Voltak egész csoportok, sőt néha községek is, amelyeket teljesen körülzárt a forró lávafolyam. A fák, a mezők égtek körülöttük s csakhamar ezek az emberek is elevenen égtek el, ha már ugyan a mérges gázok előbb nem végeztek el szörnyű munkájukat. Csak kevesen menekültek meg, legfőképpen olyanok, akiknek katonák készítettek a láván keresztül szűk utakat. Megmenekült még néhány magasan fekvő község is, melyeket a körülölelő lávafolyam nem tudott

elérni. Lakóiknak a Bandoengből érkező katonai repülőgépek zsákokban dobálták le az eleséget.

Már késő este volt, amikor elhagytuk a pusztulás színhelyét. A Merapi felől különös sárga fény látszott, amely az egész vidéket kísértetiesen világította meg, míg a hegy lejtőin ezer meg ezer helyen égő lángok villantak elő a forró láva fölött. Ma reggel azután a Merapinak még megmaradt kúpja is a levegőbe repült. A vulkán csúcsa így megint kráter lett s a forró láva- és hamútömegek most már akadálytalanul folytatják romboló munkájukat...

F. A. SCHÖPPEL

A LEGBARBÁRABB VADÁSZATTÓL A TEKNŐSBÉKAFARMIG

Az emberi mohóság, kapzsiság és hiúság lassan az állatvilág minden fajtáját prédájául ejti. Az egyiknek húsát, míg a másiknak prémes bundáját kívánja meg. Természetesen nem utolsó helyen áll a hiúság sem, hiszen a mai női ruházkodás egyre bizarrabb eszközökkel igyekszik a modernségét bebizonyítani és bizony sok állat válik áldozatává a mai divatnak. Prémes bundák, állati szőrökből készült pulloverek, kigyóbőr cipők és egyéb sok más, amik között azonban nem utolsó helyen állnak a valódi sildkrot-fésűk sem. A divathölgy valószínűen nem is tudja, mennyi szenvedésen és kínlódáson ment keresztül a szegény teknősbéka, míg páncélja a hullámos női hajba jutott, hogy annak szépségét emelje.

A teknősök különösen sokat szenvednek az emberek üldözésétől. Hátpáncéljuk megvastagodott szarúrétegét ugyanis a műiparban különböző tárgyak készítésére használják. A szarúnál főképpen azért értékesebb, mert nem esik széjjel lemezekre. Különösen a cserepes teknős (chelone inbricata) szarupikkelyei a legkeresettebbek és legértékesebbek. A teljesen kifejlett teknős hátáról körülbelül négy kilogramm súlyban tizenhárom lemezt fejtenek le s ezek közül 8 egészen lapos s a 4 legnagyobb mintegy negyvennyolc centiméter hosszú. A cserepes teknősnél a fedőlapok egymáson fekszenek és igen sajátságos színűek. A pajzsok kidolgozását sokféleképpen végzik. A teknők szétrepeszthetők és hőben és nyomás által könnyen szorosan egymáshoz fúrhatók, úgy hogy az egyes részeket sem fölismerni, sem különválasztani nem lehet. A kisebb értékű fajtáknak különböző pácokkal igyekeznek jobb színt adni. A teknők hidegben merevek, melegben hajlékonyak, hevítésnél meglágyulnak és összenyomhatók. Hevítve az anyag tetszés szerinti formákba szorítható vagy hajlítható és ezen alakjukat kihülés után is megtartják.

A teknősöket a legbarbárabb módon fogdossák össze. Legegyszerűbben úgy történik vadászásuk, hogy megvárják, míg a teknős a partra megy, hogy sok tojását a maga ásta gödörbe helyezze el. Meszes héjú petéiket a nap melege költi ki és a fiatalok aránylag igen lassan nőnek. Mivel azonban a tojások ehetők, az emberek igen gyakran kiássák és meg-

eszik, ezzel természetesen az állatállomány erősen csökken. Ausztrália és Új Guinea partvidékein igen különös módot találtak ki a vadászatukra. Egy körülbelül egy méter hosszú, a trópusi tengerekben otthonos halat használnak fel horogul. Ez a hal arról híres, hogy fején és nyaki részén ovális alakú szívószervet hord, melynek segítségével mindenhez hozzátapad, amihez csak hozzáér. Ezeket a halakat a bennszülöttek összefogdossák és bestiális kegyetlenséggel a hal alsó testét keresztülfúrva, zsineget húznak át rajta és olyan helyeken, ahol a teknősök tömegesen sütkéreznek a napon, a tengerbe dobják. Természetes, hogy a hal szívóival nyomban hozzátapad a teknősbékához. Igy a halat foglyaival együtt könnyen kihúzzák.

Némely vidékeken azonban csak a teknősbékák páncélját fejtik le és a kegyetlen művelet után magát az állatot ismét visszadobják a tengerbe, a természetre bizva, hogy ezt a hiányt, mely az állat védelmét szolgálta, ismét megszerezze. Tapasztalat bizonyította be ugyanis, hogy a teknősbéka páncélját ismét visszanyerte. Ezzel azt akarják elérni a vadászok, hogy egy állatról egyszerre két bőrt nyúzzanak le, hogy azonban a teknősbéka minden esetben kiállaná ezt a procedurát és mindig visszakapná új teknőjét, némi kétkedéssel kell fogadnunk. Igen sok helyen azonban a teknősbékákat nyitott tűz fölé tartják, mert csak hevítés által válik pajzsuk szabaddá. Ezt a módot különösen a kínaiak kultiválják.

Természetesen az állatok ezt a kínzást is kibírják, majd teknőjüktől megszabadítva, ismét a tengerbe dobálják őket.

Természetes azonban, hogy ezek a barbár vadászások a teknősbékaállományban igen nagy pusztulást eredményeztek, mivel azonban éppen ezek az állatok azok, melyek a csúszómászók közül a legértékesebbek, minden igyekezet oda irányult, hogy mesterségesen igyekezzenek állományukat növelni. Igy Északamerikában egy teknősbéka-farm létesült, melyben azonban nemcsak az anyagi érdekeket tartották szem előtt, hanem igyekeztek a teknősbéka életét is tudományos vizsgálat tárgyává tenni. Tudvalevő ugyanis, hogy a teknős nagyon félénk állat és ha embert lát közelében, úgy azonnal ügyesen eltűnik. Itt az északamerikai telepen azonban úgyszólván teljesen az emberek szeme előtt játszódik le a teknősbéka életének minden fázisa.

Az első teknősbékatelepet Beufortban a „Federal Bureau of Fisherie" kisérleti állomás létesítette. Ezen új tudományos alapon épülő iparnak dr. C. C. Duncan volt a megalapítója, ki sok évi tanulmánya alapján építette meg nagyban az első telepet, ahol több mint 30.000 teknősbékát tenyésztenek évente. Az Atlanti Óceán partjain fekvő hatalmas mocsaras területen épült fel dr. Duncan telepe, mely erősen a földbe vájt pallók által van elzárva, hogy a teknősök ne tudjanak kitörni. Itt különösen a gyémánt fekete teknősbékát, a Malaclemys contracta var. pileatat tenyésztik. A farmnak mesterséges halastavai is vannak, mindegyik különkülön 100 méter hosszú és 3 méter széles, továbbá 1 méter mély és 3 részre van osztva, hogy a teknősöket nagyság szerint könnyen elkülöníthessék. Az egyes tavakat állandóan friss vizzel táplálják. A frissen kikelt állatok számára füthető téliházak vannak, melyek itt rohamosan fejlődnek. A tojások lerakására alkalmas helyekről is gondoskodtak a farm vezetői. A tojásokból a fiatalok többnyire éjjel másznak ki és oly nagyok,

mint egy hüvelykújj végsőtagja. Azonnal el kell természetesen távolítani őket, mert különben a szülők felfalják. Duncan a telelésre is alkalmas helyet teremtett a teknősbékák számára. A tartályba 30 centiméter magasságban deszkatetőt illesztettek, melyet oszlopokkal erősítettek meg. Ezt mohával fedték be 1—1½ méter terjedelemben, hogy 100—200 állat számára áttelelő helyül szolgáljon egy-egy telelő.

A teknősök tartályuk iszapjában elegendő táplálékot találnak. A farmon leggyakrabban apróra vágott édesvizi halakkal táplálják a teknősbékákat. A lapos tálakban kukoricakását és jól összeaprított kelkáposztát is kapnak póttáplálékul. A fiatal teknősök azonban nem kapnak ilyen vegyes táplálékot, hanem csak osztrigát, vagy apró rákokat. Duncan tapasztalatai szerint a teknősbékák a fogságot jól bírják, sőt a piac szempontjából sokkal alkalmasabb is, mivel hamarabb fejlődnek, mint egyébként a szabadban.

A teknősbéka majdnem minden trópikus és szubtrópikus tengerben elterjedt. A legszebb fajták azonban a Sunda-szigetekről kerülnek forgalomba. Főpiacuk Singapore. Azonban a nemrégiben létesített teknősbékafarmok, melyek az állatot a biztos kipusztulástól mentették meg, a teknősbékaipart is nagyban föllendítették. Így most Északamerika a vezető teknősbékapiac.

GEORGE IRVING

MAGYAR KÖNYVEKRŐL

Simándi Béla: GYÓNÁS

Versek. Budapest 1930.

Simándi Béla Budapesten él, de nem a pesti aszfaltból nőtt ki. Lelkével, egész belsőjével a szlovenszkói földben gyökeredzik. A haza, a szülőföld, az otthon az b e n n ü n k van, a lelkünkben hordozzuk, bármerre is sodródunk a világban. Simándi is meleg érzéssel vallja:

Most gondolatban gyakran járok arra,
És nézek, nézek az öreg falakra
A kisdiáknak merengő szemével
És újra mondom büszkén: Pázmány Péter.

(Nagyszombat.)

Semmi álmagyar sallang és semmi ürességgel bélelt modernkedő szóbombaszt, külsőleges eredetiség-fitogtatás és modorosság nincs ebben a kötetben. Simándi poézise egyszerű anélkül, hogy kérkedne vele. S mint vérbeli költő ugyancsak nem hivalkodik fölöslegesen magyarságával és modernségével. Szerelmes verseiben valami családias melegség izzik. A tűzhelyét, párját megtalált boldog ember öröme:

Már várlak, kedves, friss kenyérrel,
Telt asztallal, jó tiszta borral.
Meglásd, az inség itt nem ér el.
Nem kell küzdened gonosz gonddal.

(Már várlak!)

Mély búgású, kiforrott férfi lira az övé. Keresetlen szép. Zártformájú, nemesveretű. Jellemző vonása Simándi Béla költői karakterének rajongó, őszinte szülőföld- és természetszeretete. Ezt a tulajdonságát, úgy látszik, onnan hazulról, falujából hozta magával. Erről tanuskodik jónéhány verse: „Bor és kenyér", „Ó, régi nyár...", „Paraszt a vonat ablakából", „Hazafelé" stb.

Egyik legkerekebb költeménye az „Esztergomi ének" című. A kurucosan zengő, színes, pompás képet adó strófák mögött ott látjuk a költő borongó arcát, halljuk bölcselkedését:

Csatazaj, ének erre sokat szólt,
Balassa Bálint itt harcolt, dalolt.

Mint ahogy méhek mézet gyűjtenek,
Úgy gyüjtögettek itt papok kincseket.

Ha megöregszem, itt élek majd távol
Nagy városoknak vásári zajától.

Könyvek között és bölcs papok között
Keresni fogom azt, ami örök.

(Esztergomi ének.)

Nagyon bájos az „Öcsémhez" című poéma. Sok-sok vers között is megfog finom hangulatával, a cizellált sorokon átforrósodó melegével. Simándi öccséről szól, akiből pap lesz:

Békélt imát mond békélt alkonyon,
Benne örömmé ért a fájdalom.
Ő végigküzdött már minden tusát.
Szivébe zárta kinccsé Krisztusát.

(Öcsémhez.)

Simándi „Gyónás"-nak nevezte a kötetet. A kritikus, aki végigolvasta a könyv ötven s egynéhány versét, nem mondhat mást: igaz, megtisztult ember, igaz költő. Idézünk a „Gyónás" utolsó verséből, a „Fejfa" címűből:

Holnap talán én már nem is leszek.
Ki bánja azt, hogy voltam, vagy nem voltam.
Nem voltak felémtáruló kezek
És fülek se, akiknek én daloltam.

De holnapután megint én leszek!
Mert jönni fognak nagy, emberi évek.
És szomjas szivek, táruló kezek
És kelleni fog az emberi ének.

Igazsága van. Így lesz!

MIHÁLY LÁSZLÓ

KÜLFÖLDI KÖNYVEKRŐL

Michael Ossorgin:
DER WOLF KREIST.
Drei Masken Verlag, München kiadása.

Az új orosz irodalom termékei között ebben a regényben állunk elsőizben szemtől-szemben azzal az érzéssel, hogy a ma írójának a mai Oroszországról szóló regénye témájához csak a fájdalom adhat erőt. Mert a nagyon messzi és a nagyon ismeretlen Oroszország nem olyan matéria, amivel mestere elbibelődhet, eltünődhet vagy érdekfeszítő exotikummá gyúrhat, ebből az izgató matériából csak állásfoglalás kerülhet ki s az olyannyira ünnepelt Ilja Ehrenburg hiába próbálja internacionálisan elismert értéke mögé rejteni világszemléletét, az írásaiban a nagy szomorúságok, a nagy groteszkségek is az új orosz érával szembeni respektust tükrözik vissza. Nem akar ez a megállapítás szembenállás lenni, de a Gladkovok, Taraszov-Rodionok és mások, éppen úgy, mint Ehrenburg, a pártember sémáin, az embereket forradalomra rángató ideáin át ábrázolják azt az orosz levegőt, amiből az ember csak tragédiák elbukó hősévé formálódhat. Michael Ossorgin regénye föltépi ezt a tragikus realizmust és a forradalom kiáradó kloakájából egy moszkvai kis házat ment ki, azt a kis házat, amelyben egy öreg professzor s unokája laknak, akikhez barátokként egy nihilista filozófus, egy geniejével elkallódó komponista és néhány volt katonatiszt tartoznak. Ossorgin ezen a szétmálló, összeroskadásnak induló házacska életén át írja meg 1914—1920. Moszkváját és az empiria szilárd talaján állva: vádol. Vádolja az összeomlókat, a gyöngéket, a gyávákat, a megfutamodókat, de néhány alakjában a rendíthetetlen orosz karakternek emel örök emléket, amelyet a terror, a börtön, a „falhoz állítás" sem tudott megtörni. Van egy alakja, Astafjev, aki Dosztojevszkij regényeiből alakul át mai emberré s akiben Ossorgin a maga tehetetlen fájdalmát sírja szomorú rapszódiává. Astafjeven és szomszédja, a felbomló idegzetű cseka hóhéron keresztül éli a kis családi ház, Moszkva, Oroszország a tragédiát, elbukó sorsukon át sorvad el fokról fokra minden szépség, akarat, erő, öntudat, hogy helyükre a fáradt közöny, az örök pihenésre vágyódás nirvánája lépjen.

Michael Andrejevics Ossorgin emigráns orosz író, aki az emberi jogok felszabadulásáért vívott régi orosz küzdelmekben ismerte meg a cárizmus börtöneit és amikor ugyanezekért az eszmékért szállt szemben Oroszország mai vörös cáraival, a „falhoz állítás" helyett száműzték. A régi forradalmárt azonban az emigráció sem törte meg és pozitiv idealizmusával, harcrakészségével írja meg regényeit, amelyeknek legjelentékenyebbje a „Sivzev Vrashek", német fordításban a „Der Wolf kreist." Vigasztalan könyv, de küldetéses munka! Szükség van az ilyen elcsukló, öklöt rázó fájdalmas zokogásra, mert nyilvánvaló, hogy a halálosan sivár bolyseviki sivatagban már nincs egyetlen oázis sem és összeomlott az öreg Ivan Aleksandrovics professzor házacskája, megállt a vén kakukóra, elsorvadtak Tanjuska virágai.

Azok, akik világszemléleti távolságok, ellentétek ellenére is eljutottak Ilja Ehrenburghoz, fordúljanak most Ossorgin felé és a „Moszkvai sikátor" Csatorna-utcájából menjenek át a Sivzev Vrashekbe. Moszkva két utcája, Moszkva két írója, két eruptív erejű alkotó regénye áll majd előtte, jobbra, balra, de a jobb is, a bal is egyformán csak a vigasztalan fájdalmat sajogja. A pusztulás nihilje és az igenlés reménytelensége válnak így ikertestvérekké, hogy rajtuk keresztül törjön előre a vágy a tisztulás felé!

KÁZMÉR ERNŐ

Ludwig Marcuse:

BÖRNE ÉLETE. („Revolutionär und Patriot".)

Paul List Verlag, Leipzig kiadása.

Az a láz, amely az utóbbi években az emberiség vezető elméi életének és alkotásainak felkutatására ösztökéli Európa mai divatos íróit, nem csökken. Emil Ludwig friss, hellyel közzel nemes irodalomnak vélt emberszemléleti riportagea, André Mauroisnak a korok képe gondos felvázolásával, a freuidizmus pszihéje kutató analizisével megírott romantikus életrajzai iskolát teremtettek és mert a mai élet forrongó gondolattalansága szivesen méláz az elmult idők nagyjai emlékén, ebbe az iskolába a fiatal írók legértékesebbjei egyre nagyobb számmal iratkoznak be.

Itt van például Ludwig Marcuse, aki csirázó gondolatokkal, termékeny ellenmondásokkal szines, több tanulmányával a gundolfi irodalomszemlélet követőjének indúlt, de akit szemmelláthatóan, a „biologique romance" láza kapván el, megírja a napoleoni idők és az azt követő elpolgáriasodásnak induló Németország egyik legérdekesebb alakja: a frankfurti ghettóból Páris irodalmi szalónjáig eljutó Ludwig Börne minden regénynél érdekesebb életét. Ezzel tulajdonképpen igazoltuk is Ludwig Marcuset, alkalmi elkanyarodását az irodalomtudománytól, amelytől azonban magával vitte pszichológiai, filozófiai és szociológiai aktív látását, hogy fölfedje azoknak az erőknek törvényszerűségét, amelyek Börnében és hatásában érvényesültek. Börne, akinek fiatalságát tettek hevítik, széles és mély vágyak a legujabb korba lépő ember boldogsága, szociális elhelyezkedése előkészítésére, a maga átfogó, kifelé ható erejével inkább csak robbanó, mint robbantó egyéniség. A ghettó sárgafoltját még alig teszi le, jön Napoleon és a fiatalság erős tavaszi napsütésében, benne látja azt az egyéniséget, akit önérzet, bátorság, szenvedély, képzelet, szorgalom és rendíthetetlen akaraterő a világ urává emel. Németország akkori ifjúsága inkább Weimar felé fordúl, Goethe udvari élete, kiegyensúlyozott napjai az ideál, de Börnének nem kell az érzelmeskedés és az ábrándozás összeütközése, amelyből ugyan Tasszók íródhattak, de a szabadság, egyenlőség, testvériség ügyét vajmi kevéssé vitte előre. Börne Napoleonon keresztül izmosítja problémáit és Napoleon szelleme kergeti ki az ősi ghettó szűk utcácskájából, a hallei egyetemről, hogy az idők történelme és az ifjú Baruch (később lett csak Börnévé!)

privát története között szoros kapcsolat teremtődjék. Napoleon uralmának vége hozza meg, hogy Börnének nincs többé magánélete. Az idő az ő életén át zúg keresztül, elsodorva érvényesülést, szerelmet, családot, hitet, hogy a „napi történés lirikusa" a frankfurti „Die Wage"-n és később a párisi „Balance"-on át Európa politikai, irodalmi, szinházi, később társadalmi chroniquerje legyen. Ludwig Marcuse könyve itt lesz erőssé, demonstrativvá, maivá, Börne élete legharciasabb napjainak felidézése itt válik korszerűvé, mert a karlsbadi egyezmények német reakciója, Lajos Fülöp kalmár Franciaországa ellen veszi föl a harcot, hogy ezt a két nagy népet az induló demokrácia szolgálatában, egymáshoz közelítse. S a ghetto-zsidócskából „Európa lelkiismereté"-vé váló újságíró, akinek genieje semmi esetre sem becsülhető túl és íróisága nem mérhető a későbbi század Nobel-díjas héroszaihoz, megelőzi Rollandot, Thomas Mannt, sőt a Coudenhove-Calergi páneurópai mozgalma előbbrevivőinek: Stresemannak és Briandnak elgondolását, mert Európa békéjét a francia-német barátságban látja biztosítva. Ami ezen az elgondoláson túl még érték Börnében, az elsősorban a lessingi hagyományok hű konzerválása, harca a túlhajtott goetheizmus és a berlini Menzel reakciós kritikái ellen, megbocsájthatatlan vétke a heinei lirával szembeni szélmalomharca, amelyben azonban ő maradt alúl.

Börnéről nagyon sokáig nem mertek őszintén írni. A „Die Wage" cikkeinek, párisi leveleinek érvei és ellenérvei záportűze elől a gondolkodni nem szeretők inkább hallgatásba merültek vagy nyelvet öltögettek, az óvatosak megelégedtek azzal, hogy forradalmárnak deklarálván, ezzel a kor lelkiismeretét megnyugtatták. Ludwig Marcuse mély szempontú könyvének feladata: elvezetni Börne élete helyes felfogásához, jó megértéséhez, amelyet a bravúrosan lüktető, nagyvonalú és a börnei cinizmussal kongeniálisan tartott stilus sokban elő is segít. De Marcusen túl, bizonyos időnek kellett elmúlnia, míg az irodalmi közvélemény megtalálta az utat Börne felé. Harciasságát, kűzdelmét a reakció ellen, a föllépő marxista ideológiával való kacérkodását, a nyárspolgári korlátoltságra való uszítását, saját kora meg nem érthette, ezért a Börne reviziót csak a XX. század művelt, jóhiszemű és az élettel harcoló embere végezhette el, akinek világszemléletét minden elfogultságtól mentes nemes liberalizmus formálta ki. Ennek a revizionak első étappeja: Ludwig Marcuse derék, okos és lendületesen szép könyve!

KÁZMÉR ERNŐ

A KECSKE, A KÁPOSZTA . . .

II.

Ez eddig az emberiség nagybizottságának könnyebbik feladata lenne. A nehezebbik az emberi erő szétosztása és foglalkoztatása. Kivált ez utóbbi, mert ha természeti kincsek parlagon maradása csak addig nyugtalanító, ameddig a szükségletkielégítés hiányával jár együtt, azontúl inkább a jövő vállalkozásra nézve biztató, — az emberi erő elfoglalatlanul maradása minden esetben nemcsak kár, de miként erre csakhamar visszatérünk, ki nem mérhető veszélyt is rejt magában.

Azt még a statisztika mai szervezete mellett nem túlnehéz megközelítő pontossággal megállapítani, hogy az emberiség által szükségelt cikkek előállítása és szolgálatok teljesítése végett hány ilyen és amolyan alkalmasságú vagy képesítésű emberre van szükség észszerűen kiszabott munkaidőt, naponta évi átlagban 8 vagy mondjuk 6 órát számítva. Ha valamely szakmában emberhiány van, néhány rövid év elég a nagyobbszámú új nemzedék kiképzésére. Az igazi nehézség csak ott kezdődik, ahol az tűnik ki, hogy az egész világon több munkaképes ember van, mint amennyi a szükséges munkákban teljes foglalkozást találhat.

Mi történjék, ha a nagy statisztikai fölvételből megtudjuk, hogy az emberiség összszükségletét minden túlerőltető robotolás nélkül elláthatja a földművesek 80, az ipari, bánya-, közlekedési munkások 70, a szellemi munkások 60, az írók, művészek 50, az államigazgatók, tisztviselők 40 százaléka?

Az angolszász és általában a gazdaságilag előhaladott területeken lehetően úgy tüntetik el a munkaerőfölösleget, hogy levágják a munkakereső tömeg két végét, vagyis meghosszabbítják az iskolakötelezettség és munkára nem alkalmazhatóság szempontjából a gyermekkort, — ugyanakkor agg-biztosítással kitessékelik a munkahelyekről a talán még sok dologra képes öregeket. Ez az eszköz időleg enyhítheti a bajt, de csak amíg még nem túlságos nagymérvű. 16 éves koráig még csak beiskolázható az egész ifjúság, már ha 20 éves koráig próbálnák az iskolapadokban tartani, a maga egészében valóban megokolatlanul esne terhére a társadalomnak, illetve a középső korosztályoknak. A 60 éves emberek egy kis dohánypénzzel sétálni küldhetők, de már a 45 éven fölüliek a munkahelyekről kitiltva igen alkalmatlan semmittevők tömegét adhatnák, holott tovább alkalmazva még sok esetben a fiatalabbaknál is jobb szolgálatot tettek volna.

A munkaidő újabb és újabb rövidítése is módot ad több ember felváltott alkalmazására. Az érdekelteknek kellemes, sőt üdvös és áldásos intézkedést is jelent, — amíg a munkaidő még túlhosszú és már egészségi, műveltségi szempontból is rövidítést kíván. Ám ha egyszer a munkaidő olyan rövid, a szabad idő olyan hosszú lesz, hogy az emberek unalmukban nem tudják, mihez kapjanak? Szabad óráiban tudóssá, művésszé minden rászoruló szolgájává csak kevés ember válhatik. Tehát vagy értelmetlen versengésekben, torzsalkodásokban, szerelmi és egyéb kalandokban élnék

ki erőfölöslegüket, miközben gondolkozásuk, ízlésük annyira elfordulna mindennek ellenére is szürke munkájuktól, hogy már annak leszállított mértékét sem végeznék el rendesen. Esetleg állandó katonai gyakorlatokra fanyalodnának, melyekbe annyira beleélnék magukat, hogy végre már megkívánnák az igazi háborút és adott esetben ők lennének az oly nehezen megteremtett nemzetközi béke sírásói. Vagy pedig örökös felforgatókká keserednének, akik a már rossz után a még jót is lebontanák, csak mert az építő munkánál nem találnak elég foglalatosságot.

Itt vissza kell emlékeznünk Kropotkin kedves javaslatára, hogy mindenki köteles legyen a nap egy bizonyos részén át testi munkát végezni és csak ez után szabadon maradt óráiban lehessen más, tudós, író, államkormányzó. És a falanszter-eszme fölvetőjének, Fouriernek, a foglalkozások váltogatását mint az emberek ösztönös szükségletének kielégítését ajánló javaslatára. A kellően adagolt testi munkának kétségkívül jó hatása van minden ember egészségére, de még embertársaival szemben való erkölcsi beállítására is; ezért az egész ifjúság nevelésében tág teret is kellene hogy elfoglaljon. Már a későbbi korokban jobb a szellemi munkásoknak is szükséges testgyakorlat kiválasztását az illető szellemi munkásokra bízni. Senki sem tagadhatja, hogy az ő szolgálatuk is szakembereket, nem pedig más valamely kiadós testi munka után többé-kevésbbé fáradtan dolgozó műkedvelőket kíván. Azok a munkások, földművesek, akik utóbb némely tudásszakban, művészetben sokra vitték, kiváló írók, államférfiak is lettek, — akkor már nem álltak be napi testi robotjukba, vagy legalább nem az összszükséglet ellátása végett az egyes tényleges munkástól megkívántató mértékben. Ebert birodalmi elnök korában nem dolgozott még napi négy órát sem bőrgyárban. Tolsztoj földművelősködése pedig inkább a kétségtelenül nagy férfiú lényének egyik mosolyogtató vonását adta.

Szó lehetne a számfeletti munkaerőknek a társadalom által egyszerű eltartásáról is, amint ez a munkanélküli segélyek alakjában már manapság is nagy mértékben megtörténik. A közület kiválaszthatná a munkahelyeken leginkább nélkülözhető elemeket és ezeket azután állandóan szabadságolhatná — mindenesetre eltartásuk megfelelő biztosításával. Ez az eltartás persze nem lehetne a rendes munkakeresettel egyenlő, mert különben sokakat csábítana a szabadságolt állományba törekvésre és el is keserítené a még dolgozókat. Kisebb eltartás mellett azonban a nagyszámú állandóan szabadságoltak mindenféle görbe utakon igyekeznének a tőlük megtagadott előnyök teljes, sőt fölös élvezetéhez jutni, csakhamar kolduló, fosztogató, rabló bandákba verődnének még unalomból is. A munkájuk által többé-kevésbbé lekötött dolgozók helyenként alig tudhatnának a nagyobb tömegekbe verődött és még össze is szervezkedett számfelettiek kapcabetyárkodásai ellen védekezni. A munkátlanságuk által veszedelmes elemekké váltak között minden valószínűség szerint a vezetők, a bujtogatók az értelmi pályáknak nagy arányszámú már nem ellátatlanjai, de mégis elfoglalatlanjai lennének.

Legkevésbbé fogadható el amaz anarchista javaslat, hogy azok részesüljenek munka nélkül „csavargóellátás"-ban, akik ezt éppen kívánják és kérik. Nagyon is sokan találnák ezt tenni és pedig nem mind azért, hogy egyszerűen tétlenek maradjanak, vagy miként a különben kitűnő

angol gondolkozó, Bertrand Russel, reméli, azért, hogy szabadon készüljenek tudományos fölfedezésekre, művészi alkotásokra. Hanem sok esetben csak azért, hogy a becsületes munkával elérhetőnél nagyobb, ritkább élvezeteket szerezzenek maguknak a társadalom békéjét és boldogulását veszélyeztető utakon is.

Baj a társadalomra nézve, ha az embereknek túlkevés a szabad idejük. De még nagyobb baj, ha túlsok.

A régiszabású nemzetgazdák receptjére: a fogyasztás általános bátorítására, bíztatására sem szabad túlságosan építenünk. Ma még sok ember él a valódi emberi életeszmének meg nem felelő módon, ezeknek jobb élelemmel, ruházattal, lakással, szellemi táplálékkal ellátása valóban sok ma még elfoglalatlan kéznek és fejnek adhat gyümölcsöző munkát. Azonban a fogyasztás minden áron való emelése már nem javítja, hanem rontja, feszessé, kedélytelenné teszi az emberek életét, tehát az ellenkezőjét eredményezi annak, aminek útját mi keressük. Mi haszna van például az emberiségnek abból, ha az eddiginél is több ember kénytelen erős étellel túltáplált gyomrát, sok finom itallal túlizgatott máját Karlsbadban gyógyítani, ha a falusi gyermekek nyáron is csak cipőben mehetnek az utcára, ha minden munkásnő három-négy fölösleges ruhát vesz évente, ha minden hivatalnokcsaládnak van már motorkerékpárhalottja, ha mindenki két-három órával rövidíti meg éjjeli álmát, hogy színházba, moziba menjen, ha ezenfölül minden lakásban a szomszédok nyugalmát zavaró hangszórók recsegnek? Az elfoglalatlanok foglalkoztatása végett sok mindent meg kell tennünk, — de az elfoglaltakat újabb, csak nyugalmukat, életboldogságukat zavaró foglalatosságokra kényszerítenünk bizonyára nem.

A termelési technika mai állásában, mely megfelelő elosztási szervezet föltételezése mellett valamennyi ember minden szükségletének a munkaképes emberek csupán egy része által való ellátását teszi lehetővé, tehát még csak nem is a munkára nem szükségesek eltartása a legnehezebb kérdés, hanem foglalkoztatásuk. A legszebb, legnemesebb szórakozások, sportok, műélvezések is, — a hivatássá válás szükségképpen kivételes eseteitől eltekintve, — mihelyt valaki idejének, erejének túlságos nagy részét veszik igénybe, már káros túlzásokba mehetnek, rögeszmékké válhatnak, garázdaságokhoz vezethetnek. Minden embernek elsőrendű szükséglete az, hogy egy főfoglalkozása, hivatása legyen, mely ideje, ereje javarészét igénybe is veszi, melynek fontosságát, értékét önmagára és a társadalomra nézve átérzi, mely mellett egyéb foglalatoskodásai csak testi-lelki pihenés számba mennek. Ilyen hivatás azonban mindenki számára, legyen az kőtörő, borbély, ügyvéd vagy szobrász, csakis komoly feladat lehet, melyből az embertársaknak is valamilyen anyagi, szellemi, erkölcsi hasznuk van. A számfeletti munkaerők elfoglalása terméketlen parádékban, maskara-libériákban sétáltatásában, vagy a szükséges védelem mértékét meghaladó katonai hadargásokban (Vajda János szava!) a munkátlanság kérdésének még szerencsétlenebb megoldása lenne, mint a szegény iparosok segélyezése végett szükségtelen cikkek tömeges rendelése.

Ha a Tisza tavasszal kiöntéssel fenyeget és a töltés megerősítésére 100 emberre van szükség, összetoboroztatom a 100 embert. Ha 100 helyett 150 jelentkezik, elküldök 50-et, — de csak akkor, ha a védelmi munkára

kiutalt összeget fölülről korlátozták. Ha ellenben korlátlan hitelt engedélyeztek nekem, bizony munkába állítom mind a 150 jelentkezőt, annál jobban és biztosabban elvégzik feladatukat a mellett, hogy valamicskével kényelmesebben is dolgoznak. Akiket mindenképpen tartalékba kell helyeznem, azoknál legalább a felváltás megfelelő elrendezésével gondoskodom, hogy tulságos soká ne huzzák tétlenül a bérüket.

Nos, a mai világgazdaság, melynek a szükségeltnél több a mindnyájuk munkatermékéből teljesen, sőt fölösen ellátható munkaerő áll rendelkezésére, ugyanilyen így leegyszerűsítve egészen könnyűnek látszó helyzetben van. A világ munkaképes embereit (és a munkaképteleneket is) kötelességünk tisztességesen ellátni és rendesen foglalkoztatni. És pedig kit-kit a képességei, előkészülete által kijelölt helyen. Ha egy-egy ilyen helyre több a jelentkező, még a többszörös betöltésektől sem szabad visszariadnunk, ez a munka kellő szervezete mellett csak a fiatalabbak alaposabb kitanulására, nem egyesek naplopására vezet és mindenesetre több eredménnyel kecsegtet, mint minden más javaslat, vagy természetesen a kérdés elposványosodni, majd elvadulni engedése. Persze az összes foglalkozási ágak nem huzhatók egyetlen munkaszervezet kaptafájára, sőt mindegyik nagyon is különleges szervezést igényel. Egészen nagyjában mégis a következő szervezeti elvek állíthatók fel.

FARKAS GEIZA

VÍG CSERE

Reggel köd volt a város fölött,
Mégis a nap lett győztes délre.
Megsimogatta a szíveket
Az árny és a fény víg cseréje.

Az ablakok párkányán a virág
Föllélekzett, mint kinek álma
Valami kedvesét varázsol
Kíváncsi lelkének vásznára.

Ó, nincs november, szép az élet, —
Hitegettem magamat halkan.
Szobám körül fordult a föld is
És tengelye lett győztes sarkam.

Nagyszerű láz, csak néhány napja
Mécsest gyújtottunk a holtaknak.
Emlékezés volt. Az élők mindig
Életet és fényt akarnak.

TAMÁS LAJOS

FERENC MEGTÉRÉSE (1)

I.

Az asztal felett valami különös feszültség terjengett. Ijedten ült a párolgó étel körül a család. Az öreg Füredi lesütötte a szemét, mintha nem merne a három leány tekintetébe ütközni szelid, kék szemével. Amazok is érezték a nagy csöndben az édesapjuk szomorúságát, de nem mertek szólni, hiszen tudták mindannyian ennek a vihar előtti csöndnek az okát.

— Nem jött még haza Feri?

Hárman is ugrottak, hogy megnézzék.

A fiú szobája a folyosó végébe nyílt. Ott lakott külön a családtól, mintha csak szálló vendég lenne. De nem lehetett másképpen elintézni a lakáskérdést. Így is szűken voltak. Az édesapjuknak alig tudtak egy külön szobát biztosítani. Mióta az édesanyjuk halálával ide jutottak, nehezen szokták meg a kisebb szobákat, a szerényebb lehetőségeket. Füredi nyugalomba vonult, felesége elvesztésével nem tudott lábra kapni többé, nem tudott dolgozni, kizökkent eddigi energikus munkás éveiből.

A három, idősebb, pártában maradt leány mellett, kései szerelem gyümölcseként, amikor három leány után már nem vártak fiút, megszületett patyolatfehéren Feri. Egy anya helyett négy anya kényeztette, babusgatta. Egyszerre ő lett négy nő szeretetének iránya három anyaságától megfosztott leány mindennapjának éltető napsugara.

Most tizenöt esztendős kamasszá serdült. A gimnáziumból rengeteg panasz érkezett ellene. Nem tanul, szórakozott, több tárgyból áll elégtelenre, nem megfelelő emberekkel látják nap-nap mellett együtt és sokszor találkoznak vele a tanárai éjtszakának idején az utcákon.

Füredi érezte, hogy itt kell csinálni valamit. Meg kellene ráznia ezt a nyurga, tejfehér arcú, szőke gyereket, hogy térjen magához. Ne keserítse halálra az édesapját, ne szomorítsa el a végletekig a leányait, akiknél jobb testvért még csak elképzelni sem tudott.

És mégis, amikor ott állott a gyerek előtte, ahelyett, hogy elővette volna, elöntötte valami gyöngeség. Eszébe jutott a felesége s hogy kibuggyanó könnyét mentse, szó nélkül kiment a szobából.

Pedig érezte, hogy a leányai tőle várják ebben a lehetetlen helyzetben a megoldást. Egyedül tőle. Hiszen ő valamikor erős ember volt. Rettegett tőle mindenki, aki a haragját magára vonta.

A helyzet már tarthatatlan volt. Nap-nap mellett késő este kódorgott haza. S ha kérdezték, merre járt, nem szólt egy árva szót sem, csak állott a szoba közepén, szép szál nyurga gyerek és földre sütött szemébe sem engedett beletekinteni.

Sokszor egyenesen a szobájába osont s lefeküdt anélkül, hogy bejött volna hozzájuk. Pedig a villany késő este is égett az ebédlőben, a három nővér ott várta kézimunka mellett fáradtan a napi munka után a családi asztal körül. Ha nem talált ilyenkor vacsorát az asztalnál, elvolt anélkül.

Egyszer-kétszer megpróbálták magukhoz visszatéríteni, nem hagytak

vacsorát neki. Ilyenkor a nővérek nem aludtak egész éjjel egy szemhunyorásnyit.

Lelkiismeretfurdalások gyötörték őket. Szent Isten, reggelre talán nem is találják életben szegényt. Éhen hal meg az istenadta. Rettenetes. Reggel ilyenkor már korán benyitottak nagy aggodalmak között a szobába s csak akkor nyugodtak meg, amikor látták az ágyon összehúzódva s hallották egészséges mély lélekzetvételét. Korán reggel már vitték neki a gazdag reggelit, becézgették, békítgették s egymás között fogadkoztak, hogy soha többé nem követnek el az élete ellen hasonló merényletet.

Pedig jó gyerek volt azelőtt. Engedelmes, kedves gyerek. Szívesen cipelték magukkal mindenüvé, ahova csak mentek. Feri szívesen üldögélt női társaságokban, hallgatta bámész szemmel hunyorgatva a beszédjüket, megitta a jó meleg kávét, amit eléje szíveskedtek az asszonyok, megette a foszlós aranysárga kalácsot s némán, hősiesen tűrte, hogy az asszonyok meg-megsímogassák s a leányok csipkelődve nevessenek rajta.

Egyszerre szabadult ki a kezükből. Észre sem vették, csak amikor már nem volt felette hatalmuk. Kapkodtak fűhöz-fához, megpróbáltak mindent, amivel csak hatni tudtak rá. Nem segített semmi. Valami lejtőre került, maguk sem tudták, hova rohan ez az örökjó gyermek a maga tiszta tizenöt éves életével. Ijedt szívvel hallgatták álmatlan éjjeleken lépései egyhangú kopogását, amint a folyosó lazult kőkockáin a szobája felé tartott. Hallgatták egymás sóhajtását a meleg szobában, ahogy tompán tört elő mellükből az elfojtott fájdalom hangja.

Mennyi reményüket, be nem váltott örömüket aggatták rá erre a gyerekre. Tőle várták mindannak a valóra váltását, amit nekik nem engedett teljesedésbe menni az élet.

— Mi történhetett? Mi történhetett? — jajgatott Lizi, a legidősebb.

— Talán valami nő behálózta, — mondta bátortalanul Kató, aki romantikus lélek volt, s aki az élet minden relációjában szerette a szerelmet kutatgatni.

Csak Mária nem vegyült a találgatás és jajgatás útvesztőjébe. Ő valahogyan reálisabb egyéniség volt, mint a testvérei. Diplomát is szerzett, tanítónő lett. Jobban öltözött, mint testvérei s az utolsó pillanatig sem adta meg magát az életnek. Nem volt benne a vén leányok megszokott s sokszor kifigurázott konturjaiból semmi. Az látszott rajta, hogy nem vált valóra valamennyi álma. Istenem, ki éri el mindazt egy rövidke életen keresztül, amiket szép, tiszta tavaszi reggeleken s pompás alvások idején kitervez?

Mióta családjukban ez a nagy tragédia bekövetkezett, mintha szótlanabb lett volna. Előbb ment el mindig az iskolába a legkülönbözőbb ürügyek alatt s később jött haza, mint azelőtt. Mintha menekülni akarna attól a bánattól, amely megülte minden mozdulatukat, minden szavukat, minden cselekedetüket. Volt benne is valami szláv elgyöngülés, ami az első pillanatokban mindig megbénította akaraterejét. Csak napok multán tért magához annyira, hogy nyugodtabban meghányhatta-vethette az eseményeket. Fölépített egy tervet, most már nyugodtan dolgozta ki a legapróbb részletekig magában. Már ezen az estén valami biztonságérzet ülte meg a lelkét.

Most is ő ugrott fel elsőnek s a sötét, vadszőlővel beárnyékolt veran-

dán végigsietett. Lépése koppant a kőkockákon, ahogy sietve ment a fiú szobája felé. Mikor az ajtóhoz ért, meglassította a lépteit. Kissé hallgatódzott, azután elszántan benyitott.

Meg sem lepődött, amikor a szobát sötéten találta.

Csattogva gyújtott villanyt.

Senki.

Az ágya érintetlen, az ablak tárva-nyitva, ahogyan még reggel a takarítás előtt hagyták. Odament és bezárta. Az éjtszakák még meglehetősen hűvösek voltak.

Lassú léptekkel indult meg kifelé, mintha nagyon elfáradt volna. A villanyt leojtotta és az ajtót csöndesen behúzta maga után.

Odakint gazdag juniusi nyár terpeszkedett. Már dús lombozatban állottak a fák a veteményes kertben, elszórtan. A kert alól felhallatszott a patak csörgése s a sötétben álló házak felől egy-egy kutyaugatás. Az ég kékesen fénylett fölötte, elszórtan egy-két csillag világolt. Felhők barangoltak az égen.

Mária kábult lélekkel állott az alacsony kőfal mellett. Rákönyökölt a párkányra s a titokteljes éjtszakába nézett. Hallotta a szíve dobogását, ahogyan ütemezett a susogó csöndben.

Megvillant a szeme. Érezte, hogy a két szemgolyó a szemgödrében átmelegszik s szikrázó fénnyel gyullad egy titokzatos emésztő tűz.

Ha most jönne a gyerek, itt a folyosón toppanna elébe. Megfogná a kabátja hajtókáját és Isten igazába megrázná.

— Nem sajnálod apádat, minket? Te, csirkefogó. Aszfaltbetyár lettél, bukott diák? Hát kiveszett belőled a tisztesség és jóérzés utolsó szikrája is? Micsoda dolog ez? Az Isten verését hívod ki magad ellen... Nyugtalanítod az édesanyád nyugalmát...

Ijesztően vergődött most a szive. A házak ablakai ki voltak világítva s az éjtszakában hunyorgott a fényük rendetlen összevisszaságban. Gyülölködve nézett szembe a fényekkel. Azok bizonyára boldogak. Most együtt van mindenütt a család, vacsoráznak, csörögnek az evőeszközök, cseng a tányér, ahogy a villa mohón csapódik neki a tányér porcellánjának. Nekik mekkora bánat és szomorúság ez a gyerek. Mekkora gond.

Örök harcban állottak mindig mindenkivel. Nem számíthatott arra, hogy itt valakinek a tanácsát vagy segítségét kérhetik. Édesanyjuk nem szeretett senkit, nem jártak nagyon semerre, hozzájuk sem jött csak a legritkább esetben valaki. Most azután különösen nem keresték senki barátságát, hogy így ide jutottak, szegényebb viszonyok közé. A falak közé rejtették árva életüket, valóra nem váltott álmaikat. A legvérremenőbb harc akkor dult a lelkükben, amikor mosoly alá rejtették a fájdalmukat vagy titkolták a fájó sebeiket.

Belesóhajtott a langyos estébe. Egyszerre messze futott tőle minden baj és bánat. A fiú, akinek két perce volt a szobájában, a két idősebb nővére, akik már igazi vénkisasszonyokká komolyodtak, az édesapja, aki tehetetlenül áll a dolgok előtt... Maga magára gondolt. A fiatalságára, amely már erősen tavaszutói hangulatok melancholiáját ébresztgette benne. Be nem teljesedett kis reménységekre, amik olyan jó lett volna, ha teljesedésbe mennek. A szájára, amelyet még nem csókolt senki. A körülményeikre, amelyek úgy fonódnak a teste köré, mint a bilincsek. Rab

volt ebben a négy szobában, amely tele volt öreg értéktelen holmikkal, sok sok kézimunkával. S nem volt lehetőség rá, hogy egyszer letépje magáról ezeket a bilincseket. Hogy rossz legyen csak egyszer is valakivel, aki úgy toppanna elibe ismeretlenül, erős akarattal, parancsoló, ellentmondást nem tűrő szándékkal.

Megdidergett. A dolgok egyszerre megint megrohanták, az aggodalom újra elöntötte hömpölygő áradatával. A bilincsek szépen újra ráfonódtak a kezefejére s lassan megfordult. Érezte, hogy a világ lehetőségei elől, örömök érkezésétől, lehetőségeitől fordul el mostan ujra a nyomorúságuk felé. Egy pillanatra, mintha a gyülölet lidércfénye bújt volna meg a szeme mélyében.

Vissza nem menni... Kimenekülni ebből a fülledt levegőből... Mit bánja a testvérét? Mivel fizeti meg ezt a töméntelen aggodalmat, amivel nap-nap mellett kínlódnak négyen is érte?

Semmivel. Mivel fizetné meg?

Fáradtan indult meg újra az ajtó felé.

Mikor belépett, nem kérdezte senki a fiut. Mindannyian tudták, hogy most is kószál valahol.

A hús már gyönge párával hült ki az asztalon anélkül, hogy valaki is vett volna belőle. A zsír úgy fagyott oda a tányér falához.

Mária leült a helyére s körülnézett. Látta az elszomorodott arcokat, a lebiggyedt, sírásra hajló szájszéleket. S lassan-lassan forrt, buzogott benne valami megmagyarázhatatlan indulat. Sötéten nézte az édesapját, fehér ősz haját, ősz bajuszát, amelynek két vége úgy lógott bánatosan lefelé, mint a sirásra görbülő gyermek szája. Duzzadt szemhéjjait, nézte szemeit, amelyek véresek voltak az álmatlanságtól. Újjai alig észrevehetően remegtek.

— Itt valamit kell csinálni.

Határozott hangon mondta. Egyszerre három pár riadt szem szegződött neki. Az óra ketyegése is elcsöndesedett, mintha az ijedtség az öreg falióra kerekei közé is belopódzott volna.

— Itt valamit kell csinálni, — ismételte konokul, mintha csak hitetlenekkel állana szemben a maga igazságának biztos tudatával fölvértezve.

— Ha most nem teszünk valamit... később talán már későn lesz vele valamit elkezdeni.

— De mit? — kérdezte remegő hangon Lizi.

— Még nem tudom magam sem. De én ezt a helyzetet tovább nem nézhetem. Édesapa nagyon jó, tulságosan szereti Ferit ahhoz, hogy erélyesebben elővegye. Itt már a szép szó nem használ. Majd én veszem a gyereket a kezembe...

— Te?

Az édesapja kék szelid szemével találkozott a tekintete. Hirtelen elérzékenyedett, mintha a legérzékenyebb, legszentebb érzéseiben bántotta volna meg az édesapját. Nedvesek, súlyosak lettek a szempillái, azt hitte, hogy megszakad a szive.

— Én, apuskám... Én... Ha te nem... valakinek kell ezt a gyereket...

Lizi szipogva ült a széken. Kató csak tágranyitott szemekkel nézett hol egyikükre, hol másikukra.

— Nincs lelke annak a gyereknek. Nem csinálná, ha érezné, mennyi szomorúságot okoz nekünk nap-nap mellett.

— Nem, édesapám. Ő nem rossz gyerek. Nem lehet rossz gyerek. Csak eltévedt tőlünk. Tévedés lehet ez... valami nagy nagy tévedés... Nem is tudom... Egy ilyen tizenötéves fiunak is lehetnek már problémái, amiket mi nem értünk meg... Talán szeretettel vissza lehetett volna hozni hozzánk. De ha nem használ...

Olyan jó volt beszélni erről. Csak szenvedtek eddig némán, az édesanya néma szenvedésével. Most mégis kirobbant ez a kérdés. Összevissza sokat beszéltek, egyszerre. A leányok kiteregették hirtelen a gondolataikat, sejtéseiket s elgondolt megoldásaikat is. A kakukórából vidáman ugrott elő a kakuk. Egyszerre megszabadultak attól a hatalmas nyomástól, amely megülte a lelküket már hosszú hetek óta. Tele lettek nagy bizalommal a jövő iránt. Tudtak már egyszerre bizakodni is.

— Itt hiába minden, — makacskodott Füredi, — ha a gyerekben nincsen jóérzés, akkor kár minden fáradságért... Elvégre is látnia kellene, hogy mennyi szenvedést okoz mindannyiunknak oktalanságaival.

Hallgattak.

Egyszerre lépéseket hallottak az ajtó előtt. Dermedten figyeltek kifelé. Az ismerős lépések egyre közeledtek.

Kip-kop. Kip-kop.

Mária a szívére szorította a kezét. Azt hitte, hogy erős dobbanását meghallják mindnyájan. Az ajtó felé nézett, ahol lassan elcsendesedtek a lépések.

Bejön? Nem jön?

Most mi lesz?

A kilincs lassan lenyomódott. Az ajtónyílásban a fiú arca fehérlett elő. Nem nézett az asztalnál ülőkre, rövid odavetett pillantással látta, hogy régen vacsora után vannak már. Megfordulva tette be csöndesen az ajtót.

Ijesztő csend ülte meg a szobát. Még a légy zugását is meg lehetett volna hallani.

Verte, korbácsolta a fiút ez a csönd. Legszívesebben elmenekült volna. Ki az éjtszakába, a hídhoz megint, a Maros partjára, ahol olyan jó ülni esténkint a nagy fiúkkal s hosszasan utána bámulni az elhaladó nők után. Ott biztonságban lenne legalább. Nem nézne vádlóan senki a szemébe s nem kellene válaszokat adnia olyan dolgokra, amik azért fájó terhet jelentenek neki.

Lassan megfordult s morogva köszönt. Nem lehetett érteni a szavát. Gyámoltalanul állott meg a révedező szemek céltalanságában. Nem tudott tovább tenni egy lépést sem, mintha attól tartana, hogy szuronyokba ütközik. Konokul földre sütötte a szemét s várta valahonnan, akárhonnan a szemrehányó szavakat.

Pattanásig feszült már a csend a szobában. Talán évek multak el pár másodperc alatt, talán hónapok. A dorgáló szavak egyre késtek. Bátortalanul lesett ki nagy szempillái alól.

Füredi most annyit sem szólt, mint máskor. Még azt sem kérdezte meg, hol járt, merre kószált, nem tudja-e, mikor van a vacsora ideje? Felállt az asztaltól, vette a kalapját az ebédlőszekrényről s az ajtó felé

indult. Egyenes léptekkel haladt el a fia mellett. Rá sem pillantott, hozzá sem szólt. Az ajtót is csöndben nyitotta ki és csukta be maga után.

A fiú kissé féloldalt állott, ahogy az édesapja elment mellette. Lopva utána nézett. Szeretett volna most utána rohanni s megkérni, hogy ne haragudjék, de a lábai belecövekelődtek a földbe s nem tudott meg sem mozdulni. Dac gyűlt a szívébe, a mellébe, hirtelen tágult, nőtt a lelkében minden... Úgy érezte, hogy emelkedik a falak közül, bele az éjtszakába, fel az égig. Duzzadt benne az erő, a fiatalságnak sokszor megokolatlanul szívós kitartó önbizalma.

Éhes volt. Most megfordult vele egy kissé a világ. Ma nagyot kószáltak az erdőben, kiéhezett alaposan. Milyen jó volt pedig. Az erdő csöndjében találkoztak egy nővel. Fehér ruha volt rajta.

Egyszerre felcsattant Mária hangja.

— Hol csavarogtál oly sokáig?

Mintha korbácsot suhintottak volna meg a feje fölött. Feri fölnézett egy kissé, azután újra lehunyta a szemét. Így még nem beszéltek hozzá... Ilyen durván...

Nem válaszolt. Dacosan összeszorította a száját. Olyan végtelenül megalázó volt ez a helyzet, hogy belepirult. Ha most csak egy szót is válaszolna, örök életére megalázná magát önmaga előtt. Ha most elkezdene magyarázkodni, védekezni.

Mária felugrott.

Pár lépéssel eléje állt.

Egy pillanatra összekapaszkodott a szemük. Farkasszemet néztek egymással. Mária szeme tüzelt a fojtott indulattól, a fiú szeme a meglepetéstől volt tágranyílt.

A két nővér az asztal mellett visszafojtott lélekzettel figyelte az eseményeket.

— Hol voltál megint? Felelj! — csattant fel újra Mária hangja.

A fiú most már nyílt daccal nézett vissza rá. Vértelen keskeny ajka egymásra záródott, mintha sohasem akarná megnyítni többé. Ott állott a nővére előtt, ugyanazzal a daccal, ugyanazzal a nyugodtsággal, mint máskor. Csak a szemhéja rebbent meg, amikor Mária másodszor vert keresztül lelkén a szavával.

A következő pillanatban magasra lendült Mária keze s hatalmas ütődéssel csattant el a gyerek hófehér arcán.

(Folytatjuk.)

JÉGVIRÁGOK

Olyan furcsa, nehéz az ébredés
derüs, világos téli reggelen,
mikor mély, de rövid álom után
ki kell nyitnom nemrég behúnyt szemem;
szivemben a mába nyúló tegnap
forró emléke egyre muzsikál,
— a táncos, nótás, drága éjtszaka
csak úgy elröppent. Istenem, de kár!

Ábrándozva nézek az ablakba,
de a világból semmit sem látok,
az üvegtáblákat sűrűn fedik
hidegfényű, dermedt jégvirágok.
Páncélfüggönnyé szövődött egybe
az ablakon a sok kis jégvirág
és nem enged be mást a szobába,
csak a téli nap sápadt sugarát.

Milyen jó ez igy. Most nem kell látnom
gondterhes, fáradt emberarcokat,
éhes gyermeket, didergő koldust,
aki az utcán görnyedten halad.
Nem látom a levéltelen fákat,
a tájat, melyen kihalt az élet,
szivszomorító téli látványoktól
a jégvirágok itt most megkimélnek.

Sokszor kaptam már vérpiros rózsát,
csokorba kötött vörös vágyvirágot,
— közönnyé hamvadt a vágyak tüze
s a sok szép rózsa szeméttémállott.
A jégvirágot én úgy szeretem,
bár nincs illata, mely a szivre szállna,
de ha meghal, könnycsepp lesz belőle
és nem avar. Oly szép az elmulása.

Szelid, szomorú, kis jégvirágok,
mért is olyan rövid az életük;
éjjel születnek s reggel meghalnak,
mikor a napfény az ablakra süt.
— Igy születnek rózsás illuziók
egy mámoros, szines táncos éjbe
és meghalnak, ha felragyog a nappal
hideg, kegyetlen, józan gyilkos fénye.

VIRSIK MÁRIA

MAGYAR IRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Aki éveken át külföldön él s az a sorsa, hogy magyar multja érzékenységét olyan környezetben viselje el, amely egyáltalában nem ismeri, az anyanyelvével előbb-utóbb sajátságos viszonyba kerül. Nem szünik meg idegen lenni, mint ahogy az elmult fájdalom vagy öröm sem szünik meg teljesen, ám néha úgy tetszik, mintha ez a fájdalom és öröm már másé volna. Sohasem érzem, mintha a magyar nyelvet meg kellett volna tanulnom, hogy tudjam; azt sem érzem, hogy elfelejthetem; de igenis érzem, gyakran érzem, hogy valami fátyolos erő választ el tőle. A mult jelen van, viszont a jelen csak annyira van a multban, amennyire a mult bele tud kapcsolódni a jelenbe. Tapintható fogalmak elvontak lesznek; elvont fogalmak rejtélyesek. Tökéletesen meg tudom érteni azt az embert, aki önmagával beszélgetést folytat. Az a szó, amelyet önmagunk lelkiismeretéhez intézünk, mindig homályosabb és mégis megrendítőbb annál, amelyet akár ujjongva, akár haraggal, másnak adunk. Amerikában magyarul beszélgetni egyértelmű azzal, hogy önmagunkkal beszélgetünk. Ez az egészséges idegesség; a lélek hangja az érdek sorsában.

*

Kamaszkoromban találkoztam először valakivel, akinek angol volt az anyanyelve. Akkor a nyelvet megemészthetetlennek éreztem. Micsoda utat kellett befutnom (minden csoda!), amig eljutottam odáig, hogy ma már Matthew Arnold neve kritikai tisztességében és távlatában ép annyi természetességgel hat rám, mint Gyulai Pál neve!

*

Az amerikai élet legszembetünőbb szépségfoltja: zajos akkor is, amikor gyöngéd akar lenni.

*

Amiben Európa és Amerika egyvágású: a félírók, az álköltők, a hasaló kritikusok, az okoskodó „hozzáértők" Amerikában ép úgy nyüzsögnek és handabandáznak, mint odaát.

*

Amerikában sokan meglepődtek azon, hogy az idei irodalmi Nobeldíjat miért juttatták Sinclair Lewis-nak. Lewis kétségtelenül kitünő megfigyelő, de alapjában véve regényiróvá formálódott újságíró. És pont „Babbitt" regényéért tüntette ki a Nobel-bizottság. Ennek alighanem két oka lehet. Európa bókkal akart hódolni az amerikai irodalmi kulturának; s amellett a világnak módot akart adni arra, hogy „Babbitt" szűklátókörű alakján át még jobban megismerje, ami kicsinyes az amerikai életben. Ravasz módja az elismerésnek!

*

A karikatura igazsága gyakran az igazság karikaturája. Módomban volt egy magyarországi iróval találkozni, akinek amerikai benyomásai frissek voltak. Éles, képzelettel sűrített itélőképessége sokszor fején

találta a szöget; ugyanakkor azonban abban, amit látott, legalább is annyi volt a hamis szín, mint a találó szín. Igaza volt, mert Európából jött; nem volt igaza, mert nem él Amerikában.

*

Ez is Amerika: Robert Frost. Költő. Newenglandi költő. Ott áll a pódiumon. Puritánok, esztétikai pogányok, jellegzetes fiatalok körében, akik egyszerre elfelejtenek szkeptikusok lenni. A költő, a newhampshirei költő nyírfákról és medvékről és az erdőben eltévedt lóról és a csöndben jelentkező halálról mond verset. Őszhajú férfi. Sokat nyomorgott. Angliában fedezték föl. Őszhajú s arca mégis gyerekesen friss. Hangja kemény, szinte acélos. Szavai színpadán az élet sivár szomorújáték. És a közönség hallgat s megdöbbentő áhitattal veszi át saját sorsa versbe foglalt ajándékát. Igen, ez is Amerika. A magánynak mindenütt vannak hívei, testvérei, áldozatai. Amerikában is.

*

Irving Babbitt-tal találkoztam, az amerikai „humanisták" vezérével. Elve az „inner check", az önfegyelem. Az emberben állati, emberi és isteni tulajdonságokat lát. Kétségtelenül őszinte és kétségtelenül kulturált ember, de fölfedez valamit, amit bizony már sokan mások föltedeztek előtte s bizonyos olvasók és hallgatók előtt „eredeti" gondolkodó számba megy.

*

A clevelandi College megbizásából a rádión át irodalmi előadásokat tartottam. Természetesen angol nyelven. Vagy ezer mérföldes távolságról levelet kaptam, amelyben az ismeretlen „tisztelő" ahhoz gratulált, hogy egy — hindu mennyire megtanult angolul. Erre megírtam neki, hogy bizony magyar vagyok, mire azt a választ kaptam, hogy — ne bolondítsam. Végül megírtam az illetőnek, hogy Shakespearet magyarul is lehet élvezni. Erre a levélre azonban már nem jött válasz.

*

Tanuja voltam egy gyilkos kivégzésének. Hogy mit éreztem? Szégyeltem magam. Soha annyira nem szégyeltem magam, mint amikor ezt a szerencsétlen fiatalembert, aki „szerelemből gyilkolt", a villamosszékben láttam. Mennyire olcsó tréfa a humanizmus s mennyire kegyetlen vicc a valóság!

*

Minden általánosítás féligazság, ha egyáltalában köze van az igazsághoz. Viszont az emberekkel való beszélgetést, általában a közvetlen érintkezést mégis csak az általánosítás kényelme teszi lehetővé. Egyik lényeges amerikai tapasztalatom, hogy a yankee-amerikai a világ egyik legjóhiszeműbb tipusa. Ennek a jóhiszeműségnek egyik indítóoka bizonyos kivánatos naivság, másrészt azonban, úgy érzem, a demokratikus szempontoknak tudható be, amelyek, bármennyire tökéletlenek, mégis használnak az emberi méltóság hangoztatásának. Hogy vannak amerikaiak, akik komiszak, irigyek, kicsinyesek, rosszindulatuak? Természetesen. Ám ezek emberi fogyatékosságok. Ami az emberben amerikai, az rendszerint inkább jóindulatú, jóhiszemű, értéket elismerő, értékre kiván-

csi. Beismerem, hogy ez a megállapítás, ez a következtetés az általánosítás itéletéből ered, viszont rokon azzal az igazsággal, amely szerint a tipikus európai — kulturált.

*

Európaiak nagyritkán gondolnak arra, hogy mennyire magányosak a newenglandi kultúrára támaszkodó amerikaiak. Bizonyos vértelen reménytelenséggel nézik az életet, mert hiszen az a kor elmult, amikor Emerson és Lowell komolyan nagyoknak számítódtak s amikor „erkölcsi" világnézettel igazolni lehetett az élet komiszságát és szürkeségét. Életükből hiányzik a pogány frisseség s a régi görögöktől csak a halálfélelem komorságát vették át.

*

Többre becsülöm az amerikai jóhiszemű kritikátlanságát, mint a félművelt európai kritikátlan rosszhisszeműségét.

*

Nagy tévedés azt hinni, hogy a művelt amerikai bevesz minden maszlagot. Pszichológiai érzékenysége kitünő, irodalmi érdeklődése — irodalmi képzettségének megfelelően — megbízható. De egyben különbözik a vele egykulturájú európaitól. Nem haragszik arra az emberre, aki nálánál többet tud, tapasztaltabb vagy tehetségesebb.

*

Magyar sors: megszerettetni magunkat, hogy megértsenek bennünket. Emberi sors: megértetni magunkat, hogy ne irigyeljenek bennünket.

*

A türelem nem erény, de a türelmetlenség föltétlenül bűn. A türelem: elnézés önmagunkkal szemben; a türelmetlenség: elnézés kizáróan önmagunkkal szemben.

*

Amerikai sorsom emberi és alkotó értékei (személyes tapasztalatok): Edgar Lee Masters: ügyvéd és költő. Érthetetlen, hogy ügyvéd. Sherwood Anderson: egyszerű, mint egy farmer, de képzelete a teremtőé. Carl Sandburg: az ipari civilizáció gitározó troubadourja. Padraic Colume: mozdulatai árnyékával is mesét ír. Deák Ferencet úgy ismeri, mintha ír államférfiú lett volna. William Butler Yeats: a misztikum valóságát érzékelteti. Gilbert K. Chesterton: naiv és okos. Szerzetes és szervező. Edna St. Vincent Millay: érzékeny virág, de megtanulta az affektálást. Thornton Wilder: a szavak rabja, a magány művészi rabszolgája.

*

Vannak, akik lekicsinylik a magyar irodalmat, mert Amerikában élnek. Elfelejtik, hogy az alkotó munkában kifejezett sóhaj, dűh, keserűség, kusza mozdulat és harmonikus ölelés érzéketlen a nyelvöltögetéssel szemben. Azt kicsinylik le, amit nem ismernek (magyar irodalom) olyan tapasztalat alapján, amelyet nem ismernek (Amerika).

REMÉNYI JÓZSEF

TÍZ ÉV MÖGÖTTEM

Hamar felejtek:
egy táj maradt el és tíz év mögöttem.
Még egy kicsit dideregnek bennem:
a fölkarcolt napok,
a lebirkózott évek,
a leskődve osonó őszi esték,
a négy fehér fal és nagy fehér havak,
mik a roskadó télbe elkisértek...
Még egy kicsit felpezsdülnek bennem:
a tavaszok színes szirmai,
a bogárdöngés a nyári alkonyatban,
a vén eperfa meseszövő csöndje,
a küszöbre lankadt csendes esti béke
s egy imádkozó gyermek: a fiam
s egy dúdoló asszony: a feleségem,
akik egy életen által elkisértek.
Hamar felejtek:
egy táj maradt el és tíz év mögöttem.
Ha felhő szállt föl, — a szél messze vitte,
ha szellő támadt, — elnyelte a puszta;
(ki időz ma az emlékek során?)
ha emlék támadt: évek letaposták!...
Hamar felejtek:
egy táj maradt el és tíz év mögöttem.
Az elmosódó napok arca sápadt,
mint ég alja, ha porfelhő befödte;
csak az utak kisértenek egyre,
mik velem jöttek a hegyeken által,
mik el nem hagytak vad vizeken által
a Krasznától a zavaros Dunáig...
Csak az utak kisértenek egyre:
tölgyfa-bölcsőmtől messzi kanyarodtak,
Rodostóba vittek, Rodostóba hoztak
s az ölelkező utakra borultan
itt élek most holtan...

FEKETE LAJOS

ERDÉLYI VORMÄRZ

BÁRÓ SCHLEINITZ VILMOSNÉ TOLDALAGI RÓZA GRÓFNŐ EMLÉKEI (2)

„Nem mult el ünnep, szüret, hogy a professzorok hozzánk ki ne jöttek volna."

Így szövődik Róza grófkisasszony és „Professor von Bolyai" között az a bájos barátság, mely a sok próbát kiállott lánglélekneknek utolsó édes öröme lehetett e mostoha világon.

„Bolyai... volt az eszményképem, az egyetlen ember, akit csodáltam, soha mást az életemben." „Jómódú nemes volt, csak a tudományos szenvedély vitte a tanárságra...", így tudja róla a grófnő.

„Külseje eredeti volt: hófehér hajzat, válligérő fürtök, finommetszésű Schiller-arc, finom, hajlott orr, okos barna szem, borotvált arc (akkor nagy ritkaság), ehhez lazán kötött nyakkendő, hosszú mellény, plundranadrág csizmába dúgva, tökéletes különc... Ritkán tudta, hogy vajjon étkezett-e már, vagy sem. Egyszer megkérdezte a feleségét, hogy vajjon ebédeltek-e már, s az asszony így felelt: Azt hiszem, igen, mert edénycsörömpölést hallok, alighanem mosogatnak!"

„Engem nagyon szeretett. Órákig sétáltunk együtt a koronkai parkban. Megmutatta nekem a csillagképeket, megnevezte az összes égitesteket. Kedves csillagomul akkor kiválasztottam magamnak az Aldebarant és ha most elnézem, leírhatatlan jóérzés fog el. Emlékeztet az időkre, amikor szellemileg magasabban álltam... Utóljára akkor láttam Bolyait, az öregurat, amikor 15—16 éves lehettem. Heves láz után betegen feküdtem. Ő az ágyamon ült, a delejességről beszélt, az ódai tűzről, megmagyarázta nekem a szentek fénykörét stb. *Tudományos magyarázataiba több költészetet tudott belefonni, mint sok lirai költő a szerelmi dalaiba.* Gyakran csipkedtek, kérdeztek, hozzámennék-e feleségül, hogy annyira rajongok érette. Azt mondtam: „Igen, elfogadnám, bárha piszkos plundranadrágot hord is." Legszebb, szellemtől duzzadó óráimat az öregúrral töltöttem. Nemsokára ez utolsó látogatása után meghalt."

Kivételes szellemi gazdagság övezi Róza grófnő ifjúságát, melynek nevelési elvei éppoly ellentétesek, mint környezetének embertipusai. Az idősebbek nagy tekintélye, majdnem kultusza együtt jár az ifjúság iránti mértékfelett való szigorral.

„Engedelmes gyermekek voltunk, — túlságosan is engedelmesek. Apám azt mondta: „Ha azt parancsolom, hogy menjetek a tűzbe, mennetek kell", s mi meg is tettük volna. Ez a túlhajtott engedelmesség sok a jóból, nem hagyja szabadon kifejlődni a jellemet, megakadályozza az akaraterőt, más tekintetben jó. Felügyeleten kivül sem tettünk volna olyast, ami tilos volt, és mi leányok a hazugságot nem ismertük, az valami lehetetlen volt számunkra. Soha meg nem ütöttek, nagyon ritkán és enyhén büntettek, a legkisebb pirongatás elég volt, hogy megszégyenítsen. Ez az engedelmesség csak olyan patriárkális környezetben kelet-

kezhetik, amilyenben mi felnőttünk. Akkor más tényezők voltak a család, a szülők, mint most."

Az erkölcsi lecke tipikusan kálvinista szellemben folyik:

„Nekünk sohasem mondták: Légy jó s akkor ezt vagy azt kapsz. Nekünk jónak kellett lenni Isten, a szülők és magunk iránti hűségből. A mi vallásunk sem igér jutalmat, első osztályt a mennyben. Jónak kellett lennünk, hogy jók legyünk."

A hazugság tilalma éppúgy túlzásba ment, mint az engedelmességé. Róza grófnő négyéves korában történetkét eszelt ki arról, hogyan lakott ő születése előtt a Marosban. Szobája rózsaszín felhőkből állott, csillagok tekintettek be a kárpiton. A véndadának mesélte el és mivégre?

„Alaposan megszídtak s megfenyegettek, hogy ha még egyszer így hazudok, elnáspángolnak! Még az álmaimat sem volt szabad többet elbeszélnem." Mert gyermek nem köhög és nem álmodik, — így tartotta az akkori maxima. Hogy mi sorsuk lett a mégis köhögő és álmodó gyermekeknek azon időben?

A kis kontessz zsendülő képzelmét eltaposta a szigorúság, pedig talán a poétaszív mozdult meg benne, aki Vay és Katona-ágon duplán vérszerinti leszármazottja volt Petrőczy Katának. Emberlátó képességén kívül, melynek emlékiratában tanújelét adja, már az is bizonyít lappangó írói érzéke mellett, hogy — mitsem tudva Bolyai irodalmi munkásságáról — felfogja az annak egyéniségéből kisugárzó költői erőt. Csillagokról társalognak a datúra-illatos, csalogányos esti parkban, s maguk is mostoha időben elködült csillagokat hordtak magukban. Ez a titkos és tudatnélküli „Wahlverwandtschaft" hangolta össze a csitrileányt a hetvenen túljáró aggastyánnal.

A Róza grófnő ábrázolta nevelési rendszer az önuralmat is egyik főcéljául ismerte.

„Az volt az elv, hogy a gyermekek szokjanak hozzá az élet komolyságához. Ne féljenek egy csöppet se, ijedelem nélkül pillantsanak a legrettentőbb dolognak szemébe. Nem voltam több hat évesnél, amikor nagynéném, Anikó, meghalt. Bevezettek a halottas szobába, és meg kellett érintenünk a kezét a halottnak. A benyomás nagy volt, magasztos... Csak amikor a kezéhez nyúltam, éreztem írtózatot. Ez a mondhatatlan hidegség minden tagomon keresztülfutott..."

A nagyapa utolsó óráját így írja le:

„Vásárhelyt, saját házában haldokolt. Mihály nagybátyám tartotta karjában. Valamennyi unokája, veje, menye ott voltak körülötte, az ágy szélén a háziorvos, kezében az óra. A szárnyasajtók messze kitárva, a második szobában voltunk mi, az összes unokái, kicsik, nagyok, jól láthattuk őt. A harmadik, negyedik szobában, szintén nyitott ajtóknál, a nagyapám hivatalnokai, szolgálattevői... Ki vezetné ma gyermekét egy haldokló szobájába? Bizonyára senki."

Tífusztól, kolerától, árvíztől, égéstől megriadni szégyenszámba ment, s ha már a lelket így megedzették, még inkább megvetették a test fájdalmait, esendőségeit. Sőt az öröm nyilvánításának is határt szabtak, a túlhangos nevetgélés illetlenségképp könyvelődött el s az asztalnál még halkan kuncogni sem volt szabad.

A fennhéjázás távol állott tőlük, kivált anyját ismeri az emlékíró ebben a tekintetben hiba nélkül valónak. „Sokkal felvilágosodottabb volt, semhogy származási gőgöt táplált volna."

A kis emlékirat csak a nevelésről ad tiszta képet, a tanulmányokról pusztán általánosságban szól: „Sokat tanultunk és szorgalmasan." E tekintetben azonban mégis kielégítetlen maradhatott, kitűnik ez sajgó szavaiból, melyekkel bátyjának egyik nevelőjét elparentálja, kit a tüdőbaj korán elsorvasztott. „Ha ő él, belőlem is lehetett volna valami."

Nagy művelődési forrást nyújtott a könyvtár. A két egybeforrt lelkű testvér: Adél és Róza minden unalmas vendég elől odamenekült, ahol aztán „tücsköt-bogarat" összeolvastak, de soha semmi tisztességtelent. Tudták ,hogy Hogarth metszetei és Paul de Kock művei nem fiatal leányoknak készültek, hát meg sem érintették soha ezeket.

A máig őrzött 1849-beli katalógus világos képet ad a serdülő leányok lelki kosztjáról. A német, latin és francia könyvek mellett itt is találkozunk a jó szellemekkel: Bethlen János és Farkas, Cserei Mihály és Kemény János kéziratos krónikáival, Bethlen Miklós francia nyelvű emlékirataival stb.

A vallásra nem csupán nevelték őket, a búzgóság életformájukhoz tartozott. Még a téli kimenetelt is megkockáztatták a gyermekekkel, csak hogy a nagyapa vásárhelyi házában összegyűlhessenek igehallgatásra. Ilyenkor aztán az arisztokrácia hölgyei a szalónban, az urak a nagy ebédlőben figyeltek a két terem között szolgáló papra.

Társaság gyanánt a grófkisasszonyok csak a rokonleánykákat ismerték, a felnőttek szórakozásaiból: bálból, színházból semmi, s hivatalos nagyebédekből, melyeket az apa adott a megye, a tábla, a zsinat vagy a tisztikar részére, a kicsiknek csak a macskaasztal jutott. Nagy esemény- és eredményszámba ment, amikor egyszer a gyermekek is résztvehettek a nagyapa tiszteletére rendezett házi színelőadáson, de csak az élőképben, Kotzebue „Das Haus im Gebirge" című darabjának eljátszása után, melyet a vásárhelyi színidirektor tanított be.

A híres szánkázásokat, Schlittage-okat is csak az ablakból nézhették végig:

„Az indulás rendszerint nagyapám házától történt.[5]) Elől a futár töröknek vagy valami hasonlónak öltözve, aztán jöttek a szánok, egyik szebb mint a másik, mindig két személlyel, egy hölggyel és egy úrral, némelyek jelmezben, mások nem. Aztán jött egy nagy szán muzsikusokkal, más szánkák fáklyásokkal. Minden fogat hátsó ülésén kocsis és szolga ült fáklyával. Természetesen őrült iramban hajtottak, hogy az előfutár hogy nem kapott tüdőgyulladást, nem tudom. A szájában szopóka volt, mint a gyermekeknek, pálinkába áztatva. Futárrá csak külön nevelés által lett valaki."

R. BERDE MÁRIA

(Folytatjuk.)

*) Valószínűen a mai Gecse-utca 6. szám. A város e része, a Tábla révén is, sokban központját képezte a hivatalos és társadalmi életnek.

VIRÁGNYELV

Virágnyelv ez is: ehelyett „Imádlak!"
azt mondom Néked: „Hideg van, ügyelj!";
szerelmes szókkal hívni sohse hívlak,
de készen vár mellettem puha hely;
nem gügyögök, nem fulladozom, sírok,
romantikusat sohse esküszöm,
csak megfogom a kezed s általviszlek
Sátán viharján s álnok, torz tűzön.

Virágnyelv ez is: csillagot lehozni
nem ígérek ezentúl sem Neked
s megrántom vállam, mikor azt mesélik,
X Y-ért s viszont hogy eped;
én összeszídlak, ha az abszolutunk
lazulni kezd: az úgy van csak, ha ép,
s ki azt mondaná, nézzem el hibádat,
azt megvetem: becsületedbe tép!

Virágnyelv ez is, férfiasan burkolt,
nem „mézillat", „mennyország" s „csodató",
nem bódult s végkimerülésig édes,
de van, itt van s holtig megbízható;
Isten benne földi illatot hordoz,
bánatainkat velünk cipeli:
virágnyelv, élet: örömmel és kínnal
nagyon egyformán van olykor teli.

Most sem keresek varázsos igéket:
Neked tudnod kell, mi mögött mi van,
s ha nem tudnád, elvesztettük a játszmát,
a gyermekek, én, Te, mindannyian,
hiszen a szók csak annak mondnak újat
ki mellett a szív hamis tanú lett
s ott úgyis mindegy szónoklat, virágnyelv:
hazug szentség és hamis amulett !

Neked tudnod kell, hogy mi mit takar bent
s hogy az, ha szólok: „Végy kendőt, ügyelj!",
„imádlak"-oknál százszor több s örökre
vár mellettem készen a puha hely;
a hétfejű sárkánynál szörnyűbb rémek
állnak olykor utunkba, esküszöm,
de megfogom a kezed s általviszlek
Sátán viharján s álnok, torz tűzön.

BÁRD OSZKÁR

MEXIKÓI KALAND

Napok óta barangoltunk már Jucatan félszigeten az őserdő mélyén, amikor végre nagynehezen sikerült megközelítenünk egy erdei tisztáson fekvő *haziendát*. Kimerülten pihenőre tértünk itt, de alig néhány órai alvás után szörnyű vészkiáltás rázott fel álmunkból. A sikoltás hallatára, amely ezerszeresen visszhangzott a sziklaszirtekkel körülzárt erdő sűrűjében, paripám remegni kezdett. Magam is riadtan fordultam felvilágosításért kisérő indián vezetőmhöz.

— Semmi, — legyintett az, — *ma éjtszaka megölik a bikát!*

Nem sikerült közelebbi magyarázatot kapnom vezetőmtől s ezért abban a tudatban tértem újra nyugovóra, hogy kis karavánunk nyájának öreg bikáját nyilvánvalóan az élelmiszerkészlet pótlása miatt kénytelenek feláldozni. Arra nem is gondoltam, hogy csapatunk néhány vakmerő indián kisérője ezen a furcsa éjtszakán vadászatra indult a mexikói erdő állatvilágának koronázatlan királya, a *vad-bivalybika* elejtésére.

A vészkiáltás még a fülemben csengett, amikor újra végigterültem fekhelyemen, az álom azonban kerülte szememet, mert körülöttem *megelevenedett az őserdő*. A kisértetiesen sötét éjtszakában elnyújtott jajkiáltások hallatszottak. Keserves sóhajok, siralmas panaszok rendítették meg a platánok leveleit és csakhamar felhangzott az állatvilág panaszos hangversenye.

Köröskörül, amerre már nem láthatott el a szem, ezerszámra gyülekeztek a *békák*, amelyek bánatos kuruttyolása vezette be az állandóan fokozódó hangzavart. A távolban felhangzott a *szarvasbikák* bömbölése, amelyekre *lovaink* vad nyerítéssel válaszoltak. Úgy tünt számomra, mintha a poklok minden ördöge letépte volna láncát ezen a szörnyű éjtszakán. A fák lombkoronáiban szivettépő hangon szólítgatták egymást a *papagályok*, a *majmok* rekedt kiáltozása elvegyült a *keselyük* vijjogásával és a *párducok* sziszegő nyávogásával. Közben vihar kerekedett, amely tomboló erővel száguldott végig az őserdő sűrűje fölött. Fejem zúgott, minden idegszálam a megpattanásig feszült az őstermészet rettenetes haragjának ebben a mindent elseprő megnyilatkozásában.

A zürzavaros lárma közben állandóan fokozódott! Minden élő lény keserves jajongása felhangzott az állatvilágnak ebben a hatalmas zenekarában, amely valósággal a paroxizmusig emelkedett. Elviselhetetlenné nőtt a zsivaj, amikor hirtelen, mint egyetlen varázsütésre *halotti csend borult az őserdőre* s valahol messze, a távolban, felhangzott a kisérteties csöndben a *királytigris* üvöltése.

A királyi fenevad jelentkezése alig egynéhányszor ismétlődött ugyan, mégis ugy éreztem, hogy ereimben megfagy a vér.

Ezután elhalkult az iszonyu hangverseny. Kóbor *kutyák* vonítottak, *sakálok* és *hiénák* messzehangzó, gunyos kacagása végakkordja volt a vadállatok fantasztikus szimfóniájának, amely teljesen elhalkult a fölkelő nap első sugaraiban fürdő őserdő lombjainak zizegésében.

Hajnalodott! Mint nehéz, lidérces álomból ébredve, mélységes csodál-

kozással kértem felvilágosítást öreg indián vezetőnktől, hogy vajjon mi *okozhatta* az őserdő állatvilágának ezt a megrendítő feljajdulását?

— *Mindenkor így van ez, uram, ha elejtünk egy királyi vadat,* — válaszolta nyugodtan a mexikói erdők fia. — Tudd meg, hogy *az állatok megsiratják társukat, amely az ember áldozatául esett.* Minket pedig, uram, kerül az álom az ilyen éjtszakákon!

F. TITAYNE

HANGYÁK HÁBORÚJA AZ ŐSERDŐBEN

Majdnem minden utazó leírásában találkozunk a vándorhangyák óriási hadseregeinek leírásával, hogy micsoda meggátolhatatlan erővel törnek maguknak utat őserdőkön, bokros írtványokon át a trópusi Afrika belsejébe. Megjelenésüket szeretik egyszerűen a feketék hazájának kellemetlenségei közé sorozni, amit kelletlenül tudomásul vesznek, de tovább nem törődnek vele. Pedig nagyon érdekes tanulmányozni ezeknek a rovaroknak az életét.

A vándorhangyák, — a sziafuk, amint Keletafrikában nevezik, — ős ellenségeiknek tekintik a fehér hangyákat, vagyis a termeszeket. Sosem szünő, életre-halálra menő offenziv hadjáratokat viselnek ellenük, amelyeknek a megszervezése és szinte katonai szakértelemmel keresztülvitt vezetése csodálatra méltó. A termeszek velük szemben puszta defenzivára szorítkoznak, sok fáradsággal és művészettel megépített várszerű építményeik megvédésére. Mert ebben a harcban a termeszállam minden tekintetben a gyöngébbik fél. A fehér hangyák rövid élettartamát erődeik megépítése tölti ki, amelyeket kövecskékből, gyantából és agyagból állítanak össze minden időjárással évekig dacolni tudó szilárdsággal. A munkástermeszeknek semmiféle harci szervük nincsen és az állam védelme a kevés számú katona-termeszre hárul. Katonáik azért különálló kasztot alkotnak, nem dolgoznak és a munkások részéről nagy megbecsülésben részesülnek. Azonban még ezeknek a katonáknak is olyan a testalkata, hogy minden halálmegvető bátorság és hősiesség ellenére sem vehetnek részt támadó harcban és csak védekezésre szorulnak. Fegyverzetük nevezetesen éles és erős rágókkal ellátott állkapocsszerű fogakból áll, amelyekkel az állandó kapuőrség sokszor eredményesen tudja visszaverni a várkapun betolakodó ellenséget, hátuk ellenben teljesen lágy és védtelen, amikor tehát megfordulnak, a kérlelhetetlen ellenség kénye-kedvének áldozatául esnek.

Hanem a termeszek mégsem teljesen jámbor állatok és temérdek kárt okoznak titokzatos aknafúrásaikkal; joggal nevezik őket az őserdők árkászainak. Egy alkalommal barátaimmal hazatérve felügyelői és vadász-

kirándulásunkról, a veranda kényelmes fekvőszékeiben akartuk bevárni a néger szolga frissítőit. Ki írhatná le rémületünket, amikor lábunk alatt szinte zajtalanul beomlott a fapadló és az óriási porfelhőben hatalmas termeszsereg rajzott körülöttünk. Az állatok minden deszka és oszlop belsejét olyannyira kirágták, hogy súlyunk alatt az egész alkotmány összedült. Később rájöttem, hogy nemcsak a ház faanyagát támadták meg, hanem a bútorok belsejét is annyira kivájták, hogy csak a vékony politur és lakkmáz maradt meg belőlük.

Emlékszem még egy hasonló esetre. Telepünk misszionáriusa végtelen gonddal és fáradsággal gondozott egy ritkafajta, kékvirágú gummifát. Minden vendégének dagadó büszkeséggel és örömmel dicsekedett díszpéldányával. Mikor a fácska már majd három méteresre növekedett, figyelmeztettük a jó öregurat, hogy az egyik ág lombozata lankadtnak látszik. Amint aztán az ágat jobban szemügyre veendő, le akarta hajlítani, meglepetésünkre az egész fa tövestül kifordult helyéből. Megállapítottuk, hogy a termeszek a föld alatt csaknem az egész törzset roncsáőrölték.

Míg a termeszek romboló munkájuk befejezése után mindig visszatérnek erődítményeikbe, addig a sziafuk félelmetes vándorlásukat minden évben az esős évszak megkezdése előtt indítják meg. A szárazság idején földalatti tanyáikon élnek százezernyi tömegben. Otthonukból ilyenkor csak akkor vonulnak ki távolabbra, ha kémeik által fölfedezett termeszvárak megrohanására készülnek. Mind vándorlásuk idején, mind pedig rablóhadjárataik keresztülvitelében olyan szervezettséget tanúsítanak, amely valóban csodás megnyilatkozása a fejlett állati ösztönösségnek.

Először csak roppant zavargó, össze-vissza futkosó tömeg jelenik meg előttünk, amint a hangyák földalatti odúikból előrajzanak. Lassankint azonban egy csoport nagyobb termetű hangya válik ki a kaoszból, szemmelláthatóan átveszi a sereg parancsnokságát és bámulatos gyorsan rendet teremt. Ezek a cirka két centiméteres hangyák a sziafuk állandó katonái; hatalmas rágóikkal irgalmatlanul szétroppantják saját munkástestvéreiket is, ha nem teljesítik pontosan a rendelkezéseket. A tizenkét milliméteres termetű munkáshangyáknak szintén hathatós fegyvereik vannak, nem úgy mint a védtelen termesz-dolgozóknak és éles, mérgezett rágószerveik, ugyan nem szállhatnak szembe saját katonáikkal, de mind a támadó, mind pedig a védő harcban kitünő harcieszközök.

Rövidesen az egész telep előbújik a lyukakból és a harcosok utasításaira egyre határozottabban alakul ki a szabályszerű hadirend. A hatalmas hadsereg tisztjei föl és alá sürgölődnek a csapattestek között, itt nagyobb tömegeket szorítnak vissza és osztanak szét, amott megint a front réseit tömik ki, míg végre a milliós hadsereg egyenletesen oszlik meg a terepen. A sereg alakja nagyon hasonlít a körtéhez és hossza sokszor eléri a száz métert. Az elő- és hátvédet, valamint az oldalvédeket a rendes harcosok alkotják és megvédik gyöngébben fölszerelt testvéreiket az esetleges váratlan támadások ellenében, amíg elkövetkezik a döntő ütközet ideje.

Ha termeszek megtámadása a szándékuk, a sziafu sereg közvetlenül a cél elérése előtt a harcosok vezetése alá osztott több hadosztályra

oszlik és az ellenséges várat minden oldalról egyszerre rohamozza meg. Szinte rejtelmesen ható pillanat, amikor a vándorhangyák rengeteg tömege minden irányból egy cél felé törekszik, a meginduló élet-halál küzdelmet pedig emberi tollal leírni lehetetlen!

A támadók halálmegvető elszántsággal és dühhel rohanják meg a termeszek erődeit, amelyeket csak pár ezer harcos védelmez, míg a gyönge fegyverzetű munkásnép az erődítmény belsejében keres menedéket. Százak, de százezrek hullnak el a védők gyors halálos harapásai alatt, de újabb meg újabb tömegek hömpölyögnek előre és a termesz katonákat lassankint egymásután legyűrik és darabokra szaggatják. Ha a támadó sereg elég erős, akkor rövidesen elkövetkezik a tragikus pillanat, amikor az utolsó termesz harcos elesik és akkor a sziafuk rengeteg serege feltartóztathatatlanul özönli el az erőd belsejét, hogy leszámoljon a fegyvertelen termesz munkásság csapataival is. És a győzelemittas seregben fölbomlik a fegyelem és a katonai vezetők, a tisztek együtt fürödnek a vérben megrészegülten a hódítás mámorától...

Nehéz ecsetelni azt a kellemetlenséget, amely arra az emberre vár, aki véletlenül belekerül a sziafuk vonuló seregébe. Megesik, hogy gyanútlanul sétálunk a különben békés erdőben s egyszerre csak tetőtől talpig meglep a hangyák megszámlálhatatlan tömege. A mennyiség attól függ, hogy gyanútlanul a fészküket rugtuk-e fel, avagy pedig a vonuló seregbe keveredtünk bele. Bőrünket pár perc alatt összecsípdesik és ilyenkor nincs más menekvés, mint a lehető leggyorsabb kifutás a veszélyes zónából, aztán pedig mezítelenre vetkőzni, mert csak így lehet megtalálni a mindenüvé befurakodó támadókat. Még ilyen esetben is kellemetlen következményekkel jár a találkozás, mert a sziafuknak pár perc elég arra, hogy apró harapásaik fájdalmas emlékét napokig megemlegessük.

Velem esett meg ily kellemetlen eset. Néhány hölggyel sétáltunk át a nyílt prérin, hogy meglátogassuk egyik előőrsünket, amikor váratlanul belebotlottam a sziafuk vándorrajába. Még szerencse, hogy ez csak az elővéd csapata volt és így még idejében figyelmeztethettem a hölgyeket a veszedelem közelségére. Helyzetem mégis rendkívül kellemetlen volt, mert nem tudtam egyetlen bokrot, fát találni, ahol illendően elvonulva, legalább némiképpen levetkezhettem volna. Leírhatatlan kínokat állottam ki, amíg megérkeztünk kitűzött célunkhoz.

A sziafuk általában minden élőlény ellen kiolthatatlan gyűlölettel viseltetnek, ezzel szemben a termeszek csakis növényi anyagokat támadnak meg. Egy éjtszaka tyúkjaimnak, — mintegy húsz darabot neveltem, — rettenetes rikácsolása vert föl álmomból. Azt hittem, kígyó lopódzott közibük és kisiettem. Alig léptem azonban az udvarra, visszaugrottam, mert széles folyamként milliós sziafu sereg hömpölygött telepemen keresztül. Már csak abban reménykedtem, hogy nem jut eszükbe lakásom megrohamozása. Reggelre néhány elmaradt hangyán kívül teljesen elvonultak, de épp úgy nyomuk veszett tyúkjaimnak is és csak elszórt tollak és tisztára rágott csontok hevertek az istállóban. A ház közelében találtam még néhány állati csontvázat, amelyek már nem tudták idejében kikerülni a sziafuk útját. Így többek között találtam egy teknősbékapáncélt, amelyből az utolsó porcikáig kietették a boldogtalan lakót...

Azt mondják, hogy még az elefántcsordák is óvatosan kerülik a vándorhangyák útvonalát, mert bámulatos gyorsasággal meglelik legkönnyebben sebezhető részeiket: az ormányt, a szájat és a szemet. Vándorlásukat még tűzzel is bajosan lehet föltartóztatni. Egyszer kísérletképpen égő cigarettát dobtam a fölvonuló sereg éle elé. Abban a pillanatban tucatszámra rohanták meg a hangyák és nem törődve a kínos és tömeges tűzhalállal, pár perc alatt szétszaggatták a cigarettát.

Bennszülötteink régebben kihasználták a sziafuk pusztító tulajdonságait gyűlölt ellenségeik megbüntetésére. Összebilincselve a sziafa-expedició útjába helyezték a szerencsétleneket és pár méternyi távolságból biztonságban szemlélték végig a rettenetes kínhalált, jól tudván, hogy a vándorhangyák soha egy öllel sem térnek el a már megszokott vándorúttól. A halálraitélt fogoly kínjainak leírása azonban nem európai tollra való.

Fordította: VIZI KÁROLY

BOLDOG MESEORSZÁG

Még Nepálnál, sőt Tibetnél is ismeretlenebb európai ember előtt az a Déli-tengeri szigetcsoport, amelynek egyes részeit február első napjaiban szokatlan erejű borzalmas földrengés pusztította el. A hajónak 35 napra van szüksége, míg európai kikötőből elindulva eljut New Zealand angol dominium partjaihoz. Öt hét — oly hosszú idő, hogy még a legkitartóbb és leglelkesebb turisták is kétszer meggondolják, míg rászánják magukat arra, hogy fölkeressék a Déli-tenger csodálatos szépségű paradicsomát. Mert New Zealand valóban paradicsom, az angol gyarmati birodalom legnagyobb büszkesége. A Déli-szigeten a legszebb alpesi tájak váltják föl egymást hófödte magas csúcsokkal, az Északi-szigeten pedig a vulkanikus gyönyörű tóvidék valóságos álomvilágba ringatja az európai és amerikai turistákat. Itt van a világhírű Rotorua gyógyfürdő is, melynek nemcsak klimatikus és gyógyhatása egyedülálló, de természeti szépség tekintetében is vetélkedik a világ leghíresebb tájaival.

Nagyon sokan abban a téves hitben leledzenek, hogy ez a vulkanikus terület, ahol a tűzhányók, a meleg források és a gejzírek egész sora található, földünknek legfiatalabb alakulata. Ezzel a teljesen téves felfogással szemben híres és súlytadó geológusok úgy vélekednek, hogy Amerikát és Ausztráliát egykor az Oceánia néven ismert szárazföld kötötte össze, mely elsüllyedt s csak New Zealand s a tőle északra és keletre fekvő szigetek maradtak meg, mint kiemelkedő hegyi alakulatok. Ez a természeti katasztrófa sok ezer évvel ezelőtt játszódhatott le, de a föld még ma sem maradt nyugalomban, amit igazol a most lezajlott földrengés is.

Ennek a földrengésnek jelentőségét nemcsak a halottak és a sebesültek nagy száma adja meg. Minden valószínűség amellett szól, hogy embereken kívül igen nagy anyagi értékek is semmisültek meg. New Zealand gazdag ország és ha az elmult évben ott is érezhető volt a gazdasági válság, azt semmiesetre sem szabad úgy felfogni, mintha csak egyetlenegy newzealandi is éhezett volna. Mint egy boldog meseországból való elbeszélés hangzik, ha olvassuk, hogy New Zealandben minden család, amely hetenkint 80 márkánál kevesebbet keres, de kettőnél több gyermeke van, — segélyben részesül. A segély ugyan nem sok, — csak 2 márka minden gyermek után hetenkint, — de mégis csak segítség. A vakok állami ellátásban részesülnek és nyugdíjat kapnak az öregek is, és pedig a nők 60., a férfiak pedig 65. évüktől kezdve. Magától értetődik ebben az országban, hogy szegények egyáltalában nem fizetnek kórházi ellátási díjat s az iskoláztatás úgyszólván teljesen ingyenes.

Már a mondottakból is arra a következtetésre kell jutniok olvasóinknak, hogy New Zealand nem félvad ország, miként azt Európában hiszik, hanem földünknek egyik legműveltebb, s legjobban megmunkált országa. Szó sincs róla, nemcsak fehérbőrű emberek élnek ezeken a szigeteken, — területük meghaladja a 270.000 négyzetkilométert, lakosainak száma pedig megközelíti a másfélmilliót, — de

színesbőrűek is, akikkel főképpen az Északi-szigeten találkozunk. Körülbelül 68.000-re tehető a maórik száma, akiknek dédatyái még kannibálok voltak, de az unokák már törvényhozók és miniszterek. A világ ez egyik legszebb emberfaja három generáción át oly csodálatos változáson ment keresztül, amire nincs példa a népek életében. És ez az átváltozás annál érdekesebb, mert néhány évtized alatt lettek emberevőkből civilizált emberek, akik ma már minden téren fölveszik a versenyt nemcsak munkateljesítmény, de intelligencia tekintetében is a fehérbőrű newzealandiekkel. És ha jókedvük támad, Rotorua őslakói turisták előtt még ma is eltáncolják ősrégi maóri táncaikat, miközben csodálatos ruhadarabokat öltenek magukra, amelyeket még atyáiktól örököltek.

A háziasszonyok ugyan még több vonatkozásban a régi szokások szerint gazdálkodnak, de ezen annál kevésbbé lehet csodálkozni, ha meggondoljuk, hogy a forró források oly tömege bugyog a föld alól, hogy alig van maóri tanya, ahol ne volna természetes meleg vízvezeték. A ruhamosás itt nagyon egyszerű: az asszonyok kefékkel és szappanokkal guggolnak a meleg források mellett s mossák ruháikat. Még egyszerűbb a főzés. A nyers élelmiszert háncszacskóba téve a forró vízbe dugják, ahonnan rövid idő mulva, mint kész eledelt emelik ki.

Ettől eltekintve a maórik igen büszkék arra, a hogy a technikának még a legujabb vívmányai sem ismeretlenek előttük. És ha európai és amerikai turisták jönnek hozzájuk, szívesen kalauzolják az idegeneket oly vidékekre, ahol alkalmuk nyílik ezt bebizonyitani. A vándorlás a Rotorua-tónál kezdődik. 40 mérföld után két krátert pillantunk meg, melyekben forró tavak forrnak. Ettől 3 mérföldnyire van a nagy Rotomohana-tó, amelyet egy földnyelv választ el a nem kevésbbé nagy Taravera-tótól. A Rotomohana fő és forr. De ez éppenséggel nem akadályozza meg a maóri vezetőt, hogy föl ne szólítsa az európai vagy amerikai turistát egy kis utazásra. A motorcsónak azután borzalmas gyorsasággal száguld a tavon keresztül, miközben a tó gőzölög, a sziklás partok füstölögnek, a szelek pedig verik a habokat. Nem csoda, ha ezt a 20 perces utat soha senki sem felejti el életében.

Politikailag a newzealandiek sokkal jobban ragaszkodnak a brit anyaországhoz, mint akár a kanadaiak, vagy a délafrikaiak. A németek elleni gyülölet is náluk volt a legerősebb. Ma már megbékültek ugyan a németekkel, de mégis boldogok, hogy Németországnak nincsenek a Déli-tengeren gyarmataik s még boldogabbak lennének, ha a franciákat és az amerikaiakat ki tudnák verni megszállott területeikről. És ha kiváncsiak vagyunk arra, hogy mi az oka ennek a tulzó patriótizmusnak, könnyen megtaláljuk a feleletet: A maóri nagyon jól tudja, hogy a Kina és Japán felől fenyegető sárga veszedelem ellen az egyetlen védelmet Nagybritannia nyújtja hatalmas flottájával.

MAX HAGENER

MAGYAR KÖNYVEKRŐL

P. Gulácsy Irén: PAX VOBIS.

Singer és Wolfner kiadása, Budapest.

Gulácsy Irén meglepő sikereket aratott az olvasóközönség körében. A „Fekete vőlegények" című nagy regénye akkor jelent meg, amikor nem valami jó idők jártak a könyvekre. Mégis rövid idő alatt 10—12 kiadást ért meg, ami hallatlan könyvsiker még kedvező viszonyok mellett is. Pedig egy-egy példányt hányan olvastak! A közkönyvtárak példányai állandóan le voltak foglalva. Tudok olyan esetet, hogy valaki kölcsönvett példányból olvasta el a „Fekete vőlegények"-et és utána megvette magának a könyvet.

Most karácsony előtt szép csöndben megjelent a „Pax vobis". Az idén nagyon sok a panasz, hogy senki sem vesz könyvet, de ez a regény ugyancsak kapós volt. Sokan várakoztak már rá. Esemény volt számukra a regény megjelenése.

A „Pax vobis" a kuruckorszakban játszik. Rákóczi, Bercsényi, Károlyi a magyar szabadságért küzdenek. Velük szemben áll gróf Pálffy János, aki a Habsburg uralkodóház iránti hűségben látja az igazi magyar erényt és a jobb magyar jövő biztosítékát. Pálffy leánya, Mária, odaadó szeretettel ragaszkodik apjához, de szívének tiszta szerelme Haller Gábor kuruckapitányé. Apja Bécsbe, a császári udvarba, küldi udvarhölgynek. Éppen akkor érkezik oda, mikor Lipót császár, a magyarok engesztelhetetlen ellensége, utolsó óráit éli. A császár meghal, helyébe lép a trónra az ifjú József, aki a magyarokkal szemben is igazságos, atyai jóságú uralkodó akar lenni.

Mária fájó szívvel látja, hogy magyar a magyarral áll szemben, egymást pusztítja ezekben a harcokban. Emellett érzi, hogy egyéni boldogságát is csak akkor remélheti, ha a fegyverek zaja elcsöndesül, létrejön a béke, kezet nyújtanak egymásnak az ellenséges magyarok. Csak ekkor állíthat be kérőnek a kuruckapitány a labancgenerálisnak házába.

Mindent elkövet tehát, hogy a fiatal uralkodót a szegény, vérző Magyarország iránti megértésre, szeretetre hangolja. József szerelemre gyúllad a szép magyar leány iránt és kedvéért megkisérli a kurucokkal való kibékülést.

Ez azonban nem megy olyan könnyen. Vannak az udvarban olyanok, akiknek érdeke, hogy tovább tartson a harc. Intrikájuk következtében Sarolta, Rákóczi felesége, ridegen visszautasítja az uralkodóház közeledését. Szerencsére Mária kideríti a cselszövést.

Mária az uralkodó megbízásából Magyarországba jön, hogy előkészítse a megegyezést. A béke végre létre is jön, de Mária nagy árat fizet érte. József tudomást szerez Haller Gábor iránti szerelméről és Gábor halálos ítéletét Máriának azzal kell megváltania, hogy odaadja magát a császárnak. Mikor Gábor ezt megtudja, elfordul tőle és Károlyi leányát

veszi feleségül. Mária pedig az eddig visszautasított öreg cseh főúrnak felesége lesz.

Ebben a regényben az írónak megint más tulajdonságai tárulnak elénk, mint a régebbiekben. A „Fekete vőlegények" hatalmas drámaiságából kevés van benne, inkább epikai szélességgel folyik az elbeszélés. Alapos történelmi tanulmányok nyomán a bécsi udvar akkori életének színes rajzát kapjuk.

Az író alakjainak jellemzésében mintha kissé elfogult volna. A főalakokat, Máriát, Pálffy generálist, a kuruc főembereket erősen idealizálva rajzolja, hibáikat is szinte mentegeti. A császári udvarban szereplő olaszok, Caraffáné, ennek huga és Caëtano viszont valóságosan ördögi alakok. Legjobban sikerült azoknak az alakoknak a jellemrajza, akik nem férkőztek olyan nagyon az író szívéhez. Az özvegy anyacsászárnő és a csúnya, öregedő, féltékeny császárnő alakja sokkal emberibb, reálisabb, mint a fentebbieké.

Gulácsy Irén eddigi munkáit azzal szokták jellemezni, hogy igazi férfi-írások, nem lehet észrevenni, hogy asszony írta őket. Ez a regény valahogyan nőiesebb, több benne az érzelmesség, a szubjektivitás. Az előbb említett elfogultság egyes alakokkal szemben szintén ilyen vonás.

Stílusa még művészibb, mint előző munkáiban. Egyszerűbb, természetesebb lett, emellett éppen olyan színes, kifejező. Könnyed előadása mindvégig leköti az érdeklődést.

Gulácsy Irén eddigi munkásságával feledhetetlenül beleírta nevét az irodalomtörténetbe. Nagy költő és nagy művész.

Hervadhatatlan érdeme, hogy a legszélesebb rétegekkel megkedveltette a magyar könyvet, anélkül, hogy a magas művészi színvonalból egy jottányit engedett volna. Népszerűvé tette a komoly történelmi regényt abban az időben, amikor az emberek könnyed, felszínes olvasmányok után kapkodnak. Megmutatta, hogy az igazi költészet és a népszerűség milyen szépen összeférnek egymással.

Ezt a regényt is, mint előbbi munkáit, azzal az érzéssel tesszük le az elolvasás után, hogy szép esztétikai élményben volt részünk és újabb várakozással tekintünk az író további munkássága elé.

BOGNÁR CECIL

KÜLFÖLDI KÖNYVEKRŐL

Grazia Deledda legujabb regénye:
„DER ALTE UND DIE JUNGEN."

Georg Westermann, Braunschweig kiadása.

Az olasz írónő, a Nobel-díj nyertese, kortársnője az északi irodalom két büszkeségének: Selma Lagerlőfnek és Sigrid Undsetnek, akik aszszonyiságuk aprólékos lírájából kilépve, a leghűsebb, a legméltóságteljesebb epikát hömpölyögtetik át nagy regényeiken. Grazia Deledda is az objektíválódó elbeszélés körvonalain belül mozog, határozottan sikerült idegen sorsok, idegen lelkek fölé kerekednie és a Földközi-tenger meleg áramlataitól, örök napsütéstől derűs olasz vidék parasztjainak életéhez olyannyira elközelednie, ameddig az őt megelőző verista írók: Verga és mások eljutottak. De Grazia Deledda művészete, íróisága több ennél a „Heimatkunst"-nál, a naturalista uniformis szűk szabásánál, nála már a hamsuni erők motivumai ködlenek a sardiniai parasztok naptól barna arcéle elé, a föld és hozadékának problémái, a termelés és a vagyonelosztódás gondjai akaszkodnak a líra kerekébe, amely végül is bekanyarodik, célba ér abba a vágásba, amelyen az írónő regénye elindult.

A Nobel-díj óta Grazia Deleddáról alig hallunk, egy-két újabb, nagyobbterjedelmű elbeszéléséből kiváló tehetsége újabb fejlődési étappejai nem revelálódtak és amíg Selma Lagerlőf vagy Sigrid Undset évről-évre megjelenő újabb alkotásai a szenzációt már régen nélkülöző irodalmi termésből messze kimagaslanak, addig olasz társnőjük egyre inkább leegyszerűsödvén, nemességében megérett művészete epizódok, szétforgácsolódó novellatémák láncolatából forraszt elbeszéléseket regényekké. Most megjelent könyve: „Az öreg és a fiatalok" is régi témaköre felületén mozog. Lukas, a gazdag polgármester fia, otthagyja a szülői házat, könyveit és az öreg Ulpiano tanyáján béreskedik addig, amíg feleségül veszi az öreg unokáját, a vadóc Franciskát, aki miatt egyszer majdnem végzetes következményű öngyilkosságot kisérelt meg. Mondanivalónak kevés, de nagyon is sok lehetne ez a váz, hiszen a legnemesebb írói alkotások mögött sem rejlik több, de Grazia Deledda igen mélyre ássa magát ebbe az epizódtémába, a fiatalok korából adódó szexuális lázból idillt formál, hogy a „couleur locale" naturalizmusán ne essék csorba. Hogy ebből az epizódjelenségű kis regényből mégis általános, emberi mondanivaló kerekedik, az az írónő korábbi értékeinek egyre fényesebbre kendőzött ragyogása, amelybe oly szivesen tekintünk, mint abba a délolasz napba, amely Grazia Deledda minden írásából oly intenzív erővel sugárzik.

KÁZMÉR ERNŐ

Eduard Engel emlékei:
„MENSCHEN UND DINGE."

Koehler és Amelang, Leipzig kiadása.

Nyolcvanéves a nagy kortárs: Eduard Engel, a német birodalmi gyűlés gyorsírói irodájának évtizedeken át volt főnöke, a rendíthetetlen esztétikus s a német nyelv tisztaságáért késhegyig harcos. A birodalmi gyűlés szolgálatában eltöltött idők: Bismarck és Moltke, három császár és több kancellár közelségébe hozták, a kritika fegyverével pedig utat tört Detlev von Liliencronnak, a nyolcvanas évek nagy regényírójának: Theodor Fontanenak s ugyanezzel a fegyverrel próbálta leteríteni a német naturalizmust, elsősorban Gerhard Hauptmannt s a lírikusok lírikusát: Stefan Georgét.

Az irodalomtörténet a métierje Eduard Engelnek s az angol, a francia irodalom történetének megírása után Goetheről írt monumentális munkát, majd a jelenkor német irodalmának történetét is, miután egy a konzervatívizmusában is izgatóan érdekes könyvében, a „Was bleibt? Die Weltliteratur"-ban szigorú revizió alá veszi a klasszikusokat, a modern irodalom nagyjait s nem egy bálványt próbál sziklaszilárdnak vélt talapzatáról leteríteni. Ezután a nagy harcos megpihent. A német birodalom átalakulása új embereket sodort a politika élére, a német irodalom újabb törekvései túlhaladták a hauptmanni vonalat, Berlin amerikanizmusa, a történelmet tovább élő idők nem lehettek ínyére a nyolcvan évtized terhe, harcos munkája alatt görnyedőnek s a jól megharcolt harcok után ez a pihenő kiérdemelt volt. De mily csodálatos kivirágzása az energiának, mily bősége a mondanivalónak? Itt van előttünk a vaskos könyv, majdnem félezer oldalával, hetven nagyszerű lendületű tanulmányával, emlékezésével, az új Engel, a „Menschen und Dinge", egy élet útja, amint császárok, államférfiak, tudósok, költők, eszmék alléjában sétál és bekonferálja azt a csodálatos időt, amely termékeny, teremtő életén át a német birodalom fénykorát, Európa átalakulását és a XX. századba lépő világ méhében fogant kataklizmát láttatta.

Mert Eduard Engel megérezte a nagy vihar szelét. Bismarckról írott jegyzeteiben ott bújkál a teremtő vaskancellár végzetes intelme s amikor utolsó beszédeit stenogrammba mondja hű íródeákjának, a stenogramm görbe vonalai reszketve adják vissza a dörgedelmes szótagokat, amelyek mögött már dübörög a nagy háború. S amilyen lesújtóan őszinte az írása II. Vilmosról, az angol-búr háború idején Angliát teljesen maga ellen fordító ifjonc császárról, olyan hűséggel rajzolja meg Engel a vérszegény kancellárok bürokraciáját, holott ugyanakkor keresetlenül egyszerű szavakkal áldoz a szíjgyártólegényből első német köztársasági elnökké kerülő Friedrich Ebert emlékének.

A politikai emlékek, a politikai barátok és ellenfelek portréi után megírja találkozásait a mult századvég nagy költőivel. Mint valami finom, ódon csipke, olyan szép a Gottfried Keller-rel együtt töltött órák története; barátsága Theodor Fontaneval s az a délután, amit Zola medani udvarházában töltött, talán a legvilágosabb rajza annak a

miljőnek, amelyben ez a nagy harcos költő, a szakadatlan munka iázában, valami ismeretlen kényszertől kergetve írta meg a Rougon-Maquartok grandiózus époszát. S ugyanaz az Eduard Engel, aki még Rosa Luxemburgban is meglátja az értékét, aki a maga szigorúan lehatárolt világnézetével Zolát az igazság küldetéses harcosának ismerte, most, élete alkonyán sem tud megbékülni Gerhard Hauptmann zsenijével, kereső művészetével s ahogy minden esztétikai munkáján át, valami rendíthetetlen kitartással, egyre inkább magára hagyatva, egyre vehemensebben néz szembe a goethei homlokú, klasszikussá érett Hauptmannal, úgy most is izekre szedi, leméri, könnyűnek találja, mert nagy emberek alkotása utáni teremtő lázából „csak seminirekelő fecsegők" formálódnak. „Harminc vagy több drámájában, mondjuk inkább: színdarabjában nincs egy vers, egy szabad sor, amiből a nagyság áradna ki. Ennek a híres költőnek nincs egy szava, amely lelkéből fakadva, világító vagy gyújtó szikraként kelne lángra népe szívében."

Ilyen harag, ilyen féktelen gyűlölet s évtizedek óta, erre csak a nagyon erős jellemek képesek s amennyire nem árt mindez a Gerhard Hauptmann zsenijébe vetett hitnek, olyan jellemzője Eduard Engel megtörni nem akaró kritikai erejének, vehemenciájának. Gazdag élet alkonyán, gazdag tartalmú könyv a „Menschen und Dinge" s a nyolcvan év túlérett bölcsességének ilyen fiatalosan heves megnyilvánulása legszebb értéke annak az essaysorozatnak, amelyből nem egy darab a jövő „Was bleibt?"-jában bizonyára ott lesz.

KÁZMÉR ERNŐ

Franz Thierfelder könyve:
SUOMI-FINNLAND.

Georg Westermann, Braunschweig kiadása.

A nyugati kultúrával átfűtött ember valami nosztalgiás sóvárgással vágyódik délre. A kék ég, az örök napsütés, a pálmák és a narancsfák, a lármás, piszkos utcák, a lézengők tömege mind oly felejthetetlen élmény, hogy a napi gond, a rideg komolyság, a tépelődéstől gyötrődő agy ezeken a színes élményeken elpihen. Az észak valahogy a gondterhességet, a hideget, a ködöt ébreszti bennünk s csak kevesekről tudunk, akik az üdülést, a változatosságot Északon keresnék. Innen van az, hogy a nyugati vagy középeurópai embernek az északi államokról aránylag kevés ismerete van, talán csak annyi, hogy a Sundok melletti Kopenhága egy eleven kereskedői város, a fjordok menti Bergen a régi halászvárosok motívumait máig is megtartotta s bennünk, magyarokban, elfelejtett philológiai emlékeink tavából néha fölmerül Finnország, amely évszázadokon át tartó svéd uralom, kerek száztíz éves orosz rabság után akkor kezdte meg önálló állami életét, amikor Páris elővárosaiban Középeurópa új térképének kiszabásán foglalatoskodtak.

Finnország a nyugati kultúra legészakabbra tolt védőbástyája s mindenképpen megérdemelné, hogy csodálatosan szép természeti szépségei-

ről, városainak előretörő kulturájáról, józan, dolgos parasztjainak a zord éghajlattal és a terméketlen földdel vívott szívós harcáról tudomást vegyünk, de néhány hiányos utikalauzon, lelkes és dilettáns utinaplón, sok hirlapi cikken túl alig kaptunk összefoglaló munkát Európa ifjú országáról s a helsingforsi külügyminisztériumnak, 1919 elején kiadott albuma: „Finnország a huszadik század küszöbén" címmel inkább politikai propagandaanyag, mint komoly, tudományos matéria volt. A greifswaldi egyetem égisze alatt működő „Institut für Finnlandkunde" most megiratta Finnország első, jelentős monografiáját s Dr. Johannes Oehquist, a berlini finn követség volt sajtóattaséja segítségével, Franz Thierfelder egyetemi tanár tolla alól került ki ez a külsejében is impozáns munka, a „Suomi", hogy az ezertó országának barátokat, híveket, érdeklődőket szerezzen.

A könyv az általános természeti és néprajzi adatokon át, részletesen ismerteti Finnország történetét, a svédek évszázadokon át tartó békés uralmát és az orosz néha csöndes, de túlnyomórészt véres, forradalmi jelenségeket kiváltó elnyomását, amelynek csúcspontja Bobrikov tábornok, Finnország főkormányzója, agyonlövetése volt. Majd teljesen ismeretlen adatok következnek a bolysevizmus járványától tépett új ország kezdődő válságáról, a német hadseregnek a finn nép mellé állásáról, amely az országot megmentette és a háború alkonyán erősen megtépázott németségnek új fényt adott. Ekkor választották meg királyul Frigyes Károly hesszeni herceget, aki azonban a német birodalom bekövetkezett összeomlásával a trónról lemondott s ezzel Mannerheim kormányzó után, a királynélküli királyság a köztársasági államformára tért át. Ezzel az átalakulással kezdi meg Finnország gazdasági és kulturális előretörését, amely utóbbiról a könyv tartalmas fejezetei tiszta képet nyujtanak. A XIX. század derekán föllépő s a goethei lira olymposi fenségességére törekvő Runeberg, a játszi könnyedséggel, bájjal elbeszélő Topelius mentik át a finn népi irodalmat a modern költészetbe, amely a népi dalok ősi forrásából táplálkozva, olyan egyéniségeket fejlesztett, mint Juhanni Aho, Eino Leino és Johannes Linnankoski, akinek „Dal a tűzpiros virágról" című regénye magyar fordításban is őszinte, igaz élményt jelentett. A legrégibb népi melódiákból a skandináv-germán és a primitiv orosz dalok észrevétlen befolyása alatt erős dalkultusz keletkezett s ebből egy friss, eredeti, zenei kultúra sarjadt, amelynek olyan markáns egyéniségei vannak, mint Sibelius, a korán elhunyt Toivo Kuula és a melancholikus hajlandóságú Leevi Madetojas s ugyancsak a népi hagyományokból, a finn époszok fantasztikumaiból táplálkoznak festőik is, a bastien-lepagei technikából kinőtt Albert Edelfelt és Akseli Gallén-Kallela, a naturalizmusból a dekorativ-monumentális művészetig eljutó világhírű festő.

Igen gazdag néprajzi, közgazdasági statisztikai tabellák egészítik ki a sok szép illusztrációval diszített könyvet, amely jó szolgálatokat tesz Finnországnak és jó szolgálatot azoknak, akik Délre vágyódó nosztalgiájukban sem feledkeznek meg derék, északi embertestvéreikről.

KÁZMÉR ERNŐ

A KECSKE, A KÁPOSZTA . . .

III.

A mezőgazdaságban a munkálkodók számfelettivé tétele még nem haladt annyira elő, mint az iparban; itt tehát az első teendő a meglevő megélhetési lehetőségek fenntartása még hatályos „racionalizálás"-eszmék feláldozásával is. Első sorban itt kell szem előtt tartanunk, hogy az ember a célja a gazdaságnak és nem megfordítva. Mit nyer az emberiség azzal, ha Szovjetoroszországban, Amerikában óriás erdő- és legelőterületeket törnek eke alá, hogy azokon is azt termeljék, amiből máris túlsok van: szemesgabonát? És a terményárak ily úton végleges letörésével tönkretesznek megszámlálhatatlan kis- és középgazdaságot, melyeknek mindegyike egy vagy több családnak nyújtott a városi munkásénál föltétlenül egészségesebb, kellemesebb életlehetőséget? Mit kezdünk a mezőgazdaság racionalizálói által a tatár országpusztítókat megszégyenítő mérvben földönfutókká tett földművesekkel? Hajtsuk a gyárak felé, melyeknek még kapuihoz sem érhetnek el a máris tömegesen ott várakozó ipari munkakeresők miatt? Vagy utaljunk ki életfogytiglani munkanélküli segélyt, nemcsak nekik, de utódaiknak is? Adjunk nekik naponként valami lélektelen rövid munkát, mely után az unalom elől csakis értelmetlenül túlhajtott sportokba vagy ábrándozásokba, esetleg kalandokba menekülhetnek? Holott mint mezőgazdák addig nemcsak megélhetésüket találták meg, hanem még fölös erejük és tervezőképességük levezetésének alkalmait is, egy szóval életük legalkalmasabb közegét és színterét. Tehát a mezőgazdaságban ne racionalizáljunk túlságosan, ne vezessünk be gépüzemet, csak éppen annyira, hogy az időnkénti túlerőltetéseket és egészségelhanyagolásokat megszüntessük és a földműveseket állandóbb és minőségileg jobb termékek létrehozására képesítsük. Örüljünk, ha az emberiség minél nagyobb része él meg az anyaföld ölén, tegyük ezt lehetővé nagyobb birtoktestek észszerű parcellázásával is, és ha az ipari tartalékseregből is akadnak, akik vagy egészen, vagy csak mellékesen egy kis pihenő-órai kertészkedéssel vissza akarnak térni az erő és egészség amaz ősforrásához, ezt minden eszközzel mozdítsuk elő.

Az iparban már nem ilyen aránylag könnyű feladattal állunk szemben. A világ ipari szükségletét újra a kézművességre bízni lehetetlen, a nagy gépüzem megszervezésénél feleúton megállva a gyárakat anyag- és munkapazarló régi gépezetekkel továbbdolgoztatva, mikor már jobbak, gazdaságosabbak állnak rendelkezésünkre, bolondság lenne. Mert a kezdetleges eszközökkel folytatott ipari munka — a kivételes művészi fokra emelt kézművességtől eltekintve, — már nem nyújtja azt a testnek, léleknek egészséges sportot, amit a mechanikai eszközök tekintetében kezdetlegesnek látszó mezőgazdálkodás millió és millió kisember számára jelent. Bizonyára az iparban is pártolni kell minden még észszerűen lehetséges önálló kisüzemet; ha nem akadályozhatjuk meg, hogy a kézművesek boltocskái sorban bezárjanak vagy egyes gyári cégek egyszerű elárusítóhelyeivé alakuljanak, legalább mesterségesen ne gyorsítsuk ezt a folyamatot. A nagy ipari, közlekedési üzemekben pedig ne riadjunk

vissza egyes helyek többszörös betöltésétől, a felelős vezető, felügyelő mester és a gyakorló segéd szerepeinek osztásától. Ez a rendszer a gyakorlati kiképzés és üzembiztonság terén félreismerhetetlen nagy előnyei mellett is gazdaságtalannak látszhatik az egyes vállalat szempontjából, de csak amíg a termelésnek világszerte a valódi szükség mértékére való korlátozása és ezzel a vállalat piacának biztosítása útján megfelelő kárpótlást nem tudunk neki nyújtani. Ennek a kétségtelenül nehéz munka- és piacszervezési munkának vállalására az a megfontolás bátoritson, hogy a „második" embereket és családjukat végeredményben e nélkül is előbb-utóbb a vállalatoknak kellene eltartaniok akár „rövid" munkanapokért kifizetett teljes bérek, akár a végeláthatatlan munkanélküli segélyezések útján. Ám ezek a módok, miként erre már előbb utaltunk, legföljebb eltartást nyújthatnak a mai technika által számfelettivé tett munkásoknak, de kielégítetlenül hagyják egy más, szintén életbevágó szükségletüket: a foglalkoztatás szükségletét.

A többszörös helybetöltés egy idősebb, tapasztaltabb és egy vagy akár több fiatalabb, tettkészebb egyén munkájának egyesítése az értelmi foglalkozások terén is lehetséges és úgy a ma számfelettiek foglalkoztatása, mint a fiatalabbak gyakorlati kiképzése szempontjából a legjobb eredményekkel kecsegtet. Itt azonban talán a legnehezebb a kellő határt és mértéket megtalálni. Ha egyrészt éppen a legnagyobb felelősséget viselő, gyakran az emberek sokasága számára sorsdöntő ténykedésekre hivatott orvosoknak, technikusoknak, jogászoknak, államigazgatóknak nem szabad nélkülözhetetlenekké, pótolhatatlanokká lenniök, ha a köz érdekében mindnyájuk mögött, vagy a mi elgondolásunk szerint: mellett ott kell már állnia annak a lehetően fiatalabb erőnek, mely a kellő pillanatban megmarkolhatja az idősebb kezéből kisikló kormányrudat, — másrészt az egy ember számára kijelölt utódok túlságosan türelmetlen történtetése vagy viszont túlhosszú függő, esetleg kilátástalan várakozásra itélése, végül a várományosok egymás közti versengése is igen káros következményeket vonhat maga után nemcsak a közvetlenül érdekeltek, hanem az ember- és polgártársak igen széles körei számára. Az egyes helyek betöltésére alkalmas egyének ritka voltán ma, hála Istennek, néhány kellően kiosztott tanulmányi ösztöndíj aránylag rövid idő alatt segít. Az értelmi pályák túlárasztása ellen azonban már az általam javasolt mester-tanonc-pár-rendszer sem nyújt biztonságot; itt már csak egy észszerűen bevezetett, a legalkalmasabbak kiválasztására irányzott tanulószám-korlátozás, numerus clausus segíthet. Félreértések elkerülése végett: eszünkben sincs emez intézkedéssel az ifjúság bizonyos csoportjait, egyes felekezeteket, nemzetiségeket az értelmiségi pályáktól elzárni vagy a legmagasabb általános műveltség forrásait egyes kiválasztott osztályok vagy családok számára fenntartani akarni. Ám tanuljon mindenki, akinek kedve tartja és viszonyai megengedik, bölcsészetet, természettudományt, mennyiségtant. De gyakorló orvossá, bíróvá, tanárrá, üzemvezetővé a sok jelentkező közül csak az legyen képesíthető, aki ezeknek az egész társadalom számára oly életbevágóan fontos hivatásoknak betöltésére mind testi, mind pedig szellemi, erkölcsi tekintetben minden másnál valóban már eleve alkalmasabbnak mutatkozik.

A tanulási numerus clausus tehát szükségesnek mutatkozhatik az értel-

miségi pályákon és egyelőre csakis ezeken, miután ezek gyakorolnak az emberek számára olyan nagy vonzó erőt, melyet nem ellensúlyozhatnak kellőleg, — mint egyes netalán túlzsúfolt ipari pályákon egyszerű kereseti életszámítások. Különben éppen némely ipari és közlekedési szolgálatnál ma is fennáll a tanoncok numerus claususa, ilyet helyettesítenek a gépjárművezetésnél, repülésnél stb. a „test"-ek, vagyis a tanulásra jelentkezők szigorú alkalmassági vizsgái.

Az összes pályák és kereseti lehetőségek túlzsúfoltságának, igaz, van még egy egyetemes orvosszere, melyet azonban utóljára hagytunk, mert semmi esetre sem kívánjuk alkalmazásra ajánlani. Ez az orvosszer: az egész emberi nem létszámának mesterséges korlátozása vagy csökkentése. Népgyilkoló háborúkkal vagy a fogantatások tudományos megakadályozásával. Az egyik eszköz legalább olyan régi, mint a történelmi emberiség; ha egy négyszögmérföldön már száz ember is szorongott, a régi felfogás szerint nem maradt más hátra, mint megtámadni a szomszédot, kipusztítani és elvenni földjét; ha e közben a győztes népnek is odaveszett a fele, — annál jobb, legalább a megmaradottak még kényelmesebben megélhettek a megnagyobbodott országterületen. Ma persze már ugyanakkora területen három-, négyszáz és több ember él még jobban, mint hajdan húsz. A másik eszköz a „birth control" sem olyan nagyon új, mint aminőnek látszik; nem egy vad törzs, barbár nép korlátozta saját állományát az újszülöttek, sőt olykor a már fejlettebbek egy részének mindenféle kiválasztási ürügy alatt elpusztításával.

A háborút ma már egyetlen jóérzésű ember nem ajánlhatja a túlságos emberlétszám apasztásának eszközéül. Láttuk, és végre ezredévek multával megértettük, hogy az apasztásnak ez a módja túlságosan fájdalmas, rendszertelen, életeken kívül nagyon is sok életeszköz megsemmisítésével jár, még a lehető legkönnyebben túllő a kitűzött célon és elnyeli azt az emberállományt is, sőt éppen azt, melynek munkásságára a közület további boldogulása végett elsősorban szükség lenne.

Ennél talán emberségesebb és célszerűbb a népszaporodás mesterséges lassítása a nemzések korlátozása útján? Ha az élet, miként ezt állítani és hinni szeretjük, valóban jó, érték, melynek élvezéséért még szenvedni és meghalni is érdemes, — vajjon az, aki az emberek százmillióit még életre ébredni sem engedi, emberségesebb-e annál, aki néhány tíz millió embert akkor áldoz fel, mikor gyermekkorukat, első ifjúságukat, tehát életük legédesebb részét, már megkapták, átélvezték? Eltekintve a korlátozott nemzésű családban és társadalomban többé-kevésbbé rendesen észlelhető elkényszeredéstől, elgyávulástól, elkéjencesedéstől, elfiliszteresedéstől, az ilyen családok, társadalmak életének az emberiség jövőjére a lehető legkevesebb jóval kecsegtető voltától.

De még az is kérdés, hogy az emberiség létszámának nemzéskorlátozással akár jelentékeny csökkentése lényegesen enyhíthetné-e a mai keresetnélküliség bajait. Ha ma kereken 2000 millió emberi lény összes szükségleteit jól elláthatja 800 millió ember munkája és további 400 millió elsőrendű munkaerő fölöslegesnek, családjával együtt ellátatlannak tűnik föl, szinte biztosak lehetünk benne, hogy egy a születési szám rendszeres apasztásával 1000 millió főre lecsökkentett emberiség szükségleteit is el fogja látni a továbbhaladó technika mellett 400 millió emberé és 200 millió

munkaerő családjával együtt megint csak elhelyezetlen marad. Ne gondoljunk tehát fajunk létszámának korlátozására vagy apasztására legalább addig, amíg az a bajunk, hogy nem kevesebb, hanem több ember számára tudjuk a megélhetés eszközeit megtermelni, mint amennyien itt vagyunk.

Csak kellőképpen elosztani nem tudjuk magunk közt a munkát és ennek termékeit; ebből származik minden nép és osztály gazdasági bajainak túlnyomó része. Óriási nehézségeket kell legyőznünk, ha ezen segíteni akarunk; erre bizonyára csak az emberi világ összes gazdasági hatalmainak összefogása képes, amennyiben ilyen egyáltalában lehetséges. Ehhez, sajnos, elég sok kétség fér, mert a legyőzendő nehézségek túlnyomóan nem a minket beágyazó természetben, sem testi és szellemi képességeinkben vannak, hanem erkölcsi, lelki hiányainkban: korlátolt önzésünkben, irigységünkben, gyávaságunkban, kicsinyességünkben. Melyek miatt fojtó felhőnek nézzük a reánk hulló mannaesőt, ellenségeknek azokat, akik segítésünkre hivatottak.

FARKAS GEIZA

A bakteréknál tavasz van...

Töltésen tündér furulyáz,
olvad a hó kék tavakban,
kivirágzott egy kicsi ház:
a bakteréknál tavasz van.

Vidám, pajkos tilinkó trilláz,
a kicsi kertben kapálnak, vetnek;
aranymagokat szór a nap
a cinegéknek, verebeknek.

Két balga tyúk fut légy után,
a szürke macska néz a napba,
gyerek kezén viháncolva
ide oda száll a labda...

Az asszony meszel, ruhát terit,
ajtó, ablak tárva nyitva,
sövényen az orgonáknak
bimbócsapját tündér nyitja.

Harang jelez. A hegy mögött
tavaszvonat száguldva jő,
ablakából integetnek
nárcisz-szirom meg rózsató.

Kankalinos kerekeken
tavaszi láz omlik, pereg,
s a vén bakter a sorompónál
vidám mosollyal tiszteleg!

DEZSÉNYI BÉLA

CUKOR . . .

Csak a sarki boltos nyitott ajtaján szűrődött ki egy kis beteg fénysáv a novemberi reggel ködös, béna reggelébe.

Öreg házaspár a boltos, fázósak, reszkető kezüek. Nem is kellene ilyen korán kelniök, hiszen ha nem is gazdagok, hát nem is szegények. Ami van, elég lenne dúsan két ilyen öregnek.

— De csak nem tud nyugodni az asszony, — mondja a boltos, mialatt lejebb húzza az úgyis alig égő, alig világító lámpácskát, ami egy drótszálon függ a boltocska mennyezetéről. Most már igazán alig látni a kis boltban.

*

Minden reggel így kezdődik...

— Mundi, mintha lépéseket hallanék.

— Ugyan, ne képzelődjél, hiszen még csak négy óra...

— De... hallod?... Most...

— Aludj, kedvesem... — és reszkető kezével megkeresi társa homlokát és símogatja... — Aludj, Lujzácskám, — hangja is reszkető lesz, mint keze... — Lujzácskám...

Az asszony, mintha a szívét nyújtaná szavában, úgy mondja:

— Mundi...

És ez az egy szó nagyon fáj... A csönd is azt mondja, a sötétség is, meg az óra is: Tik-tak, Mundi... Erre jutottál, Mundi... Mit is ér az életed, Mundi?... Kinek dolgozol, Mundi?...

Igen, ez mind benne van a szóban...

Hogy Mundi mit szenvedett és mit szenved, az kifejezésre jut, ó, milyen régóta már, minden reggel ebben az árva szóban: Mundi!... Mint egy mély, ijesztő harangzúgás: Mundi... Mundi...

— Nyissuk ki a boltot, Mundi.

— Nézd, Lujzácskám, úgyis mi nyitunk legkorábban. Úgyis azt mondják, hogy nem engedünk senkit se élni...

— Ó, Mundi, — és a fájdalom súlyos nehezet lélekzik, — hiszen mi a gyerekeknek nyitunk... A gyerekeknek, akik az iskolába mennek... Ó, most már nekünk is volna ekkora unokánk, ha... Eliz élne... a mi leányunk...

— Lujzácska, — símogat a hang a sötét alatt...

— Hogy megöregedtünk, Mundi, milyen árvák lettünk...

Csak a csönd szitál valamit Mundi szívére, mialatt Lujzácska kezét fogja és így mennek, mennek — vissza az időbe... Egyre gyorsabban, egyre fürgébben... Csudálatos utazás ez... Mennyi mindenbe került ez a kis bolt... Néha hetekig nem látta Lujzácskát, járta a falukat, sarat, havat: a boldogság útját... Akármerre, de mindig oda, vissza Lujza meleg tekintetébe... Soha se volt fáradt, mesénél is szebb volt ez. És egyszer, amikor megjött, Lujzácska különösen alázatosan fogadta: először arra gondolt, hogy kitalálta, mit fog mondani; hogy meg fogja ma mondani: Lujzácska, együtt van az ötszáz forint, holnap, holnapután boltot nyitunk: a mi boltunkat...

De mielőtt szólhatott volna, két kar fonódott rá forrón, puhán és egy vallomás tűzesőt hintett rá:

— Mundi!... Valaki eljön...

És ő mit csinált? El akart rohanni éjjel... hogy ő rögtön kinyitja azt a boltot... és meg is tette volna, ha egy alázatos, jövendölések áhítatába merült hang így nem szólt volna:

— Uram, maradj, ne hagyj el!

Ott maradt, letérdelt és úgy csókolta azokat az ölelő karokat... Ezt a szegény, ráncos, hideg, reszkető kezet...

Most már Mundi is belátta, hogy föl kell kelni. Igaz, hogy csak félhat, de ezek a kis iskolások már ilyen korán eljönnek hazulról. Otthon még nincs befűtve, no meg egy kicsit tanulni is kell; otthon azt nem lehet, mert a kicsik igen zajonganak. Mire az iskolába érnek, kivilágosodik és az osztály be is van fűtve.

Mundi hát fölkel, szépen csöndben felöltözködik és arra gondol, hogy két fáradt tűzű szem majd onnan a szobából ismét nézni fogja, amikor ezek a kis buksi fejű falusi iskolás gyerekek bejönnek és reszketős, nyers, brutálisan élettel teli, ugra-bugra szóval kérnek: egyért palavesszőt, egyért irkát, egyért cukrot...

Ott az ajtó mögött meg valaki a szemét törölgeti...

*

Mundi így maradt egyedül a boltban. Amint a pulthoz támaszkodva áll a hideg, kiméletlen novemberi reggelben, az arcából csak a bajusza és a szakálla látszik, mert arca többi részére sötét árnyat vet beesett szélű kalapja... Csak a kúszó bajusz, az áll ki alóla.

Szegény boltos, öreg boltos, — kire vársz így?

Milyen jó, hogy az ember szívében tündérek élnek... Neki ez a kis grájzleráj: fényes üzlet... és a kis szobaablaknyi kirakat csillogó, tükrös üvegű auszlág... és ebben az üzletben ő: a főnök.

Ki tudja, miket gondolt volna még, ha ilyen kiméletlen nem lenne ez a novemberi reggel... De hideg van és Mundi megreszket, fölébred... és ekkor ráeszmél, hogy már régen állhat így itt... és hogy még senki sem volt itt...

Mi ez, tán elfeledték őt ezek a kis gyerekek is? Idegesen sétálni kezd, két lépés ide, kettő vissza... Ijedt hidegség berzenkedik át a szívén... Fáradt kívül is, belül is Mundi ezen a reggelen, ekkor értette meg először, hogy: komisz az élet!

Hát ezt érdemelte ő? Szájában keserű ízek lángoltak és amint tekintete a cukros dobozokra esett, még jobban elszomorodott: ez a sok cukor mind kevés arra, hogy keserű érzéseit eltűntessék.

Bizony, ami neki hiányzott, azt csak égi boltokban tartják raktáron. No, de ott is számon tartják a jó kuncsaftokat és küldenek a hiányzó: raktári árúból — a vigasztalásból.

Mikor már Mundi végleg lemondott arról, hogy ma valakit is kiszolgáljon azok közül, akiknek ilyen korán kinyitja boltját és akik éppen ma nem jönnek, amikor erre annak a szegény asszonynak ott az ajtó mögött legnagyobb szüksége lenne, egy kis leány borzas feje jelent meg a kirakat előtt.

Mundi újra melegséget érzett a szíve körül: mégsem olyan komisz az élet!

De már be is jött a lányka... Mundi izgatott, reszket... Ilyen lámpaláza nem volt akkor sem, amikor első kuncsaftját szolgálta ki azon az első napon — az ő saját boltjában, pedig az nagy pillanat volt: az első kuncsaft, — az első reménysugár...

— Mit parancsol? — és udvariasan, nem, valljuk be: sírásra melegedett szíve minden jóságával mosolygott...

— Egyért cukrot...

— Igenis, kérem! — és fürgén a dobozokhoz lépett. — Melyikből? Ebből?

— Abból, — bólintott fejével a lányka.

És Mundi nem látja, hogy mit csinál a keze: hogy akkora staniclit csinál, amibe húszért is belefér és csak rakja — rakja bele a szép ragyogó cukorszemeket vég nélkül, mert a keze most a szívét szolgálja ki... De tele a stanicli, nem fér bele több, hát egy marokkal még tele teszi a lányka kezeit is...

Az meg csak nézi a boltos urat... Igaz, a gyerekek mind idejönnek cukorért, de ennyit még senki sem kapott... Boldog, röppenős léptekkel fut ki a boltból...

Mundi meg csak néz utána, keze a cukros dobozban, míg a szeméből hull, hull a legszebb cukor: a könny...

A kis ajtón kijön a reszkető, görbehátú asszony, Lujzácska, megfogja Mundi kezét és csak annyit mond:

— Köszönöm...

És ott állnak, — közöttük a cukrosdobozzal, ami kiürült...

KRISTÁLY ISTVÁN

Öregesen

Egyszer csak a csók is elapad
S nem izlik a legizesebb falat.
Még néha lány illanó lába nyomába járunk,
De elérni őt fáradt már a lábunk.
Talán még meg is fogunk olykor egy szűz kezet,
Sajnos, a kézfogásban nincs már üzenet.
Már csendes séták jönnek észrevétlen
S karunk lóbáljuk, hogy ne unatkozzunk egészen.
Fiatalok galoppolnak fel nyomunkban,
Mi pedig sétakocsikázunk a multban.
Szép volt, jó volt, mondogatjuk fájón:

A virág, a lány s a csókos száj a szájon.
Pedig akkor is mindig csak vártunk és kerestünk,
És most, ime, ránk szakadt öregedő estünk.
S valahol, valahol már vár halk csendesen,
Mint éhes bandita: az öregség a lesen.

LAKNER ZOLTÁN

ERDÉLYI VORMÄRZ

BÁRÓ SCHLEINITZ VILMOSNÉ TOLDALAGI RÓZA GRÓFNŐ EMLÉKEI

(3)

A gyermekkort megillető örömök is csak mértékkel jártak ki.

„Óesztendő estéjén kitettük cipőnket az ágy elé s reggel ebben találtuk meg az ajándékot... Játékok dolgában mi egyáltalán nem voltunk elkényeztetve, éppen azért okozott nekünk különös örömet, ha kaptunk valamit... Minden nagyvásárkor három ezüst huszast kaptunk, ezzel kellett a vén dadának egész nap futkosnia, hogy megbízásainkat teljesítse. Csehországból jöttek a porcellánárúsok a nagyvásárra, náluk vette a vén dada a babatálakat, tányérokat, s minden egyebet, míg egy készlet teljes volt. Ehhez három-négy nagyvásár kellett, mert három ezüst huszas nem sok pénzt jelentett... Szép hajasbaba nagy ritkaság volt számunkra, az ilyet testvér testvértől örökölte. Én, mint legifjabb, igen elvirult állapotban jutottam hozzájuk, de azért nagyon szerettem őket." „A karácsonyfát akkor még nem vezették be Erdélybe, ezt a szép szokást nem ismerték... Nekünk az elsőt Miklós nagybátyám csinálta, anyám testvére. Mint tiszt Mainzban szolgált és ott tanulta el ezt a szép szokást."

Alighanem az első magyar karácsonyfák egyike volt a koronkai.

A lélek spártai edzésétől, a kedély kálvini puritánizmusától furcsán üt el az elpuhító higiéne, amelyben ez az ifjúság serdült. Télen a fűtött szobát a gyermek soha el nem hagyta. A vasárnapi istentiszteletre a kicsiket a felismerhetetlenségig bebónyálták és az előre kifüstölt, befűtött zárt kocsiba csukták, csak így merték végigvinni az utcákon. Hideg fürdőt nem ismertek, az arcot csak rózsa- és liliomvíz érhette. Derékig tisztálkodtak ugyan, de csakis a vén dada készítette mixturával. A jó öreg e célra darab rongyba finomra vágott szappanforgácsot, korpát és tojássárgát kötött, ezt esővízbe főzte bele. A síkos, langyos folyadékot aztán azon melegen mosdották el. Két ezüst tál őrzi e toalett-tartások emlékét, a nagyobbik sem szélesebb egy női arasznál, hossza nincs ennek a duplája. Minden este hársfateát itattak a gyermekekkel, hogy izzadjanak. Az orvostudomány középkori szintjét mutatja az is, hogy a család orvosa, Csiki, ez a „valóságos Dr. Sassafrass", a talpig egészséges anyát állandóan köpülyözte. A kontessz szembaját inkvizitori gyógymóddal kezelte:

„Minden másodnap hajtót kaptam, a közbeeső napokon öt-hat piócát a halántékomra, minden este mustáros tésztát a két lábamra s a fülem mögé valami bedörzsölőt, ami sebeket csinált. Utóljára állandóan bőjtölnöm kellett, ez hetekig tartott, míg végül a sok vérvesztéstől és koplalástól ájultan estem össze."

„Csiki nem volt az egyetlen a maga nemében. Emlékszem jól, egy hölgy görcsöktől szenvedett. Ennek a német vándor-csodadoktor egy zsidónak porrátört fogát rendelte, keverve szárított poloskával — be-

vevésre. Azonkívül hátul, a nyakán átfűztek egy zsinórt, melyet naponta egyszer jobbra és egyszer balra húztak meg, hogy a seb gennyezzék."

A „szép Zsomboriné"-ról azt jegyzi fel Róza grófnő, hogy finom arcbőrét a karján lévő fontanelle-nek köszönte: a nyitott sebnek, melyet úgy tartott gennyezésben, hogy a fölmetszett bőr alá borsószemeket dugott.

„Csoda, hogy mind tönkre nem mentünk", zárja a grófnő idevonatkozó emlékezéseit.

A testi munkára való nevelés tekintetében csupán a kötést említi, mint álmosítóan unalmas és esztétika nélkül való foglalkozást. Szívesebben font volna, és mint felejthetetlen képet idézi vissza anyját és Eszter nénit, amint azok a fonókereket pergették.

Mai szemmel nézve, ebből az irányításból hiányzik a kimondott nemzeti jelleg. A leánynevelés ilyen színezete sokkal későbbi vívmány, de hogy Róza grófnő önérzetes magyar, arról tanúskodik megvetése, mellyel a magyarországi elidegenült mágnás családokat bélyegzi meg. A Pálffyak, Esterházyak, Erdődyek csak Erzsébet királyné példáján tanulták meg anyanyelvüket. „A nemesség e germanizálása Erdélyben nem sikerült Mária Teréziának", állapítja meg.

Nem tekinthetünk el két szemponttól, annak megítélésében, ahogyan az emlékíró a multat elseprő szabadságkűzdelmeket végignézi és haláláig emlékében tartja. Kedélye erősen ellentétes befolyások alatt állhatott. Apja valaha hivatalelődje, Gál Józsi elől álruhában szöktetett meg egy kompromittált lengyel menekültet. Most azonban már elbécsiesedett, kormányhű ember, akinek gyermeke a magyar március jelentőségéről világos képet nem kaphatott, bár a nagybácsit, Mihályt, honvédezredesi ruhában láthatta is.

„1847-ben már megjöttek a forradalom előhírnökei. Sokat politizáltak, azok a bizonyos jelszavak, mint pecsovics, császári, Kubinczy, Kossuthianer, — gyerekszobánkig elhatottak. De a március 14—15-iki események egészen megleptek. Bevezetés gyanánt beverték ablakainkat. Apámnak szólt az első tűntetés Vásárhelyen."

„Mi gyermekek még ostobák és könnyelműek voltunk", ismeri be. „Aggodalomról képzetünk sem volt, nem ismertük a helyzet komolyságát."

E vallomás őszintesége érteti meg velünk, hogy a „viharos és változatos idők"-et a kíváncsi érdeklődés pillantásával kiséri anélkül, hogy szivével, szenvedelmével bármely küszködő fél mellett állana. A többször gazdát cserélő s olykor megszállás nélkül maradó városban Róza grófnő végigéli a honvéd-, császári és oroszvilágot és igen józanul azt a megfigyelést teszi, hogy legrosszabb a helyzet, amikor nincs semmiféle rendes csapat bent, és hogy az jár jól, aki sem vak-, sem alappal bíró lármára el nem menekül, mert az üresen hagyott porták sorsa a teljes kiraboltatás és mocsokba fullasztódás.

A jövő-menő hadseregeket tárgyilagos közönnyel nézi.

„Csak a honvédségnek volt egyenruhája", írja a szabadsághősökről, „de hánynak nem volt hozzá csizmája!"

Több volt köztük a tiszt, mint a közlegény, „de szegények, csak szinházi látcsővel voltak fölszerelve." „A nemzetőrök kerek kalapot

hordtak, libegő fehérvörös tollakkal s fantasztikus félpolgári, félkatonai egyenruhát. *De végre is jól harcoltak,* tüzérségük csak pár kis mozsárral rendelkezett. Az osztrák csapatok szintén szánalmas állapotban voltak, rongyosak, mocskosak, az ezredek nagy rendetlenségben, nyomorúságos látvány!"

A szabadságmozgalmak vezetőiről lelkesedés nélkül emlékezik, csak Bem tábornokról ismeri el, hogy „bátor, jó katona volt, ment minden emberi kicsinyes melléktekintetektől."

„E háborús időkből két érdekes személy maradt meg máig jól az emlékemben. *Anastasius Grün* és *Petőfi.* Mindketten nálunk voltak elszállásolva.[6]) Grün mint aulista [7]), tizennégy bajtársával, fantasztikus kalábriai egyenruhában, sötét kabát, háromszínű övvel, szinte mind vidám, mókás fiatalemberek. Grün volt a legidősebb, és valamennyien különbség nélkül bátor harcosok és általános tisztelet tárgyai voltak, Petőfi, a segesvári ütközet előtt — ahol elesett, — három vagy négy nappal nálunk volt ebéden. Szintén érdekes ember. Attiláját katonátlanul nyítva hordta, letürt inggallért, hosszú hajat viselt, tömpe orra volt, arca nem volt magyaros. Nagyon élénken és vidámul viselkedett, szegény nem is sejtette, hogy olyan közel van a halála."

Az ebédrehívás a költőnek szólhatott s nem a hősnek. Az emlékíró nem titkolja, hogy például a honvédek táncmulatságaira soha el nem látogattak.

Szinte megdöbbent a „desinteressement", ahogyan az orosz hadsereg bevonulását festi.

„Fogadtunk, hogy az első orosz katona megpillantásakor megnézzük magunkat a tükörben, hogy elsápadunk-e? Meleg nyári délután volt, a város megszállás nélkül, ekkor lódobogást hallottunk, az ablakhoz mentünk és megpillantottuk az első kozákot. Elől egyet, aztán kettőt, aztán ötöt, valamennyinek kard a szájában s mindkét kezében felvont pisztoly, az ablakoknak szegezve. Lassan lovagoltak sovány, kicsiny, a székelyekéhez hasonló lovakon. Később több kozák jött, ezek kicsiny sípokon éles hangokat fújtak. Csak félóra múlva érkezett meg az orosz hadsereg zöme. Volt időnk kedélyesen megnézni magunkat a tükörben, csak kíváncsi izgatottság ült arcunkon. Az orosz csapatok pompásak voltak, nagyszerűek, különösen a szegény honvédek és nemzetőrök után."

(Vége következik.) *R. BERDE MÁRIA*

---

[6]) Tisztázandó adat. Petőfi kétszer volt ezekben a napokban Vásárhelyen, másodszor a főtéri Görög-házban szállt meg.

[7]) Nyilvánvaló tévedés, hogy A. Grün (Graf Anton Alexander v. Auersperg), a Metternich-rendszer legbátrabb ellenfele, mint aulista járt volna lent Erdélyben. Ennek már az egyenruha is ellentmond, amelyet az emlékíró szerint hordott.

Magnézium

Így mondta pöszén: „Fiatal úr, tavasz van",
szemében félelmesen lobogott az őrület,
rongyos ruhájából ömlött a bűz, kezében
megsárosodott a piszok és mégis:
homályos agyában, az őrült halott életében
feltámadást bizonylott a tavasz: február vége volt,
talán csak egy rövid délelőttre
tiszta kékségben fürdött az ég, a nap sütött
és csönd, puha tavaszi hangulat ölelte a Nádor-utcát,
ahol a Jancsi ődöngött, a hülye csavargó.
„Fiatal úr, tavasz van", vigyorgott rám a Jancsi
és nagy titkok szálltak feje fölött:
honnan tudod, Jancsi, teremtés számkivetettje, hülye,
őrült, eszelős Jancsi, hogy tavasz közelít,
mégis ki, vagy mi adja meg elhomályosult lelkednek
a látást, szavadnak az értelmet,
szívednek a vért, mi ad neked világosságot,
sötétségbe fulladt Jancsi,
érezted, úgy-e, hogy rongyos gúnyádban,
éhes gyomroddal, fagyott lábaddal,
lúdbőrös karoddal, szőrös arcoddal
új világ elé érkeztél, a szemed félelmesen
villogott és ez egyszer kegyelmes,
bőkezű volt hozzád az élet,
talán mindenért kárpótolt,
amikor Jancsi, fölötted valaki
valamit a kezében tartott, te nem láttad ezt, —
és eléd ejtette:
felrobbant és lőn világosság,
szépítő, örömrivalgó, gyógyító világosság:
és megláttad, Jancsi, eszelős hülye és
megértetted:
rám vigyorogtál a magnéziumfényben
(sütött a nap),
kócos fejed megszépült és úgy néztél ki,
mint egy szám űzött apostol
és mondtad:
„Fiatal úr, tavasz van."

ERDŐHÁZY HUGÓ

FERENC MEGTÉRÉSE (2)

Felforrósodott a vérük, elborult a szemük. A világ mintha megingott volna s a padló és mennyezet megindulna, hogy menten összenyomja őket.

Most...

Egy pillanat...

Ha visszaüti, vége mindennek. A családi békének, tizenöt esztendő féltő aggódásának, reménységének. Várta Mária az ütés válaszát. Ott állott ijedten vergődő szívvel az öccse előtt, aki már lassan férfivé serdült s akit most kiméletlenül ütött arcul.

A gyerek ijedt, könnyes csillogó szemét ráfüggesztette hirtelen a meredt csöndben a nővére arcára. Mintha a lelke mélyére akarna látni. Újjai ökölbe záródtak. Egyik kezét most fölemelte, tétovázó újjakkal az ütés helyét érintette meg...

A következő pillanatban sarkon fordult. Méteres léptekkel az ajtónál termett és rácsapott a kilincsre.

Az üvegtáblás ajtót úgy vágta be maga mögött, hogy csak úgy zengett. Egy-két tábla csörögve tört százfelé.

Mária még mindig ott állott vérvörös, lüktető arccal a szoba közepén. Az arca most hirtelen megváltozott. A győzelem mámora ült ki az arcára s eszelősen hajtogatta egyre:

— Nem ütött vissza... Győztem...

Összekulcsolta két kezét s úgy fordult a rémülettől az asztalhoz kövesedett nővéreire.

— Hát nem értitek? Nem láttátok? Nem veszett el Feri... Nem süllyedt még olyan mélyre, hogy vissza ne lehetne hozni...

Kató szipogott. Küzdött a sírással. Pedig ennek a jelenetnek minden fájdalma bő könnyek alakjában várt kitörésre a szeme csücskében. Lizi még nem tért magához, mert neki volt hármuk közül a leggyöngébb szíve. Csak nézte egyre Máriát, mint valami idegent, aki valahonnan messziről jött, keletről, a mesék birodalmából, s most csinált valami csodát, amit nem lehet egyszerű emberi ésszel felfogni. Nem tudott szólni egy szót sem, a hangja elapadt a torkában.

Kató elkezdte a sírást. Ebben a csöndben olyan jól esett most emberi hangot hallani. Máriának is a fájdalom markolta meg a szívét. Az öröme nem volt tiszta jókedv, a dolgok mélyén mélységes szomorúság rejtőzött.

Kató mellett termett.

— Miért sirsz? Örülnöd kellene. Nem láttad? Az a gyerek még nem veszett el. Pirulni, szenvedni tud...

— Igen... de nem jön vissza többet... Meglátod...

— Visszajön. Kicsit később, mint rendesen, de visszajön...

— Ha édesanya látná... — szorongott Lizi, miközben zavarában a zsebkendőjét keresgette.

— Ne keseregjetek! Legyetek erősek, mert itt csak az használ.

— Nem lehet ezt megállani sírás nélkül...

Istenem, hiszen a könny a legdrágább kincsük. Sokszor, ha fájt valami, a sírás vigasztalta őket. Mi lett volna belőlük, ha a szobák csöndjében nem tudtak volna néma szenvedéssel könnyezni. Annyi csalódás, annyi egyhangú nap, annyi lehetetlen helyzet zuhogott rájuk, hogy nem tudtak semerre menekülni, mint az otthon készített párnák, csipkés kendők simogatásába.

— Ne sírjatok. Mondom, nem lesz semmi baj.

— Jaj, ha édesapa megtudja...

— Nem tudja meg. Feri nem fog vele eldicsekedni, mi pedig hallgatni fogunk. Most már nincs más megoldás. Vagy rendbe lesz holnaptól, vagy elveszett minden.

— Leszedjem az asztalt?

— Igen. Én már nem kérek semmit...

— Én sem.

Kató lassú mozdulatokkal, egyre szipogva szedte össze a tányérokat, amiken megalvadt sárgán a zsír.

— Szegény Feri, nem is vacsorázott.

— Ha ő a barátait többre becsüli mint minket, akkor nem sajnálom egy csöppet sem.

Lizinek újra átnedvesedett a szeme. Nem mert ellenkezni, mert érezte, hogy Máriának igaza van. Csak nézett maga elé csüggedt lélekkel, fájdalmasan.

Mária bement a fiú szobájába. A mai nappal felelősséggel vette kezébe az öccse sorsát. Most már kötelessége gondoskodni róla. Ha lehet, fokozottabb mértékben, mint azt eddig tette. Megvetette az ágyát, vizet készített be éjtszakára, betette az ablaktáblákat. Hűvösek voltak még az éjtszakák.

Csöndesen Kató nyitott rá ajtót. Nem tudta, hogy Mária bent van, meglepte a világosság. Hátrakapta a kezét s ijedt szemmel nézett Máriára.

— Hoztál valamit Ferinek?

— Én igazán...

— Add ide. Itt most nincs helye semmi érzékenységnek.

— De mégis, ha hazajön...

— Ha hazajön, akkor lefekszik. A vacsoraidő pont hét óra. Tudod nagyon jól. Évek óta ez a rend nálunk. Édesapja nem engedett soha egy percnyi késést sem. Még az ellen is tiltakozott, ha valamivel korábban hoztuk a vacsorát.

Kató átadta a csomagot Máriának.

Mária még rendezgetett valamit, aztán tiszta hálóinget vett elő a szekrényből.

Lizi nyitott be a szobába. Remegett a hangja, amikor megszólalt:

— Valami vacsorát kellene annak a gyereknek adni.

— Semmit. Punktum. Még mit nem?

— Mégis ezzel nem büntetjük...

— Itt nincs büntetésről szó. Ha ő a családba tartozik, akkor tudja jól, mikor van a vacsora idő. Ha nem éhes, nem kell neki a vacsora. Punktum.

Pedig az ő fülének is idegen volt most ez a beszéd. Valaki más mondta ezt, nem ő. De azt is érezte, hogy a felelősség ólomsúllyal ne-

hezedik testére-lelkére. Meg kell tagadnia önmagát, a testvéri érzést az öccsével s nőtestvéreivel szemben is, különben minden elveszett.

Már álmosak voltak a csillagok is a hosszú virrasztástól, amikor nagy nehezen elaludtak.

A fiú hajnalfelé visszalopakodott a szobájába.

II.

A szégyen pírja égett az arcán. Futva rohant keresztül az udvaron s úgy kapta el a kapu kilincsét, mint a vizbeesett a mentőövet. Majdhogy sarkából nem fordította ki a félkaput, akkorát rántott rajta. A következő pillanatban már az utcát rótta. Nem tudott gondolkodni ebben a keserves pillanatban, csak értelem nélkül zúgtak benne a dolgok. Ment a gyöngén kivilágított utcákon céltalanul, nekigyorsult s meglassított lépésekkel.

Úgy esett a lelkébe a város, mintha a házak s a villanylámpák gyönge fényködbe lennének burkolva. Néha emberek mentek el mellette. Ilyenkor elfordult tőlük, mintha attól félne, hogy mindenki egyenesen a lelkébe néz. Az arcán lángolóan égett az ütés nyoma s néha azt hitte, hogy mindenki az ütés helyére bámul. Pedig a korzón senki sem járt már, csak nagyon néha egy-egy ember.

Úgy érezte, hogy most összedőlt körülötte minden, Az otthon olyan messzire futott el tőle, mintha sohasem akarna többé visszatérni. Kétségbeesetten kapott néha az elszakadt szálak után, mintha valami nagy-nagy zuhanást akarna kiegyensúlyozni. Gondolkodni akart okosan s nem talált egyetlen pontot, ahonnan ki tudott volna indulni.

Annyira váratlanul érte ez a mai este, hogy ideje sem jutott a föleszméléshez. Tudta, hogy sírni fog. A könnyek már melegítették a szemét a korzó végén, ahol a kávéházak álltak a sarkon, mint hatalmas üvegszekrények, amelyekben emberek mozogtak s ültek a füstös, kékes levegőben. Mindig sírt, ha valami bántotta, vagy történt valami, ami szomorú volt. Ezt a lágyságot és sokszor terhes érzékenységet a nőtestvéreitől örökölte.

Észre sem vette, amikor kiért a Maros hídjára. A négy hatalmas ívlámpa égett még. A híd elején kettő s a végén ugyanannyi. A megszokott helyen nem volt a fiúk közül senki. A víz feketén folyt a híd alatt, mint a tinta. Távolabb lenn a partok mellett zúgott az erdő. Leült a hideg kőre s kezébe temette az arcát. Jól esett most a saját kezének az érintése s melengetése. Az úton keresztül zörgött egy szekér, észre sem vette. Szemei felforrósodtak s a következő pillanatban kitört belőle bőséges omlással a könny.

Két esztendeje erről a hídról ugrott a Marosba a nagyapja. Emlékezett rá, ahogyan kihúzták az iszapból, ahova a víz sodorta s egy négylábú állványra ravatalozták fel nagy hirtelenében. Ősz szakálla és bajusza csapzott és sáros volt. Ezt a képet sohasem felejtette el. Úgy élt képzeletében a Maros vize, mint valami fekete átok, amely az odavetett életeket elviszi. S jó volt ott ülni a híd korlátján és sok furcsa dologra gondolni a halál szomszédságában. Egyszer ezt elmondta a fiúknak is, de azok kinevették. Pedig azt mindig érezte, hogy neki mennyi jussa van ahhoz a helyhez. A nagyapja innen ugrott be a vízbe, amikor már nem tudta tovább folytatni az életet. Akkor még azt is magyarázgatta a fiúknak,

hogy az öngyilkos ember nem gyáva, hanem bátor, mert hiszen azt sem tudja biztosan, hová jut halála után. A másvilágról még senki sem tért vissza s így az emberiség azért is fél olyan nagyon a haláltól, mert még nem tudja tulajdonképpen, hogy mi az?

Mikor már kissé elfáradt a sírásban, fölemelte a fejét s körülnézett. Távolabb a villanylámpák fénykörében hajlotthátú öregasszony ment. A híd tulsó oldalán gazdátlan kutya szagolgatta a követ.

Most már megnyugodott egy kissé. Az arca megpihent, nem forrósodott már fel a visszaemlékezésnek a puszta gondolatára. Most már összefüggőbb gondolatokkal is tudott visszatérni az eseményekhez.

Hol is kezdődött?

Talán akkor, azon a napon, amikor a német tanárja elküldte a dolgozatfüzetekért a lakására, Török Pista utána kiáltott:

— Te, Feri, aztán jól nézz körül a tanár úréknál! Szép, fiatal asszony a tanár úr felesége.

Akkor éppen furcsa őszi délelőtt volt. A promenád fái már lombtalanul meredtek a kékes levegőben. Az ablakok már legtöbb helyen zárva voltak s csak kevés ember járt az utcán. Ment a tanár úrékhoz lassan, felgyulladt fantáziával. A halántékán lüktettek az erek. Mikor a kapuhoz ért, már észrevehetően vert a szive.

Olyan hamar ideért, pedig nem is sietett. Sokára akart csak a házhoz érkezni, mintha félne valami ismeretlen ellenségtől.

Benyitott a kapun s a vadszőllővel befuttatott fal mellett elhaladva a lépcsőkig ért. Lassan föllépett az első lépcsőfokra, a másodikra s kopogtatott az ajtón.

Fiatal asszony nyitott ajtót, a tanár úr felesége. Virágos, piros pongyola volt rajta. Lábán apró kis papucs piroslott.

— Mi tetszik? — kérdezte.

— A.. dolgozatokért....

— Igen? Tessék, kerüljön beljebb.

Belépett. Az asszony ezalatt az ura dolgozószobájában a füzeteket kereste. Mikor újra megjelent az ebédlőben, piros volt az arca az erőlködéstől. Hatalmas csomó dolgozatfüzetet cipelt s tett le az asztalra kacagva.

— Nehéz volt...

Féloldalt fordult s Ferenc szemébe nézett. Akkor vadul elkezdett verni a szive, elhomályosodott a szeme s csak halványan jutottak el tudatába a tanár úr feleségének körvonalai.

— Maga az uram növendéke?

— I.. gen.

— Hányadikos?

— Öt.. Ötödikes.

— És már milyen nagy fiú. Többnek hittem. Legalább is hetedikesnek.

Ferenc csak állt s a kalapját gyűrte a keze között. Tekintetét elszántan a dolgozatfüzetekre meresztette. Árpád füzet, — olvasta. Magyar gyártmány. Antal Sándor. V. osztályú tanuló. Ez a füzet volt a legtetején.

Az asszony csilingelő hangja pedig szállt, szállt, keresztül a szobákon, a nyitott ablakon át a délelőtti napsütésbe s betöltötte az egész Kármán-utcát. Az arca friss volt és kialudott. A frissen betóduló levegő-

ben kissé fázósan állott. Nyakán szorosabbra fogta a pongyolát s nagy kerek szemei a legdrágább gyémánt fényében ragyogtak.

Arra gondolt akkor nagy hirtelen, hogy az ő füzetje is ott van valahol a legtetején. A tanár úr osztályozta. Lehet, hogy elégtelen, mert csak két példát tudott rendesen megfejteni. Most azonban ez nem érdekelte. Menni akart s nem tudott meg sem mozdulni. Csak az asszony hangját szerette volna még hallani s csak állt ott az asztal mellett egyre növekvő zavarral, elgyötörten.

Kis csend állott most be. Ferenc egyszerre megszólalt:

— Én kérem öt elemit jártam. Tulajdonképpen már a hatodikba kellene járnom.

Mindjárt el is szégyelte magát. Egyszerre érezte, mennyire nem fontos az, hogy ő ötödikes vagy hatodikos. Diák, a tanár úr növendéke, a tanár úré, aki szép magas barna ember s akinek a halántékán már lassan őszbevegyültek a hajszálak.

Felkapta a füzeteket s indult kifelé.

Az ajtóból visszafordult, ügyetlenül hajlott meg az asszony felé:

— Kezét csókolom.

— Isten vele.

Egy pillanatra még az asszony szemébe nézett, de csak egy pillanatra. Sietve ment keresztül az előszobán s csak akkor lélekzett föl szabadon, amikor kiért az utcára s a nagy vasrácsos kaput becsapta maga után. Szédülten ment a gömbakácok alatt, felkanyarodott a Nagybégutcán s eszébe sem jutott megnézni a füzeteket. Még a saját füzetére sem volt kiváncsi.

Mikor letette a tanár úr asztalára s helyére ment, a fiúk sietve érdeklődtek. Innen is, onnan is hallotta a nevét szólítani. Nem fordult meg, mert a sietés izgalma most vereslett elő az arcán. Csak ült összehúzódva a helyén, mintha beteg lenne. Lehunyta a szemét és úgy érezte, hogy most nagyot pihen. Fáradtnak érezte magát, mintha egész nap csavargott volna valamerre az erdőben.

Erőt vett magán.

— Nem tudom, nem tudom, — súgta hátra a fiúknak s oldalt a kövér Vighnek, aki jeles tanuló volt s bizonyára ez a dolgozata sem rosszabb a jelesnél vagy a jónál.

— Nem tudom, nem tudom, — súgta maga elé Ferenc ötödosztályú tanuló s a füzetkiosztást megelőző feszült csendben próbálta visszaidézni maga elé az egészet. Megrettenve tapasztalta, hogy milyen kevéssé emlékszik vissza az összes szavakra s mégis mennyire ennek a mai látogatásnak a hatása alatt áll. Ha most találkoznék vele az utcán, talán meg sem ismerné. Újra a tenyerébe temette az arcát s lehunyta szemét.

(Folytatjuk.) *MAREK ANTAL*

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Az utolsó tangó

S. Gy.-nak

Ma még miénk ez a tündéri est,
színekkel, fénnyel lágyan ölel,
de varázsa nem ejt meg, mint máskor,
mert úgy fáj, hogy már búcsúzni kell.
Tudom, hogy ez az utolsó tangó,
amelyben a Tied lehetek;
aztán elválunk, — talán örökre, —
Tangókirályom, Isten Veled!

Ifjúságom leggyönyörűbb útját
a Te karodon jártam meg én;
tangózenére összesimulva
meseország parkettmezején
sötét szemünk fénye egybeolvadt
s ez a fény oly forrón égetett,
úgy mint most, — de most már utoljára.
Tangókirályom, Isten Veled!

Találkoztunk, mert hát úgy akarta
a Sors, a vén, szeszélyes zsarnok;
— mosolyogva köszöntöttük egymást,
de a mosoly nem soká tartott:
búcsúcsókká kellett változnia,
mert a zsarnok így rendelkezett,
kegyetlenül eltaszít egymástól.
Tangókirályom, Isten Veled!

Most utoljára szól nekünk a dal
s muzsikál a piros gramofon;
lassan szétfoszlik a bűvös jelen,
holnap már mint multat siratom.
— De Te nem fogsz emlékké hervadni,
múljanak bár el évtizedek,
csak a vonat visz el, az idő nem.
Tangókirályom, Isten Veled!

— — — Ha elmész, az elnémult gramofon
nem lesz más, mint piros koporsó,
benne tán örökre eltemetve
a mi tangónk; ez az utolsó!
— Jön majd halk keringő, szilaj csárdás,
de tangó... Nélküled nem jöhet!
Csak akkor támad fel, ha visszatérsz.
Tangókirályom, Isten Veled!

VIRSIK MÁRIA

MAGYAR IRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Vannak írók, akik elhivalkodnak tudatlanságukkal. A minap egy magyar író cikkét olvastam, aki büszkén hangsúlyozta, hogy nem olvas. Alighanem így akarta igazolni egyéniségét. Nemrégiben kezembe került Colletenek, a kétségtelenül ügyes francia írónőnek, „Mitsou" című regénye. A könyvet előszóval rontották el, amelyben a beharangozó „írótárs" kijelenti, hogy Colette irtózik a könyvolvasástól. Az előszó eredetibb is lehetett volna. Ha például arról értesültünk volna, hogy Colette saját regényeit sem olvassa.

*

Sherwood Anderson, a kitünő amerikai regényíró, kijelentette, hogy nem szereti az írók társaságát, mert az írók túlságosan ismerik egymást. Érthető, de nem teljesen logikus megjegyzés. Mert ugyanezzel a logikával azt is lehetne mondani, hogy az írók azért idegenkednek egymástól, mert nem akarják egymást megismerni.

*

Az amerikai nem tud inni. Azonnal leissza magát.

*

Az amerikai nem tud sírni. Nem azért, mert nem ér rá, de még nem ismerte meg a könnyek vigasztaló bátorságát.

*

De egyet tud az amerikai: megbízik abban, akit megszeret.

*

Ilja Ehrenburgot sok európai kritikus egekig magasztalja. Tehetséges, de egyoldalú, s egy bizonyos: nem ismerek modern regényírót, akinek munkáiban a „véletlen" akkora szerepet játszik, mint éppen Ehrenburg regényeiben. Vagy a „véletlen" művészi. ha irodalompolitikai célokat szolgál?

*

Pirandello szerint Amerikában mindenki fiatal, viszont Európában alig vannak fiatalok. Az olasz író intellektuális bohóckodása ezuttal csakugyan csütörtököt mondott. Nyilvánvalóan halvány sejtelme sincs a mai amerikai fiatalság jelentékeny százalékának lelki ürességéről, fanyarságáról, kínos közönyéről. Nemcsak Európa szenved, Amerika is, signor Pirandello!

*

Irodalmi lelkiismeretből elmentem egy „Antigone" előadásra. Hogy óbégatott Kreon! Milyen fölöslegesen sikoltozott Antigone! És a kórus — jaj — a rongyszedők hangján rontotta el a tragédia végzetes levegőjét. Persze, bátorság és becsületes gesztus „Antigone"-t színre hozni, de amikor kiértem az utcára, fellélekzettem. Csatakos este volt. Az autók nem tudtak Szofokleszről. Miért is? De a színészek sem. Hazaroham tam. S a könyvek között, a csend élő magányában, elolvastam „Antigoné"-t. El

kellett olvasnom. Ezzel tartoztam irodalmi lelkiismeretemnek. Szofoklesznek. Multamnak.

*

Egy húsz éves amerikai egyetemi hallgatónő megjegyzése:
— A szomorúság ostobaság.

*

Néha az angol író is annyira ötletes, hogy úgy hat, mintha franciául írna. Somerset Maugham „Cakes and Ale" című regénye késztet erre a megállapításra. Somerset Maugham színdarabgyáros, s mert angol, tehát hangsúlyozott eroticizmusa rendszerint úgy hat mint a bűn megfricskázása. Tessék „Rain" című darabjára gondolni, amelyet tudtommal magyar színpadon is játszottak. De van eset — s ez egy-két regényére vonatkozik, — amikor alkotóképzelete szép és mély erővel megnyilatkozik. „Cakes and Ale" című munkája a plasztikus és szórakoztatóan gúnyos regény iskolai példája. Az író hősromboló. A regény központi alakja tagadhatatlanul Thomas Hardynak, a nagy angol pesszimista írónak, karikaturája. Különösen az író első feleségének, — egy söntésleánynak, — jellemzése megvesztegetően mulatságos. Ritka könyv, mert megmosolyogtat s a mosolyt nem sajnáljuk.

*

Aki csak az amerikai felhőkarcolót ismeri, az nem ismeri Amerikát. Meg kell fordulni az amerikai otthonban, meg kell ismerni a korai amerikai élet architekturájának egyszerűségét, meg kell érteni a XVIII. század amerikai bútorainak romantikáját, amelyen sok amerikai család ma is szeretettel csüng, meg kell érezni azt az Amerikát, amelynek hagyományos kultúrája Emerson, Lowell, Hawthorne munkáinak olvasásában, megbecsülésében fejeződik ki, hogy Amerikát csakugyan megismerjük.

*

Viszont ez is Amerika: Paul Elmer More, a képzett, sőt nagyon is képzett amerikai kritikus megállapítja, hogy a szegénység elkerülhetetlen. Ugyanakkor, mert modern amerikai értelemben vett „humanista", az elmult esztendők naturalizmusával szemben a „helyes mérték", az „egyensúly" elvét hangsúlyozza. Nem veszi észre tragikomikus ellentmondását. Ha a szegénység elkerülhetetlen, ami semmiesetre sem „helyes mérték" a társadalmi berendezkedés szempontjából, akkor mi az értelme az „egyensúly", a „görög rendszeretet" hangsúlyozásának? Elmélet, elmélet, az iróasztal mellett kiizzadt elmélet!

*

Paul Claudel tudvalevően Franciaország washingtoni nagykövete. Ebben a minőségben nyilvánosan szerepelnie is kell. A minap egy beszélő filmen szerepelt. Milyen silány ennek a költői géniusznak „diplomáciai" működése. Lindberghnek, a repülő soffőrnek, Claudel kormánya megbízásából érdemrendet nyújtott át. Vagy öt mondatot makogott angolul. Igen, makogott. Évek óta Amerikában él, sőt harminc évvel azelőtt konzuli tevékenységét az Egyesült Államokban kezdte meg, de ma sem tud angolul. Hogy nincs nyelvkészsége? Rendben van. Azért még lehet költői zseni! De minek olyan szerepkörrel felruházni, amelyben komikus?

A közönség persze nem ismeri Claudelt, a költőt, s elfelejti Claudelt, a diplomatát.

*

Csak úgy eszembe jut: Szabó Dezső újabban milyen nemzetiségű írónak készül?

*

Európai lapok kedves frázisa az „arrivé" íróról megemlékezni. Ugyan ki az „arrivé" író? Akinek darabjait Reinhardt színre hozza, vagy akiről a budapesti Vigszínház közönsége megállapítja, hogy no, ez aztán író! Vagy aki garmadaszámra gyártja a tárcákat, amelyek az úgynevezett irodalom nemzetközi tőzsdéjén is értéket jelentenek? Esetleg az a cikkíró, akinek esperanto-olvasóközönsége is van? De kérem, ez üzlet! Mi köze mindennek az alkotáshoz? A komoly, a becsületes író tudja, hogy sohasem „beérkezett". Tudja, hogy amit kifejezett, az nincs arányban azzal, amit ki akart fejezni, s amit megértettek, annak vajmi gyakran nincs köze ahhoz, amit mondott vagy meg akart mondani.

*

Multkor egy festőművész otthonában vacsoráztam. A művész érték: több az igéretnél, kevesebb az eredménynél. Vajudik, ami helyes. Felesége vacsora közben szemére hányta, hogy nem eszik elég zöldséget. Azután kifogásolta, hogy nem tud a villával bánni. Vacsora után megleckéztette, mert nem kártyázott. A férj mosolygott. Bambán. Hogyan is lehet ezekre a kifogásokra bölcs mosollyal válaszolni? A bamba mosoly idegesítette az asszonyt. Jelenetet rögtönzött s megállapította, hogy ura tapintatlan. „De festeni tud", jegyezte meg egy asszony. A feleség szeme villámlott. Hogyan meri ez az asszony az ura művészvoltát dicsérni, amikor ő elégedetlen férji mivoltával? Szerencsére el kellett mennem. Jeleneteket amúgy sem szeretek. És útközben önmagamtól szerényen (a válasz reménye nélkül) ezt kérdeztem: ha ez a festő nem színekben gondolkodna és érezne, akkor is bamba mosollyal, — végeredményében a közöny fölényével, — tűrte volna feleségé okoskodását?

*

Európa, úgy látszik, csakugyan amerikaiasodik. Schöpflin Aladár egyik kritikai ismertetésében is ráakadtam a „sex appeal"-ra (igaz, hogy bocsánatkérő szavak kiséretében), viszont ez a frázis, amelyet Elynor Glyn sütött ki s népszerűsített az amerikai „flapperek" körében, Amerikában már elvesztette az újszerűség varázsát.

*

Csánk Endre a „Nyugat"-ban egy ostoba amerikai szervezettel, a Ku Klux Klannal kapcsolatban megállapítja, hogy az amerikai nép nagyranőtt kisgyerek, szeret játszani. Ugyanezzel a logikával azt lehetne mondani, hogy a német nép, — tessék Hitlerre és a hitlerizmusra gondolni, — gyerekké visszafejlődött felnőtt, ennélfogva ugyancsak szeret játszani.

REMÉNYI JÓZSEF

AZ ÁLLATVILÁG PARADICSOMA

Franciaországban aránylag kevesen ismerik a *Kerguélen-szigetek* nevét és még csekélyebb azok száma, akik a különös nevű szigetcsoport földrajzi fekvését meg tudják határozni.

Óceániának az ausztráliai partok felé eső szigettengerében terülnek el a több mint 3400 km.²-nyi területen elhuzódó sziklaszirtek és zátonyszerű apró szigetcsoportok, amelyeket *1772-ben* lovag *Kerguélen,* egy francia cirkáló parancsnoka, fedezett föl és foglalt el a francia birodalom számára. Mintegy száz esztendeig alig vett tudomást a Csendes Óceán mérhetetlen távolságában elterülő szigetekről a francia közvélemény és akadtak egyesek, akik Óceániából visszatérve, a *Kétségbeesés szigeteinek* nevezték el a Kerguélen szigetcsoportot, elhiresztelve arról, hogy az kopár és terméketlen vidék, amelyen mindenfajta telepedés lehetetlen. Így azután 1893-ban kis hijján mult, hogy Franciaország a Kerguélen szigetcsoportot nem engedte át *Angliának,* miután a szigetek egyébként is az Ausztráliához tartozó angol felségvizek határvonalába esnek. A Kerguélenek Anglia által történő annektálását *de Máhy, Réunion* francia szigetcsoport kormányzójának, erélyes föllépése akadályozta meg, aki pontosan tájékoztatta a párisi kormányt a szigetek *pazar, szubtrópikus éghajlatáról, virágzó flórájáról és mérhetetlenül gazdag állatvilágáról.* A párisi kormány erre elhatározó lépésre szánta el magát és a madagaszkari hajóraj parancsnokát bizta meg a Kerguélen-csoport hivatalos megszállásával.

Így hát a több mint száz esztendeig elhanyagolt szigetcsoport *Franciaország birtokában maradt* és a párisi kormány mostanában újra ki akarja aknázni mindazokat a lehetőségeket, amelyeket természettani szempontból nyujtanak a Kerguélen-szigetek a tudomány számára.

A Csendes-Óceán-i szigetcsoport ugyanis a legfantasztikusabb tengeri szörnyek, — *bálnák, cethalak, cápák* és óriás *polipok,* — roppant arányú *teknősbékák, rozmárok* és *fókák, albatroszok, pinguinek* és megszámlálhatatlan mennyiségű *vizimadár,* valóságos gyüjtőhelye! Ősszel, október vége felé, monumentális arányú *fókák,* amelyek nagysága néha meghaladja a *8—10 métert,* úgynevezett tengeri *oroszlánok* és *rozmár*-rajok lepik el a szirteket s néhány hónapig szinte mozdulatlanul pihennek a vizből kiemelkedő sziklákon. A szemtanúk leírása szerint a tengeri emlősök száma oly nagy, hogy *teljesen elborítják a láthatárt* és gyakran egymás *hegyén-hátán hemzsegve terpeszkednek a Kerguélenek partjain.* A hegyek ormain ilyenkor fészkelnek az *albatroszok* is, a déli tengereknek ezek a hatalmas, megtermett, liba nagyságú, hófehér tollú szárnyasai, amelyek pelyhei a legdrágább és legkeresettebb tollak egyikét szolgáltatják. Az albatroszok oly *szelídek,* hogy igen gyakran megközelíthetők és a Kerguelen-szigetek halászai valóságos *háziállatnak* tekintik a fészketrakó albatroszcsaládot. Rendkivül nagymennyiségű *pinguin,* ezenkivül pedig számtalan hatalmasan kifejlett *tengeri rák* üt tanyát a Kerguélenek öbleiben, amelyekben a Csendes Óceán százezer fajtájú *hala* kergetődzik.

Mindezek az állatok, sőt még egyes halfajták is, annyira *szelidek*, hogy jóformán *puszta kézzel elfoghatók* és ezért a párisi kormány tengerészeti minisztere most *rendeleti uton szabályozta a halászatot a Kerguélen-szigeteken.* Ez a körültekintő intézkedés elsősorban azt célozza, hogy a lehetőség szerint megóvják a tenger faunájának ezt a kis földi paradicsomát a különböző orvhalászok és -vadászok esetleges pusztításaitól s idejekorán akadályozzák meg az odatelepített állatok elriasztását.

Minden jel arra vall, hogy a francia gyarmatügyi minisztérium fokozottabb figyelemmel kiséri tengerentúli birtokainak fejlődését és most komoly gondot kiván fordítani a Kerguélen-szigetek mesebeli állatvilágának értékesítésére, de egyben annak megóvására is.

GEORGE GILLES

Esti esőben

Az „Egyetlen szó" című könyvemből

Látom,
már
igy
lesz:
mindig,
ha
érik
a kalász:
szőke,
ha
érik
az ember:
jó
lesz;
szeretem
a szőke
kalászt,
a mindennapi
kenyeret,
az esti
esőt,
mert
lehozta
az égből:
szerető
szivemet.

URR IDA

„HAZAJÁRÓ LELKEK“ A VILÁGŰRBEN

Emberemlékezet óta ugy élnek a köztudatban az égitestek, mint hatalmas kiterjedésü, szilárd halmazállapotu tömegek, amelyek alakja igen sok esetben a Földhöz hasonló. Legközelebbi szomszédaink a világürben a Nap bolygói, — a *Venus* és a *Mars*, — amelyek roppant kiterjedésü *gömbök* és ezért még sokkal inkább hasonlatosak a földgolyó alakjához.

Magától értetődik, hogy a *Nap*, valamint az *álló csillagok* alakjáról ezeknek az égitesteknek leirhatatlan távolsága következtében csak hozzávetőleges fogalmat alkothat magának a tudomány és nyilvánvaló, hogy a világegyetem természetrajza legalább is annyi különös csodálatraméltó titkot rejteget, mint maga a Természet.

Rendkivül nagy az olyan égitestek száma, amelyek a legkülönbözőbb, a képzelet játékait messze felülmuló *fantasztikus alakokat öltve* tünnek föl. Ilyenek többek között az *üstökösök is*, valamint számos hasonló égi tünemény, amelyekről valósággal mesébe illő történeteket jegyeztek fel a multban. *1744-ben* például óriási arányu, ragyogó *legyező képe* bontakozott ki az égen, amely egyetlen hatalmas üstökös milliónyi meteoritjéből állott és amely nem kevesebb, mint *öt kettős csóvával seperte végig az égboltot.*

Pontosan száz esztendővel később, *1844-ben, vakitó reflektor fénye gyult ki az égbolton*, amely nyilegyenes irányban világitotta meg az égbolt félkörének egyik oldalát.

Mindezek a tények élénk bizonyságai annak, hogy a világegyetem legkülönösebb és legérdekesebb égitüneményei az *üstökösök* csoportjához tartoznak és ez a körülmény magyarázza azt a valósággal babonás *rettegést és félelmet*, amelyet a mult időben keltett az emberiség körében egy-egy üstökös váratlan feltünése. A rejtelmes és megmagyarázhatatlan eredetü égitestek megjelenése egyébként lázas rettegésbe ejtette az emberiséget még a *legujabb időkben is*, amikor — alig husz esztendővel ezelőtt — az egész müvelt világ páni félelemmel figyelte a *Halley-üstökös* feltünését.

A mult idők nagy csillagvizsgálói, igy többek között *Kepler János* és Svante *Arrhenius* még azt a nézetet is vallották, hogy *a világürben úgy hemzsegnek az üstökösök, mint a halak a vizben!* Később *Tycho* de *Brahe*, a nagynevü dán asztronómus, megállapította, hogy az *üstökösök legnagyobb része el sem jut a földi atmoszféra körletébe*, hanem a földtől jóval nagyobb távolságokban irják le pályájukat az ürben, mint a *Hold*. A dán tudós megállapításai uj korszakot jelentettek a csillagászat fejlődésében. *Newton* a XVII. század végén hosszas kisérletezések után már azt is megállapította, hogy *milyen alakú lehet az üstökös pályája* és rendkivül finom, pontosan működő müszereivel kiszámította, hogy az föltétlenül *ellipszis alakú*. Ez a körülmény magyarázza azután azt, hogy miért mutatkoznak az üstökösök átlag minden száz esztendőben újra? Átlag ugyan-

is *ennyi ideig tart, amig a különböző égi vándorok leirják a Nap körül tett pályájukat.*

Newton megállapításai nagy föltünést és meglepetést keltettek, a legkülönösebb azonban a világhirű angol fizikus megfigyeléseiben az volt, hogy a naprendszer *bolygói,* valamint a hatalmas arányú *álló csillagok* a szó szoros értelmében *megsemmisitik a közelükbe kerülő üstököst.* A bolygók vonzóereje valósággal felszívja, eloszlatja, semmivé teszi az üstökös csóvájához tartozó milliárdnyi meteoritot s igy emberi számitás szerint *szó sem lehet arról, hogy egy üstökösnek egyik vagy másik bolygóval való összeütközése kozmikus katasztrófát idézzen elő!*

A legujabb megfigyelések tökéletesen igazolták *Newton* állitásait. Kiderült, hogy a világürben időnkint feltünő égi tünemények, kevés kivétellel, nem egyebek, mint ködképek, valóságos „hazajáró lelkek" vagy kozmikus szellemalakok a bolygók világában, amelyek semmiképpen sem bonthatják meg a csillagrendszer bámulatos törvényszerűségét. Akadnak ezenkivül egyes csillagok a világürben, amelyeket *üstökös vadászok*-nak nevezett el a tudomány. Ha tehát a fejlődő üstökös egy ilyen természetű bolygó közelébe jut, annak *rendkivül erős vonzóereje* következtében eloszlik, mint a szappanbuborék. Más esetben azonban a végtelenségből a naprendszer felé közeledő üstökösnek sikerül pályafutásának során *megközelitenie a Napot.* Ekkor fényesebb és feltünőbb lesz az üstökös, amelyet ilyen esetben szabad szemmel is megláthatunk az égbolton. Ugyancsak a Nap fényforrásai, az óriási hőmennyiség, amely a világító égitestből kisugárzik, *forrpontra heviti az üstökös magvát,* amely felrobban és amelyből egymással párhuzamosan, mint a mozdony füstje, távolodnak el a ködképek alakjában kibontakozó *csóvák.*

Magával ragadóan lenyügőző látvány egy ilyen *„égi tüzijáték",* amely az *asztrofizika* kitünő műszere, a *szpektroszkóp* segitségével könnyen megfigyelhető.

Baldet francia csillagász *1930. május 30-án* figyelte meg egy üstökös feltünését, amely a földtől mintegy *nyolc- és félmillió* kilométernyi távolságban száguldott végig az ürben. Alig két esztendővel előbb *Cromelin* megállapításai szerint a *Jupiter* és a *Saturnus* irányában tüntek fel óriási meteorit tömegek, amelyek hatalmas csóvává egyesülve, hosszú ideig keringtek a Nap körül és végül eltüntek a legujabban fölfedezett *Pluto* bolygó pályájának irányában.

Minden jel arra vall, hogy a kiszámithatatlan távolságú világürben időnkint megsürüsödő *ködfoszlányok* alkotják az átlag minden emberöltőben egyszer fölbukkanó üstökösök legnagyobb részét. Valószinünek látszik az a föltevés is, hogy az ismert üstökösök közül egyesek hatalmas állócsillagokból váltak ki és indultak új pályájukra. A csillagászat azonban egyelőre a természeti tünemények egyik legérdekesebb és legszebb játékának tekinti az *üstökösöket,* amelyek cél, irány és törvény nélkül bolyonganak keresztül-kasul a világegyetemen és amelyek megmagyarázhatatlan föltünése évszázadokon át rettegésben tartotta az emberiséget.

ERNST DEHM

AZ ELSŐ HAVANNA-SZIVAROK TÖRTÉNETE

Kolumbus naplója elveszett ugyan, de fia és Las Casas később összeállították, úgyhogy a híres út egyes részletei eleven leírásban állnak ma is előttünk. Három hajója volt Kolumbusnak, a Nina, a Pinta és a Santa Margherita. A három híres hajó aranyat és drága fűszereket keresett azokon a szigeteken, amelyek a XV. századbeli térképen meglehetős homályosan voltak megjelölve.

„... Három hajónk 1492 augusztus 3-án, pénteken, reggel 8 órakor erős szél mellett hagyta el Palost és megkezdte útját dél felé..."

A Kanári-szigeteket szeptember 6-án hagyják el, miután itt megpihentek a gomerai öbölben.

Csütörtökön, szeptember 13-án, észlelik az iránytű első mágneses elhajlását:

„Az éjtszaka kezdetén a bussolák északnyugati irányban eltérnek és a következő napon még mindig ebben az irányban kilengenek."

48 órával később a csodálatosan csillagos égen „egy csodálatos tüzes ág"-at látnak.

Vasárnap, szeptember 16-án: „az admirális azt mondja, hogy ezen a napon és a tovább következőkön is a levegő különösen enyhe volt és hogy valóban teljes gyönyörűséggel lehetett örvendeni a reggelek szépségének, szinte csak a pacsirták hiányzottak..." A tengeren marokszámra friss fű úszott, amelyet csak nemrég téphettek a rétről. A „Nina" emberei megpillantanak egy sirályt és egy különös tropikus madarat.

Nem váratlanul találkoztak az új kontinenssel tehát, érezték, hogy láthatatlan szárazföld irányában hajóznak és mivel kissé előbb értek oda, mint ahogy számították, *ezért arra következtettek, hogy a föld, amely felé tartanak, nem lehet India.*

„Az idő jó, — mondja az admirális, — ha Isten is úgy akarja, a visszatérésnél mindnyájukat viszontlátjuk."

Szeptember 17-én sok moszat úszik a vízen, a mágnestűk északkeleti irányba térnek el, igen sok rákot és egyéb tengeri állatot látnak, amelyekre vadásznak az emberek; még egy trópusi madarat találnak „és egy fehér szárnyast, mely nem a vízen szokott éjtszakázni". A földnek tehát valahol a közelben kell lennie; a hajók versenyezve iparkodnak megelőzni egymást.

Kedden, szeptember 18-án, a tenger „olyan nyugodt, mint a sevillai folyó". A „Pinta" előre siet, mert egész madárrajokkal találkoznak már. Egy ember puszta kézzel fogott egy „garjao"-t.

A kedvező szél is a föld közelségére enged következtetni. Az az érzésük, hogy soha többé nem tudnak majd visszatérni Spanyolországba, mert, úgy látszik, a szél itt mindig ellenkező irányú, mint aminő a visszatéréshez kellene. Kolumbus emiatt egyáltalán nem haragszik; a tenger azonban egyszerre viharossá válik, heves ellenszelet kapnak. Még több rákot látnak, most már biztosan szárazföldet találnak, úgy

sejtik. Megint kiderül azonban, hogy az ég képe csalta meg őket, szárazföldnek nyoma sincsen.

A jelek azonban újra ismétlődnek, nem szűnnek meg. A levegő továbbra is tiszta és enyhe „sabroso", mondja a spanyol. Az admirális megint azt mondja, hogy a „kép kedélyes hangulatához csak a pacsirta éneke hiányzik".

Október 9-én egy ember sem kételkedik már, hogy az ismeretlen szárazföld közvetlen közelébe jutottak.

Ágak úsznak a vízen, melyek emberi kéztől levágottaknak látszanak, a „Nina" legénysége meg vadrózsa-ágat vél látni. Bár a három hajó reggel és este egymás mellett fut, mégis a „Pinta" vezet, ez a legjobb vitorlás a három közt. A „Nina" mindig az első nyomában halad, míg a „Margherita", melynek fedélzetén az admirális tartózkodik, leghátul jár. Semmi kétség, hogy a Pinta legénysége kiáltotta a jelszót:

— Hallo tierra y hizo les senas.

Ez csütörtökről péntekre virradó éjszaka két órakor volt, 1492 október 12-én. Guanahani szigetén voltak, melyet Kolumbus San Salvadornak nevezett. Még a neve is fönnmaradt az első őrnek, aki a partra lépett és a szárazföldet köszöntötte. A fiatal matróz Sevilla egyik külvárosából származott és Rodrigue Triana volt a neve.

Egyik szigetről a másikra vándoroltak, néha olyan átlátszó volt a víz, hogy a feneket vélték látni. Megcsodálták a földet, melyen pompás fák terebélyesedtek és igen sok előttük ismeretlen exotikus növény díszlett.

A bennszülöttek ismerték a tüzet és a kenyeret. Bár szívesen jártak mezítelenül, ismerték a gyapjút és értettek a szövéshez. Testük nem volt szőrös és nem voltak olyan feketék, mint az afrikai szerecsenek. Sajkáikat pompásan tudták vezetni a vízen és ezek a könnyű csónakok néha födöttek voltak, akárcsak a velencei gondolák.

Bár a bennszülöttek nem voltak aranyba gönygyölt emberek, mint ahogy Kolumbus Spanyolországban képzelte, mégis igen kellemes embereknek bizonyultak. Mikor sikerült gondolkodásmódjukat valamennyire követni, kiderült, hogy képzeletükben él a teremtés története, melyben szó van a vízözönről és egy földi paradicsomról is.

„Hisznek egy halhatatlan Istenben, aki azonban anyától született. Hitük szerint az Isten láthatatlan és végtelen!"

A vizek eredetéről naiv mesét tudtak, ez a mese azonban ma már nem lelhető fel, Kolumbus naplójából is hiányzik. Az indusoknak vélt nép, amely Kolumbus hite szerint Kína közelében élt, a valóságban primitív, vad emberekből állt. Volt azonban egy raffinált kedvtelésük: dohányoztak!

Kolumbus naplójában először csak homályosan említi célzásokkal a különös növényt, nem tudja, mire használják. Kolumbust nem is érdekli nagyon a dolog kezdetben.

A három spanyol hajó a nyílt tengeren járt, amidőn egy bennszülöttet találtak, aki egyedül evezett csónakjában.

„Volt nála kenyér, ivóvíz és pár szárított növényi levél (unas yerbas secas), amelyek nagyon értékesek lehetnek, mert ajándékba adta őket nekem".

Ferdinand Kolumbus elbeszélése föltétlenül szavahihető, mert hiánytalanul egyezik Las Casas följegyzéseivel.

„... néhány száraz levél, aminek nagyon jó szaga van és a vidéken nagy becsben tartják". Bizonyosan dohány volt tehát. Hogyan is rándult volna ki a dohányzó indián anélkül, hogy dohányt vitt volna magával?

Mikor az admirális Kubába érkezett, két fehér emberből és két bennszülöttből álló követséget küld a sziget belsejébe. A két fehér neve: Rodrigue de Xérés és Louis de Torrés; az utóbbi kikeresztelkedett zsidó, aki héberül, arabul és kaldeus nyelven is beszélt. Ez a két ember volt az első két fehérbőrű dohányos, aki a havanna szivar füstjét eregette a szájából és álmélkodva nézte, milyen gyönyörű kék füsttel telik meg a levegő.

Visszatérve elmesélték, hogy egy ötven házból álló „város"-ba jutottak, ahol nagy ünnepélyességgel fogadták őket. Üléssel kínálták meg őket, míg az „indusok" áhítattal a földre ültek. Aztán a férfiak eltávoztak és az asszonynép jött elő. Az asszonyok alázattal megcsókolták a fehér követek kezét és lábát. Kíváncsiságból a követek gyöngéden megtapogatták a különös szépségű nők bőrét, mert szinte azt hitték, hogy nem is valóság az, amit látnak. Olyanok voltak, mintha nem is csontból és húsból lettek volna. A két fehér ember mintegy száz bennszülöttől kísérve indult tovább, elkísérték őket a főnökök, azok fiai és szolgáik. Elbeszélte a két fehér azt is, hogy a szigeten való jártukban gyakran találkoztak bennszülöttekkel, akik a különös növény (dohány) levelét tartották kezükben és annak illatában gyönyörködtek. Las Casas híradása sem mond többet és Kolumbus is csak mellékesen jegyzi meg, hogy a növényt előbb meggyujtották, aztán vették a kezükbe és úgy „szagolgatták". Később azonban a dohányzás kimerítőbb ismertetése következik.

„... a sok apró levelet belegöngyölik egy nagyobb levélbe, a mosqueto módjára, a mosqueto pünkösdi gyermekjáték, melyet a gyermekek szórakoztatására használnak nálunk (Spanyolországban)".

Szóval szivart készítettek az „indusok". A használati utasításból minden kétséget kizáróan kitűnik, hogy itt szivarról van szó.

„... Az ember az egyik végét a szájában tartja, a másik végén ég a növény. A füstöt lenyeli az ember és belélekzi..." A kubai indusok, a szöveg szerint... „ezáltal igen elégedetteknek látszanak és olyanok, mintha részegek lennének".

Így fedezték föl a spanyolok az Úr 1492. esztendejében az Antillákat, azaz Amerikát és a dohányzást, s amint az utolsó szakszerű leírás sejteti, a leíró előtt sem volt titok a dohányzás technikája rövid ottartózkodás után.

RÓNAY ISTVÁN

MAGYAR KÖNYVEKRŐL

ÚJ AURÓRA

Irodalmi Almanach az 1931. évre

Szerkeszti: dr. Reinel János

Tizedik esztendeje, hogy néhány lelkes irodalombarát Pozsonyban azt az eszmét vetette föl, hogy Kisfaludy Károly Aurórájának mintájára a szlovenszkói magyarság is évkönyvet adjon ki, amely az évi irodalmi termést megismerteti és megkedvelteti a közönséggel. A vállalkozás új volt, de olyan időben született, amikor a közönség eléggé érdeklődött kisebbségi íróinak alkotásai iránt. A dr. Dobai János szerkesztésében 1922-ben megjelent első Új Aurórát szeretettel fogadták és ez a szeretet nem csökkent az idők folyamán, aminek bizonyítéka az évkönyv legújabb jubiláris kötete. Talán nem lesz fölösleges visszapillantást vetni a multra és az évkönyv szerkesztésében végbement változásokról, fejlődésről legalább néhány szóban megemlékezni.

Az alapítók és az első szerkesztők intenciója az volt, hogy a könyv csakis a szlovenszkói magyarság szellemi életének tükre legyen. Később ez az elv módosult és belekapcsolódtak az erdélyi, majd a vajdasági magyar írók is. Mint minden gyűjteményes mű, az Új Auróra sem tökéletes keresztmetszete a kisebbségi magyar irodalomnak, de szinte egyedül áll abban a tekintetben, hogy állandósítani tudta magát életünkben oly időben, amikor a szépirodalom vajmi kevéssé népszerű a tömegek között és valóban magas színvonalú irodalmat tudott soraik közé vinni. Az Új Auróra jelentőségét azok tudják kellőképpen méltányolni, akik léptennyomon látják azokat a nehézségeket, fölényes, sokszor lekicsinylő bánásmódot, amelyet az olvasók nagy része tanúsít minden kisebbségi irodalommal és művészettel szemben. A bizalom hiányzott és hiányzik még ma is sok helyen a kisebbségi magyar író alkotásának jósága, értéke iránt. Ezen a téren a reklám sem tudott sokat végezni, melyet napilapjaink szórtak a nyilvánosság felé. Az Új Auróra inkább csöndes, lassú munkával és állandó színvonalemeléssel építette ki kapcsolatait a közönséggel és ezen a réven sikerült állandó gárdát toboroznia, amely örömmel és megelégedéssel olvassa az évente megjelenő könyvet.

Az Új Auróra idei kötetében ismét több olyan alkotást találunk, amelyek igazolják azt, hogy a kisebbségi magyar irodalomnak nincs szégyenkezni valója. Megizmosodott és több képviselőjével bátran állja ki a versenyt a magyarországi irodalom legjobbjaival. Különösen a prózai rész értéke domborodik ki szembetűnően. Két erdélyi nevet kell megjegyeznünk, akik különbözőképpen, a maguk egyénisége szerint irták elbeszéléseiket és valóban mesteri munkát végeztek. Az egyik Kacsó Sándor, akinek írásából csodálatos bódító erővel csap meg minket a székely föld illata. A másik Kuncz Aladár. Háborús elbeszélésében a tartalom és a szerkezet teljesen harmónikusan illeszkedik egymáshoz. Nagyszerű színei vannak, a cselekmény feszültségét mesterien fokozza és vezeti le a természetes megoldáson keresztül. Hozzájuk csatlakozik Kristály István, a legjobb vajdasági magyar elbeszélő, akinek rövid írása tökéletesen reprezentálja tehetségének el nem használt, duzzadó

erejét. A szlovenszkói elbeszélők közül talán Szombathy Viktor szerepel a legerősebb írással. Finom nőiességet sugároz Szabó Mária elbeszélése. Farkas Geizának néha meglepően mély gondolatai vannak, csak az a kár, hogy stilusa kissé nehézkes. Mezei Gábor a valósághoz illeszkedő elbeszélő, akinek a megfigyelő ereje a részletek apró rajzában tündöklik. Reményi Józsefnek, a modern magyar irodalom egyik legsajátosabb egyéniségének elbeszélése csak töredéke az író lelkében rejlő kivételes értéknek. Kedves, vérbeli elbeszélő tehetség Rácz Pál, ügyesen kidolgozott művészi munka Sziklay Ferenc alkotása és ötletes Egri Viktoré. N. Jaczkó Olga ezúttal is megmaradt környezete élethű krónikásának. A próza az idei kötetben általában változatos, a témák különbözőek és a fajsúly a multhoz viszonyítva nagyobbodott.

Kevésbbé mondhatjuk ezt a versekről. Mécs László határozottan nem a legjobb alkotásaival vett részt a költők gárdájában. Reményik Sándor túlfinom, szinte légies egyéniségét szintén nem reprezentálják eléggé a közölt darabok. Hangulatos, finom vers Szombati-Szabó István „Este van" című költeménye. Tamás Lajos fejlődő tehetségét erőteljesen mutatják be költeményei. R. Berde Mária költeményéből egyik legkiválóbb elbeszélőnk jó tulajdonságai ütköznek ki. Bartalis János darabos lirájának sajátos egyéni íze van. Szenteleky Kornél verse mély perspektívájú és a bácskai föld üzenetét hozza. Wimberger Anna csupa szív és őszinte érzés. Fekete Lajos lirai temperamentuma jellegzetes mederben kanyarog. „Országutak" című verse kiemelkedik. Bárd Oszkár versét filozófiai színezet és könnyed forma jellemzik.

A könyvet a pozsonyi Concordia nyomda állította ki és külseje külön figyelmet érdemel. A szerkesztő nemes törekvését siker koronázta, hogy tartalomban és formában is a jubileum alkalmával az eddigieknél tökéletesebbet nyujtson. Köszönhető ez annak az objektív irodalmi szempontnak is, mely a szerkesztésben évek óta megnyilvánul és az olcsó népszerűség helyett az érték kritériumát tartja fontosnak.

ELEK LÁSZLÓ

Urr Ida: SZENT POKOL

Versek. Budapest. Jövőnk kiadása.

A szlovenszkói származású költőnő verseskönyvének legnagyobb érdekessége a szinte férfiasnak nevezhető határozottság és nagy önbizalom, amely az élettel szemben való viszonyát meghatározza. Aki sokat vár, az gyakran csalódik, az elégedetlenség anyaga gyülemlik föl lelkében, amely rapszódikus kitörésekben keres levezetést. Kissé rendszertelenül, indulatosan odadobott szavak alkotják a verset, mely csak ritkán érik tiszta formába. Urr Ida forrongó költészetének hibája, hogy kivetítő képessége nincs arányban a lelkét betöltő nyugtalansággal. Csaknem valamennyi verséből hiányzik a befejezettség. Megáll és visszalendül a fél úton, mielőtt a megkezdett gondolat és hangulatsor egységbe olvadna. A múlthoz viszonyítva örvendetes fejlődést mutat és érték is a maga nemében, csak tisztulnia kell és a költészetében mutatkozó hézagokat kell eltüntetnie, hogy a vers tökéletesen rezonálhasson lelkünkben.

ELEK LÁSZLÓ

KÜLFÖLDI KÖNYVEKRŐL

Werner Jansen regénye.

„DIE KINDER ISRAELS."

Georg Westermann Verlag, Braunschweig.

„A mult jobban érdekel, mint a jelen." Saját munkásságáról írott beszámolójában körülbelül ezt mondja Werner Jansen, aki a Nibelungok mondájából és a Gudrun époszból merített anyaggal, erőteljes, gyökeréig egészséges, nyílt művészettel írt nagyszerű regényeket. Az „Izrael gyermekei" első munkája, amelyben a germán mithoszok csodás világából vett témakörnek hátat fordítva, regénybe önti az ótestamentum kimagasló alakját, Mózest, aki Egyiptom trónját hagyja ott, hogy pénzszomjban, tülekedésben elmerült szent népét visszavezesse az ősi földre.

Aki Izrael népe ókori történetéhez nyúl és Mózes alakját akarja megformálni, annak a renani elmélyülésen kívül Michelangelo erőteljes plaszticitásából is kell kölcsönöznie. Nem elég költőnek, históríkusnak lenni, de filozófusnak, humanistának, embernek, aki az emberiség bölcsőjéhez csak alázattal, szeretettel, egész lelke csordulásával közeledhet. Werner Jansen elmélyült pompásan megkomponált anyagában, a vezéralakot nemes márványhoz fogható stilusból formálta ki, bizonyosságot téve arról, hogy azonosult hősével, matériájával, amely az örökl ődött hagyományokon és írott emlékeken át élő kontinuitásban van a jelennel. S éppen ez az élő kontinuitás az, ami ebben a nagyszerűen feszülő könyvben leginkább kifogásolható. Werner Jansen a mai Németország sorsát Izrael népe egyiptomi sorsával hasonlítja össze, egy új Mózes lebeg előtte, aki az Úr lángoszlopaival vezesse majd ki népét a versaillesi igából. Ez a könyv rejtett tendenciája, amely német íróhoz méltó, nagyszerű feladat és amely tendencia az ótestámentum könyvei ihletéből táplálkozva, homályos sejtések, földerengő vágyak fényében egy nem mindennapi írói lehetőség. De az, ami Werner Jansennek, a germán mondakörből vett regényeiben Siegfried acéljához hasonló erő, lobogó akarat, dacos öntudat, az, túl Mózes plasztikus alakján, a többi figurában, a fáraó és a zsidó udvaroncok felvázolásában elformálódik, sokszor őszintelenné válik és a költő szívverése itt-ott kihagy. Csorbítatlan költészethez, a középkori fametszetek primitív egyszerűségéhez, szépségéhez csak ott kanyarodik vissza, amikor Mózes pusztai vándorlása alatt Midianba ér és Jethro házába tér.

Sérelem azonban ne essék Werner Jansen íróiságán. A Mózes-regény egy őszinte vágyból fakadt könyv, amely őszinte az önmarcangolásig és egyszerű a meztelenségig. Az ótestámentum pásztorainak panaszos melódiája tör ki belőle. Hallgassátok csak meg!

KÁZMÉR ERNŐ

A NÉMET STILUS TÖRTÉNETE.

Georg Gustav Wieszner könyve.
Akademischer Verlag, Dr. Fritz Wedekind, Stuttgart.

Napjaink érdeklődése mind intenzívebben fordul összefoglaló ismeretek, történelemelméletek felé és mert értelmi okokból könnyen felfogható, ökonomikus elrendeződöttségű matéria felett akarunk rendelkezni, érzelmi okokból pedig a magunk körül lezajló történelmi vagy művészeti tendenciákat a mult láncolatába illesztjük, hogy ezzel korunk folyton fejlődő vonalát követhessük, egyre több lexikont, enciklopédiát, népszerű ismerettant forgatunk. Ezt az érdeklődést legpregnánsabban a művészetek káoszából kibontakozást kereső elméletnél látjuk, elsősorban a német művészeti íróknál, akik az ott forrongó stilusokon, tendenciákon át próbálnak közelebb férkőzni azokhoz az indító okokhoz, amelyek a művészetek folyton erjedő állapotát okozzák.

Georg Gustav Wieszner nagy könyve a német stilus történetéről, — „Der Pulsschlag deutscher Stilgeschichte" nem úttörő és nem kezdeményező jelentősségű, hiszen vannak mögötte hatalmas matériájú, ily tárgyú munkák, de rokonszenves, erényes kisérlet, mert az antik kultúrából és a román stilus korszakából revelláló templomi, lovagi művészeteknek a gótikusságba összefutó eredményeit foglalja össze, hogy az elkövetkező polgári kor friss élményeinek eredőire mutasson. Wieszner mestere: Heinrich Wölfflin, tehát olyan útmutató, akire minden tanítvány büszke lehet, büszkébb, mint Spenglerre, aki a mult stilustörténetéből csak sivár jövőt hámoz ki, vagy Marxra, aki szegényes fantáziával és a materializmus igazságtalanságával a művészetek débaclejára mutat. Wölfflin útja: a fejlődés vonala és amikor Wieszner a germán mondák, époszok körébe vonja az építkezést, a plasztikát, a Máriadalok piétásán és szerelmi énekek ízzásán át pedig a vallásos és a városi művészetet, tulajdonképpen kultúrtörténetet ír a keresztény közösségről, amely a középkori népek szellemi életének volt nagyszerű lelki kapcsolója. Róma adta a kiindulást, tehát az építészet, a festészet, a szobrászat már készen kapta azt a gondolatvilágot, amelyen belül az alkotás láza lehiggadhatott, de amikor a polgári jólét, a gazdagság elkövetkezett, a fantázia túlnövi a román stilus tág kereteit és a gótikus vonalak karcsúságával távoli horizontok fölé emelkedik.

Wieszner munkájának lexikális teljessége, a higgadt művészi eredményeknek alárendelt szubjektívizmusa, megállapításainak kiegyensúlyozottságát alátámasztó gazdag illusztratív anyaga mind arra mutatnak, hogy ez a nagyszerű felkészültség teljességre szorul és el kell következnie újabb munkájának, amelyben az esztétikus a szent szövetség korától a mai napig a klasszicizmus, az impresszionizmus, az expresszionista művészetek és a mai kollektív lélek között von párhuzamot, rácáfolva Spenglerre, mert a mai német lélek vívódó „Sturm und Drang"-ja megteremtheti azt a kiteljesedett, egészséges stilust, amely a gazdag multat és a minden rázkódtatás ellenére is erőteljes jelent logikus kapcsolatban tartja.

KÁZMÉR ERNŐ

AMULETTEKRŐL ÉS TALIZMÁNOKRÓL.

É. Villiers — A. M. Pachinger könyve.
Drei Masken Verlag, München kiadása.

A mai könyvpiac túlprodukciója sok oly munkát ad közre, amelynek témája nagyon elüt a megszokottól. Ilyen speciális munka Élisabeth Villiers „Amulette und Talismane" című könyve, amely a szerencsét hozó tárgyakról szóló mondákat, legendákat, babonákat gyűjti egybe, teljes kompendiumát adva a talizmánoknak, a keleti meséknek, misztériumoknak, varázsszereknek és az asztrológiának az emberi sors alakulására vélt szerepéhez. A német átdolgozás A. M. Pachingeré, aki ezt a szakkörökben alapvető munkát további kutatásainak eredményeivel és a Villiers könyv megjelenése óta közrebocsájtott ily munkák — igy elsősorban: Dr. S. Seligmann, D. O. Jahn és M. Lorenz kiadványai — anyagával egészítette ki, amiáltal az, népszerű ismertető jellegén túl, az ókori anekdótáknak, ősi vallási szertartások leírásának valóságos kincsesbányája és a XX. század modern embere elfogulatlan tisztánlátásában akkor sem kell kételkedni, ha ezt a babonagyüjteményt forgatja.

A „Folklore Fellows" néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség kiadásával, támogatásával világszerte jelennek meg oly gyűjtések, amelyek ezeket a néphagyományokat lehetően eredeti épségükben, hamvas frisességükben őrzik meg számunkra és A. M. Pachinger ennek a nemzetközi gyűjtésnek tesz önzetlen szolgálatot mindenképpen speciális gyűjteményével. Az amulettek évezredes története, amely az egyiptomi, perzsiai, görög és római ásatások, leletek révén felszínre került kincsekből a kultúrtörténet egyik jelentős fejezete, nagyon érdekes. Az amulettek színének valaha gyógyerőt tulajdonítottak, igy a kínaiak epileptikus betegeik nyakába még ma is ibolyaszínű kövecskéket aggatnak. A számok csodálatos világa, kombinativ változatossága, az abrakadabra betűinek tulajdonított elektromágikus erő, a furcsa növésű gyógyfüvek, esküvői babonák, gyűrűk, — Salamon pecsétgyűrűje, Gyges varázsgyűrűje, amelynek segítségével Kandaules király szépséges asszonyát elhódította, — mind bizonyítékai annak, hogy az elmult századok után csak szkepticizmussal, nihilizmussal tudta magát az emberiség ezeken a babonákon, előítéleteken túltenni.

A mindent megérteni és mindent megtudni akaró embernek nem lehet Villiers-Pachinger könyve mellett szó nélkül elhaladni. A mi életünk a töprengés nélküli cselekedetek sorozata, amely körül: szokás, tradició nyüge teljesen eltörpül és az individuum igazi értékei kibontakozásával lép az életbe. Őseink, nagyapáink multjához adalék az amulettek és a talizmánok érdekes könyve, dokumentum, hogy az ő életüket még olyan gátlások torlaszolták, amilyeneken ma már mi esetleg csak mosolygunk.

KÁZMÉR ERNŐ

A MŰVÉSZI MEGLÁTÁS

A címszavakba zárt témához nyúlva, a fogalom kellő kiértékeléséhez önként kínálkozik az a lépcsőzet, melyen a művészi meglátás, mint legmagasabbra értékelt látás színvonaláig emelkedhetünk: *nézés, látás, meglátás.* Felszínesen mérlegelve három azonos funkció, mélyebben elemezve nagy különbségek elhatárolói.

Jóelőre kapcsoljuk itt ki a három szónak a mindennapi életben használatos értelmét, hogy például megnézek egy színdarabot, láttam X.-nét a korzón, megláttam a 46-os villanyost. A művészetek területeire vonatkoztatva ugyanezek a szavak teljesen átértékelődnek s a nézés csak üres szervi funkciót, a látás már többet: lélekkel nézést jelent, a meglátás pedig a legbensőbb, rejtett tartalom, a lényeg megérzését. Nézni tehát mindenki tud, akinek ép szeme van, látni már csak azok, akiknek lelki szemeik is vannak, meglátni pedig a hivatottak.

Ebből a szemszögből ítélve a nézés: szükséges életfolyamat, az összes körülöttem levő dolgok száraz tudomásulvétele annyira, amennyire tudomásul kell őket vennem, hogy mozgásomban ne akadályozzanak s járás-kelésemet, mozdulataimat hozzájuk szabjam. Igy tulajdonképpen a tapintásnak egy korlátlan távolságokig kihosszabbított fajtája, mely nincs ahhoz a szűk körhöz kötve, melyet kezemmel, újjaimmal elérhetek. Ezáltal a célszerű térbe-helyezkedést szolgálja, fölösleges, esetleg káros, vagy életveszedelmes mozdulatoktól s mozgásoktól kimél meg.

A látás egy fokkal mélyebb tartalmat kap. Már nem pusztán annyi, hogy a szem szabályosan, egészségesen működik s a maga csodálatos és minden gép-optikánál tökéletesebb kis sötétkamrájában kiformálja az előtte lévő valóságot, arról jelentést tesz az agynak s az agy tudatosítja a képet. Ugyanakkor más, lelki folyamatokat is megindít az idegközpontból, a látott dolog lelkileg is foglalkoztat, megindíthat, lehangolhat, vídámmá tehet, élményt jelenthet s örök időkre emlékezetembe vésődhetik.

A meglátás pedig ezen a két előző lépcsőfokon át a legmagasabb fokra hág: megérzi, megérti a látottak rejtett lelkét, legbelsőbb lényegét. Nem elírásból tettem egymás mellé a két ellentétes fogalmat: megérzést és megértést, mindkettőre szükség van a művészi meglátás teljes analiziséhez. Amellett segítenek annak hangsúlyozásában is, hogy a művészi meglátásnál maga a látószervi funkció egészen háttérbe szorul s ha nélküle az egész folyamat el sem képzelhető, de csak úgy működik közre, mint festőnél az ecset, írónál a toll. Festő nem festhet ecset nélkül, író nem írhat tolla nélkül, de az ecset nem fest magában s a toll sem ír halhatatlan regényt csak úgy maga erejéből.

A művészi meglátás, — a szem funkcióját, mint magától értetődő materiális adottságot véve, — érzelmi folyamat, ráhangoltság, megérzés s a már megtörtént érzéskiváltás *után* következik a ható-elemek tudatosítása, kielemezése, értékelése az expresszió számára. Mert igazi élményt jelentő meglátás nem is képzelhető vérbeli művésznél anélkül, hogy formába öntést, kifejezést is ne kívánjon. S ha ez nem is következik be azonnal, az élmény-érték sokáig megmarad s némelykor lassú, belső éré-

sen átmenve jut megörökítésig. Vagy ha egy meglátott téma más, mélyebben ható meglátások rivalitásában marad alul és kifejezetlenül, a vele foglalkozás tanulságai mégis a művész tapasztalataihoz kapcsolódnak s lelki strukturáját gazdagítják.

Ilyen látásig nem egyszerű az út. Eltekintve attól, hogy a művész hivatásos tanulmányai közben szemét fizikailag is gyakorolja és finom érzékelések számára tökéletesíti, — vannak apró szakmabeli fogások, melyek a komplikáltabb apercepciót megkönnyítik és elősegítik. Ezeket már a laikusok, különösen a műértésüket fitogtatni szeretők is utánozzák, de természetes, hogy számukra nem jelenti azt, mint a hivatásos művészeknek. Ha a laikus hunyorgatva, vagy megdöntött fejjel áll egy kép előtt, legtöbbször csak azt kívánja dokumentálni, hogy rutinos tárlatlátogató. A művész ugyanakkor a szempillákon átszűrt fátyolos nézéssel a téma összefoglaló, átfogó tónusait mérlegeli, leegyszerűsítve, fölösleges részletektől megtisztítva látja a tárgyat. A megdöntött fej, vagy az állványról levett és fordítva falhoz állított kép szemlélete ugyancsak nem üres hókuszpókusz: az örökké egy fekvésben megszokott képen egészen más dolgokat vesz észre a szakember, ha szokatlan helyzetben teszi maga elé. Ezen alapul a fordítótükör használata is, mely előtérbe lök az állandó egyfekvésben észre nem vett hibákat. Vízszintesre döntött fejjel nézve a *szinlátás* élénkebb, talán mert a szemideg vérbővebb lesz, de bármiért: bizonyos, hogy egy színpompás alkonyati szceneria, távoli hegyek végtelenbe futó hullámaival rendes helyzetből nézve is megkapó, de vízszintesre döntött fejjel meglepi még azt is, aki a szinek ragyogásához hozzá van szokva. Még gazdagabb, mélyebb, telítettebb lesz az egész szivárványos skála. Az ilyen távoli horizontok szemléletét ilyenkor különösen kitárulóvá és még teljesebbé teszi a szemnek a vertikálisra beállitottsága, hogy tudniillik vertikálishoz lévén szokva, horizontálisra fektetve a horizont végtelen vonalain fut át s ezeket úgy széttágítja, amennyire a horizont soha máskor nem tudja az ember érzékelni.

Jelentős a művészi látás szolgálatában a látás-memória is. Nem ismeretlen a laikus előtt sem, — közismert és sok tréfa tárgyául szolgál például a nők nagyszerű memóriája, mellyel rivális barátnőjük ruháját egyetlen pillantással úgy meg tudják maguknak jegyezni, hogy utolsó csipkedíszig leírják s akár utána varrják. De ott szerepel a látásmemória a kisdiák életében is, aki leckéje megtanulása közben emlékezik még arra is, hogy melyik mondat az oldal melyik helyén van a könyvében. Ott szerepel a mindennapi életben is, érdekes esetek, mikor csak úgy veszünk róla tudomást, hogy valaki megkérdezi otthon: nem láttad ezt, vagy azt, hová tettem, itt hagytam valahol? Megkísérelijük visszaemlékezni s talán eszünkbe jut: itt volt, ott láttuk valamelyik tárgyat. A látáson át a kép bevésődött a memóriába, anélkül, hogy értelmileg foglalkoztatott volna és a szükség előszólította az adatot. Éppen olyan folyamat ez, mint mikor a fényképlemez már exponálva van, de még elő nem hívták. Előhívás közben jelenik meg rajta a kép: kérdezés közben jut eszünkbe, hogy valamit láttunk.

Ez a véletlen, vagy csak szükségszerűen alkalmazásba lépő látásmemória a művésznél a szakszerű és állandó foglalkoztatás révén hihetetlenül kifejlődik. Képes pár pillanatig látott dolgokat, tájakat, jelenete-

ket olyan részletességel megjegyezni, hogy ennek alapján meg is örökítheti, ha nem is teljes élethűséggel, de a lényegben semmi esetre nem hibázva. Az ilyen pillanatnyi meglátás után visszaadott műalkotások sokszor éppen azért megkapóak, mert azt adják vissza, ami a jelenségben maradandó, kiemelendő, benyomástkeltő volt. Minden sallang lemaradt róla, minden zavaró és fölösleges hiányzik, előbbi hasonlatunkkal élve: a rövid expozició csak a fő-fényeket vette föl. A ragyogást egy homlokon a megcsillanó víztükröt egy tavon, a robusztus erőt egy mozdulatban, a gyöngéd vonalat egy női torzón.

A pár pillanat szűk keretében is intenziv látás, a mindíg mély megfigyelés és a látottak állandó elraktározása fejleszti annyira a művész látás-memóriáját, hogy pár vonalas, látszóan kúsza irka-firkából, melyet valamely helyszínen lejegyzett, műtermében kész művet alkot s arról senki sem fogja gondolni, hogy nagyrészt műtermi munka volt. A memória teszi jórészt lehetővé a komponálást is, ahol csupa már tudott, százszor látott és feldolgozott elemek újra-alkalmazásáról van szó, hogy tudniillik ezeket az elemeket egy benső elképzelés szerint önálló műbe csoportosítsuk. A memória tulajdonképpen kiküszöbölhetetlen az egyszerű modellfestésnél is, mert minden megnézett részlet s minden e részletet rögzítő ecsetvonás között a látás-memória tartja a szoros kapcsot, rövidebb időtartammal, de annál intenzivebben. Természetesen a látott részlet intenziv berögzítése összefügg az időtartammal is, amennyit a részlet előzetes szemléletére fordítunk. Alaposan megnézett részlet tovább, felszínesen szemügyre vett rövidebb ideig marad a memóriában. Hogy hivatásosaknál és laikusnál milyen ez a látás-memória, a látott részletek beraktározásának képessége, erre nézve egyszer érdekes próbát invokáltam baráti körben. Besztercebánya egyik kedves hegyoldalából szemlélgettük a völgyet, három jó barát, két piktor és egy bankfiú. Előttünk a völgyben kis faházikó volt, zsindelytetővel, körülötte apró istálló, kamra, tyúkketrec, az egészet rácsos kerítés zárta körül, zöld pázsit, pár gyümölcsfa és a közelben kanyargó vékonyvízű kis patak. Feladtam a kérdést: ki mennyire fog emlékezni, ha pár pillanatig ránéz erre a kis házra? Próbáljuk meg. Ránéztünk, míg tizet számoltam, azután behunytuk a szemeinket s beszámoltunk róla egymásnak, ki mire emlékezik. Nem akarom túlságosan részletezni az eredményt, de érdekes és feltünő volt, hogy bankos barátunk memóriája alig fogott fel valamit a látott képből, a mienk pedig már első tíz másodpercre is eleget, később, még egy tíz másodperces ránézésre többet s harmadszorra már arra is emlékeztem, hogy az eresz alá létra volt akasztva s a léckerítésen zöld mázas fazekak voltak.

Mindezek azonban csak felületi részletek a mélyebb tartalomhoz. Maga a művészi meglátás valami ahhoz hasonló, amit szerelmesekről szokás mondani: „meglátni s megszeretni egy pillanat műve volt." Éppen így a művész számára: meglátni az egyéniségéhez illő, benső lelkivilágával harmonizáló, rajta át kifejezést kereső témát, valóban egy pillanat műve. A teljesen kedve szerinti téma látomásként nyilatkozik meg előtte, s a témának ez a szinte megütő, hirtelen megvilágosodó érdeke egészen hasonló, rajongás-szerű lelkiállapot, mint amilyet a szerelmes érez, mikor valakit első látásra megszeret. A művész is — a meglátott téma sze-

relmese, — igyekszik azt magáévá tenni, mint a szerelmes szíve választottját. Nem küzdelemnélküli az útja neki sem, harcol az anyaggal, a kifejezéssel, de az első, elhatározó impulzust éppen a meglátásban kapta, amelynek így inspiráló ereje is jelentékeny.

S aminthogy a művészet csodálatos szövedékében bármerre vizsgálódunk, mindenütt ott találjuk minden igazi érték alaptónusát: az *egyéniséget,* így már a meglátásban is a művész egyénisége nyilatkozik. A körülöttünk lejátszódó életjelenségek és természet mirriád témájából minden művészt más és más kap meg, egyénisége szerint. A portréfestő hidegen fog elmenni a tájképtémák mellett, fordítva is. De ugyanazon művészetág kultiválói is merőben más impulzusokra fognak hevesen reagálni meglátásaikban, aszerint, amint lelkivilágu k, érzés-skálájuk, átéléseik, ideáljaik és törekvéseik, meg kereséseik is mások és mások. Ennek az egy fölvetett gondolatnak szinte iskolapéldája lehetett volna a „Szentendrei festők" tavaly őszi budapesti csoportkiállításán egy képsorozat, ahol három-négy piktor szószerint ugyanazt a dunaparti részletet festette le s ugyanannak a részletnek előadásában semmi rokon vonást nem mutattak, csak a rajz azonossága utalt az azonos témára. De egyik a párás, vizenyős levegőt hangsúlyozta, másiknak láthatóan az egymás mellé bújó apró házacskák tetszettek, harmadik mindent alárendelt a Duna méltóságosan hömpölygő tömegének. Egy ma nagyon népszerű ismeret-ágból: a rádió szótárából vett hasonlattal azt mondhatnám: minden művész más és más hullámhosszra van hangolva s még ha a leadóállomások ugyanazt közvetítik is, ők más és más hullámhosszon fogják.

A „művészi meglátás" kifejezést az inspiráló erejű, téma-adó igazi értékétől eltekintve egy másik értelemben is használhatjuk, ha tudniillik arról van szó, hogy a művész minden eléje kerülő látnivalóban azonnal felismeri azokat az elemeket, amelyek — noha nem annyira értékesek, hogy műalkotásra inspirálják,, vagy mélyebb élményt jelentsenek számára, de az *adott témában aránylag leginkább hordozói a művészi szépnek.* Megtörténhetik, hogy a művész egy ilyen téma művészileg értékesíthető elemeinek túlhangsúlyozásával tárgyát érdekessé és élvezhetővé tudja tenni. A laikussal különben igen gyakran megesik, hogy elmegy olyan jelenségek, szépségek mellett, melyeket egyáltalán nem tud észrevenni s ha megfestve látja, akkor eszmél rá, hogy az általa negligált dolog képhatásban milyen szép. Igen, mert *amit a kész műalkotásban lát, az már a szép-elemek hivatott rendezése, a lényeg kellő hangsúlyozása, a kikeresett harmónia aláhuzása.*

Itt említhetjük meg a művészi látás egyik komponensét, amely különösen a térbeosztásban érvényesül, szakszóval élve a *„bevágás".* A meglátott, megtetsző és megrögzíteni szánt témát a kép méretébe, arányaiba bevágni, vagyis úgy elhelyezni, hogy az adott méretben és keretben a lehető legkellemesebb művészi hatást nyújtsa. A legjobb témát tönkre lehet tenni ügyetlen bevágással, viszont egyszerű témák érdekét nagyban fokozhatja egy ügyes bevágás. Nagy horizontú képeken kínosan hat, ha a horizont a kép felezővonalában fut végig. Vagy lejebb — s akkor az ég dominál, emelve a levegő végtelenségét, vagy följebb — s akkor a leszürkített ég a földre tereli a figyelmet s azon ad több mondanivalót. Éppúgy figurálisnál. Magas kép középtengelyébe állított alak, mintha kí-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

nos vigyázzban állna, középtengelytől kicsit oldalt már jobban hat, levegőt kap s valami egyéni mozdulatban rögzíthető. Régimódi piktorok „keresőt" használtak erre a célra s avült árjegyzékek még ma is hirdetik a „Sucher"-eket, két csusztatható lappal szükebbre s tágabbra idomítható kis keretet, melyen átnézve szemelték ki a bizonytalanok, hogy mennyit vágjanak ki a tájképből, vagy figurából. Holott ez a kiválasztás sokkal egyénibb és sokkal finomabb árnyalatokkal bíró benső mérlegelés, semhogy két csusztatólappal tudákosan keretbe lehessen szorítani. Az a művész, aki meglátja, hogy egy társaságbeli hölgy milyen kecsesen, könnyedén nyugtatja ölében finom, fehér ujjas, gyűrűs kezét s arca milyen sápadtan világít a sötét hajkeretben, ajkai mint egyetlen keskeny, véres vonal, a meglátott jelenséget minden „kereső" nélkül úgy fogja térbeállítani, hogy az a térbeállítás a jelenség szelleméhez, karakteréhez, stilusához illő legyen és ha lehet, még fokozza a finom ujju kéz pihenő kecsességének, a sápadt arcnak, vérpiros szájnak különös impresszióját. Mert mindez, — hogy a felvett példánál maradjunk, — nemcsak attól fog függeni most már, hogy a művész a mondain hölgyet sötét környezetbe állítja, hogy a sápadt ragyogást kiemelje; vonalvezetésben, szinfajtákban s tömegelosztásban is alkalmazkodnia kell a téma különleges zamatához, mert ha nyárspolgárian székre ülteti, középre teszi a hölgyet s a modell stilusából kieső stilussal kezeli, bizony soha nem lesz belőle az, aminek lennie kellett volna.

A meglátásról szólva ne feledkezzünk el a kulturált műizlésű műbarát (tehát csak a művésszel szemben laikus, az igazi laikussal szemben műértő) helyes látásáról sem, amelyet veleszületett szépérzékéből önműveléssel fejlesztett arra a fokra, hogy a művészi értéket megitélni, felismerni önállóan is képes. Tárlatlátogatások, szakolvasmányok, művészekkel való gyakori érintkezés meghozzák ezt a fölkészültséget és megadják az előbb tájékozatlan laikusnak is a látás tisztultabb fokát, amelyről szemlélődve már nem tapogatózik s nem ujságkritikák után szabja tetszését vagy nemtetszését, hanem saját lelkével fogja fel azt, aminek megértésére tanulmányai s gyakorlata képesítették.

Lehetetlen itt szóvá nem tennem, hogy a szlovenszkói magyar művészélet egyik igen súlyos baja éppen ennek a helyesen látó és önállóan itélni tudó műértő-rétegnek nagy hiányossága, mert csak a szélesen rétegezett műértő társadalom adhat éltető talajt alkotó művészek számára és csak ez hidalhatja át a sokszor végzetesen nagy szakadékot, mely előbbretörő irányok és elmaradt izlésű közönség között tátong. Nem a közönséget akarom bántani ezzel a kijelentéssel; a mi szerencsétlenségünk, hogy a százszorosan megnehezült élet, a kisebbségi magyar sors és leszegényedés minden előző messzeségnél is távolabb helyezte annak lehetőségét, hogy a közönség közé *jól bevezetett és erős szinvonalon tartott szakirodalmunk* és káros vadhajtások ellen *jól védett és megszervezett művészi közéletünk legyen.* Ma egyik sincsen. Nem lehet ezért csak a közönséget hibáztatnunk. Utóvégre nem hiszem, hogy volna intelligens ember, aki ne szivesebben lenne kiképzett, finom itéletű műértő, semmint laikus. De hogy azzá legyen, annak a lehetőségei számára ma éppúgy távolabb esnek, mint a művészek számára is a boldogulási lehetőségei. És ha valaki vándor kóklerektől pár tiz koronáért „valódi olajfestmény"-t vásárol,

mégis csak az otthonát akarja diszíteni vele, valami primitiv ösztönnel s nem éppen ő maga tehet róla, hogy nem tanították meg: mi a különbség az ilyen maszat és a művészi kép között.

Mindég előbb jöttek a művészek s azután lett a közönség. Első az alkotás, aztán a gyönyörködés. Minden művészgenerációnak magával kell nevelnie a közönséget is s noha valószinű, hogy ez a közönség egy-két tempóval mégis hátrább lesz, mint maga a kor művésze, ez a távolság egyenesen szükséges, mert ha amely percben a művésznek nincs új mondanivalója, leteheti az ecsetjét, mert végzetesen kiesett az örökké új magasságokat kereső szellem szárnyaló röptéből.

TICHY KÁLMÁN

Levél a kedveshez késő éjjel

Nem tudok irni, bocsáss meg nekem.
A fejem zúg, helyemet nem lelem,
felcsavarom a rádiót, újságot lapozok,
az asztalon új könyvek, felvágatlanok...
Hiába, nincs már ideg és idő,
könyvben, pohárban nincs feledtető.
Néhány sort kopogok le az irógépen,
őszinte akarok lenni mindenképen,
szavaim azonban hazugul hangzanak.
Széttépem a papirt. Mint a vak,
aki idegen világba került, botját elvesztette,
tétován tapogat, a levegőt reszketve
fogdossa. Hová megyek? Hová megyünk?
Világos választ ki adna nekünk?
Ötvenmillió a munkátlanok száma
és mind többen lesznek. Hiába!
Milyen szép lenne, ha csak mi ketten
lennénk egymásnak: élet, vágy, cél s egyetlen
probléma. Ha tiszta ég simúlna ránk,
mint ragyogó selyemsátor. S katáng
meg kakukfű pihegne lábunk alatt.
Ha tiszta lenne a láthatár s falat
nem látnánk sehol. Ó, sápadtkezű kedves,
ne haragúdj, de erről álmodni üres
búborék-játék. Hallod, mit mond a rádió?
A munkátlanok száma ötvenmillió.
Halál, materializmus, gázbomba,
Hitler, Al Capone, földrengés, India...
Fáradt vagyok, alunni kéne már,
az álomban nincs talaj és határ.
Után horkolni! S ha felnyitnám szemem,
megpillantanám egy riadt reggelen,
mint úszó, hívó messzi délibábot,
az igaz embert s az igazabb világot.

SZENTELEKY KORNÉL

DÉR

(1)

Az órát még nem ismertem, csak azt tudtam, ha a mutató este 6 óra 20 percet elérte, hogy akkor pár percen belül megszólal a csengő és megjön édesapám.

Ekkor hanyatt-homlok szaladtunk ki a kes'keny, sötét előszobába, én és az öcsém, hogy minél előbb apába csimpaszkodhassunk.

Apám mosollyal a hangjában mondta ilyenkor:

— Micsoda bogáncsok akaszkodtak itt belém, anyuska! — mert ezt anyámnak mondta, aki ilyenkor a konyhában állt és melegítette a tejet apám uzsonnájához.

Apám arca ilyenkor hideg volt és néha szúrt, ha az arcomat hozzá szorítottam.

Már nagy voltam ekkor, félfejjel fölértem anyám derekát. A konyhaajtón kék ceruzával jelölték meg, hogy meddig érek föl s alatta pirossal jó arasszal kisebbre, hogy meddig az öcsém.

Már gyakran emlegették, hogy nemsokára iskolába kerülők s különösen édesanyám mesélgette, hogy milyen jó és milyen érdekes iskolába járni. Kicsit bizalmatlan voltam, s arra gondoltam néha, ha olyanokat mondottak, hogy — na, megállj csak, mit fogsz majd csinálni az iskolában, ha már most se tudsz egy percig csöndben maradni, — hogy talán az iskolával is úgy lesz, mint az orvossággal. Anyus megkóstolja és elkezdi magasztalni: — ó, milyen jó, nyisd ki csak a szádat... s mikor a számban van, rossz és ki szeretném köpni.

Azért az iskolára való gondolás is, mint a gondnak árnyéka esett kis életemre és én lehetően eltóltam magamtól, mintegy megsejtve az eljövendő időket, boldog gyermekségem hirtelen végét, — és szeretettől és boldogságtól reszkető szívvel élveztem még a pár hónapot az iskoláig, élveztem a tavaszt, a melegedő napokat, 1914. nyárba forduló tavaszát.

A lakásunk ablakai udvarra nyíltak. Az udvar nagy volt, kövezete közt csomósan nőtt a fű és itt-ott sárgállott a pitypang. A végében pár bokor s egy nagy diófa állt. A diófa alatt nagy homokbucka. Itt játszottunk rendesen, a házmesterék Micije, én és a Gyuszi, az öcsém. Toncsi, a házmesterék Toncsija is odajött néha, de csak azért, hogy felrúgja a házakat és várakat, amiket én építettem. Pedig ezekre a házakra én igen büszke voltam. Mert a házbeliek néha odajöttek és megcsodálták. Különösen a Stiegler kisasszonyok, akiket anyus és apa a „stigliceknek" hívtak, akik szemben laktak velünk és egész nap zurrogott náluk a varrógép, fehérneműt varrtak. Mi gyerekek nagyon szerettük a „stiglicek"-et s gyakran fölmentünk hozzájuk, hogy a mágnespatkóval összeszedjük a gombostűket, melyeket — néha csak a mi kedvünkért — szerteszórtak a szobában.

De egyszer a doktorék, — akik az utcai lakásban laktak, — az öreg doktornéni is lejött és lehívta a doktor urat is. A doktor úr akkor kézen fogott és elment velem a szomszédos fűszerboltba s tíz krajcárért töltött csokoládét vett. A csokoládét odaadtam anyámnak, hogy igazságosan ossza kétfelé köztem és Gyuszi között. Mindent meg kellett osztani Gyuszival.

Erre a napra oly tisztán emlékszem. Emlékszem arra az érzésre, amely eltöltött, amint az ablakra könyökölve ettem a csokoládét. Néztem föl a diófa lombjai fölött a kék, csöndes, felhőkkel úszó nyári égre. Az udvar csöndes volt, levele se mozdult a diófának. A lelkem megtelt könnyű gondolatokkal. Gondolatokkal, melyek oly finomak, mint a pókháló és szavakba nem is foglalhatók. Gondolatokkal, melyek jönnek, mint a fehér felhők s melyektől valami bizonytalan vággyal telik meg a lélek.

Vágyakkal, melyek lassan formálni kezdik a lelket, formálni kezdik az egész növekedő kis embert.

A várat fogom megcsinálni! Azaz nem, valami még nagyszerűbbet. Egy várat, amilyen nincs is, amilyet csak én tudok kigondolni. Nagy vágyak és akarások töltöttek el s nem voltam tudatában annak, hogy akarásaimnak ügyetlen kis kezeim határokat szabnak.

Ezen a nyáron délutánonként sokszor kimentünk anyámmal a hegyekbe. Anyus leült valami tágas zöld helyen és varrt, — és mi játszottunk. Azaz, én járkáltam a fák közt s Rózsika babámnak egészen halkan meséltem. Gyuszi néha utánam jött, kicsúfolt, hogy mit motyogok magamban, — mert ő unatkozott egyedül. De én lehetően még messzebb mentem, nem szerettem, ha zavarnak. Azt meséltem Rózsikának, hogy el fogunk utazni. Magunkkal visszük Rolfit, a doktorék kutyusát és megkeressük a fehér sziklavölgyben az elvarázsolt kastélyt.

Anyám néha hívott és én feleltem, hogy itt vagyok a közelben. Ő magamra hagyott engem, mert ő tudta, hogy ilyenkor Rózsikának mesélek.

Hazafelé menet apám jött elénk. Már messziről intett s mi már messziről megismertük. Mindig kalap nélkül jött és sűrű, kicsit hullámos haja barna volt és fénylő a napon. Rendesen fölemelt és meglóbált minket a levegőben. Egyáltalán szeretett minket cipelgetni, mert úgy emlékszem, mintha apámnak mindig a vállán, a karjai között lettem volna. Néha anyámat is fölemelte és bevitte a konyhából a szobába, ha hiába hívta és anyámnak még mindig akadt kint motoznivalója. Ilyenkor mi sivítottunk a boldogságtól s a kis lakás tele volt nevetéssel. Ha ma visszagondolok akkori életünkre, úgy tünik nekem, mintha állandó napsütés és jókedv között folyt volna életünk.

Délelőtt, míg a konyhában öcsémmel játszottunk, besütött a nap és minden telve volt meghitt és kellemes illatokkal. Még ma is szinte fizikailag érzem a kellemes ételszagú meleget és anyám keményítőszagú kék kötényét, melyhez néha odaszorítottam arcomat. Mert főképpen anyám az, akiből ez a puha melegség áradt. A sötét hajából, nagy, barna szeméből, erős, síma, barna testéből.

* * *

Hogy mikor, milyen körülmények között hallottam először a háborúról, arra nem elékszem. De tudom, hogy abbahagytuk a homokban játszást s a pár buxus- és orgonabokor között búvkálva háborút játszottunk. Társaságunk is megnőtt, Toncsi fiúkat hozott át a szomszéd házból. Emlékszem még a játék izgalmára, hogy haragos dühhel verekedtem, hogy lássák a többiek, mennyire értek a hadakozáshoz és én is lehessek egyszer magyar. Mert ránk, Micire, rám és Gyuszira, mert ő kicsi volt, csak a szerbek szerepe jutott.

Sértetten sírdogáltam egyszer az udvar végében s mikor felpillantot-

tam lakásunk ablakára, apámat láttam ott. Délután volt, ilyenkor nem szokott otthon lenni. Rögtön abbahagytam a sírást és felszaladtam.

Anyám a varrógép előtt ült, fehérnemű halmaz volt az ölében, de nem varrt. Mozdulatlanul ült s nagy könnyek gördültek lassan végig az arcán. Apám a szekrénynek támaszkodva állt előtte. Megálltam az ajtóban és néztem őket. Olyan különösek voltak. Anyus nagy szemei, mintha elolvadtak volna a könnyek alatt, amint apámat nézte. Aztán meglátott engem s intett, hogy odajöjjek és míg könnytől ázott arcomat törölte, reszkető szájjal mondta:

— Mártus, apusnak is el kell menni a háborúba.

Folyton a már száraz arcomat törölte, míg az ő könnyei lassan tovább folytak az arcán, blúzán peregtek végig és az ölébe hulltak.

Még sohse láttam felnőtteket sírni s inkább azon voltam megszeppenve, hogy anyámat könnyezni látom. A hírnek csak szenzációs volta érintett.

— Apus, — mondtam kerek szemekkel, — neked is lesz akkor katonaruhád?

Apám mosolyogva fölemelt.

— Persze, — mondta, — nincs is ezen sírnivaló.

Aznap aztán folyton csak egymással beszéltek. Apám elment, megjött, megint elment, pénzről beszéltek, — anyus járt-kelt, szekrények álltak nyitva, egy öreg kofferbe rakosgattak. Mi ácsorogtunk a szobában, szerettünk volna ezzel vagy azzal az új holmival, bőrszíjjal, kis kefével, becsukható szappantartóval kicsit játszani, de anyám elhessegetett s mindent haragosan kiszedett a kezünkből.

Aznap este soká nem tudtam elaludni, akkor sem, mikor már sötét volt. A díványon aludtam akkor. Egyszer felültem és átnéztem anyám ágyába s a derengésben láttam, hogy apám is anyám ágyában fekszik s hallottam, hogy halkan beszélgetnek. A takaró alá bújtam és sírdogálni kezdtem az álmosságtól és az elhagyatottság érzésétől.

Másnap apám elutazott, de nem volt katonaruhában. Anyus úgy mondta, hogy előbb egy másik városba utazott, ott kapja a ruhát és onnan megy a háborúba. A vasútra sem vittek el. Anyám átkisért minket az öreg Juli nénihez, aki takarítani segített és mosni járt hozzánk és akit néha áthívott, ha elment, hogy valaki vigyázzon ránk.

Mikor átjöttünk, Juli néni az ajtó előtt ült egy zsámolyon és zsákokat foltozott. A zsákcsómon mellette a cica, egyetlen lakótársa.

— Hát elment a papa, elment, — bólogatott Juli néni, mikor a cica mellé kuporogtunk a zsákokra.

— Nagyon sajnálod, úgy-e, — mondta s a drótkeretű pápaszem fölött ránk pislogott.

— Sajnálom, — mondtam s a kötényem szélét csavargattam az ujjomra. — De nemsokára visszajön, — tettem hozzá kis idő mulva. Nem volt kedvem szomorkodni.

De Julis néni csak ingatta a fejét és sóhajtott:

— Istenem, Istenem, mért hoztad ezt a bánatot a világra!

Julis néni mindig beszélt, motyogott, már megszoktuk ezt. Minden állattal, bogárral, de még a lukas zsákokkal is.

— Ejnye, te hasztalan, de siettél kilukadni, te lusta, hogy ne kelljen

vesződni, dolgozni. No, megállj csak, mindjárt megoperállak, — így a zsákokhoz.

De hallottam, hogy az udvarunkon a diófa előtt megállva mondta:

— Isten megáldjon, de szépen iparkodtál, bőviben lesz idén a dió.

Olyan volt ez, mintha minden dologgal, állattal barátságban volna Juli néni. És így is volt. Csak azt kellett, hogy mondja, tubi, tubi..... s egy pár galamb ereszkedett le a tetőről. A verebek mindjárt odasereglettek, ha reggel kinyitotta az ajtaját.

Ha Juli néni mesélt, mindig állatokról mesélt. Rókákról, nyúlakról, tyúkokról, farkasokról. Juli néni minden állatkával jóban volt, olyan hihető volt ez mindig.

Mindenütt, hova Juli néni eljárt mosogatni, az ő állatai számára gyűjtögették a csontokat és Juli néni meg hordta a hetedik szomszédságba, mindenhová, hol tudta, hogy van kutya vagy valami kóbor, senki macskája.

Aznap délután Juli néni egy hű paripáról mondott mesét, aki elkisérte vitéz gazdáját a háborúba. Gyuszi úgy képzelte, hogy apának is lesz egy ilyen paripája, mely minden bajból megmenti.

Éjjel arra ébredtem, hogy anyám sír. Fojtottan, de nagyon zokogott. Lemásztam a diványról és odamentem az ágyához. Reszketve az éji hűvösségtől és az izgalomtól álltam az ágya előtt. Egyszerre anyám észrevett, ijedten utánam nyult és beemelt az ágyába. Erősen magához szorított.

Hold ömlött be a nyitott ablakon s igen nagy csöndesség volt odakünn. Elnéztem onnan az ágyból a holdas háztetők felett s egyszerre megéreztem a messzeséget. Édesapámat valahol messze, ugyanez alatt a hideg holdfény alatt, fáradtan és egyedül. Tudtam, hogy anyám is ezért sír, erősen magához szorítva engem, fájdalmasan és csöndesen.

Azóta nem aludtam a diványon. Apa ágyába fektetett anyám s én többször átbújtam hozzá, hogy érezzem magam körül ölelő melegét...

Az iskola nem kezdődött meg, mert minden iskolát kórházzá alakítottak át.

Már láttunk katonákat bicegve és felkötött karral. Anyus mindegyiknél megállt, mindenféléket kérdezett tőlük. A táskájában cigarettát hordott, azzal kínálta meg őket, ha már kikérdezte.

Délelőtt meg délután ott ácsorogtam Gyuszival a kapu alatt, a póstást lestük. Anyus is lejött néha. Már az udvaron kiabáltuk, hogy „apus írt, apus írt" s anyám elébünk szaladt a lépcsőn. Ha nem jött rózsaszínű lap, mi elszontyolodtunk. Anyus ilyenkor szótlan volt, Gyuszika nyafogott, mert unatkozott. Számra szorítottam ilyenkor az ujjamat és szigorú arccal megfenyítettem, hogy hallgasson. Tudtam, hogy aznap este anyám az ágyban sír. Alig játszott velünk s ekkor történt meg először, hogy mikor egy üveg mézet összetörtünk, mindkettőnket elvert.

Aztán csak mégis megkezdődött a tanítás. Előtte való napon anyám a térde közé vonva mondta:

— Holnaptól kezdve te az én nagy lányom vagy és megmutatod apának, hogy milyen derék és szorgalmas tudsz lenni. Gondold el, hogy milyen szomorú volna, ha apus hazajön és azzal kell fogadnom, hogy Márta nem tanul jól.

A torkom összeszorult. Megigértem, hogy jó leszek. Anyám megcsókolt és mindkettőnk szeme könnyes lett. Nagy lány voltam már, apa ágyában aludtam — s ha éjjel azt mondtam anyámnak, hogy „ne sírj, anyuka", magához szorított és abbahagyta a sírást.

Az iskolában a második padban ültem s az első napokban alig mertem moccanni. Mellettem Gál Lili ült, fehér köténykével és óriási máslival a hajában.

— Mi a te papád? — kérdezte Lili, mikor már kissé összemelegedtünk.

— Háborúban van, katona, — válaszoltam.

— Az én papám is katona, — szólt baloldali kis szomszédunk, — de ha odahaza van, akkor szabó. Ojjé, mennyi ruhát varrnak mínálunk!

Lili fölbiggyesztette az ajkát.

— Az én papám doktor, — mondta.

Éreztem, hogy az én papám se mindig katona, de nem tudtam megmondani, hogy hát mi.

— Nálunk annyi szép van otthon, négy, — nem, tizennégy szobánk van. Hány szobátok van nektek? — kérdezte Lili.

— Kettő, — mondtam leforrázva.

Lincsike, kinek papája szabó volt, örvendezve tette hozzá:

— Nálunk is kettő van! De hány ágy! Minden szobában három!

Lili felhúzta szőke szemöldökét.

— Csak kettő, — csodálkozott nekem, Lincsikéről nem vett tudomást.

Lassanként kezdtem rájönni, hogy társadalmi különbségek vannak. Nagy volt bennem a vágy, hogy el ne maradjak Lili mögött.

(Folytatjuk.) *W. WIMBERGER ANNA*

Mint porszem a szélfúvásban

Nyújtózkodó napos mezők,
lányoskarcsú falútornyok
kútágasok rívó szélben,
zöld fák alatt kicsi házak,
mélycsapású országútak,
vén bácskai országutak
s bolyongó, bús magyarok, kik
csillagtalan éjben járnak,
nélkülem most mit csinálnak?
. . . Itt állok a pesti utcán,
mint porszem a szélfúvásban
s komor házak sötét sátra
betakar . . .

Kövek alól, kő alatti
súlyos, nehéz ájulásból
hallom, hogy vágtat az élet.
Lassan kúszó, forró láva
hömpölyög a kövezeten;
ezercélú ember árad
ezerszínű vitorlával,
feketével, bús-lilával,
víg-pirossal, boldog-kékkel,
míg én barna reménységgel
s bányászatlan terveimmel,
mint a gyémánt
itt alszom a kő alatt...
Kő alatti nehéz földben
felcsirázó tegnapokkal
hallgatok és álmodom.
A fáklyátlan tegnapokból
nehéz emlék ver, kisérget
s álmaimban riasztanak
cseles tőrű, déli népek.
Mert feketén emlékezem
tüzes, messzi szláv zenére,
nagyon sújtott magyarokra,
kiknek mezei dalában
fáradt estharang borong.
. . . Egy üzött nép fájdalmával
itt állok a pesti utcán;
tüzes, nyári szél ölelget
s szivszorító ölelésben
felcsiráznak tegnapok:
nyújtózkodó, napos mezők,
lányoskarcsú falútornyok,
kútágasok rivó szélben,
zöld fák alatt kicsi házak,
mélycsapású országutak,
vén, bácskai országutak
s bolyongó, bús magyarok, kik
csillagtalan éjben járnak.
nélkülem most mit csinálnak?

FEKETE LAJOS

MAGYAR ÍRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Az egyik budapesti folyóiratban Farkas Zoltán Will Durant amerikai író „A Gondolat Hősei" című könyvével foglalkozott. A munkát erőtlen gúnnyal kivégezte, amihez kétségtelenül joga volt. De a kritika mégis csapnivalóan rossz, mert Farkas bizonyos európai kritikusokhoz következetesen azt a látszatot akarta kelteni, mintha Durant az amerikai filozófiai műveltség jellemző kifejezője volna. Durant amerikai reputációja egy intelligensebb Tolnai Világlapja szinvonalnak felel meg. Farkas Zoltán fölényeskedő hangja épen annyira megokolt, mintha például egy amerikai kritikus Erdős Renée regényei alapján ítélné meg a modern magyar szépprózát vagy Farkas Zoltán kritikai csalhatatlansága alapján a magyar kritika lényegét. És egyenesen naiv s otrombán nevetséges az a megjegyzése, hogy Durant a „Russelről, Santayanáról és Jamesről írt fejezetekben egészen szabadon öntheti ki egy jól öltözött és bizonyára pompásan golfozó gentleman filozófiai dilettantizmusát." Ez európai fölény akar lenni. Valaki golfozhat s kitünően öltözött gentleman lehet, amellett nagyszerű könyveket írhat. Duranttal módomban volt találkozni s „véletlenül" rosszul öltözött gentleman, ámbátor gentleman s tudtommal legalább is annyira dilettáns golfozó, mint amennyire dilettáns kritikus Farkas Zoltán.

*

Ha már a magyar kritika torz gesztusánál tartunk, hadd emlékezzünk meg a kívánatos ellentét elve alapján egy kitünő irodalomtörténeti és esztétikai jelentőségű könyvről: Farkas Gyula „A magyar romantika" című eredeti, valóban úttörő munkájáról. A vonaton, Clevelandból Chicagóba utazva, olvastam ezt a könyvet, s szívem örült a magyar kritikai értelem kikristályosodott diadalának. Olykor kinéztem az ablakon: egyforma házakat, egyforma mezőket, egyforma hirdetési táblákat láttam, s mire szemem visszaesett a könyvre, úgy éreztem magam, mintha magyar és európai mivoltom, a Kazinczyak és Kisfaludyak öröksége, erkölcsi erővel alátámasztott daccal követelné tőlem, hogy sohasem szünjek meg ragaszkodni az értékekhez. Ez az érzés nem lebecsülése Amerikának, ellenben megbecsülése vérem és lelkem visszhangjának. Farkas Gyula nem hangsúlyozza európai és magyar mivoltát. Az — hangsulyozás nélkül. Munkájával igazolja kulturális gazdagságát. Értékteremtéssel értékigazoló.

*

Különös élmény magyar verset olvasni — Amerikában. Például a Dunántúl kulturált hangú szenvedélyességét, Illyés Gyulát, akinek verseit egy farmházban olvastam, mialatt a farmer bagót rágott. Vagy Erdélyi Józsefet, akinek egyszerűségét, daloló vérmérsékletét egy amerikai nővel próbáltam megértetni pont akkor, amikor az amerikai nő Anatole Franceon át igyekezett megérteni Európát. Vagy Bartalis Jánost, akinek könyvét akaratlanul leejtettem s egy részeg férfi lábához esett. Az illető nem tudta, hogy magyar gyöngédséget emelt föl, amikor a könyvet visszaadta. Vagy Adyt olvasni, hangosan, intellektuális amerikai környezetben, érzékeltetve a magyar nyelv bonyolult muzsikáját. Vagy összehason-

lítani Babits Dante fordítását a Longfellow fordítással, s elárulni azt a kedves titkot, hogy évekkel azelőtt, Juhász Gyula szakolcai magányában, módomban volt a fordítás kéziratának egy részét látni. Csakugyan különös élmény magyar verset olvasni Amerikában. A szó részegítő valósága a valóság zajában, zűrzavarában és szürkeségében.

*

Néha az „európai kulturfölény" hangoztatása kínos érzést kelt. Rendszerint két esetben. Vagy akkor, amikor a képzett vagy látszóan képzett európai írásában, szavaiban nyilvánvaló tudatlanságot tapasztalok a komoly amerikai értékeket illetően, vagy pedig akkor, amikor kezembe veszem úgynevezett „irodalmi kiadók" munkáit, s a rettentő irodalmi önteltséggel és nagyképűséggel behirdetett munkákból kiderül, hogy íróik konjunktura-nagyságok, s mondanivalójuk szégyenteljesen semmi. Az amerikaiak „bluffel"-nek? Ugyan kérem! A multkoriban az egyik pesti kiadó (így, messziről a „pesti kiadó" fogalomnak szinte provinciális íze van) egyik íróját Cocteauval hasonlította össze. Az összehasonlítás éppen annyira megokolt, mintha egy „vidéki" zenekritikusra ráfogjuk Romain Rolland zenekritikai jelentőségét. A vidéki kis lány talán már nem csodálkozik Pesten, de aki a világirodalmat csak némiképpen ismeri, annak fájdalmasan és bizarrul mulatságos az a rikácsoló fölfedezés, amely egyikmásik széllel bélelt író munkájának pesti "értékelésével" egyértelmű.

*

Lehet, hogy divat, de mindenesetre silány divat, minden amerikai értéket lebecsülni. Az érték tiszteletreméltó függetlenül környezetétől. Sőt, az amerikai érték duplán megbecsülendő, mert hiszen figyelembe kell venni, hogy hatvan esztendővel azelőtt még teljesen civilizátlan területe is volt az Egyesült Államoknak, mint például Oregon, s ma, egész biztos, hogy Oregonban is vannak emberek, akik például Georges Duhamelt olvassák, bármennyire lekicsinyelte az Egyesült Államokat. Persze, sok itt a kifogásolandó. Másutt is. Ha arra a csigalassúságra gondolok, amely az európai bürokráciát jellemzi, vagy arra a puszipajtáskodó értékelésre, amely minden úgynevezett irodalmi központban tapasztalható, vagy arra a türelmetlenségre, amely az egyes osztályokat elválasztja egymástól, vagy arra a lelkiismeretlenségre, amely a gyöngébbek kizsákmányolására vezet, akkor az amerikai élet disszonanciája csupán „szépségfolt"-nak látszik. Egy kialakuló, vajudó, önmagát kereső, néha önmagát túlbecsülő kultura szépségfoltjának.

*

Szenvedni, mint Aeschylus jellemei, szenvedni hősiesen, szinte ujjongva, szinte nietzschei lendülettel — t e m p ó v a l, — hogy Nietzsche kedvenc szavát idézzem, — szenvedni azzal a tölénnyel, amely Schopenhauert gerinctelenné csökkenti s a pesszimizmus ellenére, amely bizonyos tekintetben elkerülhetetlen, módot ad nekünk arra, hogy uraljuk környezetünket ..... szenvedni úgy, hogy nevetésünket meg sem értik, azok, akik csak röhögni tudnak, — úgy látszik, mégis csak így lehet ebben a zürzavaros, szörnyen ostoba és műveletlen ellentmondásokban tobzódó korban megtalálni a magunk e g y é n i sorsának értelmét.

Európai lapok gyakran azzal vádolják az amerikai ujságokat, hogy felszines riportokban dicsőitik a mozistarokat s egyéb felfújt nagyságokat. Igaz. De aki kritizál, az önmagával szemben is legyen kritikus. Két magyarországi napilap került a kezembe. Az egyikben a riporter a sikeres irót valóban amerikai módra „star"-ként kezeli, a másikban pedig egy ismert nevü iró a rendelkezésére álló összes bombasztokkal egekig magasztal egy költőt, mert annak a költőnek munkája olyan kiadónál jelent meg, akihez az iró-kritikust — enyhén szólva — erős gazdasági kapcsok fűznek. Ne beszéljünk az amerikaiak felszinességéről és opportunizmusra hajló természetéről, ha jómagunk hasonló szempontok szerint rendezzük be úgynevezett „szellemi életünk"-et.

*

Mexicói művészek kiállításán voltam. Festményeik, rajzaik ösztönösen és öntudatosan primitivek. A katholikus motivum erősen érvényesül, ugyanakkor azonban sok a majdnem történelemelőtti egyszerűség, a természet pogánysága. Kiváncsiak, mint a gyerekek, de néha ez a gyerekes kiváncsiság szinte perverzül hat, annyira szokatlan a felnőttek korruptságának környezetében.

REMÉNYI JÓZSEF

Isten

Te azt mondod, hogy fú a szél.
De én tudom, hogy ami fú, az nem a szél.
Mert hajnalokba-nyúló éjszakákon
Meghallottam s tudom, hogy nem a szél fú...
Az Isten az, aki olyan nagyokat sóhajt,
Hogy végigzúdul a világ felett.

Te azt mondod, hogy mennydörög s vihar lesz.
De én azt mondom: nem a menny dörög.
Mert hajnalokba-nyúló éjszakákon
Meghallottam és azóta tudom,
Hogy Isten hörgő zokogása az,
Mely megrázza a hegyeknek gyökerét is.

Te azt mondod, hogy a horizont peremén
Most leszáll a hold, mert elmúlt az éjjel
S azután feljön a nap és majd reggel lesz utána.
De én tudom, hogy nem a hold az, ami leszáll,
Hanem egy nagy, ragyogó könnycsepp.
Hajnalokba-nyúló éjszakákon megláttam,
Hogy a szomorú Isten sirja el őt egyik szeméből...
Könnycsepp az, mely Istennek
Éggömb-orcáján szomorúan leperdül.

S amit te napnak mondasz:
Istennek a másik szeméből
Egy másik nagy, szomorú könnycsepp,
Amely utánagördül az előbbinek.
Így hullanak ők.
Így peregnek végig a Jó-Isten arcán.
Így kergeti, váltja és követi egymást
Ez a két könnycsepp örök időkig,
Mert öröktől-fogva mindörökké
Elsirja őket naponta a szomorú Isten...

Te azt mondod, hogy esik, zuhog, vagy záporzik az eső.
S én azt mondom, hogy nem az eső az, ami esik.
Mert én tudom, hogy egy-egy búbánatos mennyei órán
Maga köré ülteti odafent angyal-unokáit az Isten
S minket mutogat nekik,
Rólunk beszélget
És mond nekik szomorú meséket a mi életünkről...

Az angyalok sirnak úgy odafent, mint a záporeső.

SZOMBATI-SZABÓ ISTVÁN

FERENC MEGTÉRÉSE

(5)

— Füredi... Füredi... hallotta maga mögött újra a nevét. De erre már nem fordult vissza. Tompa, zsibbadt idegekkel ült a padban, balra az ablak mellett a negyedik sorban Czirák Gyula mellett. Szeretett volna mindent elmondani Benkónak, aki a legjobb barátja volt neki az osztályban, s ott ült nem messze tőle, de nem lehetett megsem mozdulni, mert a tanár úr észre venne valamit. S már azt is tudta, hogy a tiz percben nem fog neki a ma délelőttről semmit elmondani. Az ő titka marad, mert el sem tudná úgy mondani Benkónak, hogy megértse teljesen az ő mostani lelkiállapotát.

Most, hogy ott ült a kerek kövön, erre a napra gondolt vissza Ferenc. Azóta is nem egyszer látta Simonnét az utcán. Legtöbbször egyedül ment, télen sárga rövid bunda volt rajta, nyáron sötétkék selyem kosztüm, hófehér blúzzal. Egyszer az egyik fordulónál úgy toppant eléje az utcán váratlanul. Ijedten kapott a sapkája után s elmenőben látta, hogy Simonné biccent felé. Megismerte?

Azon az őszön csak a tél kergette el a Szénássy-rétről. Ott hasalt vagy feküdt hanyatt kora délutántól kezdve a fiúkkal a palánk mellett, ahol sok mindenről beszélgettek. Ő is ott hallgatta hanyatt fekve s a kék eget nézte. Szeretett volna sokszor még messzebb látni. Túl a kék vibráló levegőn, ahol már az Isten országa kezdődik. Néha ő is beszélt, legtöbbször maga sem tudta, hogy mit mond. Csak áradt belőle a szó s a szavak értelmét nem is érezte nagyon, inkább az igazságát.

— Valami nagy dolgot kellene csinálni, hogy minden ember ismerjen. Valami olyant, hogy az emberiség áldja a feltaláló nevét. Akkor mindent el lehetne érni, amit csak óhajtunk. Csak azt kellene tudni, hogy mi hiányzik nagyon az embereknek. Én valami szellemi találmányra gondolok. Mondjuk, azt kellene kitalálni, hogy minden ember boldog legyen. Mindenki elérje azt, amit kitervez magának. Ami boldoggá tenné.

Ilyenekre gondolt Füredi Ferenc ötödosztályú tanuló a vadgesztenyefa alatt; amely átnyúlt a Kovácsék kertjéből, hogy árnyékot hintsen a palánk mellett fekvő fiúkra. S jött a tél, a tavasz s az iskolától egyre messzebb jutott. Szeretett volna messze kilépni a kopott falak közül s magasabbra jutni, mint a hulló vakolatu mennyezet. Nem tudott örülni a métának, a zsivány pandurnak, amit még a hatodikosok is szivesen játszottak a tizpercekben. Valami többet akart, többet keresett, mint amit neki az iskola, s nőtestvérei odahaza nyújtani tudtak. Sokat kószált az utcán s jó hallgató cimborája volt a város végén lévő kis korcsmában a fiúknak, akik itt iddogáltak megbújva a tanár urak szigorú tekintete elől.

Most ott ült a hídon, a bal arca égett az ütéstől. Távolabb élt, mozgott a város, hunyorgattak az apró villanykörték s pislákoltak a kék gázlámpák. Egy-egy hangfoszlány ért el ide hozzá, egyéb semmi. A világ egyszerre elvesztette minden értelmét, a föld imbolygó, bizonytalan talaj lett a lába alatt. Úgy érezte, hogy soha nem megy haza többet. Fantasztikus gondolatok kergetőztek az agyában. Egyre fájóbb szeretettel gondolt az édesapjára, a nőtestvéreire s egyre növekvő vágyakozással a

szobája felé. Enyhe szél kapta oldalba, végigfutott a hátán a hideg, mire felállt. Mozgott egynéhányat s az elgémberedett tagokba új élet indult.

A vártemplomban tompán kongott az óraütés. Tizenkét óra volt. Négy kisebb ütést követett tizenkét mély.

Három óra felé belopakodott óvatosan a szobájába s lefeküdt. Rövidesen mély álomba merült.

III.

A kertben már zöldelt minden: a fák, a ribizlibokrok, a zöldségágyak s a dudva a palánk mellett. Boldog anyai mosolyt árasztott a földre a nap. Sietve nőtt a búza a földeken s az apró gyümölcsgöbök az ágakon. Virágok nyíltak és hervadtak, újak, más illatúak virítottak a régiek helyett Az ég néha rákönnyezett a földre, ilyenkor boldog, imádságos öröm szakadt ki a rigók s cinkék torkából.

Füredi kint ült a verandán a piros kopott plüsszéken. A kertet nézte borús tekintetével, amelyet beárnyékolt már az öregség fáradt fénye.

— Öregszem, — mondogatta s zsebkendőjével szárítgatta nedvező szemeit. Ilyenkor szomorú lett, a halálra gondolt, ami most olyan nagyon közel van hozzá.

Ott ült a déli napfényben, mintha a természet nagy teremtő erejéből magába akarna fogadni valamennyit, hogy megnövekedjen az élet ereje s eltünjön az öregkor fáradtsága.

Mária állott meg mögötte. Füredi észre sem vette. Húnyt szemekkel ismeretlen távolságokba nézett a szeme, amit még máig sem tudnak megfelelő mértékegységgel kifejezni a tudósok.

Mária ott állott mögötte s nézte az édesapja arcán az éles napfényben előlopakodó apró ráncokat. Borzasztó volt ez a kíméletlen tükör, amely kegyetlenül mutatja meg az élet lassú elpusztulásának jeleit. Sírni szeretett volna hirtelen s talán szó nélkül befordul a szobába, ha Füredi föl nem nyítja a szemét.

Beszélnie kellett, hogy elleplezze a hirtelen támadt fájó gondolatát.

— Édesapa, Feri hazahozta a bizonyitványát.

Nem kérdezett Füredi semmit. Mindent tudott kérdezés nélkül.

Csönd lett. Lassú zümmögéssel egy légy szállott el a feje fölött. A csönd erryesztően fedte be a tárgyakat, mint szemfedő a holtat. Mária rögtön utána szeretett volna még valamit mondani, de hang nem jött ki a torkán. Pedig égette, gyötörte ez a hirtelen támadt ijesztő csend, de mégsem tudott szólni. Ő is a csendet figyelte, amely rájuk szakadt, a légy zümmögését s a rigó hangját a kert mélyéről.

Nagy sokára mégis megszólalt:

— Beiratjuk még egyszer, édesapám. El kell végeznie a gimnáziumot. Annélkül nem kezdhet semmihez.

— Nem. Inasnak megy Feri. Holnap reggel viszem Dortsák bádogoshoz.

Mária a zsebkendőjébe harapott. Erre nem gondolt. Már látta lelki szeme előtt a fiút piszkos bőrköténnyel, vörös, ütődött kézzel. Látta hófehér arcát elővilágítani a műhely kormos levegőjéből. Nem szólt egy szót sem, csak befordult a szobába s ott engedett szabad folyást előtörő könnyeinek.

A két nőtestvér még az ebédnél sem tudott semmit. Csak Mária kisírt szemét nézték ijedt tekintettel. Feri szótlanabb volt mint máskor, konokul lesütötte a szemét s a tányér rajzolatát nézte kitartóan.

Mindannyian megkönnyebbültek, amikor ebéd végén felállhattak az asztaltól.

Másnap reggel Feri még aludt, amikor az apja bement hozzá. Megállt az ágy mellett s nézte a fia arcát, kuszált haját. A felesége jutott eszébe, aki halála előtt néhány évvel úgy adta ezt a fiút neki, mint a legnagyobb ajándékot, amit feleség adhat a férjének. Három leánygyermek után érkezett, mikor már nem vártak gyereket s a legkevésbbé fiúgyermeket. Diadalmasabban még nem érkezett világra senki, mint Feri s most úgy indult veszendőbe, hogy észre sem vették.

Jó ideig állott még némán, szenvedően a fiú ágya mellett. Lassan keményedtek meg újra az arcvonásai s amikor megérintette a fiú vállát, már újra a szenvtelen, léleknélküli ember volt. Ilyen már hónapok óta. Amióta eltávolodott tőlük a gyermek. Igaz, egy idő óta rendesen jár haza, de a lelke az még mindig messze van tőlük.

Ferenc a hirtelen ébredt ember kábaságával nézett föl s látszott rajta, hogy lassan tér vissza minden a tudatába.

— Öltözz a zöld ruhádba. Dortsák bádogoshoz viszlek inasnak. Ha nem akarsz tanulni, iparos lesz belőled. De amig én élek, nem lesz gazember belőled.

Azzal már fordult is s egyenes határozott léptekkel ment ki a szobából.

Ferenc ott maradt csodálkozó szemmel, felkönyökölve az ágyban. Megfordult körülötte a szoba. Ha nem lett volna minden olyan józan, kiábrándító körülötte, talán el sem hiszi, hogy néhány pillanattal azelőtt az édesapja járt benn nála. De a reggeli nap fénye kiábrándítóan szóródott a tárgyakra s el kellett hinnie mindent, ami vele ezen a reggelen történt.

Lakatosinas lesz. Otthonfoltozott ruhában végig kell mennie az utcán s beállani Dortsák lakatoshoz inasnak. Menekülve nézett az ajtó felé. A nőtestvéreit várta, hogy jöjjenek s megtudja tőlük, hogy az egész csak tréfa, nem igaz, mert nem lehet igaz. De az ajtó néma maradt, nem nyílt meg, hogy eloszlassa lelkéből a kételyek sötétségét.

A takarójára lassan észrevétlenül hevert rá a nap. Belesütött ennek a szépséges juniusi reggelnek a világossága a szemébe élesen, kiméletlenül. Nagy nehezen kelt fel s öltözködött neki az útnak.

Mikor az ebédlőbe ment, még mindig azt remélte, hogy csak rossz álom az egész. A nőtestvéreiben bízott, mintha tőlük várhatna egyedül segítséget. De az ebédlőben az asztalnál csak az édesapja ült, a nőtestvérei közül nem látott egyet sem. Az asztal is csak két személynek volt megterítve. A kávéja már ott párolgott az asztalon kikészítve.

— Kezeit csókolom.

Félénken köszönt s lábújjhegyen ment az asztalhoz. Ijedt szemekkel lesett maga köré. Úgy ült le, hogy alig reccsent meg alatta a szék.

Most ebben a pillanatban szeretett volna mindent elmondani az édesapjának. Nagy gesztusok kivánkoztak ki a karjaiból s őszinte szavak, hogy értse meg a lelkét s a kételyeit. Egy lélekzetvételre el tudott volna mondani mindent, így az ebédlőasztal mellett csak az édesapjának, aki bizton megértené az egészet. Elmondaná, hogy minden úgy következett

egymás után feltartóztathatatlanul, hogy maga sem érti, mert először történt vele hasonló nagy változás. De ijedten hallgatott azzal a némasággal, amivel itt él már annyi ideje a nőtestvérei között az elcsöndesedett házban.

Dortsák lakatos kint lakott a vámnál s jókora utat tettek meg, amig odaértek. A műhely poros ablaka felől már kalapácsütések zenéje szólt. Rozoga lépcsőn mentek le s az ajtó nyílására csengetyű szava szólt riadt-hosszasan.

Dortsák lakatos nagy tisztelettudással állott fel, amikor Füredit az ajtóban feltünni látta. Piszkos, ráncos kezét törülgette bőrkötényébe, miközben topogott zavartan a műhely kormos fülledt levegőjében.

— Dortsák úr, elhoztam a fiam. Lakatos inas akar lenni. Úgy hagyom itt magánál, ha olyan inasnak tekinti a fiam, mint a többit.

— Kérem, kérem... Ne tessék félni. Jó helye lesz a fiatal úrnak.

— Te meg, — fordult most a fiúhoz, hosszú idő óta először, — becsüld meg magad. Ha nem akarsz tanulni, itt ezen a helyen bizonyítsd be, hogy tisztességes ember lesz belőled. A munka nem szégyen, fogd meg a dolog végét becsülettel. Ha itt sem állod meg a helyed, akkor úgy elfelejtelek, mintha soha nem lettél volna a fiam.

A lakatosmester ott állott zavartan. Nem értette, mit mond Füredi, de a szavak ismerősen csengtek a fülében. A munka nem szégyen, hallotta. S ez a pár szó csengve bongott a műhelyben, mint földöntúli zene hangja. Felragyogott az arca s szeretett volna kezet szorítani a tanácsos úrral.

Ferenc pedig ott állott az apja előtt s most először mert a szeme közé nézni. Érezte, hogy megfeszül benne az erős, fiatal, tizenöt év kitornászott izmainak diadalmas ereje. Szerette volna megigérni az édesapjának, hogy dolgozni fog, becsületesen, nem fogja szégyelni a munkásruhát, csak még egyszer szóljon hozzá ilyen régi hangon s ölelje át még egyszer a karjával s lássa a nedvező, fáradt szemét még egyszer ilyen különös fénnyel csillogni.

Már régen eltávozott az édesapja s ő még mindig egy helyben állt. Az öreg lakatosmester ott ment el mellette, észrevette, hogy szólani akart, csak nem találta meg a kellő hangot hozzá. Végre mégis előkotorázott egyik sarokból egy apróbb munkát, megmutatta Ferencnek, hogy hogyan csinálja, aztán nekiült az ő munkájának s sietve temetkezett bele a kalapács zajába a terhes feladat elől.

Ferenc pedig megemelte a kalapácsot s a munka csengve bongva kezdődött el. Élvezte a kalapács lendülő erejét, a bádog csengését, ahogy a kalapács elterült rajta apró csattanással. Lassan, tempósan dolgozott, ahogyan azt lopva, a lakatosmesterre pillantva, látta.

Délig nem beszéltek semmit. A harangszó zsongott a város felett, tisztult hangja belevegyült a kopácsolásba s megállította a kezekben a munkát. Az egyik kamraszerü szobából két szurtos inas került elő talpig kormosan. Megnézték Ferencet s aztán a mesterrel beszéltek valamit.

— Hát elmegyünk ebédelni, fiatal úr.

— Alászolgája, — mondta Ferenc s elindult.

Az ajtó megnyílt, a csengetyű csörgött a feje fölött s ő kint volt az utcán. Vígan ment, nem nézett senkire, csak sietett haza. Egyik kirakatnál megnézte magát a tükörben. Megrémült. Az arca csupa maszat volt.

A kezén itt-ott kiserkent a vér. Ez kissé elszomorította s már meglassúbodott léptekkel ért haza.

Szobájába ment, kezet mosott, de az olaj ott maradt a kezén.

Az ebédlőben már ott ültek mindnyájan. Kíváncsian néztek rá s ő ezt megérezte. Elpirult s a régi konok dac gyűlt össze a szivében.

— Kezeit csókolom, szervusztok, — köszönt.

— Szervusz, Ferike.

Ütődött kezébe fogta a kanalat s nekilátott a levesnek. A testvérei nézték s úgy fájt a szivük, hogy majd megszakadt, A fiú arcát nézték, gyürött fehér ingét. S ebben a csöndben megszólalt Lizi csöndes, síró hangon.

— Jó. Én nem bánom, adjátok inasnak,... de akkor csináltassatok neki tarka ingeket...

Ferenc hálás szemmel nézett Lizire. Aztán Kató arcára esett a pillantása, akinek ugyancsak könnyben állott már a szeme. Mária következett, aki szigorú arccal nézett maga elé, mintha nem lenne egyetlen szava sem. S elkapta az édesapja tekintetét, aki szeretettel nézett most felé. Ez nagyon jól esett Ferencnek.

(Folytatjuk.) MAREK ANTAL

ERDÉLYI VORMÄRZ

Báró Schleinitz Vilmosné

Toldalagi Róza grófnő emlékei (4)

Az orosz hadsereg duzzadt a sok rendjeltől.

„Két lovasezred vonult el ablakunk alatt, egyik csupa vörös, a másik barna lovakon. A tüzérség a maga huszonöt fontosaival leginkább imponált. Utóljára jött a gyalogság, végnélküli tömegben. Nem vonultak párban-sorban. Az utcák mindkét oldalán, a házak hosszában a tisztek menetteltek, kezükben a korbács. Ha valamelyik katonának kedve szottyant, hogy egy házba belépjen, bottal kergették el. A városon csak átvonultak és Koronkánál szabad mezőn táboroztak. Nagy üstökben főtt az eledelük, minden polgárnak szállítani kellett oda valami ehetőt s mind e különféle ételeket összekavarták az üstökben, fölmelegítették és aztán kiosztották. Darab kenyeret sem vettek el fizetség nélkül, de az ugorkát és dinnyét lopták, ez volt a muszkák főszenvedélye. Éjjel két órakor apámat felköltötték, egy tábornok jött és felajánlotta neki, hogy vegye át ismét a főtiszti hivatalt. (A Kossuth-világban nem viselte többé.) Apám elutasította. Több tiszt be nem lépett házunkba. Az oroszok nem soká maradtak, császári katonaság szállta meg a várost. Koronkán mindenki elmenekült, nagy volt az oroszoktól való félelem. Csak a vén dada maradt ott.[8]) A kozákok birtokba vették Koronkát, megmutattatták maguknak az öregasszony által az összes szobákat. A nagy szalónban nagy csillárokban és kandeláberekben gyertyák állottak, ezért ezt a szobát templomnak nézték, keresztet hánytak és kimentek. A vén dadának kezét csókoltak és nem nyúltak semmihez, a pincét kivéve. Ide behatoltak és megitták a jó óborokat, éjjeli edényekkel méregetvén..."[9])

Nehezteles nélkül kell megkeresnünk Róza grófnő lelkületében azokat a magyarázó rugókat, amelyek megvilágítják nekünk a nagy nemzeti tragédiával — dicsőséggel és elbukással — szemben elfoglalt álláspontját. Az események és a megírás közé eső ötvenkét esztendő sem változtatott ezen. Közelfekvő föltevés, hogy a mágnásasszony rossz lélekkel vette a jobbágyfelszabadítást, mely a régi „aranykorszak"-nak egy csapásra véget vetett. A rohamos, átmenetnélküli újításnak a legjobb magyarok között is voltak ellenfelei és az emlékező ennél a pontnál nem lát igazságtalanabbul őnáluk.

„A nép érett volt a jobbágyság felszabadítására, de a nemesség nem. Ezeknek legtöbbje nem tudta magát beletalálni az új viszonyokba. A gazdálkodás átalakulása egy csapásra történt. Minden munkát, amelyet az úrbéresek végeztek, most meg kellett fizetni. Honnan vegyék a pénzt? A kormány (t. i. az abszolutisztikus) is nagy hibát követett el. A megváltott földekért járó kártérítést megigérték, de ki nem fizették. Ez a pénz kellett volna, hogy alapul szolgáljon az új gazdálkodáshoz. A pénz nem jött... Sokan kénytelenek voltak adósságot csinálni, nemsokára jöttek a

[8]) A házat irányító „idegenek" a szabadságharc első jeleire szélnek eredtek. „Az egész ország idegenek nélkül maradt."

[9]) Az orosz megszállók naiv, de emberséges viselkedése hagyományként maradt fenn Erdélyszerte.

zsidók, összevásárolták féláron, magas kamattal a váltságpapírosokat. A forradalom, a háborús esztendő, aztán a Beust-féle korszak, és még mindig semmi váltság, — röviden: a legtöbb nemesember tönkrement mindezek által."

Saját anyagi romlásukat az emlékíró csak részben tulajdonítja e tényezőknek. Burkoltan és hibáztatás nélkül, apja személyében keresi a pusztulás néhány elhatározó okát. Toldalagi Ferenc, aki az abszolutizmus alatt sem fogadta el a főtisztséget, udvari méltóságait végig megtartotta s mint a császár személye körül szolgálattevő kamarásnak része volt benne, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesület a Helyhatóság akarata ellenére létrejöhetett. Gazdaságának vezetésében ment tovább a „modernizálás" útján, s elragadtatta magát a „gründolás" szenvedélyétől, anélkül, hogy a megindított vállalatok felvirágzását ki tudta volna várni. Egyidőben Korond-fürdőt tette hozzáférhetővé és kényelmessé, majd megalapította az első erdélyi sörgyárat, végül felvállalta a Kolozsvár—Nagyvárad—Budapest vasutvonal építését. Az óriási költséggel járó előmunkálatok után Zichy Ödön elüti kezéről a koncessziót... Jön a „degringolade", melynek legdiszkrétebb előidézőjéről, a halott apa párnája alatt megtalált — ballerina-cipellőről Róza grófnő már nem tesz említést. Pedig jellemző szimbóluma a végzetes „bécsi áfium"-nak!

Róza grófnő tisztában van a romlás külső és személyi okaival s a negyvennyolcas mozgalmakat valóban nem az anyagi megrövidülés szemszögéből nézi. Másutt kell keresnünk a kulcsot rideg álláspontjához.

„Kedves Erdélyem, milyen szép voltál, milyen nagyon szeretlek még mindig!" tör ki belőle a honvágy, amikor már elaggott matróna és régen hazát kellett cserélnie. Nemcsak arra büszke, hogy az erdélyi főnemesség mindig jó magyar maradt, de állítja, hogy Erdélyben a városi és falusi intelligencia körében is finomabbak voltak a szokások mindig, mint Magyarországon. Az erdélyi önérzet ütközik ki minden idevágó szavából, oly ideológia, amelynek, ha akkor nem is adott igazat a történelem, ma mégis tanulsággal olvashatók megnyilatkozásai. Róza grófnő par excellence transszilvánul érzett és gondolkozott, szinte előítéletileg:

„Az 1848-iki unió eltörölte Erdély minden sajátosságát. A Budapestre való központosítás által *minden erő kiment Erdélyből Magyarországba.* Erdély félretolt kis tartomány lett, pusztuló, elszegényedő nemességgel... Csak a nép magva, a parasztság, volt jóravaló és értelmes, ebből a jó magból keletkezett 1848-tól kezdve egy derék középosztály, mely a nemességet nemsokára túlszárnyalja."

S bár szíve sajog a saját összeroppanásukon, — „Ha hetven évig élnék ,akkor, ha tudnék nyugodtan gondolni e tragikus időkre", így idézi a multat, — az önuralomhoz szoktatott lélek kálvinista hitvallással nyugszik meg a kérlelhetetlenben:

„Ha az ember öreg korában visszatekint, minden élményét természetes fejleménynek látja. Így kellett jönnie és másképpen nem is történhetett."

...Színaranyból remekbe ötvözött könyvecske, — a rudnai bányászok ajándéka, — tanuskodik az emlékíró által visszaidézett „fejedelmi jómód"-ról. A koronkai könyvtárban ott tisztelik „Eszter néni" faragott fekete rokkáját, mely a gyermekkort nyájasan besurrogta, áll a nyárfa

testvére máig Szentbenedeken, amely a boldogtalan ara nevét és életét hordozta. Él még egyetlen datúra is a schönbrunnival vetekedő virágpompából és a Sikó-féle finom miniatür, a gyermekkorból való árnykép őrzi és őrizni fogja Róza grófnő vonásait. Feltett s mégis esendőbb sorsu emlékei életének, mint a sok száz csalogány, mely gyarapszik és zengedez ma is győzhetetlenül — nyolcvanegynehányadik madárnemzedék a Vormärz óta, — a park lombjai alatt! Esti csalogányének a kis emlékirat is: előbb emlék fánál, virágnál, arcképnél s mert sok szívre bízzuk, talán maradandóbbá is tesszük minden egyébnél.

(Vége.) *R. BERDE MÁRIA*

INDIAI SÍRPALOTÁK

(UTSZÉLI LEVELEK)

Eltettem pár megbarnult levelet, néhány virágja hullasztott gallyat a mesék, a csodák országából: Indiából. Ha álmatlan éjtszakákon feltámadnak az elmult napok szellemei és langyos leheletükkel végig simogatják arcomat, koszorút kötök ezekből a hervadt lombokból. Fantáziám gyöngyházfényű glóriát áraszt a koszorúra, újra éleszti a holt leveleket, lángra gyújtja az elfakult színeket és megszólaltatja az elnémult virágajkakat. A koszorúról visszaverődő fény csodás tájakat, hatalmas várakat világít meg. A drágakövekkel kirakott márványfalak között a történelem dohos szaga összeolvad a kivülről beomló narancsvirágillattal.

A rózsavízes szökőkutak elnémulva hallgatnak. Angyaljárású háremhölgyek helyett fehérturbános dragománok csacsognak a fürdők szentélyében, ahová valamikor nem tévedhetett be az álomszülte férfivágy, ahol csak egyetlen férfiszempár gyönyörködhetett a rejtett kincseket feltáró női idomokban, az egy, a hatalmas A g b á r kán.

A nagymogulok közt legnagyobb volt Agbár kán. A hajdani nagy ember, aki kulturát, művészetet hozott ezen a terjedelmes, csöndesen elmélkedő földön, de akinek valódi nagysága a vallási, a nemzetiségi toleranciában rejlett, régen elporladt.

A csodás ragyogású óriási gyémántot, a K o h i n u r-t, amit az utódok sírja fölé helyeztek, elvitték az angolok a T o w e r-be, hogy erős lakatokkal elzárva őrizzék meg a tolvajok ellen, akik századokon át, míg szabadon feküdt a sírbolt hatalmas ívei alatt, nem nyultak hozzá. Ezt a gyémántot ott láttam pár évvel ezelőtt Londonban, a királyi kincstárban, a fejkő pedig díszétől megfosztva tovább jelzi egy értékesebb gyémántnak, Akbár kán szívének, a porladási helyét. Az emlékét, a szellemét nem vihették el, az örök marad.

Amint felcsillan előttem az örökkévalóság gondolata, ráeszmélek egy másik nagy ember örökségére, mélytűzű, a sírból is kilángoló, férfias szerelmére. A számtalan palotaszerű sírbolt között, ahol a nagymogulok csontjai porladoznak, legpompásabb D z s e h á n s a h - é, a T a d z s M a h a l. Ebben örökítette meg az uralkodó azt a mély érzelmet, amelynek a tragikuma, hogy akkor vesztette el bálványát, mikor az életet adott szerelme zálogának. Az ott töltött derült délelőttök, a holdvilágos esték em-

léke végig kisér az életben. Dzsehán kán nem csak ebbe a paradicsomi kertbe építette a márvány kupolát, hanem az odazarándokló vándorok szívébe.

Tisztavízű tó mögött, ahol déli szél ringatja a virágokat, fehéren emelkedik a híres emlékmű. Méltóságos alakját egyszerű vonalak határolják, és a fösvényen ráhintett pietra dura nem zavarja a nagyszerű hatást. Alatta nyugszik Mumtáz, a felejthetetlen feleség és mellette Dzsehán, a soha el nem felejtő férj.

Miért vágyódom olyan gyakran vissza ehhez az elmulást megörökítő sírhelyhez? Mi az a titkos erő, amely egy emberéleten át szerzett képzetsokaságból éppen az egyén megsemmisülését ábrázoló képeket választja ki? Talán az őszre hajló élet intése ez a sír felé húzó vágy. A halottak kultusza az élet meghosszabbítása után való sóvárgás. A Tadzs Mahal körül nyíló virágok, a zöld szárnyakon lebegő papagályok, a színpompás ruhában büszkélkedő pávák, de még a sírboltot körülvevő, tágas zarándokcsarnokokban nappali álmukat alvó óriási denevérek is mind az életet képviselik.

A halál lakóhelyének a lüktető élet központjába való átültetése, az egy ember nyomát századokon át megörökítő sírbolt, mind az élet megszünésétől való rettegést jelenti, s az életen túl való élniakarást. Az emberi hiúság emléket emel magának, hogy életének legalább a hírét meghosszabbítsa. Megküzd a kemény márvánnyal, folyékonnyá varázsolja az ércet és benépesíti képmásával Olaszország híres temetőit, kőbevésett arany betükkel hirdeti a maga vagy a hozzátartozói halhatatlanságát, a piramisokat építő rabszolgák ezreinek az életét áldozza fel, hogy eltegye az utókor számára a fáraó mumiáját.

Középindiában, ahol az izlam friss lehelete új életet adott a régi hindú művészetnek, a boltíves palotasíroknak egész városa emelkedik. A pompás egyiptomi Mameluk-sírok csak kunyhók hozzájuk képest. Csak a leghiresebbeket látogattam meg és mégis napokig tartott a megnézésük. Agra, Delhi, tele van velük. Ebben a két városban építette Dzsehán sah leghíresebb palotáit és nem akarta ezt a fényt halála után sem nélkülözni. A Tadzs Mahal mostani lakója megkoszorúzta új lakásával az általa alkotott remekműveket. Utána következik Humayun mauzoleuma, azután Akbár-é, Danjah Nizám-ud-Dins-é, akit egyformán szentté avatott az izlam és a hindu vallás. A Shin Chistis áttört fehér márványból épített síremléke ugyan nem olyan hatalmas, nem olyan terjedelmes, mint az előbbieké, de nem kevésbbé művészi kivitelű... Az Itimad-ud Daula mecsetalakú homokkő építménye és sok mások, ki győzné valamennyit felsorolni?

A hírnek, a dicsőségnek ezek a várai az örök élet szemléltetői. Menynyivel szerényebbek Budha atheistái, akik haláluk után megelégszenek a Nirvána-val, ami az ő felfogásuk szerint nem jelenti ugyan a megsemmisülést, de végeredményében mégis csak az. Vagy Brahma polytheistái, akik csak életükben rettegnek az istenek bosszújától, haláluk után pedig aszketizmus által megkinzott testük nyugalmat talál a máglyalángok karjaiban, hogy aztán eltünjenek a közös sírban, a szent Gangesban.

Láttam Benares-ben, a vallási őrjöngés városában, ezeket a máglyákat, izzó, rugdalódzó holttesteikkel és láttam az elaggott, vagy halálos

beteg fürdőzök ezreit, akik messze földről jöttek ide, hogy gyógyulást vagy halált leljenek a szent folyó hullámaiban, amint vágyakozó nézéssel kisérik a folyóban úszó megszenesedett tetemeket. És láttam a hét éven alul elhalt gyermekek görcsökben kuporodó testeit, amint a kolduló szerzetes sárga rongyaiból kihámozta, és elhamvasztás nélkül dobta a folyóba a krokodilusok eledeléül.

Az európai ember, aki a testet a nemesebb lélek koporsójának tekinti, és szent kegyelettel földeli el, megborzad ettől a látványtól. Pedig mi is Ázsiából hoztuk magunkkal a kultura csiráit, csak más irányban fejlődött ki az etikai érzésünk. Van valami azért mégis ebben a szertartásban a részvét nyomából, a vallás megnyugtató vigasztalásából; a halott a szent folyóban talált nyughelyet. De hiába keressük ezt a vigasztaló gondolatot a parszok hallgatás tornyaiban. Az ide kitett holttestet, akit életében talán szerelmesen ölelt a hátramaradt özvegy, hálás tisztelettel övezett az elárvult gyermek, gondos gyöngédséggel nevelt az aggódó szülő, ha szíve megszünt dobogni, ha vérkeringése elállt, ha kihalt belőle minden földi érzés, — csak utálat környezi. Zarathustra utódai nem látnak a holttestben mást, csak rothadást. Az ember, ha elhagyta a lélek, nem ember többé, a dédelgetett test utálatos, tisztátalan lett. Az orthodox vallás követői sorra csókolják kedves halottaikat, a parszok undorodnak tőlük. Megvetéssel dobják fel a hallgatás tornyaira, mint a dögöt, a keselyűk eledeléül. A hívő parsznak nem szabad a tetemet megérintenie, mert az tisztátalan, nem szabad a földbe ásni, a vízbe dobni, vagy elégetni, a levegőn elrothasztani, mert ez a négy elem tiszta és szent, a holttesttel való érintkezés pedig bepiszkolná és megszentségtelenítené azokat. A dögkeselyűk mindenesetre hálásak érte, Méltóságteljes, lassú szárnyemeléssel közelednek délutánonként a Malabár-hill festői szépségű kertjébe és a tornyok szélére sorakozva nyugodtan várják, amíg a holttestpecérek kirángatják vaskapcsaikkal a halottat a koporsóból, hogy feltálalják nekik a lakomához...

Mialatt gondolataim elkalandoznak a messze keleten, madárként repdesve a rég nem látott tájak felett, ijedten üzöm el a hallgatás tornyainak a tájékáról. Tovább innen, a művészet, a költészet tartózkodási helyeire, amikben ez a vidék olyan gazdag.

GOVORKOVICH JÁNOS

SZIBÉRIAI EXPRESSZEL SZOVJETÁZSIÁN KERESZTÜL

Sok leírást olvashattunk már az amerikai kontinenst keresztülszelő vasutakról, amelyek az Atlanti-Óceánt összekötik a Csendes-Óceánnal: arról a nagyszerű lukszusról és kényelemről, amely jellemző sajátsága a kanadai és északamerikai expresszvonatnak, ahol könyvtár, fürdőszoba, borbély, gép- és gyorsírókisasszony áll az utasok rendelkezésére. Bezzeg ma, amikor a szovjetek hatalmi rendszere messze keletre előretört, a transzázsiai expresszvonaton való utazás élményei vadság és kalandosság szempontjából messze túlszárnyalják az amerikai utazásokat az egykori „vad nyugat" felé.

Amerika keresztülutazása négy napot vesz igénybe, a leggyorsabb szibériai expresszvonatnak legalább tiz napra van szüksége, hogy Moszkvából Vladivosztokot elérje. A szibériai utazás azonban nemcsak időtartamával győzi le a transzamerikait, hanem kalandosságával is, amit a kommunista uralomnak köszönhetni.

A szibériai expresszvonat kiállítása nagyon egyszerű. Néhány régebbi tipusú nemzetközi hálókocsit kapcsolnak össze és közben az ugyancsak elavult formáju étkezőt. A szerelvények még mind a háboruelőtti világból származnak és bizony azóta a legszükségesebb javításokat sem végezték el rajtuk. Ha át akarsz menni hálókocsibeli helyedről az étkezőbe, össze kell szedni minden erődet, hogy az egyik kocsiból a másikba való átkeléskor megbirkózz a heves hideg széllel, avagy hóviharral, amely az összeszakadozott, rosszul kapcsolódó harmónikafolyosókon vígan keresztülsüvölt. Ha azután sikeresen kikötöttél az étkezőkocsiban, új színjáték kezdődik, mert teljesen a szerencse dolga, hogy ott milyen élelmikészlettel rendelkeznek. Ha a szakács ügyes volt és az indulásnál, vagy útközben meghódított egy borjúcombot vagy disznóhús darabot, nincs semmi baj, vagy esetleg konzervhús akad, amit némi zöldséggel, szósszal szervíroznak, s ebben az esetben az ellátás megüti a középminőségű étkező nivóját. Előfordult velem azonban már többször az az eset is, amikor az étkezőkocsi csomagtartói véges-végig tökkel voltak dekorálva és ez a tök és némi túlérett mustár volt az egyetlen étlap az egész útvonalon.

Ebből a bizonytalanságból keletkezik a vonat bensejének karakterisztikus képe. Azok az utasok, akik az utat már többször megtapasztalták, minden tekintetben ellátják magukat élelmiszerrel az egész tíz napos vagy két hetes útra és az élelmiszercsomagolásnak és fölszerelésnek a legkülönösebb példáiban válogathatunk.

Ime, ott ül két Kinába utazó angol hölgy. Naponta háromszor kutatják keresztül-kasul élelmiszerkosarukat, megterítik a kis csapóasztalt és oly bőséges étkezést csapnak, mintha nem is éhező országon utaznának keresztül. Amott egy másik honfitársuk üldögél, célja Sanghái, ahol az angol főiskola tanára. Kevésbbé tartja be az illemszabályokat, fölszerelése a vadászexpedíciókat utánozza és az ételeket hátzsákjából minden teketória nélkül egyenesen a szájába tömi, ennek befejeztével kis

angol pipájából bodor füstfelhőket ereget. Tegnap például féltucat színes selyemruhás kinai szállott be hozzánk, köztük az egyik fiatal férj nejével és kis fiacskájával. Turkesztánból jöttek valamelyik kinai postaállomásról és szabadságuk eltöltésére utaztak haza. Itt ül még mindig sápadtan egy richmondi angol hölgy, aki Tiencsinig utazik; tegnap teljesen földulták kedélyét, amikor arról értesült, hogy éjjelre hálószakaszába férfiutas kerül társnak, még hozzá japáni! A hisztérikus siránkozás azonban mind nem használt, honfitársainak intervenciói is hatástalanok maradtak, mert hát vonatunk exterritorialitása mégsem egészen tökéletes és itt is keresztülhajszolják azt a szovjetdogmát, hogy a nemek elkülönítésére a régi világban túl nagy súlyt helyeztek és csak polgári erkölcsű előitélet a hálókocsikat női és férfiszakaszokra osztani!

Találgathatjuk, hogy ki lehet az a három gentleman, aki háromnaponkint borotválkozik, különben azonban föltünően kerülik a föltünést. Véleményem szerint a G. P. U. félhivatalos segédei, akiket ebbe a külföldi fészkecskébe helyeztek szimatolás céljából. Egyelőre mindez még csak sejtelem, bizonyságot akkor szerzek majd, ha egyikük beszédbe elegyedik velem és bizalmasan megsúgja, hogy a szovjetrendszernek legkésőbb két éven belül pusztulnia kell...

Azokon az állomásokon, ahol mozdonyt cserélnek, rendesen húsz percnyi a várakozás. Éppen most indultunk el egy ilyen állomásról. A sanghâji professzor felugrik a mozgó vonatra, kezében diadalmasan tart egy egész sült tyúkot. Minden nagyobb állomáson vannak ugyanis elárúsító bódék; hosszú, legnagyobbrészt deszkatákolmány valamennyi, amelyek még alig két éve is zsúfolásig tömve voltak az ország terményével és megehető kincsével. Ma a legjobb esetben néhány darab sajtot kínálgatnak a parasztasszonyok, akik számos mérföldet gyalogoltak a félreeső falvakból a nagy vasutig és várnak sokszor két napig is az expresszvonatra, hogy a húszperces tartózkodási idő alatt néhány utast kiszolgálhassanak. Mert elég gyakori eset, hogy ez a szovjet luxusvonat több napos késéssel éri el állomásait és a végcélt.

Meg ne kíséreljük ezt a pusztaságokon való végtelen utazást összehasonlítani az amerikai kontinens átutazásával. Nincs az a préri, vagy amerikai homoksivatag, amely olyan egyhangú volna, mint az orosz síkság. És ne feledjük, hogy olyan országban utazunk, amelyben most a legmerészebb szocialista műtéteket próbálják ki. Erről különben sem feledkezhetünk meg, — mindenfelé szemünkbe akadnak a semmiből kimeredő vasállványok, épületek, amelyekről pár évvel ezelőtt még álmodni sem mert senki.

Ezideig mindössze még csak egyetlen személyvonattal találkoztunk. A félig nyitott ajtókon, ablakokon keresztül egymás hegye-hátára zsúfolt embertömeg a csomagok fantasztikus sáncai között. Ne panaszkodj tehát a luxusvonat hiányos fölszerelése miatt. Gondolj arra az országra, amelyen keresztülvisz utad, gondolj a személyvonatok embertömegeire és arra a csípős bűzre, amely ízelítőül onnan a kitérő állomáson kiárad. Ez a személyvonat az éjjeli menedékhelyhez hasonlatos alkotmány, amelyet egész Oroszországban szinte hivatalosan „Maxim Gorkij"-nak neveznek.

A kíváncsi utas, aki a transszibériai expresszen dánok, angolok és néhány előkelő sárga társaságban utazik, talán több tapasztalatot gyüjt-

hetne az ország és népének küzdelmeiről és vergődéséről, ha a „Maxim Gorkij"-on indulna útnak, azonban ez az utazás nem tíz, hanem talán éppen kétszer annyi ideig tartana, mint a szovjet luxusgyorsnak nevezett járművén.

RUNDT ARTHUR

MAGYAR KÖNYVEKRŐL

ÜNNEPI KÖNYV

A Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság kiadása, Marosvásárhely.

Ilyen címen adta ki az erdélyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság félszázéves jubileuma alkalmával díszes almanachját. Gyönyörű seregszemle ez a könyv az erdélyi irodalom felett, amelynek legjobb nevei szólanak az olvasóhoz. Nem is lehet külön méltatni az egyes írók munkásságát, hiszen több mint hetven, különböző irással kellene foglalkoznunk. Így egy csokorba fűzve a válogatott cikkeket, dokumentálja a könyv, hogy milyen pezsgő élet, mélyen szántó munka folyik a Királyhágón túl élő magyar testvéreinknél, akik a kultura fegyvereivel vívják ki maguk számára az elismerést. Nem tagadhatjuk, hogy némi szomorúsággal is szemléljük azt a céltudatos, okos, művészeti és tudományos életünk számos ágára kiterjeszkedő tevékenységet, mert eszünkbe jut a magunk szegénysége.

ELEK LÁSZLÓ

KÜLFÖLDI KÖNYVEKRŐL

ÉLET A CSILLAGOKBAN!

Desiderius Papp munkája.

„Was lebt auf den Sternen?" Amalthea, Wien.

Sem hősmondák, sem hagyományos mesék, sem töredező, régi dalok nem beszélnek arról, hogy a földünkön kívüli világürben bolyongó csillagokon élő lények hogyan néznek ki, van-e szivük, vérük s eljő-e valaha az az idő, amikor a rakéták kisérlete, a hullámok rezgésének továbbvitele elközelítenek bennünket ezekhez a élő lényekhez. Ahogyan a tudomány kihámozta és megdönthetetlenül bebizonyította, hogy a Föld, ez a Nap körül keringő bolygó, 2,000,000.000 évnél hosszabb idő óta él külön életet, éppen úgy el kell következnie annak az időnek is, amikor az Ember a Hold kráterei körül rajló rovarszerű teremtményekben, a Mars csodálatos értelmiségű óriási, szinte állatokhoz hasonlítható lakóiban az életnek ugyanazt a nagyszerű megnyilvánulását fedezi föl, amely a világra jövő pöttömnyi ember első hangocskájából, tehetetlen egyhangú sírásából kirezdül. A mai emberi képzeletnek még kissé nehéz ezt az időt, talán újabb millió éveket, felfogni és ha az élet nagy kutatói: Bölsche vagy korábban

Darwin fel is állították a tételt az eddig még ismeretlen csillag által megtermékenyült Földről, — tehát éppen így a Földről elszabaduló egyetlen bacilluscsiráról is, amely egy teljesen életnélküli világtestre átfuvódva, ott évmilliók során lassú, fokozatos fejlődéssel az állat- és növényvilág csodás teljességét termékenyítheti ki, — nincs tudós, aki az Eoanthropust, a Hajnal Emberét merné a mai ember első, közvetlen őséül deklarálni.

Desiderius Papp könyve szervesen belekapcsolódik a világür kutatásaiból eddig adott nagyszerű munkákba és amikor Darwin meg Bölsche nevét leírtuk, valahogy mögöttük képzeltük a nagy mesemondók: Jules Verne és H. G. Wells nemessé érett művészetét is, amelyből egy csipetnyi itt van ebben az új könyvben. Mert a világür története ez, amelyet egyfolytában kell végigolvasni, mint egy regényt, hogy azután a bonyolult részletekben külön elmélyedve, megszerezhessük belőle azt a széles áttekintést, amely nélkülözhetetlen kerete azoknak a töredékes fogalmaknak, amelyekkel eddig a csillagok világairól rendelkeztünk. Az író mintha a kaliforniai Mount-Wilson csillagvizsgálónak száz centiméteres átmérőjű messzelátóján át mutatná be a csillagok világát, hatvanöt évig tartó expresszvonat útban jelöli meg a Hold és a Mars közötti óriási távolságot s a bolygóvilág királynőjének, a Napnak, hőfokát 6000 fok Celsiusra becsüli. Amikor azután a csillagvilág nagyobb állomásainak egymástól való elhelyezkedését megmagyarázta, a Földnek, ennek az emberi csillagnak, nagy misztériumát fedi föl, az öregedő Föld misztériumát, amint a távolodó Nap enyhülő tüzében, a Hold lassuló rohanásában, az első tengerek vize zúdul a Földre és a csupaszon meredező sziklák: pala-, mész-, homokkőrétegeiből az élet ébredésének első nyomai törnek föl. Gruithuisen tanár Hold kutatásaiból, a holdkráterek körül sáncszerűen húzódó falaknak képéből Desiderius Papp fantáziája már benépesíti a Holdat, hogy Josef Tenglernek a tudomány és a képzelet kettősségéből adott illusztrációival tegye a Hold szomorú életjelenségét hihetővé. S feltárulnak előttünk a Vénus erdőségei, a Merkur örök jéghegyei és tüzes naptól kiégett szörnyű pusztaságai, a Mars csatornái, amelyek a nagy Herschel szerint a második „Föld" létezésére mutatnak s amelyet a képzelet a csatornák kereszteződésénél, fantasztikusan grandiózus városokkal népesít be.

Otto Hauser ősember kutatásai, Flammarionnak a csillagvilágról adott könyvei és Raoul Francé növénybiológiája kelnek friss, uj életre Desiderius Papp valóság és költészet között dinamikus lendületűvé szélesedő nagy munkájából, hogy a rakéták útján segítse előre a Földön túl élők társadalmának a Világürben való felismerését.

KÁZMÉR ERNŐ

EUGEN D'ALBERTRŐL.

Wilhelm Raupp könyve.

Koehler és Amelang, Leipzig kiadása.

Egy művész és egy ember sorsa („Ein Künstler und Menschenschicksal") az alcíme Wilhelm Raupp lelkesülő, d'Albert hírnevéért harcoló könyvének, amelynek lapjairól valóban egy művész és egy ember sorsa

tükröződik elénk, olyané, aki hosszú életét hangszerek, hangok mellett töltvén, mindíg halálos komolyan vette a muzsikát, amiből azonban osztatlan, zavartalan örömei, napsugaras tavaszai soha sem voltak. Pedig d'Albert a legnagyobbak közül való. Liszt mesteriskolájából ívelődött át ez a francia eredetű, skóciai születésű nagyszerű pianista, hogy a vele, Richard Strausszal és Arnold Schönberggel megindult individuális, kompozicionális új német zene, amely még igen sokban a lezajlott wagneri kor eredményeiben cövekelt, a XIX. századvégi leromlott polgári zene romantikus tévelygéseiből az új mesterek kollektivizmusának problémáit vigye diadalra. S amíg Richard Strauss a wagner-beethoveni törekvések újjáértelmezéséből, olasz reminiscenciákból írja heroikus szimfoniáit, Schönberg pedig a tudatalattiságban keresi az expresszionizmussal rokon, szabados, sokszor hisztériás zenei kifejezését, addig d'Albert rengeteg dalából, koncertdarabjaiból, húsz operájából (ne csodálkozzunk: a „Hegyek alján" komponistája husz operát írt) egy hosszú, termékeny élet és a társadalmi, művészi evolucióját, alkonyát lihegő Európa szellemiségének minden változata kiütközik. Első opuszaiban Bach emberfölötti, szinte örök harmóniája hatására döbben, dalaiban, kisebb kórusaiban Liszt lelkiségének színes effektusai érződnek és az induló operák Bayreuth stílusából vergődnek a „Hegyek alján"-ig, amelyben az olasz lirai zene legsajátosabb átélése az, ami ezt a d'Albert operát mindíg frisseségben, lendületes szépségben tartja. A későbbi operák már a részletművészetek, a formakeresések építő energiáiban enerválódnak, a „Halott szemek" („Die toten Augen") drámaiságában még egyszer fellobbannak a „Hegyek alján"-ban adott tömör, széles, sokszor nyers hangképek ősi mototoniái, de a „Fekete orchideák" postimpresszionizmusa, ami az erosi fülledtségű foxtrottizmussal, Krenek „Jonny"-ja pendantjául az expresszionizmus meredélyére akar feljutni, már csak emberi dokumentum a folyton újat adni akaró, hetvenedik évéhez közelálló mester törekvéseihez, aki a letünő évtizedek zenei életében, művein túl, a legnagyobb pianista is volt.

Wilhelm Raupp hűséges, a szeretettől kissé szubjektiválódó könyve csodálattal áll d'Albert lendületes, nagy tehetsége mellé, akinek nem is annyira művészi kiegyensúlyozottságát becsüli túl, de igaz érveléssel láttatja duzzadó energiáját, szabadságát, bátorságát, művészi, emberi erejét, amely az egész világ koncerttermein, hat boldogtalan házasságon át végre pihenni tér, délre, a felsőolasz tavak mellé, ahonnan azelőtt rövid pihenőiből a koncerttermek zongoráihoz, az operák karmesteri pálcáihoz vissza visza sietett. Több, mint száz kompozició, átdolgozás, húsz opera és hét házasság... tehát: alkotás, önemésztő láz, ez volt d'Albert élete, Raupp könyve után nehéz tehát elhinni, hogy mindennek vége szakadt. D'Albert energiája törhetetlen, idő nem gyöngítheti és talán a legnagyobb meglepetésre most készül, hogy lebukó napja megtérő harmóniájából új muzsikát szőjjön a nyughatatlan ma számára. Majdnem hetven év keservesen nehéz kövéből épült fel d'Albert élete, amely olyan, mint egy rendithetetlen dóm. Szimfónia zúg ebben a dómban: a munka, a szerelem, az ember és a föld egymás mellé kötöttségének szimfóniája, amelynek megmámorosodott üteméből nem sírhat a lemondás adagiója.

KÁZMÉR ERNŐ

EGY ÓRA ÉPÍTÉSZET!

Adolf Behne tanulmánya.

Dr. Fritz Wedekind und Co., Stuttgart kiadása.

Mindenütt Európában egy céltudatos, jó elgondolású, nagy küzdelem van teljes kifejlésében és ez a küzdelem annak a nagy adósságnak törlesztésére irányul, amit a háborús évek abnormális viszonyai hagytak a háború utáni elszegényedett társadalomra. A háborúból hazatérők, az új tűzhelyet alapítók ezrei maradtak lakás nélkül és a gazdasági élet mai viszonyai ellenére is jóleső, megnyugtató dolog tudni azt, hogy a lakásinség kezd megoldásig érni, mert a szociális gondosság fedelet emel a hajléknélküli családok fölé. A bécsi községi lakásépítő akció, a stuttgarti „Weissenhofsiedlung", Berlin és Frankfurt perifériális építkezési programmja, a franciaországi Loucheur akció, valamint az angol kormány szubvenciójából épülő új kertvárosok mind-mind dokumentumai annak, hogy a lakásprodukció túlhaladja azt a határvonalat, amelyet a lakásínség húzott meg és ha ez a küzdelem az új építészeti stílus, a „Zweckbau" jelszavának mérnöki, valamint művészeti szempontbóli teljes diadalát eredményezné, úgy a jövő feladatából az építészetre már nem sok hárulhatna.

Adolf Behne, az építészet nagynevű esztétikusa, „Egy óra építészet!" („Eine Stunde Architektur!") című kis könyvében azt próbálja bizonyítani, hogy a társadalmi fejlődés, a szociális jólét eddig soha sem tartott párhuzamot a lakással és ha évszázadokon át mindig is építettek, újabb meg újabb építészeti stílustörekvések alakultak, a mult lakása mégsem volt jó lakás. A tér és az emberek a térbe való harmónikus beleilleszkedése között sem technikai, sem organikus, sem lelki kapcsolat nem volt, inkább a piramisok, a nagy fejedelmek temetkező helyei jeleztek valamit az architektúra el nem nyomható törekvéseiből, de élő ember számára sem kényelmes, sem célszerű lakás nem adódott. A lovagvárak és Le Corbusier törekvései között lezajló építészeti stílusforradalmak teljes történetét adja Adolf Behne kézikönyvnek szánt kis tanulmánya, amely gazdag, illusztrativ anyaga segítségével a „Neue Sachlichkeit" irodalmának jelent olyan értéket, mely túl művészettörténelmi jelentőségén, gyakorlati útmutató szakembernek, laikusnak, építtetőnek, lakónak, aki a világvárosok túlzsúfolt centrumainak malterkaszárnyaiból Max Taut kis házaiba menekül. Adolf Loost még húsz évvel ezelőtt kinevették, Ernst Maynak, Frankfurt városépítészének, az orosz szovjet a lakásépítészet érdekében korlátlan hatalmat adott és a stuttgarti „Weissenhofsiedlung"-nak világszerte ismert irodalma van. Az új építészet megvalósuló álmának teljes kompendiuma, a termékeny fantáziából megdönthetetlenül kiformálódó új stílus fejlődéstörténete Adolf Behne kis könyve, amely azoknak a törekvéseknek szolgáltat kései, mégsem elkésett igazságot, amely törekvések a XX. század emberének méltó, új otthont nyújtanak.

KÁZMÉR ERNŐ

A KONZERVATIVIZMUS ÉS LIBERALIZMUS*)

Az a harmónia, amit az igazság érvényesülése az emberi együttélésben biztosít, éppen az emberi életviszonyok folytonos alakulása által nem egyformán keletkezik és marad fenn. A társas együttélés harmóniája egyszer az összesség javának előmozdítása által éretik el, másszor az egyén javának előmozdítása által. Igy korszakonként két irányelv szerint rendeződik a társas együttélés. Majd a konzervativ, majd a liberális elv szerint.

A konzervativizmus az emberi együttélés harmóniáját az egyénnek az összesség alá való vetésével véli elérni. A liberalizmus viszont az együttélés harmóniáját az egyén érdekeinek mind teljesebb kielégítésével és az összességnek az egyén szolgálatára való rendelésével.

A konzervativ elv az emberek közt az együttműködés biztosítása érdekében kivánja kiépíteni az intézményeket. A liberális elv szerint az egyesek csak annyiban vettetnek alá az együttműködést biztosító korlátozásoknak és kényszernek, amennyiben azt a siker és az eredmény szükségképpen megkivánja.

A konzervativ elv mindíg az összességből indul ki, az összesség alkatrészének, az emberek együttműködésének rendjére van tekintettel. A konzervativizmus azt akarja, hogy az együttélésnek minden tagja nemzeti irányban haladjon, nemzeti szellemben cselekedjék, rendelje magát alá a nemzeti érdekeknek, hozzon áldozatokat annak függetlenségéért, fejlődéséért, hatalmasabbá válásáért.

A liberális elv úgy rendezi az összességet, hogy a nemzeten belül is az egyénnek megmaradjon a maga külön léte, külön önálló kezdeményezési lehetősége.

A konzervativ irány kedvez az egyéni vezetésnek, a kiválóságok érvényesülésének. A liberális irány mindíg tömegekkel dolgozik, az emberek minél nagyobb számának kivánván szabad érvényesülést biztosítani az államban.

Míg a konzervativizmus szerint a döntés egy vagy néhány felelős embernél van, a liberalizmus szerint minél több embernek résztvétele szükséges az állami akarat megállapításához. A liberalizmust jellemzi a többség útján való határozat.

A szabadság és egyenlőség eszméi módosultan érvényesülnek a két rendező elv szerint.

A konzervativizmusban az egyén politikai szabadsága korlátok közzé szoríttatik s csak addig terjed, míg az összesség érdekei nincsenek általa veszélyeztetve. A liberalizmus az egyén politikai szabadságának teljes érvényesülését viszi keresztül, mert az egyén érdekeinek kielégítését előbbre valónak tartja, mint az összességét.

Az egyenlőség a konzervativizmus szerint nem vezethet a kultúrnívó

*) Mutatvány a szerzőnek Politika. I. címen megjelent legujabb könyvéből.

leszállításához, hanem csak addig, míg az emberek közötti különbözőség azt megengedi. A liberalizmusban megvan a tendencia a társadalom atomizálására, egyenlő egyedekre való bontására.

Az ellentét a konzervativ és liberális irány között abban áll, hogy mindegyikhez más érdek-körű emberek csatlakoznak. Azok, akik vezető szerephez jutottak, akik olyan munkát végeznek, amely mások vezetésében áll, tehát akik hatalmon vannak, azoknak magánérdeke az, hogy a közület adott összefüggése, adott rendje biztosíttassék, mert ezáltal az ő uralmi helyzetük is biztosítva van. A liberalizmus hívei azok, akiknek az az érdeke, hogy ők is érvényesülhessenek. Ezért minden ember érvényesülését követelik.

Így két érdekcsoport keletkezik, az egyik a vezetők csoportja, a másik azoké, akik a vezetésben részt kívánnak venni s az egyesek jobb megélhetésének, könnyebb élet lehetőségeinek biztosítására törekszenek s ezért a vagyonmegoszlás megváltoztatását, a szellemi javak egyforma megszerezhetését, a szabad kereskedelmet stb. kívánják.

A konzervativ és liberális elv, minthogy mindegyik az egyéni léleknek egy-egy oldalát érvényesíti az államban, egyformán értékesek. A konzervativizmus az emberi léleknek az összességet tekintő alkatelemének felel meg. A liberalizmus az egyéni léleknek önmagára tekintő alkatelemeit honorálja. Mégis a két elv egyszerre nem érvényesülhetvén, vannak az állami életnek korszakai, mikor az egyik értékesebb hatású, mint a másik. A történelem adott korszakában meg is tudjuk határozni, hogy a konzervativ, vagy a liberális irány túlsúlyára van-e szükség. Az ugyanis pontosan megállapítható, hogy mikor kell egy nemzetet úgy erősíteni, hogy tagjai áldozatok hozatalával járuljanak ahhoz hozzá, s mikor kell egy nemzetet úgy erősíteni, hogy tagjainak minél nagyobb szabadsága biztosításával éressék el ugyanez a cél.

Mindkét irány elveszíti azonban létjogosultságát, ha nem az összesség érdekében hatnak. Amint a konzervativ irány többé nem az összesség érdekében dolgozik, hanem csak azoknak az érdekében, akiknek kezében van a vezetés, úgy *reakcióvá* válik. Ebben az esetben a konzervativizmus a meglévő állapotot kívánja fenntartani, mert az a vezetők érdekének megfelel, az akkor létező rend a közület vezetőinek kedvez.

Viszont a liberalizmus, ha az egyént túlságosan előtérbe tolja, s az összességben az egyén érvényesülését úgy viszi keresztül, hogy minden tekintélyt figyelmen kívül hagy, ha a műveletlenebb, képzetlenebb emberek csoportja ragadja magához a hatalmat, akkor a liberalizmusból *radikalizmus* lesz. A liberalizmus irányát az teszi elfajulttá, hogy egyes emberek arra való képesség nélkül akarnak vezető állásokba jutni, minden tanulás, képzettség nélkül akarnak vezetni.

Míg a konzervativizmus és liberalizmus egyformán helyes berendezési lehetőségei a társas együttélésnek, addig elfajulásaik pusztítóan hatnak.

A konzervativizmus és liberalizmus irányát nem szabad két ellentétes irányként felfogni. Különben küzdelmük elpusztíthatja az államot. Elfajulásaik azonban föltétlenül romboló természetűek. A radikalizmus felforgató tendenciája, vagy a reakció maradisága, sohasem lehet az összesség érdekében álló.

A konzervativ és liberális elnevezés a mult század elején terjedt el. Angliában a Tory-párt az őse a konzervativ elnevezésnek és a Whig-párt a liberálisnak. A Tory elnevezés a jogtalannak kijelentett ír katholikusok csúfneve volt. A Stuart-házzal tartó udvari pártot nevezték el róluk, miután a Stuart-ház katholikus akart maradni az angol trónon is. A Whig-ek eredetileg lázadó skót presbiteriánusok voltak. Később így hívták az udvartól független megyei pártot. Eléggé lassan ment, amíg a konzervatív és liberális elnevezés átment az angol szó használatba. A Tory-párt előbb reform-párt nevet vette föl, míg eljutott a konzervativ elnevezésig. A Whig-párt viszont a liberális nevet annak köszönhi, mert hívei a szabadkereskedelem elvének voltak a pártolói.

Franciaországban sem volt ismeretes a konzervativ és liberális elnevezés egészen a mult század elejéig. Nem a francia forradalom termékei azok. Inkább annak leverése után a konzulátus alatt kezdik mondogatni, hogy a forradalmárok egészen szabadok, *„liber"* akartak lenni, míg a konzulátus hívei csak kicsit szabadok, *„liberál"* kívánnak lenni.

Spanyolországban, amikor VII. Ferdinánd a franciák kiüzése után megdönti az 1812-iki alkotmányt, hiveit abszolutistáknak, ellenzékét pedig *liberales*-eknek nevezték. Az egész Európa felfigyelt ekkor a spanyol liberálisok küzdelmére, ami nagy mértékben járult hozzá a liberális elnevezés elterjedéséhez, mint az abszolutizmus ellen küzdők megjelöléséhez.

A magyar liberalizmus a magyar nemesség nagyszerű áldozatkészségéből virágzott ki, a jobbágyfelszabadítás s az 1848-iki törvények formájában. Ezután azonban csakhamar fölvetődött a nagy kérdés, miképpen lehet szabad olyan nemzet, amely nem tud erős lenni? *Asbóth* János kritikája szerint az 1820/1830.-as évek liberális szelleme Magyarországon odavezetett, hogy „a szabadság, melyet létesítettek, nem az erőteljes cserhez, hanem azokhoz a német szabadságfákhoz hasonlított, amelyek zöldek és cifrák ugyan, de mivel csak amúgy vannak a földbe leszúrva, gyökerük pedig nincsen, hervadnak másnap és felfordulnak harmadnap." A magyar konzervativizmus a nemzet erősítésének föltétele alá rendelt minden törekvést. Annál is inkább, mert az Ausztriával való közjogi kapcsolatban csak erős magyar nemzet állhatott helyt. A legjobban rágalmazott párt a világon a magyar konzervativek pártja volt e miatt. Hogy ma is rossz csengése van a liberális szónak Magyarországon, annak az az oka, hogy liberálisoknak nevezik magukat ott a vallástalanok, a szabadgondolkodók, akik előtt a vallás és a nemzeti gondolat csak üres frázis.

„A liberális irány", állapította meg *Concha* Győző, „erkölcsileg akkor áll magasabban, mint a konzervativ, ha annak maguk a felsőbbrendűek a zászlóvivői, mert ekkor önérdekük ellen cselekszenek, mert ekkor nem az érdek, hanem a szeretet a rugója a cselekvésüknek."

KRISZTICS SÁNDOR

Nem vagyok a tied

Jó volna tied lenni,
egészen, végtelenül,
nehéz, súlyos férfilétem terhét
kicsiny, fehér kezedbe lehelyezni

Odaadni magam egészen,
nem tudni semmit,
nem ismerni senkit,
naponta fürödni szerelmed márványmedencéjében,
mindennap feltámadni benned
s lelked hófehér havában
egészségesre mosni a lelkem.

De, jaj, nem birom.
Agyam poklában istengyújtotta tűzben
égnek, jajgatnak
a népek, a népem,
a hazám,
a falum
és rémesen látok
nyomort, betegséget, tébolyt, ragályt,
gyötrődő, törött embereket,
embereket, embereket
s meleg szobában ha puha öledbe hajtom a fejem,
fülembe sír a nyomorgók hideg, éhes, förtelmes piszka.
Átkozott vagyok,
mert süketek, vakok, gondtalanok között
látok, hallok, gondolkozom,
őrülten, megszállottan futkosok közöttük
s minden, minden hiába
és vár az öled, a szived,
puha kezed,
hogy elringass, elpihentess,
és nem tudom adni magam,
nem tudom adni magam,
nem, nem,
nem vagyok a tied.

BÓLYA LAJOS

TISZAMENTI MÁJUS . . .

Az én földem.

A nap tömören, forrón öleli a mezőt: a levegő reszket az ölelés forróságától a smaragdszőnyeg fölött. Az ember lépése elsúlyosodik a májusi mezőn: az élet vad vajudása erejétől.

És az egész mező egy gondolatot dalol: nézzétek, én vagyok az igazság, én: a kalászok, a csillagszemű kis krumplivirág — gyümölcsbe súlyosodó bizonyosság! Igen, itt van az élet valóságának minden bizonyossága, — ideálokba lendülő igenlése!

Május a nagy megtermékenyülés, a hívések-hitek hónapja. Minden út idevezet: a májusi mező — igéret! Szép, meleg, biztató: anyás — megható.

A kis répapalánta mellett emberek térdepelnek... Így, ahogy megláttam: valami nagy melegség rázott meg. Szép volt ez a kép: ilyen meggyőző imát még nem olvastam, mint ez a térdepelő munka volt itt...

*

— Adjon Isten! Nézze, — szólt az ember és levett kalapjával körülköszöntötte a vajudó határt.

— Adjon Isten! — feleltem erre a csodálatos köszöntésre.

— Nézze, csak nézze — s mint aki belefáradt ebbe a rengeteg mondanivalóba: a föld, az ég s a mag ennyi végtelen életébe, földben fürösztött kezével megtörölte vére gyöngymagjaival ékesített homlokát...

Igen, megértettem: a föld és az ember él itt együtt...

— Május! — suttogtam.

Az ember így felelt:

— Most dől el minden... itt!

Igen, meggyőzött: most dől el minden! És egy könnyű mosoly suhant át arcomon: mert egy negyedórával ezelőtt én újságot olvastam bent a faluban és állítóan szalónok mélyén egy-két nagy ember most dönti el a világ sorsát!

— Eső kéne! — nézett föl az égre az ember, arcán mély aggódással. — De azért: hála Isten!...

Az: eső... néztem föl én is az égre, mert a szavai olyan könnyűek, derültek voltak, mint az ég.

A nap is ragyogott... Biztunk!

*

Vidám, kiadós lánykacagás ömlött felénk...

— A Jani nem bírja tovább!

— A Jani? — kiáltott fel a gazda.

Két lány tömzsi kis emberkét vezet hozzánk, kinek kalapja mélyen a szemére van lehúzva.

— No, Jani, elhagyott a kapa? — évődik vele a gazda.

A fiú fölemeli napsütötte arcát, amelyen most nagyszemű könnyek gördülnek végig. Nem felel, de olyan kérőn néz a gazdájára, hogy az nem bír a mosollyal és harsány, egészséges nevetésbe kezd.

— No, Jani, hiába kötötted az ebet a karóhoz? Most már mi lesz a napszámmal? Még csak öt óra, ez még nem egész napszám!

A fiú még jobban rákezd, most már zokogás rázza.

— No — no... Miféle legény vagy? Ejnye, — teszi hozzá, — de megszomjaztam! Szaladj a boros pincéhez, hozz egy korsóval — és a szemével inti az irányt, — oda le a Tiszához!

És Jani erre a szóra úgy abbahagyta a sírást, mintha nem is ő lett volna az, akit a lányok szégyenszemre kiemeltek a sorból, mert nem bírta velük az iramot, ami itt igen nagy szégyen férfiemberre, már pedig a Jani az... Fut, ahogy csak rövid lábaitól telik, le, arra, ahol a Tisza ezüstös vize csillog és még nincs ott, mikor már fütyöl.

Ilyenkor kell leginkább vigyázni az ilyen kis legénykére, mert ha most kudarcot vall, akkor nem lesz belőle ember.

Megértettem. Azt tartja: a munkaokozta sebet csak munkával lehet gyógyítani.

— Szegény gyerek a Jani, — teszi még hozzá a gazda.

Más szóval: a munka mindene és ezt nem szabad elvenni tőle!

Tanulni lehet ettől az embertől.

De már itt is van a Jani, nyújtja a korsót.

A gazda iszik; Jani nem veszi le a szemét a korsóról, a gazda arcára nem mer nézni és amikor az a korsót visszaadja neki, — Jani arcát mély pirosság lepi el: a lelkén ég valami, nagyon.

— No, — mondja a gazda.

— Visszamehetek? — csuklik ki a szó Janiból s a szemére homály borul... Aztán arra fordul, ahol a sor abbamaradt: az ő sora... Egy kis kapa árván, fölfelé fordult éllel fekszik a sor mellett. Jani is olyan árvának érzi magát a kapája nélkül.

De jó volna visszamenni! És este a többiekkel együtt dalolva menni haza a faluba s amint a falú felé néz, még árvábbnak látja magát... Megrándul az arca...

A gazda eddig szótlanul nézte, de most hirtelen beleszól Jani drámájába:

— Siess, hátha még eléred őket!

Egy madár röppent fel a földről...

Vagy Jani májusa lendült az ég felé?

*

A falú... Az ott: a mező felett... két templomtorony mutat fel a végtelenségre, arra az egyetlen, szépséges, derült kékségre.

Mit keresek én most ott fent?

Semmit és mindent! Azt a jóságos boldogságot röpítem oda, ami most bennem él!

— Dicsértessék!...

— Dicsértessék!...

Szól az egyik harang, felel a másik!

És a földről kis csoportok indulnak a falú felé.

Az öreg szüle már készíti a vacsorát és az apróság örvendőn néz a tűzbe... Szalonna sül, tészta pirul, fől a krumpli — vagy árván szomorkodik a kenyér...

A sereg egyre közelebb jő a faluhoz, kicsi házaihoz, ahova élete köti. Négy fal, földből verve: kicsi szoba, kisebb konyha; de itt születtek, itt múlik el az ifjúság és itt pihennek a kedvencek, azon az oltárnyi kis dombon a fakeresztecskék alatt.

Ennyi itt az élet külső formája, de ami ezen belül van, az tömör élet: kemény, keserves küzdés!

*

Este van. Kihunynak a kis ablakocskák, oltogatják a lángot.

Messze, valahol a falu szélén énekelnek legények — lányok, hol vidámian, hol szomorúan: az ifjúság örök májusa játszik velük és ők odaadják magukat az örök tűznek... Már csak ez a tűz világol az ébrenlevőknek.

A Tisza is a falú alatt, mint egy vonagló kar fonódik a mezők közé... A csillagok kacagnak, a mezőn sejtelmes rezgés suhan át és az örök sejtés szent órájában testté lesz a vágy...

És a Magvető álmodik...

KRISTÁLY ISTVÁN

Távirat

Merev póznák, hideg drót köztük,
Vakitón csillog a porcellán.
Az országút csak egyre terjed,
Nem fogy az oszlop, nem fogy a drót sem,
A végtelenbe nyúl talán.

A szél zenél, ló, autó, vágtat,
Sárba mélyed a gyors kerék.
A nap bukik, a nap föltámad.
Rendje van az oszlopok közt
Terpeszkedő egyhangúságnak.

Az emberek állnak így sorba.
Testük a pózna, karjuk a drót.
És hiven adják le egymásnak
Apákon, fiún, unokákon
Át az egyszer hallott szót.

Hosszú a lánc, a folytonosság,
Tudás és vágy meg nem szakad;
A drótokon az élet játszik,
A csók, írás, harc, megbocsátás
Szalad mint örök távirat.

TAMÁS LAJOS

Mustrálgatva néztem a többi gyereket. Melyiknek különb az enyémnél a ruhája, táskája, jobb a tízóraija.

Egy napon édesanyám forgatta tavalyi télikabátomat, melyet már kinőttem.

— Toldunk hozzá lent is, az újján is egy kis bársonyt, — mondta — s még idén jó lesz.

Nagyon haragudott, hogy ezen pityeregni kezdtem.

— Sose voltál olyan hiú! Most, hogy már iskolába jársz, nagy lány vagy, most lesz belőled hiú kis majom.

Szenvedtem az első napokban, hogy ezt a toldott kabátkát hordtam. Azt hittem, mindenki látja, hogy toldva van s mindenki lenéz. De szólni nem mertem. Anyám napok óta szomorú volt. Kinézett néha az ablakon s mondta:

— Folyton esik és milyen hideg van már! — s a szemei megteltek könnyel.

Apától két hétig nem jött levél.

Egyszer Gyuri szaladt fel egy rózsaszín lappal. Anyám reszkető kézzel kapott utána. Aztán lassan, két kézzel végigsimított a haján s a karjai lehullottak.

— Még mult hónapról való, — mondta.

Nagy öröm volt nekünk kettőnknek, ha eljött Julis néni. Ekkor elfelejtettünk minden bajt s anyus kisírt szemét.

Egyszer jobbról, balról kézenfogva minket, ismerősökhöz vezetett, hol kis cicák voltak. Anyus megengedte, hogy egyet kikeressünk számunkra.

Amint a cicáért mentünk így Julis nénivel, Lilivel találkoztunk, aki mamájával jött a másik járdán.

Hirtelen valami csunya ösztönből elengedtem ekkor Julis néni kezét s előre ugráltam.

A cica fehér volt, szürkecirmos kabátkával és édes kis rózsaszín orrával anyust is meghódította.

Másnap az iskolában Lili mindjárt felém jött.

— Láttalak tegnap, — mondta jelentősen s bizonyos lenézéssel, — a nagymamáddal mentél!

— Az nem is az én nagymamám, — tiltakoztam, — az a mi mosónőnk!

Lili nem hitte.

— Jé, szégyeld magad, letagadod a nagymamádat! — mondta.

— De hova gondolsz, az én nagymamám nem jár ilyen csúnyán, kendősen, — szabadkoztam a Julis nénivel való rokonság ellen.

Közben megkezdődött a tanítás, a tanító néni rám szólt, hogy ne fecsegjek. De én nagyon izgatott voltam. Később kérdezett tőlem valamit, mire nem tudtam válaszolni. Nem tudtam, miről van szó. Sarokba állított.

Sírni kezdtem. Éreztem, nagyon csunya dolog volt, ami ma történt,

s nagyon szerencsétlen voltam. A tanító néni rám szólt, hogy hagyjam abba a bőgést s menjek a helyemre. De én a helyemen is tovább sírtam. Lili összeszorított ajakkal, gúnyosan nézett rám. Éreztem, hogy lenéz. Óra végén a tanító néni vizes zsebkendővel lemosta az arcomat s hazaküldött. Anyám nagyon meg volt ijedve. Elmondtam, hogy sarokban álltam, többet nem.

Délután átszaladtam Julis nénihez. Nem mondtam neki semmit, csak somfordáltam körülötte, s egyszer átöleltem a derekát.

— Ejnye no, — mondta, — már eltanultad a cicától hogyan köll söntörögni, hízelegni?

Juli néni nem tudta, hogy ez néma bocsánatkérés volt részemről.

Karácsony már az ajtó előtt állt, midőn levél jött apámtól, hogy beteg volt, de már jobban van s egy ideig még kórházban kell maradnia. Anyus nyugodtabb lett, derült arccal készülődött az ünnepekre.

Iskolából hazajövet beszéltük egyszer a házmesterék Micijével, aki már másodikba járt, hogy nem igaz, hogy a Jézuska eljön. Mici mondta, hogy Toncsi, a bátyja, tavaly látta, hogy az édesapjuk a pincébe dugott el egy pár karácsonyfát, a miénket is.

Nem voltam nagyon meglepve. Rögtön tudtam, hogy ez így van. De elhatároztam, hogy anyám előtt úgy csinálok majd, mintha hinném s Gyurinak se szólok. Rájöttem egy örök, kis asszonyi igazságra, hogy nem kell mindenről beszélni, amit tud az ember.

A karácsonyfánk kicsi volt, nem úgy mint előző évben. Anyus úgy mondta, azért, hogy apus csomagja minél nagyobb lehessen. Én érmelegítőt kötöttem neki s levelet is írtam, Gyuri katonákat, ágyút, vonatot és vöröskeresztes autót rajzolt a levélbe.

Julis néni nálunk volt a szentestén s gyönyörű mesét mesélt a kis Jézusról, aki elmegy a havas erdőbe az őzikékhez, nyulakhoz, madárkákhoz, hogy nekik is terítsen bő, ünnepi asztalt.

Újeszterdő után jó, fagyos idő kerekedett, hó esett bőven s egy délután kimentünk anyussal a lejtős dombokra szánkázni. Éjtszaka úgy aludtam, mint a medvebocs s észre se vettem, hogy valaki mellém feküdt. Reggel, félig ébredőn éreztem s közelebb is bújtam, úgy hittem anyámhoz. Úgy ébredtem, édesapám mellhez simulva. Felnyitott pillákkal soká néztem, mire elsikoltottam magam, hogy „apuka."

Anyus fent volt már, mosolyogva járt-kelt a szobában. Apám szótlan, de ugyanazzal a mosollyal, mint anyám, feküdt az ágyban. Csak mi ugráltunk és hangoskodtunk.

Úgy éltem ezeket a napokat, mint valaki, akit odvas, sötét szobákból egyszerre kitesznek a zöld, napfényes tavaszi rétre. Csak néha kérdeztem apától:

— Ugy-e, nem mész vissza a háborúba?

Mire ő csak azt mondta:

— Nem, Még nem.

*

Egy délután, amint hazajöttem az iskolából, az udvaron egy feketeruhás asszony szólított meg:

— Kislányka, hol lakik itt a Sándor Imre úr?

— Tessék jönni, — mondtam, — az az én apukám.

— Hát itthol van a papa? — kérdezte az asszony. — Igazán itthol van?

Úgy mondta „itthol", — furcsa volt ez nekem. Lassan, meg-megállva jött utánam a lépcsőn. Előre szaladtam.

— Egy néni keresi apát, — mondtam.

— Milyen néni, kicsoda?

— Nem tudom, egészen fekete.

A néni felért.

— Szabó Dánielné vagyok, — mondta s kezet nyújtott apámnak. A könnyei rögtön szivárogni kezdtek.

— Együtt volt a Danival, az én Danimmal, — mondta s a szájához szorította zsebkendőjét.

— A Grunner mondta, az a fűszeressegéd, hogy Sándor úr tudja, hogy hogy vót, de hogy ő akkor maródi vót s nem volt vele.

Bementek a szobába, én is utánuk. Kíváncsi voltam.

Tágranyított, piros, gyulladt szemével szótlan nézett apámra az idegen asszony, amig az beszélt. A szemhéj volt az egyetlen szín az arcában.

Én apám széke mögött álltam s mindenre figyeltem.

Apám csöndesen beszélt, olyan lassan és mély hangon, hogy olyan volt, mintha simogatná az idegen nénit a hangjával.

— Hát nem, Istennek hála, — hát nem szenvedett akkor soká? — Az idegen néni letörölte könnyeit s nagyot sóhajtott. Aztán hozzátette: — Elhihetem, úgy-e, elhihetem magának, hogy így vót? Megesküszik rá, hogy így vót, úgy-e?

Anyám is, ő is nagy szemekkel, várakozó ijedtséggel nézték apámat.

— Elhiheti nekem, Isten bizony, könnyen halt meg. Nem is tudta, — mondta apám.

A fekete asszony egy ideig mozdulatlan ült és nézte apámat. Aztán mintha valami elernyedt volna benne, lehajtotta a fejét és sírni kezdett. Hangtalanul sírt, csöndesen. Egyik kezét elnyújtotta az asztalon s homlokát a karjára fektette.

Édesapám az ablakhoz ment s kinézett. Anyám csöndesen rátette kezét a néni kezére s lassan simogatta. Később a néni fölemelte az arcát s rám mutatott:

— Az enyém is ilyen, — mondta, — a legidősebb. Nyolc éves. Még két kisebb van. Egy meghalt tavaly. Olyan édes vót pedig mán.

A szája reszketett, mikor hozzátette:

— Ez meg még meg se született s máris árva!

Körülnéztem a szobában. Kiről beszél? Nem értettem.

Aztán apám kérdezett mindenfélét. Ezt sem értettem. Pénzről, hadisegélyről, beszéltek. Eluntam magam, kimentem a konyhába valami ennivalót keresni, mert igen éhes voltam.

(Folytatjuk.) *W. WIMBERGER ANNA*

MAGYAR IRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Két woosteri tanár egy clevelandi egyetemi tanár otthonában bemutatta Matthew Arnold eddig ismeretlen leveleinek és naplójának egy részét. Ott ültem az angol és amerikai kulturán nevelődött tanárok körében; közébük tartoztam az intellektuális integritás elve alapján, s mégis idegen voltam középeurópai mivoltomnál, neveltetésemnél fogva. Amit ők irodalomtörténeti szenzációnak minősítettek (s kétségtelenül az is volt), az rám, — be kell vallanom, — exotikusan hatott. Matthew Arnold tagadhatatlanul a Viktória korszak legnagyobb kritikusa volt. Szinte ellentmondás, de úgy van: szerette a franciákat, s körülbelül olyan értelemben propagálta a francia kultúrát Angliában, mint ahogy Carlyle ismertette meg a német kulturát honfitársaival. Értem, sőt értékelem Matthew Arnoldot sokszor kínos erkölcsi hascsikarásai ellenére. És minden értékelésem s megbecsülésre irányuló igyekvésem ellenére idegen voltam. Csak az agyam reagált erre a kultúrális élményre, nem a szivem. Csak a jellemem, nem a vérmérsékletem. Csak a tárgyilagosságom, nem az alanyi természetem. Csak a műveltségem, nem az ösztönéim. Hiába: az amerikai alkalmazkodásban sem történnek csodák. Nem történnek, mert nem történhetnek. Pedig volt eset, hogy Matthew Arnoldot majdnem úgy olvastam, mint Gyulai Pált.

*

Egy délutánt Langston Hughes, a fiatal néger költő, társaságában töltöttem el. Lelke egyszerű, de egyszerűsége titokzatos, mint a természet vagy a hagyomány, amely nem a miénk. Néger öntudata formálja költészetét, de nemcsak azért költő, mert néger, ami alatt azt értem, hogy nemcsak a faji sajátosságok alkotó képzeletének forrásai. A többi között azt mondotta, hogy a délen, zavartalan néger környezetben, akar élni a közel jövőben. Szóval mégsem tud más lenni, mint az, ami. Ez magyarázza meg — végeredményében — költői értékét is. Tehetséges és becsületes. Igen, becsületes is.

*

Nem tudom, hogy ezek a sorok elkerülnek-e valaha Tabéry Géza kezébe, ám szeretném megkérdezni, hogy emlékszik-e rám? Nekem módott adott arra, hogy „Emlékkönyv" című munkájával fölelevenítsem a kilenc év előtti erdélyi utat, a nagyváradi látogatást, a margitai kirándulást, a szavak és érzelmek lelkes és melankólikus barátkozását. Pozsonyi ujságíró koromban Rajcsányi Gyula említette először a nevét. „Rokonom, tehetséges, nyugtalan." Így jellemezte. S hét évnek kellett eltelnie, amíg először kezet foghattunk. Mindez eszembe jutott, amikor a háború utáni erdélyi irodalom hősies korszakának alanyi és mégis tárgyilagos képével találkoztam „Emlékkönyv" című munkájában. Autóbuszban ültem, kinn zuhogott az eső, a levegő komor volt, körülöttem emberek jó szivarok társaságában fecsegtek, s én elmerültem az „Emlékkönyv" meg-

tisztulást, céltudatosságot szuggeráló soraiban. A margitai sárra emlékeztem, kedves Tabéry Géza, ebben a szürke, locs-pocs hangulatban, szavai megértő erejére emlékeztem, amelyek elfeledtették velem a sarat, s szavai a sötétben úgy világítottak, mint a fáklya s szavai az autóbuszban úgy világítottak, mint a titok, amely élni akar és élni tud.

*

A legkínosabb jelenségek egyike, amikor az úgynevezett intelligens bevándorló visszaél honfitársai bizalmával. Egy alkalommal tanúja voltam annak, amikor két részvényhiéna hamis részvényekkel bolondította a hiszékeny magyarokat. Az egyik minduntalan odasúgta a másik fülébe, mialatt az utóbbi rikácsolt: „Mondd, hogy demokrácia! Az istenit, mondd, hogy demokrácia!" Ezzel a jelszóval akarta bolondítani azokat, akik sokszor készek is arra, hogy lépre menjenek.

*

Egy Alberto Casella nevű olasz író színdarabja „Death Takes a Holiday" címmel óriási sikerrel színre került New Yorkban. Vagy egy évig ment. Láttam. A siker nem lep meg. Jellegzetesen álszimbólikus darab. Akiket a miszticizmus érdekel, azt hiszik, hogy a Szent Rejtély jelenlétében vannak; s akik irodalmi szempontból tudatlanok, azt hiszik, hogy a Komoly Irodalmat élvezik. A színdarab tárgya, hogy a Halál három napra beszünteti romboló munkáját, mert Ember szeretne lenni. Ötletre fölépített darab. Hát annyit is ér! De sikere — az van. Bizony Siker nagy betűvel. Viszont ebből korántsem következik, hogy ez — Amerika. Porzsolt Kálmán a „Pesti Hirlap"-ban Lakatos László színdarabjairól kisütötte, hogy „irodalmiak". Ez Európa?

*

A pletyka rendszerint ostoba, de olykor perverz. Mint amikor például valakiről elhiresztelik, hogy epileptikus, holott makkegészséges. Némelyik embernek csak akkor van képzelete, amikor mást lekicsinyelhet.

*

Egyik-másik író olyan bőkezű a szavakkal, mint a csaló a hamispénzzel.

*

Mosolyognom kell, amikor egy cikkről megállapítják, hogy „szines". Ez éppen úgy hat rám, mint amikor egy képről kijelentik, hogy „beszédes."

*

Az emberi kicsinyesség Mont Blancja: két „barát" összevész, mert egy étterem konyhájának minőségéről eltérő véleményük van.

*

Párisban élő amerikai írók új módon óhajtanak figyelmet kelteni maguk iránt. Névtelenül jelentetik meg munkáikat. Így akarják elejét venni a kritika egyoldalúságának. Gyanus! Attól lehet tartani, hogy hirdetési érzékük különb alkotó képzeletüknél.

*

Az öregkor bölcsesége? Ismerek egy hetvenöt éves férfit, aki hiúságból éppen olyanokat lódít, mint egy kezdetleges Háry János.

*

A fiatalság csak véletlenül érték. Ez az, amit a fiatalok sokszor elfelejtenek.

*

Közismert tény, hogy az amerikai nő — általában — függetlenebb az európai nőnél. Ennek a tudatában is van. Akár műveletlen, akár művelt, akár gazdag, akár pedig szegény, érzi és érezteti, hogy „God's country" (ahogy Amerikát nevezik) „a nők országa" is. Nemrégiben egy nagyműveltségű amerikai nővel Arisztofanesz „Lysistrate"-járól és „Thesmophoria"-járól beszélgettem. A nő mindkét darabot jól ismerte, sőt idézte is. Úgyszólván kéjes fölénnyel szavalta el a „Thesmophoriá"-nak azt a részét, amikor a nők gúnyt űznek a férfiakból, s megállapítják, hogy szivük a gyomrukban van. Szeliden megjegyeztem, hogy igaz, igaz, ám Arisztofanesz mégis csak férfi volt. Erre a nő elhajította műveltségét s kifakadt: „Képzelje, hogy mennyivel különb lenne ez a darab, ha nő írta volna!"

*

Az amerikai „alvilág" hősei, Al Capone és társai, vagyonukat jórészt a prohibiciós törvény megszegésének köszönhetik. Életük olyan, mint egy rossz film.

*

Egy hollywoodi barátom szerint a mozi — gyár. Úgy van. Ezt már rég tudtuk. De közlése, amely gyakorlati tapasztalaton alapszik, mégis érdekes. Mintha az ördög maga adná tudtunkra, hogy tulajdonképpen milyen a — pokol.

*

Az amerikai életben peregrinusnak lenni körülbelül éppen annyira stilszerű, mint egy árúházban ténferegni.

*

Az a költő, aki kizáróan az „örökkévalóság"-nak dolgozik, elfelejti, hogy a „jelen" is beletartozik az „örökkévalóság"-ba,

*

Senki sem próféta a hazájában. De aki próféta akar lenni, az meg is érdemli, hogy ne ismerjék el. Micsoda önteltség — prófétának lenni!

REMÉNYI JÓZSEF

Könnyek, ha jönnek

Könnyek, ha jönnek,
Úgy törnek át a
Lélekfalon,
Mint bús rabok a börtönajtón:
Lopva és merészen.
Szabadba vágyó, forró kis cseppek,
Vajj' merre futtok?
Mint megriadt bús nyáj,
Úgy szöktök gyáván meg a kin elől,
(Egymásba folyva, zuhataggá nőve),
A kin elől,
Amely szülőanyátok.
De ha — mint ifjú kedves —
Jő
Ragyogva, bízva, egyetlen Mosoly,
A gyáva had a féluton megáll,
S halk remegéssel pihen meg a pillán,
Mint harmatcsepp az üde rózsa kelyhén...

MUZSLAY-KAMPIS ILONA

Te vagy most nekem a messzeség

Te vagy most nekem a messzeség,
Egy ismeretlen tejút, amely felé nem rugtathatok,
Mint merész, lóratermett lovagok szivük lánya felé,
Mert te ott vagy, én meg itt vagyok s közöttünk
Az Ismeretlenség légüres tere.
Nem érhetek hozzád, mert te vagy a messzeség, csak vágyam van
Feléd, de nincs paripám.
Csak úgy mehetek hozzád, mint a szent,
Mint az aszkéta fehér imán.
Csak álmokat küldhetek feléd hírnököknek, míg engem
A valóság pribékei a mindennaphoz kötnek.
A sóhaj bibliáját olvasom és így egy kicsit elérlek.
De hiába minden, ha kezeim
Kezeidhez nem érnek.
Hiába minden, ha nem vagy itt
Mellettem és nem foghatlak, mint horgony a tengermélyet,
Ha vágy nem vadít melletted
És vérem pulzusát nem érzed.
Addig te vagy a messzeség,
Hófehéren fénylő, még fel nem fedezett tejút.
Egy ismeretlen nap vagy, én meg egy árva bolygó,
Amely lehet, hogy napközelbe sohase jut.

LAKNER ZOLTÁN

FERENC MEGTÉRÉSE (4)

Ebéd után visszament a műhelybe. Mellékutcákon sietett keresztül, mintha attól félne, hogy találkozik valakivel a barátai közül. Az utcák üresek voltak, déli csend borult a kisvárosra.

— De korán visszajött, fiatal úr, — mondta a bádogos, aki az üzlete előtt ült egy széken s pipázott. — Korán jött.

— Hánykor jöjjek akkor, Dortsák bácsi?

— Amikor akar, fiatal úr. Hiszen nem lesz magából úgy-se bádogos. Volt nekem már nem egy ilyen inasom, mint a fiatal úr. Most már nagy urak valamennyien.

— — — — — — — — —

— Hát a fiatal úr se tanul?

— Én azelőtt tanultam rendesen. Jó tanuló is voltam. Csak éppen egy éve nem megy...

Ott állott a bádogosmester mellett, a forró déli napban. Nekitámaszkodott a műhely ajtófélfájának s elnézett a távolba. A bádogos szó nélkül ült, a füst párolgott bodrosan a szájából. Keze, amellyel a pipát tartotta, durva és cserepes volt.

— A tanácsos úr szépen mondta, hogy a munka nem szégyen. De a fiatal úr kezébe nem való kalapács. Nem csinálhatja szivesen, amit csinál, mert más életet kezdett el...

— Dortsák bácsi kérem, tessék elhinni, én szivesen csinálom. Tessék elhinni. De én inkább dolgozom itt, mitsem iskolába járjak. Dolgozni szeretnék, hogy ember legyek. Én nem szeretem az osztályt, a fiúkat... Nem tudom miért, pedig azelőtt a fiúkat is kedveltem meg a gimnáziumot is. De most azt érzem, hogy megkötnek, akadályoznak, utamban vannak. Pedig jó ember akarok lenni. Apus, a nőtestvéreim szeretnek s én egyre azt érzem, hogy erre nem vagyok méltó...

A bádogos kivette a pipát a szájából és Ferencre nézett, aki ott állott a napos oldalon, arcát a nap felé fordítva s hagyta, hogy a nap szárítgassa az előtörő könnyeket.

— Aztán tetszik tudni, nem lehetett jó lenni... Nem tudtam otthagyni a fiúkat a Szénássy-réten, mert ilyenkor iskolán kivül komolyabbak voltak és sok mindenről elmondták a véleményüket. Valamit meg akartam tudni, de én magam sem tudom mit. Így aztán elment az idő...

A bádogos köhögött. Előrehajolt, a pipáját kivette a szájából, s a hang rekedten tört elő a tüdejéből. Nehezen lélekzett, az arca belekékült az erőlködésbe. Két tenyerét a térdére terpesztette s kapkodva szedte be a levegőt.

— Ide jut az ember... Annyi munka után... Negyven éve már... Mindennap.

Egy-két ember ment el az üzlet előtt. Ferenc felszárította könnyeit. Úgy érezte, hogy kicsit megkönnyebbült a beszélgetéssel.

A bádogos is elcsitult. A pipafüst felbodrozott újra, csak a szemei maradtak zavarosak az erőlködéstől.

— Ha jó ember akar lenni a fiatal úr, akkor nincs baj. Nem kell kétségbeesni. Bízni kell az Úristenben, aki megsegíti az embert. Csak bolondságot nem szabad csinálni. Aki fiatal, az mindig szeret bolondságot elkövetni. Pedig annak semmi értelme sincs, higyje el, fiatal úr. Úgy van minden jól, ahogy a szülők akarják...

— Igen, bácsi, én tudom, hogy apuka miért adott inasnak. De nem mondhatok meg neki mindent, mert el sem tudnám úgy mondani, hogy megértse. Én megteszek mindent, csak ne fájjon értem a szivük...

Újra könnyesek lettek a szemei. Érezte, hogy mennyire hozzájuk tartozik. Egyszerre látta mind a négyüket élő valóságban, az utóbbi idő bánatával az arcukon. Ő rajzolta oda a szomorú vonásokat, ő indította meg a könnyeiket. Neki is kell azt felszárítani. S hirtelen az a vágya jött, hogy lemegy a lépcsőn s elkezdi egymaga a munkát. Azt a görbe pléhet egyenesítgetni, amit a mester adott délelőtt. Dolgozni akart, hogy kergesse az időt s mielőbb otthon legyen újra.

De még jó negyedórát ültek s néha beszélgettek, amíg elkezdték. Ferenc türelmetlen volt, sokszor nézte az ablakmélyedésbe állított hangos, hörgő szerkezetű órát. Nem volt benne semmi határozott gondolat, bocsánatot sem akart kérni, igéretet sem óhajtott tenni. Csak közöttük lenni, szót váltani velük.

Hat órakor zártak, egész világos volt, amikor hazaindult. A Zöldfa-utca táján találkozott Simonnéval. Az asszony jött szembe vele, sötétkék selyem kosztümben, piros kis szalmakalapban. Arcán a fiatalság tiszta, kíváncsi öröme. Amerre ment, megtelt hangulattal az utca, a házak mintha megmozdultak volna s a levegő furcsa parfőmjétől lett terhes.

Ferenc megrettent. A szégyentől és valami furcsa érzéstől vált forró az arca. Köszönni akart, s nem mozdult a karja. S mikor az asszony elment mellette, észrevett arcán egy átsuhanó mosolyt.

Kalapált a szive, ahogyan az asszony után nézett. A rossz kövezeten táncoló lépésekkel ment, mintha nem is a földön járna. Az illata még benne szállt a levegőben, mint rét fölött a füvek, virágok illata.

— Hová megy? — kérdezte Ferenc s csak állott tehetetlen kétségbeeséssel a Marosi Mátyás fűszerüzlete előtt s nézett utána, ameddig láthatta.

Nem köszönt neki. Megismerte így szurtosan azt a fiút benne, aki a dolgozófüzetekért ment a tanár úr megbízásából hozzá? A mosoly, amely átsuhant az arcán, az ismerősnek szóló kedves vagy gúnyos mosoly volt?

Megint kifutott lába alól a talaj. Fáradt lett egyszerre, kimondhatatlanul fáradt. A déli szép gondolatok elszállottak belőle s maradt a kétség, amely a lélek temetője.

A vacsoránál újra hallgatagon ült. Pedig a nőtestvérein most mintha derűsebb hangulat derengett volna. Lizi sokat nevetett, kuncogva a szalvétája mögött. Kató mosolygott s Mária szigorú szemei is mintha megenyhültek volna kissé. Füredi is többet beszélgetett, mint máskor.

S Ferenc ült az asztal végén, Lizi nőtestvére mellett szótlanul. Olyan összevissza érzések hömpölyögtek benne, mint még soha. Simonnéra gondolt, aki a keskeny úton szorosan mellette ment el, mosolygott az arca, a szeme s az illatát behunyt szemmel még most is érzi.

— Hát akkor elmégy, Kató, a templomba vele, — mondta Lizi. — Istenem, sohse lehet tudni semmit.

Kató mélyen elpirult.

— Hagyjatok. Nem megyek sehova.

— Miért? Dani kedves fiú, nem mai gyerek, az igaz, de jó fiú. Hátha megszeret s ott helyben megesküszik veled.

— Menj...

S nevettek fesztelenül, nyugodtan, sok elintézett problémával elcsöndesedett lelkükben. Nem volt már fájó szerelemről beszélni, mikor lemondtak hősiesen sok-sok örömérol az életnek. Dani esete is csak annyi volt, hogy Katót templomba hívta vasárnap.

— Menjünk el együtt, beszólok Magáért, — mondta elmenőben.

S megnyitotta egy be nem teljesedett álom lehetőségét a három nőtestvér között. Dani köré fűződött egyszerre minden gondolatuk. Kató egészen megszépült. Az arca piros lett, mint a rózsa, a szemei felcsillámlottak s mozdulataiban volt valami szokatlan, furcsa.

Ebéd vége felé vették észre Ferencet.

— Talán bizony a majszter meghúzta a füled? — mondta Mária.

A gyerek felnézett Máriára s ebben a tekintetben annyi könyörgés bújt, annyi fájdalom, hogy Máriának elszorult a szíve.

— Mindíg úgy ülsz közöttünk, mintha az orrod vére eredt volna el. Nem tetszik talán az iparod?

Hangsúlyozottan mondta: iparod? Már első nap után azt várta, hogy könyörögni és sírni fog Ferenc. Ez a furcsa, makacs kérő tekintet megdöbbentette.

— Nem bántott a Dortsák bácsi. Ő nagyon jó hozzám, — mondta s remegett a hangja.

— Akkor mi bajod? Mi rosszak vagyunk hozzád?

— Nem! Nem vagytok rosszak...

A sírás ott ült a levegőben újra. A mosoly lehervadt az arcukról s anyáskodó szívükkel megint a gyerek felé fordultak.

Kint az este rémülten tapadt az ajtóhoz s a falakhoz. A kertben járt valaki, a fák ijedten remegtek meg néha s zúgásuk felhallatszott a verandára. A házak ijedten állottak a sötétségben, kicsi ablakuk pislákolt, mint kialvó mécs fénye.

A régi napok emléke kisértett. Ferenc érezte, hogy arcok fordulnak feléje kiváncsian, szeretettel s ő ott ül tehetetlenül vergődve a tüzükben. Miért idegen közöttük, mikor soha annyira nem szerette őket, mint most? Kényelmetlenül feszengett, a találkozásra gondolt, olajos kezére s az asszony furcsa rajzolatú szájára. A tanár úrra, akinek a haja már őszes volt, s az utóbbi időben egyáltalában nem kérdezte őt németből.

— Nincs benned, gyerek, semmi örömünk, — mondotta Füredi szomorúan. — A nőtestvéreid szeretetét sem érdemled meg.

Ferenc fölnézett tányérjáról az édesapja szemébe. Egyszerre megmozdult újra minden a lelkében. Mintha hegyomlás indult volna el, kövek gurultak, zúzódtak szerte; görögtek s vágódtak oda valaminek.

— Apa, — mondta, — én nem tudom...

S máris kibuggyant a szeméből a könny. Ütődött kezefejével törölte el a könnyeket, mint valamikor régen, egészen kis gyermek korában.

— Hát mi van veled? Miért nem beszélsz? Tanulni nem akarsz, ipart sem akarsz?... Hát akkor mit csináljak veled?

— Én akarok... ipart, — mondta a gyerek zokogva, miközben a két nőtestvér könnyeit is elindította, — csak apáékat sajnálom, ha csalódtak volna bennem...

— Minden tőled függ, fiam, hogy csalódunk-e benned. Mindenütt lehet tisztességes ember belőled...

Mária maga elé nézett. Minden energia föléledt most benne. Ha az édesapja ráhagyná, ő elintézné a dolgokat.

— Ha ilyennek látunk téged, akkor elszomorítsz bennünket, — mondta komolyan. — Ha olyan lennél, mint régen... Emlékszel, mennyit nevettünk? Mikor Hajnika itt volt... Emlékszel?

Anyásan, tapogatózva beszélt. Előrehajolt a széken, mintha szuggerálni akarna. A jókedv húrjait pengette meg ösztönösen a bánat zárkájába csukott lelkek fölött.

— Akkor nem voltál ilyen könnyen pityergő anyámasszony katonája. Bizony. Szegény Hajnika úgy kacagott, hogy könnye is kicsordult. A piros, két alma arcán úgy folytak a könnyek, mint a záporeső. Emlékszel, mikor balettet táncoltál neki egyik délután? Olyan esetlen voltál, ugrottál, mint egy bakkecske s Hajnika összecsapta a tenyerét örömében? Aztán mikor uzsonnáztunk a kertben és te visszahúztad fonott fekete hajánál fogva, amikor a csészéje felé hajolt? És nem hagytad inni, nevettél, mikor a szájához emelte a poharat... Egyszer szembe is spriccelt téged. Emlékszel, mikor így megnevettetted?

Ferenc Máriára nézett. Még az utolsó könny ott ragyogott a szemében, de valahol messze már a derű fénye lopakodott elő.

S Mária mesélt, kacagott, friss volt, eleven és szellemes. S az asztal felett, mint házi áldás, terült el a Béke. Kató és Lizi is nevettek s Füredinek a szeme jókedvűen csillogott.

Új apró történetek jöttek s Ferenc most már ellenállhatatlanul kacagott. Elfelejtett mindent, fiatalsága előtört a bánat barrikádjai mögül, körültáncolta a szobát s teleszórta az élet napsugaraival a falakat. Egyszerre borultak annyi idő óta egymás felé.

Ferenc most nem mozdult volna ki közülük, ha a barátai érte jöttek volna, akkor se. Ő is beszélt, sokat, meggyőzően, komolyan és vídáman, mesélt a műhelyről, a bádogosmesterről, a Maros hídjáról, az iskoláról nagy összevisszaságban. De jó volt élő, meleg, emberi szóval fordulni újra feléjük, akik annyi aggódással kisérték mindig s érezni, hogy szinte sugározva árad felé az édesapja és a nőtestvérei felől a szeretet és a megbocsátás.

Késő éjjel feküdtek le. Lizi még dalolt is, amikor az asztalt leszedte. Nem volt álmos egyikük se. A kis szobák megteltek a három nőtestvérrel: asztalt bontottak, ágyaztak, rendezkedtek. Ferenc ágyát Mária vetette meg, széles, anyáskodó mozdulatokkal verte magasra a párnákat.

Az árnyak ellopakodtak a ház körül, pillanatokig csönd lett. A dermedt feszültségben maradt tárgyak nyújtózkodtak, néha a hálóban recsccsent egy-egy öreg bútordarab, máskor az ebédlőben. Itt aludt ki egy fény az ablakban, ott lett sötét s az éjtszaka vette birtokába a mosolyogva alvó házat.

A nőtestvérek a sötétben még suttogva beszélgettek egy ideig. Fény derengett a szobájukban, a hold éppen a szoba közepébe nézett. Mikor el is hallgattak, sokáig bámultak a mennyezetre, míg végre elaludtak. Álmuk a hosszú betegség után első ízben fájdalom nélkül alvó ember boldog álma volt.

IV.

A szenzáció végighömpölygött a kis város nyugodt életén. Megzörgette az ablakokat, berohant a csöndes szobák meghitt mélységébe, szeszélyesen fölvágtatott a domboldalra, a nyári lakások ajtaihoz, csatangolt az utcákon, mint kivert kóbor kutya. S égetett, perzselt, mint az igazi tűz. A zsarátnokok hullottak szerteszét, a pernye szálldogált sokáig a kék levegőben.

Ennek a tűznek kellős közepében ott égett becsületével, tisztességével Simon tanár felesége.

— A tanár hazament... találta... botrány... kutyakorbáccsal verte, ...az asszony könyörgött... kért... A tanár válik... elmegy... az asszony egész nap sír...

S nem egészen huszonnégy óra alatt megnövekedett mint a lavina. Fölszedett magába minden szemetet, irtózatos naggyá nőtt és robogva vágtatott lefelé ismeretlen mélységek felé.

— Tagadja... szeretője rávallott... gyalázatos... az asszony önfeláldozásból... az ura akarta... az asszony volt rossz... régen...

Forrt, forrongott a város. Sok gyalázatos, aljas cselekedetükkel bírói emelvényre ültek csalók, házasságtörők, tolvajok, együgyüek. S bele bámultak két szerencsétlenné vált ember életébe, becsődültek a hálószobájukba s kitárult figyelemmel hallgatóztak a lezárt ablakok előtt elmentükben. Szinte meghosszabbodtak az éjtszakák s megrövidültek a reggelek. Az egész város napokig erre a szenzációra rendezte be az életét. A mindentudóknál egymás kezébe adták a kilincset a kíváncsiak, a telhetetlenek.

Simonék lezárt ablakai őrizték híven ennek a két szerencsétlen embernek a vergődését. Ott éltek már egynéhány napja, még mindig egymás mellett, külön szobában, roskadozó teherrel vállaikon. Nem tudtak szót se váltani, néha elmentek egymás mellett, mint idegenek, máskor halálos vágyakozással kívánkoztak egymáshoz.

Elmult két nap, három nap. Az utcák forróak, fülledtek voltak a nyári naptól. Kevés árnyék sötétlett a gömbakácok alján. A mezőkön elfonnyadt a fű, a rekkenő hőségben kínosan lélekzett a csorda. Az egész napkorong ráfeküdt a földre, égette a nyár gyümölcseit tükröző fényével.

A búzatáblák már megtörten várták, hogy az ember átölelje kévékbe az érett kalászokat. Fürjek bújtak a barázdákban, pacsirták szállottak végtelen magasba. A Maros túlsó partján pedig ott zöldeltek az erdők. Az ágakon elsárgult egy-egy levél néha s úgy hullott le a földre, mint az édesanya fáradt keze a beteg gyermek kezéhez.

Augusztus vége volt.

(Folytatjuk.) *MAREK ANTAL*

A G. P. U. ÁLARCAI

Idejében sikerült megtalálnom azt a helyes utat, amelyet minden átmenetileg Oroszországban tartózkodó idegennek a legtanácsosabb, hogy a titkosrendőrség, a G. P. U., zaklatásaitól megmenekedjék: nevezetesen legjobb mindent teljesen nyíltan cselekedni és a kényes helyzetekben is csak minden kertelés nélkül igazi nevén nevezni a dolgokat.

Még most is előttem lebegnek azok az elképpedt arcok, amiket moszkvai tartózkodásom első napján vágtak a szállóm alkalmazottai, amikor sétám előtt magamhoz kiáltottam a portást:

— Portás, gondoskodjék kérem arról, hogyha valakinek keresni valója akadna poggyászaimban, amíg én távol vagyok, ne tegyék tönkre záraimat tolvajkulcsokkal és drótnyitókkal; bőröndjeim mind nyitva vannak, irataim, följegyzéseim pedig az íróasztalon feküsznek... Sajnos, az írásom eléggé olvashatatlan, de hiszen az uraknak lesz idejük elég a betűzgetésre, csak késő délután szándékozom hazatérni.

A szállóportásról, aki savanyú képpel hallgatott, tudtam, hogy a G. P. U. nem hivatalos szolgálatában áll. Ez az ember később különben sokban a kezemre járt. Észrevettem ugyanis, hogy szenvedélyes dohányos, a pipát éjjel-nappal az agyarai között szorongatta és láthatóan szenvedett, hogy csak a csapnivalóan rossz belföldi dohányt szíhatta. Barátságunkat azon a napon pecsételtem meg, amikor angol dohányomból az első kis csomagot kezébe csúsztattam és hozzáfűztem, hogy van még belőle elég...

A G. P. U. hivatalos és nem hivatalos szerveivel rendkívül kellemetlen intézmény. Teljesen céltalan volna bárkinek, hogy a folytonos molesztálások miatt bosszankodjék, panaszkodjék; jobb, ha belátjuk, hogy a leghevesebb káromkodás sem szabadít meg ezeknek az embereknek a kicsinyes alkalmatlankodásaitól és a kellemetlenségek megrövidítésére eltaláljuk azt a hangot, amely az adott helyzetnek és a személynek megfelel.

Egy keletszibériai városkában a hivatalok révén kaptam tolmácsot, akiről azonban a jelek szerint nem tételeztem föl, hogy a G. P. U.-t szolgálja. Egyszer azonban betoppant kopott hotelszobámba, megállt két diófaszék előtt és minden bevezetés nélkül ökleit rázva irtó hangon káromkodni kezdett.

— Na, hogy itt kell megtalálnom székjeimet, amiket ez a banda nyomorult kis adóhátralékom miatt lefoglalt!...

Körülbelül ez volt szitkolódzásának lényege. Kétségem azonnal eloszlott: ez a férfi, aki idegenek előtt ilyen szabadon merészeli pocskondiázni a kormányzati rendszert, — provokálni akarja az utazók véleményét és csakis a G. P. U.-val lehet összeköttetésben. Keleten a legbiztosabb ismertető jel: ha valaki csak úgy kérdezés nélkül a helyzet tarthatatlanságáról kezd beszélni és esküdözik, hogy a kormánynak legkésőbb két év alatt buknia kell, akkor utitársunk mivoltát máris megállapítottuk.

Ezzel szemben egyszer magam is naivan beleestem a kelepcébe. Női

tolmácsom volt, akivel ártatlan közönyösséggel beszélgettem magánügyeiről. Kijelentette többek között, hogy nem tagja a kommunista pártnak, hanem „pártonkívüli".

— De hát miért nem lép be a pártba, — kérdeztem, — amikor minden szavából kicseng, hogy mennyire lelkesedik és határtalanul bizakodik minden iránt?

— Nem léphetek be, — mondotta, — mert nem vagyok proletár származású. Mindenki bizalmatlan volna velem szemben a pártban és előreláthatóan ezt a bizalmatlanságot nem tudnám teljesen eloszlatni.

Lehetséges, hogy mindez így is volt. Az asszony nagyon szabadon és melegen nyilatkozott moszkvai életéről és családjáról. Hanem aztán mintha az égből pottyantam volna le, amikor minden kétséget kizáróan a tudomásomra jutott, hogy kisérőnőm hetenkint a G. P. U. egyik hivatalában jegyzőkönyvbe mondta mindazt, amit tolmácsi működése alatt az idegenektől, nézeteikről és érdeklődésük tárgyairól megtudott.

Azoknak a száma, akik, mint ez a nő, a G. P. U. magánszolgálatában állanak, milliókra megy. Sokakat a körülmények sodortak bele, — például valamelyik hozzátartozónak kiszabadítása fejében igérik be a közreműködést a szerv részére, és hasonlók, — sokan pedig puszta hűségből és a rendszer iránti szolgálatkészségből tesznek mindenről jelentéseket.

Az Oroszországba érkező idegennek nem kell nagy utakat megtennie, hogy mindezt meglássa. Ha egy estét tölt a moszkvai Grand Hotel nagy tánctermében, azonnal föltünik az a tekintélyes csapat fiatal nő, akik bár nem külföldiek, jól öltözködnek. A táncestélyek törzsvendégei „a brigád" néven jelölik ezt a csapatot. Azonban nem szükséges törzsvendégnek sem lenni annak megállapításához, hogy a moszkvai nőknek nyugateurópai estélyi öltözetekhez hivatalos fórumok segítsége nélkül hozzájutniok lehetetlen. Legföljebb azon tünődhetni, hogy miben állhat a Grand Hotel „brigád"-jának viszontszolgáltatása. A teremben azonban mindenki tudja, hogy az a Natasa, meg az a Vera egészen csinos nőcske, csak vigyázni kell, ne hogy vacsora és tánc közben elszóljuk magunkat, — valamennyien csak maszkok és mindenről jelentést tesznek a hivataloknak.

RUNDT ARTHUR.

HALÁLOS OROSZLÁNVADÁSZAT

Bruneau de Laborie afrikai kutató és európai hírű oroszlánvadász volt, aki *igen értékes megfigyeléseket tett Afrika fenevadjairól.* Mult évben azzal a megbízással utazott Középafrikába, hogy megfigyeléseit folytassa és tanulmányozza azokat a vadászati módokat, amelyekkel *sikeresen véget lehet vetni a ragadozó fenevadak pusztításainak.* E küldetése közben érte a halál és halálának részleteiről a francia sajtóban most tájékoztatták a nyilvánosságot.

A rendkívül részletesen és körültekintően készített jelentés szerint Bruneau de Laborie a Csad-tóba folyó Logon folyó vidéken indult a szerencsétlen vadászatra, mert ez a vidék meglehetősen tele van oroszlánokkal. A mult évben az eső ugyancsak bőven esett és a kedvező időjárás a növényzetre éltetően hatott, ugyhogy az egész területet magas fű lepte el. A vadászat a magas fűben igen veszélyes, mert a közeledő oroszlánokat nem lehet észrevenni: elrejti őket a fűtenger.

Július 20-án reggel 9 órakor Bimbara faluból indultak el Bruneau de Laborie és társai. A Pende folyó, a Logon mellékfolyója, baloldalán haladtak. A vadásztársaság Bruneau de Laborien kívül *két vadászból, fegyverhordozóból és egy vezetőből állott.* Tizenegy óra körül már oroszlánnyomra akadtak és nemsokára szemükbe tünt az első oroszlán. Ez az állat alig volt tíz méterre a társaságtól, úgyhogy a lövést a fenevad nagy közelsége miatt nem kisérelték meg. Amikor a látszóan békésen viselkedő emberektől az oroszlán távozni akart és körülbelül 20 méterre jutott, eldördültek a fegyverek és az oroszlán nemsokára holtan terült el. Bruneau de Laborie kisérete az elejtett oroszlán bőrének lefejtéséhez látott, mig *Bruneau de Laborie az egyik vadász és a vezető kiséretében tovább haladt, hogy a második oroszlánt is fölverjék.*

A három ember a következő sorrendben haladt: hátul ment a vezető, utána Bruneau de Laborie és ezelőtt pedig a másik vadász, egy arab haladt. Nyugodtan, de azért feszült figyelemmel nyomult előre a társaság, amikor váratlanul Bruneau de Laborie *az előtte haladó Gaimada vadász tüzelését hallotta.* Bruneau de Laborie nem látott semmit és látszóan az oroszlán nem volt a közelben. Azonban csakhamar kétségbeesett kiáltás ütötte meg fülét: vigyázat, vigyázat, itt az oroszlán. Hiába kutatta szemével Bruneau de Laborie Gaimadat, az eltünt előtte. Ugyancsak eltünt mellőle a vezető is, egy bennszülött, akinek fegyverzete csak egy hatalmas kés volt. *A vadászmester tehát egyedül állott* és feszülten figyelt jobbra-balra. Csakhamar az oroszlán veszélyes morgását hallotta. A morgás nem jött messziről és a fű hullámzásából egyszerre észrevette, hogy *az oroszlán feléje közeledik.*

Mint később kiderült, Gaimada lövése megsebesítette az állatot és ez most támadásra készült. Bruneau de Laborie lövésre kész fegyverrel várta a támadást. *De a magas fű ellepte az oroszlánt, célozni nem lehetett.* Amikor már alig volt négy méterre, a lövéssel már nem várhatott és eldördült a fegyvere. A kilőtt golyó azonban nem akadályozta meg az

oroszlán támadását. Az állat a következő pillanatban hatalmas ugrással Bruneau de Laboriera vetette magát és *félelmes álkapcsának egyetlen harapásával bekapta a jobb kezét, ugyanakkor az oroszlán karma a jobb felsőkezébe mélyedt.* Bruneau de Laborie elterült a földön. Rajta feküdt az oroszlán dühös morgással. Halálos pillanat volt ez. Bruneau de Laborie mozdulatlanul nyúlt végig a földön, de *egyszerre az oroszlán elengedte áldozatát* és hatalmas ugrással eltünt a fűben. Bruneau de Laborie nehezen fölkelt, a vér csak ugy ömlött karjából. Segítségért kiáltozott. Az oroszlán még a közelben volt, bármely pillanatban újra támadhatott. *Bruneau de Laborie most észrevette, hogy mindkét társa egy-egy fára menekült.* Odavánszorgott az egyik fához és megpróbált felmászni. Nem sikerült. Félkézzel nem tudta magát felhúzni. Hosszas kapacitálás után merészkedett le a földre Gaimada, akinek első mozdulata Bruneau de Laborie puskájának megragadása volt. A vadász ugyanis elvesztette fegyverét, bevallása szerint *az oroszlán ragadta el tőle,* de amint utóbb *kiderült, ő maga dobta el, hogy gyorsabban tudjon menekülni és könnyebben tudjon a fára mászni.*

Bruneau de Laborie két társával a hátramaradt csoporthoz indult. Sokat szenvedett, karja irtózatos fájdalommal lüktetett. De úgy rendelkezett, hogy a két vadász menjen és keresse meg a megsebesült és közelben levő állatot. Ezek elindultak, rövidesen megtalálták és most már sikerült a dühös oroszlánt elejteni. Csak ezután indult a vadásztársaság visszafelé.

Két nappal a szerencsétlenség után vizsgálta meg először orvos Bruneau de Laborie sebét és ez azonnal intézkedett, hogy minél előbb kórházba kell mennie. Intézkedni könnyű, de a kórházbaszállítás annál nehezebb volt. Csak július 28-án jutott Bangui városba, ahol kórház van és itt azonnal ápolás alá vették. De megmenteni már nem lehetett.

PIERRE RAVIN

Mint a csillagok felé

A kezedet nem adtad ide, hogy vezesselek,
igy nem lettem a vezetőd;
a lelkedet sem nyitottad meg nekem,
igy nem lettem az ismerősöd;
csókot nem kaptam tőled,
a vágyam ezer arccal kisért folyvást.
A hajadat nem simogattam
s a kezem mégis keres,
kapaszkodik utánad;
mint a csillagok felé,
akik messze vannak
és elérhetetlenek...

ERDŐHÁZY HUGÓ.

KELETINDIA SEMMERINGJÉN

Tosari körülbelül ugyanaz Jávának, ami Bécsnek a Semmering. Magaslati üdülőhely. A vulkánokban gazdag Jávának számos ilyen magaslati üdülőhelye van, ahova az örökös trópikus hőség elől menekülnek az európaiak. Ezek között Tosari a legrégebbiek egyike és egyben a legmagasabb. 1777 méterre fekszik a tenger fölött. Annyira híres, hogy nemcsak Hollandkeletindiából, hanem Britindiából is fölkeresik, főképpen Straitsből vagy Burmából, ahol nincsenek ilyen jónevű magaslati helyek. Britindia nyugati részein inkább a ceyloni Nuwara Eliját vagy Darjilinget keresik föl.

Tosarit, ellentétben a két említett híres magaslati hellyel, azonban nem olyan könnyű elérni. Vasut nem vezet Tosariba, csupán autóval lehet följutni. Ez pedig igen drága mulatság, mert miután nem érdemes a meleg, kormos vasutat Pasaroeanig használni, az ember kénytelen Soerabayából autón indulni. Az autó Keletindiában drága és így bizony 150—180 koronát is elkérnek az útért.Az út kitünő. Merész szerpentinekben kanyarodik fölfelé az impozáns Tengerhegység oldalán és ha az embernek szerencséje van, útközben számos majomcsaládot is láthat, ahogy a forgalommal egyáltalán nem törődve, ugrándoznak az utat szegélyező Kasuarina erdőben.

Tosari, a falucska, igen szomorú benyomást tesz a szemlélőre. Aki a tengerészek építő technikájában valami különlegeset vár, az nagyon csalódik, ha a részben deszkából, részben bambuszból, de legnagyobbrészt hullámpléhből és öreg BPM. felnyomatos petróleumos kannákból összetákolt kunyhókat megpillantja. A legtöbb kunyhó előtt azonban magas póznán madárkalitka van. Nyilván ezzel akarják a szelídlelkű, ma is hinduista tengerészek a kis rabmadarak fogságát enyhíteni. A lakosság állatszeretete azonban nem látszik meg abban, ahogy a kis fürge pónikat (főképpen a nyaraló európaiak rendelkezésére tartják őket) hegynek fölfelé galoppban vagy erős ügetésben hajtják. Minden lovat szerető ember dühbe jön ekkora állatkínzás láttára. A lovaik felkínálásában különben éppen olyan tolakodók, mint a batáviai taxisofőrök. Ezeknél a portsaidi idegenvezetők csak egy fokkal szemtelenebbek. Ez pedig igazán eleget mond. Az embert naponta tucatszor szólítják meg, hogy nem akarja-e megmászni a Bromot, volt-e már a Ponandjaanon vagy esetleg nem hajlandó-e ellovagolni Nogkodjadjarba, ugyanis egy nagyszerű, egy dzsempol lovat tud és a toean nem fogja megbánni... Ettől eltekintve azonban szimpatikus emberek. Tisztességtudóak, a gyerekek messziről köszönnek és a felnőttek szorgalmasan dolgoznak veteményes kertjeikben. Mert Tosari egyben Jávának európai veteményes kamarája. Itt 1400 és 2000 méter között minden európai zöldségvetemény megterem. Sőt, aki hosszabb ideig a síkság trópikus kemencéjében főtt és még egy rendes fűszálat nem látott, ami a hazai növényzetre emlékeztet, akinek a „karcsu kókuszpálmák" már a nyakán nőnek ki, itt vadon előforduló európai virágokat, kicsi, sokszor igénytelen gazokat talál, de ezeket a kis, otthon figyelemre sem méltatott kis dudvákat itt fenn bizonyos meghatottsággal üdvözli.

A kertekben csupa európai virág. Közöttük különben számos nálunk még ismeretlen kerti virág, mely Japánból, Kinából, Délamerikából vagy Ausztráliából talált utat ide. A hollandok híres virágbarátok és a tosari elegáns hotelek kertjeiben állandó, soha nem pihenő virágpompa van. Minthogy a klima állandó, azaz nincsen se nyár, se tél, sőt a síkság száraz időszaka sem lép föl az állandó köd miatt, minden időben nyílnak a virágok, a rózsák. A nálunk cserépben tartott Fuchsia itt elvadult és nagy virágokkal telisteli bokrok alakjában mindenütt található. Egy 30 centiméteres hosszúságot is elérő Datura-faj hófehér virágkelyhei pedig egészen beborítják a rendkívül meredek vízmosások, a barrancók oldalait. A Tengerhegység egyik legjellemzőbb növénye (a tropusi hegyvidékekben mindenütt elterjedt) páfrányfa. Messziről úgy hat, mint valami tömzsi, terebélyes pálma. Csak ha az ember közelebbről megnézi, fedezi föl, hogy a páfrányok hatalmas faszerű kifejlődéseivel áll szemben. Ilyenféle, csakhogy még hatalmasabb példányok élhettek a kőszénkor mocsaras erdeiben. Különös alakjukkal azonban azt dokumentálják, hogy a rózsák, a kis pásztortáskák és még egy csomó otthon honos növény ellenére, nem otthon, hanem az egyenlítő zóna hegyvidékén vagyunk. Pedig ha az ember fázósan burkolódzik bélelt esőkabátjába és a páfrányfák mellett elhuzódó bab-, káposzta- és kukoricaföldeket nézi, valahol otthon képzelheti magát. Persze ott nem messze, az az erdőféle szintén idegen levelü és alaku fákat mutat.

Hogyne: állami kinafaültetvény. A malária hazájában vagyunk ugyan, de ennek a betegségnek gyógyszere is megterem errefelé. Általában nem sokan tudják, hogy a világ kinintermelésének mintegy 90%-át Hollandkeletindia szállítja. Annak ellenére, hogy a kinafa tudvalevően nem innen, hanem Délamerikából származik. A holland állam monopoliuma a kinafa, éppen úgy, mint a híres teakfát is felülmuló és drágább djatifa termelése. Végül még hozzátartozik a képhez a már előbb említett kasuarina, vagy ahogy itt nevezik: tjemara, egy Ausztráliából származó fa. Kis fantáziával tűlevelű fának lehet nézni, bár ezekhez semmi köze nincsen. Főképpen fája miatt ültetik.

Tosarinak két nagy szállója van. Ezek a trópusokra jellemző — és itt fent igazán nem megokolt — pavillonrendszer szerint épültek. Minden lakó külön kis egyszobás, verandás apró pavillonban él. A napi penzió, erre való tekintettel, persze nem olcsó. Körülbelül 180—240 korona között váltakozik. Minthogy az éjjelek bizony sokszor igen hidegek és a melleghez szokott emberek sokkal érzékenyebbek a nedves, nyirkos éjjeli hidegek iránt, három, sőt négy vastag gyapjutakaró is kell, hogy az ember fogvacogás nélkül aludhasson. A Bromohotelben az esti fütés problémáját különben úgy oldották meg, hogy a pavillonokat benzinizzófénnyel világítják. Az ember örül, hogy ezek a kissé idejüket mult izzóharisnyás lámpák legalább egy kis meleget fejlesztenek. Mert ha az ember eloltja őket, ugyancsak gyorsan kell, hogy a takaró alá bújjon, mert hamar megismerkedik a tosari esti klimával. Ennek meg rendesen kis meghűlés a következménye. A nappalok sem a legmelegebbek. Főképpen azért, mert ugy 11 óra tájban a reggel még teljesen tiszta horizontot és gyönyörű zavartalan kilátást gomolygó felhőképződés zavarja meg. A felhők és a nap között elkezdődik a küzdelem, mely úgyszólván mindig azzal végző-

dik, hogy délután kettőkor vastag ködben van Tosari. Ezért sokan nem szeretik és a sokkal alacsonyabb, kissé melegebb és nem ködös Nogkodjadjart keresik fel. Tosari túlhideg, sok a jóból, mondják és ebben van némi igazság is. Az emberek azért itt szigorúan európai ruhákban járnak. Előkerülnek a kabátok, a szvetterek és pulloverek. Sötét, vastag, szolid európai ruhák, melyek bizony talán évekig naftalinos molyok között pihentek valami szekrény fenekén és csak időnként vonultak pár órára „napozni", hogy beléjük ne fészkelje magát a penész. Különös érzés megint mellényes ruhában járkálni, vagy jó átmeneti felöltőt felvenni a délutáni séták alkalmával, hogy a levegőben uszó finom pára ne nedvesítse át az embert és a trópusi klimát szokott szervezet ne válaszoljon egy hatalmas náthával.

Tosari a 2780 méter magasságot elérő Tengerhegység északi lejtőjén fekszik. Valamikor, a XVI. század legelején, amikor a hindu uralom véget ért Jávában és a diadalmas mohamedánok tüzzel-vassal téritettek, néhányszáz régi hitéhez ragaszkodó hindu család a hegység őserdőboritotta lejtőjén keresett menedéket. Hitüket mindmáig megtartották, bár az, ami vallásukat teszi, ugyancsak távol van a britindiai hinduizmustól. Az évszázados elszigeteltség egész különös vallási felfogást és szertartásokat eredményezett ezeknél a szorgalmas hegyilakóknál. Nyilván a hegység állandóan aktiv vulkáni kürtője, a Bromo számos kitörése alakitotta ki bennük azt a felfogást, hogy Brahma megnyilatkozását tiszteljék benne. Egyesek szerint a hegy neve eredetileg Brahma volt és csak a keletjávai szójárásban gyakran tapasztalható fonetika, mely az a-t o-nak ejti, eredményezte a Bromo szót. A hegy iránti tisztelet különben abban is megnyilvánul, hogy a különben ablaktalan kunyhók kijáratát állandóan a Bromo felé épitik. A Baedekerben legalább így van. Tény, hogy a házak túlnyomó része így épült. Azonban láttam néhány láthatóan újabb eredetü hullámpléhes kunyhót, mely már nem mutatta ezt a sajátságot. Hogy ez a régi tradiciók hanyatlása, vagy idegen elemek letelepedésének következménye, azt nem tudtam megállapitani. A tengerészek különben évente egyszer megmásszák a meredekfalu Bromot. A kráter peremén a papok különféle szertartások között virágot és ételeket áldoznak a vulkánnak. Hogy a számos hívő fel tudjon kapaszkodni a meredek hamulejtőn, nagy bambuszlépcsőt emelnek évenként a peremre, melyet bizonyos ünnepségek között újitanak meg. Ma ez a bambuszlépcső eltünt, helyébe erős, szürke prózai betonlépcsőt épitettek a hollandok. A stílusos régi bambuszlépcsőt, mely századokon kereszül díszítette az öreg Bromot, felváltotta a XX. század épitőanyaga, a beton. Éppen úgy, mint a bambusztetőket a hullámpléh.

BANDAT HORST

MAGYAR KÖNYVEKRŐL

Bólya Lajos: ERŐ.

Nyomatott a Puzsér Testvérek komáromi nyomdájában.

Új költő jelentkezik Komáromból: Bólya Lajos. Nem sablonos igéret, több annál: már első könyvében is nyújt valami pozitivumot. A fiatal költők első megnyilatkozásai között, akiknek könyvét legtöbbször azzal az érzéssel tesszük le, hogy csak ideiglenes föllobbanás, múló láng az egész, Bólya Lajos verseivel érdemes foglalkozni, mert van mondanivalója. Nem a kamaszkor szertelen feszengése, vagy az ifjú szerelmes holdkóros ábrándozása eltanult és unalomig ismételt sorokban nála a költészet, hanem igazmondás, lénye tartalmának föltárása, ahol élmények kínálkoznak földolgozásra.

Bólya Lajosnak van tehetsége. Induló poéta, akinek gesztusai még túlságosan lendületesek és pathetikus pózban, az erő hangsúlyozásának megbocsátható pózában áll előttünk. Alkalmazkodik a kor divatjához és szeret nagy szavakat görgetni, amelyek üresen csengenek, mert másoktól kapta a kifejezéseket és nem töltötte meg azokat eléggé átélt tartalommal. Ezekből a költményekből (pl. Testamentum, Első nász, Játszom) önkéntelenül is a deklamáló színész hangját hallani. Bólya Lajos szimpatikusan fiatal romantikája bizonyára szép, elképzelt ideálokat hordoz magában és amikor ezek összeütköznek a rideg valósággal, könnyen összetörik és a pesszimizmus sötét végletébe lendül.

Éjjelenként csodás álmaim vannak.
Szép, büszke életről álmodom,
mint a hattyúké fenn a zöld tavon,
vagy mint a sasé a kék levegőben.
Úszom és szeretkezem, mint a hattyúk a zöld tavon
és határtalan szállok és rabolok
húst, vért, madarat, tájakat, tavakat, hegyeket,
levegőt, eget, tisztaságot, fényt, távolságot,
mint a sas a kék levegőben.
S nappal csak a szemeim égnek jobban, mint a másé
és sárga agyagba lyukat túrok,
hogy megrokkanhassak és belefekhessek.
(Göröngyöt túrok.)

Az „Egyedül" című versének szinpadias komorsága is erről tesz tanubizonyságot. Az érzékeny lelkek jellemző vonása, hogy a világ érintésétől hamar megmerevednek és a társtalanság sötét köpenyét öltik magukra. Már pedig a költőt elsősorban a felfokozott érzékenység különbözteti meg s ennek számos nyoma van Bólya Lajos poézisében.

Néha leválik verseiről a szónokias máz és előtör az élet természetes színe, amellyel pl. a Nem vagyok a tied, Anyám, Vallomás a kutyámnak, A nagy darab kenyér című verseit írta. Ezekben önmagát adja, mély emberi érzéseket csillogtat meg, melyek burok nélkül, keresetlenül találják meg az utat szivünkhöz.

Még egyet Bólya Lajos könyvéről. Általában nem szokott jó jel lenni, ha egy induló költő mindjárt szabadversekkel kezdi. A szabadverssel könnyű visszaélni. Bizonyos előzetes fejlődés kell, hogy a költőben kifej-

lődjék az érzék: a formátlanságban is megtartani a formát. Bólya Lajosnál, — noha egyetlen rimes verse sincs, — megvan a tartalom és a forma egysége. Világosan, tisztán fejezi ki gondolatait és óvakodik a cikornyás értelmetlenségektől, melyek szokás szerint hemzsegnek az úgynevezett első verskötetekben.

TAMÁS LAJOS

Erdőházy Hugó: Térkép.

Nyomatott Spitzer Sándor komáromi könyvnyomdájában.

Erdőházy Hugó második verskötete ugyancsak Komáromban jelent meg. Első könyvének, a Jóspercek megjelenése óta kétségtelenül fejlődött. A fejlődés azonban nem annyira lelki életének elmélyülésére vonatkozik, mint inkább a verseléssel kapcsolatos gyakorlati tudás megszerzésére. Technikája tökéletesedett, de élményanyaga kevéssé bővült. A salaktól megtisztította verseit, melyek ma már tisztábban csengenek. Kifejezésmódja egyszerűbb lett, közeledett a valósághoz, melynek tárgyi elemeit szívesen vonja be költészetébe. A gimnazistákról, a vidéki színészről, a munkásdalárdáról, Verdun koldusáról ír sokszor részletekbe menő realizmussal. Ezek a reális leíró elemek azonban nem tudják eléggé ellensúlyozni azt, hogy tulajdonképpen kevés az egyéni belső mondanivalója.

Ártott költészetének, hogy belebocsátkozott a forradalmi lira unalomig ismételt szólamaiba. Minden programm megkötése a költői szabadságnak és mi sem könnyebb, mint a sokszor használt kliséről levonatokat készíteni. Erdőházy is beleesett ebbe a hibába, de legalább némi változatosságot mutat föl a témaválasztásban. Erdőházy Hugó jövője azon fog eldőlni, hogy sikerül-e neki egyéniséggé érnie és a lirai általánosságokból kikristályosítani a mély emberi élményeket.

TAMÁS LAJOS

FORUM.

Folyóirat a művészet, építészet és építőipar számára.

A Forum folyó évi 4. száma a napokban jelent meg a következő gazdag tartalommal: *Dr. Michael von Faulhaber:* Kirche und kirchliche Kunst. — Neue Sakralbauten in der Slowakei. — *Dr. Gisela Leweke-Weyde:* Kirchenmalerei. — *M. Garzuly Dex:* Der Gartenbau. — *L. W. Rochowanski:* Ausstellung „Garten und Plastik" in Wien. — Az „S. U. M." folytatólagos képbemutatása. — *L. W. Rochowanski:* Ausstellung Norvegischer Künstler in der Wiener „Secession." — *Wenger János:* Műpiac és műértéktőzsde. — Ezenkivül több kisebb-nagyobb közlemény egészíti ki még a szépen illusztrált folyóirat tartalmát, melynek előfizetési ára 1 évre 180, ½ évre 100 korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Pozsony, Michalská 2/II.

KÜLFÖLDI KÖNYVEKRŐL

FAJ ÉS KULTURA.

Otto Hauser könyve.

Georg Westermann Verlag, Braunschweig.

A modern ősemberkutatás legszebb fejezete élén halad Otto Hauser, ez a szerencséskezű archeológus, aki a franciaországi Vézère-patak völgyében bukkant rá a micoquei őskultúra emlékeire és több mint negyedszázadon át folytatta kutatásait olyan eredménnyel, hogy azok előtt tudományos ellenfelei is meghajoltak. Le Moustier ősembere koponyáját, amelynek csontvázát Hauser 1908. márciusában tárta fel, négyszer rekonstruálták és Klaatsch, Krause, Weinert kísérletei szélesítették ki azt a tudományos elméletet, amit később, a világháború befejeztével, a forrongó német politika a „fajelmélet" divatos jelszaváúl dobott a felizgatott közvéleménybe.

Otto Hauser archeológiai munkái után új könyve, a „Rasse und Kultur", nem jelent szenzációt és nem hoz újat, frisset vagy meglepőt, de amit a tudós eddigi kutatásaival adott, az mindenképpen biztosíték arra, hogy a fajelméletet közelebbről megvilágító mondanivalóinak sem lehet köze a mindennapi politikához. Végig az emberiség történelmén a faj és a kultúra kapcsolataira mindig történtek utalások s elég Platon „Állam"-át vagy lord Beaconsfield szavait idézni, aki félreérthetetlenül megmondotta, hogy „a faj a világtörténelem kulcsa." Ezért az ősember kutatójának mindenképpen joga van, hogy Rousseau tana ellenére is közeledjen Gobineauhoz vagy Houston Stewart Chamberlainhez, akinek „A XIX. század alapvető elmélete" valóságos bibliája az anthropológiát propagandisztikus célokra kiaknázóknak. Otto Hauser könyve szilárdan áll a fajelmélet bázisán és a történelmi népek testi, szellemi fejlődéséből a race, a faj tisztasága az, amelynek őserejéből a távlatok és a közbejött változatok elemeire utal, kiemelvén belőlük azokat a sajátságokat, amelyek ezt az őserőt mind a mai időkig megőrizve, nemzedékről nemzedékre továbbviszik. Az északi ember fensőbbségének himnuszát zengi, a Wiking vágyat és a Wiking dacos bátorságát, amelyek még fajkeveredés esetén is megtartják a zord tenger, a hegyek, a nehéz táplálékok adta sajátosságaikat, szemben a dél mosolygó, vándorlásra csábító tengere kék hullámaival, enyhe, derűs egével és pehelykönnyű étkezésével. S a svájci származású Otto Hauser, akinek hazájában a gall és az olasz néptörzsek a germánoknak nosztalgiásan délre húzódó tömegeivel vegyültek, egymásba olvadtak, hogy a legöntudatosabb európai nemzetet: a svájcit termeljék ki, könyvében az északi ember racejában a német fensőbbséget zengi és a harminc éves háború alatt keveredett családok sarjadékaiban, így Herdernél, Goethenél, a sötétedő haj és szemfény ellenére is az arcvonások északi sajátosságait fedezi föl.

A faj és a kultura kapcsolata Otto Hausernél a tainei elmélet esztétikai elgondolásán nyugszik, a három őserőből a forces primordialesekből adódó komponenseken: a race, a milieu és a moment örök egymásbahangzásán. Ha Taine történetesen jobban elmélyül a prehistória és az archeológia adta ismeretekben, biztosra vehető, hogy a faj jellemének nagyobb jelentőséget juttat tanában, amelynek sokban kiegészítője, pótlója Otto

Hauser új könyve. Lehet és kell is ezen a könyvön vitatkozni, igen sokan akadnak majd fenn több helyen erőszakolt megállapításain, de a meggyőződés tisztaságát nem lehet megvonni attól, aki az ősember elporladt tűzhelyei és temetői maradékából elevenítette meg előttünk azt a nagy színjátékot, amelynek újabb felvonását most éljük.

KÁZMÉR ERNŐ

VILÁGFORRADALMÁROK.

Josef Leo Seifert könyvéről.

„Amalthea" Verlag, Wien.

Tíz nemzedékre elegendő tragikum van abban a gondolatban, hogy Európa legszomorúbb órájában, amidőn oly szükség lett volna a nagy vezetők minden hitére, bölcseségére, bátorságára és előrelátására, akkor jöjjön a világ egyik legnagyobb állama élére egy olyan cinikus politikai társaság, amelynek tagjai valami démónikus dilettantizmussal próbálkozva, a vér és a könnyek óceánjától elborult Európát a kibontakozás útjáról egy stabilizált káoszba sodorják. Ha valaki a mai Európa sorsát elgondolja, föltétlenül kétségbe kell, hogy vonja azt a hitet, mintha a világ az értelem megvalósulása lenne, még akkor is, ha tisztában van vele, hogy az értelem önmagában véve nagyon is erőtlen. Jött a világháború, a népeknek ez a nagy, theátrális felvonulása és amikor a felvonulásból az európai lelkiismeret etikai kadávere lett, könnyű volt a darabokra tördelő társadalmat, annak agyonintellektualizált, technizált tipusait egy oly forradalomba belevinni, amely a leplombált vasuti kocsitól a moszkvai Kreml aranycsúcsára tűzött ötágú csillagig semmit sem adott, csak elvett.

Josef Leo Seifert, a nobilis, emelkedett hangú tudós, aki az életet az erkölcs és a kötelesség alázatával szolgálja, egy hatalmas kötetet kitevő tanulmányában („Die Weltrevolutionäre. Von Bogomil über Hus zu Lenin") a reménytelenség elhalkított sikolyával, rendszerbe próbálja illeszteni azt a forradalmi pszihózist, amely az emberi közösséget az ősképződményig akarja visszavezetni, egészen addig, amikor minden élő lény agyrendszerének működése teljesen egyforma volt. Az író a történelmi ismeretek teljes felkészültségében a középkor és a szláv világ szektariánus mozgalmaiig megy vissza, hogy ezekből az embrionális forradalmi csirákból fejlessze föl azt az atmoszférát, amely a mai világ szétrobbantására a materializmus szintézisének komplikált frazeológiáját használja fel. Seifert elgondolása szerint Európa történelme három forradalmi forrásból táplálkozott és három forradalmi egység korrektúrájában fogant új világnézet. Az első a reformáció volt, amely a germán népeket öntudatosította, a második a nagy francia forradalom, amelynek mágikus jelszavai a román népeknek szabadságra törekvő energiáit fejlesztette ki, a harmadik pedig a szlávság folytonos revoltálása, a X. század bogomolista nyugtalanságaitól, át a máglyahalált halt Hus Jánoson a bolyseviki forradalomig.

A X. század pópája: Bogomil, akinek alakját az itt ismertetett munka csak későbbi följegyzések nyomán vázolja fel, a vallás tanainak primitiv

magyarázatával hódította hiveit és a bolgár, bosnyák törzsek túlnyomó része csatlakozott a bogomolistákhoz, akik a későbbi századokban elhatalmasodó Ferenc-rendi szerzetesek letörésére a törökökkel szövetkeztek. Ugyanakkor Prágában már Hus, Wicliffe tanai terjednek, a nemesség ellenszegül Vencel király tilalmának és a táborhegyi csőcselék kastélyokat, templomokat, kolostorokat fosztogat. A reformáció idején a szláv szektáriánus mozgalom Amos Comenius tanaiból szivárog át a szabadkőművességbe és a „szeretet világvallásá"-nak hangoztatása az internacionalizmus gondolatának első nyoma. Feszülten érdekessé, szinessé ott szélesedik ki Seifert könyve, ahol a pánszlávizmus egységéről, a lengyel szabadság széteséséről és a lengyel hegeliánusok miszticizmusra hajló törekvéseiről beszél, majd a slavophilek messzianizmusáról, Dosztojevszkij tanairól, akinél a szabadság és az iszonyatos tagadás egyformán miszticizmusból fakadt. (Aki ismeri Masaryknak közvetlenül a világháború előtt németül irott és megjelent nagy munkáját, a „Zur russischen Geschichts- und Religionsphilosophie"-t, az élénken emlékezhet arra az elgondolásra, amely körülbelül így fogható össze: „Az orosz: engedelmességben, szenvedésben páratlan, de ha lázad vagy igazságot követel, akkor rettenetes.") Dosztojevszkij könnyes misztériuma után, — így nevezi a nagy francia esztétikus, Suarez, Dosztojevszkij zsenijét, — Herzen már a szláv föderációt hirdeti, a nyugati civilizáció összeomlását (gondoljunk itt a majdnem száz évvel későbbi spengleri jövendölésre), amelyet az oroszok szociálista népállama fog felváltani. Herzentől már csak egy kis lépés Bakuninig, Tolsztoj világvallásáig, — amely Krisztusban csak prófétát lát, éppen olyant, mint Buddha vagy Mohammed, — hogy utánuk Lenin következzen a munkások és a parasztok szovjetjével.

Marcus Aurelius irja, hogy „szemléld a dolgokat egy más oldalról, mint ahogyan eddig nézted, mert ez annyi, mint új életet kezdeni." Josef Leo Seifert könyvében a világforradalmak történelme faji alátámasztást kap és a szláv kultúra periódusainak fordulatában olyan pozitivumokat talál, amelyeknek feltárása, magyarázása már magában is forradalmasító tudományos felfogásra vall. Világnézeti állásfoglalása azonban nincs, csak valami közvetlen melegsége, szeretete, emberi bánata, amelyből a vele gondolkodásra kényszerülő olvasó megérezheti, hogy ez a bánat napjainknak legtisztább állásfoglalása.

KÁZMÉR ERNŐ

Bruno von Sanden állatrajzai.

Dr. Fritz Wedekind Verlag, Stuttgart.

Az ábrázolás művészetének különböző fajai között az állatok rajzolása, tehát a bennünket környező, körülöttünk élő állatoknak ábrázolása fejlődött ki a leghamarább, sőt megdönthetetlen bizonyítékaink vannak, hogy az ember a művészi utánzás tárgyául sokkal előbb választotta az állatokat, mint önmagát. Barlangkutatók a combarellesi barlang falán egyméter nagyságú sziklakarcot fedeztek föl, ezt a rajzot a barlangi medvéről az ősember primitiv elképzelése vájta a falba, ugyanígy az Altamira-

barlang másfélméteres rajzát az álló ősbölényről, amely a dordognei barlangok falain találtakkal együtt nemcsak az állatábrázolásnak, hanem a rajzolás művészetének is első nyoma. A képzőművészetek tökéletesedésével az ábrázolás köre természetesen kitágult, az állatokat az emberi fantázia már a természetbe állította, sőt az állatok és a természet rajzai mellett önmagát is megörökítette, később pedig már mindent csupán dekoratív célúl rajzolt meg, önmagát emelvén a környezet centrumába.

Bruno von Sanden, akit a németek mint kiváló szobrászt ismernek, stuttgarti otthonában egy kis albumnyi állatrajzot gyűjtött össze és ez az album („Tiere" címmel) egyrészt szerves kapcsolatot tart fenn azokkal a finom, apró állatplasztikákkal, amelyek eddig is legjellemzőbi voltak művészetének, másrészt azonban erősen emlékeztetnek azokra a primitiv ábrázolásokra, amelyek az állatokat elsőnek vitték a művészetek körébe. A rajzok: oroszlánok, jegesmedvék, elefántok, szarvasok, jaguárok, tigrisek, macskák, mind a közvetlen velükélés teremtő erejével, sokszor virtuózi módon néhány vonallal megcsinálva, valahogy a jellemző mozdulatnak olyan pillanatok alatt elkapott jellegzetességével, mintha Sanden állatai merőben más világrészről kerültek volna ónja elé, mint a sablonná merevedett és az akadémiai elrajzolás átlagos felfogásával adott eddigi állatképek. A világvárosok állatkertjei és vándorcirkuszok primadonnája: az oroszlán a visszatérő témája ennek a negyven lapból álló albumnak, tizenkét oroszlánrajz tesz bizonyságot arról, hogy a rajzoló erős megfigyelőképességgel, biztos technikájának ügyességével éppen az oroszlánban találta meg azt a hálás modellt, amelynek ábrázolása a művészt előre vitte és megtermékenyítette. Van egy lapja egy pihenő oroszlánról (19. szám), amelyen a rács mögött bezárt királyi állat valami apathikus félelemmel, mintegy magábaszállott beletörődéssel nyúlik el s a vékony vonalakból kiemelkedő vastagon megvont szemgödör megdöbbentő szomorúsága szinte láttatja velünk a sivatagot, az őserdőket, amelyekről ezek a szomorú, megtört sugarú szemek riadt nosztalgiával révedeznek. Egy ujabb lap (a 29. számú) egy kapaszkodó, lábain álló jegesmedvét ábrázol, amelynek tüneményes felvázolásához már a szobrász meglátása adott közvetlenséget. Különben is valamennyi német szobrász, aki az állatplasztikát műveli, négylábú modelljeik mozdulatait szivesen rögzítik rajzba, így elsősorban: Renée Sintenis, a fába faragó Eduard Mataré és Scheibe, akinek majomtanulmányai nagyon ismertek.

Ha magát az albumot bíráljuk, megállapíthatjuk, hogy kivitele szép, a klisék elkészítése gondos, csupán a papirosanyag megválasztása hagy több kivánnivalót hátra és a sárgásfelületű papiroson Sanden krétája meglehetős keményen hat. A rajzok elé írott előszó — Stephan Balla tollából — őszinte, meleg tolmácsolása a művész új terrénumának, amelyen, mint a plasztikában is, sok értékeset adott.

KÁZMÉR ERNŐ

A LESZÁLLÍTÁS

1931. május 31.-én néhány idegkimeritően mozgalmas, izgalmas nap és éjjel után lefeküdtem. Elég jól kialudtam magam, mert mire fölébredtem, már délelőtt 11 óra volt. És pedig 1955. junius 1., délelőtt 11 óra, ezt mutatta kétségetkizáróan az ágyammal szemben függő falinaptár. Idegen fehér szobában találtam magam, első pillantásaim a lehető legegyszerűbb, de legtisztább és legalkalmasabb mosdó, fütő, világító, szellőztető berendezésekre estek, minden fal, butor sima, fényezett. Szanatóriumban voltam, ez világos.

Csakhamar bejött egy ismeretlen fiatal ember orvosi kabátban. Arca fellángolt az örömteljes csodálkozástól, mikor megállapította, hogy ébren vagyok. „Az ön esete", mondta, „a kóros álom egyik legérdekesebb példája, — reméljük, hogy csak volt. Tudja ön, hogy pontosan huszonnégy évig aludt egyfolytában? Légzése, emésztése szerencsére nem akadt meg és most újra élhet, — úgy látszik, még csak nem is öregebben, mint mikor utóljára elszenderedett. De mondja csak, igazán nem tudott magáról, nem érzett semmit ez alatt az egész hosszú idő alatt? Minket, orvosokat, minden homályos röpke álomképe, minden tompa érzése nagyon érdekelne."

Nem untatom szives olvasóimat a fiatal orvossal, majd idősebb társaival kényszerülten egyre újra és újra lefolytatott beszélgetéseim elmondásával. Hisz egyebet még a hozzám jött világhirű professzor keresztkérdéseire sem válaszolhattam, mint azt, hogy elaludtam és fölébredtem, közben semmit nem tudtam magamról. Ruháimat kértem, hoztak valonatujakat; a régiek, úgy látszik, már nem is léteztek. Azután bérautót hozattam, mely egyszeriben elvitt egy hires büntetőjogász ügyvéd barátomhoz. Örömmel állapítottam meg, hogy ő sem öregedett többet, mint én, pedig még csak át sem aludta a letelt huszonnégy évet. Meleg üdvözlés és néhány személyes híradás után rendes beszédtárgyunkra, a legujabb jogi irodalomra, tértünk. Mindjárt elém is tett egy rakás könyvet. Címeik: Az új magyar büntetőtörvény. — Das neue deutsche Strafgesetz. — Nov krivicsni zakon Jugoszlávije. — Le nouveau code pénal francais. — Stb.

Lapozgatni kezdtem és akkor csodálkozva állapítottam meg, hogy az összes új büntetőtörvények egymás egyszerű fordításai, még szakaszbeosztásuk is azonos, éppen ha a magyarázó jegyzetekben van némi eltérés. „A közös büntetőtörvény nemzetközi megállapodás eredménye", magyarázta barátom.

Meg fogják érteni, hogy kiváncsi voltam az új világ-büntetőjog szellemére. Belátóbb, emberségesebb, elnézőbb lett-e az elalvásom óta letelt harmadfél évtized alatt az emberiség, vagy vadabb, türelmetlenebb, kegyetlenebb. A büntetésnemek felsorolásán kezdtem; halálbüntetésről sehol nem volt szó, ezt megelégedéssel, bár meglepetés nélkül, állapítottam meg; ezt vártam, ennek el kellett jönnie. Azt, hogy a botbüntetés fennmaradt-e valahol, még csak nem is kutattam; ilyesmi természetesen nem maradhatott fenn a XX. század közepén.

Ami azonban már nagyon meglepett, az volt, hogy pénzbüntetésről és fogságról sem esett szó sehol. Jogtudós barátom ezt így magyarázta: „Pénze úgy sincs senkinek, amiből büntetést fizethetne, a fogság pedig fölösleges a leszállítás büntetése mellett."

Leszállítás? Vajjon miféle büntetés lehet ez az egyetlen, melyet a világ új büntetőjoga ismer? Honnan szállítják le az elítéltet, lováról, kerékpárjáról, szekeréről, a vonatról, vagy talán a felső emeletről? Mi ebben a büntetés és mikor, hogyan alkalmazzák?

Pedig mindenféle büncselekmény után csak ezt a szót olvastam — idő és százalékszámokkal kapcsolatban. Könnyű testi sértés: három hónapi 25—50 százalékos leszállítás. Súlyos testi sértés: hat-tizennyolc hónapi 50 százalékos leszállítás. Csalás: három évi 40—60 százalékos leszállítás. Gyilkosság: életfogytiglani 75—99 százalékos leszállítás. A büntetés végrehajtásáról csak annyit olvastam, hogy az megfelelően fölszerelt intézetben, szakértő orvos által történik. Utána a netalán letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban levő terhelt azonnal szabadlábra helyezendő.

Megkértem barátomat, magyarázza már meg nekem, mi az a leszállítás. Erre ő azt felelte, hogy többet ér minden magyarázatnál, ha néhány leszállítottat bemutat nekem. Erre mint a leszállítottakat felügyelő hatóság tagjának elég alkalma van. Miután a hosszú ágyban fekvés ellenére egészen erőteljesnek és virgoncnak éreztem magamat, azonnal gyalog elindultunk szemle-körutunkra.

Az első ember, akit megláttunk, egy magas, atléta termetű, e mellett válogatott előkelőséggel öltözött úr volt. Büszke fejtartásával különös ellentétet alkotott az a mély alázatosság, mellyel előttünk kalapját majdnem a földig megemelte és amellyel ékesszóló szavakban bocsánatot kért egy embertől, akinek pedig nem is ő ütközött neki, hanem fordítva. „Látod", mondta barátom, „ez a gróf az ország legjobb vívója és lövője, jelenleg párbajvétségért huszonöt százalékos leszállítás-büntetést szenved el."

Tovább mentünk egyenesen egy udvarba, ahol több munkás ládákat rakott teher-automobilokra. Mindegyikük derekasan kivette részét a közös erőfeszítésből, mégis, ha valamely darab különösen nehéz volt, ezt mindig egy és ugyanazon embernek a vállára tolták, aki pedig még csak nem is látszott a legerősebbiknek. De csak inteni kellett neki és a legnagyobb készséggel engedelmesen vette gerincére a legkeményebb, legnehezebb ládakockákat is. Társai ezt durva, ízetlen tréfákkal hálálták meg, melyekre szintén csak szelíd megadással mosolygott. „Ez", magyarázta barátom, „egy munkakerülő csavargó, aki tavaly rablásra vetemedett. 75 százalékos leszállítást szenved el. Most menjünk egy gyilkos lakására, aki már nyolc év óta él 90 százalékos leszállításban."

Egy régifajta külvárosi ház szegényes kis műhely-lakásába nyítottunk. Már a folyosó végére egy házsártos, veszekedő női hangot hallottunk ki: „Nyomorult hülyéje, mindent mondani kell neki, semmit magától nem tenne! No, vedd már elő azt a dikicset, likaszd a talpbőrt! Elég! Jaj, az embernek minduntalan kifut az étele, az utcára szöknek a gyerekei, mert csak erre a rongy, ostoba férjére kell felügyelnie!" Ezalatt beértünk a műhelybe, ahol egy szélesvállú, szögletesfejű, mély csontozatba

ékelt szemű ember cipőket talpalt. Életpárja perelésére egy szót sem válaszolt, hanem nyugodtan dolgozott tovább, mindig csak azt téve, amit parancsoltak neki. Sokkal kevésbbé voltak nyugodtak a gyerekek, vagy öten; ezek egyre cibálták, lökdösték egymást; ha ebből olykor az apának is kijutott, az ezért sem szólt rájuk, csak az anyjuktól járt ki számukra egy-egy csattanó pofon, ha az véletlenül odanézett. „Mars az iskolába!", hangzott most az anyai parancs. A gyermekek elmenetele után persze megint az ember került sorra: az asszony kirántotta kezéből a munkát és egy jó hátbalökéssel talpra lódította. „Vizet hozni!", volt a rövid parancs, melynek a békésnél békésebb munkaállattá lett rablógyilkos azonnal engedelmeskedett. Az asszony is kiment vele, „mert az ilyen marhára mindig csak vigyázni kell." A folyosón egy fehérgalléros, kackiásan kipödört bajuszú fiatal úrral találkoztak, akibe az asszony azonnal belekarolt és úgy mentek együtt boldog mosollyal a szobába. A férj csak hordta tovább a vizet.

Barátom meg is jegyezte: „90 százalékos leszállítás már határozottan túlsok, még a legsúlyosabb bűn esetében is. Ezért ma már nem igen alkalmazzák, 75 százalékkal is teljesen elérhető a cél. Nőknél azelőtt sem mentek följebb. Miért, kérdezed? Nos, mert a leszállítás értelme: bizonyos agygócok részleges megbénítása útján időlegesen vagy állandóan kikapcsolni a büntetett egyén akaraterejét, kezdeményező készségét, harckedvét, még önérzetét is. Egy 75 százalékig leszállított nő a leghűségesebben kitart hitvesi kötelmei mellett, még egy oldalpillantást sem mer férjén kívül bármely himnemű lényre vetni. De már egy 80—90 százalékkal leszállított nember nemcsak férjével szemben engedelmes tökéletesen, hanem minden férfival szemben, akinek eszébe jut tőle valamit kívánni. Ez különben a férfiak esete is; ezért mellőzi a legújabb bírói gyakorlat náluk is a 75 százaléknál nagyobb leszállításokat, melyeknél már szünni kezd a helyes eljáráshoz okvetlenül szükséges megkülönböztető képesség."

Lehetséges-e teljes, száz százalékos leszállítás is?

„Elméletileg igen, de a gyakorlatban éppen az ellenkező eredményre vezet. Mint ahogy nem lehet teljesen tiszta szeszt használni, legföljebb 99½ fokosat, úgy az akaraterő elvétele is csak 99½ százalékig hatásos. Ennél a foknál a leszállított ember még a szó szoros értelmében báb minden embertársa kezében, 100 százalékos műtét után azonban már saját gerjedelmeivel szemben is az, nem alkalmazkodó és engedelmes többé, hanem megint féktelen, erőszakos, dühöngő őrült, akit sürgősen elmegyógyintézetbe kell szállítani, ahol megint csak a köz terhére él.

Az elmegyógyintézetek költségei ugyan az új büntetésrendszer bevezetése óta éppenúgy a minimumra szálltak alá, mint a fogdáké; a leszállítás igen sok addig gyógyíthatatlannak tartott idegbajt szüntet meg vagy tesz legalább környezete számára veszélytelenné, elviselhetővé. Látod, most éppen a leánygimnázium előtt megyünk el; a kapus, aki olyan szemérmesen süti le a szemét a szebbnél szebb bakfisok kivonulása közben, egykor az őrültek házának volt lakója satyriasis, egy olyan elmebaj miatt, melyben az ember mindenkivel és mindennel egyre csak szeretkezni akar és ebben semmiféle ocsmányságtól, erőszakosságtól nem riad vissza. Az új eljárás feltalálása után elég enyhe leszállítást alkal-

maztak reá — és most, látod, nem esik többé terhére senkinek, becsületesen megkeresi kenyerét egy olyan helyen, ahova azelőtt keresni kellett az eléggé megbízható embert."

Eddig csupa férfit láttam csak leszállított állapotban; szerettem volna, ha barátom nőket is mutat nekem ilyen sorban.

„Szivesen többet is", volt a felelet. „Látod azt a sovány, beesett arcú nőt a túlsó oldalon? Nehéz csomagot cipelve megy egy pár után, melyből a férfi az ő férje, a nő annak a szeretője. Mindennap így mennek bevásárolni mindhármuk részére. A szerető válogat, a férfi fizet, a feleség hordja a csomagokat. Otthon azután a feleség lehúzza az ura és annak úrnője lábairól a cipőket, papucsot ad rájuk, azután köszönve kimegy a konyhába és vacsorát készít nekik, amig maga egy kis déli maradékkal beéri. És tudod, ki ez az angyalian türelmes, alázatos teremtés, akinek már erkölcstelen jóságával ennyire visszaélnek? Egy valóságos megéra, hiú, élvvágyó, kegyetlen, aki egykor két hűtlen férfit és három vetélytárs nőt „küldött haza", — amíg rájöttek a dolgaira és életfogytiglan hetvenöt százalékkal leszállították. Azután újra férjhezment, mert még mindig szép és kívánatos volt. De nem sokáig, férje elejétől fogva nem mint feleségével, hanem mint rabszolgájával bánt vele, az e fölötti bánkódás, gyötrődés, melyet a leszállítás sem előz meg, hamarosan elvette szépsége maradványát is és most már mint rom nem is lehet egyéb rabszolgánál."

Mégis csak elég kemény büntetés lehet a leszállítás, jegyeztem meg.

„Bizony az", felelte barátom, „keményebb minden börtönnél. Mert a börtönben az ember titokban egyenlőnek, sőt jobbnak érezhette magát minden más emberrel, legalább lelkében lázadozhatott sorsa és mások bánásmódja ellen. A leszállított ember ellenben lelke mélyén elhiszi, elfogadja, e mellett azonban siratja más emberekkel szemben érzett alsóbbrendűségét, minden véleményét csak azzal a föltétellel táplálja, hogy abban mások megerősítsék, minden tevékenységét csak mások kifejezett vagy elgondolt kívánságára folytatja, terveket kovácsolni a jövőre nézve egyáltalában nem mer. Másokat támadni, károsítani, megbántani még a legenyhébben sem képes, ellenben minden sértést, károsítást, megalázást ellenmondás, — bár ismét nem szenvedés, — nélkül eltűr."

Nem lesznek-e az így lényeges lelki elemeiktől: akaratuktól és önérzetüktől megfosztott egyének éppen ezáltal a társadalom terheivé? További létezésük az emberek között nem ösztönöz-e másokat bűncselekvésekre, melyeknek semmiféle fogság vagy más kézzelfogható büntetés nem jár nyomában?

„A túlmagas leszállítások, miként már említettem, valóban nemkívánatos egyéneket hoztak a társadalomba. De 75 százalékig még nincs baj; hiszen az így büntetettek tovább is megfelelnek minden polgári kötelezettségüknek, még a katonainak is. Az ő részükről nem fenyeget ujabb bűntevés, ameddig az időleges leszállítás hatása eltart, sőt azután is nagyon ritkán esnek vissza, mert mindig csak borzadva, szégyenkezve gondolnak arra az időre, mikor az utolsók közt is utolsóknak bélyegezték őket nem mások, hanem önmaguk. Helyzetük nyomorúságát a többiek is látják, legjobban azok, akik régi környezetükhöz, családi és társadalmi

körükhöz tartoznak és bizony ezek közül egyik sem óhajtana velük csak egy napra is cserélni. Elrettentőbb ez a példa a régibb idők minden börtönénél, akasztófájánál. Ezért sikerült is az új büntetési rendszerrel néhány év alatt elérni, amire a világ büntetőjogászai évezredeken át hiába törekedtek: az elképzelhető legritkábbá tenni mindenféle bűntevést."

Most azonban már kíváncsi voltam, hogyan is történik az az annyit emlegetett leszállítás, az egyéniség eltörlése vagy elerőtlenítése százalékarányban és megszabott időre.

„Ó, nagyon egyszerűen", mondta barátom. „Egy székbe ültetik a bűntevőt, amolyan nem halálos villanyosszékbe, egy rézsisakot adnak fejére, melybe két vezetékvég fut be; az egyik a delinkvens homlokára, a másik tarkójára kerül. Megindítják az áramot, — a többit elképzelheted. Tévedés vagy éppen szerencsétlenség ki van zárva, mert az áram maga az életre nézve veszélytelen, pontosan működő jelzőtábla mutatja az árammennyiséget, mely mellett mindjárt ott áll az idő- és százalék-jelzés: például 6—25 annyit jelent, mint hat hónapra 25 százalék. Szinte fölös óvatosság, hogy a büntetés végrehajtásával orvosokat bíznak meg és nem egyszerű fogdai altiszteket. De gyere, ma éppen két leszállítás történik, bevezetlek nézőnek."

Csakhamar egy tiszta, nagyon világos fehérmáz- és sárgaréz-berendezésű teremben voltunk, melyben, mint valami nyilvános fogászati műteremben, kényelmes, könnyen elfoglalható, de már nehezebben elhagyható karosszékek sorakoztak az egyetlen üvegfalból álló déli oldallal szemben. Orvosok, ápolók, ápolónők vártak már ott fehér köpenyegekben, igaz, hogy ezen az ápoló személyzeten nem annyira jóságos lágy kezeik, mint hatalmas izomzatuk tünt szembe.

Bevezették az első elitéltet: nő volt; bűne: ismételt becsületsértés, rágalmazás, magánlaksértés, könnyű testi sértés több egyénen, köztük vőlegényén, szomszédnőjén és ennek leányain; büntetése 6 hónapi 30 százalékos leszállítás. Jövetelét már messziről hol perlő, hol síránkozó hangok zavara jelezte. „Engem szállítanak le... nem azt a bestét... azokat a bestéket... azt a hűtlen, csapodár gazembert... Hol vannak, hogy még egyszer megagyaljam őket... Nem ülök a székbe." Ám nem kérdezték, két hatalmas „ápolónő" máris a helyére nyomta, az orvos fejére tette a sisakot és megindította az áramot. Az elitélt még egyet sóhajtott, azután körülnézve így szólt: „Jaj, de sajnálom, amit mondtam és tettem! Hol vannak ők, hogy bocsánatot kérjek tőlük?" Egy férfi lépett elő, a vőlegény. A leszállított azonnal nyakába borult, mellére hajtotta fejét és egyre azt hajtogatta: „Jaj, hogy tudtam rólad olyasmit föltételezni!"

Azután egy marcona óriást vezettek be. Két méter magas és százharminc kilós lehetett, csupa izom, csupa vér. Bűne: erős felindulásban elkövetett emberölés; büntetése: 60 hónapra 75 százalékos leszállítás. Dörgő hangon tiltakozott, mialatt buzogány ökleivel fenyegette a két oldalán haladó ápolókat. „Engem nem ültettek abba a székbe, legalább élve nem... De akkor is előbb közületek döglik meg egy pár." Szónoklása közben nem vette észre a cingár segédorvost, aki injekció-fecskendőjével nyakszirtjéhez lopódzott. Megkapta a szúrást, előbb még büszkén feltartott feje azonnal mellére hanyatlott, fenyegetésre emelt karjai

csipői mellé lógtak le, lábai megroggyantak úgy, hogy már inkább vinni, mint vezetni kellett az igazság székébe. Ott még egyszer eldörögte, hogy „nem engedem", — úgy látszott, a befecskendezésnek csak egy percre kiszámított hatása már újra szünni kezdett. Ám addigra megindult a leszállító áram és a megfékezett Herkules alázatosan rimánkodott elnézésért előbbi erőszakos, illetlen viselkedése miatt.

Meglepetésként még egy tizenkét éves gyermeket is vezettek be. Tétova tekintetű, ideges lurkó volt, iskolakerülő, hazug, verekedő, tolvaj; nem a büntetőbíróság, hanem az iskolaigazgatóság utalta be tíz százalékos leszállításra. Ez a delinkvens nem tiltakozott úgy, mint a másik kettő; szépen, engedelmesen hagyta magát a székhez vezetni; ezt azonban hirtelen megkerülte és így próbált a teremből kiszökni. De a „nővér" még idejében elfogta és belenyomta a székbe. „Kezét csókolom", mondta egy perc mulva, „kérem, hány óra van? Talán még elmehetek a gyorsírásra és visszaadhatom a Weissnak a radírt, melyet tőle elcsórtam."

Miután a leszállítottak békésen eltávoztak és az ápoló személyzet is követte őket, én még ott maradtam barátommal, aki tüzetesebben megmagyarázta nekem az elmés igazságosztó szerkezeteket.

„Ülj csak be az egyik székbe, tedd fel a sisakot, nincs semmi veszély számodra, hisz az áramot már kikapcsolták... Jaj... mégsem..., 75 százalék... hamar kelj föl!" A legnagyobb készséggel engedelmeskedtem volna, de a gondolat, hogy most talán egész életemre akarat és önérzet nélküli báb lettem, úgy megrémített, hogy elvesztettem eszméletemet.

Mikor magamhoz tértem, rendes ágyamban feküdtem. Az óra 7-et mutatott, a falinaptár még mindig junius 1-et, 1931 és nem 1955. junius 1-et.

FARKAS GEIZA

Az igaz Jóság eljön még vajjon?

Mert ez nem az. A búgó orgonának
alig pár sipja zeng, a többi holt,
a vágy telitett, dús kovakövéből
erőnk eddig mily kis lángot csiholt!
Nem jóság ez, csak annak halvány póza,
lengés szelídrefestett léghajón,
hát vallatom magam e csöndes órán:
az igaz Jóság eljön még vajjon?...

Kell jönnie. Ily nagybeteg világban
kiút számunkra másutt hol legyen?,
a jóság egy parancsolatját hozza
új próféta új sinai-hegyen!
Ne féljetek az aranyborjú-láztól,
ne sopánkodjatok a sok bajon,
elmulik minden rossz, ha el a kérdés:
az igaz Jóság eljön még vajjon?...

Tudom, magamon kéne megmutatni,
hogy miként lesz a pózból szent való
s az öntelt, prédikációs harangból
miként jön halk hang: béke, gingaló,
magamon kéne megmutatni s nem megy,
még darabos, durva a sóhajom
s jövőm titkába kételkedve kémlek:
az igaz Jóság eljön még vajjon?...

Egy emlékem van, — hol szereztem s merre,
ki tudja már?: — Krisztus, kenyérszelő,
öreg, nagy vászon, minden szine: Isten
s akárhogy nézed: Ő, ezerszer Ő,
nemcsak az arc, kezében még a kés is,
jósággal áll a friss kenyérhajón!
Ez kellene! Azt súgja meg sorsom,
hogy ez a Jóság eljön még vajjon?...

Ez egyszerű, e nagy szavaktól mentes,
személytelen és összefoglaló,
mit meg nem változtat, ha nem igényli,
e minden titkon túlnövő való,
kevesebb s több e bomlott végtelennél,
varázstilinkó pokoli zajon,
mondjátok meg, kortársak, tönkrementek,
úgy-e eljön?... Hogy rontjuk meg vajjon?...

BÁRD OSZKÁR

KISÉRTÉS

Hajnalodott.

A város kitárta kapuját, hogy befogadja az érkezőket és kibocsássa az útjukra indulókat. Nehéz terhekkel megrakott öszvéreket tereltek mocskosszájú hajcsárok ordítozva és a pásztorok riadtan bégető juhnyájakat hajtottak el befelé igyekvő, ringó járású tevék fáradt karaváinjai mellett. Piszkos, sivalkodó és bűzössebű koldusok foglalták el napi helyüket a falak tövében, újra megadva magukat a legyeknek és a forróságnak a sovány alamizsna reményében. Fürge, álomtól friss, barnahúsú és lenge ruhájú nők siettek korsóikkal fejükön a folyóhoz vízért a déli főzéshez. És a színdús képből pompásan vált ki egy csapat őrségre induló katona, melynek ragyogó fegyverzetén bújócskát játszott a megérkező napsugár. Az élet fölébredt éji dermedtségéből, hogy átvegye nyugtalan napjának uralmát.

A hajnali nyüzsgésbe érkezett le a hegyekből a vándor. A kanyargó, napégette úton ereszkedett alá mezítelen lábaival, mert már másfél újhold óta volt útban és elkínzott testét nagyon megviselte a sivatag perzselő heve s a hosszú gyaloglás. Durva szőrcsuhája sütötte sovány tagjait és keze zsibbadtan fogta át nagy, görbe botját, magányos vándorok és jámbor pásztorok egyetlen barátját és fegyverét. Derekát barna kötél hurkolta s tarisznya sem volt nála, mert útközben csupán a föld bogyóiból táplálkozott, de amikor most megállt egy pillanatra, hogy gyönyörködjék pihenése mellett a kelő nap bíborözönében, sápadt, csontos arca áhitatot fejezett ki és vékony ajkain halovány mosoly jelent meg.

— Csodás vagy, Uram, a te teremtésedben, mely emberben és napfényben egyaránt dicsér! — mormogta alázatosan és folytatta fárasztó útját a csillogó folyó felé.

Lent, az árnyékos parton, távol a tarka, szapora beszédű vízmerő asszonyoktól, egy magányos férfi ült valami kőtörmeléken, fejét kezébe hajtva. Meggörnyedt alakját porszínű lenöltöny borította és hosszú, sötét haja hullámosan öntötte végig eres nyakát. Nyilván nagyon elmélyedt gondolataiban. A hegyről jövő vándor feléje ment és megérintette vállát.

— Üdvözlégy, Erazmus testvér, — köszöntötte őt és miután amaz meglepett és örvendező csókkal üdvözölte, letelepedett melléje, kampós botját a földre dobva s megtörölve verejtékező homlokát.

A kapu zaja lassan elcsöndesedett. Az asszonyok tele korsóikkal hazaindultak, a pásztorok és karaván ok már messze jártak s a katonák által fölvert por utolsó csilláma is elszállt a távolban. A nap is fölbukkant aranytányérjával a föld éghez simuló végén.

Reggel lett.

A folyó mellett csöndesen beszélgetett a két férfi. Mögöttük egy elsatnyult fűz lógatta poros lombját, annak vetették fáradt hátukat és az idősebb tarisznyájából falatozták szerény elemózsiájukat. Az öregebb, akinek már ráncosodott az arca és fénytelenedett kék szeme, kérdezett és az izmosképű, tüzesszemű jövevény felelgetett neki, zengő, de nagyon

meleg és szelíd hangján. Elmondta, hogy már huszonnyolc napja jött végig a nagy sivatagon, többnyire csak gyalog, mert karavánokkal ritkán találkozott, sokat szenvedve az éhségtől, forróságtól és a sivatag ezernyi súnyi állatjától. De örömmel tette meg a nagy utat, mert az elszórt lybiai testvéreket akarta meglátogatni és a környéki városokban hirdetni az Igét. Aztán Alexandriába akar menni, hogy hajóra szállva, a szigetekre induljon, az ott működő térítő rendek tanulmányozására. Eddigi tapasztalatairól elragadtatva beszélt, mert szerette a fölajánlott sanyargattatásokat és bőjtös elmélkedéseket, melyeket a pusztai remetéknél látott s amelyeknek gyakorlata és mélyhatású prédikációi folytán már nagy és szent híre terjedt társai és hivei körében. Sokan csodákat emlegettek és csodálattal rajongtak Antal testvérért, aki szép, ifjú és erős ember létére mégis meg tudott maradni tisztának, egyszerűnek és alázatosnak, Isten minta szolgájának, aki örömét leli az önmegtagadásban s vidám lélekkel cselekszi áldást fakasztó jótetteit.

Beszélték ugyan, hogy a gonosz sokszor megkínozza kisértéseivel és néha forró éjtszakákon hajnalig küzd zokogva cellájában szörnyű lidérceivel, ám ez csak megerősítette választottságát s fokozta a beléje vetett hitet.

— Atyám is utra indul talán? — kérdezte Antal, mikor elköltötték sovány ételöket és fölállván, a város felé fordultak, hogy bemenjenek. — És itt hagyván testvéreit, vizsgálatra indul a házak között?

A másik elnézően mosolygott.

— Nem, fiam, csak téged vártalak, mert egy utazó testvérünk, aki két napja érkezett meg a hitetlenek országából közénk, említette, hogy közelegsz felénk... Most hazavezetlek s ha áldásunkkal tovább indulsz, én otthon maradok, mert lábam reszket már és szemem előtt az öregség köde leng...

Amaz nem szólt, csak maga elé tekintett.

— Bizony, érzem, hogy nemsokára hívni fog az Úr, édes fiam! De nem is bánnám már. Mert ha elintéztünk mindent e földön, amit kiróttak ránk, és testünk napról-napra gyengül, nincs más vigasz, mint az ő szent szine elé jutni mielőbb, — folytatta az öreg sóhajtva.

Antal megkérdezte.

— Atyám ide való?

— Ide, fiam, a hegyekbe és Alexandriában tanultam az atyáknál. Most három házat vezetek tizennégy testvérrel, innen két órányira... De mind fiatal és buzgó, csak én vagyok gyönge és öreg...

Miközben áthaladtak a kapú hűs boltívén, hogy a városi kúthoz igyekezzenek szomjukat csillapítani, egy leány jött szembe velük himbáló járással és csupasz keblekkel, egyike ama nőknek, akik csak éjtszakánként tartózkodhatnak a falakon belül, míg nappal ki voltak rekesztve apró házaikba a kapukon túl. Mikor a két férfit megpillantotta, festett szeme gúnyosan síklott végig poros ruháikon és meztelen karjával gonoszul súrolta csuháikat, mert ismerte a szerzetesek szigorúságát s ki akarta tölteni rajtuk bosszúságát.

Ám azok szeliden köszöntötték őt is és tovább fűzték a szót maguk között. A fiatalabb ismét az útjáról beszélt s a veszélyekről, melyek környezték. És e veszélyek közt nem utolsó volt a gonosz kisértéseinek ve-

szélye, aki tudvalevően a magányosan bolyongó remetéknél próbálkozik legtöbbször és legcsábítóbban.

— Egyszer, — beszélte csöndes és nyugodt hangon a vándor, — egy karaván nal utaztam pár napot, mely elefántcsontot és görög rabszolgákat vitt Rómába. Hitetlenek voltak, de emberséges kereskedők az Eufrátesz mellől. Napnyugtakor pihenni tértünk, hogy hajnalban folytassuk nehéz utunkat. Én a tevék mellett aludtam, a tábor legvégén egyedül, hogy ne zavarjon senki imáimban és elmélkedéseimben. Mondhatom, atyám, teljesen békés voltam és nyugodt szivű. Fölöttem ragyogott az éjtszakai égbolt csillagkertje s én a távoli sakálok panaszos üvöltését hallgatva, elszundítottam.

— Nem tudom, meddig aludhattam az előző napi fáradtságtól, de arra ébredtem, hogy valaki megérinti a vállamat. Fölemelkedtem. Egy asszony guggolt mellettem a holdfényben. A teste, ahol ruhája el nem födte, fehér volt és csillogó, a haja sötéten omlott mellére és szája érthetetlen szavakat mondott...

Az öregebbik meghökkenve vetett magára keresztet.

— Uram, irgalmazz! A gonosz...

A fiatalabb bólintott és folytatta.

— Először nem ismertem föl. Volt a szállítmányban egy teljesen hasonló fiatal nő, aki, bár nem értette szavaimat, de észrevettem, hogy érdeklődéssel szemléli ájtatoskodásaimat s éppen ezért szeret közelemben lenni. Gondoltam, valamiért hív. Követni akartam. Ám ekkor kitárta karját s fölemelkedett. Ott állt ragyogva az ezüstös éjtszakában, testéről lecsúszott leple és szemében a bujaság vágya világított... Mint ama Astarte nevű bálványkép, melyet a hitetlenek imádnak a Város hegyén, olyan volt a mezitelen fehér asszony ott a csöndes puszta kellős közepén és feje, úgy látszott, a csillagokat éri, melyek ékként ragyognak lullámos hajában...

A beszélő elhallgatott és lehajtotta arcát mellére. A másik elrettenve bámult rá és tikkadtan kérdezte:

— És?

Antal nyugodtan tette társa vállára kezét.

— És ekkor rájöttem; Isten úgy akarta, hogy a gonosz megint megkisértsen s az elküldte hozzám azt az asszonyszellemet, ki a Szörny hátán lovagol s parázna homlokán ég e szó: Titok... Nem haboztam. Hangosan kiáltottam az Igét és botomat a jelenés felé sújtottam, mely éles sikollyal rogyott össze... Aztán elmentem az éjtszakába vezekelni, erős szívvel és tiszta lélekkel, mert nagy az Úr és végtelen az ő kegyelme! Még soká hallottam a gonosz nyöszörgését és úgy rémlett, mintha karjával még utánam kapott volna s könnyöntözte szemében mérhetetlen szomorúság esdekelne, amikor elhagytam... Ám a gonosznak végtelen az ő hatalma s így történt, hogy másnapra eltünt a foglyok közül amaz asszony is, akinek képét a rossz szellem éjtszaka magára öltötte. Beszélték, hogy nyilván elveszett valahogy a sivatagban és a hiénák végeztek vele...

— Nyugodjék békében, bár amint mondod, pogány is volt szegény, — rebegte megkönnyebbült lélekkel az öreg remete és miután elérték a kút árnyas kávájá t, megtöltötte korsóját s jót húzott belőle.

Majd társának nyújtva az italt, áhitattal tette hozzá.

— Ime, nagy kegyben állsz te az Úr előtt, Antal fiam s nem hiába mondják, hogy minden kisértés lepereg rólad, miként kristályról az eső cseppje...

Hirtelen elhallgatott, mert észrevette, hogy az nem tekint rá és nem nyújtja kezét a korsó után, hanem megmerevedett arccal jobbra figyel. Miko: követte a másik tekintetét, egy pár embert pillantott meg néhány lépésnyire tőlük a kút túlsó felén. Nyilván ők is most érkeztek a városba s idejöttek megpihenni.

Hárman voltak. Egy magas, szakállas, barna fiatal férfi, turbánnal és az északiak bő öltönyében, aki leoldva a kötőféken vezetett öszvér nyakából az abrakoszsákot, eleséget vetett a kifáradt állat elé. Majd az asszonyhoz fordult, egy szőke, karcsú és tiszta arcú asszonyhoz, ki éppen most telepedett a kút lépcsőjére s az anyaság végtelen bájával nézett le az ölében szendergő csecsemőjére, miközben tenyerét védően emelte a nap elé, nehogy megzavarja a kis alvó édes álmát.

Csodálatosan szép volt a kép: a pihenő kis család a napverte tér zengő fényében mint a csöndes, szelid boldogság megtestesült allegóriája s az öreg embernek egy másik képet idézett lelkiszeme elé, pár száz évvel vissza az idő tükrében, talán éppen e helyen, mikor egy másik kis család nyugodott így, ráhajolva arra a Gyermekre, akinek vérét királyok szomjazták s megkínzott testének jelét most ott viselte örök emlékeztetőül szőrgúnyája felett.

És cseppet sem csodálkozott, midőn Antal szempillájáról egy nehéz könnycseppet látott lehullani lába elé.

S a tapasztalt öreg ember bölcs megértésével fogadta amaz vállára roskadó, megtört fejét és el-elcsukló gyónását.

— Mea culpa!... Atyám! Gyónni akarok... Mert vétkeztem... Most... megkivántam... megkivántam a test örömeit.., nem a földi boldogságot... a gyermeket, a családot... Az Úr örömei helyett.., Én, az Úr kiválasztott szolgája, elárultam őt, a többiek nyomorult javaiért... Atyám! Eddig mindig ellentálltam a gonosznak... A bujaságnak... a gazdagságnak.., mindennek és most, ime, meginogtam az én fogadalmamban... Atyám, van erre fenn bocsánat?...

A másik szeretettel karolta át és messzire merengő tekintettel mondta az igét.

— Van, fiam...! Az Úrnak néha vannak nagyobb kisértései is az ő választottjai számára, mint a gonosznak rossz mesterkedései... Sokkal nagyobbak és nehezebbek, édes fiam...!

Majd egy kis hallgatás után mély sóhajjal tette hozzá:

— Mert csak emberek vagyunk!

PÁLL MIKLÓS

Később, mikor a néni már elment, kijött anyám, hogy nekem uzsonnát adjon. Apa is utána jött.

— Egy kocsin szállítottak bennünket, — mesélte anyámnak, — Egész kék volt már. Borzasztó volt szegényt nézni. És folyton az aszszonyt hívta: Ilona, Ilona...

Rögtön megértettem, miről volt szó.

Az alma majd megakadt torkomban. Rémülten néztem apámra. Ő mondta a fekete néninek, hogy „Isten bizony" és most nem igaz! És aki ezt mondja és nem igaz, azzal valami rettenetes fog történni. A tisztelendő úr mesélt ilyeneket hittanórán.

Talán az ablakon keresztül benyul most egy villám és lecsap apára, vagy apa áll, s ahogy áll megmerevedik?

De apa szintén kivett a papiroszacskóból egy almát és beleharapott. Mintha nem is tudná, mi lehet vele!

Este, mikor a térdére ültetett, átöleltem és megkérdeztem:

— Apa, nem lesz neked valami nagy bajod?

Apa nem értett. Megmagyaráztam.

Apám és anyám összenéztek. Úgy vettem észre, hogy zavarban vannak. Aztán apám soká magyarázta, hogy miért mondta azt a néninek.

De én erre azért sokszor gondoltam, babonás félelemmel rettegve apámért.

És talán ez is volt az oka, hogy sikoltozva sírtam, mikor apám búcsúzott, hogy ismét bevonuljon.

Anyám ki se kísérhette a vasútra. Belekapaszkodtam apámba, sikoltoztam és zokogtam és nem akartam kiengedni az ajtón. Éreztem, az arca, hogy reszketett, amint magához szorított és újra és újra kérlelt, hogy legyek az ő „okos, nagy lánya"...

*

Egyhangúan sorakoztak egymás mellé a hetek. Jártam iskolába, unott és nyomott hangulata volt a napoknak.

Egy délben, amint hazajöttem, tárva, nyitva voltak az ablakok. Julis néni térdelt az ablakdészkán s az üvegeket mosta. Odahivott és lemutatott a szomszéd ház udvarába, ahol egy magányos szomorúfűz állt.

—Nézd csak, Mártuska, milyen gyönyörű az a fa. Látod? Hála Isten, tavasz lesz!

Ekkor láttam meg először tudatosan a fák szépségét.

Zöld lehellet volt a fűz körül, két rigó ült fent a koronájában valahol és egymásnak felelgettek. Minden kis gallyról csöpögött a víz, kis tócsák álltak az udvaron a kövek közt s tükrözték a napfényt, a siető felhős, mély kék eget.

Álltam az ablaknál, mélyen lélekzettem s vágyó nyugtalansággal telt meg a szívem. S amíg lenéztem az udvarra, elhatároztam, hogy az idén az orgonabokrok mögött, egészen a szomszéd kőkerítés beszögelő sarkában, kis megbúvót, lugast fogok magamnak csinálni, amit senkinek el

nem árulok s ahol zavartalanul mesélhetek magamnak és Rózsika babámnak.

Így is lett. Mikor már lombosodott a bokor, kicsit lehajtogattam, néhol le is kötöztem az ágakat, egy szomszéd vadszőllőindát is lehúztam oda. Hamarosan lugasszerű kis lyuk lett az én búvóhelyem.

Mikor a lomb már mindenhol sűrűn benőtte, csak akkor hoztam magamnak oda egy ócska kicsi nádszéket, amit már senki sem keresett, mert úgy volt spárgával összekötözve, hogy szét ne hulljon. Cak anyámnak és annak is csak igéretére, hogy senkinek sem árulja el, mutattam meg búvóhelyemet.

Sok órát üldögéltem itt aztán a babával, cicánkkal és egy mesekönyvvel, mert akkor más szenvedéllyel olvastam. Egyedül addig, mig Rolfi, négylábas kis barátom, el nem árulta Gyuszinak, — aki keresésemre indult, — nagy farkcsóválással és vakkantásokkal rejtekemet. Aztán néha Gyuszi is odatelepedett s én itt meséltem el neki a meséket, melyeket a könyvben olvastam.

Mikor az iskolából megjöttem, mindig megnéztem az újság első lapját, mely ott feküdt az asztalon.

„Sikeres offenziva a keleti fronton", olvastam.

Offenziva, — ekkor előre mennek, magyarázta anyám egyszerűen. Rettenetesen nagy tömeg szürke katonát képzeltem, egy véghetetlenül véghetetlen sort. Egyik vége a térképen fönt van, ott, ahol a nagy világoskék folt mutatja a tengert, másik vége lent, ahol az van írva: Bukovina. Ez az északi front.

Mennek, mennek, az egész végtelen szürke fal előre s a golyók hullnak, hullnak sűrűn és mindenütt, úgy mint ősszel a diók potyogtak, mikor levertük és ujjongva örültünk, ahogy ránk koppantak s azt játszottuk, hogy háborúban vagyunk.

Defenziva, — akkor az egész szürke emberfal megfordult és hátra megy, szalad a borzasztó sűrűn potyogó golyók elől. Srappnel, — ez olyan nagy, mint egy tök s ha szétpukkad, széjjelköpi ezer meg ezer magvát.

A nyáron apám egy napig otthon volt. Lefelé mentek Olaszországba. Aranycsík volt a gallérján, ennek mind nagyon örültünk. Este a vacsoránál azt mondta anyusnak, hogy most ott lent jó helyre kerül.

Apám ekkor is egész váratlanul jött s emlékszem, hogy édesanyám arca rózsaszín volt aznap az örömtől s a barna szeme ragyogott.

Este lefekvés előtt a tükör elé ült s a haját bontotta. A rengeteg hullámos, barna hajtömeg lehullott a hátára s elfödte sima, barna karjait.

Odaszaladtam s a hajsátor alá bujtam. Apus is odajött s nevetve ő is a hajsátor alá bújt, magára terítette azt. Nevettünk mind, anyus is, Gyuszika is, akinek igen tetszett ez a játék.

Apus másnap elment megint. Anyám azonban nyugodtabb volt, játszott velünk, gyakran kijártunk a zöldbe s a nyár végén vettünk két zsák lisztet.

Ez nagy esemény volt, sok szó esett róla. Anyám a Stiegler kisasszonyokkal megbeszélte, hogy be kell szerezni mindent télire, mert hátha még tavaszig is eltart a háború s már minden fogyóban van.

A liszteszsákok pár napig a konyhában álltak dagadtan és fehéren s

mi boldogan lovagoltunk rajtuk, s boldogan meséltük mindenütt, hogy két zsák lisztünk van.

Ekkor már egyedül jártam a füszeresboltba cukorért, daráért, paprikáért. Ekkoriban köröskörül minden füszeresboltból s mindenhonnan 1 kiló cukrot hoztam. Anyámnak és a Stiglickéknek is, akikhez ezidőben nyáron sokat jártam fel. Odacsalt az ablakukból kihallatszó ének. Mert különösen Mili kisasszony átérzett és hosszú tremolókban folyton énekelte, hogy: amerre most magyar fiúk járnak...

Nekem végtelenül tetszett a Stiglickék éneke s órákig elhallgattam azt.

Aztán megkezdődött ismét az iskola.

Új szomszédom volt Cserna Lujzika. Fekete nagy klotkötényt hordott s nagy fekete másli himbálódzott hosszú, szőke copfján.

A tanitó néni bemutatta nekünk s azt mondta, legyünk jó pajtásai s szeressük. Büszke voltam, hogy mellém ültette. Mindjárt az első tiz percben megtudtam, hogy Lujzika a nagymamájánál lakik itt, hogy apuskája meghalt a háborúban s anyuskája Egerben van, két bátyjával.

— Tudod, most anyuska jár irodába, mint ezelőtt apus, — mondta Lujzika fontosan, — azért nem lehetek most nála.

Nekem nagyon tetszett új kis szomszédom, bizonyos tisztelettel néztem rá s teljesen mellőztem Lillit, régi jobboldali szomszédomat, aki tavaly zsarnokoskodott fölöttem.

Amint mulott a jó idő, úgy múlott édesanyám nyugalma. Napokig zuhogott, aztán korai fagy állt be s anyám kezét tördelte.

Megint lestük a postát s a várakozás nyugtalanító, hideg feszültsége ráfeküdt a szivünkre.

Az iskolában az első gyónásra készültünk. Este az ágyban bénult rémülettel gondoltam arra, mi lesz, ha egy bűnt elfelejtek meggyónni. Ányus haragudott, azt mondta, elmegy a főtisztelendő úrhoz, nem engedi, hogy gyónni menjek. Én zokogtam és könyörögtem, hogy ne menjen.

Reszkető térdekkel álldogáltam aztán a nagy napon a hideg templomban s szorongva vártam, míg rám kerül a sor.

A templomban nagy volt a csend, kongva ment végig valaki a padsorok közt. Nem volt most semmi sem olyan ünnepélyes, mint a vasárnapi, orgonás nagymisében, ha néha lehunyt szemmel s a hátamon végig szaladó borzongással hallgattam az orgona csodálatos, harsogó búgását s a piánóknál, ha mindenki lehajolt s a mellét verte, én tágult szemmel bámultam csodát várva a tömjénfüstben úszó, aranyokkal ragyogó oltár felé.

Most minden oly egyszerűnek, józannak látszott. Egy sekrestyés jött és friss terítőt tett az egyik oltárra, hervadt virágcsokrokat cserélt ki újakkal.

Összemorzsolt, de valami hidegen, józan lélekkel álltam ott kis életemet mint valami szürke, fanyar ízt érezve a számban.

A papiros, melyről 27 bűnömet leolvastam, reszketett a kezemben. A pap bácsi kedvesen mondta a végén, hogy „édes gyermekem, imádkozzék két miatyánkot és két üdvözlégyet a Boldogságos Szűzhöz az édesapjáért." Aztán hozzátette: „Elmehetsz."

Nem értettem. Lehetetlen, hogy ez volt az egész. Maradtam. Ki kellett, hogy tuszkoljon a gyóntatószékből.

Nagyon meg voltam ijedve s nem voltam biztos abban, nem követtem-e el valami rettenetes bűnt.

Nehéz lábakkal másztam fel otthon a lépcsőn.

Lakásunk ajtaja tárva volt, de anyám nem jött elém, mint máskor. Valami idegen, hideg nyugtalanság szakadt rám hirtelen. Láttam, hogy a két Stiegler kisasszony van a szobában s anyám a diványon fekszik.

A diványon fekszik, és haja, a máskor oly rendes hajának leomlott fonata lelóg a divány karfáján.

— Nyugodjék meg, az Istenért, hisz két szép, kedves gyereke van, — sírta az egyik Stiegler kisasszony, — nyugodjék meg, édes nagyságám!

A Stiglickék fejveszetten jártak össze-vissza a szobában. Mili kisasszony ekkor egyszerre észrevett engem.

Odajött hozzám és zokogva megölelt. Mici kisasszony, aki határozottabb karakter volt, haragosan intett neki, hogy hagyja abba a sírást.

Anyám is észrevett, hirtelen felült a diványon s puszta kezével szétdörzsölte könnyeit.

— Nagyon köszönöm, Mici kisasszony, — mondta egyszerre erőltetett nyugalommal — most már nyugodt leszek. Hisz már ugyis sejtettem, már készülődtem erre. — A szája reszketett. — A kisleánnyal szeretnék egyedül lenni, ne haragudjanak, — tette hozzá.

Mikor a Stiglickék elmentek, becsukta az ajtót jól, kulcsra s kézenfogott engem.

Reszkettem a belső izgalomtól.

Aztán fölemelt, magához szorított s a diványhoz vitt. Nagyon szorított. Szótlan nézett rám nagy barna szemével s hosszú szünet után, míg én a szivemet a torkomban éreztem döngeni, mondta:

— Mártus, apuska már nem jön vissza hozzánk, apuska meghalt. Apuska most a Jézuskánál van.

A hangja elhalkult, az utolsó szót már csak súgta. Nagy könnyekkel telt meg a szeme, a szája eltorzult, s szótlan nézett engem.

Kinyitottam a számat, hangtalanul a fájdalomtól és ijedtségtől, — de ő fölemelte az újját s némán a fejét rázva súgta:

— Nem, nem szabad, Mártuskám, drágám, nem szabad sírni....

(Folytatjuk.) *W. WIMBERGER ANNA*

MAGYAR ÍRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Zilahy Lajos „Kis jegyzetek a nagy országról" címmel beszámol amerikai megfigyeléseiről. Persze, neki Amerika „exotikus" s csak azt látja meg, ami különös, bizarr, sajátságos. A többi között megírja, hogy egy filmtársaság vezérigazgatójának otthonában estélyt rendeztek, amelyen ittak, mulattak, s végül hetven ember verekedett az előcsarnokban. Nem vonom kétségbe, hogy ez így történt. De aki ilyen „megfigyelés" alapján képet fest Amerikáról, az annyira megbízható, mint az a külföldi, aki el akarja hitetni honfitársaival a magyar élet fokos és gulyás romantikáját. Európaiak, annak idején, tiltakoztak Mark Twain európai benyomásai ellen. Igazuk volt. Zilahy amerikai megfigyeléseiről Amerika nem vesz tudomást. De nem ártana, ha már egyszer odaát Európában tudomásul vennék, hogy Amerika nemcsak az értelem és érzékek bohóccivilizációja, hanem más is. A Zilahy-féle felelősségnélküli riporter a maga előítéleteit akarja a valóságban látni. Sokkal helyesebb lett volna, ha ezt a címet adja cikkének: „Naiv előítéletek a nagy országról."

*

Amerikában sok a megbírálandó és kifogásolandó. De aki a felszínen botlik a badarságokba, az badarságokat ír a felszínről is.

*

Guglielmo Ferreroval, a világhírű olasz történetíróval, találkoztam. Olaszos hangsúlyozással beszél angolul. Közlékeny természetű, Viszont, amit mond, azért vállalja is a felelősséget. Érdekes volt a közönséget megfigyelni. Ferrero amerikai gyárosokkal és üzletemberekkel próbálta megértetni a béke racionális szükségességét. Azt hangsúlyozta, hogy Németország, Franciaország, Anglia és az Északamerikai Egyesült Államok közreműködésén múlik, hogy ne csak a temetőben legyen béke, hanem Európában is, s hogy Európa a jövőben ne legyen temető. A közönség felállt, lelkesedett, tapsolt. Szentimentális hullám ömlött végig a lelkeken; megindultság az arcokon. És mégis azzal a tudattal távoztam az előadásról, hogy a béke — álom. Föltételezem, hogy Ferrero is ezzel a szomorú érzéssel távozott el. Nem lehet béke, amikor az érdeknek csak a szókincse civilizált, ellenben ökle barbár.

*

Theodore Dreiser, az „American Tragedy" írója, nyakon teremtette Sinclair Lewist. Nem is egyszer, hanem kétszer. Sinclair Lewis plágiummal vádolta írótársát. Azt állította, hogy felesége Oroszországra vonatkozó könyvéből részleteket lopott ki. Hát igaz! A szöveg, ámbátor egyáltalában nem rendkivüli, néha meglepően hasonló. Ha Dreiser csakugyan plagizált, ez érthetetlen. Föltétlenül mélyebb író Sinclair Lewisnál, s

százszor különb Dorothy Thompsonnál, Lewis feleségénél. Olyan ez az eset, mintha egy tőkepénzes öt centes portékát lopna. Vagy talán van írói kleptománia?

*

Jaroslav Hasek „Svejk"-je tagadhatatlanul kitünő regény. De ebből korántsem következik, hogy Hasek ismerte Amerikát. Megmosolyognivaló közleményt olvastam egy németországi szinházi folyóiratban. A cikk írója szerint Hasek meg volt hatva, amikor egy chicagoi cseh újság szerkesztője száz dollárért megvásárolta tőle a „Svejk" közlési jogát. Állítóan ezt mondta: „Most már amerikaiak is olvassák munkámat." Nem tudta, szegény, hogy a bevándorló, akármilyen nemzetiséghez tartozzék is, nem „amerikai olvasó".

*

Magyar romantika Amerikában: borvirágos állapotban végigkurjantani az amerikai utcát. Ilyenkor talán még a száraz törvény is elneveti magát a jókedvtől!

*

Pope angol költő szerint kritikusnak születni kell. Valószinű. De vannak szörnyszülöttek is.

*

Az angol nyelvű világban az iskolák sokszor elriasztják az ifjúságot Shakespearetől. A színház feladata ezt a nevelési hibát jóvátenni. III. György angol király igazi királyi csalhatatlansággal elintézte zseniális honfitársát, akit egyszerűen, de tömören „szomorú"-nak nevezett. A minap Shakespeare „Twelfth Night" komédiáját láttam. Tökéletes élmény volt. A darab is, az előadás is. Feste, az udvari bolond, Viola Cesario szerepében, Sir Toby Belch, ez a Falstaff alak, s a komédia többi szereplője az időtlen humor, kedély, ötlet és hahota levegőjét árasztották maguk körül. Persze, a jókedv a szomorúság torz tükre, mint ahogy a szomorúság a jókedv méla tükre. De éppen ebben rejlik Shakespeare páratlan lángelméje, hogy a komédia és a tragédia testvéri ölelkezését tudja érzékeltetni egyidőben. A halál akkor is valahol settenkedik, amikor nevetünk; viszont a Nevetés fölény a Halállal szemben. Micsoda csodálatos este volt ez a „Twelfth Night!" S körülöttem diáklányok, diákfiúk, kik a kacaj hintaján örültek az életnek. Ebben az esetben a szinháznak sikerült jóvátennie azt, amit az iskola elkövet Shakespeare teljes életet átölelő géniuszával szemben.

*

Az amerikai „party" (estély) drága gőzfürdőre emlékeztet. A hölgyek nők lesznek táncközben, a gentlemenek férfiak, s mialatt a jazzzene az idegeket az izgalmak kétes paradicsomába vezeti, az izzadság is jussát követeli. Lárma, üvöltés, trombitálás, tülkölés keveredik a pórusok tomboló és fojtó nedvességével, az arcok és mozdulatok árnyéka után egymásba olvad, a nevetést kivégzi a vihogás, a vihogást az izzadt kimerültség; a falon a képek valami ködös messzeségben elmosódnak, a butorok is elbágyadnak a sok whiskytől, cocktailtől, highballtól; a fehér ruhás inas az egyetlen józan ember a társaságban, de az sem bizonyos, s végül minden olyan szürke és nedves és friss vizet követelő, mint a gőz-

fürdőben. Szinte akarva-akaratlanul a masseurt keressük, a kenegetés művészét, az idegcsillapító bajnokot, a gyömöszölés rettenthetetlen óriását. A fejfájás eliziumában, a sűrűn gomolygó semmiben néha felvillan az egészséges mosoly megvert reménye, de elvész a mayonnaise arcú bágyadtságok örvényében. Hol a levegő, amely tiszta, a hang, amely énekel, az üdeség, amely él, az öröm, amely harmonikus, az ujjongás, amely dinamikus?

*

Ám az igazság kedvéért állapítsuk meg: van más levegőjű „party" is.

*

Houston Peterson amerikai író „The Melody of Chaos" címmel jellemző könyvet írt. Conrad Aiken amerikai költő egyéniségén át a mai kor zűrzavaros lelkét rajzolja meg. Más írói és költői egyéniségeket is említ, de Conrad Aiken az „apropos." Sötét hangulatok hamleti arcával találkozunk, romantikus fájdalmak reális súlyával. Tragikus valóság intellektusnak lenni, az aktualitásokba belekapcsolódni nem tudó alkotónak, akár Európában élünk, akár Amerikában, — ez a Houston Peterson világos hangú, de megdöbbentően kétségbeejtő művének értelme.

*

Amerikai jelenet a munkanélküliség idején. Milliós lakosságú város. Népgyülés a Public Squaren. A háttérben árúházak, hotelek, a polgárháború végzetesen művészietlen szobra. Dél. Kozmétikai lelkiismeretű irodalányok rohannak a lunchroomba. Hivatalnokok, ügynökök. A közelben galambok. Hogy kerültek ide a galambok? Egy szőke hajú férfi, akinek kék szeme mosolyog, de arca zilált, elnyúzott életű munkátlanokhoz beszédet intéz. „Ha kapitalista van köztetek, az ne hallgasson rám, mert úgysem értene meg. Ha tanár vagy ügyvéd vagy bíró van köztetek, az menjen el, mert hiszen csak érdekei rovására érthet meg. De itt, munkátlanok... száz percentes amerikaiak, akik a háborúban harcoltatok s ma is örültök annak, hogy Rockefellernek van vagyona, mert hiszen ez a vagyon megokolttá teszi az amerikai önérzetet... ti, éhes senkik, akik nyakkendőt viseltek, de gallértok nincs... ti, rongyos bizakodók, akik nőt nem ölelhettek meg, mert a nő pénzt akar, ellenben esetleg huszonöt centért a moziban láthatjátok, amint a vörös hajú Clara Bow megcsókolja a hős tengerészt... ti, megmerevedett, elernyedt idétlen emberek..." Csak ezt a pár mondatot kaptam ki a beszédből. Sietnem kellett, mert aki dolgozik, annak Amerikában mindig sietnie kell. Még ha sietünk, akkor is el lehet késni. Rendőrök nem avatkoztak az „izgató" beszédbe. Mert szólásszabadság — az van. Szólásszabadság és munkanélküliség.

*

Az az ember, akiben nincsenek ellentmondások, elmélet. S akkor is rossz elmélet.

*

Néha... néha bizony ijesztő az amerikai élet. Az egyén, ha csakugyan az, keservesen kínlódik ebben az örvényben. Van kenyér, van otthon, van autó, vannak kedves barátok, s hogyne volna olyan Amerika,

amelynek semmi köze a Zilahy Lajos-féle megfigyelésekhez. De aki itt él, európai multtal, vérében, idegeiben a skolasztikusok eszméivel, a renaissance frisseségével, a barokk romantikájával, a XVIII.-ik század felvilágosodottságával, Arany balladáival és azzal a természetes ösztönnel, amely a gépet nem dicsőíti a kézművesek rovására s az életművészetet nem téveszti össze a kizárólagos gazdasági sikerrel, aki itt él azzal a magától értetődő hajlamnal, hogy Európa érettsége az új szociális és gazdasági viziók útját is megköveteli, az bizony úgy érzi, hogy a túlsok Ford-gép és a túlsok Ford-ember, az egyformává leszürkített standardtipus színben, ruhában, mozdulatban, szórakozásban, szókincsben teher a léleknek, amely a gyakorlati tapasztalatok józanító leckéje ellenére is szállni akar. Igen, szállni akar, ám egyszerre észreveszi, hogy szárnyait elvesztette vagy eltitkolja. Van kényelem, de a szellemi ruganyosság rovására. Van, sok minden van, de hol a láz, amely élet, hol az élet, amely lázas, hol az a sikoltó, éneklő, ujjongó, tomboló láthatatlan erő, amelynek valóságát mégis jobban éreztük az európai nyomor és türelmetlenség környezetében is, mint az amerikai „fair play" egyensúlyozott rendetlenségében, lelki halálában? És milyen megindító ilyen lelki állapotban néhanapján yankee-amerikaiakkal találkozni, akik hasonló kérdéseket tesznek föl, s szemükben felvillan a művészetet kereső szív fénye, s öröm, öröm látni, hogy nem rejtik el a lélek csodálatos Aladin lámpását. Nem rejtik el azt, ami az ember igazolása a sors sötétségében. S ilyenkor a nyugtalan európai szív is megnyugszik: él, anélkül, hogy a „business" végzetes pókhálója körülfogná, körülszürkítené legbensőbb énje sors-dacoló színét.

REMÉNYI JÓZSEF

Kubikusok az ablak alatt

Fekete pántokkal az éjszaka
rám feszült,
sötét szobában gyerekszemem
tárcsái égtek,
az ablak alatt
az este bársonyában
elgurultak a fekete talicskák.
Döngő léptekkel rongyos vackukra
kubikusok mentek.
Lépésük és talicskájuk döngése
a falban és véremben remegett vissza
s mint furcsa orgona
mélyről búgott fel hozzánk a föld.
Honnan jöttek s hová zörögtek el
ma sem tudom,
akkor tán a Tisza medre
alakult kezük nyomában,
aztán házak és tornyok fundamentuma,
vasutvonalak csillogó teste,
csatornák, utak és
harcterek ezer véres ere nyílott.
Sötét éjtszakáimban lépésük ma is visszadönt
és véremben hallom
talicskájuk mély robaját.
Furcsa és nehéz robaj,
kerekük mintha kenyérből lenne
s talicskáikban milliók életét kubikolják.
Döngő robogásuk világokat ér át,
idők acélhidjain zörög keresztül
és századok messzi kupolájában
visszhangzik sötét énekük.
Döngött a kerék
és ma is döng
s a föld, amelyből éltek,
megreszketett.
Kubikusok jöttek a földből,
görgették haza súlyos kenyerük,
amelyen lepörgött lassan
izmuk feszülése,
szemük világa
s elnyelte őket a föld,
amelyből jöttek,
amelyből éltek
s amelynek testük visszaadták.

CSUKA ZOLTÁN

AKÁC, ÉDES AKÁC . . .

Rajz.

Tölgy, bükk, cser és a többi fák szeretnek nagy, homályos, bús erdőkben élni. Ezek a fák egyedül olyan árvák. Tömzsi, kerek törzsük olyan gyámoltalan a mezőben, mint valami eltévedt óriás a gyermekek között. Nem tudják, mihez kezdjenek az erejükkel. És elvágyódnak vissza, a messzi erdőbe, ahol virágtalan águk egymásba karol és álmodnak meddőn, szomorún a titokról, — a virágtalanságukról.

Mennyivel más az akác! Csupa nyílt derű, lelkendező ifjúság, magabízó, egyedül-egymagában induló bátorság.

Velünk él a faluban és a mezőn: barátunk, édes meghitt bizalmasunk! Ő a fák között az, ami a madarak között a pacsirta: a dal.

Föl se tünik, ha látjuk, bárhol. Mosolygunk rá: ismerősünk. Jelenléte bátorít: az otthon meleg jóságát inti felénk.

Édes, fehér, bársonyos virága a gyermekségünk tündérmeséje: édes, feledhetetlen íze.

Karcsú izmos teste: ifjúságunk ereje.

Néha kétszer is virágzik, nem akar tudomást venni az őszről, mint meleg, szeretni akaró, a mulandósággal szembeszálló piros emberszív.

A fája kemény, hajlékony, de nem törik, mint az acéllelkű férfi. Tüskéje van, amivel nem támad, csak a megrablói ellen védi magát. Önérzetes.

Az illata, mint az anyánk szava: hív magához! Bármerre járunk...

És emlék ő az életből, visszajáró szent meghatódás: akác, édes akác!...

*

Akkor virágzik, amikor legszebb a tavasz: májusban.

A Tisza meg-megborzong... A szellő akácillatot hint rája...

A füzek új, friss hajtásai búsan csüngenek ilyenkor az ezüsthabok fölé... Érződik: ezek a füzek elátkozott királykisasszonyok, akik csak nézik, nézik az élet vizének változásait, de: nem élik. Mert az ajkuk nem nyílik dalra: virágra, soha. Barkáikat a bánat ünnepére viszik, ahol ők csak: igéret.

Ha a bojtárgyerek sípot csinál belőlük, a hangjuk sikoly, fájó panasz, mert sohasem hagyhatják el a Tisza partját... a mozdulatlan, halott bánat jelképei ők a nép szivében.

A libapásztorok is nem a füzek alá telepednek mesélni, ott nincsen színe az életnek, hanem az öregedő akác alá, a töltés oldalában. És a mese itt azért olyan édes, mert közbe-közbe csipegetik-eszegetik az édes mesebeli kalácsot: az akácvirágot.

— Tudjátok-e, — kezdi az egyik lányka a mesét, — a királyfia erre jár... Itt jön át a kompon Bácskába, hogy kiválassza magának a legszebb lányt.

Ilyenkor a derűs barna és kék szemek merengőn néznek el a Tisza fölött a Bánátba, ahol éppen készülődik a komp, hogy átjőjjön.

Deli révészlegények izmos karja elköti a karvastagságú kötelet, ellökik a partról, a komp beér a Tisza folyásába. Innen már jár magától egészen a bácskai partig.

— Honnan jön, szép leány? — kacsint az egyik utasra a révész.

A megszólított szégyenlősen lehajtja a fejét.

— Miért kérdezi?

— Ne hallgass a révészre, lányom, — inti a lányt egy idősebb asszony.

— Aztán miért, néném? — ingerkedik a révész.

— Mert a révész mind szép szavú, de állhatatlan.

Megreng a komp, most van a Tisza közepén... Fölfigyel a révész... meg volt valami keserű is az asszony szavában, hát szép csöndesen kérdi:

— Olyan rossznak tart bennünket?

— Sokszor jár a komp ide-oda, — szól az asszony és egy messzi fájás zeng a szavaiban, — oszt sok a szép lány Bácskában is, Bánátban is...

— Kend hova való? — kérdi a révész.

— Hej, fiam, annak idején megnéztek engem is, még a révészek is, — teszi utána csengőbb szóval, mint mikor sugár csillan a szívben.

— Különben látod, hová megyek!

A komp most beleütődik a bácskai talajba. Kikötik. Elmennek a népek. A lány nehezen tudja kosarát rendbe tenni. Lassan indul kifelé.

A révészlegény rettenetes csomókat köt a kötélen, mintha örökre erre az oldalra akarná kötni.

A lány ott megy el mellette. Mélyen a szemébe néz a révész. A lány úgy mosolyog, hogy még a könnyei is kicsillannak...

— Jön-e még erre? — kérdi a legény, miközben a kalapja mellől a lány kosarába ejti a fehér akácvirágot.

— Talán, — suttogja a lány.

— Láttad? — kérdi a mesélő kis libapásztor.

Társnői némán intenek a fejükkel... és a szemükben az élet ölelkezik a mesével...

A Tisza is villódzik. Forró förgetegként ömlik mindenfelől az illat: akác, édes akác...

*

A kis fehér házak ablakát nem csukják be éjtszakára. Hadd jöjjön be ez a szent illat: a tavasz.

Nyugtalanul alszik a lány, izzó forróságok lobognak a vérében... Beleölel az éjtszakába... valahol furulya szól.

A Tisza felett bomlottan ragyognak a csillagok.

A lány nem bírja tovább; fölkel, az ablakhoz megy. Megreszket... csókok lehelletét érzi... sóhajt: akác, édes akác... és mintha csókolna, megismétli százszor.

Így fonódik össze az első csók íze az akác illatával.

Fölriad az anya, nem érzi maga mellett a lányát, sóhajok reszketnek el hozzá, odafigyel és valami régi, szent melegség fut a szívére és önkéntelenül ő is mondja a szókat, amik neki az ifjúság ízét hozták el

most ide az éjtszakába, mikor ő is érezte a tüzet ajkain: akác, édes akác...

Aztán mély, omlós sírással elsírja magát, a fejét belefúrja a vánkosba, hogy ne hallják, hiszen annak vége... Ó: akác, édes akác!...

*

A régi, elöregedett akácot egy napon kiszedik a földből.

Ez az akác az ablak előtt áll: egy élet szobra... A név nincsen belevésve: aki ültette: élt, dolgozott és elment.

Igy tesz az akác is: él, virágzik és mint nagyon öreg emberek, a koronája érzi meg legelőször az időt, kopaszodni kezd.

— Menni készül, — mondja a gazda.

— Lelke van, — feleli az asszony, — haldoklik.

— Édes apám, — csendül fel a gyerek hangja, — csináljon belőle padot. Kis padot: ide az ablak alá.

— Azt, azt, kis fiam, kár lenne a fájáért: szolgálni tud az még...

Csodálatos: tavasszal ássák ki, mikor a hó elment és a napsugár int az életnek.

Mosolyog az öreg. Néz fel az égre a gazda és az ásó megáll a kezében. Kis fájást érez.

— Asszony, talán még hagyhattuk volna.

Az asszony a kis kapuban áll, két kezével átöleli előtte álló kis gyermekét, így melengeti magát boldogan.

— Hátha elkorhadna, — mondja, — és nem maradna belőle semmi sem!

— Igaz, igaz, — folytatja a munkát az ember és ahol lehet: kiássa a gyökeret, hogy ne kelljen vágni.

— Védte a házunkat vihar ellen, — szólt az asszony.

— És milyen édes volt a virága, — emlékszik a gyerek édes ízekkel a szájában, majdnem sírón.

Nagyot szippant a gazda, tömködi a parazsat, nem akar égni. Mert most nem szívja lélekkel a pipát. Érzéseiben valaki jár nehéz súlyosan, mint a föld. Egy öreg paraszt barázdált arcát látja, aki egy régi tavaszon ültette ezt a fát és ó, de sokszor szakított róla neki édes, mézes fürtöt, aki itt pipázott a fa alatt s komoly hallgatások csöndjében el-elvillantott egy-egy szót, amikben úgy magához tudta ölelni őt: a gyereket és egy szomoru szemü asszonyt, az ő anyját...

— Nekem meg az apám volt, aki ültette, — réved ki a szó a gazdából.

Megáll a szomszéd is egy szóra, no meg, hogy segítse a törzset kiemelni a földből, mert ez szomszédi kötelesség.

— Hát csak kiszolgált, — szól a szomszéd.

— Ki, hogy áldja meg az Isten, — felel a gazda.

— Pad lesz belőle, kispad, — örvend a gyerek.

— Nehezen indul, — mondja a szomszéd.

A fa meg mintha bánkódna, meghajolt derékkal, lehajtott fővel néz körül... Egy-két száraz levél, ami megbujt rajta valahol, hull le, mint a távozó búcsúpillantásában a könnyek.

A gazda félreáll, a szomszéd az utolsó gyökeret vágja el. Aztán ne-

kifekszik, átöleli a két kezével és a fa nehézkesen, mint ahogy öreg emberek fekszenek el pihenni: a ház elé hull.

— No, — fúj egyet a szomszéd.

Kidőlt, kiszakadt: elment... Gondolja a gazda és a veritéket fáradt, szomorú mozdulattal töröli le a homlokáról és nem szól, csak belülről érzi a szókat, amik a szívére esnek, mint nehéz forró könnyek, mint messziről visszajött drága simogatások: akác, édes akác!...

KRISTÁLY ISTVÁN

Felelet Poloniusnak

Azt kérdezed: mit olvasok.
Semmit. Hosszúra nyújtva sok
farizeus-bölcs lármásan patakzó
dagálya: szó, csak szó és egyre csak szó.

Csak szó. A diszesen, buján felcicomázott
igék, csilingelő pazar jelzők mögül
a gőgös butaság vihog ki: úgy örül
tele képpel s terpeszkedik öklét magasba rázón.

Szavak. Simák, szépecskék, hazugok,
s ha kell, komolykodók, kenetesek,
hizelgők, ravaszok és gonoszak:
őket magad is megtanulod, ellesed.

Szavak.
Nem lelsz bennük szemernyi lelket
Szavak.
Kérdésemre meg nem felelnek.

Azt kérdezed: mit olvasok.
Semmit. Csak csupa szót, szót.
Azt kérdezed: mit látok.
Senkit. Csak embert, embert,
törpékből egy tengernyi tengert.

Szó. Ember. Betűsor és eleven báb.
Körüskörül gorombán a fülembehangzó
dulakodás, ringy-rongy tömeg tusája
s a könyvekben nincs más, mint irka-firka: csak szó, csak szó.

MIHÁLY LÁSZLÓ

FERENC MEGTÉRÉSE (5)

Egyik ebédnél szóba került Simonné. Kató említette először.

— Úgy hallottam, Simonné otthagyta az urát.

Ferenc ugy nézett Katóra, mint egy csodára. Kutató, botladozó tekintettel kérdezett, vallott, válaszolt.

A nőtestvéreken mintha áram futott volna keresztül. Az egyszerű, lemondó becsületes élet most előkivánkozott belőlük. Hogy igazolják magukat önmaguk előtt. A tehetetlenül és kiméletlenül elfolyt éveket, az elmulasztott lehetőségeket, a hervadozó reményeiket. S inogtak jobbra, balra, mint jegenyék a viharban, a szavak bugtak, mint padlásra tévedt szél hangja. S Ferenc ott ült egy szörnyü gondolattal, felriasztott szívvel közöttük. Nézte az arcokat, melyek annyira idegenek voltak e pillanatban neki. Hallgatta a beszédjüket, amelyet nem értett, csak valami ősi megérzéssel sejtett.

— Nem volt jó asszony. Ha nem igaz, amit beszéltek róla, akkor miért hagyta most ott a férjét?

— Mert ez most divat. Az nem is számit társaságbeli nőnek, aki nem válik legalább kétszer.

— Szegény tanár, pedig nagyon szerette.

— Szerette. Hát hogyne szerette volna. Azt mondják, egyszerű masamód leány volt, mielőtt elvette.

— És mégsem becsülte meg magát?

— Úgy látszik. Pedig Simon tanárt mindenki becsületes embernek ismeri.

—Hogy meg lehet rontani egy férfi életét!... Soha nem tud kiheverni egy ilyen csalódást.

— De ők is hibásak... a férfiak... rajonganak az ilyen nőkért. Talán mert érdekesebbek, mint az egyszerűbb, igazi feleségnek való teremtések... Bomlanak utánuk, pedig tudják, hogy boldogtalanná válnak.

— Ezt senki sem tudja előre. Simon tanár komoly, jóravaló ember, aki biztosan mindent meg akart találni a feleségében. Építeni akart rá jövőt, boldogságot, mindent. Hogy most összedölt az egész, abban ő nem lehet hibás... Nem tudom elhinni.

— Én mindig gondoltam, hogy így lesz. Nem nézett ki annak a nőnek a szeméből semmi jó.

— Kicsit könnyelmü lehetett. Hiszen fiatal volt! Csoda, ha megbotlott? Még az se biztos, hogy történt valami. Amit az emberek mondanak...

— Ugyan kérlek, ne légy naiv...

Ferenc már nem is figyelt oda. Amiket hallott, egyszerre végigszántottak a lelkén. Látta Simonnét, amint furcsa mosollyal hozza ki a dolgozatfüzeteket s turbékol a hangja:

— Nehéz volt...

S látja utcán, kirakat előtt, egyedül, máskor a tanár úrral. S belefájdult a szive. Mintha a széket rántották volna ki alóla s ő zuhanna le-

felé. — úgy érezte. Ebből a mélységből már nincs szabadulás. Hiába feszítette az izmait, hogy megkapaszkodjék.

Már csak szavak jutottak a tudatára...

— Még nem tudják hová... a tanárt azóta se látták... talán még ebben az évben tanít.., leváltatja magát... lehetetlenné vált... mondták... látták... sohse gondolták..,

— Még mindig... hát még nem volt elég...

A tányér porcellánjának rajzolatát nézte. Szeme előtt elhomályosult a világ...

Az első könny fátyolozta be a tekintetét.

Felállt. Észre sem vették. Csak a bezuhanó ajtóra lettek figyelmesek. Kis rövidke csönd lett, aztán a lavina újra elindult. A nőtestvérek nekiszabadultan beszéltek tovább. Elvesztek az igazságaik világában, kergetőztek a szavaik értelmével s közelhúzódtak ennek a nagy eseménynek a valóságához árva, elhagyatott életükkel...

Ferenc pedig magára zárta az ajtót, ledobta magát az öreg, recsegő kanapéra s bő sírással tört elő belőle a könny. Megsiratta Simonnét, aki eltünt közülük örökre, megsiratta sötétkék kosztümjét, piros kalapját, amiben annyiszor látta, megsiratta a mosolyát, amely édes volt s a száját, amely pirosan, csillogón hasadt ketté, ha nevetett. Megsiratta a menését, amit annyira ismert már, ami annyira jellegzetes volt előtte. S később szipogva gondolt Simon tanár úrra, aki bizonyára nagyon szenved a Kármán-utcai lakásukban... Sír is talán... Összetörten ott él a lezárt függönyök mögött egyedül..,

Lehunyta szemét. A nap bebújt az ablakon keresztül a szobába, tompán elernyesztette az izmait s elzsibbasztotta az idegeit. Kicsit megmozdult, a kanapé ijedten reccsent hatalmasat. Befordult a fal felé.

Egy-két szipogás, mélyről felszakadó sóhajtás, aztán csend.

A tárgyak lábujjhegyre álltak, a nap kisettenkedett az ablakon, végigfestette a fehér falakat s elveszett a fák érő gyümölcsei között.

Ferenc elaludt.

Mikor újra fölébredt, már esteledett. A sötétség rátelepedett a tárgyakra, a szekrény tetejére, ahol befőttes üvegek állottak sorfalat, a könyvespolcra, ahol a könyvek színét sem lehetett már elkülöníteni. Jó volt ebben a zsibbadt csöndben fáradtan feküdni s a tanár úrra gondolni. Komoly férfi szenvedését most ő is érezte. S ez nagyon jól esett neki. Felnőttnek érezte magát, akit az élet megdob egy-egy problémával, hogy a szenvedés örök legyen a földön. Bámulta a mennyezetet s befelé fordult önmaga felé, hogy rendezgesse kusza gondolatait. Néha egy-egy sóhajtás szakadt ki belőle, mint sarokba állított, megvert gyerekből.

Csodálatosképpen a tanár úr jutott sokat, mind többet eszébe. Látta maga előtt, amint a katedrán ül komolyan, kissé hajlottan. Hallotta a hangját, amint Lessing életét mondja el. Mély, érces hangja volt a tanár úrnak s lelkesen tudott beszélni a germán klasszikusokról: Goethéről, Schillerről, Lessingről.

Most ott él elhagyatottan, kifosztottan...

(Vége következik.) *MAREK ANTAL*

AZ ELÉGTÉTEL

Szidi Mohammed ibn Hussein már nyolc órája haldokolt Algéria homokján, egy talajteknőben, melyet kínos vergődése közben ő maga ásott mind mélyebbre. E miatt nem látták meg az arra menetelő, rohamozó francia katonák, akiknek éppen elég bajuk volt a még lovaikról le nem fordult, hosszú puskáikból szakadatlanul, elkeseredetten tüzelő arabokkal. Még állt a harc, de Mohammed, ez a fiatal kora ellenére már hadban jártas főnök, jól látta, hogy minden elveszett népe számára. Míg barna, lőporfüstös, véres kezével hol rettenetes gyomorsebét tapogatta, hol szemét óvta a perzselő naptól, hol ismét csak a földet vájta, morzsolta, — újra és újra eszébe ötlött a sebénél is marcangolóbb kérdés: Mi lesz anyámmal, Fatimével, a nőmmel, Feriddel, a fiammal? Ki fogja fölnevelni az ellenség által mindenéből kiforgatott árvát, hol, kinek zsoldjában fog majdan talán mint birkapásztor, talán mint tevehajcsár vagy teherhordó megélhetést találni? Gondolhat-e majd egyszer arra, ő vagy az ő fia vagy annak a fia, hogy atyja haláláért rettenetes bosszút álljon, a ma Allah kifürkészhetetlen akaratából túlhatalmas ellenséget leteperje, megalázza és visszahozza azt a világot, melyben az ő népe és ebben az ő családja volt a büszke úr Afrika napsütéses északi partján?

Bealkonyodott. A nap nem perzselte többé a sebesült testét, a csatazaj is elcsitult, az éj homályosodó pereméig nem volt látható egyetlen élő francia, egyetlen élő arab sem. Mohammed most már ereje fogytán mozdulatlanul feküdt homokteknőjében, csak melle zihált még és szemei jártak körül végső segítséget vagy vigaszt keresve.

És nem hiába kémlelt így a fölötte domboruló, csillagos ég felé. Egyszerre csak egy fehér szakállt látott maga fölött és csakhamar emberi hangot is hallott a maga nyelvén, elfojtottat, suttogót. Ibrahim sejk! Hogy tudott ez a bölcs, ez a szent aggastyán a halál és pusztulás mezején át ő hozzá lopódzni?

— Allah adjon neked, édes fiam, erőt utolsó nagy szenvedésed elviselésére, — szólt az öreg szeliden. — Mondd, segíthetek-e valamiben rajtad? Van-e kívánságod, melyet teljesíthetnék vagy a kellő helyre eljuttathatnék?

— Allah akbár! — nyöszörgött fel a haldokló. — Tudom végzetemet, meghalok a népem ellenségei elleni küzdelemben. De... nagyon.., szeretném tudni, mi lesz a fiamból, mi a véremből. Ha ezt megmondhatnád... te, aki oly tudós, bölcs, szinte próféta vagy...

— Nem vagyok próféta, — felelt a sejk, — de a próféta lelke áthat engem és — úgy érzem, — ebben a pillanatban belátok a jövőbe. Hallgass hát reám, ne hunyd le szemedet, amig el nem mondom, amit lelkem lát. Tehát fiad, — Ferid, — harcos lesz, mint te, sőt vezető, parancsoló. Úgy is fog meghalni a harcmezőn dicsérettől környezetten; az ellenség rá fogja teríteni zászlaját.

— Ah, hát francia zsoldban fog elesni, talán az én népem, az ő népe

ellen, — sóhajtott Mohammed, — de legalább nem lesz szolga. Allah akbár!

Ibrahim nem felelt erre, hanem így folytatta:

— Az unokád, — Achmednek fogják híni, — maga előtt fekve fogja látni a mai győzők fiait, ezek közül is a legelőkelőbbeket tehetetlenül, mindenüktől, még ruhájuktól is megfosztottan. És ő tetszése szerint fog bánni velük, veri, dögönyözi őket, hogy feljajdulnak bele. És adót fizetnek neki.

— Van hát igazság és kiegyenlítés, — lehelte az, aki már szinte a másvilágon volt. — Allah akbár! — és pillái lehanyatlottak megtörő szemeire.

Ibrahim pedig óvatosan, amint jött, elosont. Jó neki, mondta magában, ő már nem szenved, ő meg is vigasztalódott. Én még ki tudja, meddig szenvedek és vigasztalás sem int számomra.

Harminc évvel később Marokkó határán nagy katonai temetés volt. Arab és francia katonák háromszínű zászlóval takartan vitték utolsó nyughelyére Ferid ibn Mohammed szpáhi-hadnagyot, aki a marokkóiak elleni ütközetben egy hősi roham vezetése közben esett el, — egy hónappal azután, hogy a francia köztársaság elnöke a becsületrenddel tüntette ki.

További husz évvel azután a francia nemzet egyik büszkesége, a nagy Guy de Maupassant ruhátlanul leborulva türte Achmed ibn Ferid kiméletlen dögönyözéseit. A párisi mór gőzfürdőben volt. Nyögött a csapások gyurások alatt, de ezek mégis olyan jól estek hatalmas, de már a kezdődő idegkórtól elgyötört testének, hogy dicsérettel és búsás borravalóval adózott az arab masszőrnek. Sőt még szerény,de mégis maradandó emléket is állított neki „Erős mint a halál" regényében.

FARKAS GEIZA

Egy orvos élményei az őserdőben

A közeljövőben hosszabb utat szándékozok tenni az őserdőbe. Ebből az alkalomból érdekes történetet elevenítek föl, amely a mult század végén történt édesapámmal sok száz kilométernyire az Atlanti-óceán partjaitól egy braziliai gyémántbányatelepen és az őserdőben.

Édesapám kitünő szerződéssel a zsebében 19 éves fiatal feleségével: édesanyámmal neki vágott a braziliai őserdőknek, hogy állomáshelyét elérje. Néhány heti viszontagságos út után a bányatelepre érkezett, ahol mint a bánya orvosát alkalmazták. A bányatelepen nagyon kezdetleges állapotokra talált. A bányával megkötött szerződés szerint atyámnak és anyámnak egy szépen berendezett lakás járt volna, ezzel szemben atyámat egy üres, fából összetákolt barakkba vezették, amelyben nem volt más, mint szalma. A helyzet a bányában tarthatatlanná vált s apám elhatározta néhány hónap mulva, hogy visszautazik Newyorkba. Hazautazá-

sát azonban el kellett halasztania, mert közben én megszülettem és édesapám nem akart kitenni annak, hogy a tragikus melegből hirtelen az északamerikai télbe vigyen át.

A bányatelepet azonban elhagyta s az őserdő szélén keverék népek által lakott telepen ütötte föl sátorfáját. Apám rövidesen óriási népszerűségre tett szert. Az elsőrangú orvosoktól elkényeztetett kulturember el sem tudja képzelni, hogy milyen csodálatos hatással voltak a bennszülöttekre az apám által elért orvosi eredmények. Az ottani lakosság, amely addig nem ismert egyebet, mint kuruzslást és varázsszereket, messze földről zarándokolt apám házába. De más részről halálos ellenségei is voltak apámnak, különösen az ottani indián kuruzslók és vajákosok által fellázított tömegek. Apámnak végül is valóságos testőrséget kellett szerveznie indián harcosokból, akik busás jutalom ellenében halálra szántan védték házatáját.

A kis falú, amelyben apám szép sikerei után több évig élt, hirtelen fejlődésen esett át. A falu lakossága teljesen behódolt apámnak, mert maga is sok hasznot húzott a messze földről odazarándokolt betegektől. Az apró földkunyhókból rövidesen takaros kis házak lettek, úgy hogy egy év mulva már egy északamerikai farmertelep benyomását keltette.

Apám kitünő sebész volt s igy legtöbb operációja nagyszerűen sikerült. De szuggesztiv beavatkozással is sok eredményt ért el. Előfordult, hogy a betegek és azok hozzátartozói is veszélyeztették testi épségét. Egy alkalommal egy öreg mesztic állított be a rendelőbe feleségével és négy fiával. Apám megvizsgálta a súlyosan beteg öreg embert és közölte, hogy bizonytalan kimenetelű, nehéz operációt kell rajta végezni, úgy hogy nem felelhet az életéért. Az öreg mesztic fiai erre azzal válaszoltak, hogy apámnak szegezett fegyverekkel álltak fel a szoba négy sarkába azzal a szándékkal, hogy apámat azonnal agyonlövik, ha öreg édesapjuk az operáció folyamán meghalna. Apámban győzedelmeskedett az orvos s megkezdte az operációt. Az operáció sikerült s ezzel megmentette az öreg mesztic életét, de a maga életét is.

Orvosi honoráriuma a legkülönbözőbb volt. Pénzt nem igen ismertek a braziliai őserdőkben. A páciensek háziipari tárgyakon kivül lovakkal, tehenekkel és egyéb háziállatokkal fizettek. Az indiánok termésük egy részét adták oda s előfordult néha, hogy véletlenül talált nyers gyémántokkal fizettek. Egy alkalommal az egyik indián törzs egy hegyet ajándékozott apámnak, amelynek oldalán egy gyógyforrás volt. Ennek a gyógyforrásnak később nagy hasznát vette. A legprimitivebb fizetők a négerek voltak. Ők egyszerűen egyik kisgyermeküket adták oda honorárium fejében. Ez úgy hangzik, mintha emberkereskedést üztünk volna. A gyermek odaadása azonban Braziliában humánus dolog volt. A néger gyermeknek ugyanis csak házasságáig kellett urát szolgálni minden bér nélkül. Ha megnősült, vagy férjhez ment, kenyéradó urának kellett a hozományt adnia. Igy egyik fél sem járt rosszul.

Egyetlen egy betegség volt csak talán, amivel nagyon gyakran találkozott apám, de amivel való megküzdést meg sem kisérelte: ez a lepra volt. A bélpoklosság akkoriban borzalmasan dühöngött Braziliában s ezeket a betegeket apám testőreinek kellett távoltartani házatájától.

Ezek az emlékek, amelyek zsenge fiatal koromba nyulnak vissza, ma is még visszahúznak a braziliai őserdőkbe, amelyeken az évtizedek mind a mai napig nyomtalanul suhantak végig.

G. O. BURNS

A Nautilusról

Az egész művelt világ általános érdeklődése kiséri azt a nagyszabású, a maga nemében páratlan jelentőségű vállalkozást, amely az Északi Sark tengeralatti felkutatására irányul, amelylyel a napokban indult útnak Sir Hubert Wilkins a Nautilus fedélzetén. A Verne-regények fantasztikus tengeralattjárója, Nemo kapitány acélhajója, amely hosszú évtizedeken át csak a világhírű francia regényíró képzeletében élt, megvalósult a technika századában s a hajón utazik az örök jég hazája felé Jean Jules Verne, a nagy francia író egyetlen életben lévő unokája is, aki a következő rendkivül érdekes nyilatkozatot tette az új tengeralattjáróról észlelt benyomásairól.

Megvalósult tehát nagyatyám álma és mindaz, amit Jules Verne képzelete megalkotott a Huszezer mérföld a tenger szine alatt és a Nemo kapitány című munkáiban, ma-holnap valóra válik a tudomány és technika nagyszerű együttműködése által. A véletlen különös játéka volt, hogy pontosan 25 esztendővel nagyatyám halála után bocsátották vizre a Nautilus-t, amely most indult a legkalandosabb utak egyikére, amelyre valaha ember vállalkozott.

Magától értetődik, hogy a modern kor technikai vivmányai a legtökéletesebb műszerekkel szerelték föl a tengeralattjárót. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az új Nautiluson mindazt megtalálhatná az utazó, amiről nagyapám regélt Nemo kapitány hajójáról szóló leírásában. Itt természetesen nem jutott hely a hatalmas orgona számára, amelyen Nemo kapitány játszott hosszú utazásai alatt, sőt a több, mint 20 ezer példányt felölelő könyvtár számára sem jutott hely, amelyet annyira megcsodált a nevezetes Arronax tanár. Az új Nautilus bátor utasai a kényelem legegyszerűbb eszközeivel kénytelenek beérni a fedélzeten s maga a tengeralattjáró, a hullámok Zeppelinje, amely külső alakjában is emlékeztet a levegő hatalmas hajójára, tulajdonképpen nem más, mint egy óraműszerű pontossággal beállított gép!

Ez a gép azonban egész külső és belső berendezésében a technika valóságos mesteralkotása! A szivaralakú külső acélburkolat hármas lemezekkel, négyzetmilliméterenkint többszáz mázsányi nyomás elbírására képes és így lehetővé teszi, hogy a Nautilus szükség esetén aránytalanul nagyobb mélységekbe bocsátkozzék, mint az általános használatban lévő tengeralattjárók. Rendkivül elmés szerkezet gondoskodik a tengeralattjáró légmentes elzárásáról, többtonnás tartályokban őrzik ezenkivül a

belső helyiségek számára szükséges sűrített levegőt és oxigén-tankokat, amelyek arra az esetre szükségesek, ha esetleg a Nautilus hosszabb ideig kénytelen nagyobb utakat megtenni a tenger szine és sarkvidék vizeit elborító jégkéreg alatt.

A hajó belső berendezése a lehető legegyszerűbb. A hajó orrából kinduló keresztfolyosóból nyilnak a parancsnoki fülke, az utasfülkék, a legénység számára fenntartott helyiségek, egy kis társalgó és a konyha. Külön helyiséget rendeztek be a tudományos kutatások számára. Itt a legkülönbözőbb műszerek, sebesség- és mélységmérők, légsúlymérők, szekesztársok, továbbá a legujabb rendszerű iránytűk állanak a parancsnok rendelkezésére. Megfelelő számú fegyvert is visznek magukkal a Nautilus utasai, mert bár nagymennyiségű készlet biztosítja élelmezésüket, a több mint két hónapig tartó út során előre nem látott esetekben vadászatra is kerülhet a sor. A legkitünőbb buvárfölszerelések, továbbá meleg ruhák és prémtakarók védik az utasokat a sarkvidéki hideg zordsága ellen.

Így indult tehát most útnak a mesebeli Nemo kapitány a valóságban is megépített hajója, hogy felkutassa azt a rejtelmes világot az örök jég és hó birodalmában, amelyről nagyatyám műveinek egy másik regényhőse, a mesebeli Hatteras kapitány regélt.

JEAN JULES VERNE

Külföldi könyvekről

Bartók Béla román népdalgyűjtése.

Volksmusik der Rumänen von Maramures.

Drei Masken Verlag, München.

Bartók Béla, az új zene hirdetője és az új zenei formaalkotás avantgardejának mestere, most ötven éves. Ilyen korfordulón illő dolog a géniusz előtt meghódolni és elért eredményeit fölmérve, beilleszteni az egyetemes zenetörténelembe, amelynek nagy útjelzői között, az impresszionista Claude Debussy és a monstrezenekar korláttalan mestere: Richard Strauss után, ő is ott van. A zeneesztétikusok Bartók Béla értékét az újat keresésben, erjedő korunk felbomló zenei témáinak új anyaggá váló formálásában látják, holott ez az új anyag nem más, mint az örökké friss népzene, amely a formaalkotás primitiv kohójából kilendülve, háttérbe szorítja a kispolgári milieuben megáporodott, elfáradt, elráncosodó zenei motivumokat. Az aprólékos érzelmek, a romantikus érzések, a tömegek izlése kiszolgálásának alkonyán, amikor a spinét és a könny kölcsönösségéből fakadó kispolgári zenei idealizmust, az operettestilusban fuldokó könnyű melódiákat és a szellemi nemtörödömséget szimbolizáló jazzt a népi élet és a népi kultusz hamisitatlan, meg nem fertőzött zenei aktivitása váltja föl, helyénvaló, hogy a nagy újítóknak kijáró ünnepléssel hozsannázzák annak a megtépett, de társadalma művészeti erejében megrendíthetetlen kis magyar

népnek nagy komponistáját, aki mellé odaállíthatja Kodály Zoltánt, a népi zene másik nagy elemzőjét.

Bartók Béla első alkotószaka a századfordulóra esik, ezidőbeli alkotásaiban: rapszódiáiban, burleszk zenekari játékaiban még ott vannak a magyaros törekvések romantikus kicsengései, de amikor 1906. elején tiz magyar népdala megjelenik, már levetkőzte a liszti hatást, Debussy impresszionizmusát és elinditja a melódia és a ritmus renaissanceát, amely a régi magyar hangsorbeli ötfokúság hatásában is valóságos schönbergi új kontrapunktikát teremt és a folklorista szenvedélyével összehordott népi dalkincsekből drámai erejű zenekari szimfóniákat teremt. A népi mélosz, a legősibb értelemből fakadó népi tánchangulat szaggatott harmóniafölépítése és hangszerelése válik liraivá Bartók második alkotószakában, amely kornak lekerekített formai tökéletessége, mély lirája Sztravinszkij kompozicióival tart fenn szellemi rokonságot. Erre a második korra esik Bartók hatalmas népdalletéte, erdélyi gyűjtései, a nagyszalontai Kodály-Bartók gyűjtés csodás kincsei, amelyek közül a rubátódallamok jellegzetes, kiveszőfélben levő magyar előadásmódjukkal emelkednek ki és végül az internacionális zenei irodalomban külön értéket reprezentáló erdélyi román dalok, amelyek az összehasonlító zenei tudománynak jelentős kisérleti adatai.

Közvetlenül a világháború előtt Bartók Béla Máramaros mintegy tizenhét községét járta be s fonográfkészülékével, falusi pópák és tanítók segítségével majdnem háromezer ének- és zenei melódiát hordott össze, amely gyűjtemény könyvalakban magyarúl, románúl, ujabban pedig németül is megjelent. A lerövidített, áttekinthetőbb rendszerbe fogott német kiadás kétszáztiz román dalt fog össze, igy a jellegzetes colindeket (karácsonyi dalok), amelyeket nemre való tekintet nélkül a fiatalok házról-házra járva énekelnek, a halotti énekeket (bocete), a dalokat (hora) és a táncdalokat (hora lunga), amelyeknek szabad melódiáiból, variálódó ismétlődéseikből több kétütemes motivum tör fel. A colind-dalok: táncszerű mélódiáikkal primitiv refrénekhez, bibliai példázatokhoz simulnak és a melódiák közzé keveredő ritorneleket szinesen festik alá azok a tánctempók, amelyek körbe fogódzást, kézütést, lompos, medvés mozdulatokat és a legszebb román táncnak, az „ardeleana"-nak, térdben elcsukló, majd felvetett fejjel nekiszilajodó figuráit váltják ki.

Bartók Béla román népdalgyűjtése a magyar kultúra fennsőbbségének egyik nagy büszkesége és az egyetemes zenefilológia akkor is hálás lehetne érte, ha azt nem napjaink legnagyobb zenésze hordta volna össze. Szükség volt erre a kutatásra és ha a nagy világégés nem akadályozta volna meg, talán a további határterületek (Nyitravidék, Muraköz, Székelyföld, stb.) szlovák, horvát és más román dalkincsek gyűjteményére is sor került volna, bizonyitékul, hogy ezek a dalok legalább annyit hatottak a magyar zenei kultúrára, mint a magyar népdal a volt egységes ország szlovák, horvát és román népdalaira.

Bartók Béla legujabb alkotó periódusa az új klasszicizmus felé közeledik és mostani művei a népi dallamok új hangnemiségén át érnek az európai zene közkincseivé. Diadala ez a keleti népzenének is, amely magyar alkotón át frissiti, új szinekkel üditi Európa széthullani készült zenéjét.

KÁZMÉR ERNŐ

MI A NÉPZENE?

A magyar zene ma élő egyik legnagyobb képviselőjének, a világszerte elismert Bartók Bélának, ötvenedik születésnapját, néhány héttel ezelőtt ünnepelték mindenütt, ahol csak értékelni tudják a XX. század zenei életének e csodálatraméltó tehetségét. Bartók Bélát ebből az alkalomból több irodalmi és társadalmi egyesület előadások tartására kérte föl, hogy szélesebb közönségrétegek számára ismertesse a modern műzenében korszakot nyitó törekvéseit. Hasonló kéréssel fordult az ünnepelthez a Magyar Minerva szerkesztősége is. Kérésünkre a jubiláns rendelkezésünkre bocsátotta az alábbi cikket, amelyet a nagy magyar zeneköltőnek még két közleménye fog követni.

A népzene és a népdal fogalma körül meglehetősen nagy a zavar. A nagyközönség általában véve valami homogén-egyfélének képzeli el egy ország népzenéjét, holott ez egyáltalán nincs így. Mert a népzene kétféle anyagból tevődik össze. Egyik alkotóeleme a *népies műzene*, más néven *városi népzene;* másik alkotóeleme a *falusi népzene*, más néven *parasztzene*. Igy van ez legalább is Keleteurópában, vagyis azon a területen, amely minket elsősorban érdekel.

Lássuk már mostan, mi is az a városi népzene, mi is az a falusi népzene.

Városi népzenének, más néven *népies műzenének* azokat az egyszerűbb szerkezetű dallamokat nevezhetjük, amelyeket úriosztályból származó dilettáns szerzők komponáltak és amelyek elsősorban az úriosztályban terjedtek el; a parasztosztályban vagy egyáltalában nem, vagy csak aránylag későn, az úriosztály közvetítésével. Nálunk ezeket a dalokat „magyar nóta" néven ismerik. Kodály Zoltán ezekről ezt írja:

„A népies műdalok a XIX. századnak különösen második felében árasztották el Magyarországot. Uralkodó műfaj az egyszólamú strófás dal; főképpen hallomás útján terjed; mindenki tud egy csomó dalt, bár sohasem látta írva vagy nyomtatva. Többnyire megjelentek ugyan, de nem szokás kottából énekelni őket. A szerző nevét senki sem tartja számon, ha tudták is: elfelejtik. A dallamok egyszólamú elgondolásban születnek, a szerző rendszerint nem is tudja a kíséretet megszerkeszteni, azt másra bízza, vagy kiki tetszése szerint rögtönzi. Az eredeti kottából való ellenőrzés híján a dallam maga is elváltozik."

Ilyen nótaszerzők voltak nálunk: Szentirmay, Simonffy, Dankó, Fráter és mások.

A falusi népzenére, más szóval a *parasztzenére* viszont ez volna a legmegfelelőbb általános meghatározás:

Tágabb értelemben vett parasztzenének nevezzük mindazokat a dallamokat, amelyek valamely nép parasztosztályában el vannak terjedve,

vagy valaha el voltak terjedve és amelyek a parasztok zenei érzésének ösztönszerű kifejezői.

Kiegészítésként még azt is meg kell határoznunk, mit nevezünk parasztosztálynak: folklore szempontjából parasztosztálynak tekintjük a népnek őstermeléssel foglalkozó azt a részét, amely akár testi, akár lelki szükségleteit, hagyományainak megfelelő formákkal elégíti ki; vagy pedig olyan idegen formákkal, melyeket a saját lelki diszpozíciójának megfelelően, ösztönszerűen átalakított.

De a legfontosabb most következik: a parasztzenéből, legalábbis nálunk Keleteurópában, ismét egy külön csoport válik ki élesen, és pedig a *szűkebb értelemben vett parasztzene.* Ezt már jóval határozottabb formulával lehet körülírni:

Szűkebb értelemben vett parasztzenének azokat a dallamokat nevezhetjük, amelyek egy vagy több egységes stílushoz tartoznak, más szóval: egyforma karakterű és szerkezetű dallamok nagy tömege szolgáltatja a szűkebb értelemben vett parasztzenét.

Az egész parasztzenének ez a része a legfontosabb, ez az a parasztzene-fajta, amely a népies műzene termékeitől élesen megkülönböztethető. Értéke hasonlíthatatlanul nagyobb, mint a népies műzenéé. Ez az oka annak, hogy éppen a szűkebb értelemben vett parasztzene gyakorolt egynéhány országban újabban oly nagy hatást a magasabb műzenére.

Hogy mi a különbség a szűkebb értelemben vett parasztzene és a népies műzene közt, azt én most nem mutathatom ki, arról sem beszélhetek bővebben, miért is annyival értékesebb a szűkebb értelemben vett parasztzene. Itt elég legyen arra rámutatnom, hogy *ez a fajta zene tulajdonképpen nem más, mint városi kultúrától nem befolyásolt emberekben öntudatlanul működő természeti erő átalakító munkájának eredménye.*

Ezért ezek a dallamok a legmagasabb művészi tökéletesség megtestesítői. Valósággal *példái annak, miként lehet legkisebb formában, legszerényebb eszközökkel valamilyen zenei gondolatot legtökéletesebben kifejezni.*

Azt persze nem hallgathatom el, hogy aránylag kevesen becsülik ennyire ezeket a dallamokat. Éppen a tanult zenészek nagyrésze — valljuk be: a konzervatív hajlamú része — nemhogy becsülné, hanem egyenesen megveti ezt a zenét. Ami nagyon természetes is. Mert, aki megszokott sablónoknak a rabja, az persze hogy érthetetlennek és értelmetlennek fog minősíteni mindent, ami ettől a sablóntól akár csak egy szemernyire is eltér. Nem fogja az megérteni a még olyan egyszerű, világos és közvetlen dallamot sem, ha nem illik belé az ő elképzelésébe. Amelyik muzsikusnak, vagy amatőrnek zenei gondolkodása egyesegyedül a tónika és domináns hármas változására támaszkodik, ugyan hogyan tudna az ilyen ember ezeken a primitív dallamokon eligazodni, olyan dallamokon, amelyekből például az összhangzattani értelemben vett domináns egyáltalán hiányzik. Ezeknek lelki világához sokkal közelebb áll a népies műzene; mert a népies műzene szerzői közhelyektől és elcsépelt sablónoktól egyáltalán sohasem idegenkedtek.

Eddig többször használtam ezt a két jelzőt; paraszti és primitív. Nehogy félreértsenek, én ezt a két jelzőt egyáltalán nem lekicsinylő értelem-

ben használom. Sőt éppen ellenkezőleg: mindkettővel valami salaktól mentes, ideális egyszerűségre akarok rámutatni.

*

A magasabb műzenében úgyszólván mindig voltak népzenei hatások. Hogy túlmesszire és alig ismert korokig ne menjünk, elegendő Bach zenéjében a choráldallamok szerepére gondolnunk.

A XVII. és XVIII. század Pastoral-jai és Musette-jei tulajdonképpen nem mások, mint a dudán, vagy forgólanton előadott, akkori népi muzsikának utánzatai.

Hogy a bécsi klasszikusok mennyire átengedték magukat népzenei hatásoknak, az köztudomású. Például Beethoven Pastoral-szimfóniájában az első tétel főtémája délszláv táncdallam. Beethoven nyilvánvalóan dudásoktól hallhatta ezt a témát, talán éppen Nyugatmagyarországon; dudazenére vall mindenesetre az egyik ütem ostinatószerű nyolcszori megismétlése, mindjárt a tétel elején.

De tudatosan és tervszerűen csak a XIX. század egyes, úgynevezett „nemzeti" komponistái engedik át magukat népzenei befolyásoknak. Kezdi Liszt magyar rapszódiáival és Chopin Polonaise-jeivel és egyéb lengyel karakterű műveivel. Folytatják Grieg, Smetana, Dvorak és az akkori orosz komponisták, még határozottabban hangsúlyozva műveikben a faji karaktert.

De abban a korszakban népies műzene és szűkebb értelemben vett parasztzene közt egyáltalán nem disztingváltak. A kétféle forrás közül kiki abból merített többet, amelyikhez könnyebben hozzáfért.

Szinte mondanom sem kellene, hogy akkor a népies műzene volt a jóval, de jóval könnyebben hozzáférhető. Hiszen akkoriban az ethnographia, a folklore még embrió-korát élte, a parasztok kultúrája iránt még alig volt érdeklődés.

Másik különbség a ma és a XIX. század közt az, hogy akkor a népzenei hatás nagyobbrészt csak külsőségekben nyilvánult meg: inkább csak motivumok, ritmusok, külső cifraságok átvételére szorítkozott.

A parasztzenébe való tudatos és kizárólagos elmerülés a XX. század elejének volt fenntartva.

A mult század második felének zenészei közül az egyetlen Musszorgszkij az a zeneszerző, aki teljesen és kizárólag a parasztzene hatásának engedte át magát és ezzel, — ahogyan mondani szokás — megelőzte korát. A XX. század többi „nemzetieskedő" zeneszerzőinek, csekély kivétellel, úgy látszik, elegendő impulzust adott a keleti és északi országok népies műzenéje. Szó sincs róla, volt ebben is egy csomó, az eddigi nyugati magasabb műzenéből hiányzó sajátság, de ez keveredett, — amint ezt már az előbb mondtam — nyugati sablónokkal, romantikus szentimentalitással. Viszont hiányzott belőle a primitívség érintetlen frissesége, hiányzott belőle az, amit újabban „tárgyilagosság"-nak szeretnek nevezni és amit én a szentimentalizmus hiányának mondanék.

BARTÓK BÉLA

A BOLDOG EMBER INGE

Madame Bluffardhoz, a hires párisi jósnőhöz és telepatikus gyógyítóhoz egyszer egy különösen előkelő, értsd: fizetőképes páciens állított be. Nem volt kisebb ember, mint Mr Goldstone, akinek perszonális unióba sikerült foglalnia a vasút- és petróleum-király minőségeit. Megszámlálhatatlan dollármilliói mellett csak természetes, hogy a baj, melyből gyógyulást keresett, előbb a világ leghiresebb okleveles és oklevéltelen orvosainál, utóljára Mme Bluffardnál, — melanchólia volt, örökös kedvetlenség, életunalom.

A tisztes hosszúújju fekete ruhába öltözött, csontkeretű szemüvegén fölül még régies fehér főkötőt is viselő jósnő figyelmesen végighallgatta a milliárdos panaszkodását, azután szeliden azt kérdezte tőle:

— Ön tehát elégedett és boldog szeretne lenni, ugyebár?

— Hát persze, mi egyéb? — volt a kissé máris ideges felelet.

— Akkor keressen valakit, aki egészen boldog és megelégedett és hordja annak az ingét, — döntött a nagytudásu hölgy.

— Ugyan kérem, — fortyant fel a páciens, — ne űzzön gúnyt belőlem az előre lefizetett tizezer dolláromért. Azt a mesét, melyre ön céloz, — hogy tudniillik előttem már egy arab kalifa is keresett egészen az én esetemben egy megelégedett boldog embert és mikor nagy sokára egy ilyet talált, annak nem volt inge, — én is ismerem; ennyire műveltek még mi amerikai pénzemberek is vagyunk. Ajánljon hát nekem valami jobbat, okosabbat, ha nem akarja, hogy kétségbe vonjam tudását.

— Már pedig, szegény barátom, az ön esetére éppen csak az a régi szer létezik. Próbálja meg, keressen ön is egy boldog embert, talán ön szerencsésebb lesz, mint a kalifa és talál olyat, aki boldog is, elégedett is, inge is van.

A páciens dünnyögve elsompolygott, Mme Bluffard pedig így sóhajtott a mögötte becsukódó ajtóra:

— Szegény ördög, legalább reménysége lesz addig, amig keres... Többet érte én nem tehettem, más még ennyit sem.

Mr Goldstone pedig azonnal elindult a boldog ember keresésére. Miként üzleteiben megszokta, ebben is a legnagyobb körültekintéssel járt el. Nem lepett meg senkit egyenes kérdéssel, nem is adott le apróhirdetést, melyre talán egy kis bevétel reményében a legkeserűbb Styx Jankók ajánlották volna fel sokszor álmatlan éjjeleiken könnyekkel, még önmarcangolásuk közben vérrel is áztatott ingeiket. Hanem ügyes detektiveket fogadott, akik a világ minden táján a legkülönfélébb állású és foglalkozású embereket megkörnyékeztek és ügyesen kivették belőlük panaszaikat, elégedetlenségeiket. Amint ez sikerült nekik, rögtön otthagyták tanulmánytárgyukat; akinek egyszer bármily panasza volt, az már nem jöhetett számításba a vigasztaló-ing-versenyben. Így jó három évig húzták a számukra biztosított busás fizetést, míg végre egy közülük, — mindnyájuknál leleményesebb és lelkiismeretesebb, — csakugyan talált egy embert, aki teljesen boldognak, elégedettnek érezte magát. És inge is volt.

Meyer Fritz volt az illető, kövezet-vámszedő egy szepességi városban. Az ingkutató ügynök úgy jött rá, hogy éppen a vámsorompónál elakadt gépkocsiját igazítva beszélgetésbe ereszkedett a vámszedővel és örömteljes csodálkozására megállapította, hogy ebből az egyszerű, de éppen nem nyomorgó emberből semmiféle keresztkérdéssel nem lehet egy panaszos szót kihúzni, sőt unos untalan azt ismétli: „Nincs semmi baj, amíg egészség van; szegények vagyunk, de jól élünk." A detektiv megbeszélés szerint rögtön megkábelezte fölfedezését Mr. Goldstonenak, akitől azonnal meg is érkezett az erre az esetre kitüzött százezer dolláros jutalom-utalvány. Alig több, mint egy hét mulva az amerikai Krőzus gépkocsija állt meg ama szepesi városka vámsorompójánál; a vámszedő először nem akarta elhinni, hogy komolyan meg akarják venni az éppen rajtalevő inget, azután kegyesen oda akarta ajándékozni, miután már ugyis régi és foltos. Végre annyi dollárért adta oda, amennyi cseh koronába ujonta az ing egész tucatja került. A vásárral azért bizonyára Mr Goldstone volt elégedettebb.

Mindjárt autójában fölvette a királyi diszöltönynél értékesebb ruhadarabot, — szerencsére nem volt éppen tulságosan szűk a számára, — azzal odarobogott, ahol megrendelt repülőgépe már várta. Páris felé szálltában eszébe jutott, hogy Meyer Fritznek talán több eladó inge is lett volna.

— Ejnye, de bosszantó, hogy ez iránt nem érdeklődtem! — morogta magában. — Aztán Párisban biztosan megint azzal fogadnak, hogy az a scoundrel Blackwithe most is Pacific részvényeket kínál a tőzsdén eladásra, holott ezeknek árfolyamát okvetlen tartanom kell. Aztán Fanfaroni műkereskedő biztosan még mindig nem szállította a nála rendelt eredeti Tiziánt. Aztán a feleségem... — itt a milliárdosnak még gondolatai is elakadtak a keserűségtől.

— Mi ez? — ötlött most eszébe. — Hiába hordom a vámszedőnek ezt a foltos, izzadt inget, nem vagyok tőle sem boldog, sem elégedett. Hiszen lehet, hogy a szer nem rögtön használ, várnom kell egy ideig, amíg teljesen kifejtheti hatását. Addig még tájékozódom, hogy detektivemet nem ültették-e fel, vagy ő nem ültetett-e föl engem és az a Mr. Meyer csakugyan olyan egészen boldog és elégedett-e.

Az ellenőrző detektivekkel eszközölt környezet-tanulmány ismét csak Meyer Fritz tökéletes megelégedését és boldogságát igazolta: városában senki sem akadt, aki csak egy panaszos szót hallott volna tőle, sőt mindenki örökké csak vígnak és elégedettnek látta. Az új tudakozódások ideje alatt, tehát jó két héten keresztül, a milliárdos éjjel-nappal a megvásárolt inget hordta, bár a vételkor sem egészen hiányzó szaga és zsirossága egyenesen tűrhetetlen mérveket kezdett ölteni. Mr. Goldstone már ezért magáért is elégedetlen, boldogtalan volt. Végre már nem állhatta tovább, megint felloholt Mme Bluffard ötödik emeleti lakásába és keserűen felpanaszolta:

— Mindent megtettem, amit ön ajánlott, mégsem vagyok elégedett.

Az öreg asszony nyugodt figyelemmel nézett a felindulástól remegő ember szemébe és így szólt:

— Azt mondtam önnek, hogy akkor lesz teljesen boldog és elégedett, ha egy teljesen boldog és elégedett ember ingét hordja. Nem így volt?

— De igen és úgy is tettem, most is a boldog, elégedett Meyer Fritz inge van rajtam.

— Ön téved, az az ön inge, nem a Meyeré, mihelyt ön megvette tőle.

Mr. Goldstone a homlokára csapott.

— Én szerencsétlen, hogy erre nem gondoltam! Nem szabad lett volna az inget Meyertől megvennem, csak kikölcsönöznöm. Megyek mindjárt vissza a Szepességbe, Mr. Meyernek bizonyára van másik inge, amit majd kibérelek.

Mme Bluffard lehajtotta fejét.

— Nem akarom önt tovább áltatni — mondá. — Amit eddig tettem, az az ön érdekében volt, nekem adott tízezer dollárjáért három évi reménykedést kapott, ami világfájdalmának ki sem számítható mértékű enyhülését jelenti. Ennek azonban, sajnos, vége; a kiábrándulásnak, a búbánatba visszaesésnek be kellett következnie, mihelyt csakugyan megtalálta a boldog, megelégedett embert, akinek keresése addig oly kellemesen, reményteljesen elfoglalta. Őszintén megmondom: önön tovább semmiféle ingváltás nem segíthet, mert hiszen az ing, amit ön hord, mindíg az öné. Az ember szánthatja a más földjét, vezetheti a más kocsiját, a régi monarchiában úgy mondták: a katona a császár kabátját viseli, de az ing, ami az emberen van, mindíg az ő inge, bárki adta el vagy kölcsönözte neki. Egy teljesen boldog és megelégedett ember ingét tehát csak egy teljesen boldog és megelégedett ember viselheti; egy kedvetlen emberen az a fehérneműdarab azonnal egy kedvetlen ember ingévé változik át.

Mr. Goldstone hideg meghajlással távozott. Meurice szállóbeli lakásából azonnal megbízást adott ezer Pacific részvény vételére, a Fanfaroni által leszállított Tizián képet valódisága szempontjából szakértői felülvizsgálatra utalta, felesége ellen beadta a válókeresetet. És még mindezek előtt inget váltott, amikor legalább egy pillanatig csakugyan boldognak és elégedettnek érezte magát.

FARKAS GEIZA

Röviddel azután, hogy édesapám halálhírét kaptuk, mind a ketten kanyaróba estünk.

Emlékszem egy délutánra, én már fölkeltem, csak Gyuszi feküdt még, de ő is már játszott. Dunyhákból barlangokat építettünk s ki-be sétáltattuk a babákat. Feljött Stiegler Mili kisasszony, hogy vigyázzon ránk, mert anyám elkészült. Úgy mondta, az irodába megy, ahova apa járt. Pénz miatt. Később a másik Stiglicke is feljött s azt mondta Mili kisasszonynak:

— Szinte jó, hogy most kapták a gyerekek a kanyarót, az értük való gond elvonta legalább a nagy bánatától...

Tudtam, hogy mamáról beszélnek. Azt is mondta Mici kisasszony:

— Csak kapna nyugdíjat, szegényke!

Igen bántott, hogy ilyen sajnálkozva beszélnek anyámról, a dunyha alá dugtam a fejemet, mert potyogni kezdtek a könnyeim.

Anyám hamarosan megjött. Kalappal a fején leült egy székre, könynyek szivárogtak végig az arcán, de mosolygott. Szinte ragyogott az arca.

— Hát pénzt nem kaptam, — mondta, — de kaptam állást!

Az ölébe vett, megcsókolt s azt mondta:

— Látod, apuska azért gondoskodik rólunk! Ezt biztosan ő rendezte el így!

— De hogy fogja ezt csinálni? Mi lesz a gyerekekkel? — aggályoskodott Mili kisasszony.

— Majd csak lesz valahogy, Isten nevében, — mondta anyus, — hiszen ők jók és nem nehezítik majd meg nekem. Márta már olyan komoly, nagy lányka, ő majd vigyáz Gyuszira is. Juli néni is segít majd.

A vállamon volt a keze, melegen és nehezen. A torkomba szállt megint a nehéz érzés, a nagy, nagy szeretet az anyám iránt. Valahogy megéreztem, hogy akkor azzal az áldott, két meleg kezével a vállamra tette a korai gondot, a felelősséget.

A Stiglickék gondtelt arccal, sóhajtozva ültek, csak anyám arca volt bizakodó s tetterő látszott egész lényén. Ettől az én szivem is megkönnyebbült.

Lassan aztán el is rendeződött minden. Reggel együtt mentünk el mind a hárman. Gyuszit elkisértük az ovóba. Az első napon nekem is ott kellett maradnom, mert Gyuszi sírt, nem akart maradni. Anyus is sírt már kicsit, — mert olyan engedetlen, azért, — úgy mondta, de én tudtam, hogy mert sajnálta ott hagyni Gyuszit. Aztán anyus elment a tanítónénihez s kimentett engem, hogy ott maradhassak az ovóban. Később Gyuszi is megszokott.

Délben érte mentem s együtt mentünk Juli nénihez, ott megettük az ebédet, amit anyus előző nap főzött. Volt úgy, hogy Juli néni valahol mosott, akkor a Stiglickékhez mentünk. Hol ide, hol oda. Anyus reggel megmondta, hogy ma délben a Mici nénihez megyünk. Ott megvártuk, míg anyus úgy három óra után értünk jött.

A délutánok már olyan szépek voltak mint azelőtt. Majdnem mindig a konyhában voltunk, mert anyus ott főzött, mosott, dolgozott, meg mert kevés volt a szén s csak este fűtöttünk egy kicsit a hálószobában.

Mi korán mentünk aludni, anyus azonban még igen soká dolgozgatott a konyhában. Sokszor erőltettem az ébrenmaradást, csak hogy megvárhassam, míg még egyszer ágyunkhoz jön megnézni, betakarni minket. Vagy fölébredtem, láttam, hogy az ágya még üres, hamar átbújtam oda s vártam, míg jön. Mindig szidott kicsit, — te csúnya kis macska, megint nem alszol, — így súgta, de magához ölelt s így aludtunk boldogan. Úgy hozzábújni, odasímulni, az volt a legszebb. Elzsibbadni gondtalan, óvó szeretetben, mint egy egészen pici gyerek.

Mert nappal már gondjaim voltak. Egy cédulára felírta anyus, reggel például: sót, lisztet, Frank-kávét. És míg délután anyánkra vártunk, bevásárolni mentem. A pénzt reggel odaadta. Tanulj meg rá vigyázni, — mondta. Sose vesztettem el. A zsebemben hordtam. Százszor is megnéztem naponta, megvan-e. Már álldogálni kellett az üzletek előtt. Már tudtam, ha sietek, korán állok oda, hamarabb kapok. Hideg napok jöttek, fáztam az álldogálásokon. Egyszer igen jó ötletem támadt. Magammal vittem Juli néni meleg mamuszait, amit anyustól kapott elmult karácsonykor. Abba álltam bele. Nagykendőt terítettem magamra, azt is Juli nénitől. Egyszer anyám elment mellettem, nem ismert meg. Utána szóltam, boldogan, mint egy bújócskahelyről a nagykendő mélyiről:

— Kukucs, anyuska!

Anyám otthon sírt.

— Istenem, — mondta Juli néninek, — nem állhatok pedig oda, hisz akkor már csak este kerülök sorra, és mikor végezzem el a többi munkát!

Pedig akkor még csak elején voltunk az álldogálásoknak, zsír után, liszt után, cukor után.

Anyámra igen büszke voltam. Ha mentem mellette s utána lengett a hosszú, fekete fátyol, boldogan néztem föl rá. Valahogy olyan különösen előkelőnek, finomnak tűnt ez nekem. Csodálkozva hallottam egyszer anyámat mondani:

— Úgy szeretném már letenni ezt a lengő cafatot. De az emberek olyan ostobák, még megszólnának!

Nekem fekete ruhám se volt, mint egynéhánynak az iskolában. Lilinek például a bácsija halt meg, mégis volt, s nagy fekete máslikat hordott a hajában. Anyusnak hiába példálództam, azt mondta:

— Nem is tudtam, hogy ilyen csacsi vagy! Nekünk másra kell a pénz...

Az iskolában jobban összebarátkoztunk néhányan, kis hadigyerekek. Büszkén mondogattuk egymásnak, hogy hol van édesapánk. Wolhyniában, a Kárpátokban, az olasz fronton, mondogattuk büszkén, mint én is még az év elején. Aztán már négyen voltunk árvák.

Egyszer Bözsi, egy gömbölyű arcú, szőke kislány kezdett arról beszélni, hogy milyen is lehet az a meghalás. Ő mondta, hogy már látta, hogy milyen csúnyák lesznek az emberek a földben. Nagy lyukas a szemük, az orruk helyén is lyukak s vicsorítják a fogukat.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Lujzika sírva vitatta, hogy az nem igaz. Hogy szépek, hogy virágosan alusznak.

Én is sokat gondolkodtam ezen. A házmesterék Toncsija mondta, hogy ő látta a nagyapját, mikor meghalt. Az is csúnya volt, egészen sárga s vicsorította a fogát, csúnyán nevetett.

Anyus mindíg úgy mesélte, hogy apus ott van köztünk, a szobában, velünk van az iskolában, csak mi nem láthatjuk.

Egyszer, mikor magamban voltam a szobában, szóltam hozzá. Úgy éreztem akkor, hogy ott van, egész bizonyosan ott van mellettem.

— Apuska, — mondtam, — édes apuci, — tele volt a szívem, annyi mindent akartam neki mondani, de hirtelen nem tudtam mit. Aztán egyszerre félni kezdtem. Érthetetlen, szörnyű rémület szállt meg, végigszaladt a testemen, hogy nekirontottam az ajtónak, reszkető térdekkel át a sötét előszobán be a konyhába, ahol világos, meleg volt s anyus vasalt. Anyus csodálkozva nézett rám.

— Mi bajod? — kérdezte.

Csak a fejemet ráztam, nem szóltam semmit.

Egyszer egy képesújság került a kezembe. Volt benne egy kép, ma is látom, csupa katonaruhás csontváz ült egy lövészárokban. Azt hiszem, a Simplicissimus egy száma lehetett. Rémült borzongással néztem, nem mertem már a füzethez hozzányulni. Kis könyvespolc tetején feküdt aztán napokig az a lap. Nem mertem egyedül lenni abban a szobában, míg onnan el nem került a konyhába, a tűzbe.

És ezekben a napokban éltem át valamit, amit még ma is szinte válasznak érzek akkori homályos, gyötrő kérdésemre. Először láttam életemben meghalni, kimúlni, élő lényt.

Hazafelé mentem, kenyeret vittem a cekkerben. Pár ember állt az egyik félreeső utca járdáján s a földre néztek. Odamentem, hogy megnézzem, mi az.

Nagy tócsa vér csurgott végig a járdán s egészen a fal mellé letéve egy fiatal farkaskutyakölyök feküdt. Lihegett, zihálva, véres, kilógó nyelvvel. Értelmes pofácskájával éppen felém volt fordulva, s mikor odaléptem, úgy véltem, éppen rám néz. Ijedten és könyörgőn.

— Autó ütötte el, — mondta egy ember, — ez már döglik... s odébb ment.

Odaguggoltam a kutyához s potyogni kezdtek a könnyeim. A kutyus le nem vette rólam rémült, segítségért könyörgő tekintetét. Letérdeltem hát melléje, tenyerembe vettem a fejét és simogattam. Legszívesebben egészen ölembe vettem volna, hogy magamhoz szorítsam, hogy ne fájjon neki annyira, hogy érezze, hogy nincsen egyedül. De a járda nedves volt, a kutyus csupa vér, féltettem a kabátomat is.

A kutya párszor megrándult, kinyúlt, aztán hamvasan üveges lett a szeme. Nem lihegett már.

Térdeltem mellette és zokogtam.

— A tied? — kérdezték többen arrajárók.

— Az enyém, — mondtam zokogástól elfúlva.

Eszembe jutott, hogy haza kellene menni. De a szegény kutyust ott nem hagyhatom, gondoltam.

A cekkerből kivettem az újságpapirost, amibe a kenyér volt belehajtogatva s azt kiterítettem a járdára. Egy kendős néni, aki szintén igen sajnálta a kutyust, segített nekem. A cekkert a kenyérrel a karomra akasztottam, a döglött kutyust pedig a papirosba takargatva, magamhoz szorítva vittem hazafelé. Elég nehéz volt úgy vinni. Egy-egy kerítésnél megmegálltam kicsit pihenni. Éreztem, hogy a papiros lassan átázik, csupa maszat vagyok már. De arra, hogy kikapok, nem is gondoltam.

Édesanyám elrémült, mikor a véres döglött kutyust meglátta a karomban. Letettem a konyhában és megint sírni kezdtem. Zokogástól elcsukló hangon meséltem el egész élményemet.

— Ott halt meg, amíg símogattam, — mondtam, — egyszerre csak nem mozdult. Már nem is nézett rám, olyan furcsa lett a szeme. Pedig azt akarta, hogy én segítsek neki! — zokogtam.

Csöndesebben sírtam aztán s anyám símogatott.

Aztán azt kérdeztem, amit úgy sem kellett volna kérdeznem, mert akkor, nyolc éves kis agyammal, hirtelen megéreztem, hogy az úgy van, ebbe bele kell törődni. Azt kérdeztem:

— Anyus, az emberek is így halnak meg?

Anyám rám nézett, kutatóan, aztán bólintott.

— Így. — De aztán hozzátette. — De a lelkük az égbe megy föl, a jó Istenhez.

De ezt már hiába mondta. Ezt nem tudtam elképzelni. Csak azt éreztem meg, hogy emberek is ilyen elhagyott, szörnyű egyedülségben vannak a halállal szemben, mint minden élőlény...

(Folytatjuk.) *W. WIMBERGER ANNA*

Elégia egy elgázolt tehén halálára

Gondtalan legelészés közt ért utól halálod,
Miközben vágyadat a rét zöld gyepére nézted,
A hörgő vasbikával csapott le rád a végzet.

Nem kísért immár rémed: a vágóhid riasztó
Halálsejtelmű dísze s vad mészárosi tagló,
Sem a vértől iszamlós, vérrel behörgött padló.

A kék eget kérődzöd nyitott, halott szemekkel
És álmélkodva nézed zöld voltát a mezőnek,
Amelyen teneked már friss fűvek sose nőnek.

S már nincs több vig kolompszó, se reggel csordahajtás,
Se sárlatási vágyak, se kút, mint volt korábban,
Sem esti haza-séták faludnak ház-sorában.

S már nincs többé istálló, jászol, fejő kéz, rocska,
Szelid gazdasszonyodnak becéző, jó beszéde,
Legelő, vályú, széna... mindennek vége... vége,,,

Mi történt véled itt most: te abból mitse sejtesz.
Borjad, kit tán már holnap ellettél volna, mostan
Feltépett tested alatt itt fekszik eltaposlan.

Már senkit sem deríthet bocid friss kedvessége
S ficánkoló jókedvét jámbor tehén-szívednek
S anyás, szép örömeit többé nem érezed meg.

Nem futhatsz véle pajkos és bégető futásban
Az áldott nagy mezőben, ha elfeküdt a pásztor
Vig furulyaszó mellett, vagy esti itatáskor.

Véred elfolyt a sinen, mely átkarol most holtan.
És látom, a zöld fűvön véred milyen piros
S fekszel törten, ziláltan, mint elgyűrt papiros.

Lármás kíváncsisággal holtod nevetve nézi
Gyásztisztességtevőként az utasok csoportja
S riadtan bőg utánad búcsúztatót a csorda.

Körülted minden ember a kárt s árad becsüli:
Tépett bőröd nem érték, húsod olcsón kimérik,
Elroncsolt tetemeid a fele árt sem érik...

Jámbor, szép, kedves állat, bús, könnybetört szemekkel
Emberkönnyeket sírva itt egymagamban állok
S mély sóhajokkal szánva, én gyászolom halálod.

SZOMBATI-SZABÓ ISTVÁN

MAGYAR ÍRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Nagyritkán kíváncsiságból, nosztalgiából, elvetődöm a bevándorlók közé. Felemás sorsuk szomorújáték, olykor megszakítva víg jelenetekkel. Ebben az úgynevezett száraz világban poshadt ízű borokat isznak, ám jaj, ha kételkedünk borszakértő véleményükben. Vendégszeretőek, mert ez a hagyományuk, viszont sorsuk lidércnyomásszerű levegőjében még az is romantikának tetszik, ha dinnyecsősz multjukról emlékeznek meg. Apró kertjüket szeretettel gondozzák, elbüszkélkednek virágaikkal, — ez „Krisztus tenyere", tessék megnézni, — ugyanakkor a szavak piszkos vizét ráöntik szomszédjukra, mert az esetleg ebben a munkátlan időben is dolgozik. Visszaemlékeznek a multra, amikor környezetükben a kotlós tyúk és a csirke természetesebb volt, mint amerikai környezetükben, s mégis inkább itt élnek, mint odaát, mert a faházban, amelyben laknak, villanylámpa ég, szól a rádió s fürdőkád is van.

*

Az ember, ha amerikai is, rendszerint kicsinyes, okvetetlenkedő, rágalmazó természetű. Főképpen, ha igen közelről figyeljük meg. És mégis... mégis, az amerikai élet méreteinél s bizonyos mélyen gyökeredző függetlenségi érzetnél fogva az itteni sors nagystilűbbnek látszik az európainál. Illúzió? Úgy hat, mint a valóság. A felhőkarcoló nem érinti az egeket, de magas. Az ember itt sem szárnyal, de néha úgy tetszik, mintha valamivel türelmesebb volna a hasonló szinvonalú európai embertársánál. Néha...

*

Mire ezek a sorok nyomdafestéket látnak, Kuncz Aladárnak, az „Erdélyi Helikon" szerkesztőjének, halála alighanem már csak melancholikus emlék. De sokkal értékesebb ember volt, semhogy a nekrológok szóvirágainak elhervadásával az ő emléke is megsemmisüljön. Részben neki tudom be, hogy nem szüntem meg magyarul írni. Micsoda kedves, bíztató levelekkel ostromolt, kéziratokat kérve folyóirata részére! Leveleiből is kiéreztem a gazdag kulturát, amelynek szive azonban nem szünt meg érzelmesen dobogni. Goethei értelemben, lényegesen francia műveltsége ellenére, „jó európai" volt, s éppen, mert az volt, tehát a magyar sorsot is nemes európai eszközökkel szolgálta. „A fekete kolostor"-t még nem volt módomban olvasni, csak egy fejezetét ismerem, amely az 1931. évi Új Aurórában jelent meg, ám irodalmilag megbízható hazai barátaim közlése szerint mestermű. Nem lep meg. Amikor Pesten, az Osvát vacsorán találkoztunk, egymás mellett ültünk; franciaországi történeteit amerikai esetekkel próbáltam megköszönni, de ezt is éreztem: kár beszélni, ez az az ember, aki mellett hallgatag is lehetek, mert megért, mert az a hivatása, hogy megértsen, mert megértene még akkor is, ha nem akarna. Amerikai életem magyar szempontból vigasztalan időszakaiban vigasz arra gondolni, hogy a háború utáni pokolidőkben is volt magyar író, magyar szerkesztő, akiben az író és az ember felelősségtudata nem mondott ellent egymásnak. Nagy sor ez: tisztának lenni a pocsolyában!

Hivatásomnál fogva, — európai irodalmat tanítok a clevelandi collegen, — jórészt angol, francia, német könyveket kell olvasnom. De ha csak alkalom adódik, szivem álmodozó kíváncsisága magyar könyvek után nyul. Nemrégiben módomban volt elolvasni Babits Mihály „Halálfiai" című regényét és Makkai Sándor erdélyi református püspök Adyról szóló „Magyar fa sorsa" című tanulmányát. Mind a két munka megrázó erővel hatott rám. Babits művészi érzékenysége emberi megértéssel és nemzete szeretetével nyilatkozik meg hatalmas regényében; s Makkai Sándornak az a törekvése, hogy a magyar ifjúsággal megismertesse Ady valódi jelentőségét s költészetének vallási mélységét, úgy hatott rám, mintha valaki a zilált, szétforgácsolódott magyar élet lelkiismeretén kopogtatna.

*

Az amerikai magyar élet kevés szellemi értéket teremtett. Ez elkerülhetetlen. A bevándorló elsősorban gazdasági és szociológiai tényező, s ebben a környezetben a magyar éneknek nincs levegője. Aki itt megmarad magyar alkotónak, abban a teremtő szellem különb az alkalmazkodó képességnél. Vonatkozik ez a többi között Szabó László ra, a franklini (New Jersey) református lelkészre, akinek Arany János az ideálja, de mégis saját lelkét viszi epikai és lirai alkotásaiba. A nyáron meglátogattam franklini otthonában. Megindító élmény volt. Cottageszerű házban lakik feleségével, Lévay Margittal, aki soká magyar és angol nyelvű amerikai szinpadon játszott. Szabó László hivei magyar munkások. A nyári iskolában magyar nyelvre, magyar történelemre oktatja a nebulókat, akik talán sohasem fogják Magyarországot látni. Könyvtára jórészt magyar. Könnyfakasztó Benedek Elek székely gyűjteményét látni, Arany balladáit, Tompa verseit s érezni, hogy ezek a magyar művek Szabó László legszilárdabb támaszai a pathetikus és mégis ihlető magányban. A lakás mellett apró templom; a templom előtt virágos és veteményes kert; szemközt két amerikai templom, az Úr angol nyelvű szállásai. Mennyire idillikus ez a hely, de az idill gyöngédsége mögött a magány keserűsége rejtőzik, a magyar költő végzetes magánya!

*

Jó barátom, soká kenyerespajtásom, Prattinger Ferenc szervezte meg a magyar repülők útját. Detroiti lapja szerkesztőségében két éven át tartotta a vállát s nem roppant össze a támadásoktól, amelyek igaztalanul érték. Ez a Gyuláról elszakadt, Szibériát megjárt, Aradon letelepedett, Detroitba vetődött magyar ujságiró bebizonyította, hogy a gerinc erkölcsi szimboluma mégsem pusztult el teljesen ebben a bizalmatlankodó, kárörvendő, értéktől és nagyságtól irtózó korban. Magyar és Endresz átrepülte a tengert; Szalay Emil bőkezűsége lehetővé tette az utat; ám Prattinger Ferenc lelkesedése, szívóssága, hite, megokolt önérzete, bátorsága, szervező ereje a valóban heroikus tényező ebben a repülőélményben, amelyben nemcsak a gép, hanem a lélek is szállt.

*

Egy orvos ismerősöm, erdélyi származású, kikelt Amerika kommerciális mániája ellen. Igaza volt. Később, miután nem vette észre ellent-

mondását, közölte velem, hogy részvényspekuláción elvesztette minden pénzét. Sok bevándorló „Amerika-lesajnálása" ennyire logikus!

*

Akár metafizikai lázzal, akár naturalisztikus nyerseséggel, de egy bizonyos: mindannyian stabilitást keresünk, értelmet az értelmetlenségben. Az író, a művész esetében ez a keresés fokozottabban szenvedélyes és bonyolult, mert hiszen az alkotónak az élet az anyaga, akár elvont, akár tapintható formájában. A minap huszonkét amerikai és európai író, filozófus, tudós élettapasztalatára vonatkozó vallomását olvastam. Kiábrándító könyv. Einstein szerény, de „kozmikus hite" nem vigasztal. Millikan szándéka, hogy a vallást összeegyeztesse a tudománnyal, inkább szándék, mint eredmény; Dreiser szentimentális materializmusa úgy hat, mint egy bőbeszédű tehetség kapkodása. S a többi „vallomás" esetében is az volt az érzésem, hogy a részletek érdekesek (néha azok sem), de az egész hiányos. S végül is: ha az „egész" tökéletlen, akkor a „részletek" harmóniája is csak szubjektív elképzelés. Kortünet és kórtünet, — hogy Makkai Ady könyvéből idézzek, — ez a könyv, amely huszonkét modern gondolkodó fölszereléséből azt árulja el, hogy olyik tud írni, de nem tud gondolkodni, olyik tud gondolkodni, de nem tud írni, mindegyiket foglalkoztatja az élet lényege, s mindegyik lényegtelen, mert nem megnyugtató következtetésekre jut. Ez a „Living Philosophies" egyik legszomorúbb intellektuális festménye a mai kor zűrzavaros értelmi és érzelmi képtárának.

*

Elkerültem egy nagy keleti városba, ahol esztendőkkel azelőtt laktam. Furcsa élmény a lelki interview. Vagy tucat emberrel találkoztam, régi ismerősökkel, akiket összelapított a sors vagy belelökött a siker karjába. A környék, ahol megismerkedtem az amerikai élet nehéz harcával, alig változott meg. És az emberek? Silány Tartufeok! Erkölcsbrigantik! Egyetlen jó szót sem tudtak mondani közös ismerőseinkről. A bitang mosoly áhitatos igéretével, a kéjes ízű irigység és fölényeskedés hangján leplezték le azokat, akik elvégre sorstársaik. Talán azért könyörtelenek velük szemben, mert saját hazug életük tükrét látják bennük? Mintha szókincsükből teljesen hiányoznék a jóság szelleme, a megértés varázsa! Száz százalékos képmutatók! Dilettáns Mefisztofeleszek!

*

Hadd mondjak néhány szót Tarnóczy Árpádról, az amerikai magyar költőről, akinek „Éneklő hajnalok" című kötete érték az amerikai magyar élet lelki és társadalmi sivatagában. Lírája tiszta, mint a friss víz; magyarsága szines, mint a magyar kézimunka; mondanivalója közvetlen. A könyvet természetesen meg lehetne kritizálni, de ezuttal nem ez a célom. Csak rá akarok mutatni erre a magyar költői sorsra, amelynek külső körülményeiben majdnem túlsok a cliché-romantik:a a költő beteg, egy Akron melletti szanatóriumban fekszik, s ettől az amerikai világtól legalább is annyira idegen, mint amennyire Reviczky idegen volt a reális élet föltételeitől. Könyve úgy hat, mintha palóc virágot emelnénk fel az amerikai járdán.

REMÉNYI JÓZSEF

TAMÁS, A BAKTER

Furcsa, elfogult népség az épkézláb-ember. Azt hiszi, hogy az ő fajtáján kívül nem létezik boldogság, szerelem meg éppenséggel nem. Pedig hát nemcsak épkézláb kell ahhoz, hanem érzelem és hajlandóság is és lehet, hogy ezekből néha több lakozik azokban, akik némi testi fogyatkozásokban találhatók, merthogy abban szenvednének, azt nem lehet olyan bizonyossággal állítani.

Tamás, a bakter, sem szenvedett abban, hogy ő sánta. Mi az, hogy sánta? Hogy egy kicsit nem egyformán lép? Olyan nagy dolog az? Ugyan mi múlik rajta? Míg ő a városvégről leballag a meredek közön a Sajórétre, a réten át, onnan fel a bányatelepre, azalatt bizony annyi mindenféle úton kell járnia, hogy éplábú ember sem lép ott sok egyformát egymásután.

Azért hát éppoly egész ember a Tamás, mint akárki. A tekintélye is megvan. Nem a rézcsattos tarisznyában, — amiben az egy éjtszakára való mindent hordja, — sem a fényesre markolászott somfa-botjában, a bőven zsírozott bagaria-csizmájában sem, pedig az nem akármilyen, mert ha kilép belőle, akkor is állva marad azon egyhelyt. A nagy lefüggő bajusz már inkább szóbajöhet a tekintély szempontjából, mert igen kemény kuruc-nézést kölcsönöz Tamás orcájának, de még inkább az a nagy csuda pontosság az ijesztő, ahogyan Tamás hazulról elindul, a völgybe leballag, a telepre megérkezik s ottani dolgát is végzi. A napnak — vagy igazában: az estének és éjtszakának ugyanabban a percében mindég ugyanazon helyen található és korábban összedőlhet a századokra épített nagy pörkölőtorony, semhogy ő megkéssen valahol, csak egy árva minutát is!

De a legislegfélelmesebb benne s ezért tekintélyének főfő-hordozója: a hangja. Ha ő azt rábocsátja valakire, ott kő kövön nem marad, nemhogy élő emberfia baj nélkül kiállhatná. Harsog, dörög, recseg, mint az égszakadás és éppúgy nem lehet megföllebbezni, megakasztani, túlkiabálni, mint az égzengést sem. Hallgatni kell, nyakat be, gallért föl és hamar valami tető alá, ha van a közelben.

Tamás nem ismert pardont. Ha ki mulasztásban találtatott, arra rábocsátotta a vihedert és az megemlegette a napot! Jobb volt hát igyekezni, hogy az ő szine előtt mindenek rendben találtassanak.

Imigyen tisztelet, félelem és valami fekete, vasporos glória övezte Tamást, a bakter s úgy élt a köztudatban, mint egy hatalmasság, akinek nincsenek, nem is lehetnek gyöngéi.

Pedig voltak...

Az egyik gyöngéje egyszer heti bérfizetéskor eléje jött, egészen a völgyi útra. Csodálatos volt hallani, hogy a Tamás égzengéséhez s a pörkölő vastorkába zuhanó érc robajához szokott hangja szinte fuvola-tónust váltott! Olyan volt ez, mint mikor egy hatalmas orgonán, — melyet eddig csak földrengető regisztereiben hallottunk, — a mester egyszerre „flatetremolo" regisztert kapcsol be. Tamás egyenesen gyöngéd volt, becéző szavakat mondott, teszem azt ilyesfélét: — Te kis büdös, te..., — aztán a rézcsattos tarisznyába nyúlt, csomagot kotort ki belőle s a gyöngéjének

adta egy széles vigyorral, pedig előbb semmi sem vallott arra, hogy a Tamás marcona kuruc-bajusza körül nevetőizmok is léteznek.

— A szövetkezetbű' hoztam neked. Fald meg, oszt gondújj rám!

Csokoládé volt. Tamás és csokoládé!

De még a kebelébe is benyúlt az átalvető szíj alatt, a vasporos ing alá, a mejjére, onnan előhuzigálta a pénzes zacskót s abból pénzt számlált gyöngéje markába. És megint fuvolázott hozzá:

— Ne, te kis cudar, most elég legyék ennyi, de oszt nehogy megen annyit vórass az ajtód előtt, mint a mútkor!

— 'szen tuggya, mosakottam!

— Tudom, hót, de attú engem beerictheec, te muja, 'szen még segítek, úgy memmosdatlak én, hogy ojjan leszel akór a galamb.

Tamás és galamb! Csokoládé és galamb! Mit lehet még megérni?

Jaj, rosszat...

A meredek közön felhőnél sötétebben ereszkedik le valaki a völgyre, — valaki, Tamás másik, igazi gyöngéje.

A felesége...

Messziről is hallatszott már olyasféle zörgés, magában-mormolás, mint mikor a közeledő zivatarnak csak a zúgása ér a fülünkig. Mikor pedig ez az asszony-formát öltött vihar leért a völgybe, belekiáltott a párás félhomályba olyan hangon, mely teljes illuzióját adta az ókor erinniszeinek:

— Tamós, héjj, Tamós! Merre vagy, te bitang csavargó? Tamósss!

Tamás és a gyöngéje egyszerre rezzentek össze, ahogy ez a vércsehang hozzájuk csapott s egyetlen pillanat alatt átlátva a reménytelen helyzetet, gyorsan befejezték a gyöngéd páros jelenetet és a csokoládén élő galamb máris világgá indult, neki a réti dülőnek. Arra kicsit nagyot kell kerülnie hazáig, de mit meg nem tesz az ember, hogy egy égi veszedelmet elkerüljön.

Ha nem sajnálunk utána nézni Tamás sietve távozó gyöngéjének, a szürkületbe vesző bicebóca mozdulatain észrevesszük, hogy ő is ugyanazon testi megkülönböztetéssel bír, mint szerelmes és áldozatkész lovagja. Ennél a megállapításnál ismét szándékosan nem használom a testi fogyatkozás és abban szenvedő kitételeket, mert nyilván nem lehet fogyatkozás az, ami a gyöngeséget Tamás előtt saját hites feleségénél is kedvesebbé tette s bizonnyal nem szenvedhet az semmiképpen ebben az állapotjában, aki csokoládét, galambi címet kap s a heti bérből is előbb s talán tekintélyesebb percentben részesül, mint a törvényes hitves.

Az pedig most már csakugyan a vihar szárnyaival közeledett. Keselyű tekintetét dehogy is kerülhette el a másik, de győzte ő két szólammal is, hogy mindkét bűnöshöz vagdossa rettenetes villámait.

A Sajó-parti égerfák és füzek riadt juhokként dermedeztek földbekapaszkodó gyökereiken, a Sajó maga olyan alamuszi alázattal búját át a híd alatt, — amely éppen most reccsent meg az asszony lépteitől, — mintha ő is bűnös volna és reszketne, nehogy a fergeteg ellene is forduljon. A temetőárok irtózva verte vissza a megindúlt szidalmak dühös vijjogását, a bús felhők egészen alászállani látszottak, talán le akarták dunyházni ezt a nagy haragkitörést, hogy a hangjai ne juthassanak a csillaglámpákat gyújtogatni kezdő magasságokig.

Tamás pedig, — mialatt gyöngéjét lassan elnyelte az esti köd, —

azon egy helyben, ahol az első kiáltás érte, földhözragadt csizmákkal állt, megroggyanva, mint akire hirtelen súlyos terhet raktak. Zsíros kalapja alól elborúlt tekintetet vetett a közeledő asszony felé, aztán elszántan helyretaszította a rézcsattos tarisznyát, begombolta mejjén a megbontott vasporos inget, egy keserű rándítással mélyebben húzta arcára a kalapot, mint aki csakugyan zivatar elé megy, aztán az ő halálosan egyforma, rövid-hosszút koppantó bicegő lépteivel megindult hazafelé, szembe a veszedelemmel.

Arról felől pedig már bőven kopogott a jégeső:

—Tebitang! Te akkasztóffa virógja, te kocsmabetyór! Hót ezér nem gyüsz te haza? Ezér vórlak hijóba? Món megen evvel a cafatval tanóllak? Lóttak món ijjen sónta betyórt! Még a réten is tanólkozik a szeretőjével! Tebitang! Terongyos! Tecudar! Hót ezér vagyok én a gondviselőd?

Ez csak egy lélekzetre, Tamásnak. A másik lélekzet a menekülő gyöngeség után vijjogott:

— Megójj, te vilóg szemettye, szemem elé ne kerűjj, mer' kitaposom a hurkódat, ha békét nem hacc a mós tisztességes asszon férjinek! Maj' adok én neked, csak kerüjj a körmöm közé, te szipirtyó, te sónta kutya, te, 'szen te is sónta vagy, mint ez a bitang itt, e, öszve kék titeket kötöznyi, oszt úgy dobni a Sajóba! Hogy az istennyila csapna a sónta lóbatokba, mikor így csajjótok a becsületes asszont, aki csak odahaza dógozik, mint a marha, csak beledöglik a munkóba, oszt nem lót érte semmi jót a férjitű', ettű' a bitangtú'!

Most összeértek. Tamás: halálosan egyforma léptekkel, komoran hallgatva, az asszony: dühösen hadonászva, szitkozódva, átkozódva. Tamás egy pillanatra sem állt meg, gép-pontossággal lépte a rövid-hosszúkat, a feje leszegve, a tekintete a földön jár előtte, de nem rossz lelkiismerettel, hanem valami csöndes utálkozással. Az asszony dühösen körültáncolja, öklét rázza az orra előtt, a füle mellett, jobbról, balról, a nyakába rikácsol a háta mögül, közbe egy-egy átkozódás száll megfelelő gesztusokkal a gyöngeség után is. Nehéz volna mindent lekottázni, amit ez a vihar elzúgott, nem nagyon irodalmi szótárból válogatta a kifejezéseit.

Abban azonban határozott erő és méltóság volt, ahogyan Tamás rendíthetetlen szikla-nyugalommal rótta az útját, mintha a körülte tomboló fergetegben nem is róla volna szó. Igaz, hogy a hires-nagy tekintélye ilyen megvadúlt asszony-ördöggel szemben fabatkát sem ért, mert a tekintély utóvégre is emberekre van számítva és nem elszabadúlt fúriákra. Meg aztán az ő hatalmas hangja legerősebb bőgésében sem vehette volna fel a versenyt a fülhasogató asszonyvisítással. Kellő mély értékelés, bölcseség és önbecsülés vagyon abban, hogy Tamás így hallgatott. Mert mi lehet nagyobb a haragvó tengernél? Csak a rendíthetetlen, néma szirt, melyen a tenger minden dühe megtörik.

Tamás nem állt meg, nem is szólt, még akkor sem, mikor az asszony a legkényesebb pontra tért át, vad ökölrázásokkal táncolva mellette tovább:

— Hol a béred, tebitang? Hol a hetibér? Csak nem tuttam, mér' kell neked mindig oly későn gyünni bérfizetéskor. Hót ezér', ugyi? A sónta szeretődvel tanólkozol elébb? Tóng pénzt is acc neki? Te tolvaj, gyilkos, gyilkos vagy, tudodé, hacsak egy garas is hibódzik a pénzbű! Addide rögtön!

Tamás most sem áll meg, csak úgy menet közben, félkézzel rántja előre a tarisznyát, felkapcsolja s belekotorászva előszedi az asszonynak szánt pénzt, odaadja. Az asszony tíz körömmel csap reá s a sötétben vakúlva, púposra hajolva számolja a tenyerén, mennyi?

— Meccsalsz, tolvaj, gyilkos, haramija-gazember! Hol a többi?

Tamás hallgat, megy.

Az asszony addig visít a fülébe a többi pénz után, míg elúnja s odavet neki morogva egyetlen szót:

— Ennyi.

— Ennyi, ugyi? De a szeretőd többet kapott? Ahhíd szakaggyék le alattad, gazember, ha meccsalsz! Csak gyerőnk a lómpa aló, ott még messzómolom. Kikaparom a két szemedet, ha kevesebb, te gyalózatos! Evvel a tíz körmömvel kaparom ki!

Az a tiz köröm, mellyel fenyegetőzik, nem tréfa dolog. De Tamás rengeteg nyugalmát meg nem rendítheti az sem. Úgy látszik, kiállt ő már pár ilyen vihart. Gyakorlata van benne. Hogy az asszony még nagyon zörög, odamorogja neki, megint csak úgy foghegyről:

— Annyi, min móskor.

— Min móskor, min móskor, de ha móskor is meccsalsz, tecudar, hót ki mongya meg nekem, hogy mennem csalsz? Hogy a főd el nem süjjed az íjjen utóssó ember alatt, amijen vagy! Otthun az asszony csak bajol, az csak a dologra, de idekível a szerető, az minden jóra, ugyi kutya? Megójj, csak gyerőnk a lómpa aló, megójj!

A hidon átdobognak s a hidon túl már ott ég a lámpa, a meredek köz elején. Az asszony kicsit csöndesedik. Még zsörtöl szakadatlan, de a fülhasogató vijjogásból alábbhagyott a malom-egyhangúságú duruzsolásba. Mikor a lámpa alá érnek, az asszony megáll, a tenyerén gyorsan szétteregeti a bankópénzt, mellé csörgeti az aprót s számolni kezdi. Tamás nem várja be ezt az ellenőrzést sem, szabályos egyformasággal kopogja tovább bicegő Morse-jeleit, most már föl a meredek közön, de a lélekzetfojtó parton sem lassít egy gondolatnyit sem. Kiér a lámpa fényköréből, az asszony még mindég lent számol, zsörtöl, morog, szitkozódik, de nagyobb baj aligha lesz már, csakugyan annyi a pénz, mint máskor.

Tamás a meredek tetejére is fölért s hogy alúlról nem csap utána új vihar, ebből tudja: rendben vagyunk. Sötét van, a bajusza is jól megtermett, árnyékadó, az asszony is messze: immáron meg lehet ereszteni egy elégedett mosolyt. Azután egy kis mozdulattal meg lehet tapogatni a pénzes atskót, ott a nyakban, az ing alatt. Abban még akad pár garas, de kell is egyre-másra, dohányra, itókára, nemeg netalán ha a gyöngéje is kérni találna még a jövő bérfizetés előtt.

Lohol utána az asszony. Lihég erősen, hogy a parton utólérje. Kifúlladva köhögi magából a fenyegetést, mikor Tamás mellé kerül:

— Még otthun mennézem a tarisznyódat, tezsivóny, nem dugtól-e belé a szeretődnek valót?

Tamás még egyet mosolyog, — de ezt már csak befelé és azt mondja nagy-szilárd fennszóval:

— Nézheted!

TICHY KÁLMÁN

FERENC MEGTÉRÉSE

(6)

Már egészen beesteledett. Simonné messze jutott tőle. Vergődő lelkével már mind közelebb járt a tanár úrhoz. Belekapaszkodott, mint a fa kapaszkodik gyökérkarjaival a humuszba, hogy ellenálljon a viharnak, fergetegnek. Ebben a pillanatban most senki sem állt közelebb hozzá, mint a tanár úr.

Fölkelt s lassan, zajtalanul kiment a szobából. Az ebédlő függönyén átsárgult a világosság. Lábújjhegyen ment el az ajtó előtt. A kaput is úgy nyitotta ki, mint tolvaj, aki lopakodik idegen házak táján. Az utcán meggyorsította lépteit. Észre sem vette, amikor a tanár úr háza elé ért...

Dobogó, ijedt szivvel állott meg az ablakok alatt. A ház élettelenül állott, mintha kihalt volna belőle minden élet. Az ablaktáblák betéve, nem szűrődött ki az utcára egy szikrányi fény se.

Ott állott a ház előtt Ferenc, háttal nekitámaszkodva egy gömbakácnak. Egyszerre újra az esemény közelébe jutott. Nehéz lélekkel állott ott, váltogatva egyik lábáról a másikra. Tele volt a szive teherrel, amit jó lett volna mind elmondani a tanár úrnak. De a kapu némán hallgatott, mint a kriptafedő.

Nagysokára mozdult el onnan s amíg felkanyarodott a Vasut-utcába, megtelt a szive nagy-nagy bizakodással. A fiatal lélek ereje tört elő az események hullámai alól. Az útvesztőből kijutott, felszabadultan ment tovább a gyéren kivilágított utcák során. Már nem félt, hogy előbukkan valahol Simonné, apró győzedelmes vonásokkal az arcán. Messze járt tőle ez a különös vonatkozás. Csak akkor fájdult el egy kissé a szive, amikor a szegény megfosztott, megtört tanár úrra gondolt.

Reggel nem kelt föl korán, hogy munkába menjen. Ott találta Mária az ágyban. Egészséges mély álmában már a nap terítgette le ezüstfehér takarójával.

— Hát ez micsoda, — csattant fel Mária hangja. — Te még alszol? Ejnye, haszontalan, majd adok én neked.

Ferenc mosolyogva ébredt, mint aki nehéz álomból jut a megvigasztaló valóság tudatára. Felkönyökölt, egy kissé elnézett az ablak felé s míg Mária szavai zsörtölődve keringtek körötte, nagy nyugodtan mondta:

— Én úgyis tanulni szeretnék — az iskolában...

S míg Mária boldogan újságolta a nőtestvéreinek Ferenc megtérését, a fiú teli tenyérrel szórta magára a hideg vizet, felöltözött a munkaruhájába s elment a bádogosműhelybe s ott délig jókedvűen dolgozott...

V.

Azon a vasárnap délelőttön könnyezett az ég, de megvigasztalhatta a Teremtő, mert utána mosolygott s teleszórta fényességgel a földet. Misére harangoztak a tömzsi templomtoronyban. A harang szava szállott mint fehér, nyári felhő, ha megzavarja a levegő puli kutyája, a szél. Az emberek mentek a templom felé, hogy Istentől várják az elveszett vagy veszendőnek induló életek felkarolását, hétköznapjaik bűne-bocsánatát.

Katót nagy gonddal öltöztették. Ott állott a nőtestvérei között szelíden, türelmesen, szégyenlős mosollyal a szája szegletén. A férfi már ott járt a kapu előtt, hogy Katót a templomba kisérje.

A nőtestvérek tele voltak aggódással, nagy igyekezettel. Az öreg ruhácskát nagy gonddal simítgatták, az apró barna kalapot százszor is megigazították. Kis életük nagy eseménye felvillanyozta őket, tele lett a szívük örömmel, türelmetlenséggel.

— Na, most mehetsz. De ebédre itthon legyetek! Nehogy elkóboroljatok valamerre, — mondta Mária.

Kató fülig pirult. Kicsit ügyetlenül indult el kifelé.

Ferenc az ablakból nézte. Ott ment a férfi mellett, ügyetlenül topogó lépésekkel, kiérezhető aggodalommal. S Ferenc nézte sovánka alakját, szerény mozdulatait, aprócska lépéseit. S megtelt a szíve nagy-nagy szeretettel a nőtestvérei iránt.

A nagy esemény érthető izgalomban tartotta a családot az ebédnél. Rejtett célzások indultak útnak, kacagások rebbentek fel a sokáig bánatos ajkakról. Ferenc is jókedvű volt, elragadta a nővérek öröme. Füredi arcán is ragyogott a vígság, ő is szólt néha egy-egy szót s szemei megfürödtek a jókedv könnyeiben.

— Mit mondott még, mesélj valamit, — mondta Lizi.

— Sok mindent mesélt, nem lehet azt mind elmondani.

— Csak azt mondd el, ami rád vonatkozott...

— Ugyan... semmi...

— Akkor miért pirultál el? — kérdezte Ferenc.

— Én így szoktam. Nem tehetek róla.

— Akkor is pirultál, mikor vele beszéltél?

— Nem tudom... Hagyjatok...

Hamar az ebéd végére értek. Tele hangulattal szóródtak szerte. Ferenc hoszú idő után a Szénásy-rétre ment.

A fiúk ott hevertek a palánk mellett, mint máskor s beszélgettek. Ferenc kitárult lélekkel hallgatta. Újra ott volt közöttük tele kiváncsisággal a dolgaik iránt. Nekitámaszkodott a palánknak s figyelte őket.

Augusztus utolsó napja volt. Az iskoláról beszélgettek, a kis falusi suhancokról, akikkel hadilábon állanak emberemlékezet óta a Szénásytéri fiúk. Németh Béla vetette föl a Simonék esetét.

— Kiváncsi vagyok Simon tanár úrra. Biztosan nagyon megtörte az eset.

— Azt mondják, erősen megőszült.

— Szegény tanár úr. Nem csodálom. Nagyon szerette a feleségét.

— Nem is felejtheti el, az biztos. Szép asszony volt a tanár úr felesége...

— De elfelejti, — mondta Ferenc. — El lehet felejteni az olyan nőt, aki kifosztja az embert. A tanár úr okos, erős ember, aki nem hagyja magát elveszni. Én nem hiszem el, hogy megőszült a haja. Csak ráfogják. Azért az asszonyért nem őszülhet meg egy olyan komoly felnőtt ember haja, mint a tanár úr. Nem igaz. Ha maradt is benne valami keserűség, majd elmulik s akkor rendben lesz minden.

Tüzelt a hangja. A fiúk felsandítottak rá s Németh Béla a vállát ráncigálta.

— Lehet... — dünnyögte.

Ferenc elszégyelte magát. Annyira meg volt győződve az igazáról, hogy ezt így még a tanár úrnak is el merte volna mondani. Tudta, hogy ezek a fiúk nem értették meg, amit mondott. Nem tudják, hogy ő milyen messziről jött, mennyi mindent látott, mennyit tapasztalt.

— A felnőttek, — mondta s elcsöndesedett a hangja, — okosabban látnak mindent, mint mi. Messze állunk a dolgaiktól s nem is érthetjük meg cselekedeteiket. Azért ők is szerencsétlenek... Csalódnak sokat, mi meg sem értjük, mennyit. De ők erősebbek az elviselésében is. Sokszor talán maguk hívják ki maguk ellen a végzetet, máskor lecsap rájuk, mint a kánya a puhatollú csibére. Sajnálni kell őket, azt mondom.

A Kovácsék kertjében szél osont kereszül a fákon s megdöngette a palánkot. Varjas felől felhő jött, nyúlt előre a levegőben, mint óriási fekete tenyér, amely rácsap a földre s összetör egy csapással mindent. A vadgesztenyefa hajlongott, nyögött, sóhajtozott, egy-két sárga levelet elhullatott, amit messze vitt tőle a szél. A fiúk hazaszéledtek. Ferenc nyugtalan lélekkel indult el hazafelé.

Sokáig feküdt az ócska kanapén. Már esteledett, az eső még mindig ott rejtőzött a fekete felhőkben. Ferencet valami nagy nyugtalanság kerítette hatalmába. Felugrott, mintha keresne valakit, mintha mondani akarna valami nagyon fontosat valakinek s elindult a híd felé.

A szél keresztül fújt vékonyka ruháján, a haját százfelé szórta s a fülébe furcsa sikongó hangokat jajgatott. A négy lámpát rázta a szél a híd előtt s a híd után. Megcsörrentek kísértetiesen a függesztő láncok, ha a szél meg-meglóbálta a lámpákat a korai alkonyatban.

Ferenc körülnézett.

Senki.

Kabátja gallérját felgyűrte, fázott.

A Maros partján az erdő kísértetiesen zúgott, egész alacsonyan ködös felhő szállt fölötte.

Ferenc megremegett.

Valaki közeledett. A szélben nem hallotta a lépéseit, csak az alakját látta. Férfi volt. Födetlen fővel jött, a szél az ő haját is százfelé cibálta. Futott, mintha menekülne...

Beért az első lámpák fénykörébe.

Ferenc szíve hallhatóan dobbant.

A tanár úr volt.

A többi pillanatok alatt játszódott le. Egy percig látta, amint áll a híd korlátján, a négy imbolygó lámpa fénykörében, aztán eltűnt. A locscsanást sem hallotta, mert ugyanakkor ijesztően tombolt a szél.

— Tanár úr... tanár úr...

S rohant a hídhoz, áthajolt a korláton s az örvénylő fekete vizet nézte. Egész testében didergett.

— Tanár úr... tanár úr — kiáltotta túl a vihart. De a víz némán ment tovább, tenger felé, tengervíznek.

— Tanár úr, — kiáltotta nagy-nagy bizakodással, sírva, Füredi Ferenc ötödosztályú tanuló. S rohant a másik oldalra, amerre elvihette a tanár urat a víz.

De az erdő harsogva kiáltotta túl a hangját s a víz folyt mint fekete tinta, nekiszabadulva a Maros szélesedő medrének. A könnye beleveszett a mélységbe, hátára kapta a víz, amely olyan volt ebben a pillanatban, mint az élet, titokzatos és írtó mély s vitte, Isten tudja, merre. Beleveszett a könnye a folyóba, amely messzire sodorta a tanár urat a bánatától. S elveszett a fájdalma a világ fájdalmában, mert a világ egy nagy tenger, amely milliárdnyi könnyből dagadt folyók összeömléséből keletkezett. S a végtelen bánatóceán felett ott trónol bölcsességével és hatalmas akaratával az Isten.

(Vége.) *MAREK ANTAL*

A cédrusfa verse

Lett belőlem:
akácfa,

később
nyárfa,
nyírfa,

titok,

(nem tudni mi van a szivembe írva);

szomorúfűz,
majd jegenye:
hiába markol az átkok kötele:

az Isten arra teremtett,
hogy éljek:

az égbe
nézzek,

ne hasson át:
gonoszság. —

Nyárfa?
Nyírfa?

Nem,

ezt a verset:
a cédrusfa
írta.

URR IDA

GYÖNGYHALÁSZOK KÖZÖTT

November 10-én kezdődött meg a gyöngyhalászat. A tenger csöndes volt, tükörsima. A „Firecrest" horgonyt vetett a rikiteai kikötőben és én a hat mérföldnyire fekvő Motu nevű korallsziget felé indultam, amely középpontja a gyöngyhalászok negyedének. Magamhoz vettem Winchesteremet, fényképező- és mozifölvevő gépemet.

Mivel csónakom jól meg volt terhelve, csak lassan mehettem előre. A hajó nyomában sűrűn úsztak a cápák; akadt köztük nem egy, amely hat méternél is hosszabb volt. Mikor egy acélkékhátú szörnyeteg, amely a legfalánkabbnak látszott, súrolta csónakomat, nem tudtam ellenállni a kísértésnek, hogy *egy golyót ne röpítsek beléje.*

Rosszul tettem, mert a hatalmas rabló szörnyeteg, amelyet bizonyára egy fontos szervén sebeztem meg, *egyszerre felpattant a vízből,* majd uszonyainak zúgó csattanásával zuhant vissza, úgy hogy az én dióhéjszerű ladikomat könnyen darabokra zúzhatta volna. Még mindig vadul csapkodott farkával és véresre festette a Korall-tenger átlátszó vizét. De szinte ugyanabban a pillanatban reátámadtak mohó, falánk cimborái, úgyhogy utamat tovább folytathattam és csak a hullámok viharos torlódása, az uszonyok heves csapkodása a víz felszínén jelezte a tragédiát.

Mikor már elég messzire eveztem s még jó távol voltam a gyöngyhalászoktól, egyszerre láttam, hogy három bennszülött bukkant fel a víz felszínére. *Pápaszem volt rajtuk.* Egészen egyedül, a parttól legalább két mérföldnyire, tizenöt öl mélységben, a cápáktól fenyegetett vízben kacagott három fickó, látszott rajtuk, hogy kitünően mulatnak. Kíváncsian közeledtem feléjük. A három buvár könnyű hibiszkuszfából készült kötegbe kapaszkodott, amelyen kötélen egy háló lógott. Ebbe a hálóba tették bele a gyöngykagyló-zsákmányt. Elmondták, hogy reggel egy vitorlás kutter hozta őket ide s majd délután megint visszaviszi őket. Azzal eltüntek a víz felszínéről.

Jóval távolabb az Akamaru-sziget körül sűrű csoportban nyüzsögtek a kis ladikok, melyeknek mindegyikében két bennszülött ült. Nagy örömrivalgással üdvözöltek, s naranccsal, maniókával kínálgattak. Az egyikük azt mondta, hogy irántam való tiszteletből hajlandó lebukni a tengerbe és fölhozni egy gyöngykagylót. Egyszerre eltünt, vagy tíz öl mélységben, majd hirtelen felbukott és a kezében egy gyöngykagylót tartott. De mikor feltörte, nem volt benne a keresett gyöngy, ami azonban nem is volt csodálnivaló, mert a „poe" (gyöngytartalmu kagyló) úgy viszonylik a többihez, mint egy az ezerhez. A kagyló héjját nekem adta emlékül, magam pedig az osztrigát citromlével megöntöztem és lenyeltem.

Szemügyre vettem a kis csónak-flottát. Mindenünnen kiabáltak felém, hogy menjek hozzájuk, mert szeretnének gyöngykagylóval kedveskedni. Végre odaértem a csónakok egy csoportjához, amelyben néhány jóbarátom volt Rikiteából. Föltettem magamban, hogy a délutánt velük töltöm el, megfigyelem, hogyan búvárkodnak és csinálok róluk néhány képfölvételt.

A bennszülöttek kettesével dolgoztak minden egyes csónakban. *Csupa vidám, jókedvű arc.* Gyermeki kacagásuk messzire elhallatszott. Ide-oda villóztak csónakjaikkal, keresték a kagylóshelyeket, még pedig úgy, hogy keresztülnéztek valami négyszögletes skatulyafélén, amelynek üvegből volt a feneke. Így pontosan szemügyre vehették a tenger fenekének minden egyes részletét.

Egyszerre az egyik bennszülött, aki gyöngykagylókat vett észre, örömujjongásba tört ki és készült lebukni. Ledobta kalapját, kabátját, amelyek a nap izzó hevétől védték és most, hogy csunya hüvelyéből kikászolódott, úgy állott ott, mint egy bronzból való fiatal istenszobor. Föllépett a csónak szélére, megfogózkodott egy egyensúlyozó rúdba, hogy óvatosan hozzálásson a munkájához.

Mély lélekzetet vett, aztán sajátságos messzire hallható fütyüléssel lehelte ki magából megint a levegőt. Ez a fütyülés, azt hiszem, különös szokása a Tuamotu-búvároknak, de sajtelmem sincs róla, hogy mire jó; bizonyára ezzel szabályozzák a lélekzést.

A búváron szemüveg volt, amelynek lencséi masztixxal voltak a foglalathoz erősítve. A szemüveg arra való, hogy a búvár szemét megvédje a gyakran előforduló sérülésektől. Végre néhány percig tartó légzési gyakorlat után lebukott, majd kezében egy kagylóval megint a felszinre került.

Amíg lent volt a vízben, csónakbeli pajtása feszülten figyelt, hogy társát egy cápa esetleges támadása elől megvédje, vagy hogy segítségére menjen, ha valami más baja találna esni.

A búvárok félkezükkel befogják az orrlyukaikat, ha a vízbe merülnek és valamennyien azt állítják, hogy öt ölnyi mélységben víz szivárog ki a fülükből. A tudósok persze azt mondják, hogy ez lehetetlen, úgy hogy a búvároknak ez csak holmi rögeszméje s azért hisznek benne, mert a víz nyomása érezhetően ránehezedik a dobhártyájukra.

A kiváló búvárok rendszerint egy-két percig maradnak a víz alatt és szívesebben buknak le többször, mintsem hogy hosszabb ideig tartózkodjanak a víz színe alatt.

A gyöngykagylókat nem törik föl azonnal. Minden búvár előbb megvárja, amíg az indiszkrét kíváncsiaktól távol vizsgálhatja meg zsákmányát, hogy volt-e szerencséje.

A jó búvárok naponkint száz kiló gyöngyházat is halásznak. A legügyesebbjük kétszáz kilóig is fölviszi. A gyöngyháznak akkortájt Mangarevában két frankon kelt el kilója. A gyöngyök persze ritkák, úgy hogy körülbelül annyi értékű gyöngyöt exportálnak, mint gyöngyházat. A mult esztendő egyébként igen jó volt. Egy nagy, fekete gyöngyöt, melyet a párisi kereskedők megérkezése előtt halásztak, egy odavaló kínai kereskedő elkaparított és 110.000 frankot fizetett a szerencsés gyöngyhalásznak.

Egész napomat a búvároknál töltöttem. Csak egy kendő volt az övem körül, kalapot sem tettem a fejemre, viszont a bennszülöttek ruhát is, kalapot is hordtak a nap hősége ellen. Estefelé a csónakok a part felé eveztek s elfogadtam a bennszülöttek meghívását, hogy töltsem velük az éjtszakát egy kis szigeten, amelyen a búvárok primitív kis hajlékot készítettek maguknak, hullámszerűen meghajlított bádoglemezekből.

Sohasem felejtem el ezt a vacsorát, amelyet a szabadban költöttem el velük.

Kaptam vízbefőtt *banánt, osztrigákat,* amelyek nyárson voltak sütve, ötéves *„popoi"*-t. A popoi valami gyümölcskenyérszerű tészta, amelyet levélbe takarnak és a földben kierjesztenek. A szaga erős, emlékeztet az érett sajtra, de csak kevés európai tud megbarátkozni vele. Ez a bennszülöttek főtápláléka.

A vacsora, mint Polinéziában rendesen, igen ünnepélyes hangulatban folyt le. *Egy szó sem hallatszott körös-körül.* Ha véletlenül a fejemmel elfordultam, hogy megnézzem az alkonyodó eget, vagy a Korall-tengert, akkor az egyik vendéglátó gazda rámszólt: Kákai! (Egyél!) S azzal elém tették az ételt, mert ezt kívánja az udvariassági kódex Mangarévában.

Az estét, az éjtszakát és a másnap egy részét is a kis szigeten töltöttem. Békés egyetértés volt köztünk, igazán bűbájos órákat éltem át a szigeten. Mikor másnap reggel el akartam utazni, a bennszülöttek kérvekértek, hozzam oda a „Firecrest"-et és maradjak velük továbbra is Motúban. Csodálatosan szép élet lett volna így velük maradni, a friss, tiszta levegőn, amelyet annyira szeretek, de csábított a tenger és hívásának nem tudtam ellenállni. Megígértem nekik, hogy pár év mulva, gyöngyhalászat idejére megint visszatérek, ladikomat vízrebocsátottam és odaeveztem, ahol a „Firecrest" le volt horgonyozva. Másnap reggel útrakészen álltam és friss szellő mellett hét csomónyi sebességgel hagytam el a rikiteai kikötőt, amíg a part kőtöltéséről a gyermekek ujjongó serege intett felém búcsúzót....

ALAIN GERBAULT

EGY FANTASZTIKUS TÖRTÉNELMI EMLÉKMŰRŐL

A „mennyei birodalom"-ban, ahol a legutóbbi esztendők során olyan példátlanul zürzavaros állapotok uralkodnak, mint sehol másutt az egész világon, mindössze egy fantasztikus történelmi emlékmű áll szilárdan Kina nyugati határának az Altaji-fennsík felé elterülő lejtőin: *a kinai fal!*

Az ókornak ezt a bámulatos építményét a régiek méltán sorozták a világ nyolc csodája közé és a rejtelmes épitmény multját évezredek történeti távlata fedi, amelyet a modern kor sem tudott közelebb hozni az emberiség számára, mert a kinai fal keletkezéséről és az építmény alkotó elemeiről közelebbi adatok nem állanak rendelkezésre.

Ősidőktől fogva védelmezi Kina határát ez a gigantikus építmény, amelynek létezéséről már *Marco Polo* megemlékezett és amely a kinai birodalom összes térképein föl van tüntetve. A XX. század elejéig senki sem alkothatott magának tiszta képet arról, hogy *milyen irányban, hol és milyen vidéken húzódik végig ez a beláthatatlan erődítmény,* amely ma már talán csak mint történelmi műemlék jelenthet értéket, de amelyet egy négyszázmilliós nép emelt annakidején Nyugat ellen, az ázsiai kultúra megvédelmezésére.

1900-ban *Fergusson* ezredes, a Kina-ellenes katonai akció angol csapatainak parancsnoka, volt az első, aki a hatalmas keleti határbástya rendszeres *építészeti fölmérését* elrendelte. A mérések alkalmával kiderült, hogy a fal Kalgan közelében nem kevesebb, mint *51 méter széles, magassága pedig 48 méter.* A hegyen-völgyön, járhatatlan hegyormokon és áthidalhatatlan szakadékokon végighúzódó kettős bástyafal közbenső részét *földdel és kövekkel* töltötték ki a kinaiak, akik *a falon kívül egy méter magas sáncvonalat is építettek a mongolok ellen.*

A fal erősségének méretei európai fogalmak szerint elképzelhetetlenek, de nem csodálatosak, ha tekintetbe vesszük a kinai városokat védelmező bástyák magasságát és szélességét. *Peking* tatár városrészének bástyái például *120 méter magasak,* alapépítményük pedig *180 méter széles.* Ezek valóban Ázsiához illő gigantikus arányok!

Mint építészeti mű, *a kinai fal a földkerekség legnagyobb arányú védőműveinek egyike.* Hossza felbecsülhetetlen, mert a fal szinte céltalanul húzódik végig a *Himalája* legmagasabb hegyormaitól kezdve a *Nankau*-szoros égbenyúló sziklaszirtéig. Első látásra minden utazót a legnagyobb bámulatba ejti a fal, mert egyenesen *elképzelhetetlen az a munkateljesítmény és az anyagmennyiség,* amelyet Kelet legnagyobb népe felhalmozott a mennyei birodalom megvédelmezésére. Hozzávetőleges számítás szerint a kinai fal építkezésein kerek *tízmillió ember dolgozott ötven éven keresztül szünet nélkül, éjjel-nappal, mert csak így volt lehetséges fölépíteni ezt az óriási kiterjedésű falat, amely végighúzódik Kina nyugati határán.*

Kétezer esztendő óta áll a kinai fal, amelyről a legpontosabb leírást dr. *Geil*-nak, a danzigi egyetem neves történelemtanárának, az ismert nevű archeológusnak följegyzései adják, aki 1908-ban időt és fáradságot nem kímélve, kezdetétől a végéig bejárta az egész kinai falat. Geil tanár számításai szerint a kinai birodalom védőbástyájának hossza kerek *4000 kilométer.* A várfalba beépített *őrtornyok* száma *25.000,* az elszigetelten álló *toronybástyák* száma *15.000.* Az épület maga *terméskőből* áll, amelynek teherbíró és ellentálló képessége változatlanul dacol több, mint kétezer esztendő viharaival.

A strategiai gondolatot, amelynek tulajdonképpeni eredménye volt a kinai fal, egyébként igen érdekes és szakszerű fejtegetésében méltatja *Dolone* ezredes, az ismert nevű francia katonai szakíró. A kinaiak számára nem volt más megoldás, mint hogy *körülbástyázzák országuk óriási síkságait,* a rizsföldeket, mezőket és ültetvényeket, amelyeknek épségétől és termőképességétől a városok lakóinak élete függött. A kinaiak főképpen a *hunokkal,* később pedig a *mongolokkal* állottak állandóan hadilábon, ezek számára pedig áthághatatlan akadályt jelentett a fal. Ezenkívül a nomádok nem rendelkeztek olyan *eszközökkel* sem, amelyek segítségével utat törhettek volna maguknak, vagy lerombolhatták volna a falat.

Volt azonban a kinai falnak egy más jelentősége is, amelyet csodálatosképpen csak a XX. század elején fedeztek föl és vettek figyelembe a világhatalmak katonai szakértői. Ez a hatalmas építmény ugyanis egy *tökéletesen kiképzett katonai műut,* amelyen akadálytalanul vonulhattak végig a sáncok által védett csapatok és amelynek több, mint *tizenkét mé-*

ter széles bástyasétányain tetszés szerint voltak elirányíthatók különböző távolságra az egyes csapattestek. A *repülőgépnek* hadászatra való beállítása óta természetesen ezt a jelentőségét is elvesztette a kinai fal, annál is inkább, mert az ősrégi építmény helyenkint már be is omlott és így, mint automobilút sem használható fel teljes hosszában. Ott, ahol egykor százezerszámra vonultak fel a sárkány birodalom katonái, most kisérteties némaság és csend uralkodik, amelyet csak ritkán vernek fel a végigvonuló tevekaravánok.

Az idő nem mult el nyomtalanul a kinai fal fölött, amely azonban történelmi távlatokon át maradandó emléke marad egy saját kulturájára féltékeny nép szorgalmának és találékonyságának.

C. G. HARLAN

SIKKASZT, SIKKAD

A két ige összetartozása nyilvánvaló. Jelentése a Tájszótár (*2* : 388—389.) szerint: *sikkaszt, sikkajt, kisikkaszt* 'elpusztít' (pl. a férget a marhából), *csiggaszt* id.; *csikkan* 'ficamodik' (Nyr., 11 : 355.); *sikkad, csikkad* 'elpusztúl, tönkremegy'; *csikkan, sikkan* 'csusszan, ficamodik, helyéből kimozdul'; *csikkant,* 'ficamít, hirtelen elcsíp'; *el-sikitt* 'elillantat, ellop'; *meg-sikul, ki-sikul* 'megcsúszik, kicsúszik'. Valószínűen ebbe a szócsaládba tartozik a *csiklik* 'csiklandik' ige származékaival együtt.

A Nyelvtörténeti Szótár (*2*:1569) szerint: *sikkad, elsikkad:* prolabor, ausgleiten. Mikor az ember valamibe avatja magát, igaz mértékét vegye tehető készségének, hogy utóbb a magára vállalt teher alatt el ne *sikkadjon* (Fal. U E 412.). *Sikkaszt, el-sikkaszt:* abdo, pessumdo: El kell azokat *sikkasztani* (pusztítani; Czegl. MM 251.). Mi a nagy dolgokat csak *el-sikkasztjuk* (félretesszük, nem törődünk velük; Czegl. Dág. II. 2.). Csalárdsággal akarnád *elsikkasztani* (megsemmisíteni, elhárítani) a nyilvánvaló igazságot (Matkó B. Csák 208 b.). Vízben elsikkasztani (elpusztítani; Bethl. Élet. II 45.).

Ezek szerint a *sikkaszt* transitiv, a *sikkad* intransitiv értelmű ige; az első jelentése: elcsúsztat, elmozdít, elveszít, elpusztít, a másiké: elcsúszik, el-, kimozdul, elvész, elpusztul. Tehát ezeknek az igéknek szócsaládjába tartozik a *ki-siklik* (a vonat), a népnyelvi *ki-sikul* 'megcsússzan', *ki-sikköl* 'kiküld' és a hasonló értelmű szóalakok egész sora.

A szó alapjelentése tehát mozgás, csúszás; az elpusztulás, elpusztítás jelentés csak az elsőből fejlődött, másodlagos. A szócsalád tagjainak alapjául (sik-l-ik) a *sik-* igét kellene fölvennünk, ilyen igét azonban a magyar nyelv nem ismer, de van egy *sik, sík,* 'planus' szavunk, melynek származéka a többek közt a *síkság* 'planities'. Ebből kell tehát származtatnunk a sik-ság és a siklik (a kigyó is *siklik,* a vonat *ki-siklik)* szókat. A két utóbbi fogalom között azonban oly nagy a jelentésbeli különbség, hogy azonos származásuk lehetetlennek látszik. Ha azonban a nyelvtörténeti adatokat vizsgáljuk, mindjárt kitünik, hogy a régi magyar nyelvben a *sik* nem csak 'planus'-t, a *síkság* nemcsak ‚planities'-t jelentett: *sik* (sikos, csúszós; Páriz Pápai) jég. Mint vizes s mind penig az sartol sik (csúszós) vala a part

(Forró: Curt. 32.). Sik-aml(ik) 'prolabitur in lubrico; csúszik, kimozdul a rendes helyéből'. Gyakran sikamlik (collabitur) a hercegek gráciája (Fal. N A 241.) Sikámlik a titok, ahol csúsznak a poharak (közmondás). *Sikság* Páriz Pápainál 'levitas': Hasnak menése, siksága; *has-sikulás* 'lienteria, durchlauf'. A *sik* szó *-s* képzős származéka, a *sikos*, ma is: csúszós, lubricus, levis. A régi magyar nyelvben gyakran találjuk ezeket a kifejezéseket: sikos nyelv, ehelyett mozgékony, pergő nyelv; a gyors mozgás veszedelemmel járt: sikos és veszedelmes falat a nyelv (Fal. BE. 572.).

Ezek után nem lehet kétséges, hogy a melléknévi *sik* szó az alapja egyrészt a *ki-siklik*, de másrészt valószínűen a *sikkad*, *sikkaszt* szóknak is, bár mai nyelvérzékünk nem érzi az említett szók közös etimológiai eredetét.

Főnévi értelme is van a *sik* szónak: aluta inaurata, vergoldenes Leder, 2. lemez (Nyr. 21 : 571 és 22 : 565.) Ez a főnévi alak bizonyára szláv eredetű; Miklosich is fölvette etimológiai szótárába; „szerb *šikû*, *šik* rauschgold, *šikosati* mit rauschgold überziehen, bolgár *šikosam*, csehszlovák *šik*, lengyel *szych*" (Nyr. 16 : 110.).

Sikkasztó az, aki a reá bízott értéket hűtlenül kezeli, ellopja; a *sikkaszt* igének más jelentése a mai magyar köznyelvben nincs; a *sikkad* jelentése ma is 'elvész, elpusztúl, tönkremegy'.

Feltünő, hogy a *sikkaszt*, *sikkad* a dialektusokban *csikkaszt*, *csikkad* (*el-csikkad* a Csallóközben is gyakori) alakban is fennmaradt. A népnyelvi szókezdő *cs* — az irodalmi és köznyelvi *š* hanggal szemben — megőrzött régiség: finnugor *tš*, magyar *š*, osztják *tš*, *š*, vogul *š*, *s*, zürjén *tš*, cseremisz id., f. *h*, lp. *ts.*; osztják *tšak-*, *šak-* 'elpusztul (intr.), elromlik'; vogul *ság-* id. *šeekyt-* 'elpusztít (tr.)'; zürjén *tšik-* elpusztul (intr.), tönkremegy; finn *hukka* 'veszedelmes helyzet', *hukká* 'elpusztít (tr.), verlieren' (Szinnyei: Finnisch-ugr. Sprachwiss. 1922., p. 23.).

Szinnyei tehát nem közöl magyar megfelelést, nyilván azért, mert nem tartja a *sikkad*, *sikkaszt* szókat a felsorolt szók családjába valóknak. Ez már magában véve is elég okul szolgálhat minden finnugor nyelvésznek arra, hogy kételkedjék föltevése helyességében.

Az azonos etimológiai származás föltevésének tényleg több, fontos körülmény ellene mond. Az első a jelentésbeli különbség: a mai nyelvben ugyan teljes a jelentésbeli azonosság: *sikkad* 'elpusztul', *sikkaszt* 'elpusztít s ugyanezt jelentik a felsorolt megfelelések is, azonban láttuk, hogy a magyar nyelvben az 'elpusztul, elpusztít'-jelentés másodlagos, az első jelentés: mozgás, csúszás. De föltehető, hogy a felsorolt nyelvek mindegyikében a térbeli jelentésből származott a megfelelő átvitt értelem. Ennek bizonyságát találjuk a finnben: kirja on hukassa ‚das Buch ist verschwunden', olen hukassa 'es geht mir schlecht', hukkaan mennyt 'weggeworfen, verfehlt, vergeblich'; hukkaan 'vergebens, umsonst'; hukkaa, hukata 'verschwenden, vergeuden, vertun'; hukkua veteen 'ertrinken'; hukuttautua veteen 'ins Wasser springen, sich ertränken'.

A másik akadály az, hogy az alapszóul fölvett *sik* szónak névszói értelme van, a megfelelések pedig többnyire verbumok. A mai magyar nyelvben a nomen és a verbum fogalma élesebb elhatárolást mutat jelentésben is meg nyelvtani szerkezetére nézve is. De még ma is átveheti a verbum a nomen szerepét; pl. Ejnye, hát hol járhat most ez a félsz benne

(Arany:Toldi). Eszem-iszom ember. Lesz nemulass. —Viszont valamennyi finnugor nyelvben számtalan példát találunk arra, hogy a nomennak egyúttal verbális szerepe is van. A vadász *les-re* (nomen) megy, amikor a *fagy* (nomen) beköszöntött. *Les* (verbum) a vadász, bármennyire *fagy* (verbum) is. A 'szabad' melléknevet ma is az egész magyar nyelvterület használja verbális értelemben: szabad-jon, szabad-na. A finnugor alapnyelvben föltétlenül a nomen volt a beszéd legfontosabb része, még pedig a főnév. Az imént felsorolt megfelelések között a finn *hukka* szónak nominális, a hukkaa-nak ellenben verbális értelme van (éppen úgy, mint *harja* 'kefe', *harjaa* 'kefél'; *rasva* 'zsir', *rasvaa* 'zsiroz', *koko* 'rakás', *kokoa* 'gyűjt'). Az ige nemcsak a finnugor, hanem valamennyi uralaltáji nyelvben csak verbalnomen volt, tehát csak névszói szerepe lehetett, az igei suffixumoknak is nominális az eredete. (Pl. kére-m, kére-d és kerte-m, kerte-d; finn menevät ‚mennek', mene-vä-t = menők; vogul mini 'megy, menő'.) A finnben *loppu* 'vég' és 'végződik', *tuule* 'szél' és szél fúj', votják tel, vogul *böt* id. A mai: 'a víz foly-ik' annyi mint: a víz folyása. (Nyr. 59 : 34.) A verbális és nominális értelem tehát nem oly differenciálódott, hogy a magyar *sik* nomen és a *siklik, sikkaszt* verbumok közös származása ellen érvül használhatnók. Ezek után nem lehet semmi akadálya annak, hogy a *sikkad, sikkaszt* igéket a névszói *sik* szóból származtassuk. Az egykori finnugor **-kk* = **k'* momentán képzőt a magyar nyelv is megőrízte: *si, ri,* si-ko-l-t, ri-ko-l-t (az *l* frekventativ, a *t* kauzativ igeképző; ezekkel a *-k* momentán igeképző képzőbokrot alkot); egyesült momentánképzők vannak a *sikkan, rikkan* igékben. A *sik-ka-d* ige vokálissal megtoldott *-k* képzője szintén momentáneum alkotó (éppúgy a *sik-ka-szt* ige *-k*-ja is), a *-d* pedig a verbum inchoativum képzője (v. ö.: éled, ébred). A *sikkad, sikkaszt* igék képzése tehát éppen olyan, mint a lyukad, hamvad, elmérged, ébred és a lyukaszt, hamvaszt, ébreszt, görbeszt — féle igéké (denom. igeképzés deverbális képzőkkel; NyH[7] : 82 és Nyr. 11 : 307.).

ORBÁN GÁBOR

Külföldi könyvekről

Die Heilung durch den Geist.
Stefan Zweig legujabb könyve.
Insel Verlag, Leipzig.

Stefan Zweig, a modern német irodalom áhitatos, bensőséges ritmusú elbeszélője, aki döntő sorsfordulat, tragikus összeomlás előtt álló embereket visz lihegő, fülledt, pattanásig feszülő események centrumába, egyuttal a legvirtuózabb, legmegértőbb európai essayista. Ahogy az Érzelmek zürzavara, vagy az Amok vad szenvedélyű, idegeket felkorbácsoló, láztól túlfűtött novelláiban a vér és az élvezet mérhetetlen szomja tikkad, úgy nyilik fel nagy essayiben a tragikus mag, amelynek porzóiból a Világ épitőmesterei életfeladata megtermékenyíti a jobb, az emberibb európai ember szolidaritásába vetett megingathatatlan hitet. Dickens, Balzac és Dosztojevszkij... ez a három essay teszi a Világ épitőmesterei című munkáját s ebből a három essayből formálódik ki az a harcos világszemlélet, amely Zweiget az emberiség ideáljaiért kialakuló harc arcvonalába küldi, hogy a balzaci Rastignac szellemétől aláaknázott társadalom, a dickensi Pickwick groteszkségétől kicsinyes család és a dosztojevszkiji Karamazovok ellentéteiből fölépített egyéniségek zavarából az életet a szokások börtönéből kivezetve, a sors tüzéből kiszabadítva, az élet és az ember örök egymásrautaltságának korlátlan diadalát zengje.

Az új Stefan Zweig könyv, (Die Heilung durch den Geist. Insel Verlag, Leipzig) mint nagy noveliái valamennyie, a betegek, a letörtek, a fantaszták és feldúlt idegzetűek világába vezet bennünket, ugyancsak betegeket, akik hipochondriánk, rémlátásunk minden fogvacogásával, polgári nyugtalanságunk álmatlanságaival megértünk a molièrei kacajra. Mert betegek vagyunk mindannyian és amint az ámokfutó rohanó tébolyában, a kutyák veszettségéhez hasonlóan, az idegekre ránehezedő viharelőtti atmoszférában őrülten, vakon fut a céltalanságba, éppen úgy őrlődünk a napi gondok káoszában, várva a csodatévő fluidumot, amelytől újra gondtalannak, egészségesnek képzelhetjük magunkat. S korunk, az orvosi tudomány, a legmerészebb operációk és laboratóriumi eredmények aranykora, valami titokzatos, csodaváró nosztalgiával fordul el a katedrák megdönthetetlen igazságaitól, hogy szellemidézők, parapszichikai kisérletek, spirituális titokzatosságok autószuggesztív hatásával higyje magát egészségesnek. A klinikák és a különböző szociális, társadalmi intézmények, amelyek, mint az emberi szenvedés nagy áruházai, a maguk speciális osztályaival, valóságos üzemtechnikai berendezésükkel nem gyakorolnak vonzóerőt a betegekre, a képzelt betegekre és 1930 megéri az új csodát: Gallspachot, hogy a gyakorlati, bakterológiai gyógymód csömörében a csodavárás egy hotelekkel, szanatóriumokkal és üdülőotthonokkal benépesített új várost fejlesszen, amelynek apostola: Zeileis az orvosságos üvegeket, pilulákat, porokat exkommunikálva, visszatér a magnetizmushoz, a rég elfelejtett és teljesen igazságtalanul kinevetett mesmeromániához.

Ne csodálkozzunk Stefan Zweig új könyvének három essayén, amely a szellem által való gyógyitás három mesteréről: Mesmerről, Mary Baker-Eddyről és Freud orvostanárról szól. Zweig nem orvos és életkörülmé-

nyei sokáig a „literary gentleman" szerepére predesztinálták, aki földrajzi és szellemi utazásai alatt érett filozófussá, lélekkutatóvá, hogy a szörnyű háború: a lélek és a szenvedés finom kezű konzultálójává avassa. Balzac mutatta meg Zweignek a szenvedést, Dosztojevszkij a lélek elváltozásait, 1914 pedig a megrendülő földet, amelynek posványos vízű, vészes lávájú szenvedélyei elborították Európát, hogy a lankás, szelíd mezőkön andalgó költőkből, a versek és képek fölé hajló essayistákból a szenvedő kor tévelygő, beteg gyermekei, tanítói, vezetői legyenek. S amint a német erdőmester fia, Mesmer, rájön arra, hogy a magnetikus erejű pálcika csak szerény eszköz a belőle kiáradó szuggesztív gyógyítóerőhöz s ahogy Mary Baker-Eddy „christian science"-ából az amerikai reklámindusztrializmus az isteni igazság gyógyítóerejét a nancyi patikusnak, Couénak kései primitív optimizmussal, önhittel teli akarattal egészséget szuggeráló gyógymódjával kapcsolja össze, úgy látja meg a pszichoanalizissel nem túlságosan szimpatizáló Zweig a bécsi Freudban azt az ideális orvost, aki betegét önkivületi állapotából, zavarodottságtól kisért lelki alterációiból a megkönnyebbülő kibeszéléssel visszavezeti a normális lelki élethez. Ebben az elgondolásban a Heilung durch den Geist valóban méltó alkotás Zweig nemessé érett irodalmi produkciójában és kanyarodjunk vissza a novelláihoz, talán az Amok kötet legismertebb darabjaihoz, emlékezzünk csak vissza a Fantasztikus éjtszaká-ra, egy osztrák dragonyosfőhadnagy csodálatosan zürösszavaros élményére, amely lelki önleleplezési formájában a legtisztább analizise az emberi melegségnek, a szánalomban felolvadó önfeledt mámornak. Éppen ezért nem volt föltétlenül szükséges hangoztatnia, hogy nem pszichoanalitikus, hisz ouvrejében soha mást nem csinált, mint tisztára seperte alakjai lelkét és az újra meg újra visszatérő lelki homályokból, a pathogén benyomásokat emlékezeti szimbolumokkal, megrázó élményekké gyúrta. Mert mi más az Erstes Erlebnis négy története, mint a pubertás korán lefojtott ösztöneinek neurotikus feltörései, amely jelenségek a lélekelemzés alfája és omegája: a lelki mechanizmust elindító és a lelkiség ösztöneit uraló vágygyerjedelem.

Nem szeretném ha félreértenének. Stefan Zweig új könyvének ismeréséhez nem föltétlenül szükséges az, hogy írójában megkeressük a freudi gyökereket, de föltétlenül helytelen utakon járnak azok, akik ennek az intenziv hatású, friss élményű munkának tudatalatti kiérlelőjét, a „gallspachi" csodában látják. Nem jól látják az írót azok sem, akik diagnosztikáját aktualitáshoz fűzik, mint ahogy helytelen nyomon haladnánk, ha Fouché portréjának nagy konturjai alatt a középeurópai államok mai zavarosságát fedeznénk föl. A tiszta szellem harcosa a szellem gyógyítóerejében látja kvintesszenciáját mindannak, amiért érdemes egy életet a szellem frontján tölteni és ez a harc kötelez arra is, hogy elégtételt szolgáltasson azoknak, akik ebből a harcból letörve, megsemmisülve vagy félreértve kiestek. Mesmerrel szemben kor és utókor igazságtalan volt s amíg mágnesvasa gyógyítóerejében vetett szuggesztióval bénákat állít talpra, tulajdonképpen, ha kezdetleges elgondolásban is, elsőnek veti föl a gátlások kikapcsolására irányuló gyógymódot, amely nála még technikai, szinte instrumentális (magnetizált tányér, mágneses battéria), utakba torkollik, míg Charcot vagy tanítványa, Janet már a hisztériás disszo-

ciáció keletkezésének rugóit kutatják, amelyek Freudnál már rendszeres tudománnyá szélesülnek. A Mesmer tanulmány a kötet legemberibb darabja, a legzweigibb írás, mert fényt vet a XVIII. század Európájára, a hiszékenyek, a haszonlesők, a tömegpszichózistól tébolyodottak nagy társadalmára, amely ma kézcsókkal ünnepelte a Mestert, hogy holnap már szélhámosnak, hiú spekulánsnak deklarálja. Az elfelejtett Mesmer kora után lép föl Mary Baker-Eddy, ez a műveletlen, hisztériás amerikai asszony, akinek vakmerő dilettantizmusába az isteni jóságnak és a legmélyebb emberségnek egy parányi szikrája került és ez a szikra gyújtotta lobogó tűzzé a „christian science" mozgalmát, az élő hit erejével gyógyítók egyre növekvő táborát. Mary Baker-Eddy mestere és gyógyítója: a sarlatán Quimby autószuggesztióját eleinte hipnózissal támasztotta alá (mint Mesmer a mágneses pálcikával) és az egészségre való akarat aktusát médiumán keresztül vitte át pacienseire. Mary Baker-Eddy a mágneses pálcát, a hipnózist az isteni hittel helyettesíti, templomot, szemináriumot emel szektájának és papjai, orvosai a beteg és a betegség eleven kontaktusai. Tömegpszichológia a „christian science" alapja és amikor Coué teóriája az orvost is kikapcsolva, a beteg kezébe teszi le az egészségre való törekvést, tulajdonképpen leegyszerűsítve adja azt, ami Mesmer kutatásaiból és Mary Baker-Eddy dollárra váltott sekélyes szemléletéből korunknak a lelki élet kutatására irányuló problemakomplexumában is benne van. A Freudról szóló írás inkább informatív jellegű és az élő Freud közelsége elfogódottá teszi Zweiget. Kortársa Freudnak, akinek el nem nyomható hatását tudományban, művészetben, irodalomban maga előtt látja és a megismerések friss szemléletében maga is tanítvánnyá válik. Balzac zsenijét a „Comédie Humain" száz meg száz alakján át boncolja és végül kapcsolatba hozza őket azzal a lelki világgal, amelynek teremtő enciklopédikusa maga Balzac volt. Dosztojevszkij sorsának minden tragikus pillanatát a csodálat pietásával próbálja újra élni és nincs író, aki ahhoz a szentháromsághoz, amely Dosztojevszkij: arca, sorsa, művei, olyan alázattal közeledtek volna, mint Zweig. Az élő Freud előtt megtorpad, hiányzik a távlat, amelyből a lelkiélet mechanizmusának nagy harcosához juthatna és tudománytörténelmi jelentőségét lemérhetné. Aki Zweiget valóban és alaposan ismeri, az ezen nem is csodálkozhat. A pszichoanalitikus tudományban hiányosságok, tisztázatlan dolgok már alig vannak és Freud jegyzetei, könyvei okmányszerű dokumentumai a lelki élet nagy területének. De Freud még alkotó, dolgozó, aki külső életünk elmechanizálódó, egyre inkább egyhangú formáiból újabb neurotikus tünetekre, erotikus ösztönrészekre bukkan és a jövő számára író essayista megállapításai nem zárhatnak le egy olyan utat, amelynek átszellemítése folytonos erudicióban van.

Egy valóság van: a szellem gyógyít és a gyógyító szellem tisztító öröme az, ha egy olyan igaz humanista áll mellé, mint Stefan Zweig.

KÁZMÉR ERNŐ

A PARASZTZENE HATÁSA AZ ÚJABB MŰZENÉRE

A XX. század eleje fordulópont az ujabb zene történetében.

Az utóromantika túlzásai kezdenek tűrhetetlenné válni; egyes zeneszerzők kezdik érezni: ezen az úton nem lehet tovább menni; itt nincs más megoldás, mint *a teljes szembefordulás a XIX. századdal.*

Megbecsülhetetlen ösztökélő erőt és segítséget nyújtott ehhez a szembefordináshoz, — vagy mondjuk igy: „megújhodáshoz", — az addig szinte teljesen ismeretlen *parasztzene*, illetve annak az a bizonyos része, amit szűkebb értelemben vett parasztzenének nevezünk.

Ez a parasztzene formailag a lehető legtökéletesebb és legváltozatosabb. Kifejező ereje bámulatosan nagy, emellett teljesen mentes minden érzelgősségtől, minden fölösleges cikornyától; néha a primitívségig egyszerű, de sohasem együgyű. El sem képzelhetünk alkalmasabb kiinduló pontot egy zenei reneszánszhoz; nem is lehet nagyszerűbb tanítómestere egy zeneszerzőnek, mint a parasztzenének ez a fajtája.

Mi a parasztzene intenzív hatásának egyik föltétele? Az, hogy a zeneszerző az ő országának parasztzenéjét olyan alaposan megismerje, akárcsak a saját anyanyelvét.

A magyar zeneszerzők, — hogy ezt megtehessék, — maguk mentek gyűjtőútra. Az orosz Sztravinszky, a spanyol de Falla lehet, hogy nem gyűjtöttek rendszeresen, talán nagyobbrészt mások gyűjtéséből ismerték meg az őket érdeklő anyagot, de valószinűnek látszik, hogy nemcsak könyvből és múzeumban ismerték meg országuk parasztzenéjét, hanem hogy az élő zenét is tanulmányozták.

Az én véleményem egyébként az, hogy akkor lehet csak igazán intenzív a parasztzene hatása valakire, ha az illető a parasztzenét ott, a helyszínen, a parasztokkal közösségben átélhette. Más szóval: szerintem nem elegendő, ha csak múzeumokban elraktározott parasztzenével foglalkozunk. Mert a lényeges az, hogy a parasztzenének szavakkal le sem írható benső karakterét vigyük át a műzenénkbe, hogy átömlesszük belé a paraszti muzsikálás levegőjét. Nem elegendő csupán parasztzenemotivumok, vagy ilyen motivumutánzatok beléoltása a műzenébe: ilyesmi csak külsőséges felcifrázáshoz vezetne.

Húsz-huszonöt évvel ezelőtt gyakran csodálkoztak jóakaróink: hogyan lehet az, hogy képzett, sőt pódiumra is kiálló muzsikusok olyan, — amint ők gondolták, — „alacsonyrendű" feladatra vállalkozzanak, mint amilyen a falusi zene helyszíni tanulmányozása és gyűjtése. Milyen kár, mondták, hogy ezt a munkát nem végzi el helyettünk más, például olyasvalaki, aki egyéb zenei feladatokra úgysem alkalmas. Sokan valósággal bolond ember rögeszméjének tekintették kitartó szívósságunkat.

Ezek, szegények, nem is sejtették, milyen nagyon sokat jelentett számunkra éppen az, hogy saját magunk mehettünk falura, hogy ott mi magunk átélhettük ezt a *számunkra irányt mutató zenét.*

Az a kérdés már most, hogy miként nyilvánulhat meg a parasztzene hatása a magasabb műzenében?

I.

Először is úgy, hogy a parasztdallamot minden változtatás nélkül, vagy csak alig variálva, kísérettel látjuk el, esetleg még elő- és utójáték közé foglaljuk. Az ilyen dolgozatok némi analógiát mutatnak Bach korálfeldolgozásaival.

Az ilyen népdalfeldolgozásoknak kétféle, egymásba határvonal nélkül átmenő típusát figyelhetjük meg.

Az *egyiknél* a kíséret és az elő-, utó-, vagy közjáték másodrangú dolog; nem más, mint *keret*, amibe a fődolgot: a parasztdallamot beleilleszt-jük, mint a drágakövet a foglalatába.

A *másiknál* éppen fordítva: a parasztdallam csupán a mottó szerepét játssza és fődolog az, ami köréje és alája helyeződik. A kétféle típust számtalan átmeneti fok köti össze; néha nem is lehet eldönteni, melyik elem uralkodó a feldolgozásban. Az azonban mindenkor nagyon fontos, hogy az a zenei köntös, amelybe a dallamot öltöztetjük, a dallam karakteréből, a dallamban nyíltan, vagy burkoltan mutatkozó zenei sajátságokból legyen levezethető, illetve, hogy a dallam és minden hozzáadás *elválaszthatatlan egység benyomását keltse.*

Itt kell, mintegy zárójelben, említést tennem arról a sajátságos balhitről, ami főképen harminc-negyven évvel ezelőtt annyira el volt terjedve. Akkor a komoly iskolázottságú muzsikusok legnagyobb része azt hitte, hogy a népi dallamok csupán egészen egyszerű harmóniákat tűrnek meg. Még nagyobb baj, hogy „egyszerű harmónia"-kon ezek az emberek a tonika, domináns, esetleg aldomináns hármas-hangzatok váltakozását értették.

Ennek a furcsa felfogásnak létrejöttét talán így magyarázhatjuk. Vajjon milyen népdalokat ismerhettek akkoriban ezek a tanult muzsikusok? Aligha másokat, mint újabb német, vagy ezekhez hasonló, egyéb, nyugati népdalokat, illetve: népies műdalokat, esetleg hazai műdalokat is. Már pedig ezeknek melodikája szinte állandóan a tonika és domináns hármas hangzatra utal, mert a dallam főhangjai rendszerint nem egyebek, mint ezeknek az akkordoknak a felbontása. Legyen elég két nagyon jellemző és egyúttal közismert példára hivatkozni: az „O, du lieber Augustin" és a „Kutya, kutya tarka" kezdetű dalra.

Világos, hogy ezek és hasonló szabású, más dallamok nehezen tűrnek meg szokatlanabb akkordokból álló harmonizálást. Azonban a fent említett kaptafa-muzsikusok az Odulíberaugusztinhoz illő teóriát egyszerűen rá akarták húzni pl. a magyar pentaton skálájú dallamokra is. Már pedig ezekben nyoma sincs az úgynevezett „tökéletes zárlat"-ra való utalásnak!

Bármilyen furcsán hangzik is, mégsem riadok vissza annak hangoztatásától, hogy: *minél primitivebb egy dallam, annál különösebb harmonizálást, illetve kíséretet kaphat.* Vegyünk például olyan dallamot, amely csupán két szomszédos fokon mozog (ilyen sok van az arab parasztzenében). Nyilvánvaló, hogy ez a két hangfok sokkal csekélyebb megkötöttséget jelent a kíséret kitalálásánál, mintha, teszem azt, négy vagy még több hangfokon mozogna a dallam.

Továbbá: *a primitiv dallamokban nincs semmi utalás hármas-hangzatok stereotip összekapcsolására.* Ez a negativum nem jelent mást, mint bizonyos korlátok hiányát. A korlátok hiánya pedig nagyobb szabadságot nyújt annak, aki tud élni a szabadsággal. Ezeknek a korlátoknak a hiánya engedi meg, hogy a dallamokat a legkülönbözőbb módon világítsuk meg, a legkülönbözőbb irányban lévő hangnemek akkordjaival. Szinte azt merném állítani, hogy az úgynevezett polytonalitásnak jelentkezése a magyar zenében és Sztravinszky zenéjében részben ezzel a lehetőséggel magyarázható.

De más lehetőségeket is rejtett a keleteurópai parasztzene: sajátságos melodikai fordulatai új harmóniai elgondolásokhoz vezettek. Például a szeptimának konszonánssá való előlépése nálunk egyenesen arra vezethető vissza, hogy pentaton-melodikájú népi dallamainkban a szeptima, mint a terccel és kvinttel egyenrangú hangköz jelentkezik. (Például a „Megöltek egy legényt Hatvan forintjáért" szöveggel jól ismert dallamban az „A Dunába" szavakra jutó négy hang legmagasabbja: ilyen szeptima.)

Mi sem természetesebb annál, hogy *amit annyiszor hallottunk egyenrangúnak az egymásutánban, azt az egyidejűségben is megpróbáltuk egyenrangúnak éreztetni.* Vagyis ezt a négy hangot összefoglaltuk és egyidejüen szólaltattuk meg olyan beállításban, hogy egyikőjüknél se érezzük a feloldás szükségességét, másszóval: ezt a négy hangot konszonáns akkorddá foglaltuk egybe.

Régi dallamaink sajátságos kvartlépéshalmozásai adtak iniciatívát kvartakkordok megformálásához: a horizontális egymásutánt itt ugyancsak vertikális egyidejűségbe vetítettük.

II.

A parasztzene hatásának másfajta megnyilvánulási módja ez: a zeneszerző nem használ fel valódi parasztdallamot, hanem ehelyett *maga eszel ki* valamilyen parasztdallam-imitációt. Lényeges különbség e közt és az előbb leírt mód közt tulajdonképpen nincs.

Sztravinszky sose nevezi meg témáinak forrásait, vagyis nem utal arra, sem a mű címében, sem széljegyzet formájában, vajjon a témák átvételek-e a népzenéből, vagy saját kitalálásai-e. Ez az eljárás emlékeztet a régi zeneszerzők eljárására, akik rendszerint szintén elhallgattak minden efféle adatot. Gondoljunk csak a Pasztorál-szimfónia kezdetére.

Sztravinszky nyilván meggyőződésből teszi ezt: azt a felfogást akarja vele dokumentálni, hogy *teljesen mellékes, vajjon a zeneszerző saját kitalálású témákat vagy idegen témákat használ-e fel műveiben.* Egy hiteles nyilatkozata szerint Sztravinszkynak ez a véleménye: neki joga van bármilyen eredetű zenei anyagot műveiben felhasználni; amit ő egyszer alkalmasnak ítélt arra, hogy felhasználjon, az ennek a felhasználásnak következtében mintegy az ő szellemi tulajdona lett. Ez a felfogás lényegében azonos Molièrenek azzal a kijelentésével, amellyel a plágium vádja ellen így védekezett: „Je prends mon bien où je le trouve." (Onnan veszem a tulajdonomat, ahol találom.) Hogy a feldolgozott tárgy, illetve téma eredetének kérdése művészi szempontból teljesen másodrangú, abban föltétlenül igaza van Sztravinszkynak. Fontossága ennek csupán az előnyomozó zenetudomány szempontjából van.

Hogy Sztravinszky úgynevezett „oroszos" periódusában melyek az eredeti kitalálásu témák és melyek népdalkölcsönzések, azt idevágó adatok híján nem tudom megállapítani. Egy azonban bizonyos: ha van Sztravinszky tematikus anyaga közt eredeti kitalálású is — és kétségkívül *van* ilyen, — akkor az a legügyesebb és leghívebb népdal-imitáció. Feltünő egyébként, hogy Sztravinszky úgynevezett „oroszos" periódusában, a „Sacre du Printemps"-tól kezdve, nem igen használ zártformájú — 3, 4 vagy több sorra tagolt — dallamokat, hanem ehelyett 2—3 ütemes motivumokkal dolgozik, úgy, hogy ezeket „ostinato"-szerűen egyre ismétli. Ilyen rövid, folyton ismétlődő primitív motivumok nagyon jellemzőek egyébként az orosz zene bizonyos kategóriájára. Nálunk a dudazenéből, az araboknál a paraszti tánczenéből ismert ez a szerkesztési mód. Talán része van a tematikus anyag primitív szerkezetének is abban, hogy Sztravinszky műveinek fölépítése olyan sajátságosan darabos, mondhatnám, mozaikszerű, abban a régebbi periódusában.

Másrészt valami egészen különös, lázasan izgató és felkorbácsoló hatása van a primitív motivumok folytonos ismétlődésének, már magában az ilyenfajta népzenében is. Százszorosan fokozódik ez a hatás, ha olyan ezermester, mint Sztravinszky, a súlyviszonyok legprecízebb mérlegelésével torlasztja egymásba ezeket az önmagukat hajszoló motivumkomplexumokat.

III.

Végezetül még egy harmadik módon mutatkozhatik a parasztzene hatása a zeneszerző műveiben. Ha tudniillik sem parasztdallamokat, sem parasztdallamimitációkat nem dolgoz föl zenéjében, de zenéjéből mégis *ugyanaz a levegő árad*, mint a parasztzenéből. Azt lehet mondani ilyenkor: a zeneszerző megtanulta a parasztok zenei nyelvét és rendelkezik vele oly tökéletes mértékben, amilyen tökéletes mértékben egy költő rendelkezik anyanyelvével. Vagyis: zenei anyanyelvévé lett ez a paraszti zenei kifejezési mód: oly szabadon használhatja és használja is, akárcsak a költő anyanyelvét.

A magyar zeneművek közül Kodály Zoltán műveiben találjuk erre a legszebb példákat. Ne is utaljunk egyébre, mint a „Psalmus Hungaricus"-ra: magyar parasztzene nélkül ilyen kompozíciók nem jöhettek volna létre. (Igaz viszont, hogy Kodály Zoltán nélkül sem!)

BARTÓK BÉLA

EGY PERC

Az ősz buja színével rátelepedett a fákra. A hűvös, szeles levegőben, egészen magasan, néhány madár keringett; a parkban, itt-ott, csöndesen hullottak a levelek.

Késő délután volt. A nap a messzi fák ritka koronája körül bolyongott. Sárgás fénye már nem adott meleget, csak varázslatos, mesebeli fényhatásokat.

A Balaton tükre meg-megcsillant a park fáinak ága közt.

A park közepén emelkedő kastély terraszán az ifjú contessina Guglielmina világi tapasztalatain merengett.

— Nem szeretik az öregek a fiatalokat. A megállapodott családapák, a gondterhelt, végzetesen gyakorlati munkásai az életnek, a fától nem látják az erdőt.

*

A terrasz kőkorlátján ült, nekitámaszkodott a falnak, egyik lábát egészen ráfektette a széles párkányzatra. A nap most olyan észbontóan tündöklött az érett narancs színének mindenfajta változatában, hogy contessina Guglielmina néhány pillanatig képtelen volt gondolkodni. Csak szítta teli tüdővel a friss, már kissé télvízszagú levegőt, amely teljesen átitatta édes testét.

— Istenem, — mondta azután hozzám fáradt mosollyal, — ha azt akarja, hogy igazat beszéljek, őszintén megvallom, maga az első kóborlásaim alatt, aki meg tudja érteni eszemjárását. Szeretem magát és hálás vagyok ezért. Nézze ezt a gyönyörű világítást! Ittas a lelkem tőle. Nézze a fáknak csodálatosan tarka színét! Látja a Balatont, hogyan tündöklik az őszi napsütésben? Bizonyára nevetséges, hogy az ilyen mindennapiságon elcsodálkozom. Az öregek legalább is azt mondanák.

— És lássa, éppen ezt nem tudom megérteni és ezt nem tudják megérteni rajtam az emberek sem. Ilyesmin csodálkozni? Hallatlan!.... Pedig higyje el, egyetlen félóra reggel az Adriai-tengeren, a fehér sirályok suhogásával s tiszta kék éggel a fejem fölött, egy ilyen isteni félóra többet ér nékem, mint a világ minden bölcsesége együttvéve... Úgy-e, bolondos vagyok? Bocsásson meg!

A contessina reám emelte fejecskéjét.

— Bolondos? — szóltam. — Mi a bolondság és mi a nem bolond? Hol van a válaszhatár? Meg tudná ezt mondani? Contessina Guglielmina, jómagam egyszerű paraszti szülők gyermeke vagyok, aki Isten különös áldása következtében fenékig ürítethette ki az élet poharát. Az üröm nem maradt el, de belekóstolhattam az örömökbe is! Az, hogy most contessinával beszélhetek, hasonló gondolkodású emberek szolidarítása. Mindkettőnk lelkét megcsípte már egy kicsit a dér, de a gyökér azért életerős maradt.

*

Varjú szállott a rozsdapiros gesztenyefára, amelynek ágai csaknem elérték a terrasz korlátját.

A varjú kékes-feketén, züllött, viharvert külsővel hallgatagon pihegett a himbálózó ágon. Bűnös, vén ábrázatával mindentudóan nézett reánk.

A contessina tovább töprengett.

— Lehet, hogy természetem nem alkalmas földi javak elérésére. Pénz! Hatalom! Mindez csak egy bizonyos határig szép és kellemes. Népek élete és ipar! Milyen kicsinyesnek tűnik néha az egész tülekedés, amit magam körül látok. Velem is nagy terveket akartak elérni római rokonaim. Fiatalon, tizenhárom éves koromban, dobtak a porondra. Testem eszköz volt kezük között, kezdődő asszonyiságom motor, mely oktalan terveiket lett volna hivatva vontatni. Nem! Elég volt! A lelki válságok megőröltek, a hiábavaló izzás korán megérlelt. Az élet célját kutattam. A szépség a cél? A nemesség? Az élet és emberek megismerése? ... Ó, sokszor úgy érzem magam, mint aki óriási tehertől szabadult meg, amely a testére nehezedett... Ilyenkor szabad vagyok! Könnyelmű vagyok! Boldog vagyok! Minden tépelődés, minden válság végső eredményeképpen a boldogságot leltem meg, mint az élet egyetlen, legfőbb célját!

— Testvérem! Contessina Guglielmina! — folytattam szenvedélyesen, mert szavaiban magamra ismertem, — én is sok szenvedést, boldogságot megértem; voltam az elmúlás mesgyéjén, a gyönyör országában, de boldogságom most lett teljes, hogy rokon lélekre bukkantam... Boldogság!

— Igen, ez minden! Van, aki a családi életben leli boldogságát, van, aki a tudományban, némelyek pénzzel vélik elérni azt, mások meg szerelemmel. Vannak, akik a gyilkosságok véres részegségében találják meg a hajszolt boldogságot, egyesek fordítottnak nevezett szerelmi élvezetekben!... Én belebuktam az emberélet örvényébe, nézem a kavargó sorsokat és a kicsinyes küszködést, fejem a bolygók közt kalandozik, lábammal a földet forgatom!... Úgy-e, őrült vagyok?

— Őrült? Nem! És százszor is nem! Maga, contessina, kiválasztott teremtés, ha sokan volnának a kiválasztottak, talán elpusztulna a világ, ha azonban egy sem volna belőlük, értéktelen volna az élet!

— Úgy-e? Úgy-e, bús barátom?

A sárgapiros nap világításában a contessina karcsú, harisnyátlan, nyárégette lábaszárán fölcsillantak az aranyszínű pihék.

A sötét varjú, a rozsdaszínű gesztenyefán, némán szétterjesztette szárnyát és továrepült.

*

A Balaton most tűzpirosan égett. Nyugat felől a magasban rózsaszínű felhőket hajtott a szél. Sejtelmes csönd borult a fákra, az avaros parkra.

A bibor halálos órája volt ez? A szépséges elmúlás, az enyészet?

Egyszeriben eltünt a valóság.

Csodálatos orchideák bólongattak a parkból. Idegen tájak tünedeztek föl a rózsaszínű felhők mögül. Furcsa állatok és különös emberek meg nem engedett dolgokat műveltek. Ijesztő formájú halak szökkentek az égő Balaton vízéből. Őskori szörnyetegek legeltek a balatonföldvári dombok alján, mesebeli madarak keringtek Tihany fölött az alkonyodó égbolton...

Contessina Guglielminának remegett kicsiny keble, szeme könnyel telt meg:

— Jöjjön közelebb, bús szívem társa és csókoljon számon... Sokszor egymásután, hogy teljesen kiélvezzem ennek a csodálatos alkonynak minden édes zamatát... Ez most megint bűn az okosok szemében... de nem bánom, mert boldog vagyok!... Megint érzem az isteni könnyelműséget!... Boldog vagyok, én Istenem! Látja ezt a csodás átváltozást körülöttünk? Látja... ott... ott, egészen mélyen, lent, azt a kis gömböt, a földet?... Hol vagyunk mi már attól!

Ujjongó öröm szállta meg a contessinát, fejét vállamra hajtotta, könnyes szeme sírva nevetett, bíboros ajka még izgatóbban virult a rőt, esti napfény hidegen buja sugara alatt.

Valóban! Hol volt a valóság! Hol voltak a morzsa-gondok! Nem láttunk semmi mást, mint minden porszülte törekvés viszonylagosságát. A föld úgy gurult a térben, akár a hold, minden körülöttünk lévő dolog átértékelődött, csak a terrasz maradt meg, hasonlóan Noe bárkájához; meg a messzi csillogás: a Balaton.

Tihany fekete tömegként vált ki a látóhatárból és fölötte szakadatlan keringtek a mesebeli madarak.

Megcsókoltam a contessinát.

Csókjában egészen átengedte magát énnekem, mélyen élvezte a pillanat fönségességét. Csókolozásunk örökkévalóságnak tünt.

*

— Igen, — mondta egy idő multán forrón, — vannak olyanok, akik a fától nem látják az erdőt, a sok okosságtól nem látják az élet lényegét. Megért maga engem? Az apám és a többiek ezek közül az utóbbiak közül valók. Ezért nem igen szeretem őket.

A csodás fényhatások, a távozó vörös napkorong kisérő színei lassanként elmultak. Az este tetőpontját meghaladtuk.

— Az imént boldog voltam, elfeledtem a világot, csak a percnek éltem! Különös emberek különös dolgait láttam és mesebeli madarakat Tihany fölött!

— Contessina! Contessina! — kiáltottam a halódó őszi tájba. — Madarakat látott Tihany fölött? Különös emberek különös cselekedeteit? Egyek vagyunk, contessina! Egyek vagyunk és sohasem válhatunk már el többé! Maga az én szememmel látott és én a magáéval! Ugyanazt álmodtuk ebben a szent és édes percben!

Fáradtan mosolygott.

— Ó, Istenem!... A világ olyan furcsa! Az emberek olyan szigorúak! Látja, az apám, ha tudná mindezt, ami most itt történt, kegyetlenül megdorgálna. Azt mondaná, hogy bolond vagyok. Haszontalan, mert nem gyakoroltam a világi tudományokat, mert elfecséreltem az estét... ezt a varázslatos, bíboros, magyar estét itt, a Balatonon!... Hát igen! Haszontalan vagyok! Boldog voltam egy percig és ez bűn! Egy percre, egyetlenegy percre, talán megértettem a világ, a lét célját; ezt nem szabad!

Hallgattam. A fejem még kóválygott a kapott és adott csókok zamatától, a fantasztikus este bűbájától.

Contessina Guglielmina jobbkezével a vállamra támaszkodott és leszállt a terrasz kőkorlátjáról.

A park avarjából titkos zörejek törtek elő, mintha lépkedtek volna

rajta. A fojtott recsegés megriasztott minket, egészen zavarodottak voltunk.

*

— Mi történt? — kérdezte a contessina révetegen és nagy szemekkel, mint aki most ébredt.

— Nem tudom, — válaszoltam tétován. — Hullanak a fák levelei és zümmögnek.

— Félek az apámtól, — súgta azután hirtelen és egészen hozzám bújt.

A nap vörös korongja némán, dicstelenül süllyedt a dombok mögé.

Elmult a varázs. Szürkeség borult a tájra.

Szeliden átkaroltam a contessina gyönge vállait.

— Menjünk, contessina Guglielmina! Este lesz, odabenn már várnak reánk!

A télvízszagú szél erősbödött. Tihany fölött kigyúlt egy csillag, magasan a levegőben még mindig keringtek a madarak.

A park fái rozsdavörösen izzottak a nagy szürkeségben. A Balaton tompán, ólomszínűen tükrözte az égboltot.

MEZEI GÁBOR

Kisebbek lettünk

Egy fejjel lett kevesebb mindegyik:
Bankár, kereskedő, munkás és hivatalnok.
Aki raktárt őrzött, zsákokat cipel most,
A kereskedőből kupeckedő vigéc lett,
A báró hivatalt keres és nem rangot.

Megtudtuk, mi az, mélyre kerülni.
Nem segit itt más, csak a magunk embersége:
A két kezünk, az egészség, az eszünk,
Mit fenni kell a tudományok sziján
S gyötrött homlokunknak gyöngyös verejtéke.

Portánk körül megfogyott a jószág,
Öltözzenek szines ünneplőbe mások.
Magunkra maradtunk, egyedül, egyedül,
Csak győzzük a kincset, csak bírjuk a kincset
Lelkünkből hordani, fiatal bányászok.

TAMÁS LAJOS

Juli néninek szobatársa volt akkoriban egy fiatal hadirokkant, azzal ástuk el a kutyust a fagyos rögben, mert február vége felé járt már, az utolsó fagyok ideje volt. A bokrok közt, az én titkos búvócskahelyemen volt a kis sírkupac. Szép kis fejfát is faragott neki s tulipánosan kicifrázta.

Jóska, új barátunk, mesélt aztán sokat a háborúról. Csodálatos történetekkel vegyítve a valót. Különösen Gyuri volt áhítatos hallgatója, no de Juli néni is közelebb húzódott ilyenkor hozzánk.

—Megereszkedett már egy kicsit a fülem dobja, — úgy mondta, — kezdek már nagyot hallani.

Én nem szerettem már, ha igen meseszerű lett a történet, mindig megkérdeztem:

— De ez már nem igaz, úgy-e?

Egyszer azt mesélte, hogy rágyújtották a tüzet egy szerbre, aki bebújt a kemencébe. Ezt nem hittem el. Én erősködtem, hogy ilyen csak a Jancsi — Juliska mesében van, ő meg hogy, de bizony úgy volt.

Sírva fakadtam. Gyuri is kinyitotta a sparherdajtót és zsebretett kézzel soká nézett a tűzbe, aztán megingatta barna kis fejét.

— Na, oda nem lehet beletenni senkit. Hujujuj, hogy fájna az!

Végre Jóska is ráhagyta, hogy nem volt igaz, mert Juli néni is igen intett neki a szemével.

Hozzánk is feljárt Jóska. Vasárnap este jött néha és anyus mindig így fogadta:

— Isten hozta, Jóska; na, mi jót hozott? — és akkor mind kimentünk a konyhába és anyus kipakkolt. Mert Jóska mindig hozott valamit. Lisztet, babot, krumplit, egy darabka vajat vagy egy pár tojást. Anyus igen örült mindennek.

Nekünk is mindennél fontosabbak lettek ezek a kis batyúk, amikkel Jóska megérkezett. Néha kenyeret is hozott.

— Igazi madárlátta kenyér, — mondta anyus és csak nekünk szelt belőle. A tejből is csak mi ittunk egy-egy bögrécskével, egy hétre is elosztva két-három litert.

Ezek fölött az évek fölött mint egy bálvány trónolt a liszteszsák, zsírosbödöny s minden ehető jó illuzórikus képe s mi örökké éhes kis gyomorral, válogatást nem ismerő étvággyal, áhítatos csöndben, követtük anyánk kezét, ha osztotta a krumplikását vagy a pótlekvárral megkent barna kenyeret.

Az ismerősöket aszerint osztályoztuk: kapunk-e tőlük valamit vagy nem. A Stiglickékhez például jó feljárni, de azoknak sincs semmijük. Lujzikáékhoz örültünk, ha elmehettünk, mert ott kaptunk néha egy pár kekszet. Egy ideig lelkesen jártunk fel a doktorékhoz. A doktoréknál volt Gituci, akit a mamája hozott szüleihez, mert Gituci papája is a harctéren volt.

Első látogatásunk után, — a doktor néni jött el értünk egy délután, — boldogan meséltük anyusnak este.

— Ilyen nagy vajaskenyereket kaptunk! — mondta Gyuri s nagyot kanyarított a levegőben, — meg kávét, meg mézet!

Anyus is láthatóan igen örült.

— Hát csak legyetek nagyon jók, hogy máskor is elhívjanak.

Mi, a kijáró vajaskenyerek reményében, boldogan mentünk. Gituci Gyurival egyidős volt s rengeteg játéknak, babaszobának, állatoknak volt a birtokosa.

Egyszer elvittem én is az én Rózsika babámat. Gituci kijelentette, hogy nem szép meg sánta is, mert az egyik lábafeje hiányzik. Azóta nem szerettem úgy Gitucit.

Azt sem szerettem, hogy Gituci mamája gyakran odaült hozzánk és figyelte, hogy hogyan játszunk. Ilyenkor elmult örömem a játékhoz. Már restelltem a felnőtt előtt.

Észrevettem, hogy Gituci mamája a doktor nénivel néha összemosolyog s beszél rólunk. Gyuri is észrevette ezt, ilyenkor durcás lett és egyszer csak megtörtént az a fatális eset, mely véget szabott a mi vendégszereplésünknek Gituciéknál.

Azon a délután is játszottunk, még pedig igen lelkesen, mert főzőcskét játszottunk s egy pár dió, piskóta és egy csokoládédarab is kijárt a játékhoz.

De nemsokára a mama, a nagymama és egy vendégnéni is letelepedett hozzánk és elfojtott mosolyokkal érdeklődtek szakácsművészetünk iránt. Egyszerre észrevettem, hogy Gyuri, aki kevésbbé volt elfoglalva, durcásan, lesütött fejjel áll félre, a néniknek alig felelget, de az ő beszédjüket nagyon hallgatja. A nénik, — rögtön én is tisztában voltam vele, — anyusról beszéltek.

— ... néha még tizenegykor is ég nála a konyhában a villany, még akkor is dolgozik. Mindent maga csinál. Az ura is abban a biztosítóban volt... Valami hivatalnok...

— Igen rendes népek, — tette hozzá Gituci mamája.

Majd odaszólt nekem:

— Gyere csak ide, Mártuska.

Én odamentem, Gyuri hátratett kézzel mellettem állt.

— Megigazítom a köténykédet, — mondta a néni; én éreztem, hogy valamit babrált rajtam, de azt is éreztem, hogy fölemelte a szoknyámat.

— Nézd, — súgta oda az idegen néninek, — milyen rendes és tiszta.

És ekkor történt a szörnyű dolog.

Gyuri, aki látszóan nem hallgatott oda, ekkor egy lépést tett Gituci mamája felé s hirtelen feltörő, dacos haraggal képen köpte.

A nagy meglepetést pár másodpercnyi csend követte. Majd a néni teremtette hirtelen pofon Gyurit. Gyuri erre két öklével belevágott a nénibe, én sírni kezdtem, majd Gyurit húztam el a doktor néni kezéből, aki lefogta s jól elnadrágolta. Aztán összepakkoltak bennünket és nagy pörölések közt hazavezettek anyánkhoz.

Anyus láthatóan igen restellte a dolgot. Egészen tanácstalan volt. Azután ő is elverte Gyurit. Mire mind megnyugodtunk, kikérdezett engem.

Gyuri lángoló, sötét tekintettel térdelt a sarokban.

Este nem anyámhoz, hanem Gyurihoz bújtam át a kicsi ágyba.

*

Őszre már mind a ketten iskolába jártunk. Egy épületbe, de Gyuri a földszintre és én föl a második emeletre

Gyuri barna volt, sötét szeme fölött már akkor erős, íves szemöldökkel. Zsebei mindig dagadtak voltak a kincsektől, melyeket bennük gyűjtött, mert egy-egy gombhoz, pléhdarabhoz, zsineghez nagy reményeket fűzött azoknak jövője és felhasználhatósága szempontjából. Nagyon határozott, energikus kis legény volt. Mozgó fogait maga rángatta ki, példát adva nekem, ki a világért nem hagytam volna e célból a számba nyúlni.

Egy édesapámtól hazakerült katonaköpenyből varrt anyus számára kabátot. Ebben a csukaszürke köpenyben járt s igen büszke volt rá.

— Ez bizony már szagolt puskaport! — hencegett kis társainak és büszkén ütött a mellére, azaz a kabátkára.

Le is fényképeztek minket s most is ott állunk a kis amatőrképen, abban a kabátkában, én valami szürke kockásban, ami nagymama egy öreg kabátjából készült. Ez a kép is nagymama számára lett.

Mert akkoriban gyakran emlegette anyus nagymamát, apus édesanyját, akitől néha csomag jött, igen messziről, — úgy mondta anyus, — Arad megyéből.

A csomagokban sok jó volt. Egyszer egy pléhdoboz méz, máskor szalonna, cukor és más efféle kincsek. Ruhácska is volt néha benne, kicsit már elhordott, kicsit bő, kicsit hosszú, de lett azért még belőle új s én büszkén mentem benne vasárnap a templomba. Pirikétől, az unokatestvéremtől, küldötték ezeket.

A hosszú évek szürke, egyhangú küszködése között még egy szép karácsonyi emlékem van.

Már mind a ketten tudtuk, hogy nem jön Jézuska, de mégis igen örültünk a szentestének. Nagy meglepetésünk volt anyus számára.

Lisztjegyet, zsírjegyet kaptunk innen is, onnan is —Juli néni szerezte majd mind, — s azokért álldogáltunk felváltva Gyuri is, meg én is. Egész szép csomag gyűlt így össze. Lehetett vagy két kiló cukor, három kiló liszt, egy kiló zsír. A legszebb volt Juli néni ajándéka: egy egész kacsa. Jóska hozta, Juli néni feltömte szép kövérre.

Nekünk igaz, hogy potyogtak a könnyeink, amikor leölve megláttuk, de aztán már vígan segítettünk pucolni a tokos hátát.

Ott díszelgett minden a fa alatt letakarva, Juli néni rakta oda s én lepleztem le ragyogó boldogan.

Anyus sírt örömében, ölelgetett minket és Juli nénit is, aki szintén boldogan törülgette könnyeit.

Jóska is feljött a szentestére. Gyuri már igen aggódott, hogy elmarad, — dehát megjött.

Jóska ugyanis, — ahogy Juli néni mondta, — „rákapott a krumpliszedésre" — s egyszer rosszul járt vele. Másként szólva, krumplit lopott a határban, kint a földeken s egyszer lefülelte a csősz. Ilyen apró vétkekért ült vagy két hetet aztán.

Juli néni meg is látogatta, el is sajnálgatta Jóskát. A Stiglickék kijelentették, hogy Juli néniben nincs semmi morális érzék...

(Folytatjuk.) *W. WIMBERGER ANNA*

Porsátor

Öreg szememre porsátor borul,
Közelről látom, ami messze van,
Sirbolt kelt árnyak nyüzsögnek körültem
S elfedik előlem a valót.
Régi rettegés elhal bennem
És kéjjé válik a borzalom,
Lágy vonalú hullámok rajzanak,
Sápadt színek, a porfalon.
Bűnök bűze illatba fúl,
Lányarcon szépség fedi a bűnt,
Felém csak szelid szellő vonul,
Harcok orkánja régen letünt.
Hosszú kezek gyilkolnak perceket.
Kinvonaglásuk virághervadás,
Régi sebekből felbuggyan a vér,
Szúrásuk lombsimogatás.
Fullasztó falú sátor pora ózon.
Tikkadsága varázs,
Sötétsége tompán vakit,
Nem látszik rajta át a gyilkolás.
Hulló leple mindjobban elfedi
Az élet tengerét,
Nehéz szárnya a vizbe fojtja a haldokló fényt.
Szemcséi zsibongó zajjal tömörülnek
S éjjellé ölik a határt,
Ennek ölében csak meghalt képek élnek...
Rémületbe vesz a való,
Mint jótékony hályog száll szememre az öregség,
Az elhaló ifjúság gyilkos erővel
Igyekszik fölibe kerülni.
Porsátor! Szemcséi botor álmok szétmállott kövei,
Mozgásuk nehéz süppedés.
Ha eljön a hajnal, — mások hajnala, —
Majd vigyorogva nyújtózik felettük.

GOVORKOVICH JÁNOS

MAGYAR ÍRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Mi a monumentalitás komikuma? A megismétlődés. Több ízben láttam a Niagara vízesést — amerikai partról éppúgy, mint Kanada felől — s minden alkalommal kisebbnek látszott. És minden alkalommal ez a megjegyzés kívánkozott ki belőlem: nem is olyan nagy, mint ahogy azt velem a tankönyvek elhitetni próbálták. Nem is olyan hatalmas, mint a moziban. Vízesés, félelmetesebb a megszokottnál, de az a baj, hogy túlságosan behírdették.

*

Pozsony, 1914. Így, a távolságok romantikájával be jól esik fölelevenïteni! Felejtsük el a rosszat, a mogorvát, a szörnyűt, s emlékezzünk a kellemesre. Ugyan mi történt Vajda Ernővel, a „Hiradó" „croquis" írójával? Névtársa,Vajda Ernő, Hollywoodon garázdálkodik s felbőszítő ürességekkel szórakoztatja azokat, akik a moziért nem sajnálják a pénzt. S mi történt Harmath Ivánnal, aki olyan elegáns volt s úgy vallott szerelmet, mint egy Krudy novella regényes hőse? Szeredai-Gruber Károly olyan szelíd-e még, mint egy lirai vers, amely mégis férfias? Gébay bátyánk írja-e még zenei kritikáit, amelyeket így fejezett be: bravo, bravissimo! Jankó Zoltán lemondott-e a betű varázsáról? Jankovics Marcell alighanem ma is idealista, de arra nem emlékszik, amikor kedveskedve, a „literary gentleman" udvariasságával gratulált nekem a „Hét"-ben megjelent novellámhoz. Gagyhy Dénesről tudom, hogy a Halál kiverte a tollat a kezéből, emlékét hálával őrzöm, mert hiszen kamaszkoromban ő helyezte el első novellámat a „Független Magyarország"-ban, amelyet senki sem olvasott el a pozsonyiak közül. Az írói boldogság első családása. És micsoda élmény: Kiss József a pozsonyi szanatóriumból felhívott a „Hiradó" szerkesztőségében, s kioktatott, mert nem látogattam meg, s amikor meglátogattam, gnómmosolyával fölkért, hogy hangosan olvassam fel azokat a verseit, amelyeket szeretek. Feigler Frici bohém romantikáját tudtommal magába fogadta a galiciai föld a háború első hónapjaiban. Ma is hallom exaltált hangját, amikor Tóth Árpád verseivel megismertetett a „Central"-kávéházban. Hamvas József, liceumi tanár, akiben az irodalmi lelkiismeret becsületesen és elevenen élt, pesti otthonában emlékszik-e arra az áldásra, amellyel a Széplak-utcai sarokkávéházból útnak engedett Amerikába? A ligetben, a Reviczky-fa alatt ki ül mostanában? Hol a tavalyi hó? A tegnap... a tegnap, amely már inkább tegnapelőtt, soha vissza nem térő tegnapelőtt?

*

A honvágynak sokféle a muzsikája. Nemrég egy iparossal beszélgettem, akiből így fakadt ki a honvágy: „Jó volna szalonnát enni odahaza!"

*

Ismerek egy bohócot, aki nem azon csodálkozik, hogy másoknak tetszik, de elképed, hogy néha önmagának is tetszik. A művész alázatos-

sága. Ugyanez a bohóc máskor kijelenti, hogy van fintora, amelynek nincs párja. A művész önérzete.

*

Eugene O'Neilről, az állítólag „tisztahírű" amerikai drámaíróról, egy budapesti kritikus megállapította, hogy optimista. Na! Az amerikai drámaíró mulatna ezen a megjegyzésen, ha tudna róla. Annyira optimista, mint Strindberg pathológiája — Strindberg zsenialitása nélkül.

*

Természetesen ostobaság az író értékelésében munkái számát hangoztatni. De ez gyakran megtörténik. Mintha a „szorgalom" minden lenne. Egy Francis Gribble nevű kritikus Dumas péreről és Dumas filsről életrajzot írt. „Erkölcsi" okoknál fogva pálcát tör az apa és fiú felett. Ugyanakkor az apa elismerésére hangsúlyozza, hogy kétszáztizenhárom műve jelent meg háromszáz kötetben. Mindenesetre teljesítmény az irodalom gyári értelmezésében. Egyébként? Tessék egy közepes újságírót venni, aki, — mondjuk, — negyven évig firkál vagy egy demagógot, akinek hangszálai már rég feladták a szolgálatot, de a bombasztokkal szemben védtelen, vagy egy lelkészt, aki ugyanannyi ideig prédikál: ha könyvekbe foglalnák azt, amit írtak vagy elmondtak, mennyiség, sőt gyakran minőség szempontjából is fölvehetnék a versenyt az öreg Dumasval. De irodalom? Hogy kerül a csizma az asztalra?

*

Charlie Chaplinra ráfogják, hogy zseniális. Nem az. Művész. Ez is elég. Talán azért mondják zseninek, mert művész a mozi ellenére.

*

Az író kereskedő lesz, mihelyest az olvasók „kedvébe jár".Vagy talán mindig kereskedő volt, csak írt.

*

Egy riporter-ismerősöm harminc éve írással keresi meg kenyerét, s ma sem tud helyesírást. Merje valaki azt állítani, hogy a laptulajdonosok nem elnézők, nem beszélve a szerkesztőkről!

*

Néha szomorúan elmosolyodom, amikor bizonyos hazai írók önteltségére gondolok. Amikor legutóbb Budapesten jártam, egy tipikus tárcagyáros ezt mondta: „Ha egy hétig New Yorkban volnék, meg tudnám írni." Egy librettista pedig ezt a megjegyzést tette: „Erre mínálunk nincsenek alkalmak az érvényesülésre, Amerikában pedig nem tudnak librettót írni. Tudom, hogy rám várnak, de nem mehetek ki." Kukachencegés — tárgyismeret nélkül!

*

Benedetto Croce találó megjegyzése szerint a kritikusnak meg kell értenie az író szándékát, s az eredményt, magát a művet, a szándék művészi és lélektani természetével kell összehasonlítania. Hány kritikus tud az ítélkezés ilyen magaslatára emelkedni?

*

„Hagyja ott a felhőket s jöjjön le a földre!" ajánlotta a gyakorlati

ember a költőnek. „Nem kell leszállnom a felhőkről", mondta a költő, „miután a földön járok, Ön azonban csak mászik."

*

Amikor Nóra közölte férjével, hogy tudja, mivel tartozik önmagának, akkor megvetette az alapját az amerikai női klubboknak. Erre persze Ibsen aligha gondolt.

*

Detroitban jártam s nem jutott eszembe Henry Ford. Ez éppannyi, mintha Rómában járnék s nem gondolnék a pápára.

*

Bizarr játék: álmomban torkomra forrasztották a kést. Ez kellemetlen volt. Erre álmomban fölfedeztem, hogy ezt a jellegzetes magyar mondatot nem lehet angolra fordítani. Diadal! Diadal! Nem érhet bántódás! Angolul válaszoltam ellenfelemnek, mire őt kergettem kényes helyzetbe s jómagam felszabadultam a lidércnyomásszerű érzéstől.

*

Az alkotómunka lényeges igazolása: megszólaltatni azoknak a magányát, akik artikulátlanok. Ideiglenesen megszüntetni a magányt azzal, hogy sikerült megszólaltatni.

REMÉNYI JÓZSEF

Ma szép és jó vagyok

Ma szép, egyetemesen kék az ég,
Tavaszbiztatás van az irgalmatlan télben,
Már azt hittem, hogy leroskadok
Elhullatott éveim avarján
És szegény magamat
Megint a multtal csalnám.
Azt hittem, hogy aztán vissza kell kódorognom
Egy rég mult tavasz kihült tűzhelyéhez,
Hogy verejtékesen, vétkes hiszékenységgel
Kutassak a roskadt hamuk alatt
Eleven parázsra
És, hogy aztán a parázzsal
Életre szítsam a hült tavasz elnémult szivét
És, hogy az életrekelt szivben
Keressem a csókok meleg ásvány-forrásait
S e források mélyén a lányt,
Akit már meg se ismernék,
Pedig egykor csók-forrásokat fakasztott csodával
Életem sivó sivatagján...
...Ma nem kell még sem megkeresnem ezt a lányt,
Akinek neve mélyebben fekszik
A feledés vizeiben, mint a hitetlen személyben
Isten elárvult képe.
Ma szép, egyetemesen kék az ég,
Kék egyszerre minden,
Kék a gondolat, amely a jövő tavasza felé hintázik,
Kéken csilingelnek az álmok csengettyűi a lányról,
Aki jönni fog,
Akinek a neve olyan mélyen fekszik a jövőben,
Mint a köd-párával eltakart hold
Éjjel az óceán fenekén.
Egy roppant tenger-kékség az égtől az életem.
Olyan szépnek és jónak érzem magam, mint soha máskor,
Pedig a közelben a tél borzongat hideget
És a tavasz még olyan messze, távol.

LAKNER ZOLTÁN

TAKTIKA

Olga az ágy szélén ült és sírt.

Nagy, kövér könnycseppek gurultak végig rózsás babaarcán s mint a tavaszi hó, semmivé válva tüntek el a kis batisztkendő puha ölében. A csodás szőke haját is szétkúszálta a szörnyű bánat, akár friss zápor a mezők rendbe rakott szénaboglyáját és pihegő, reggeli köpenykével takart keblecskéiből minduntalan előtört a csukló panasz:

— Ó, a gonosz... Ó, a lelketlen gonosz...

Az előszobából behallatszó csöngetésre fölfigyelt ugyan, de a belépő Ronczyné már újra az előbbi kétségbeesésben találta.

— Olgus, édesem, mi az? Mi bajod van...

Amaz belesímult az átölelő karokba és úgy sírta a párisi bunda szőrméjébe:

— Jaj, Anna, ne kérdezz, hagyj el... Semmit se kérdezz tőlem most... Én szerencsétlen teremtés... Ó, jaj nekem!...

De a másik nem törődött semmiféle tiltakozással. Letette a bundáját, fölhajtotta az arcát kendőző fátyolt, leült Olga mellé az ágyra és meleg kezébe fogva a sírástól kivörösödött szép arcot, belenézett a könnyektől ragyogó szemekbe.

— Most aztán ki vele! — parancsolt erélyesen.

Olga felsikoltott:

— Hagyj!

— Ki volt, mondd?... A szobalányod?

— Nem... Engedj, ó, de szerencsétlen vagyok én...

— A varrónőd vagy a kalapos talán?

— Nem.

— Hát az urad volt? Veszekedtetek?

A vihar most újult erővel tört ki az asszonyból. Zsebkendőjét egészen arcára szorította és szinte csuklott a rettentő fájdalomtól. Ronczyné megelégedetten hajolt barátnője fölé.

— Tehát Anti. Ez új. Mióta?

— Ó... csak ma... Most először...

— És miért? Mondd, min vesztetek össze?

Olga szepegett.

— Azért... mert... azt mondta, — dadogta könnyeit nyeldesve, — hogy... hogy ne tagadjam, mást szerettem ő előtte... Bélát...

— És te, mit feleltél neki? Hogy nem igaz, hogy ő az első szerelmed? Mi?

— Igen. De nem hitte. Kiabált, hogy ne tagadjam, ő úgyis tudja, mindenki beszélte otthon... És elment hazulról.

— És azóta sírsz itt?

— Azóta. Ó Anna, nincs igaza neki... Semmi közöm Bélához. Csak ismerős volt, mint a többi... De ő nem hiszi, Anna, nem hiszi... Pedig őt szeretem egyedül, de már nem hisz nekem. Nem szeret már, elhiszed?

— Csacsi vagy, s most mit akarsz tenni? Csak nem fogsz itt maradni egész nap sírva az ágyon?

Olga lehajtotta a fejét.

— Nem. Becsomagolok és hazamegyek anyusékhoz. Nem akarom, hogy a szemem elé kerüljön az a lelketlen gonosz ember... Különben ő is azt mondta, hogy nem jön haza... Egy hazuggal nem akar élni... a gazember!

Ronczyné mosolyogva helyeselt.

— Úgy van. Nagy lator. Ahelyett, hogy örülne, hogy ő a felesége első szerelme, még előd kell neki. Vetélytárs. Akit legyőzhessen. Akit megalázhasson. Akinek a megalázott árnya ott szégyenkezzen mindig az ölelése fölött és elsápadjon diadalmas csókjai láttán. Irigy kell nekik...

— Irigy?

— Az. Aki fogcsikorgatva gondoljon a szerelmi mámorukra s akár elpusztítsa magát az ő szerencséjük láttán. Mert mind nagylegénynek hiszi magát. Félelem és gáncs nélküli hősnek. Aki elveszi a kincset a másik orra elől. A nőt. A prédát. Mert mind annak hisznek bennünket. Prédának, amelyet meg kell szerezni, ki kell harcolni a másiktól, a gyöngébbtől, az előbbi tulajdonostól. Akit aztán sajnálni lehet és titokban kinevetni, hogy élhetetlen...

— De...

— Ne szólj közbe. Ezt te még nem érted. Én már tudom, én ismerem őket. Azt enyém is ilyen, a tied is, látod. Egyformák mind. Ez kell nekik: izgalom, kűzdés, eltiprás, siker. Győzelem. S ha ez nincs, ha úgy kapják a nőt, mint az erdei virágot, akit nem áhított még meg senki, tisztán és harmatosan, kandi szemektől elrejtőzve, akkor elégedetlenek és meséket találnak ki maguknak és kiabálnak, hátha mi is elhisszük a végén, hogy nehéz volt a kűzdelem. Hogy harcoltak értünk. Hogy hősök, akikre szent bámulattal kell föltekinteni és méltók, egyedül és elvitathatatlanul ők méltók a testünk-lelkünk részegítő jutalmára. Minden jutalomra...

— Akkor...

— Akkor te mégis csacsi vagy, Olga, látod... Nagy-nagy csacsi, fiacskám. Ezért bőgsz itt az ágy szélén órák hosszat? Ezért akarsz hazamenni az anyádhoz, mi? Mert ők ilyenek? Mert ez az őstermészetük, amelyről nem tehetnek szegények, mert a jó Isten így teremtette őket? Ezért?... Vagy nem szereted tán már az uradat? Akkor persze más...

Olga ijedten kapta fel fülig piros arcocskáját.

— Ó, én szeretem, de ő...

— Ő? Felőle egész nyugodt lehetsz, fiam, ha csak ez a baj...

— Igen, de most, ha jön... ha nem fog jönni?

— Fog jönni! Biztos. És akkor állj szembe vele, komolyan és bűnbánó arccal. És hazudj. Mondd, hogy bocsásson meg neked, mert csupa jóakaratból tagadtad a reggel.... azt a dolgot Bélával... hiszen olyan ártatlan, kis szerelem volt. Bakfis álom. Semmiség. Jóformán semmi. Néhány levél, két áttáncolt bál, egy csók...

— De mikor nem volt...

— De volt. Kell. Érted? Hiszen azért hazudsz... És a végén, mikor azt fogja kérdezni, hogy azért most őt szereted-e, akkor mondd, hogy igen és kicsit hunyd be a szemedet, mintha összehasonlítanád a másikkal, aztán csókold meg, hogy csak ő tetszik neked...

— És ha nem jön? Ha nem kérdi?

— Jön. És kérdi, meglásd. Csak vigyázz, jól hazudj, ez a fő most. Az első. A többi majd könnyebben megy később. Elvégre, azt mondják, a nő született szinésznő. És mindegyiknek megy, látod!

— Én nem akarok... Olyan csúnya bűn a hazugság... Soha többé...

— Bűn? Csúnyaság? Lehet, hogy igazad van, fiam. Sőt. De hát az önvédelem, kutya, mi? A törvény is elismeri, mert kell. Nem mondja súlyos testi sértésnek, sem gyilkosságnak, ha véded magad, mert az életedért harcolsz, éppúgy, mint ama kis gyíkfajta nem követ el csalást, amelyik a fák levelei szerint változtatja színét, csakhogy megmentse az ellenségtől nyomorult kis lényét. Ilyenek vagyunk mi is, nők. Áthasonlunk. Olyanok leszünk, mint a környezetünk kívánja, nehogy ellenkezésbe jussunk vele, s belepusztuljunk... Hazugság? Nem, csak alkalmazkodás ez. Fegyver. Az egyetlen, önvédelmünkre. Persze támadni, visszaélni is lehet vele, de hisz minden fegyver ilyen!... Hazugság! Igaz, hanem ha a legfőbb igazságot nyerjük meg vele: az életet?

Már nem volt sok érvre szükség, a másik sírása lassan lecsitult egészen. Mikor Ronczynét kikisérte a lépcsőházba, még mosolygott is, mint máskor.

*

És délben, zavart bűnbánattal vallotta be az ura ölében a tettet, amelyet el sem követett és bocsánatot nyert a bűnért, amely meg sem történt soha. S míg boldogan fogadta az engesztelő csókok édes záporát, hálás szívvel gondolt a hazugságra, mely íme, néha és okosan használva, még igazsággá is válhatik sokszor.

PÁLL MIKLÓS

A MAI BAGDAD

I.

Kószálok Bagdadban, a „béke városá"-ban. Éppen tizenkét esztendőnek előtte voltam itt utoljára. Akkoriban az egész főutca romhalmazban feküdt. Még a háború kezdetekor is csak a bazárok szűk folyosóin lehetett Bagdadban járkálni, a török csapatok sem kereshettek más utakat és a sötét, kacskaringós sikátorokon bonyolódott le a közlekedés. A forgalomnak ezektől a béklyóitól Hallil pasa rendelete szabadította meg a várost, aki, mint Irak török főparancsnoka, kellős közepén töretett új utcát. Bazárok folyosói omlottak össze, indiai kereskedők ősrégi palotáit percek alatt szétverték a fejszék és az út vonalát nem törték meg az angol konzulátus kedvéért sem, amelynek díszkertjén nagy lelki gyönyörrel vezették egyenesen tovább az utcát. A bátor elhatározás nyomán azonban sokáig nem maradt egyéb, mint kő-, tégla- és vakolattörmelék, por- és szemétdombok, amelyeken elvadult kutyák kergetődztek.

Ma ezt a nyílegyenes főutat aszfalt borítja. Új téglaépületek balkónos falai emelkednek mindkét oldalán. Arab közlekedési rendőrök irányítják a forgalmat: autók rohannak, lovasfogatok vágtatnak, motorkerékpárok pöfögnek; mindenütt benzinillat és motorzúgás.

Pár lépéssel odébb ma is tömegével üldögélnek arabok a folyó partján és a vízfolyásba merengve, élvezik az édes semmittevés gyönyöreit. Ne gondoljuk azonban, hogy a mohamedán ellenséges érzülettel viseltetik a gépekkel szemben. Ellenkezően! A muzulmán óvatosan elkerül minden erőkifejtést, hacsak nem föltétlenül szükséges és azért nagyon szívesen látja azokat a csodamasinákat, amelyeket a nyugati emberek kifundáltak a munka végzésére. A gépekben nem a termelés meggyorsítóját, egyszerűsítőjét és fokozóját látja, hanem azt az eszközt, amelynek segítségével minden munka alól kibújhat.

Minden időben nagyszerűen értett másoknak, — asszonyainak és gyermekeinek, — hámbafogásához, hogy a maga munkanélküli kenyerét megszerezze. Inkább lemond a nagyobb jövedelemről, csak fáradnia ne kelljen. Egy német kereskedő mesélte, hogy közvetlenül a háború előtt őrt fogadott föl a Tigrisen horgonyzó hajójának őrizetére. Ezért a szolgálatért egy török fontban alkudtak meg. Pár nap mulva a kereskedő visszatért és idegen őrt talált a kikötőben.

— Hol az én őröm? — kérdezte tőle.

— Tévedsz, sahib, én vagyok a te őröd, — felelte amaz. — Én helyettesítem ugyanis azt az embert, akit te felfogadtál. Ő most a kávéházban ül s nekem fél fontot ad a helyettesítésért. Légy nyugodt, hajódnak nem történik semmi baja.

A legközelebbi alkalommal a helyettes őr helyén egy tizenkét éves arab fiút talált.

— Hol az én őröm? — kérdé tőle csodálkozva.

— Tévedsz, sahib, én vagyok a te őröd. Én vagyok a helyettese azon ember helyettesének, akit te fölfogadtál. Ő most a kávéházban ül és mun-

kámért havonta három piasztert fizet. Légy nyugodt, hajódnak nem történik semmi baja.

A történetet vég nélkül lehetne folytatni. Sok kereskedő azt állítja, hogy sokszor tizedíziglen is keresztülviszik a helyettesítgetést. Vajjon az ilyen népnek a szemében nem éppen a gépek a legtökéletesebb „helyettesek"?...

II.

Az arabok kitünő autóvezetők. Azonban sem a kocsi, sem a motor nem bírja ki sokáig kezük alatt. Rövid időn belül az egész kocsi csupa drótozás, fótozás. Ha elég pénzük volna, egész életüket ellustálkodnák a gépek álomkertjében, ami a keletiek szemében az ezeregyéjtszaka leggyönyörűbb beteljesülése lenne.

Bagdad azon az úton halad, hogy ezek az álmai a lehetőséghez mérten beteljesüljenek. Három pályaudvara van, automobilja számtalan. Az utcasarkokon nagy és tiszta benzintankok állanak. A sárgaszínű Tigris vizét hatalmas motorok szivattyúzzák a kertek öntözésére. A város kapujánál foglalt helyet az első jutagyár. Legutóbb múzeumot is állított Bagdad, amelynek világos termeiben Ábrahám városának, Úrnak, ásatási munkálatainál szinrehozott műemlékek sorakoznak. Sőt hadiemléke is van a városnak: Maude tábornoknak, a város elfoglalójának, izléstelen bronzfigurája, amely állandóan a gyűlölt angol igára figyelmezteti az arabokat.

A keleti Bagdad képe egyre több nyugati vonást kap. Van arab futballklubbja, vannak arab cserkészei. Még lóversenyeket is tartanak itt, ami végre a világ legszebb paripáinak honában nem lehet csodálatos.

Az utcákon nagyon sok fiatal arabon látunk fehér öltönyt, melyhez fekete, részben a perzsa kulához, részben az angol „Tommy" micihez hasonló sapkát hordanak. Ez utóbbi az angol szolgálatban álló tisztviselők viselete. Ha az utca képét látjuk, azt tételezhetnők föl, hogy Bagdad lakossága csupa angol hivatalnokokból áll: tudniillik a hiúságukról oly hires arabusok foglalkozási különbség nélkül szívesen viselik ezt a sapkát, amely bizonyos kiváltságokat biztosít hordozóinak.

A kávéházakban a villamos ventillátorok búgása közben vígan szól a gramofon. Beda, egy Berlinben élő beiruti arab, pár éve összeszedte az ország összes népénekeseit, muzsikusait, fölvételeket csináltatott előadásukról és azóta a keleti zenés lemezek millióival árasztja el az országot. Milliókat szerzett ezen az üzleten.

Az ivókban hiába keresnők a hajdankor regőseit. A kávéházakban szorosan egymás mellett üldögélnek az arabok, bő köpenyükbe burkolódzva, némán fújják a vizipipák füstjét és hallgatják a gramofont. Nem kell már ló, sem ökör, amelyekkel a pálmakertek öntözésére vizet szivattyúztak, nincs szükségük tevékre a karaván számára, nem kellenek legyezők, sem pedig énekesek. Mindent elvégez helyettük a gép; még az éneket is!

III.

A háború alatt Bagdadban szenvedtem át életem legnehezebb esztendejét. A házakat, kereskedőket, öszvéreket és minden embert olyan csodásnak láttam akkor. Amint most az utcákat rovom, kutatok magamban

az ok után: miért nem találom a várost már olyan varázslatosnak, mint régen.

A régi Bagdadban nem az kapott meg, mintha az „Ezeregyéjtszaka" meséire emlékeztetett volna. Tizenkétszáz év pergett le a kalifák fénykora óta, annak már akkor sem látszott semmi nyoma. A pompás palotákat, mosékat, erődöket, csatornákat és díszes hidakat mind elsodorta az idő. Bagdad akkoriban nagy falu volt, amelynek utcáin találkoztak össze a városi kereskedők és a pusztai beduinok. Ez az ősidőkre, egyben pedig a nyugat közelségére emlékeztető kép adott a városnak megragadó vonásokat. Az autóutas, pályaudvaros város zaja elűzte az álomvilágot.

A bagdadi főutca egyik könyvkereskedésének kirakatában angol könyv címe ragadta meg figyelmemet: „The Secret of Kuttite. An authentic story of Kut. Adventures in captivity and Stambul intrigue." Megvettem a művet. E. D. Mousley, a szerző, mint tüzértiszt Kut el Amara elestekor török fogságba került. A leírást olvasva egyszeribe lelki szemem előtt láttam ismét elvonulni a fogoly indusok és angolok lesoványodott csapatait, amint akkor a rekkenő forróságban bevonultak Bagdadba. A tizenkétezer kut-el-amarai fogolyból mindössze háromezerhatszáz érte meg életben a török fogság végét. Legnagyobbrészt ott pusztult el a pusztában a Konstantinápoly felé vezető halálúton. Az elgyengült katonák sorra kidőltek, a beteg indusok arcukra húzták a turbánt. Egy haldokló lázálmában nyögte, hogy a kismet lépteit hallja közeledni. Az egész seregen a halál árnyéka lebegett...

És ekkor megértettem, mi volt nekem ama szomorú időkben Bagdadban oly titokzatos. A halál közelsége. A világ minden parányi lénye kedvessé, széppé magasztosul, ha arra kell gondolnunk, hogy örökre meg kell tőle válnunk. Íme, most is emlékszem, minő gyönyörűnek találtam az egyik bagdadi agyagos háztetőn sínylődő kicsi fűcsomót, amelyet haldokló bajtársaimtól való elbúcsúzás után pillantottam meg. Úgy megragadott ez a tenyérnyi zöld a falak izzó pusztaságában, mintha soha életemben nem láttam volna szebbet! Önkénytelenül utánakapok most is, — de csak a levegőt markolom és — szertefoszlanak az illúziók.

Körülöttem ízzik a levegő, nyüzsög az utca. Élet, mozgás mindenütt. Csalódottan, kiábrándultan tekintek szerte és ráeszmélek, hogy a világ csak a halál perceiben szép...

HERMANN T. WEGNER

AZ AFRIKAI VADON TÖRPÉI KÖZÖTT

A forró égövi kontinens számtalan bennszülött törzsei közül a civilizációtól kétségtelenül a legtávolabb esnek az afrikai őserdők titokzatos törpe lakói, a pigmeusok. Ez a különös emberfaj a legteljesebb elszigeteltségben, megközelíthetetlen távolságban minden egyéb előlénytől éli furcsa és kifürkészhetetlen életét az afrikai erdőségek mélyén. Most azután rendkívül érdekes adatokban számol be a pigmeusok fantasztikus életkörülményeiről Charles d'Ydewalle, az ismert nevű belga publicista, aki középafrikai tanulmányútjáról visszatérve, az alábbi figyelemreméltó megállapításokat közli a Kivu-Ruanda vidékén élő törpe bennszülöttek különös szokásairól.

Afrika őslakói minden kétséget kizáróan a pigmeusok. Ezek a különös törpék, akik még ma is benépesítik az afrikai rengeteget, voltak a legelső élőlények, akik végigvonultak a sötét világrészen anélkül, hogy bárhol nyomot hagytak volna. A pigmeusok első letelepülési helyét megállapítani tisztára lehetetlenség. Ezek a nomád életet élő furcsa lények ugyanis gondosan ügyelnek arra, hogy a legcsekélyebb nyom se árulja el tartózkodási helyüket és mialatt az egyéb nomád bennszülött törzsek gyakran hatalmas karavánokban, háziállataikat maguk előtt terelve vonulnak helységről-helységre, a pigmeusok a legnagyobb csöndben, éjnek idején változtatják tartózkodási helyüket. Többé-kevésbbé állandó otthonuk azonban mégis csak a vadon! Az őserdők járhatatlan sűrűségében, rengetegek mélyén érzik magukat egyedül biztonságban és otthonosan a törpék, ott élik le életüket gyakran anélkül, hogy csak egyszer is mutatkoznának a sűrűségen kívül. Ha pedig, — ami a modern időben gyakori eset, — nagyobbarányú erdőirtásnak esnek áldozatul a roppant kiterjedésű erdőségek, a kipusztított fákkal együtt kivesznek a pigmeusok is, vagy mélyebben húzódnak befelé a sűrűségbe.

Érdekes és bizonyos fokig megmagyarázhatatlan az a rejtelmes kapcsolat, amelyben az egyéb afrikai bennszülött törzsek állanak az erdőségek titokzatos lakóival. Megtörténik például, hogy bennszülött telepek kunyhói előtt hajnalban kókuszdiót, gondosan kifaragott nyílvesszőket, a majomkenyérfa gyümölcseit, óriás páfrányleveleket, vagy más hasonló primitív adományokat találnak a négerek. Ilyenkor majd minden esetben a falu véne van hivatva megfejteni a különös jelekből a törpék kívánságait. A leggyakrabban tűzkövet kérnek cserébe ajándékaikért, de néha előfordul, hogy egy-egy szerszámot, baltát vagy kést követelnek, melyet azután rendszerint ugyanoda tesznek a szerecsenek, ahová a pigmeus helyezte küldeményét. Éjtszaka azután magával viszi a kitett tárgyakat az erdők törpéje, mert csak a legritkább esetben mutatkoznak más emberek előtt a pigmeusok kihalófélben levő fajának tagjai.

Különös zárkózottságuk a közvélemény szerint visszataszító rútságukkal, csenevész, törpe növésükkel s a szószoros értelmében határtalan

népszerűtlenségükkel magyarázható amellyel különösen a négerek viseltetnek irántuk. A szerecsenek babonás gyülölettel kerülnek minden alkalmat, hogy érintkezzenek velük. Az afrikai bennszülöttek nem tekintik embertársuknak az erdők lakóit, s miután állatoknak sem tartják őket, a legtalálóbb megállapítás az, hogy olyan élőlényeknek tekintik a törpéket, akik kívül esnek az Afrikában fennálló társadalmi rend törvényein. Kivu-Ruanda beláthatatlan erdőségeinek törpéi számára, lényük jellemzésére, népfajuk osztályozására egyetlen szó sincs a bennszülött nyelvekben. A nyelvtudósok hiába törhetik a fejüket azon, hogy ez miért van így, magyarázatát a bennszülöttek maguk sem tudják megadni. Ha a pigmeusokról esik szó, a bennszülött legföljebb az „erdő lakói"-ról beszél a babonás undor hangsúlyával, mintha a földkerekségnek ezt a kétségtelenül legszánalmasabb élőlényeit a vadon borzalmas rémeinek, gonosz szellemeinek tartaná, amelyek elől óvakodni kell. A legnyomorúságosabb sorsban tengődő bennszülött sem volna hajlandó bármi áron, ha még olyan nagy ajándékkal is kecsegtetik őt, fölkeresni a pigmeusokat, a bennszülött gyermekek pedig azonnal elmenekülnek, ha véletlenül egy pigmeus-gyerek vetődik az útjukba. Arról, hogy a gyarmatbirodalmak hatalmi szóval rendeljék el a pigmeusoknak a bennszülöttekkel való civilizálását, szó sem lehet! Az ilyesmi egyébként is teljesen elképzelhetetlen volna a pigmeusok fanatikus zárkózottsága miatt, másrészt azért, mert a bennszülöttek semmiképpen nem hajlandók velük még csak egy levegőt is szívni.

Csak egyetlen esetben keresik az alkalmat a bennszülött törzsek a pigmeusokkal való találkozásra, — ha királyt koronáznak! A néger királyok koronázásának ősi föltétele, hogy az ujonnan választott uralkodót meghintsék a „szent forrás" vizének néhány csöppjével. A „szent forrás" helyét pedig egyedül a pigmeusok ismerik. Ilyenkor azután fölkerekednek a törzs vénei, követeket küldenek a vadonban élő törpékhez és az esti órákban szolgai alázatossággal valahonnan elő is bújik a pigmeus. Senki sem tudja, honnan jött, sem azt, hogyan került a reá váró gyülekezet elé, — egyszerre csak ott áll a néger király és udvartartása előtt, félszegen, mint egy nyomorék és elrettentően, mintha nem is emberek ivadéka volna. Azután elindul a menet. Elől a pigmeus halad, mögötte — mindig bizonyos távolságban — a szerecsen uralkodó és kisérete. Sokszor órákig tart a menetelés úttalan utakon, járhatatlan bozót között, földrehajló ágak ostorindái alatt. Amikor végre célhoz érnek és előttük felcsillan a szent forrás víze, a négerek kisérete elől már újra nyomtalanul eltűnik a törpe. A szertartás lefolyik, a néger király homlokát és halántékát megnedvesítik a forrás vízében, majd váltságdíjul néhány vödör tejet, acélhegyű nyilakat, íjat és tegzet, bőröveket, gyakran ruhákat is helyeznek a forrás mellé a kiséret tagjai. De jaj a szerecseneknek, ha megfeledkeznek a váltságdíjról! Ingyen még a pigmeusok sem mérik a szent forrás vizét és nem egyszer előfordult, hogy az adomány nélkül távozni akarókat minden oldalról megrohanták a sűrűben zajtalanul, macskaügyességgel járó törpék százai. Mint a békák szökdécseltek elő az erdő félhomályából, vicsorgó fogakkal, artikulátlan hangokat hallatva toporzékoltak dühükben. Olyanok voltak, mint az erdők eleven koboldjai és támadásra kész felajzott nyilakkal adták tudtul a szerecsen királynak, hogy most az egyszer a pigmeusok birodalmába tévedt!

A veszedelmes törpék ugyanis saját birodalmuknak tekintik a vadont. Itt élik le életüket, a legújabb megfigyelés szerint bizonyos társadalmi közösségben, sőt királyt is választanak, akinek parancsait azután vakon teljesíti a törzs minden tagja.

Úgy látszik, mintha a természet a végleteket helyezte volna egymás mellé az afrikai őserdők járhatatlan rengetegeiben. Itt, a sűrűség mélyén, él a legcsenevészebb törpe ember s vele együtt békés egyetértésben a leghatalmasabb és legvérengzőbb emberszabású fenevad, a gorilla! Különös tény, hogy az óriás majom és a törpe ember sohasem bántják egymást. Ennek ellenére a pigmeusok, — bármilyen különösnek hangzik is, — valami ösztönös érzéssel különb teremtményeknek tartják magukat a gorillánál. Ezt a furcsa és szinte megmagyarázhatatlannak tetsző tényt világítja meg az egyik Bashuto törzs vénjének egy pigmeus küldönccel folytatott beszélgetése. E szerint a szerecsen megkérdezte volna a pigmeust, hogy miért nem lépnek szövetségbe a gorillákkal, hiszen együtt tanyáznak a rengetegben, életkörülményeikben és szokásaikban pedig semmiben sem különböznek egymástól.

— A gorilla is csak éppen olyan ember, mint ti, — mondotta a szerecsen, — él, megkeresi az élelmét, családot alapít, megöregszik és meghal, mint ti, kölykét a hátán cipeli, mint ti és ugyanúgy csinál vackot magának a fa ágai között, vagy a törzs mellett a földön, mint ti!

— Ez így is van, — válaszolta erre a pigmeus, — csakhogy a gorilla nem tud tüzet gyújtani.

Ez a kijelentés pedig mindennél világosabban igazolja azt, hogy az emberi öntudat bármily csekély szikrája ott él a kulturától legtávolabb eső, elfelejtett népfajok lelkében is.

CHARLES D'YDEWALLE

TUNGUZKA METEORITJA

A franciaországi Chalons közelében az elmult hónapban egy óriás meteor letöredezett darabjaira találtak. Ez a meteor szakemberek véleménye szerint körülbelül öt héttel ezelőtt ért földet s az összegyűjtött darabokból következtetve, szokatlan nagyságú „hulló csillag"-ról van szó. A törmelékek egyikének súlya meghaladja a 120 kilogrammot, a kisebb darabok pedig 30—50 kilogramm súlyúak. Ezeknek a törmelékeknek megvizsgálásánál kiderült, hogy anyaguk legnagyobb része meteorvas, amely nagy mennyiségben tartalmaz nikkelt is. Magának a lehullott meteornak, — amely azután a föld elérésénél explodált, — súlya meghaladhatta a 6000 kilogrammot. Az egyes darabok 15 kilométeres körzetben repültek széjjel, aminek következtében Chalons közelében valóságos meteorit-eső hullt le több négyzetkilométer terjedelemben.

A most lehullott chalonsi meteor érdekes természettudományi szenzációja a franciáknak, de egyúttal alkalmat szolgáltatott az egész világ természettudósainak is arra, hogy ismét foglalkozzanak a világ meteoritgyűjteményeivel s azokkal összefüggésben tudományos megfigyelés tárgyává tegyék a meteoritokkal kapcsolatos jelenségeket.

A csillagászok legujabb megfigyelései szerint a csillaghullások hónapjaiban sűrűn villódznak az éterben a meteoritok. Az elképzelhetetlen távolságból hozzánk érkező meteoritok részben a Perseus csillagképből hullanak alá és ezért a tudomány világában „Perseidok"-nak nevezik ezeket a „hulló csillagok"-at. Azokat a meteoritokat, amelyek november 12-étől november 29-éig tűnnek föl az égen, „Leonidák"-nak nevezik, mert az oroszlán csillagképéből erednek.

Valamikor régen a „hulló csillagok"-at atmoszférikus tüneményeknek tartották, melyek rokonságban vannak a lidércfénnyel és csak aránylag későn, 1797 körül, jutott az emberiség annak tudatára, hogy voltaképpen mik is a meteoritok. A mult évszázadban a csillagászok megfigyelései megállapították, hogy a meteoritok és az üstökösök között kapcsolatok vannak. Ma már tudjuk, hogy a nagy mindenségben darabokra hullott világok sötét masszái keringenek és ezek a világromok, vagy egyes üstökösök úszályának legkisebb részecskéi időnként a legfelsőbb, megritkult légrétegbe jutnak, s mivel az óriási súrlódás hatalmas hőt fejleszt, a meteoritok világítani kezdenek és láthatókká válnak. A rendkívüli hőfejlődésnél, amit a súrlódás okoz, ezek a csillagrészek valósággal szétporlanak, elégnek és egyes darabjaik csak nagyritkán jutnak el a földre. Mégis megeshetik, hogy hatalmas darab meteoritok zuhannak a földre. Az égen világító és továbbszáguldó meteoritok közül azonban csak nagyon kevés teszi meg a világmindenségen keresztül a földig vezető utat. Hogyha nagy darab meteoritok hullanának az égből, gyakran és nagyobb tömegekben, fennforogna az a veszély, hogy a földön hatalmas területeken elpusztítják az életet. Ez a veszély azonban nem olyan nagy, mint amilyennek feltűnhetne. A legtöbb meteorit a magasabb régiókban semmivé porlik szét és így minimálisra csökken az a veszély, hogy a földön ka-

tasztrófális pusztítást végezhetnek. Ha ez mégis megtörténne, akkor kivételes szerencsétlenségnek volna mondható.

A meteorok vasból, kőből és meglehetős ritkán gázból állanak. A csillagászok már kiszámították, hogy a meteoritoknak több mint a fele a kőmeteoritokhoz tartozik. Ezek legtöbbnyire végtelenül kis részecskékre hullanak széjjel és a földre kőeső formájában juthatnak. Pultuszkban például egy meteorhullás alkalmával ezer darab borsónagyságra szét-hullott meteorit darabot találtak. Még nagyobb kőesést idéztek elő a lehulló meteoritok Long Islandban, ahol körülbelül 3000 kis meteorit darabot leltek.

Noha kevés valószínűsége van annak, hogy a földön egy meteorit katasztrófát idézzen elő, mégis előfordulhatna ilyen eset. Az eddig ismert legnagyobb és legsúlyosabb meteorit, amely a földre hullott, 100 kilogramm súlyú volt. Ugyancsak hatalmas tömegűnek és súlyúnak kellett lennie annak a meteornak is, amely annak idején Arizonában, Canon Diablóban csapott le a földre. Ez a meteor 194 méter mély tölcsért vájt, amelynek a kerülete 3½ kilométer körzetben tele volt hintve kis kődarabokkal. Általában a meteorit gyorsaságát másodpercenként 12—72 kilométerre lehet számítani. Ilyen gyorsaság mellett a látszóan lágy földi atmoszféra szívósan ellentálló tömeggé válik, éppenúgy, mint a víz, amelyet úszásnál könnyen szétoszlat az úszó karja, de hogyha nagy sebességgel zuhan bele valami, akkor a lágy víz rendkívül kemény ellentállást tanusít.

A földrehulló meteoritok között külön megemlítést érdemel az a meteorit, amely 1906-ban Oroszországban, Tunguzkánál, zuhant alá és amelyet „Tunguzka meteoritja" néven ismernek a természettudósok. Borzalmas erejű volt ennek a meteornak az alázuhanása és a jámbor tunguzok annyira megrettentek, hogy huszonegy évvel a meteor aláhullása után, amikor Kulik professzor expediciót vezetett Tunguzkába, megtagadták az expediciótól a segítséget, annyira remegtek arra a területre lépni, ahol a nagy kozmikus esemény lezajlott. Ennek a meteornak hatalmas mennydörgéshez hasonló zaját messzi területen hallották és látták a lezuhanás nyomában felcsapó lángokat.

Olyan volt a mennydörgésszerű robaj, mondja egy egykorú jelentés, mintha egy láthatatlan kéz száz és száz löveget egyszerre sütne el. Ez a robbanás álmából riasztotta fel Ivanovot. Egyetlen ugrással hagyta el fekvőhelyét és kunyhója ajtajában termett. Az első pirkadás megvilágította a hamuszürke égboltot. A keskeny vöröses sáv, mint egy elhalványuló tűzgolyónak nyoma, egészen a zenitig látszott húzódni. Zivatarfelhőknek semmi nyoma. Tévedett volna? Mi okozta hát a borzalmas robajt? Ivanov óvatosan nézett maga köré és aztán rémülten összeborzadt. Néhány száz méterre kunyhójától, ott, ahol még az előző este büszke fenyők övezték az erdő szélét, a föld méternyi magasságban fel volt hányva, erdők és fák eltüntek, mintha a föld nyelte volna el. Ivanov futott, de hirtelenében mintha lábai gyökeret vertek volna, az ujonnan képződött domb szélén megállt. Meredeken mélyült a föld egy tölcsérbe lábai alatt. Előtte vagy egy kilométernyire óriási kráter tátongott, melynek szurokfekete mélységeiből kidöntött fák meredeztek. Egy tömb óriási teste, mely lávaszerű masszával volt bevonva, temette el az egykori erdőt. Szemét dörzsölte. Leirhatatlan borzadály vett rajta erőt ezen az elhagyott, elpusztí-

tott vidéken és visszarohant kunyhójába. Gyors sietséggel összecsomagolta holmiját és anélkül, hogy bátorsága lett volna visszanézni, otthagyta faluját.

Ehhez az egykorú jelentéshez Pap Dezső azt a megjegyzését fűzi, hogy nem egy, hanem száz Ivanov hallhatta meg 1906 augusztus hajnalán az ágyúdörgésszerű borzalmas robajt, mely az égikő zuhanását a végtelenségből földünk légkörébe és a súlyos tömegnek még hatalmasabb beleütközését a földünkbe kisérte. Több mint 800 kilométernyi körzetben reszkedtette meg a légtengert a kóborló égironcs érkezése és oly félelmetes förgeteget okozott, mely elég volna ahhoz, hogy az őserdő fáit is kidöntse. Néhány vadász vagy paraszt tán szemtanúja volt annak, amikor egy hatalmas telihold nagyságú tűzgolyó az égen végigságuldott és az atmoszférák alsóbb rétegeiben felrobbant és elhamvadt. Ijedten keresztet vetettek és babonából mélységes titokban tartották a látottakat. A ritka égitüneményről szóló hír ennélfogva elveszett mindaddig, míg huszonegy évvel később az óriás meteor lezuhanása után azt tudományos expedició meg nem találta.

A tunguzki meteorit nagyságban és terjedelemben messze túlhaladja a leghatalmasabb eddig ismert aerolitheket. A Nordenskjöld által Grönlandban fölfedezett meteortömb 25.000 kilogrammnyi súlyával amaz mellett csak kavicsnak tűnik fel. Sőt még a porto-allegrei meteorvas, mely 1900 február 12-én reszkedtette meg a levegőt és a 17 méternyi földfelületből 26 méternyire tornyosult fölfelé, a legutóbb talált égilátogató mellett törpévé zsugorodik össze. Orosz tudósok véleménye szerint a szibériai meteor 820.000 millió kilogramm súlyú. Ha ez a szám kissé túlzott is, mindenesetre áttekintést enged arról a kolosszális masszáról, mely 170 méter mélyen fúródott a földbe és két kilométernyi tölcsért vájt földünk testébe. Ha ezt a hatalmas nyílást mi a Holdról vagy más égitestről nézhetnénk, akkor kráternek hinnők. Régente azt hitték, hogy a Holdnak ilyen kráterei mind vulkáni eredetűek. Ha azonban annyi vulkán volna a Holdban, ahány hatalmas holdkrátert innen a Földről meg tudunk figyelni, úgy ezen tűzhányók kitörései már régen széjjelrobbantották volna a Holdat.

Nem! A szegény holdvulkánok egészen ártalmatlanok! Egyáltalán nem dobálnak ki sem kis, sem pedig nagyobb vastömböket a földre. Egészen ellenkezően. Őt is sújtották ilyen meteorok, mikor még nem volt megkérgesedve. Tanúja ennek a szibériai kormányzóságban legutóbb fölfedezett holdkráter.

Egy kozmikus csoda, amely úgyszólván a szemünk előtt játszódott le. Ez egyúttal a második holdkrátere Földünknek, mert ennek pandantja a 194 méter mély és 3½ kilométer széles canon diabloi tölcsér Arizonában, mely három évtized óta vonzza a feltalálók figyelmét. Ezt is valószínűen egy ilyen meteor okozta, de természetesen néhány tízezer évvel ezelőtt, talán ugyancsak egy szürke hajnalban keletkezett.

Az orosz expedició 1927-ben csak részben végezte el kutató feladatát, mivel sem elég ideje, sem pedig megfelelő segéderői nem voltak. Azon a területen, ahol az égi jövevény a földbe fúródott, csak hitvány, törpe növényzetet, valósággal a pusztulás, a halál birodalmát találta az expedició. Az a pusztulás, amely a meteorsújtotta területen mutatkozott, jelzi, hogy

nem csupán a meteor kőanyaga rombolt itt, hanem a meteorit aláhullása alkalmával támadt exploziók is pusztítottak. Mindebből arra következtetett Kulik professzor, hogy nem egy meteorit kompakt tömege zuhant alá, hanem valóságos meteorit-eső hullott, amely úgy keletkezett, hogy a meteorit a rettenetes erejű súrlódás és az ezáltal támadt hőség következtében számtalan darabra hullott szét. Egy-egy meteorit darab, amely hatalmas üreget vájt, 130 tonnányi súlyú is lehetett.

Kulik professzor most reméli, hogy második expedíciójának sikerül majd pontosabban megállapítani, hogyan és milyen körülmények között történhetett a katasztrofális erejű meteorit-hullás.

JEAN VALÉRE

Magyar könyvekről

R. Berde Mária:

FÖLDINDULÁS.

Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.

A hallatlan fejlődésnek indult erdélyi próza a történelmi regények után rátért a kisebbségi regény mesgyéjére. Székely Mózes „Zátony"-a, Kacsó Sándor „Vakvágányon" című regénye és legújabban R. Berde Mária „Földindulás"-a már az államfordulatot követő időkből merítik témáikat. Tehát abból a világból, amiben nap-nap mellett élünk és ami legjobban érdekel minket. Egy évtizednek kellett eltelnie, hogy a magyar regény elérkezzen ahhoz a távlathoz, amelyből már nyugodt szemmel lehet áttekinteni az eseményeket és művészi formába lehet foglalni az új impressziókat. A líra könnyen reagáló természeténél fogva gyorsabban jutott el ehhez az állomáshoz. A pillanatnyi benyomásokon túl összefoglaló, részletes képet azonban csak a regény adhat a megváltozott körülmények között bukdácsoló magyarság sorsáról.

R. Berde Mária munkájának tengelye a magára maradt magyarság küzdelme a földért, amely megmozdult a régi birtokosok talpa alatt. A román agrárreform ellen való kétségbeesett harc elevenedik meg apró, jellemző részletekkel előttünk a Kathona család tükrében. Maga a család sem egységes. Három egyéni beállítottság, irány küzd nemcsak kifelé, hanem befelé is egymással. Etelka és Gyula a kővé merevedett dac alakjai, akik nem tanulnak és nem felejtenek. A komor gyász, a teljes elszigeteltség fellegvárába vonulnak, magasan a mindennapi kenyérért küzdő nép gondjai fölé. Ennek az iránynak el kell buknia, mert nincs termékeny gondolata és legfőképpen nincsenek cselekedetei, amikor köröskörül minden segítségért kiált. A másik koncepció veszedelmes, elhamarkodott és ingatag. Az ellentétes pólus: a körülményekkel való túlzott megalkuvás álláspontja. Ez sem vezethet célhoz, mert képviselőiben sok az önzés, csak az egyéni jóléttel törődő könyörtelenség. Zibay nem tudja a Kathona birtokot megmenteni, sőt végül cserben hagyja a süllyedő hajót. Ilona lej-

tőre kerül, amelyen egyre mélyebbre csúszik erkölcsi és nemzeti érzéseiben. Dáné tanító és Klára áldozatteljes, közre figyelő minden morzsáért okosan küzdeni tudó szimboluma nyújtja csak az egyetlen, — ha nem is rózsaszínű, — lehetőséget a megmaradásra és a megsokasodott terhek viselésére. Az új helyzetben le kell szállni az igények magaslatáról, bele kell törni magát minden magyarnak a napi gondok nehéz jármába és munkával kell tenni jót környezetünkért. Sokat nem végezhetünk, de mégis enyhíthetünk a nehéz sorson, ha fokozott kötelességteljesítés, önzetlenség és áldozatkészség él bennünk.

Körülbelül ezt a tanulságot vonhatjuk le R. Berde Mária regényéből, amely teljesen magyar és a legnemesebb aggódás szülte. Jellemei sokszor szimbolikus nagyításban élnek (Etelka), máskor azonban leegyszerűsödnek és közvetlen emberi hangon szólnak hozzánk. Férfias, határozott művészet nagyobb koncepcióval, amely kimeríti a választott tárgyat, a fordulat utáni évek első csalódásait és a kábulatból nehezen eszmélő beteg első bizonytalan lépéseit. Tanulhatnak belőle azok, akik nem ismerik a kisebbségi élet sötét útvesztőit. Nekünk pedig önmagunkratalálás a regény akkor is, ha Erdély küldte. Sok rokon vonás, sok azonos helyzet a mi vívódásainkkal.

Figyelmet érdemel a stílus is, amely hamisítatlanul magyar, ahogyan csak az erdélyiek tudnak írni. Ezért a tulajdonságáért megbocsátjuk azt is, ha néha túlságosan szűkre vonja a szerző az értelmet.

TAMÁS LAJOS

Pályázatkiírás a magyar nemzet történetének megírására.

A magyar nemzet történetének megirására pályázatot irok ki a következő föltételekkel: A mű címe: „A magyar nemzet története." A műnek a történelmi hűség szigorú megőrzésével népies nyelven, irodalmi színvonalu feldolgozásban, szabatos, könnyed, magyaros stílusban, a magyar nemzet történetét kell tárgyalnia a honfoglalástól 1918-ig, a világháború befejezéséig. A mű terjedelme legföljebb 20 (húsz) nyomtatott ív, könnyen kezelhető, nagy nyolcadrét alakban 320 oldalt értve. Az a célom, hogy a mű az anyag előírt feldolgozása és kivánt terjedelme révén válhassék a magyar otthon, — bármely társadalmi osztályú, foglalkozású és vallású magyar család felnőttei, valamint gyermekei, — mindennapos élvezetes olvasmányává és bibliájává. Hogy ennek a célnak és emellett a történelmi ismeretek elsajátításának is teljesen megfelelhessen, kivánatos, hogy korszakonkint, vagy fejezetenkint krónikaszerű tömör és rövid áttekintést nyújtson, egyébként azonban különösen azokat az eseményeket domborítsa ki, amelyek jellegzetesen és tárgyilagosan világítanak reá a magyar faj sajátos erényeire, de hibáira is. A pályamű beküldésének határideje az 1932. év október havának 1. napján jár le. Eddig a napig a papiroslap egyik oldalára géppel irott pályaműnek címemre föltétlenül meg kell érkeznie, mert később érkezőket nem veszek figyelembe. A szerző nevét és pontos címét a pályaműhöz csatolt és vele azonos jeligéjű zárt boriték akképpen védje, hogy feltörés nélkül ne lehessen elolvasni. Pályázhat

bárhol élő magyar. A pályaművet az általam fölkérendő bizottság fogja megbírálni. Az eredményt az 1932. évi december hó 20. napján teszem közzé. A birálóbizottság részéről a legjobbnak itélt mű szerzője 10.000 csehszlovák korona jutalomban részesül. A második legjobb mű 3000, a harmadik legjobb mű 2000 csehszlovák korona jutalomban részesül. A megjutalmazott munkák a pályadíj kiadásával átmennek tulajdonomba akképpen, hogy a kiadásra választott pályaművet szabadon, belátásom szerint szükséges példányszámban, vagy egymást követő új kiadássorozatokban közzétehetem anélkül, hogy ezért a közzétételért, vagy bármily példányszámért, vagy új kiadásért a szerző új díjazást, vagy részesedést követelhetne. A kiadásra kerülő művön jelezni fogom, hogy elnyerte pályadíjamat.

Nyitraújlak (Ujlak pri Nitre, Slovensko), 1931. szeptember 23-án.

ESTERHÁZY JÁNOS

ÚJ AURÓRA.

A csehszlovákiai, a romániai és jugoszláviai magyarság közös irodalmi évkönyvének, az 1921. év őszén megindult s azóta évről-évre napvilágot látó „Új Aurórá"-nak a kiadói az idén is elhatározták, hogy újra megjelentetik az almanachot, amelynek eddigi tíz kötete oly lelkes és megértő fogadtatásra talált mindazoknál, akik éber figyelemmel kisérik azt az irodalmat, amelynek színvonalát, változatos gazdagságát és íróit már a külföldön is elismerik és értékelik. Az „Új Auróra" kiadói ezúttal is különös súlyt kívánnak helyezni arra, hogy az almanach a magyarság minden rétegéhez eljusson, miért is a fűzött példány árát 20 koronás (4 pengős, 100 lejes, 40 dináros) bolti ár helyett 15 (3, 75, 30), a kötött példány árát pedig 25 koronás (5 pengős, 125 lejes, 50 dináros) bolti ár helyett 20 koronában (4 pengőben, 100 lejben, 40 dinárban), — portó mindkét esetben külön 4.50 korona, illetve 1 pengő, 25 lej, 10 dinár, — állapították meg mindazok részére, akik legkésőbb 1931 december 15-ig előfizetnek az „Új Auróra" havi kiadásaként megjelenő „Magyar Minerva" folyóiratra, melynek előfizetési ára egy évre 30 korona (6 pengő, 150 lej, 60 dinár). A kötet részletes programmját legközelebb közli a szerkesztőség, addig is azonban kéri a magyar közönséget, hogy minden az „Új Aurórá"-ra vonatkozó megrendelésével s esetleges kívánságával forduljon az évkönyv és a folyóirat szerkesztőjéhez, dr. Reinel Jánoshoz (Pozsony-Bratislava, Kecske-utca 33/I.), aki minden tekintetben készséggel áll az érdekeltek rendelkezésére s szívesen küld csekklapot is a befizetések teljesítésére.

Külföldi könyvekről

Madame du Barry.

Karl von Schuhmacher könyve.

Amalthea Verlag, Zürich-Wien kiadása.

A XVIII. század szerelmi életében már jelentkeznek az elfínomodás szálai, a tündöklő szépség korláttalan uralmát a szellem és sziporkázó ötletesség döntik meg, a szerelmi játékban a kor, a történelem, a politika, a gazdasági élet befolyásai érvényesülnek s fejedelmi udvarról udvarra, kormányról kormányra gyöngéd női kezek titkos intrikái bonyolítják az eseményeket. Az elfínomodott kokottéria a királyi maitresset tolja a kor szimbólumául s XIV., valamint XV. Lajos uralkodása alatt Franciaország kultúrális és politikai útját Marquise de Montespan, Madame de Pompadour irányítják, akik évtizedekig vadászat, bál, komédiák, pamfletek és háborúk között szórakoztatják a keleti szultán blazírtságával szeretkező királyokat, akiknek hálószobatitkait Európa államférfiai eseményekként pertraktálják.

Amikor XV. Lajos húsz évi együttlét után Versailles ablakaiból vesz búcsút a zuhogó esőben utolsó útjára vitt Pompadour asszonytól, a szépséges Jeanne Bécu: lakájok, kocsisok, szakácsnék közeli rokona, du Barry grófnak kedvese, aki értett hozzá, hogy a ragyogóan fiatal maitresse bájait gazdaságosan értékesítve, a versaillesi palotában törődő, öreg uralkodóig vezesse. A hatvan éves XV. Lajos gáláns szerelmi vágyainak utolsó, nagy csillapítója lesz a bizonytalan apától, konyhaleány anyától származó Jeanne és így elkerüli kora divatos, nagy regénye: Prévost abbé „Manon Lescaut"-ja hősnője sorsát, akit, mint az akkori idők szabadon szeretkező, kósza nőit, gyarmatokra és távol keleti tartományokba hurcolnak.

Karl von Schumacher könyve Madame du Barryról több az életrajznál, mert a történelmi összefüggések, a nagy dráma felé csúszó Franciaország káosza nélkül erről az érdekes asszonyról írni nem lehet. Mégsem történelem, de életrajz sem, hanem egy regény, talán helyesebben: majdnem regény, egy kivételesen érdekes, nagy nő ízgatóan változatos, végső tragédiájában sorsszerű élete, amely a novellizált essay keretein túlnőve, a világtörténelembe lép át, hogy a jakobinusok uralmával a bárd alá kerüljön, mint tündöklő napjainak majdnem valamennyi szereplője. Mert du Barry asszony mindig több volt királyi maitressenél, frivol kurtizánnál. Nővé nemesedett, kiegyenlített életprogrammal, céllal, az egyszerűség és a jóság alázatosságával, aki tündöklő és elhalványuló éveiben egyformán csak kötelességeket vállalt, sohasem jogokat, hogy a guillotine bárdja tegyen pontot életére, amelyből egy csipetnyi a halhatatlanságba került. Ezt a csipetnyit sikerült Karl von Schumacher finoman, hangulatosan megírt munkájában fölfedezni, túl azokon a történelmi párhuzamokon, kortársak pasztózus felvázolásán is, amelyek a könyvnek külön értékét, külön jelentőségét erősen kidomborítják.

KÁZMÉR ERNŐ

A NÉPZENE JELENTŐSÉGÉRŐL

Sokan azt hiszik, hogy népi dallamokat megharmonizálni aránylag könnyű feladat. Legalább is könnyebb teljesítmény, mint valamilyen „eredeti" tematikájú kompoziciót megírni. Hiszen, — így gondolják ők, — a munka egyrészétől, a témák kitalálásától eleve mentesül a szerző.

Ez a felfogás teljesen hibás.

Népi dallamokkal bánni tudni: egyike a legnehezebb feladatoknak. Merem állítani, van olyan nehéz, ha nem nehezebb, mint egy nagyszabású eredeti mű megírása. Ha nem feledkezünk meg arról, hogy előre megadott idegen dallamnak kötelező volta máris nagy megkötöttséget jelent, akkor megértjük a feladat nehézségének egyik okát. Egy másik nehézség a népi dallam sajátságos karaktere. Ezt először is föl kell ismerni, át kell érezni, aztán pedig reliefszerűen kidomborítani a feldolgozásnál, nem pedig esetleg elhomályosítani.

Annyi bizonyos, hogy a népdalfeldolgozáshoz éppannyira szükséges a jó órában történő munka, vagy ahogy mondani szokás, a „megfelelő inspiráció", mint bármilyen más mű megírásához.

Vannak, akik a népzenére való támaszkodást időszerűtlennek, károsnak tekintik.

Mielőtt ezekkel vitába szállnánk, vizsgáljuk meg, hogyan is egyeztethető össze a népi zenén alapuló mai irányzat az úgynevezett atonális irányzattal, más néven: Zwölfton-Musik irányzattal.

Valljuk be: sehogy sem.

Miért? Azért, mert a népi zene csakis tonális; atonális népi zene valami teljesen elképzelhetetlen. Már pedig atonális Zwölfton-Musik nem alapulhat tonális népzenén: ez fából vaskarika lenne. Az kétségtelen, hogy az atonális irányzat előretörésének gátlói közt nem utolsó jelentősségű az a körülmény, hogy a XX. század zeneszerzőinek egy része visszanyúlt a régi népi zenékhez.

Távol áll tőlem annak a kijelentése, hogy napjainkban a népi zenén alapuló műzene az egyedül üdvözítő. Nem ilyen liberális azonban a felfogása egynémely ellenfelünknek a népzene szerepéről és jelentőségéről. Így például egy érdemes zeneművészünk nemrég így nyilatkozott: „A szerte a világon megindult nagyarányu népdalgyűjtés be nem vallott indítéka a belső kényelemszeretetre vezethető vissza. A vágy: felfrissülni a ki nem aknázott üde forrásban, megtermékenyíteni a kiszikkadt agyvelőt. Ez a vágy leplezése a belső tehetetlenségnek és az igazi küzdésnek kijátszása lélekgátló kényelmeskedéssel".

Ez a sajnálatos nyilatkozat teljesen hibás felfogásról tesz tanuságot.

Hogyan képzelik el a dolgot azok, akik így gondolkodnak? Talán úgy, hogy egy népdalbarát zeneszerző egy szép napon leül az íróasztalához azzal a szándékkal, hogy valamit komponáljon. Töri a fejét, töri, de csak nem jut eszébe egy árva melódia sem. Erre kapja magát, szalad a legközelebbi népdalgyűjteményhez, kiragad onnan egy-két népi dallamot — és rövidesen megszületik a szimfóniája, minden vajúdás nélkül.

Nem! Ez a kérdés nem ilyen egyszerű, A végzetes tévedés abban van, hogy túl nagy fontosságot tulajdonítanak a sujetnek, a témának, ami pedig teljesen helytelen nézőpont. Nem gondolnak ezek az emberek arra, hogy például Shakespeare nem is írt olyan színművet, amelynek meséjét, témáját maga találta volna ki. Hát Shakespeare agyveleje is ki volt talán szikkadva, hogy darabjai témájáért a második, harmadik és tizedik szomszédba kopogtatott be? Hát Shakespeare is „belső tehetetlenség"-ét akarta ezzel leplezni? Molière esete még rikítóbb! Nemcsak témát vett át, hanem a témát nyujtó eredeti szövegnek még szerkezetéből is egyet-mást, sőt: kiírt belőle kifejezéseket és egyes sorokat is. Tudjuk, hogy Händelnek egyik oratóriuma nem más, mint Stradella egyik művének átdolgozása. Az átdolgozás annyira mesteri, annyira fölötte áll az eredetinek, hogy eszünkbe se juttatja Stradellát. Lehet-e itt plágiumról, kiszikkadásról vagy tehetetlenségről beszélni? Éppoly kevéssé, mint Shakespearenél akkor, ha egy Marlow-tragédia meséjét átveszi, vagy mint Molièrenél ha spanyol forrásból merít, vagy mint Sztravinszkynél, ha egy csomó művében népi, vagy más idegen származású témákat használ fel.

Annak, ami az irodalmi műnél a mese, a téma, annak a zeneművészetben a tematikai anyag felel meg. De a zeneművészetben éppúgy, mint az irodalomban, szobrászatban vagy festészetben nem az a fontos, hogy milyen származású témát dolgozunk fel, hanem az, hogy hogyan dolgozzuk fel azt. Ebben a „hogyan"-ban rejlik a művész tudásának, formáló és kifejező erejének, egyéniségének a megnyilatkozása.

Meg lehet ezt a kérdést másfelől is világítani.

Bach Sebastian, ugyebár, az előtte lefolyt száz és egynéhány év zenéjének nagy összefoglalója. Zenéjének anyaga: a motivumok, témák, nagyobbrészt korának, jobban mondva: elődei korának közismert formulái. Se szeri, se száma a Bach zenéjében található olyan formuláknak, melyek Frescobaldinál és egy csomó más, Bach előtti komponistánál éppúgy feltalálhatók, mint Bachnál. Baj ez, plágium ez? Egyáltalán nem! Hiszen minden művészetnek joga van ahhoz, hogy más, előző művészetben gyökeredzzék, sőt, nemcsak joga van, hanem kell is gyökeredznie. Miért ne volna akkor jogunk a népi művészetet is ilyen gyökértartó szerephez juttatni?

Az a felfogás, amely akkora fontosságot tulajdonít a téma kitalálásának, tulajdonképpen a XIX. században kapott lábra. Speciális romantikus felfogás, amely szerint mindenben az egyénit kell hajszolni.

Azt hiszem, mindezekből kiviláglik: nem jele az sem „kiszikkadás"-nak, sem „tehetetlenség"-nek, ha a zeneszerző művészetének gyökereit

például Brahms és Schumann helyett országa népi zenéjének talajába ereszti.

Van egy ezzel teljesen ellentétes felfogás: sokan azt hiszik, semmi egyéb sem kell valamilyen nemzeti zeneművészet kivirágzásához, mint a népi zenével való foglalkozás, a népi zene formuláinak beléplántálása nyugati zenei formulákba.

Ez utóbbi fölfogásnak ugyanaz a gyöngéje, mint az előbbinek.

Hangoztatói szintén a tematika fontosságát helyezik előtérbe; a megformálás — a tulajdonképpeni alkotás — fontosságára nem is gondolnak. Már pedig a megformálás az igazi tehetség erőpróbája.

Ezért mondhatjuk: a népi zenének csak akkor van művészi jelentősége, ha nagy formáló tehetség kezén tud a magasabb műzenébe áthatolni és arra hatni.

Tehetségtelenek kezében sem a népi zene, sem semmiféle más zenei matéria nem tehet szert jelentőségre. Vagyis: a tehetségtelenségen nem segit sem a népzenére, sem egyébre történő támaszkodás. Az eredmény így is, úgy is: semmi.

A népi zenének főképpen olyan országban van mással nem pótolható, óriási jelentősége és szerepe, ahol alig van egyéb zenei hagyomány és ami kevés van is, az egyáltalán nem számottevő. Ilyen országok Kelet- és Déleurópa legtöbb országa, tehát Magyarország is.

Befejezésül hadd idézzem azt, amit Kodály Zoltán a népzenének ezzel kapcsolatos szerepéről mond:

„Oly kevés írott emlékünk van a régi magyar zenéről, hogy magyar zenetörténeti koncepció nem lehet el a népzene nélkül. Mint a népnyelv sokban azonos a régi nyelvvel, úgy a népzene kénytelen pótolni a hiányzó történeti emlékeket. Művészi szempontból többet jelent nekünk, mint azoknak a népeknek, amelyek már századok előtt alkottak önálló zenestílust. Ott a népzene felszívódott a műzenébe s egy német zenész Bachban, Beethovenben megtalálja azt is, amit mi még csak falvainkban kereshetünk: egy nemzeti tradició organikus életét."

BARTÓK BÉLA

NYÁRI KALAND

Sűrű berekben jártam a nyáron — — —
Kerülgettem bokrokat, szederindák, venyigék szövevényét
(Mégis be sokszor beléjük bonyolódtam!)
S ím egyszer: egy bokron — maga a nyár nevetése —
Fürtökben, vérpiros, gyönyörű gyöngyök!
Nyúltam is mindjárt: török pár kedves ágat.
Az egyik szobát majd megszépítik otthon,
S főképpen: később, ha künn minden fehér lesz:
Rámfénylenek még valamit a nyárból!

Ám ekkor hangok hívtak, embereké, akikkel
Végezni valóm volt... Jó, gondoltam, megyek is már,
Ne várjak sürgetést. Most hagyom a bokrot.
Hisz úgyis itt jövök vissza csakhamar — —
S mentem, amerre hívtak. Az ügy hosszasabb volt,
Mint számítottam, s el is vetődtem jó-sokkal amarrább!
Mire végeztünk: már fakult is a napfény!
De sebaj, véltem: csak pár percnyi kitérő —:
S szedhetek bőven a piros gyöngycsodából,
S még el is érem az előre menőket!

Egyenest vágtam, tétova nélkül a célnak!
De mikor azt hittem: már ott is vagyok,
Látom: a hely más, s a bokor nincs sehol sem!
Kicsit megütődtem, kicsit szemlélődtem.
Majd újra nekivágtam, meggyőződve, hogy most:
Már helyes irányban, — újra csalódtam!
Így jártam össze-vissza sokáig a berket,
Előbb csak bosszankodva, majd nyugtalanul is,
Mint akivel holmi titok esett meg!

S már fáradt voltam egészen a futkosástól,
Mikor az este sűrűsödése intett,
Hogy fedél alá kell jutnom, — anélkül,
Hogy ismét rábukkantam volna az egyszer
Elém került fürtös, örömszínű csodára.

...Később, igaz, törtem pár olyanforma ágat.
De hiába, — az már mégsem volt egy és ugyanaz! —

TOMPA LÁSZLÓ

A MEGALÁZÁS

FANTAZMA

A legutóbbi hetekben egy szenzációs híradás járta be a tudományos folyóiratokat: egy szíriai kolostorban a „Királyok könyvé"-nek egy ősrégi példányát találták. Korát pontosan meghatározni eddig nem sikerült, csak annyi bizonyos, hogy a szöveg régibb az alexandriai hetvenek fordításánál. Legtöbb része mégis megegyezik a közismert szentírási szövegekkel, csak éppen Salamon király történetében szerepel egy fejezet, mely semminemű később leírt szent történetben nincs meg; talán tartalmának fájdalmassága miatt szándékosan hagyták ki az írástudók. A következőkben adjuk lehető híven és a régi magyar bibliaszövegek nyelvezetében ama már ismeretlenségbe merült szentírásrészlet fordítását:

1. És feltámada az Úr haragja Salamon királynak bálványimádásai, kevélysége, paráznasága mián.

2. És szóla az Úr: „Salamont szerette vala lelkem, amig ő bölcs és istenfélő vala. De azért, amit jelenleg mível, reábocsátom az én haragomat, hogy megbüntettessenek az ő gonosz cselekvései és megaláztassék az ő lelkének kevélysége. És adom őtet az ő ellenségének kezébe."

3. És elindula az Úr parancsából Hedad Essar, az amelekiták királya, sok erős hadakkal Juda ellen. És megveré Salamon király hadait és elfoglalá Sion erősségét és fogságba ejté a királyt.

4. És maga elé vezetteté Hedad Essar király palotája termébe, összegyűjtött főtisztjei és testőrei közé Salamon királyt, mezitláb, hajadon fővel, szőrruhában, hátrakötött kezekkel. És kényszeríté, hogy ő előtte arcra borulna. És lábát fejére téve így szóla az összegyűlt nagyokhoz és vitézekhez: „Ime, látjátok hatalmamat a legnagyobb földi király felett, aki nekem ma rabszolgám. Imádjatok engem, mert Isten vagyok." És mindnyájan arcra borulának és Istenként imádák Hedad Essart.

5. És parancsolá Hedad Essar király Salamon királynak, hogy fölemelkedvén ő is szólana, ha valjon eléggé meg volna-e alázva?

6. És Salamon király fölemelkedvén így szóla: „Köszönöm neked, király, hogy imígyen felmagasztaltál." És felelvén monda neki Hedad Essar: „Szerencsés vagy, hogy ezt mondád nekem, mert ha bármi panaszt vagy szemrehányást ejtesz, halállal haltál volna meg." És újra vezetteté őreivel Salamon királyt az ő börtönébe.

7. Amikor Salamon király újra börtönében lenne, egyszerre csak belépe hozzá Hedad Essar király és így beszéle: „Én meg akarálak tisztjeim és a nép színe előtt alázni és te megköszönéd, hogy megtiszteltelek. Mi az értelme ennek a te beszédednek?"

8. És felelvén mondá Salamon király: „Valjon megalázás és nem fölmagasztalás volt-e, amit velem cselekvél? Te fejedelmi díszt öltél, hogy engem, szőrcsuhába öltözöttet, bevárjál. És tisztjeiddel, testőreiddel környezetten nézél szembe velem, a védtelennel, megkötözöttel. És mikor lábadat nekem, halandó embernek, fejére tevéd, Istennek nevezéd magad. Tanusíthatandod-e jobban, hogy engem minden embernél inkább tisztelsz és félsz?"

9. Felelvén erre mondá Hedad Essar király: „Merész a te beszéded és érte kínos halállal foglak megbüntetni. Akkor a kínpadon vonagolván és jajveszékelvén királyi színem előtt mégis csak megalázkodik előttem a te kevély lelked. Hanem mert tisztjeim előtt fejedelmi szavammal meghagyám életedet, büntetésedet csak akkor veszed el, mikor a hold harmadszor megtelik. Akkor újra látandjuk egymást."

10. Az Úr haragja pedig feltámada Hedad Essar király ellen, amiért magát kevélységében Istennek nevezni és imádtatni merészelé! És parancsolá a Seregek Ura Benájának, Jojáda fiának, hogy sereget gyűjtene Izraelben és ezzel megtámadná Hedad Essar királyt.

11. És mikor a hold harmadszor megtelnék, a zsidók serege megveré az amelekiták seregét és kiszabadítá fogságából Salamon királyt és rabságba ejté Hedad Essar királyt.

12. És mikor Salamon újra királyi pompával tanácsában üle, így szólának hozzá az ő főtisztjei: „Király, az Úr kezedbe adá Hedad Essart, engedd, hogy ellened és benned a mi népünk ellen elkövetett sértéseért kínos halállal megöljük."

13. És felelvén mondá Salamon király: „Hedad Essar király engem meg nem öle, hanem megaláza. Ezért én is nem megölni fogom, hanem megalázni."

14. Monda erre Jojáda, a főpap: „Az Úr adá neked a gondolatot. De hogyan alázhatod meg eléggé a kevélyt azért, mivel téged megalázott?" És szólának a tanács tagjai sorjában és mindegyikük ajánlotta, hogyan kellendjen Salamon királynak megaláznia Hedad Essar királyt.

(A szöveg 15.—21. versei különféle megalázások javaslatait tartalmazzák, melyeket nem közlünk, miután a mai ember szemében részint ízléstelenek, részint nevetségesek.)

22. Felelvén mindnyájuknak mondá Salamon király: „Amit ti mondottok, mind kevés Hedad Essar kevélységének megalázására. Ezt csak én végezhetendem egyetlen szavammal. Vezessétek elém Hedad Essart minden királyi ékességeiben." És mindnyájan fejet hajtának Salamon bölcsesége előtt és elküldének Hedad Essarért.

23. És jövén Hedad Essar Salamon király elé, szóla mondván: „Király, a te kezedben vagyok, megfenyíthetsz, megalázhatsz, amint akarod. Én mindent megteendek és mindent elszenvedendek, amit parancsolándasz, a kínos halált is szenvedem a te szavadra, mert rabszolgád vagyok."

24. És Salamon király így szóla Hedad Essar királyhoz: „Kotródj!" És Hedad Essar bántódás nélkül eltávozék, És Salamon király így szóla magas trónján ülve a Vénekhez, akik meg nem elégedének: „Magamagát alázza meg, aki egy féreg fejére tapod."

25. És Hedad Essar király hazaméne az amelekiták földjére. És eléje jövének az ő országának nagyjai és királyukként üdvözlék őtet. De Hedad Essar elhárítá az üdvözlést és így szóla: „Legyen az én fiam a ti királyotok, én a pusztába vonulok, ahol szőrcsuhában fogok járni és gyökereken, sáskán élni, amig meg nem halandok. Mert nem lehet többé a ti királyotok, akit az Úr Salamon szavával úgy megalázott, mint Hedad Essart."

FARKAS GEIZA

ERDÉLYI SZÜRET

Borköszöntő.

Ki bort csak máséból iszom,
Kinek hordóm sincs, pincém sincs, pincémben nincs hordó
S hordómban nincs egy hörpintésnyi borom se:
Köszöntöm a bort, minden Nedvek Királyát
S magyar sirva-vigadók szent italát.

Köszöntöm a bort, akivel
Barátosan kinál meg kedv-szomjú bortalant a boros.

Köszöntöm a bort: sorsvert, gondűzött emberek menedékét,
Akitől meghősödik a gyáva,
Tervet koholnak a tervtelenek
S bársony-párnát álmod magának a földönfutó hajléktalanság.

Köszöntöm a bort: költők keresztvizét,
S bú-rozsdás lelkek gépolaját,
A bort, akiben lakik a kedv, a barátság meg az igazság.

Köszöntöm a bort: nóéi örökünket,
Akitől hamujában fellobban a birhatatlan isteni virtus,
A bort, aki ha levert: fölemel a Gondok hekatombáján
A jó Mindent-feledés szűz alpesi fokára.

Köszöntöm a bort,
Akitől Isten színéhez emeli fel
Véres, tiport és megalázott emberi homlokát a halandó
S Istennel koccintani az égre nyújtja szivét
S emeli bátran remegő, csordúltig-keserű szív-billikomát Ahhoz,
Aki a napot: arany ivópoharát
Színültig töltve vig áldomásra nyújtja felénk.

Köszöntöm a bort:
Éljen a bor,
Amig él Isten és emberek élnek e nyomorúlt világon!
Evoé!

SZOMBATI-SZABÓ ISTVÁN

MAGYAR ÍRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Összegyűltek, banketteztek, egymás nyakába borultak, öreg magyarok, akik már huszonöt, harminc, harmincöt éve élnek Amerikában. Egy amerikai magyar újságírónak, Kende Gézának, jutott eszébe az a kedves ötlet, hogy az ország különböző részeiből hadd gyülekezzenek Clevelandban, fogjanak egymással kezet s érezzék egymás melegségét a kegyetlen sorsban. Fáradt arcok, kimerült arcok, összeroppant testek, bányákban, gyárakban, üzletekben elfáradt idegek valami megható mosolyban olvadtak fel. Sokan közülük mindennel torkig lehetnek, de amikor találkoztak, mégis rájuk mosolygott az élet napja. Volt lebzselő sorsuk, munkás sorsuk, egyiknek-másiknak sikerült valamit megtakarítania, ám sok koztük a szegény („ki törődik azzal, hogy hol fordulunk fel", mondta az egyik); van olyan, aki örül, hogy hetven éves korában is megkeresheti kenyerét, de mind, mind amerikai magyar sorsszimbolum: amikor igazán örülni akarnak, a mult emlékkertjében kell találkozniok.

*

Iskolázott hazai fiatalember keresett föl otthonomban. Én kérdezek, ő válaszol. A feleletekből kirajzolódik a hazai élet, szellemi sorsának alapvető színe.

— Az irodalmat komolyan veszik?

— Kevesen.

— Az irodalmi alkotások megitélésében milyen szempontok az irányadók?

— Azok, amelyek az életet és a magyar sorsot szolgálják.

— Kik a megbecsült írók?

— Móricz Zsigmond, Szabó Dezső s a költők közül Ady Endre. Ady Endre kortársai közül Juhász Gyula és Tóth Árpád.

— Az utódállamok írói és költői közül?

— Győry Dezső, Darkó István, Tamás Lajos, Sziklay Ferencet Kazinczy lelkületű szervezőnek tekintjük. Erdélyben fontos a szerepe a „Helikon"-nak. A költők közül Áprily Lajost és Bartalis Jánost értékeljük. Az írók közül Nyírő Józsefet és Tabéry Gézát. Érdekes jelenség Tamási Áron...

— Ismerem, — mondom, — én írtam róla először Amerikában, amikor még West Virginiában lakott.

— Újszerű radikális író Szilágyi András.

— A kritikusok közül kit értékelnek?

— Németh Lászlót.

— Miért keresett föl engem?

— Olvastam a „Jó hinni!"-t és esztétikai értekezéseit a „Helikon"-ban.

Meghatódjak? Mosolyogjak? Hálás legyek? Természetesnek tartsam? Messze hazulról, alighanem soha vissza nem térő körülmények közepette, az amerikai sors kemény, de érdekes harcában is a magyar betűhöz ragaszkodva, furcsa valakit szemtől-szembe látni, aki csak azért keres föl, mert egy regényemet olvasta. Ne becsüljük túl az élményt. Csak állapítsuk meg: néha az Amerikában leírt magyar betű is kivirágzik emberi szépséggé Európában.

*

Az európai jelen nyomtatott ügynökei a napilapok, amelyek címemre jönnek. Az újság a mindennapi élet szellemi árúháza. Sokszor nem is szellemi. Különös az a riportláz, amely a mai európai lapokat jellemzi. Az amerikai újságtempó visszhangjai. Sajátságosan hatnak rám. Amikor pár évvel ezelőtt Hamburgban jártam, a bennszülöttek egy épületet mutattak nekem, amelyre ráfogták, hogy felhőkarcoló. Ez az épület stílustalan a hamburgi környezetben, amellett az amerikai méretek szempontjából nem is ment felhőkarcoló számba. Ilyen stílustalanok azok az európai riportok is, amelyek például karrierekről, perverzitásokról, gyilkosságokról számolnak be. Vagy az olvasó odaát is felül mindenféle szenzációs híreknek? A könnyűszerrel szerzett vagyonoknak? A pénzesleveleket bontogató póstás romantikájának? A pöttöm ember Goliát sikerének? A saját erejéből akasztófára került gazember sorsának? A „nincs veszteni valóm" erkölcs garázdálkodásának?

*

Egy amerikai várost látogattam meg, ahol nemrégiben négy bank omlott össze. Elherdált milliókról volt szó, felelősségnélküli pénzüzelmekről. A katonaságot kellett kirendelni a lakosság elhallgattatására. Egy bútorgyáros vendége voltam, akinek minden vagyona elúszott s látogatásom alkalmával összesen tizenkét dollár készpénze volt. Másokkal is találkoztam. Főképpen azonban a Rémülettel találkoztam, az eddig ismeretlen Amerikai Aggodalommal, az európai betegségnek nevezett, de Amerikába átharapódzott Bizonytalansággal. A Dollár hűtlensége halálos komorságot rajzolt az arcokra. A bútorgyáros könyvtárszobájában az asztalon Iván Szmeljov „A pincér " című megrázó erejű regényének angol fordítására akadtam. Ez hogy került ide? Általában mit keres itt a lelkiismereten kopogtató orosz regény? A ház asszonyától megkérdeztem, hogy olvasta-e ezt a regényt? „Hogyne", volt a válasza s becsületes s mégis gúnyolódó mosoly árnyékolta be csinos arcát, „a szegénységben próbálom megérteni az eddig érthetetlen orosz szomorúságot és nyomorúságot. Hitte volna, hogy a magamfajta amerikai asszony ennyire elmélyül?" Az „elmélyül" szót hangsúlyozta. Valóban nagy út, szinte csodálatos út, az amerikai bankösszeomlástól a Párisban sínylődő orosz író regényéig. Nagy út bizony!

*

Budapesti szociológus megállapítása: „A „big melting pot", vagyis a nagy olvasztókemence, amint Zangwill elnevezte Amerikát, kifogásta-

lanul működik. Rövid néhány éven belül a bevándorlóra saját anyja sem ismer. Yankee lett belőle." Uramisten, hogy írhatnak ilyet a „szakértők", akik érthetetlenül nem azok. Amerika felszívó ereje kétségtelen, de hogy Kovács János bányászra néhány év elteltével, mert „yankee" lett, ne ismerjen rá az édesanyja, ez már kicsit sok. Sőt több a soknál. Azzal a gyanúperrel kell élni, hogy a budapesti szociológus valami sokat akart mondani, csak nem tudta a módját. A szülőföldön elvetett magból nem lesz amerikai gyümölcs. Színe, íze megváltozik, de mégsem amerikai.

*

Stuart Chase, Amerika egyik legkülönb közgazdásza, kitünő tanulmányt írt „Out of the depression — and after" címmel. Tanulmányának lényege, hogy az amerikai élet gazdasági ziláltsága majdnem a véglet peremén jár s hogy az ipari és kereskedelmi élet egészségét nem szabad többé az Adam Smithtől hangoztatott laissez faire ruganyosságára bízni, hanem rendszeres, megokolt, tervszerű módon kell gondoskodni róla. Vajjon Amerika meghallgatja-e ennek a bölcs embernek figyelmeztető szavait?

*

A franciák konzervativ ízlésére jellemző, hogy mai színdarabjaik csakugyan idejét múlta alkotások. Még az olyan tehetséges színpadi író is, mint amilyen Lenormand, technikájában az expresszionistákra emlékeztet, s ki tekinti ma az expresszionistákat időszerűeknek? Már az amerikai kritikusok sem, pedig egykönnyen behódolnak a francia irodalmi divatoknak.

*

Sokszor az előitélet mélyebben gyökeredzik, mint a tapasztalati valóság. Ma is, amikor temérdek a bonyolult züllöttség Amerikában, számos amerikaival lehet találkozni, aki az „európai erkölcstelenség"-re utal, a „continental viclous" szempontokra, ami körülbelül európai gonoszságnak felel meg. Pedig ott tartunk, hogy igazán nem Európa kiváltsága az agyafurt romlottság. Egyetemes tünet.

*

Fél óra a külföldi negyedben. Magyar asszony, alighanem takarítónő, kiszáll a villamosból. Dalolva megy az utcán. „Sivít a szél, édesanyám, adja ki a kendőm..." Egy férfi odaszól a másiknak: „Komám, hová tart?" Láncravert sorsú ember válasza: „Mi a fenét törődik vele?" Vigéccel találkozom, aki gépekkel kereskedik. Nem megy az üzlet. Mégis dicséri Amerikát. Nem tudja, hogy mit mondjon nekem, aki amerikaiak között élek. Kétszínűsége átlátszó. Egy-két tárgyilagos megjegyzést teszek. Elismerem azt, ami elismerésreméltó az amerikai életben. A vigéc elhallgat. Nem ismeri ki magát. Faképnél hagy. Gépet úgysem vennék, ennélfogva mit érek? Két ember megszólit. Arra hivatkoznak, hogy ismernek. Rossz idők járnak a bevándorlókra. Tudnék-e nekik munkát szerezni? Hogy tudnék! Sok a befolyásos ismerőse! Lehet, de az ismerősöknek is

sok az olyan ismerősük, aki munkátlan. Haraggal távoznak el, ámbátor az egyik hazai módra megemeli kalapját. A magyar asszony népdal sorai és ez a megemelt kalap: ez a mult, a többi... a jelen, a szörnyű, izgága, komisz, bizonytalan jelen. Talán komiszabb a multnál, amely ezeket az embereket kiűzte Amerikába.

*

Ismerek egy festőt, aki művésznek tartja magát, holott cégtáblákat kellene festenie. Környezete tudja, hogy anyja a kórusban táncolt s apját sohasem ismerte. Önteltségében, részeg fővel, ilyeneket mondott: „Leonardo da Vinci parasztasszony törvénytelen fia volt s nagy művész. A hasonlatosságra nem kell részletesebben kiterjeszkedni, mert nyilvánvaló.“ Igy is lehet vigasztalódni.

REMÉNYI JÓZSEF

SZERELMES VERS

Milyen a csókod,
Biztató,
Szelíd ringású
Tiszta tó?

Vagy vad viharú
Vak világ,
Hol elfonnyad a
Vágyvirág?

Milyen a csókod,
Messziség,
Mely alkonyokon
Messzi ég?

Vagy elboritó
Áradás,
Mi sebes szívre
Árkot ás?

Milyen a csókod,
Éltető,
Napsugaras, nagy
Ég-tető?

Vagy nehéz titkú
Éjtszaka,
Melynek nincsen csak
Vérszaga?

Milyen a csókod,
Mondd, milyen,
Ha megkinozza
A szívem?

PÁLL MIKLÓS

ERŐS VAS GÁBORNÉ LÁTOGATÁSA . . .

A friss márciusi szél beleölelkezett a börtönépület vasbeton falaiba, mintha meg akarná rázni egyetlen szerelmes szorítással: tavasz van!

A szél harsogva, bömbölve száguldott utakon és mezőkön át és szinte percekre megállította az elhasznált, megkopott, megrokkant autóbuszt, amely a város és a börtön között hozta-vitte az élet örömét vagy bánatát: szabadulást vagy a börtön fekete árnyékát.

A sáros úton, az alig elállott eső után, az autóbusz csak igen lassan haladhatott. A süppedt, kifoszlott, elszíntelenedett üléseken két utas ült. A törött ablaküvegeken át a szél minden oldalról áthasított az autóbusz belsején. De a két utas, mintha nem is érezne: mintha a kerekek szívetrázó zökkenései és a szél hideg, éles metszésű futása nem is őket rázná, tépné.

Nagy, kemény csönd ült az arcukon: szenvedés. Megingathatatlan, vasbeton falú börtöne az életüknek. Az autóbusz a börtön felé vitte őket.

Egyszerű, még fiatal parasztasszony az egyik utas. Erős, komoly arcú. Talpig feketében. Nagy, fekete szemében mély fájás ízzik. Amint az út egyik fordulója után feltünik a tiszta tavaszi ég horizontján a börtön óriási, szürke, ázott, fénytelen homloka, a másik utas mintha halkan, elfojtottan felzokogott volna...

A parasztasszony, aki eddig némán tűrte az út testettörő megpróbáltatásait, most felijedt csodálkozással nézett utitársára. Az a véletlenül feltört zokogás megrázta, kimozdította őt lelkének börtönéből, — kimondhatatlan szenvedéseinek falai közül...

Erős Vas Gáborné a fia gyilkosát akarta látni. Azért jött messze útra, ide a börtönbe.

Egy évvel ezelőtt történt... Szép, lelketfogó májusi estén. Vasárnap volt. A falu fölött szétáradt a nagyvendéglő udvaráról a muzsika. Az a különös, mindent éltető muzsika: a tavasz, a szerelem muzsikája. A fiatalság táncolt...

Ott ültek a házuk előtt; ő, meg a férje, Erős Vas Gábor. A nagy gesztenyefák sötétjében, hangtalanul. Nem kell ott beszélni. Minek?... A ház büszke, magas homloka hírdette, hogy Erős Vas Gábor házatáján ismeretlen a gond. Az ő derekára kulcsolódó erős, meleg karok reszketése minden szónál szebben mondta: Szeretlek, Anna!

A csillagok csak nézték őket... Olyan szép volt az élet! Nem is lehet azt elmondani. Csak odahajtotta a fejét a széles férfivállra és két forró ajk tapadt az övére. Elfogadta a csókot. Hogyne fogadta volna el.

És olyan jól esett mondani:

— Nyugodhasson kend. Nem gyerek már. Hiszen a fia táncba jár.

— Annak jár, akinek van, — huncutkodott Gábor.

— Van, van... — suttogta ő is nagy, meleg örömmel. — A mi Gáborunk. A mi édes, szép fiúnk.

— A mi szerelmünk, — rázkódott ki a szó Erős Vas Gáborból is.

— Az, a szerelmünk, — mondta rá ő. — A szerelmünk... Ez a mi édes, egyetlen, szép életünk!

A vadgesztenyék susogtak. A magas égről csillag hullott és ő visszacsókolta Gábort erős-életű szókkal:

— Köszönöm, köszönöm neked, édes, jó uram!

Hirtelen a kutyák vadul felugattak... A falut vad lárma fogta át: sikoly, káromkodás, sírás. És még ki nem hült ölelésük elé, a csillagos ég alatt, letették előttük és a házuk előtt: fiukat.

A szíve volt átszúrva. A friss, fiatal szíve. Egy leány miatt, akit szeretett. Azt mondták, utolsó szava is az volt: édesanyám...

Azóta elmult minden. Nem lesz több május. Meghalt a csókjuk is. Erős Vas Gábor megrokkant. Ő, Anna asszony, csak sírni tud.

Ma eljött ide. Nem volt nyugta. Látni akarta azt, aki átszúrta fia szívét. Aki megölte csókjukat, hogy ne legyen több tavasz! Látni akarta, hogy megmutassa neki azt a sebet, amit szúrt, s ami soha se szűnik meg vérezni: az anya sebét. Hogy ez az örök seb emlékeztesse tettére. Hiszen neki is van anyja. Hadd tudja meg, mit cselekedett azon a csodálatosan szép májusi estén, amelyen eljött a szenvedés...

Erős Vas Gábor minden igyekezete hiábavaló volt, hogy lebeszélje szándékáról. Eljött. Mindjárt odaér. A szemébe néz...

— Nézd, én vagyok itt... az anyja!

Amott vannak már a félelmetes falak...

Az utitárs maga is felriadt... Feltörő fájdalmát azonban nem tudta elfojtani. Arcát zsebkendőjébe temette. Sírt.

Vas Gáborné szíve elszorult. Utitársának, aki őszbeborult öreg ember volt, a fájdalma mélyen megrendítette. Olyan erős, megrázó volt az öreg ember sírása, hogy ő is könnyezni kezdett. Talán az idő okozta... az egy évvel öregebbé lett szív, talán az el nem jött csókok fájtak föl benne, úgy érezte, hogy az öreg ember sírása maga a vigasztalhatatlanság! Mintha az öreg fájdalma az övét elnyomná nagyságával, felbírhatatlan súlyával.

Megérkeztek. Az öreg letörölte könnyeit. Leszálltak. A szuronyos őrnek felmutatták a látogatási engedélyt. Beléptek a hideg, csöndes folyosókra.

Anna asszony egy pillanatig tétován megállott. Az öreg különös jósággal kérdezte meg tőle:

— Most van itt először?

Anna megroskadt a kérdés súlya alatt: először?... Hát van olyan is, aki többször jön ide?

Az öreg szelíden szólt:

— Jöjjön, asszonyom, majd én megmutatom az utat. Ó, én tudom már... — És szemében újra megcsillantak a könnyek. — Mert én már régóta járok ide. Ó, én szerencsétlen! Szegény... szegény fiam!

Anna reszketett:

— A fiát?

— Igen, a fiamat... És maga?

— Én?...

Anna úgy érezte, hogy a föld reng alatta. Igen: ő miért jött ide? Nem, nem lett volna szabad ide jönnie... Ez az ember a fiát látogatja meg... Ez, ez volt a sírásában olyan végtelenül megrázó. A börtönben levő gyermekét síratta!

— Tudom, hogy nehéz azt kimondani, — suttogta az öreg. — Nekem is könnyebb volna, ha azt mondhatnám, hogy: meghalt a fiam...

Anna elesett volna, ha az öreg hirtelen át nem karolja. És úgy vezette átölelve egészen a börtöngondnok ajtajáig.

Anna már nem is tudta, mi történik vele... Egy szobába vezették. A szoba két részre volt osztva. Mellette egy börtönőr fegyvertelenül és amott, a szoba másik részén, valaki áll... mögötte szuronyos őr...

Igen, az a sápadt, beesett szemű fiatalember, akinek mélyre esett szeméből úgy hiányzik az élet, — az a fia gyilkosa: Nagy István, aki tíz évre ítéltetett.

Percekig nézik egymást...

A fiatalember hirtelen felzokog:

— Azt hittem, az anyám...

Anna szívét vasmarokkal kapja át a szó... Az a másik anya nem jött el... Jaj, hogy megalázta az őt...

— Hát az anyád nem jött el hozzád? — nézett a legényre.

De Nagy István nem felel... Úgy állott ott sápadtan, beesett szemével, mint aki eltávolodott messze, mindentől...

Anna keze a korlátra téved... a korlátra, amely mögött Nagy István áll... a korlát vasból van és nem enged...

Anna feje lecsuklik... Ott a korlát mögött ifjan eltemetett élet van; szomorú, halott élet!

És megroskadtan szólt:

— Majd én... szólok... az anyádnak...

*

A faluban különös hír terjedt el. Azt mondják, hogy Erős Vas Gáborné Nagy Istvánéknál járt és ő könyörgött az anyának, hogy látogassa meg a fiát.

KRISTÁLY ISTVÁN

A HARCOS TRÓJÁRA VISSZANÉZ*)

Bizony különös is, ha elgondolom,
hogy a kulcs csikorog, fordul,
én meg csak számolok: egy... kettő... három...
s mögöttem a léces kiskapu csöndben bezárul.
Egyszer ha elcsitul nyugtalan életem,
két idegen ember jön majd hozzám
s számol: egy... kettő... három... és rámboritanak
egy fekete födelet
és részemre minden volt-, múlt-világ bezárul.
De most, — egy forróvérű, zajgó életet
zárok le magam mögött, amikor este
két lábamat ingató roggyanással
a kapuban megállok s magam mögött
a vén parázna város fiatal életemre vágyó
minden falánkságát szótalan kizárom...
Aztán a kültelki udvar csöndes sötétjéből
a városra,
az égalját piritó kábult lázbetegre
mint az égő Trójára csak úgy nézek vissza.
Kis békességem itt, szinte mese, álom,
(kerekes kútból húzzuk a vizet,)
és erős a hitem, erős az én váram,
kis szobakonyhás, jó nyomorúságom...
Mert szobakonyhás, jó nyomorúságom elrejt,
betakar s jajszókkal teli hideg éjtszakákon
lecsukja halkan szemérmes, mély ablak-szemeit
és el nem árulná egy egész világért,
hogy előttem e rejtett kicsi zúgban,
a szobakonyhás, jó nyomorúságban
egy derék, öreg börtönőr lakott...
Csak éjtszaka, ha kioltom a lámpám
és a szobában mozdulnak a holtnak hitt falak,
hallom, hogy a volt-lakónak dübörög a lába,
jár-kel a szobában a börtönőr és számol:
egy... kettő... három...
Aztán rámhajol, megnéz, — alszom-e,
mert hajnalodik, virrad
s künn nagyobb rabtartó leskel rám: a város!...

FEKETE LAJOS

---

*) Szemelvény a szerzőnek T e n g e r z ú g á s címmel ez év december havának elején Budapesten megjelenő verseskötetéből.

Tizenhét őszén mindketten vörhenybe estünk s igen nehezen tudtunk belőle kilábolni. A doktor néni pedig minden nap átküldött egy fél liter tejet, amit protekcióval szerzett. Juli néni volt nálunk napközben s ő is álldogált a már nagyon szűken mért élelmiszerért. Nem igen törődtek vele, hogy széthordja a ragályt, elég nagy veszedelem volt amúgyis mindenütt.

Csak Gyuszi maradt igen vékony és színtelen. Anyus számolgatta a krajcárt, minden hatosát élelemre adta, csakhogy pár tojást, egy kis tejet szerezhessen.

Befestetett egy takarót, abból varratott magának télikabátot. Az is hamar zöld lett, elhagyta a fekete színe, kiütközött rajta lopva a régi, nagykockák mintája.

Egy délután Lujzika, kis osztálytársnőm, nagymamája jött el hozzánk. Anyus panaszkodott neki, a könnyeit is törölgette. Olyan jó meleg öreg néni volt ez a nagymama.

Én az ablaknál ültem és iskolai munkát, egy hósapkát, kötöttem.

A nagymama azt tanácsolta édesanyámnak, hogy vegyen lakót, mint ő is, a másik szobába. Egy hölgyet, úgy mondta.

Eleinte anyus úgy gondolta, hogy nem lehet, mert át kell járni a szobán, de örült az ötletnek s úgy mondta, megpróbálja.

Igy került hozzánk Irén néni s Irén nénivel valahogy egy új, változatosabb élet.

*

Egy esős tavaszi délutánon hurcolkodott be hozzánk Irén néni. Öreg hordár hozta fel a lépcsőn nehéz kofferjét meg egy kisebb kézitáskáját. Mi kíváncsian lézengtünk az előszobában és én bizonyos fenntartással, de, úgy emlékszem, mindjárt szimpathiával néztem rá. Határozottan rokonszenvesnek találtam. Pedig nem hozott cukrot és nem símogatta meg édes mosollyal a fejemet.

— Ezt az ernyőt lógasd valahová, hogy lecsöppögjön, kis lányom, — mondta, s a kezembe nyomta vizes ernyőjét.

Anyus beintett minket a konyhába, míg ők kinn jártak-keltek, Gyuszi nekilapította orrát az ablaküvegnek s nézte a lecsurgó csöppeket. Mindketten szótlanok voltunk, éreztük az újszerű eseményt életünkben.

Később anyus behívott minket. Irén néni megfogta mind a két kezemet, az arcomba nézett s egyszerűen csak úgy mondta, hogy reméli, hogy jó barátok leszünk. Én bólintottam. A keze meleg volt, csontos, két kis kezem jó érzéssel feküdt az övében.

Irén néni anyussal egyidős volt, akkoriban tehát 31 éves. Magas, szélesvállú volt, de mégis sovány. Kiugró, nagy, intelligens orra volt a legfeltünőbb arcán, melyen talán csak a bőr volt szép, rendszerint halovány, de hamvas és nagyon tiszta. Világos ingblúzban látom magam előtt,

fekete lakkövvel és egy sötét aljban, mert majdnem mindíg úgy öltözködött s a nagy egyszerűség ellenére valami különlegesen harmónikus és tiszta jelenség volt.

Pár nappal azután, hogy hozzánk költözött, megmutattam neki Rózsika babámat.

— Várj, — mondta, — Rózsika babának valami rózsás ruhácska kellene.

Bevezetett a szobájába, a mi előbbi hálószobánkba, s ott kotorászni kezdett egy kartondobozban. Végre előhúzott egy rózsaszín virágos batisztfoltot.

— Ebből babaruhát varrunk, — mondta, s kiszabta nekem a ruhácskát.

Barátságunk ezzel rendíthetetlenné vált.

Eleinte külön vacsoráztunk. Mi kint a konyhában. Aztán Irén néni is kijött közénk. Mi eszegettük a puliszkát vagy a főzeléket, amit éppen nyújtott a 17-es év nyomorúsága.

Irén néni mindíg így kezdte:

— Ajánlok valamit, Margit, — így nevezte édesanyámat, — osztozzunk. Én eszem magukkal, maguk meg velem.

Neki mindíg volt pár jobb falatja. Bankhivatalnoknő volt elég jó fizetéssel s hivatalbeli ismerősök és összeköttetések révén mindíg jutott neki egy-egy darab vaj, kolbász vagy hasonló.

Anyám igen tiltakozott, de Irén néni energikusan lehurrogta.

— Ugyan, ne legyen oly érzékeny, Margit, hát talán csak inkább ráfér erre a két gyerekre ez a kis füstölthús, mint rám. Hát maga ne egyék, nem bánom, de abba ne kössön bele, ha ők osztoznak velem. Ide gyere, Gyuszi, — s egy nagy darab füstölthúst rakott a kenyerére.

Gyuszi hol anyámra nézett tanácstalanul, hol a falatra.

— Na, mondja már, Margit, hogy veheti, — türelmetlenkedett Irén néni.

Anyám könnyek közt mosolyogva mondta:

— Milyen jó maga a gyerekekhez, Irénke!

Irén néni nevetett.

— Ugyan ne legyen olyan szentimentális!

De nem volt mindíg jókedvű. Egyszer, emlékszem, ahogy hazajöttünk anyánkkal délután, anyánk bement a szobájába, hogy ablakot nyisson. Irén néni a díványon feküdt és sírt.

Anyám megijedt.

— Mi baja az Istenért, Irén!

De Irén néni már letörülte könnyeit.

— Mindenkinek van baja, Margit, majd elmúlik, ne törődjön vele.

Ilyenkor órák hosszat volt egyedül. Nagy sottis kendőjébe bújva kuporgott a díványon. Vagy belebújt a lódenköpenyébe s elindult, hogy órák hosszat járja a város erdős, szép vidékét. Néha engem is elvitt.

(Folytatjuk.) W. WIMBERGER ANNA

IRODALMI TERVEK 1931 VÉGÉN

Válaszok a Magyar Minerva szerkesztőségének körkérdésére.

I.

Amit tizenkét év óta papirosra vetettem, azt csak úgy végeztem, ahogy a havasi parasztnő, ki sóért, lisztért, gyújtóért — a szegényes három szent javáért — igyekszik a messzi faluba és vándorolva is szűnetlen fonogat. Kis füstös pitvarban indult el a szál, de már kőhintett legelőn, áfonyás, páfrányos rengetegben tekeredett első kész renddé. Napsugárt taposott a sziklaélen, harmatot az útszél füvein, jégvízű patakmederet is az óvatlan láb, mely igyekszik az élet legprimitívebb szükségei után, mialatt a kézújjak serényen serítenek és az orsó gömbölyödve táncol balon-függve: azért így is kitelek s tán szőttes-kendő leszek a falon, az élet drága, színes ékessége!

Vándor tevékenységem példájául idézem Enyed monografiáját az Erdélyi Helikonban. Marosvásárhelyen kezdtem, Bukarestben hoztam végső formába, Nagyváradon másoltam le és Kolozsvárt tettem rá az „imprimatur"-t. A Földindulást 1924-ben vetettem föl első alakjában — s 1930-ban adtam az olvasók kezébe. A Marokszedők 1925 óta kisér utaimon, 1927-ben fejeztem be, és csak most, idestova öt év multán, vehettem újra elő, hogy szembesüljek vele, hogy ítéljek fölötte: világ elé való-e, vagy ad acta? ...

Másik feladatom volna a Földindulás idegen nyelvekre való lefordítása. Megkerestek amerikai részről angol átültetés iránt, román körök is megbíztattak. Azt mondják: könyvem hű helyzetképe egy darab erdélyi életnek, hamisítatlan letérképezése a Magyarország összeomlása utáni magyar léleknek, s szélesebb világ elé tartozik, mert dokumentum.

Mindez nem terv, hanem tartozás, műveim, eszményeim, fajtám iránt. Ahogy tartoznám már egy újabb vers- és novellakötettel, kritikai tanulmányaim és kis drámáim összegyűjtésével is. Talán a színpadra is el kellene merészkedni egy magamban régóta dédelgetett témával... Talán filmre lehetne jelenetezni a Romuald és Andriánná-t...

De: falamon órarend és könyököm, — ahogy e sorokat rovom, — beleütközik a kijavítandó iskolai extemporalékba. Só, liszt és gyújtó... de tiszta szeretet is az ifjúság iránt arra késztet, hogy tovább tapodjak másfelé vivő utakon, — olykor nagyon is úttalanban! — és csak közben, párhuzamban serítgessem gyors kézzel, elálmodó szívvel az irodalom fonalát. Azért csak megtelik az orsóm, s talán kendőt... zászlót aggathatok ki szőttemből életem házormára...

R. BERDE MÁRIA

II.

A Magyar Minerva körkérdése: „Mik a legújabb irodalmi tervei s mikor és milyen könyvei jelennek meg?“ — különösen a kisebbségi magyar élet problémáinak jelenét és jövőjét egyaránt mélyen érintő, tagadhatatlanul alkotó jelentőségű gondolat.

Mik a szándékai, a tervei az írónak, aki kulturtörekvéseinknek nemcsak kifejezője, hanem irányítója is kell, hogy legyen?... Igen, e kérdés tárgyalása föltétlenül tisztázáshoz segíti irodalmi és vele szellemi életünk problémáit.

*

Már maga az irodalom nyelve közösséget, egységet teremt azok között, akik ezt a nyelvet magukénak vallják.

Nyelvünk, mellyel az élet először nyitja ki ránk létezésünk végtelen szabadságát: a megértés és megértetés lehetőségeit, — találkozóra hív össze mindnyájunkat, akiket a kifejeződés analizálhatatlan természetességgel köt jósághoz, bajhoz, örömhöz, bánathoz: embermagunkhoz!... Ez a nyelvünk tartalma: az emberségünk! Ezért halhatatlan a nyelv. Voltak népek, amelyek elpusztultak, — de a nyelvük él! A nyelv túlélte őket. Mert a nyelv halhatatlan!

Irodalmi működésemben nyelvünknek ez a belső, megingathatatlan tartalma a szívem melege és gondolataim fénye. Ez a tartalom végtelen, hiszen ez maga: az élet!

Az új idők hasonlíthatatlanul nehéz ege alatt a magyar irodalom és vele kultúránk jövője attól függ, hogy a magyar nép emberségét tudjuk-e élő, megoszthatatlan hatóerővé tenni!

Irodalmunkat idegen hatások gyilkos erővel mételyezték meg. Népi szellemünket már alig vettük észre a rengeteg fordított és idegen hatások alatt megírt könyvek tengerében. Mi volt ez? Mi történt velünk? Hogy saját magunkat így elvesztettük?

Rettenetes kérdés!

Minden erőmmel egy célért dolgozom — és ezt annál könnyebben tehetem, mert ez természetes adottsága életemnek, — hogy méltatlanul, őt bűnös célokból elhallgatott népi szellemünket, minden kritikát kiálló emberségünket az őt megillető helyre segítsem: Európa népeinek megbecsülésébe!

*

Eddig egy kötetem jelent meg. A tiszamenti május. (Elbeszélések.) A fenti célt akarta. És azt akarják újabb elbeszéléseim és rajzaim, és azt akarja befejezés alatt álló regényem: A föld árvái...

Hogy mikor jelenik meg kötetem, — kiadók hiánya, általában a könyvkiadás teljes szervezetlensége miatt, — előre nem tudhatom. De ezért megjelennek. Elbeszéléseim is és a regényem is.

KRISTÁLY ISTVÁN

A FEHÉR KULTÚRA APOTHEÓZISA

Széljegyzetek a párisi kiállításról

Hónapokon keresztül hívogatták a hirdetések, plakátok, szállók és utazási irodák a közönséget. Egy nap a világ körül! Nézze meg a párisi, gyarmati kiállítást!

A propaganda ügyes volt és csalogató. Sok millió ember zarándokolt a világosság városába, volt nap, mikor félmilliónál is több látogatója volt a kiállításnak. A dagadó, nyüzsgő tömeg mindig vonzó és megkapó és szinte igazolja a kiállítás sikerét. Azután este a világítási technika, a vízijátékok káprázata ejti csodálatba a zarándokot. Mégis csak érdemes megnézni a gyarmati kiállítást! De ha kikerülünk a naiv, lelkes tömegből, azt érezzük, hogy ebből a sok tündöklő tarkaságból, a reklám, a páthosz hazug és elnagyolt vonalaiból nem tudjuk összeállítani a gyarmatok életét. Talán jobb is, hogy így van, hogy ezek a fényes, színes káprázatok elkótyagosítják a szemlélőt, mert így az emberi lelkiismeret nyugodtan alhatik a nagyszerű francia ágyakban. Az a sok millió idegen elvégre is nem azért utazik Párisba, hogy lidérces éjtszakái legyenek, hogy a gyarmatok borzalmairól álmodjék, miután végigsétált a gyarmati kiállítás fény- és vízkáprázatai között.

*

Az az ősi kultúra, ami a gyarmatokon már több ezer éve él és fejlődik, sokszor megdöbbent a maga nagyszerűségével és tökéletességével. Különösen Keletindia, Kokinkina, Annam és Kambodzsa adnak felejthetetlen értékeket. Persze a hangsúly minden pavillonban azon van, hogy mi mindent tett és hozott az európai civilizáció. De még ezen a merev látószögön, illetve elfogult beállítottságon kívül is észre kell vennünk, hogy a bennszülöttek kultúrája sok tekintetben különb, mint a miénk, hogy a „vadak" lelkivilága sokszor finomabb, tisztább, emelkedettebb, mint a kultúrájukra annyira büszke európaiaké. Persze ezt nem lehet mindig észrevenni, hiszen a kiállítás rendezői szempontja, az anyag csoportosítása és feltálalása az európai és elsősorban a francia gyarmati politikát szolgálja. A kiállítás a fehér kultúra apotheózisa szeretne lenni. Ki gondol arra, hogy mi mindent pusztítottak el a fehér emberek a gyarmatokon?

A nagyszerű, plasztikus tájképek, a gömbölyűre tömött, vidámarcú bábuk, a miniatűrökbe mintázott gyárak, kikötők, iskolák, kórházak, a közoktatás és egészségügy emelkedő grafikonjai lelkes, optimista hangulatot teremtenek: milyen hatalmas, milyen áldásos a mi kultúránk!

Megállok az egyik grafikon előtt. Kokinkinában egyre többen oltatják magukat pestis ellen, de ugyanakkor emelkedik a pestisbetegek száma is. Az új szociális életforma szinte táptalaja a járványnak, sehogyan se tudja a járványt elfojtani.

Nyugatafrikában évről-évre többen halnak el alkoholmérgezésben. Pedig ezek a jámbor feketék ötven-nyolcvan évvel ezelőtt még azt se tudták, mi a rum meg a pálinka. De ki veszi észre a nagy nyüzsgésben ezeket a szürke számokat?

A bennszülött gyerekek nagyszerűen tanulnak franciául. Kamerunban például 27.000 gyerek járt francia iskolába és sajátította el Voltaire gyönyörű nyelvét. Azonban azt már nem tudjuk meg, hány fiatal lélekben támadtak tragikus összeütközések amiatt, hogy lelkük nem tudott az idegen nyelvben otthonra, kifejező eszközre találni. A bányákról minden statisztikai adat hiányzik. Hasonlóképpen hiányzik minden tájékoztató szó, kép, adat a törvénykezésekről, a halálos ítéletek számáról és módjáról a gyarmatokon.

Pierre Loti, a keleti tájak bűvös, bájos rajongója és leírója, egy cikksorozatban a franciák tonkini harcáról számol be. A sima, nyájas, finom Loti rettenetes dolgokat írt, igazán idegek kellenek a harci borzalmak elolvasásához. Mikor azonban most Tonkin pavillonjába léptem, csupa derű és kedvesség fogadott. Hol van az a sok ezer megfojtott, megcsonkított, vízbe fullasztott, fölnégyelt, megpörkölt és halálra kínzott anamita, akik Tuan-An erődjét igyekeztek megvédeni a franciákkal szemben? És általában, hol van ezen a kiállításon csak egyetlenegy csöppje annak a rengeteg vérnek, amely egy-egy gyarmat „pacifikálás"-akor elpatakzott? Minden tiszta, nyájas, mosolygós, szinte hívogatós. A megelégedettség mosolyog Indokina, Madagaszkár, Guinea és az afrikai gyarmatok kifésült, megmosdatott arculatáról. Ki láthat a bemutatott arcok, illetve álarcok mögé? Sehol sem találni nyomát annak a borzalmasan érdekes mérlegnek, hogy mennyibe is került egy-egy „vad" vidék európai civilizációja? Mennyi vérbe, életbe és embertelenségbe? Azt láttuk, hogy hány milliárdot küld egy gyarmat Franciaországba, a bankok hűvös trezorjaiba, de hogy hogyan születnek ezek a milliárdok, arra sehol sem kapunk feleletet.

*

Egy kérdés vetődik föl és szünet nélkül fülembe ciripel: van-e joga a fehér ember civilizációjának ahhoz, hogy elpusztítsa a színesekét? Az indiai kulturák sokkal idősebbek, mint a miénk. Szabad-e, lehet-e itt alacsonyabbrendűségről beszélni és a nagyon is vitatható felsőbbség hatalmával elnyomni egy más kulturát?

Lévy-Brűhl elmélete szerint, — tisztán tudományos szempontból tekintve, — nincsenek felsőbb- és alacsonyabbrendű civilizációk, csupán különböző irányúak és természetűek. A különböző kultúrákat nem lehet egymás fölé- vagy alárendelni, mert mindegyik olyan értékeket képvisel, amelyeket a másiknál nem találjuk meg.

A párisi gyarmati kiállítás az európai civilizáció látószögéből nézi a szines népeket és azok kulturáját. Így mindenesetre hiányos, sőt torz képet ad, mert hiszen sok értékes dolog van, ami kívül esik e látószög sugarán. Ha azonban keresünk, mégis találunk a látószögön kívül eső értékeket. De a keresésbe nem szabad hamar belefáradnunk, mert az elfogultan és sok helyen zavarosan elrendezett hatalmas anyag nem ad

tiszta, áttekinthető képet. Legtöbbször véletlenül akadunk valami értékesre és eredetire. Arról persze szó sincs, hogy egy nap alatt be lehet járni az egész világot. Ennek oka nem csupán a kiállítás hatalmas anyagában, hanem az elrendezés szeszélyességében és szaggatottságában is keresendő. Ezért tehát nemcsak napok, de hetek sem elégségesek ahhoz, hogy az ember figyelmesen végigjárja a kiállítást. Persze a francia látószög sugaraiból még akkor is kevesen tudnak kikerülni.

*

Művészi szempontból nem kapunk komoly értékeket. Az Angkor-templom a kiállítás leghatalmasabb épülete, majdnem szolgai, papirosmaséból készült utánzata az eredetinek. Ennek a papirosmaséutánzatnak hatásosságát, — különösen este, a bronz- és ibolyaszínű reflektorok sejtelmes káprázatában, — nem lehet elvitatni.

A többi épület tervezői is csak motivumokat használnak fel, de nem mélyednek el az illető gyarmat, az ott élő nép kulturájának sajátos lelkületébe, nem kísérelik meg abban a szellemben alkotni, teremteni valamit. A legtöbb pavillon giccs, hanyag felületesség, olcsó hatásra beállított színpadi kulissza.

*

Az idegen államok közül Hollandia pavillonja a legmegkapóbb, a legmarasztalóbb. Egyszerű, síma, nyugodt mind maga az épület, mind pedig annak belső elrendezése. Egyszer már elhamvadt, de újra fölépítették. Kiállított anyaga nem éppen sok, de minden reklámtól, túlzástól mentes, az áttekinthetőség ügyes és kellemes.

Dánia is tiszta képet ad sarki gyarmatáról: Grönlandról és az anyaországtól függetlenített Islandról. Olaszország pavillonja szegényes, majdnem mindenütt hangos árúsok uralják az épületet. Portugália pavillonjában fárasztóan túlteng a történelem és a művészet. A lisszaboni muzeumból néhány érdemes vászon került a kiállításra, különösen szép Columbano Birdallo Pinheiro egy-két arcképe, általában azonban a kalandos, középkori hajózások vásznai és térképei unalmasak.

Izlésesek, egyszerűek a katholikus és protestáns missziók épületei. Ezekben igazi embereket láthatunk, a misszionáriusok a népek nyelvén beszélnek, ami nemcsak azt jelenti, hogy megtanulják a bennszülöttek nyelvét, hanem azt is, hogy szeretettel beszélnek velük. Azt is látjuk itt, mennyien pusztulnak el közülük, a betegek ápolása, a trópusi éghajlat miatt kevés misszionárius tér vissza hazájába.

Igazi gyarmati tájképet — a tuniszi és marokkói sikátoroktól eltekintve — nem ad a kiállítás. A nyugatafrikai néger falu lakói már régen hazaszökdöstek, valószínűen nem tudták elviselni a hideget és a fehér tömegek gonosz kívánesiságát. Az állatkert állománya is megfogyott. De az elárúsító bódék és vendéglők ugyancsak ellepték a vincennesi erdőt. Minden kis buffetből megafon recseg, az arab dobosok éktelen lármát csapnak, valahol hawaii gitárt pengetnek furcsa fájdalommal, egy árva hegedű Rimszky-Korzakov hindu dalát sírja, az egyik vendéglőben

a szalónzenekar Liszt-rapszódiát játszik, más helyen szakszofon zokog, mint valami fekete faun panasza, az olasz ristoranteban nápolyi dalokat énekelnek, nehéz, keleti illatok füstölögnek az illatszeres bódék körül s összeölelkeznek a vendéglők égett vajszagával, az autók kurtán krákognak, a kis vasút veszettül sípol, a vízijátékok nehéz zsuborgása pedig mint örök tremolo kiséri ezt a kába kakofoniát.

*

Egy este fáradtan baktattam a kijárat felé, amikor egy öreg négert pillantottam meg az egyik lámpa alatt. Kopott szalmakalapja árnyékot vetett arcára, válla görnyedt volt, hosszú karjai tehetetlenül lógtak az európai ruhában. Ekkor egy fiatal néger sietett hozzá és élénken magyarázott valamit. A kiáramló tömeg közelükbe sodort. Az öreg csak hallgatott és nem emelte föl kókadt fejét, a fiatal azonban egyre beszélt és vissza-vissza mutatott az információs palotára. Vállát izgatottan rángatta, mintha ezzel is azt akarná kifejezni, hogy ő semmiről sem tehet, hogy a fehérek rendje ellen semmit se lehet tenni. Mintha vigasztalta volna az öreget, mintha csak mondta volna: „Törődj ebbe bele, jó apám, ezen nem lehet változtatni."

Az öreg végre bólintott egy-kettőt. Mellettük álltam és hangjukat lestem. De már nem beszéltek tovább. A fiatal kézen fogta az öreget és kifelé vonszolta. Az öreg csüggedt, engedelmes, apró léptekkel tipegett a fiatal után.

Mikor már kiértünk a Porte Dorée nyüzsgésébe, az öreg egy pillanatra fölemelte fejét. Ekkor láttam, hogy az öreg néger szemében könnyek úsznak, sőt ki is buggyannak a vastag szemkagylókból.

Ez volt a legigazibb, a legemberibb és legmegkapóbb kép, amit a gyarmati kiállításon láttam.

SZENTELEKY KORNÉL

A KAUKÁZUS SZABADSÁGHARCA*

Az oroszok 1841-ben újabb erös támadást intéztek a Kaukázus ellen. Sikertelenül. Samvíl, a legendás vezér, egyre-másra betört az orosz területekre. Mindíg ott tűnt föl, ahol legkevésbbé várták. A kumükkök földjére is becsapott és egészen a megerősített Kisliar városáig nyomult előre, amely az alsó Terek folyásánál fekszik. Vállalkozásából rengeteg zsákmánnyal megrakodva, sok fogollyal és egész tehéncsordákkal tért vissza az orosz seregek közvetlen közelében.

1842 május végén Samvíl Déldagesztánba nyomult a kasikumukok ellen. Grabbé orosz generális kihasználta a kedvező alkalmat, s 10.000 főnyi sereggel és 24 ágyúval a csecsencek földjére tört, hogy a fővárost, Dargót, elfoglalja. Útközben állandóan rajtaütöttek a bennszülöttek csapatai és hol az egyik, hol a másik oldalról támadták meg. Grabbé már a harmadik napon kénytelen volt feladni tervét és súlyos veszteségek árán vissza kellett vonulnia. Serege siralmas állapotban érkezett vissza. Június végére még egy támadást kisérelt meg Északdagesztán ellen. A balszerencse most sem hagyta el: ismét nagy veszteségekkel kényszerült meghátrálni. A további támadási terveket azután föladta. 1843-ban Samvíl elég erősnek érezte magát arra, hogy döntő hadjáratot indítson az oroszok ellen. Augusztus 27-én indult meg tekintélyes hadaival dilími táborából és nem egészen 24 óra mulva már 60 kilométerre délre az avarok földjén állott Uncsukul városa előtt. Ott csatlakoztak hozzá Hadzsi Murat és Kibit Mahoma erős csapatai. Ezekkel Samvíl serege elérte a 10.000 főt. Hadvezéri képességét bizonyítja az az ügyesség, gyorsaság és pontosság, amellyel a nagy lovas csapattesteket az orosz tábornokok szemeláttára óriási területeken ide-oda vonultatta és a legkülönbözőbb fegyvernemeknek összhangbahozása a harcokban.

Uncsukul lakói Samvíl ügyének árulói voltak. Egy orosz garnizonnak adtak helyet. Samvílnak meg kellett mutatnia, hogy ilyesmit bűntetlenül nem lehet elkövetni. Néhány orosz század, mintegy 500 ember és 2 ágyú, a közeli Gimriből minden elővigyázat nélkül a szorongatottak segítségére sietett. Az egész csapatot fölkoncolták, alig menekült meg belőlük néhány hírmondónak. A helyőrség ekkor hősies ellenállás után megadta magát. Samvíl a parancsnokló Anosov hadnagynak a vitézség elismerése jeléül meghagyta kardját. A rövid 25 nap alatt, augusztus 27-ike és szeptember 21-ike közti időben, Samvíl Avária összes orosz erődeit bevette. Ezután Dilímbe tért vissza és amikor az innen északra fekvő Vnezápnajna erődöt nem sikerült ily rövid úton elfoglalnia, seregét hazájába vezette vissza. November 8-án váratlanul újabb támadásba kezdett és rohammal elfoglalta a déli avar határt védő és az oroszokra nézve rendkívül fontos Gherghébil várát. A följegyzések szerint mindössze két tiszt és néhány katona maradt életben az egész helyőrségből.

---

*) Részlet Fridtjof Nansennek „Durch den Kaukasus zur Wolga" című művéből. (F. A. Brockhaus, Leipzig, kiadása.)

11-én már magát az orosz főparancsnokot, Gurkó tábornokot, támadta meg Temir-Khán-Sura melletti főhadiszállásában. Az oroszok visszavonulást kezdtek, azonban a Siriáni felé vezető országúton megkerülték őket és november 17-én teljesen elvágták a visszavonulás útját előttük. Ezzel a ténnyel az egész északdagesztáni orosz haderőt négy várba szorították be. Freitag tábornok csapatainak ugyan sikerült fölmenteniök a szorongatott erődöket, de november végére az összes csapatokat ki kellett vonni Északdagesztánból. Samvíl ekkor érkezett hatalmának csúcspontjára. A hadjáratban augusztus 27-ikétől november végéig 92 tisztet, 2528 embert, 12 erődöt és 27 ágyút veszített az orosz sereg.

Samvil jellemére és az emberekkel való bánni tudására élénk fényt vet az alábbi eset. A dagesztáni harcok alatt a csecsenc földet nem tudta kellő erővel megvédelmezni. Az előhegységekben és a lapályokon lakó csecsencek emiatt sokat szenvedtek az oroszok rablásaitól. Követeket küldtek tehát Samvilhoz, hogy küldjön védelmükre megfelelő erőket, vagy pedig engedje meg, hogy az oroszokkal külön békét kössenek. A követek azonban nem merték személyesen előadni az üzenetet a félelmetes imámnak. Életüket féltették. Ajándékokkal sikerült Samvil öreg anyjához férkőzniök és arra bírniok, hogy ügyüket fiánál tolmácsolja. Samvil mindenkor gyöngéd szeretettel ragaszkodott édesanyjához. Hanem most megingathatatlan maradt. Belátta azonban, hogy az ilyen követekkel szemben az akkoriban szokásos keleti retorziókkal, — mint szemkiszúrás, kézcsonkítás, a fülek levágása, — most nem élhet. Ilyesminek súlyos következményei lehettek volna a csecsencek körében. Seregei előtt tehát kihirdettette a csecsencek kívánságát s egyszersmint azt is, hogy a próféta tanácsára van szüksége és ezért böjtölni és imádkozni vonul vissza. Bezáratta magát a moséba, a muridokat és a dargói bennszülötteket pedig a templom ajtóihoz parancsolta, hogy imájukat az övével egyesítsék. Három nap és három éjjel maradt a mosé kapuja zárva. A tömeget a hosszú böjt és szakadatlan ima már teljesen kimerítette és a hosszas várakozásban vallási fanatizmusuk egyre lázasabbra fokozódott. Végre megnyílt a kapu, a küszöbön feltünt Samvil alakja, sápadtan, véraláfutásos szemekkel. Két murid kisérte a mosé lapos tetőzetére. Fölérve elrendelte, hogy anyját vezessék elébe. Két mullah teljesítette a parancsot. Az asszony fehér csadrába burkolózva, lassú, bizonytalan léptekkel közeledett fiához. Percekig szótlanul állottak szembe egymással. Egyszerre Samvil az égre emelte szemét és fölkiáltott:

— Mohamed, nagy próféta, szent és megváltoztathatatlan a te üzeneted. Igazságos ítéleted szolgáljon minden igazhívőnek példaadásul és intésül.

Majd a tömeghez fordult és elmondta, hogy az eskűszegő csecsencek a hitetleneknek meg akartak hódolni, nem átallottak Dargóba hozzá is követeket meneszteni, hogy adja beleegyezését ehhez a gyalázathoz. A követségnek nem volt meg a mersze személyesen általaadni az ajánlatot, anyjához fordultak és a szerencsétlen, gyönge asszonyt tolmácsolásra bírták. Anyjának könyörgésére és az iránta érzett mérhetetlen tiszteletből merítette a bátorságot, hogy az Isten prófétájához, Mohamedhez, forduljon tanácsáért.

— És lássátok: itt előttetek, imáitok támogatásával, három napos böjt és könyörgés után elnyertem alázatos kérésemre a próféta kegyes feleletét. A próféta válasza úgy csapott reám, mint a villám. Mert Allah akarata, hogy azt, aki legelőször közölte a csecsencek szégyenteljes ajánlatát, 100 nehéz korbácsütéssel kell büntetni. És a bűnös az én saját édesanyám...

És az imám intésére a muridok letépték a szerencsétlen öreg testéről a csadrát, lefogták karját és egymás után csattantak el az éles korbácsütések. A tömeget a borzalom és bámulat szinte megdermesztette. Az asszony már az ötödik csapásnál ájultan esett össze. Samvil maga is rosszul lett a benső kíntól, a poroszlók karjába esett, majd anyja lábához borult. A jelenet olyan szívbemarkoló volt, hogy a sokaság zokogásba tört ki és üvöltve könyörgött kegyelemért az anya, mindannyiuk jótevője, számára. Samvil pár pillanat mulva fölállott. Arca ismét merev volt és színtelen. Újra az égre emelte tekintetét és halálos komolysággal kiáltotta:

— Csak egy az Isten és Mohamed az ő prófétája! Paradicsom lakói, hallottátok legbensőbb fohászomat és megengedtétek nekem, hogy én viseljem el az anyámra kiszabott büntetést. Engedjétek meg, hogy örömteli szívvel fogadjam ezeket a csapásokat, mint a ti jóságtok és határtalan kegyességtek tanújelét.

Majd mosolyogva dobta le vörös öltönyét, a nehéz korbácsot a muridok kezébe nyomta és kijelentette, hogy sajátkezűleg öli meg azt, aki a próféta parancsát teljes szigorral nem teljesíti. Némán és a legcsekélyebb jajkiáltás nélkül fogadta a hátralevő 95 ütést. Akkor ismét felöltötte ruháját, lement a rémületében szinte lenyügözött tömeg elé és kérdé:

— Hol vannak azok az átkozott kutyák, akik miatt anyámnak ezt a becstelen büntetést kellett elszenvednie?

A szerencsétleneket odahurcolták és a porban csúsztak lába előtt. Senki sem kételkedett sorsukban. Általános meglepetésre azonban Samvíl fölemelte a négy csecsencet a földről és így szólt hozzájuk:

— Térjetek vissza honfitársaitokhoz és mondjátok meg, mit láttatok és mit hallottatok. Ez a feleletem őrült kéréstekre.

Samvil ezt a jelenetet nem színészkedésből rendezte, hanem főképpen népe vallási fanatizmusára akart hatni. A mesterien inszcenált drámai jelenetek feledhetetlen hatást gyakoroltak a babonás és könnyenhívő nép lelkületére.

Ugyanekkor I. Miklós cár szentpétervári palotájában rosszkedvűen fogadta a kellemetlen kaukázusi hireket. Samvil, az a vakmerő bandita, a szemtelen rablóvezér még mindíg szabadon garázdálkodik és szembehelyezkedik a mindenható atyuska szent akaratával. 1843. szeptember 18-án Neidhardt tábornoknak kiadta a szigorú parancsot az előnyomulásra: „Samvíl összes hordái megsemmisítendők, szétszórandók, katonai támpontjai lerombolandók, illetve megerősítendők, ha az orosz fennhatóság céljai úgy kívánják." Elrendelte evégből, hogy a kaukázusi front haderejét meg kell kétszerezni, a haditervet azonnal meg kell kezdeni és legkésőbb 1844 végéig teljesen végre kell hajtani.

FRIDTJOF NANSEN — Fordította: VIZI KÁROLY

Magyar könyvekről

ÚJ AURÓRA

Irodalmi Almanach az 1932. évre.

Szerkeszti: Dr. REINEL JÁNOS.

Nyomta: Concordia könyvnyomda és kiadóvállalat, Pozsony.

A csehszlovákiai, a romániai és a jugoszláviai magyarság közös irodalmi évkönyve, az 1921-ben megindult s azóta évről-évre megjelenő *Új Auróra* legújabb kötete (XI. évfolyam) a napokban látott napvilágot a következő tartalommal:

Naptár. — *Reményik Sándor* (Kolozsvár): Bánk Bán utolsó monológja. (Vers.) — *Jankovics Marcell* (Pozsony): Aki csalt... — *Mécs László* (Királyhelmec): Egy nép tragédiája. Fiatal anyajelölt. (Versek.) — *R. Berde Mária* (Marosvásárhely): A hír. — *Tamás Lajos* (Pozsony): Kisebbek lettünk. Ünnep. A mocsár. (Versek.) — *Farkas Geiza* (Nemacki Elemír): Tűzbogarak. — *Szombati-Szabó István* (Lugos): Békeprédikáció. Tristitia. (Versek.) — *Kristály István* (Padej): Barackvirág. — *Bartalis János* (Alsókosály): Kenyér — bor. Áldás — megáldatás. (Versek.) — *Rácz Pál* (Ungvár): A vásárfia. — *Tompa László* (Székelyudvarhely): Talán búcsúvers. Árva kukoricaszál. (Versek.) — *Kacsó Sándor* (Brassó): Elaludt a Gondviselés. — *Szombati-Szabó István:* Tavaszi vers. — *N. Jaczkó Olga* (Tarna): Egy ló végnapjai. — *Berényi János* (Bácsalmás): Téli vers 1929-ben. — *Reményi József* (Cleveland): Mindenki menekül. — *Csuka Zoltán* (Újvidék): Edison halála. — *Mezei Gábor* (Pozsony): Brow kisasszony. — *W. Wimberger Anna* (Pozsony): Frigy. Tavasz a városban. — *Szenteleky Kornél* (Stari Sivac): Kálmán kései csókja. — *Mécs László:* A lélek-fán a szív megérik. (Vers.) — *Szombathy Viktor* (Komárom): Féltékenység. — *Fekete Lajos* (Kispest): Kortársaim: a 30 évesek. Míg alusznak a tengerek. (Versek.) — *Tamási Áron* (Kolozsvár): Rézangyal. — *Mécs László:* Kinek kell aranypénz? (Vers.) — *Marek Antal* (Losonc): A két legátus. — *Bárd Oszkár* (Galgó): Génie oblige. — *Tichy Kálmán* (Rozsnyó): „City shadows". — *Tompa László:* Nyári kaland. (Vers.) — *Sebesi Ernő* (Eperjes): Hattyúdal.

*

A közel 200 oldalas, nyolcadrétű, a legfinomabb papirosra nyomtatott, ízléses és művészi kiállítású évkönyvből ezúttal is háromféle kiadás készült. A fűzött példány ára 20 korona (4 pengő, 100 lej, 40 dinár), a kötötté (félvászon, aranyozott betűkkel) 25 korona (5 pengő, 125 lej, 50 dinár), míg a félbőrkötéses díszpéldány ára 50 korona (10 pengő, 250 lej, 100 dinár). Portó mind a három esetben külön 4.50 korona (1 pengő, 25 lej, 10 dinár). Utánvéttel az almanach ára 25, 31, illetve 56 korona. Megrendelhető dr. Reinel János szerkesztő címén (Pozsony-Bratislava, Kertész-utca 1., Concordia könyvnyomda és kiadóvállalat).

*

A Magyar Minerva előfizetői, amennyiben legkésőbb *1931 december 31-ig* beküldik az 1932. évi 30 korona (6 pengő, 150 lej, 60 dinár) előfizetési összeget, az Új Aurórát kedvezményes áron, — a fűzött példányt 15 koronáért, illetve 3 pengőért, 75 lejért, 30 dinárért, a kötött példányt pedig 20 koronáért, illetve 4 pengőért, 100 lejért, 40 dinárért, — rendelhetik meg. Portó külön: 4.50 korona, illetve 1 pengő, 25 lej, 10 dinár.

MINDENT LEGYŰRŐ FIATALSÁG.

Csuka Zoltán verskötete.

Nyomta: Uránia nyomda, Novi Sad - Újvidék.

Egy kötet vers, amelyből a tegnapot még megsejteni sem lehet, sőt amelyben a ma mély sebű arca is csak egy röpke pillanatra jelentkezik a késő éjtszakában, tehát már a reggelhez közel, elszenderült jóbarát időtlenné sápadt homlokán, de amelynek minden sorában a mindnyájunkért eljövő holnap már élő bizonysága küldi felénk megértő, óvó, testvérszándékokra lelkesítő harcos, de sohasem tehetetlenül lázító, mert mindíg életösszefüggéseket láttató, tehát nem romboló, hanem építő akarásait, — ez a: Mindent legyűrő fiatalság!

Csuka Zoltán tegnaptagadása azonban mély szimbólum, amelyben a tagadás nem a gyűlölet elvakult pusztítása, hanem az építő szeretet megbocsátó fölénye a tegnappal szemben. Hogy milyen finoman értelmezi az elmult tegnapot, azt nemesen és emberien láttatja költészetének megalkuvást nem ismerő acélvára: Az élet határtalan!... Nem lehet napokra osztani... Az élet mindíg szép, mert folytatódik... És ó, az élet jó, mert a miénk és mert mi az élete vagyunk!

Ezekre a mindíg igenlő alapokra, amelyeknek gyökere a gondolattá boltozódott élethit — cifrálkodó érzelgősség nélkül, a napsugár természetes melegségével és távolságot nem ismerő bizakodással mondja egyik verse vezetősorában:

Agyunkban a biztos élethit reflektora sugaraz... — építi föl verseit, hívő és hitető, a pozitívumok teljességét, létezésünk egy világgá, az egész világgá kiteljesítő értelmének logikus lépcsőzetét. És amikor könyvét végigolvastuk, úgy érezzük, feljutottunk a csúcsra: egynek érezzük magunkat a világ fénylésével. — Élünk!

Csuka Zoltán lírája gondolati líra, amelynek melegségét, — nem megható, hanem megrázó forróságát, — ez az eggyéölelő élethit fűti.

És ez az élethit, amelybe a világ minden dolgát felöleli, mint a világ fontos, nélkülözhetetlen alkotórészeit, ez Csuka Zoltán humánuma. Költészetének erkölcsisége!

A költő Csuka Zoltán művészete, megalkotó tehetsége benső kapcsolatban van mondanivalóival. Szavai, — minden szava, — azért olyan élők, mert őszintesége: meggyőződéseinek heve él bennük. Verskompozicióí öntudatosan befejezettek. Szabadverselése, a friss, csak alig nekiindult élet még megkötöttségeket nem is sejtő hömpölygése, de amelynek szabadsága tiszta szépségű zenévé lesz élethitének nemes tüzén.

Külön kell megemlíteni gyönyörű, áradó, dübörgő, mindíg himnuszos magasságokat fénylő magyar nyelvét. Ez a nyelv új kapukat nyit a magyar lélek arcán, vagy szélesíti az eddigieket. Új mondanivalók élő bizonysága ez. Amiket megélt és amiket úgy ad vissza, hogy rájuk ismerünk behunyt szemeink mögött is...

Csuka Zoltán új költészet, már alkotásra fölérett művésze a magyar irodalom kisebbségi szakaszán, akire nagy várakozással tekintünk, mint holnapunk egyik leghitesebb és legtisztább szándékú harcosára.

A „Mindent legyűrő fiatalság" nyomdatechnikai szempontból is művészi egész.

Az illusztrációkat Balázs G. Árpád festőművész rajzolta a lelki rokonság tiszta vonalaival.

Csuka Zoltán művészetének mélyjelű dokumentumaként álljon itt „Benzin és embervér" című versének befejező része:

A nap piros szemaforja intett,
megállj, megállj,
a motor szíve már félrevert harang volt,
messzi ködök ronggyátépett teste felvonaglott,
hirtelen fölágaskodtak a hegysörények,
a motor elé bolond másodperc rohant,
megbotlott a szárnyakban,
és zuhant a gép,
körben zuhant a lázadó anyag,
elnyúlt a szántón, vonaglott, zihálva,
anyja mellén a haldokló gyerek.
Szétnyílt sebéből csorgott a benzin,
piros embervér csurrant elő,
és egybekaptak,
megindultak részegen, támolyogva
együtt,
hogy ezer hasadékán a földkéregnek
az örök életringató testében
eggyéforrottan fölszívódjanak.

KRISTÁLY ISTVÁN

Külföldi könyvekről

ACHTSIEDEL.

Josef Martin Bauer regénye.
Deutsche Buchgemeinschaft, Berlin kiadása.

Az író, aki a „Német elbeszélők szövetsége" 1930. évi nagy díjával kitüntetett regényével lép az irodalomba, az egyéni emberi sorsok apró, mindennapi tragédiáiban és komédiáiban oldja fel a mai problémákat. Kétségtelen, hogy ezek az emberi apróságok már nem objektumai a kollektivitás sorsa felé törtető, expressziv hajlandóságú, a film tekercseinek őrületes gyorsaságával lépést tartó alkotó szellemnek és éppen ezért szerencsés szokatlan milieuje, amelybe nyolc ember sorsát szövi, nyolc életet, kiragadott képéül annak a sok milliónak, akik a nagy háború befejeztével elindultak újra gyökeret ereszteni abba az anyaföldbe, amelybe annyi milliót elföldeltek. A mocsarak, az ingoványok tekervényeiből, a fogolytábor otthagyott barakkjaiból teremtődik új otthonul az „Achtsiedel" és a bizonytalan külsejű, zavaros multú, félbetört exisztenciájú telepesekből néhány év leforgása alatt energikus, komoly gazdák válnak, akik lerázva magukról a hatóságok, a pártfogók atyáskodó jóindulatát, megküzdenek a háború utáni idők gazdasági rendszertelenségeivel.

Mintha nem is regényt tartanánk kezünkben, ez a közvetlen, friss benyomás néhány oldala elolvasása után, amelyekből a párás táj, a végtelen sár, a vadvizek, a csatornák nedvessége nehezedik reánk, hogy a ködben dolgozó emberek silhouetteje már teljesen a kollektivitás síkjára szélesüljön. Knut Hamsun telepes-regényeiben, talán az „Anyaföld áldásá"-ban, találkoztunk hasonló hatással, ott is éreztük, hogy a telepes, mint emberfajta, egészen más. Olyan, mint ha ősember csöppent volna a mi századunkba s itt van, meg próbál élni, próbálja megtanulni az életnek azon furcsa formáit, amelyeknek végzetszerűségébe minden idegszálunkkal össze vagyunk bilincselve. A nagy norvég neve itt csak összehasonlításul vetődött fel, de talán tartsuk itt értékmérőül is. Van Josef Martin Bauernek néhány jelenete: a lopott „Saint Charlemagne" csónak, a szimbólum a telepesek és a külvilág kapcsolatául; Markaeter, a volt repülőhadnagy, aki a behavazott téli barakkban, olajmécses és sárguló kártyák között a legszebb, amint Markmannak, a különvált telepesnek, házat építenek s amikor Annemarie az új házba kerül, Rabitzeiner, az első telepes, a láthatatlanul is vezető, egy feltépő, hörgő köhögéssel fordul a halál felé. Ilyen jeleneteket és ilyen primitív pianisszimókat eddig csak az észak nagyjai, — köztük a legnagyobb: Hamsun, — írtak, álljon itt mellette a fiatal német elbeszélő: Josef Martin Bauer neve is, aki érzésében, tendenciájában szociális regényt írt, életfolyamatát nyolc embernek, akik ütemre, érzésre összeolvadva mentek a maguk útján, megalkuvás és könnyek, minden fölösleges életdísz nélkül, olyan csupaszon, mint a regény stílusa, amely mezítelen, egyszerű, mint a föld, amelyből témája sarjadt és magasba szökkent.

Aki majd a regényt elolvassa, — jól esne tudni, sokan lesznek-e? — valószínűen azt véli, hogy a nyolc telepes sorsában sok az autobiografia. Szolgáljon meglepetésül: az író, bajor kisvárosi szegény pékcsalád gyermeke, papnak indult, kereskedő volt, majd vidéki kis lap munkatársa, aki a föld utáni olthatatlan nosztalgiáját éli ebben a csak fantáziával fölépített, de százszázalékos valóságot dokumentáló első könyvében.

KÁZMÉR ERNŐ

A JELENKOR VILÁGTÖRTÉNELME.

Albrecht Wirth: Weltgeschichte der Gegenwart.
Georg Westermann Verlag, Braunschweig.

Paul Valéry írja egyik tanulmányában, hogy a történelmi munkák a legveszedelmesebb mérgek közé tartoznak, mert ostoba ábrándokra és gyülölködésre nevelik a nemzeteket. Ebben az elgondolásban sok igazság van és ha például H. G. Wells nagyszerű világtörténelméről ezt állítani nem is lehet, való az, hogy a történelmi idők objektív ismertetése sokkal közelebb hozná a nemzeteket, mint azok az égig ragyogó dicsőségek, amelyekkel az ősök és az előző generációk minden fringiarántását beragyogtatják. Sajnos, Albrecht Wirth nagy munkáját nem szabad a H. G. Wells tisztánlátó könyvével egy napon sem említeni, mert ebben a hangyaszorgalmú német adatgyűjtőben a pánhumanizmusnak egy csipetnyi szikrája sincs. Pedig divatárú ma napjainkról írni és ha szabad azt állítani, nem is nagy feladat. 1871: a német-francia háború óta sajtó, tudomány, történetírás föllendült és szokatlanul nagy dimenziókat vett föl. A mindenkori kormányok hivatalos évkönyvei, a diplomaták, a hadvezérek, kortársak memoárjai könyvtárakat tesznek ki és Albrecht Wirthnek, az írónak és tanárnak, egyaránt értéket jelentő szellemi producernek valóban nem lett volna egyéb feladata, mint szépen, okosan, érdekesen, emberségesen regisztrálni mindazt, ami a világ most lefolyt hatvan-hetven éve alatt történt. Hisz az emberiségnek aligha volt valaha is ily mozgalmas időszaka és ha kiemelkedő nagyságokat alig termelt ki magából, a tömegek megmozdulása, a fölfedezések, technikai eredmények nagyszerű teljesítményei, az egész emberiséget átfogó eszmék harca és maga a világháború, mind olyan lehetőségek, amelyekbe a történelemíró, ha agya és szíve van hozzá, helyes kritikával értéket adva és értéket jelentve tud belekapcsolódni.

Albrecht Wirth gondolatvilágán és teljesen hiányzó világpolgári szolidarításán bukik el ez a nagy könyv, mert ahogy nem lehet komoly tudósnak a liberalizmus és a demokrácia térhódítását, a Rathenau és vele hasonló világnézetű államférfiak előtérbejutását a világháború szomorú következményeiért felelőssé tenni, éppen oly kevéssé jegecesíthető ki a német káosz a Kapp-Ludendorff puccs és Hitler személye köré. Ebből a kis kiragadott adatból önként adódik, hogy Albrecht Wirth a túlzó német nacionalista tábor odaadó híve. Tisztességén, elvén ne essék csorba, ha

úgy véli, hogy Németországot Adolf Hitler fogja a wilhelmi idők színvonalára emelni, nem a mi gondunk, ha ma fejfájása van. De aktív harcos ne írjon világtörténelmet, hanem álljon a söröshordó tetejére és gyűjtse a híveket. Ha mégis történelmet ír, százszázalékban áll rá és tiszteletreméltóan vastag, de éppen ilyen „horror vacui"-t adó könyvére bevezetőnk Paul Valéry citátuma, bár a mi kortársaink közül alig akad valaki is, aki a gyűlölködés mérgével próbálná a mai nehéz idők lázát csillapítani.

KÁZMÉR ERNŐ

FRIDTJOF NANSEN UTOLSÓ MUNKÁJA.

Durch den Kaukasus zur Wolga.
F. A. Brockhaus, Leipzig, kiadása.

Most tettem le Fridtjof Nansen legutóbb megjelent könyvét: „Durch den Kaukasus zur Wolga". Lebilincselő mű. A nagy tudós és kutató legutolsó munkája. Mikor befejezte a népszövetség által reáruházott feladatot, az örmény menekültek segélyezését, a kaukázusi szovjetköztársaságok meghívására hatalmas kerülővel tért vissza északi honába: a Kaukázuson és a Volga-vidéken keresztül. Földünknek sajátságos része ez a táj, amelyet az emberiség őshazájának is tartanak. Nyugat és kelet összes népei találkát adtak itt egymásnak, a kereszténység és izlam összes változatainak és szektáinak fanatikus követőit megtaláljuk és szemünk előtt látjuk egyidőben az ó-, a közép- és az újkort. Mintha álomországba kerültünk volna! Páncélos lovagok botorkálnak az úton, mint a kereszteshadjáratok ittfelejtett vitézei, vagy farsangi álarcosok. Pedig ezek a sisakot, a vasinget, a pallost és a lándzsát nem mulatságból hordják, — hanem véres komolysággal. És két lépéssel arrébb a szovjet népbiztosával találkozunk, kivel a petróleumforrások, a magasfeszültségű villamosság és Marx tanai felett vitatkozhatunk.

Évezredek óta szakadatlan harcot folytatnak egymás és a zord időjárás ellen az északról és délről ideözönlött néptömegek. Nansen mesteri tolla szinte megeleveníti az olvasó előtt ezeket a harcokat. A mondák regényes hősét, Tamara királynőt, látjuk büszke paripáján vágtatni a Kaukázus lejtőiről, majd a szent imam, Samvíl muridjai ütköznek meg a cár katonáival, odébb Denikin, a fehér generális, csatázik a vörös ármádiával... A könyv utolsó fejezete a „Volga anyácská"-ról beszél. A „burlakok dala" nem zeng már a folyón. Gyors, kényelmes gőzösök szelik hullámait és hatalmas halászhajórajok, amelyek kaviárral és heringgel látják el a birodalmat.

Hatvanhat éves volt Nansen, amikor ezt az utazását végezte. Éles szeme most is mindent meglátott. Irása friss, üde, nem olyan száraz útinapló, hogy „4 órakor elindultunk, odaértünk 11 órakor", — hanem élő valóság, a nép munkája, élete, multja és jövője. A lipcsei Brockhaus-cég 42 képpel és 4 térképpel díszítve adta ki Nansen legutolsó remekművét.

FERENCZY JÓZSEF

ÁRPÁDHÁZI SZENT ERZSÉBET*

Ma nem beszédre nyílik ajkam, mely felráz vagy megráz, hanem imádságra, mely megáld.

Ma nem a nemzet harcos vitézeinek vagy tollukkal vértezett hőseinek emlékét dícsérem, hanem asszony előtt hajlok földig, asszony előtt, ki gyönge volt és ebben a gyöngeségben vala legnagyobb erőssége, aki szépséges szép volt, mint nemzetének lelke és ebben a szépségben vitte messze, idegen világba a legnagyobb hódítások gyönyörűszép fegyverét, a lélek szépségét, mely egyes-egyedül bír maradandó hódításokat kivívni, meghajolok az asszony előtt, aki szent volt, mert hitványnak és szomorúnak találta a világot és szentté vált, hogy magyar nemzetének és a szegényeknek glóriás patrónája lehessen.

Királyleány volt, Ázsiából sarjadt magyar fatörzsnek, Árpád nemzetségfájának gyönyörű hajtása, ki akkor, mikor az emberek Káin-szívvel öldökölték egymást és kizsarolták a gyöngébbet, ki merte mondani: én csak szeretni tudok.

Története gyermekmese, asszonysors és mártirság összeszövődése. Bájos tündérmesének indul és zsoltárként fejeződik be.

1207-ben látott napvilágot, itt, a pozsonyi várban, mikor még odafönt Árpád unokái töprengtek, merre, vajjon merre forduljanak, napkeletre vagy napnyugatra. Keletről virrad-e boldogság a magyarnak, avagy nyugatról int megértő béke.

András király volt édesapja, jeruzsálemi András, ki kereszteseivel elzarándokolt a Jordánig, az aranybullás András, kitől a nemzet számon kérte jogait. Akkor, Erzsébet születésekor, még csak nemzetének első daliája, kiben hitt az egész nép. Anyja Gertrudis, akkor még nem Melindák elvesztője, hanem országának első asszonya, anya — és ezért minden magyaroknak büszke reménysége.

A négy esztendős kicsi leány gondtalanul játszik a vár udvarán, mosolyogva tép le egy-egy vadvirágot a pozsonyi bástyák alján, vágyakozva néz le a messze Dunára, amely ezüstösen kígyózik messze, valahova a magyar föld szive felé. Érte jönnek, ragyogó páncélú lovagok, Klingsor, a misztikus dalnok, Thüringia délceg követei. Hermann őrgróf regeszerű várába, a Wartburgba, kisérteti, arának választja fia részére. Nyugaton magyar asszonyt keresnek, jó és áldott, nemes annak a fajnak minden hajtása.

A fiatalok boldogok lesznek. Értik egymást. A wartburgi várban mosolygó gyermekszemekben csillan meg a bevetődő napsugár, a wartburgi vár alatt szegények hálakönnyeiben törik meg e verőfény.

A fiatal Lajos vitéz boldogan köt kardot, hogy elzarándokoljon a Szentföldre, visszavívni a Megváltó sírját a pogánytól. Úgy tudja, győznie kell, mert őrangyal csókolja homlokon a búcsúnál: felesége. A gyermekek nem sírnak a távozó apa után, mert velük marad a földreszállott

* Elmondotta a szerző az 1931 december 13-án Pozsonyban megtartott országos Árpádházi Szent Erzsébet-ünnepen.

Madonna: az anya. Az elnyomott jobbágyoknak nincs többé fájó vagy lázadó sóhajuk: mert köztük jár földi asszonyi képében az emberi jóság, hogy falatot osszon az éhezőknek, szelíd szót adjon a dacosoknak, balzsamot a betegeknek, hogy letöröljön minden könnyet, mert ebben a kis csillanó szimbólumba beletolul az emberiség minden fájdalma. Aki ezt le tudja törölni, hatalmasabb a világ minden császáránál és hadvezérénél.

Ember tervez, Isten végez. Lajos útközben, Otrantoban, örökre behunyja szemét, anélkül, hogy megismerte volna valaha a legédesebb szót: viszontlátás.

Ettől a naptól fogva Erzsébet számkivetett. A wartburgi rokonságnak nem kell az idegen, a magyar asszony. Osztályrésze az özvegyek és árvák keserve.

Erzsébet megmarad annak, aki volt, bárha körötte minden megváltozott. Ő, aki többé saját könnyeit nem tudja letörölni, tovább törli le a másokét.

1231-ben, a szomorúság havában, november 19-én magához szólítja az Úr. 24 éves volt. Csak tavaszt élt, de ez a tavasz elég hosszú vala a földön, hogy örökké éljen elment és eljövő magyarok lelkében.

Ennyi a krónikás rideg szava.

A legenda, a hit bűbájos költészete, százszor többet tud róla. Érintésétől gyógyulnak a betegek, kötényében rózsává változik az irgalmasság adománya, az éhezőknek szánt kenyér, mert ő mondá, virág van ölében, mikor megtiltották neki az irgalmasságot. És a legendának még több igazsága van, mint a krónikának, mert aki jót cselekszik, igazán csodákat művel.

A mi ajkunkon pedig 700 hosszú esztendő után váljék a szó fohásszá. Álljon meg a tova rohanó ma, mint a nap Gibeon fölött. Szent Erzsébet szelleme vonul keresztül a gyűlölettől tomboló emberek és az élet páriái között. Szent Erzsébet elé gyülekezünk ma, büszkék, köznapiak, lelkek koldusai egyaránt.

Hiába fordulunk a természet csodaszép örök törvényei felé: azok kérlelhetetlenek és könyörtelenek. Az anyag megsemmisülésének tanával megölik a holnapok minden reménységét. Hiába szerveződik az élet ezer formájában a legtökéletesebb fokra, a jóság egyetlenegy napsugara többet ajándékoz és több enyhülést osztogat, mint a tudás minden okossága és az energia minden hatalma. Tőled tanuljuk ezt, hófehér magyar királyleány, ki leszálltál a trónok aranyos magaslatáról a szegények nyomorúságába.

Az újkor legszebben kieszelt és legtökéletesebb szervezeteivel, a tudományos készség ezermestereivel, a haladás minden eszközével, mely az ember gépeit tengerek alatt hallá, a levegőben sassá, a földön munkássá tevé meg, mit sem tudott két fogalom helyébe nyujtani és helyezni, ha egyszer e két fogalmat elrabolta: ez Isten fogalma és az emberi jóságé.

A felvilágosodás kora talán még jobban elnyomja a szellemet, mint a sötétnek rágalmazott középkor, mert hiszen a középkorban a kiváltságos lelkek fölemelkedtek a szentség hófehér magaslatának ormára, míg ma a szenteknek, kik magukban hordozzák a megváltó eszméket, a kiegyenlítő szeretetet és testvériséget, a földi és a lelki szegényeknek sorsát, oly

mártiromság jut, mely nem ugyan nyilakkal és emésztő parázzsal, hanem a gáncs, a lenézés és a gyűlölet mérges nyilaival gyilkol, mert a haladás nagy időszakában letört a tolerancia és vitézkedik a terror, mely nemzedékeket akar meghódítani bálványainak.

Szent Erzsébet! Árpádházi bűbájos királyleány, mélységes áhítattal állunk meg előtted, mi, magyar hívők és magyar hitetlenek, sivár, keserves időknek alázatos és dacos gyermekei.

Hozzád fohászkodunk, szépséges nemzetünk csodaszép fehér virága, adj nekünk hitedből, hogy megtaláljuk torlódó érzéseink kiegyensúlyozását kétségek tövises utain. Adj nekünk kifogyhatatlan örök jóságodból, hogy testvérekké legyünk Árpád nemzetének minden rögén, adj nekünk áldozatkész szeretetedből, hogy szeressük mindazt, ami nemes célhoz vezet és szeressük azokat, kik áldoznak nemzetségükért és az emberiségért, szeressük azokat, kik elbuknak nagy és jajkeserves sors alatt vagy fényhez érnek nemes küzdelmekben.

JANKOVICS MARCELL

Jövendő hatalom

A föld alatt szunnyad a mag,
Hogy egyszer majd magasra törjön.
Most héj csupán és sűrű tartalom,
Fékezett erő, jövendő hatalom.
Nem látja senki a büszke
Fának sudarát rajta.

Magok vagyunk, a sors mélyre
Terített engem és téged.
A lombot letépte az orkán,
A gyökeret kimosta az ár,
A sebzett ágról a magok
Szertehulltak, csizmák
Tapostak be a földbe
Lejebb az avarnál,
Lejebb a gyökérnél,
Ahol nincs más, csak
Sötétség s regélő emlék
Arról, hogy egyszer minket is
Csókolt a fény.

A föld alatt szunnyad a mag.
Teleszívjuk magunk csupa nedvvel:
Tudással, hittel, szeretettel.
Itt közelebb vagyunk a friss forráshoz,
Itt közelebb vagyunk a szenvedéshez.
Nincs lombunk, mit a szél cibáljon,
Nincs levelünk, melyen féreg rágjon.
A mag héj csupán és sűrű tartalom,
Fékezett erő, jövendő hatalom.

TAMÁS LAJOS

MÁRTONHEGYI ŐSZ

A könyvtárterem kitámasztott olajosvászon ablakán át a bágyadtfényű, lilapárás, bíbor ősz leskelődött be. A trivium oklevél-másoló gyakorlatának vége volt és Mór szerzetes elhagyta a termet a többi iskolás noviciussal. Péter, a somogyi kappás tonzurás tized-gyerek, még egy vastag piros csíkot kanyarított a pergamentre, aztán kifeccsentette a festéket a lúdtollból, a tintatégelyecskét a kócos dugóval betömte, porzóval behintette a hártyát, aztán hogy utolsó volt, odaállt bámészkodni Federigó mester mellé.

Federigó mestert úgy ajánlotta a Rómában járt mártonhegyi monostor követeinek a Szent Elek és Bonifác monostor apátja, azok meg fölkeresték az öreget Firenzében és magukkal hozták. Azóta ötvösművésze és könyvkötőmestere a monostornak. Letette a hatalmas, nehéz evangéliumos könyvet, melynek barna bőr-födelére éppen elébb forrasztotta a zománcos bizanci keretet. A forrasztó lámpa pillangó lángja ide-oda röpködött az ablak előtt. A réz-fúvó még kezében volt.

— Ej, kis fráterkám, nem érdemes ezeket a mis-más szerszámokat spektálni meg enyvszagot szimatolni, mikor ilyen mesébe illő őszünk van, — dünnyögte az öreg, aztán az ablakhoz tipegett. — Szívesebben kint ódalognék a szüreti prések körül, mert mikor olyan ifjonti voltam, mint fraterkám, jobban örültem a campagnai borok tüzének, mint a tégelyeimben csurranó olvadt arany ragyogásának.

Aztán pár monotón ritmusú sort idézett Lucanus „Pharsalia"-jából, mert hogy igen litteralis férfiú volt. Nyelt egy nagyot, a visszasírt híres lombardiai borok zamatát csordította le.

Péter köszönt, aztán lekocogott az udvarra. Elballagott a vendégpalota, apátház előtt, a káptalan mögötti alsó udvarba vívő hídhoz ért.

Nagy nyikorgás, döngés, sürgés-forgás volt az alsó udvarban, szekerek fordultak be a keleti palánk kapuján pufók hordókkal. Innen, a hegyoldalból, jöttek a monostor szőllőjéből, hol javában tartott a szüret. Az ökröket az örkényfalvi robotos udvarnokok hajtották, ilyen szüret tájban, október legelején, volt az ő szolgálat-idejük. A somogyi dongafaragók új hordókat állítottak össze. Az esztergomi kovácsok tenyérnyi széles abroncsokat döngettek rájuk. A laikus fráterek ott szaladgáltak, dolgoztak a nyitott pincék előtt, honnan az erjedő mustok illata terjengett szét. Az őszi bágyadt darazsak dongtak megrészegedve a hordók táján.

Éppen egy óriási hordót gördítettek a szekérről. Péter is nekigyűrkőzött, de ahogy megragadta a hordót, nagyot rikkantva kapta el kezét és jajgatva csapkodta csuhájához. Az agyonnyomott darazsak fullánkjától égett a tenyere. A többi laikus testvér hahotázott rajta.

Tarca, a somogyi ispán-legény, ki még mint nyolc éves gyereket hozta Pétert Kőröshegyről, mint gyerektizedet az apátságnak, felmarkolt egy marék port, bemártotta a vályuba, azután Péter sajgó tenyerére

ragasztotta. Tarca szerette ezt a fürge barátnak nevelt legénykét és ha alkalma nyílt, apáskodott felette.

A tehenes-szekér megfordult a pince előtt és újra kifelé indult a szőllős oldalnak. Tarca meg Péter is utána baktatott megnézni a szüretet.

Meleg őszi nap fürdette a határt, jókedvű szines volt minden, a cinegék szeleburdin ugráltak. A kocsi már jó előre jutott, s hogy így ketten maradtak, beszédbe elegyedtek, mindig sokat tudtak egymásnak mondani. Igen tetszett Tarcának, aki egész életét a lovak között töltötte, hogy ez a kis parasztgyerek, aki olyan butácska volt, mint egy bárány, mikor idehozta, hogy neki okosodott a káptalan iskolájában s az öreg kardforgató ispán-legény olyan szívesen elhallgatta okosító szavait.

— Te, Péter, melyik császárhoz mentek István úr követei a tegnapi nap?

Péter nekihevült. Tetszett neki a kérdés, mert hogy alkalma nyilt tudását mutogatni.

— Hej, öreg, azok bizony a leggazdagabb, legfényesebb császárhoz mentek. Hallottad-e már Bizanc hírét? Mert bizony a bizanci császárhoz... Bíz ott még a házak is aranyból vannak, az ablakok alabástromból gyémánt szegekkel, aztán az ezüst, azzal hajigálnak a verebekre a suhancok.

Igy okoskodott egyszerű paraszti eszével a fráter, kinek csodaszámba ment Federigó mester bőrkötéses misekönyve is.

Tarca meg csak hüledezett, el is hitte, de nem értette az egészet. Hát csak hümmögött, hápogott nagyokat.

— Oszt, te, mit küldött a király annak a gazdag császárnak ajándékot, mert tudod, beszéltem az egyik vitézzel, aki elkíséri a követeket, az mondta, hogy van egy vasláda velük csodanagy rézveretekkel és olyan nehéz, hogy alig bírja két legény.

— Ne féltsd István urat, küld az Esztergomból olyan csudát a császárnak, hogy kihull a szeme a bámulásba, ha meglátja. Csak emlékezz, a monostor is milyen csodás mise-szerszámokat kapott tőle.

Így egymást ámítva, hüledeztetve ballagtak le az apátsági dombról. Ott lapult az almazöld rét alattuk és fölötte a másik dombon a szőlőtábla hatalmas tarka négyszöge.

— De mi járatban vannak azok annál a császárnál?

— Még ezt sem tudod, Tarca? — nagyképűsködött, megrőkönyödött ábrázatot vágva Péter. — Hát akkor minek beszéltem eddig.

Erre egy kicsit elöntötte a düh az ispán-legényt, hogy így beszél vele ez a gyerek, de csak hallgatott, félt, hogy megharagítja, aztán nem mond el még semmit a végén, és mehet akkor az ökrök után a hegybe... Péter meg beszélt.

— Tudod, István urunk, a király, Bizancban templomot, meg szállózarándokházat építtetett sok-sok dénárt küldve dalmát kőfaragóinak, hogy díszes legyen. Oszt most megtekintik, hogy nem csapták-e be. Díszes-e, szép-e, nagy-e, méltó-e urakhoz, zarándok-népekhez, papokhoz.

Tarcának majd leesett az álla, olyan hihetetlen gondolata támadt, hogy a templomot meg a papokat említette Péter.

— Te, gyerek, még utóbb odakeveredsz abba a csudás városba, ha fráter leszel István úr templomában!

Ugyancsak meglepte Pétert is a dolog, hogy mi is lenne, ha ő egyszer odakerülne, talán belé is pusztulna a sok gyönyörűségbe.

Tarca meg pislogott rá irígykedő szemmel és dühös lett magára, minek a fenének hozta ide azok közül a somogyi ősnádasok, berkek közül ezt a kölyket. Még a végin milyen mesés dolga lesz, ő meg maradhat itt a lovak, csűrök, istállók között, ez meg arany között csúszkál egész nap. S ha talán visszajön, egy ezüst kavicsot sem hoz, pedig a verebeket hajigálják azokkal. Csak az a darázs eresztette volna tenyerébe úgy a fullánkját, hogy soha fel ne tudná emelni, berzenkedett Tarca magában.

Péter észrevette az öreg gondolatait és tetszett neki, hogy ilyen nagy személyiségnek tartja, hiúságát, mint langyos tavaszi eső jólesőn végigverte az öreg irígykedése. A rét ökörnyálakasztó fűszálai között ballagtak, ide hallatszott a szedők kurjongatása, a prések nyikorgása. Ott álltak az első sor tőkék előtt. Ezek már kopaszak voltak. A szőlő közepén vezetett végig az út, jobbról-balról pázsitos, gyepes térségek voltak a tőkék között. Itt voltak felállítva a prések, hordók, csöbrök, teknők. A fráterek föltűrt csuhával hordták a sajtárokban a méztől csurranó gerezdeket. Az őrkényi szolgáló népek ott hajladoztak a tőkék között, a laikus testvérek puttonyok súlya alatt görnyedeztek. Most facsartak rubinos nedűt a mártonhegyi barátok a hegyből.

A cellerarius testvér ott volt hol az egyik, hol a másik présnél és késével pálcájára rótta a teli csöbrök számát. Péter odaállt az egyik présrúdhoz és nagyokat húzott a szorító karon. Nyikorgott a prés és sisteregve csordult a szűz must a csurgón át rubinos csorgással a vödörbe. Tarca feltűrte Péter kappájának újját és jóleső nyugalommal szemlélte barna bőrén a ficánkoló inakat.

Lassacskán a távoli bakonyi erdő rozsdásvörös tölgyeseire rátelepültek az opálos ködök. A rét árnyékai pávazöldre színesedtek. A kései délután színei settenkedtek a tájon. Péter és Tarca egyszerre vette észre, amint egy lovas vad vágtával közeledett a réten át.

— Megbolondult ez a Becsi, hogy úgy öli a lovát, — rikkantott Tarca, amint éles szemével megismerte a nyalkai lovasjobbágyot.

De alig hogy kimondta, már ott állt a tőkék között a lovas.

Öblös hangon oda kurjantotta a cellerariusnak:

— Hahó, Ferenc fráter, azt üzente Henrik apát, azonnal jöjjenek a fráterek, mert jön a király.

Jön a király, visszhangzották a dombok s egy pillanatra méla őszi csend lett, de aztán kitört mindenkiből a kíváncsiság, az álmélkodás hangja. Csak Ferenc fráter állt értelmetlenül a meglepetéstől, aztán hogy sürögve nekiindult a parancsok osztogatásának, feldöntötte a Péter melletti mustos csöbröt s a must kurta csizmájába ömlött, de észre sem véve dirigálta a fráterekét a monostor felé. Hangosan szörtyögött, csámcsogott a must csizmájában.

— Te, Péter, itt a rováspálca, bicska, vezesd tovább, te meg, Tarca, a laikusokkal, szolgáló népekkel, a szedést, préselést, taposást igazgasd...

Pétert elöntötte a pirosság, azt hitte, gutaütést kap a méregtől, pont ő nem láthatja a királyt, a herceget, a kíséretet. Neki a csöbröket kell őríznie, mikor majd szétszedi a kíváncsiság. A szüretelőkre is mintha

rájött volna a bolondság, ide-oda szaladgáltak, locsogtak, hogy „a király... a király", míg aztán Tarca el nem rántotta a dolgukat harsány ordítozás, káromkodás között, pedig nem is őket szidta, csak bosszankodását dühöngte ki az ordítozásban.

Hogy elcsöndesedett minden, oda állt nagy garral Péter elé.

— Te, Péter, egy fránya királyi vitéz, amelyik itt volt a császárhoz igyekvő követekkel, István úr fiáról mondotta, hogy egy velencei pap annyira az imádságra nevelte, hogy Esztergomban alig lehetett az udvarnál látni, olyan sápadt, poszka, mint a pincében nőtt csira. Az éjjel alig aludtam, azon töprengtem, hátha még a lovat sem tudja megülni, pedig a király, amint mondják, de csudásan ért a kardhoz és a harcokhoz.

Szemei átzavarosodtak Tarcának. A kíváncsiság, hitetlenség csillogtak benne. Péter is nyugtalanul érezte magát, szórakozottan vésett rovásokat a pálcára, pedig a prés-csurgó nem igen csorgott.

— Tarca, nem hiszem én azt, — mondotta bágyadt hangon és szeme mélázón pihent egy szőllőkaró végén. Hallgattak egymás mellett s képzeletükben mind a kettő ott látta maga előtt Imre herceget. Tarca erős, vágtató lovasnak, Péter tűzszemű, tiszta sudár legénynek. Estefelé, későn értek a monostorba, fáklyák égtek a tornácokon, az antiphonalék akkordjai hangzottak a bazilikából. Párás őszi este volt, csillagos csípős október eleje. Péter alig várta a szürkületet. Máris ott csellengett az alsó udvarban az istálló körül, hol meg a vendégpalota előtt. Arcát rózsásra szinezte a hajnal, vagy talán a kíváncsiság. Az alsó udvar szalmás baglyaiból ásítozva, remek izmos vadász-kutyák ódalogtak elő. A stabularius a vendég-lovakat nyergelte és az istállóajtón meleg, fojtó pára gőzölgött ki. A királyi lovászok ott dörzsöltek, fényesítettek egy hollófekete meg egy galambfehér lovat. Büszkefejű, izgékony vérű, nemes fajták voltak.

A bazilikából egy keskeny csipőjü, de széles vállú ifjú lépett ki. Lábszárára feszült a nadrág és fecskefarkú bőr vadászsarú volt rajta. A zekéje dísztelen bőr, barna haja volt, kemény arcéle távlatot árult el. Az övén fityegő arasznyi aranyos tőrét lábához ütögetve ment le az istállóhoz.

Az első pirkadás vibrált a dombhátakon. Tarca igáslovakat vezetett a vályúhoz és Péter észrevéve az öreget, settenkedve az egyik szalmacsomó mögé bújt. Tarca a királyi lovászok munkáját bámulva vezette a két lovat. De alighogy a szalmacsomóhoz ér, Péter mint a gyűrű perdült ki eléje, kappáját denevérszárny módra szétrántotta és nagyot rikkantott. A két igásló, mintha a menkű vágott volna beléjük, nekirugaszkodtak, az egyik előre, a másik hátra s hirtelenében az öreget úgy megrángatták, hogy keze-lába összekúszálódott, s még fel sem ocsudhatott, máris a földön volt. Aztán, hogy megpillantotta Péter vihogó képit, elöntötte az epe, meg igáslovakkal esett a szégyen és hogy a királyi lovászokat is látta hahotázni, egyenest neki Péternek. Az is nekiiramodik, az öreg ispánlegény meg utána, irtó dühösen. Tán szétszedi, ha utóléri, de a bőrzekés, aranytőrös ifjú odatoppan szétvetett lábakkal az öreg elé. Tarca mellkasa odadobbant az ifjú mellére a nagy lendületben. „Lassabban, bátya" s azokkal a kristálytűzű különös szemekkel rátapadt Tarca képire. Paraszti heve elragadta a somogyi ispánlegényt, karját vad len-

dületre húzta, s csak annyit hörgött: „útból". Az ifjú tenyere, mint vaspánt fonódott Tarca csuklójára s halvány hideg arcával közelebb-közelebb dőlt az ifjú és Tarca csuklóján a nyílaló vágó szorítást annál keményebbnek érezte, minél közelebbről perzselték azok a tűz szemek. Tarca homloka verejtékezett.

Hirtelen a káptalan melletti kongató primára hívó gongása rezgett végig a monostoron. Egy díszesruhájú legény hajlott meg előttük.

— Imre herceg, István úr akarja látni.

Tarca csuklóján megeresztett a pánt s az ütőere víg táncolásba kezdett. A kristálytűzű, különösszemű ifjú gyors léptekkel igyekezett a felső udvarba. Tarca körül összefolyt minden, feje a mellére kókadt, szédült, megtántorodott, s Péter fogta meg, hogy végig ne vágódjon a földön. De lassacskán nagy zihálással új erőt húzott magába a friss levegővel.

— Nézd, Tarca, — s mindketten mohón bámultak, a herceg akkor vágott fel a galambfehér paripára. A kutyák eszeveszett csaholással rohantak a lovasok után, őszi vaddisznó-, szarvashajtásra mentek. A monostor népei is az erdő felé igyekeztek. Lehettek talán kétszázan is. Ők hajtanak.

S a vörös napkorong előtt a dombháton a párából kifeselve két lovas haladt. A többi utána. Éles feketén rajzolódtak a lovak meg a lovasok oda a keleti égboltra meg a nap vörös korongjára. Az egyik ló fehér volt, de amint elfogta a baloldala a hajnali fényt, sötét éles fekete konturokkal rajzolódott bele a lónak minden idoma a háttérbe. Igy nyargalt hosszan elnyúlva lovasával a fehér, de mégis fekete ló.

Péter és Tarca rajongó bámulattal néztek utána és szemük megbékélve csillant össze. S hirtelen valami értelmetlen, hajnali vad öröm tobzódott bennük. Tarca szilajat kurjantva lekapta fejéről a kucsmát és a földhöz vágta, csak úgy huppant...

TAKÁTS GYULA

Az első ősz

Ez már valami a halálból,
ez már előszó a búcsúhoz,
valami megtorpant fájdalom csöndje:
az első fehérség hajamban.
Pedig álmaimban még valahol messze
kódorog kopott sírásója az életnek:
öregség.
S fejem felett, hol álmok hídja villog,
robog az élet autója
ifjúságom mámoros hitével, szerelmével
és azzal, hogy élni szép, mert érdemes.
Fejemen fehérré haldokolt egy hajszál,
ez már valami a halálból,
egy fáradt gesztus vénült alkonyatban:
nem érdemes;
egy állomás hívó csöndje, szállj ki,
temesd kiáltásodat boldogság csöndjébe,
hisz fehérré dermeszt mindent a halál!
Fehér hajszál:
nekem már van, pedig még telem sem volt,
nekem már van,
pedig jajszóm sem volt, árvám sem sikoltott,
gyomrom sem korgott
s mégis fehér,
mégis fehér, mint az örök halál...

ERDŐHÁZY HUGÓ

MAGYAR ÍRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Amerikai vakáció. Autótúra. Menekülés a nagyváros zajától, füstjétől, kíméletlen könyökétől. Menekülés. Sikerül-e elmenekülni? Végállomás: Provincetown, Massachusetts.

*

Lapos, színtelen út. Gyárvárosok, vágányok, autóbuszok, szürke félszerek. Ohio. Pennsylvania. Elérkeztünk New York állam északi részébe. Feleségem, aki a természetért lelkesedik, felújjong. Őseinek, a Papolczyaknak földszeretete, virágláza, kék ég áhítata, sűrű erdő miszticizmusa daloló mámorra varázslódik. Sehol gyárkémény. Csak a gyakori gasoline-állomások emlékeztetnek a technikai civilizációra. Na meg az autónk. Az autót is meg lehet szeretni, akár a lovat. Ez is csoda.

*

Orchard Park. Quaker-telep. A quakerek mindinkább elpogányosodnak. Háromszáz éves templom. Inkább gyülekező hely. Félelmetesen egyszerű. Képzelet nélküli. A környék quakerei évenként egyszer találkoznak itt; kibékülnek Istennel, környezetükkel, önmagukkal, s azután folytatják a harcot. A sírfeliratok okmányai a régi puritán Amerikának. Történetet lehetne írni erről a névről: Zebulon Sly.

*

Gyönyörű út. Vadvirágok. Pirosak, fehérek, sárgák, rozsdásbarnák. Itt a természet Szinnyei-Merse ecsetjével fest.

*

Az autó megszomjazik. Egy komoly arcú farmer, — Millet alak, — segítségünkre siet. Megköszönjük szívességét. „Kötelességemet teljesítettem." Bibliai józanság.

*

East Aurora. Szilfák paradicsoma. Tágas utcák. Meglátogatjuk Elbert Hubbard „Roycroft Shop"-ját. Hubbard összetétele volt a művészi sarlatánnak és a becsületes fantáziájú embernek. William Morris hatása alatt műhelyt rendezett be, amelyben a kézimunka művészi lehetőségeivel kísérleteztek és kísérleteznek. Könyvkötő munkáik páratlanul szépek és gyöngédek. Megvettem a „Hegyi Beszéd" itteni kiadását. Méltó tartalmához. Hubbard a Lusitanián pusztult el. Most fia vezeti a telepet.

*

Warszawa. Hamburg. Berlin. Genova. Európai városok nevei. Georges Duhamel azzal vádolja az amerikaiakat, hogy nagyzási mániájukban mindenféle apró-cseprő amerikai városokat elkeresztelnek európai nagyvárosok nevére. A francia író nem értette meg a szándékot. Ezekkel a városnevekkel az európai bevándorlók megrövidíteni próbálják a távolságot multjuk és a jelen között.

*

Hegyek. Völgyek. Barlangok. Indián nevű községek, folyók. Onandaja. Undilla. Tavak. Sziák. Mozdulatlanok. Cherry Valley. Cseresznyefák. Pipacsok. Buzavirágok. Eddig sohasem láttam pipacsot Amerikában. Furcsa nevű patak. „Lawyer's creek" a neve. Ügyvédek patakja. A víz csillog a napfényben, s sokkal tisztább a legkülönb periratnál. Lehet, hogy fölfedezem az orvosok, újságírók, tanárok, kereskedők patakját is. Község: Lawyersville. Kiderül, hogy sem a pataknak, sem pedig a községnek nincs köze az ügyvédekhez. Lawyer egy polgár neve, akiről elnevezték a patakot és a községet. Egy illúzióval kevesebb.

*

Farmerotthon. Éjjeli szállásunk. A farmer holland származású. Ezen a környéken sok a holland úttörő utódja. A lakásban száz éves bútorok. Az egyik asztalon Jézus életéről szóló könyv lutheránus kiadásban. Kőhajításnyira a lakástól a következő felirás: Ebben a községben 1714-ben született az első fehér gyermek. Az amerikai történelem Szent István-kora.

*

Albany. New York állam fővárosa. Nagystílű. Középületei monumentálisak, s ami meglepő: izlésesek. A főúton sok a hollywoodi bungalowszerű épület. Kissé édeskések. A város legnagyobb parkja, — Washington-park, — elragadóan szép. Robert Burns szobra. Közepes értékű, de mégis költő szobra. Albanyban sok lehet a skót. Mégis bőkezűek. Költőnek emeltek szobrot.

*

Könyörtelen hőség. Troy. Ez az a város, ahol az amerikai himnusz született meg, a „Star Spangled Banner", s ahol George Gissing, a legkülönb angol realisztikus írók egyike, éhezett. Itt jegyzem meg, hogy Gissing „New Grub Street" regényét érdemes elolvasni annak, aki az angol író lelki és gazdasági harcába betekintést akar nyerni. Nemcsak a magyar író kiváltsága a nyomorgás, a meg nem értés, a félreértés.

*

Pompás utak. Az automobilérdek arra kényszeríti a hepehupás földet is, hogy síma legyen. Mellékutak. Elfogadhatóak. Szénásszekér. Igazán váratlan hangulat. Lovak, tehenek, kecskék. Fenyőillat. Pittsfield. Környéke olyan, mint Kassáé. A Berkshire hegyek vadregényes szépsége (a jelző közhelyes mivolta ellenére megokolt) a természetrajongás igazolása. Mindent úgy nézek, mintha soha többé nem látnám. Tulajdonképpen mindent, ami szép és igaz, úgy kellene nézni, mintha ez az élmény nem ismétlődnék meg. Csakis ezzel a szemponttal lehet az élet több a puszta létnél. Frissnek érzem magam, egészségesnek, izmosnak. Van menekvés. Van.

*

A községek mind tisztábbak, gondozottabbak. Minden házat apró kert vesz körül. Az emberek szolgálatkészek, holott New England polgárai inkább arról nevezetesek, hogy tartózkodóak. Angol nyelvükben gyakori az olyan fogalom, amelyre Shakespeareben, sőt Chaucerben akadunk, ám a mai angolok nem használják. Érthető. Háromszáz évvel

azelőtt vándoroltak ki elődeik, s szókincsükben a multhoz ragaszkodnak. Massachusetts New England legjellegzetesebb állama. Civilizációja, lényege ma is puritán. A házak és emberek itt alighanem azért tiszták, mert a bűntől irtóznak, s a bűn piszkos. De ez a kiméletlen tisztaságszeretet bűnnek hajlandó minősíteni azt is, ami nem egyezik tisztaság-felfogásukkal. Semmi sem idegenebb tőlük, mint az elnézés ruganyossága.

*

Northampton, Massachusetts. Smith College. Az Egyesült Államok legnagyobb női college. Könyvesbolt. 1797-ben alapították. Történelem. Bizonyos természetű kultúra. Mult, amely majdnem érett. Northamptonban lakott Jonathan Edwards, Amerika egyik leghiresebb prédikátora. Coolidge itt telepedett le. Otthona hatalmas faház, zöld zsalugáterekkel. A ház előtt juhászkutya. Errefelé sok a fehér faház. Némelyik olyannak látszik, mintha mindennap lemosnák. Helyi büszkeség? Az egyik mozinak „Calvin" a neve. A nagyság átka, ha valakiről mozit keresztelnek el. De a mozitulajdonos megelégedett Coolidge keresztnevével.

*

Connecticut állam. Fenyvesek. Lovak. Sok, sok ló. Még golyvás lovat is láttam.

*

Rhode Island. Az Egyesült Államok legkisebb állama. Providence az állam fővárosa. A külvárosban temérdek az olasz bevándorló. Éppúgy az utcán élnek, mint Nápolyban. A gazdagok negyedében régi amerikai családok laknak. Ez a városnegyed valósággal európai. A budapesti Andrássy-út villanegyedére emlékeztet.

*

Szilfák, szilfák, szilfák. Eugene O'Neill „Desire under the Elms" darabjára kell emlékeznem. Ugyan a vágyat sehol sem látom, de a fákat, amelyek alatt vágyódnak, annál inkább. Megint betérünk Massachusetts államba. Fehér templomok. Kétszáz-háromszáz évesek. Unitárius, congregational, presbiteriánus, episkopális hitközségek. Elvétve katholikus templomok. Az utóbbiakat irek, olaszok, lengyelek látogatják.

*

A tengert látjuk. A végtelen nedves arcát. Plymouth. Az Egyesült Államok történelmi nevezetességű városa. Hivatalosan itt kötöttek ki a „Mayflower" utasai 1620-ban, ámbátor először Provincetownban szálltak partra. Plymoutht meg kell szeretnie annak is, akinek teljesen idegen az amerikai történelem. Emléktáblák. Az első amerikai templom. Az első amerikai temető. Síremléke annak a száznégy kétségtelenül bátor „pilgrim"-nek, aki megérkezése első esztendejében halt meg. Kis, fehér házak. Virágosak. Town-Hall. Itt találkoztak az első telepesek, s megtárgyalták sorsukat, s az úttörés elhelyezkedésének nehézségeit. Massasoit indián törzsfőnök művészi bronzszobra. A történelem iróniája. Ez az indián törzsfőnök elárulta véreit a „pilgrim"-eknek. A hálás utókor szobrot emelt neki. A történelem levegője különös összetételű. Márványoszlopok. Kődarab. Maradéka annak az óriási kőnek, amelyre a „Mayflower" utasai ugortak, amikor partra szálltak. Szűk utcák a dombos parton. Olyan

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

kedvesek, mint a Salzburg környéki keskeny utcák. Elfelejtem Clevelandot, a milliós lakosságú várost, a füstöt, a zajt, a kenyérharcot. A temérdek turista sem tudja elrontani a város üdítő békéjét.

*

Út Provincetownba a tengerparton. Apály van. Messze látni. Majdnem messzibbre a messzeségnél. Hosszú, vékony földsáv, akárcsak egy rejtélyes kar, nyúlik a tengerbe. Mind kevesebb a fa. Mind több homokbucka. Apró községek. Lakói halászok, tengerészek. Csónakokat látni, vitorlákat, teherhajókat. Provincetown.

*

Az első ember, akitől útbaigazítást kérünk, portugál. Alig motyog angolul. Apró termetű, fekete arcú. Mintha nem is lennénk Amerika angolszász kultúrájú vidékén. Házak. Hosszú utca a tengerpart mentén. A városnak összesen két hosszú utcája van. A főutca: Commercial street. Ellentmondás ezen a helyen egy utcát „Kereskedelmi"-nek nevezni. Vagy itt sem szabad elfelejteni, hogy Amerika az üzleti tevékenység hazája? Házak: játékkastélyok. Irók, művészek nyári otthona. Béke. Itt létesült az első amerikai irodalmi színház „Provincetown Player"-ek néven, ahol Eugene O'Neill első darabját színre hozták. Azóta a színház New Yorkba vonult s O'Neill a nemzetközi elismerés kifizetődő kényelmébe. A bennszülöttek halászok, tengerészek. Művésztelep. Modern festménykiállítás. Kubista, futurista. Öt művésziskola. Új irodalmi színház: „Wharf Theatre". Halszag. Tengerszag. Valahonnan szénaszag csap meg. Szagok orgiája. Történelmi múzeum. Világító torony. Bostonból befut a személyszállító hajó. A víz meleg. Menjünk fürödni. Dos Passosnak, az ismert amerikai regényírónak, kopasz feje ugrik ki a vízből. Susan Glaspell, a kitünő regényírónő, itt lakik. Ted Robinson, a clevelandi Plain Dealer napilap „columnist"-je, évek óta, nyarankint, itt felejti el az újságírás mindennapi robotját. Itt nyaral Donald B. MacMillan, a sarki utazó. Az egyik ház emléktáblájáról megtudjuk, hogy a Provincetownban született első fehér gyermeknek Peregrine White volt a neve. Ez is romantika. S az is romantika, hogy végre idekerültünk. Magyarok Provincetownba. Aligha voltak itt magyarok előttünk. Ha voltak, jelentkezzenek.

REMÉNYI JÓZSEF

Régiek őszén

Valaki jár itt
csipkés viganóban,
öreg árnyak szekerén,
keserű szerelme
fázik a szivben,
viszket a húr idegén.

Két kicsi térde
fölgurul az égre:
felhőgyepen játszanak,
vörös szeme gyöngyét
boros pohárban
csipkedik a sugarak.

Arca kalácsán
mézes, puha csillag:
ha mosolyt lát: pityereg,
rokolyája ráncán
pille a himzés:
kergeti a kisgyerek.

Ó, őszi tündér,
aggszűzek farsangja
koporsóra bóbita,
utolsó parázzsal
pislog a vágyunk
most az első lakziba.

Mindig is eljött
kövér nyarak húsán
megcsókolni a magot,
aranyos szelence
égett a mellén,
lelke mégis hallgatott.

Barna egészség
pipacsos örömmel
festette a lángjait,
beteg alkonyokban
álma hajó volt:
este mindig haza vitt.

Nem igért házat,
nem hozott menyasszonyt:
kisöpörte a szivet,
rossz öröm-kanócok
lángját lecsipte
és szívünk a régi lett.

Bujdosók útján
sugaras tenyérrel
hintette a harmatot
(volt is, aki róla
minden mesénél
gyönyörűbben hallgatott).

Gondoltam akkor:
Balassa vitézzel
begyűröm a kalapom,
utolsó levelem
holnap megirom:
bedobom az ablakon.

Szerte borongó
csupa tornyok gömbjén
csoda gerjedt mindenütt,
lányarc a napocska:
százezer lelkem
szomorúan ráfeküdt.

Szivünkről égő
fonalat sodort a
hold, az égi szent guzsaly,
fekete órákon
szerelmek öble
volt az esti kapu-alj.

Nótában: hűség,
szájon: piros eskü,
kicsi szivén tűzperec,
tagadó kérdéssel
kérleltem mégis:
valld be, úgy-e nem szeretsz?

Azért maradtam;
jó Balassa bátya
nem várta be a telet,
csillagos késével
ki tudja: holnap
hol szegi a kenyeret.

De nyárra úgyis,
hiszem, haza téved,
visszaűzi valami,
várok addig, hátha
némely dologról
többet is tud mondani.

Ha nem: megtörlöm
én is az ősz selymes
kendőjébe szivemet
s magam elé rántom
kökényes útját:
engem, tudom, eltemet.

BERÉNYI JÁNOS

— Ez igen csöndes, jó gyerek, nem kell rá folyton vigyázni. Olyan szótlan eljárogatunk egymás mellett, — mondta.

Néha virágot szedtünk, megörültünk minden apró tavaszi gaznak. Egy-egy szabad, szellős domboldalon leültünk néha, néztük a kanyargó, messzi Dunát s Irén néni ilyenkor így szólt:

— No, most énekelj, Mártus!

Eleinte nem akartam, de később, mikor már igen összeszoktunk, akár magamtól is rákezdtem vékony gyerekhangomon valami naiv dalra.

— Úgy szeretem, ha énekel, — mondta anyámnak Irén néni, — különösen kint, úgy illik ez a kicsi gyerekhang abba a messzi perspektivába.

Néha esett az eső és ő mégis elment.

— Irénke, igen át fog ázni, — mondta anyám aggódva.

De ő rázta a fejét.

— Nekem nem árt meg ez a kis víz!

A sapkáját is levette, hogy a sötét hajában meggyűltek az esőcseppek

A Stiglickék összedugták mögötte a fejüket. Milyen hóbortos!

És Mici kisasszony hozzátette, hogy milyen büszke! Hogy fönt hordja az orrát! Pedig hát kicsoda? Egy kis hivatalnoknő, valami tanárnak, vagy talán csak tanítónak a lánya!

Szerte a házban, irigységgel, hegyes éllel kikezdte a pletyka. Csodálkozva konstatáltam, hogy Irén néni nem volt rokonszenves. A Stiglickékhez már nem is szívesen jártam, mert mindig kikérdeztek felőle.

Egyszer, mikor Irén néni megtárgyalta anyussal, hogy varratni fog náluk valamit s az anyagot is már áthozta, hogy megmutassa, elkottyantottam magam s leadtam, hogy mit beszélnek Stiglickék Irén néniről.

Irén néni felvonta a szemöldökét.

— No de ilyet, — mondta csöndesen, — pedig még sohasem beszéltem velük.

Anyus szigorúan nézett rám, tudtam, hogy ki fogok kapni utólag. De nem akartam, hogy Irén néni náluk varrasson, mikor szidják.

Azért ő mégis összecsomagolta a kis batisztot és átvitte. Biztosította anyámat, hogy őt igazán nem bántják az ilyen apró pletykák és hogy azt elkerülni nem is lehet.

A Stiglickék ezentúl igen kedvesek voltak. De Irén néni nem törődött ezentúl se velük, se mással a házban. Csak Juli nénivel volt jóban. A konyhába is kiült velünk Juli nénihez. A zsámolyra ült rendesen, Gyuszi, a nagy fiú, melléje kuporgott s rendesen az ő ölébe hajtva fejét hallgatta Juli néni kifogyhatatlan történeteit.

Ekkoriban én már nem szerettem a gyermekmeséket. Igy kérleltem:

— Juli néni, de igazat meséljen!

— Hát mit meséljek, gyöngyöm, — s megpödörte újjai közt a szálat, hogy befűzzön, mert mosásnap előestjén nálunk hált, hogy már hajnalban kezdhesse a munkát s minthogy tétlenül ülni nem tudott, ilyenkor is valami lyukas harisnyánkat böködte.

Aztán csak valahogy megindult a regélés, de ilyenkor inkább Irén néninek szólt s Gyuszi hamarosan el is aludt mellette. Juli néni ilyenkor lassan beszélt, kezében meg-megállt a tű s az arca puha volt és derűs, akármit mesélt ilyenkor, mert messze nézett vissza, rendesen a gyerekkorára s minden akkori bánatát, gondját elmosta az idő s már csak szép mesélni való emlék maradt belőle. Emlékszem, hogy egyszer egy különös históriát mesélt az öreganyjáról, melyet megpróbálok elmondani úgy, ahogy azt Juli néni mondta:

...lehettem akkor mán vagy tizennégy éves, mikor szegény öreganyám, Isten nyugosztalja, meghót. Addig nála vótam. Szegény öreganyám igen különös asszonyember vót.

Sokat emlegették a faluban, hogy egyszeribe beállított a Bagócsy-portára, — módos gazda vót nálunk a Bagócsy, — há, mondok, beállított oda. Csak átment a konyhán, nem szólt senkinek se jobbra, se balra, csak ment be egyenest a szobába, ahol éppen vacsoránál ült a gazda meg a két fia. Olan különös vót, hogy azok mind letették a kanalat. De ű csak nem szót a többiekhö, odament a fiatalabbik fiúho, a vállára tette a kezét, oszt csak ránézett s aszonta:

— János! János! Az Isten legyen veled!

Azok elijedtek; kérdik, hogy há mi az, meg miér, hogy mondja, de ő csak nem szót, csak magára terítette megen a nagy keszkenőjét s ment ki... Oszt két napra rá az a legén, valami lány miatt, megszúrt egy embert, egy módos gazdát, aki meg is hót... Oszt be is csukták űtet tizenöt esztendőre, úgy tudom, nem is jött már ki onnan...

De nem is ezt akartam elmondani, hanem azt, hogy szegény öreganyám, Isten nyugosztalja, hogyan hót meg. Az is olan csodálatos vót. Igen öreg vót mán akkor, valahogy nyolcvanhat, úgy mondta a jegyző, a faluban ugyan aszonták, mán közel jár a százhó, no de ez nem vót igaz. Hát az úgy tavasz elején történt... Én reggel korán keltem, mert vót egy tehénkénk, oszt azt engedtem ki a csordával a legelőre. Ahogy bemegyek a konyhába, látom, hogy mán fönn van, oszt teszvesz, megy ki az udvarra, hogy szórjon a baromfinak. Oszt még a libát is megtömte. Mikor hogy elkészült a libával, csak fölkél, kimegyen az udvarra, oszt látom, hogy jár-kel ottan. Fecskék jártak az eresz alá, azokat nézte sokáig. Oszt csak bejön és azt mondja nekem:

— Te, lányka, erigyj, készíts nekem vizet, hogy megmosdhassak. Oszt az almárium fenekéről vedd elő a hosszú inget meg a fekete ruhát.

Elijedtem, mer hogy mindig aszonta, hogy ez az ő halottasruhája. Mivelhogy nem mentem, keményen rám szót :

— Erigy és hozd. Megmondtam!

Megmosdott szép tisztára, oszt, hogy én nem adtam, maga szedte elő az ingét s újra keményen rám szót:

— Há, ha már ki nem adtad, legalább ágyamat bontsd le!

Lebontottam az ágyat, oszt ő belefeküdt.

— Vedd elő az imakönyvet, — mondja, — Isten nevében, nekem végem van.

Nekem a térdem is reszketett, előkotortam az imakönyvet, az ágyáho térdeltem s imádkozni kezdtem hangosan. Ő meg nézett engem csöndesen, szeliden.

Egyszerre aszongya:

— Majd menj el a Ferenc bátyádho, oszt kérd meg az uraságot, majd szereznek neked helyet. Ott a ládafiában a fekete ruha helyén van húsz forint. Neked gyűjtöttem, azt tedd el.

Osztán csak elfordította rólam a tekintetét és behunyta a szemét. Olan mozdulatlanul feküdt, hogy félni kezdtem. Kiszaladtam a szobából, el a szomszédba, áthíttam a szomszédasszonyt. Az együtt, szót öreganyámho, de az mán nem válaszolt. A szemét mán ki se nyitotta. Csak feküdt mozdulatlan, de lélekzett. Dél felé többen odagyűltek falubéliek s gyertyákat gyújtottak. Papot hívni nem lehetett, mert igen messzi vót oda a plébánia. Egyszer csak aszongya az egyik asszony:

— Isten nyugosztalja, mán meg is hót. — Éppen delet harangoztak akkor... Igen, bizony... így vót, — mondta Juli néni s bólongatott...

Ilyenkor már én az asztalra könyökölve hallgattam a történetet s láttam, hogy Irén néni is a fejét ingatja, csodálkozik a különös históriákon. Tágult szemekkel, de félig álomban néztem Juli nénit s a két öreg asszony, a nagyanyja s az ő alakja, összefolyt képzeletemben, hogy szinte félve, valami borzongó csodálattal, a lábaimat magam alá húzva a széken vártam, hogy Juli néni is valami különöset, csodálatosat fog cselekedni...

(Folytatjuk.)

W. WIMBERGER ANNA

Bárányfelhő

Egyszer eljő:
a bárányfelhő;

fehér fodrocskáit
csokorba kötnéd,

szived befödnéd
véle egyidőre:

de karod nem éri...

Ő úszik, kúszik...
— messzeség védi;

nézed, nézed:
elfelejted a földed,
a néped, —

eltünik lassan,
eltünik szépen;

nem marad senkid,
sem földön, sem égen...

URR IDA

A „HŐSÖK“ LÁZADÁSA

Nem királyokról, hadvezérekről, vagy a történelem más hőseiről lesz itt szó, hanem csak az író „hős“-eiről, akik sokszor olyan szegények, mint Dosztojevszkij kopott kabátú csinovnikjai, vagy olyanok, mint az én hazudozó „hős”-öm: Vén Kujon.

Itt élnek köztünk. Némelyikökkel gyakran beszélgetünk, másiknál elég egy véletlenül meghallott szó, vagy csak az, hogy furcsa figuráját meglássuk egy pillanatra és fantáziánkban máris tovább élnek. Szövögetjük életük fonalát és novella, regény: irodalom lesz belőlük. Akkortól két sorsot élnek: a magukét és azt, amelyet fantáziánk épített köréjük.

Érdekes, furcsa, sokszor szomorú dolog az, amikor az író az életben újra találkozik írásai hőseivel. Sokszor meglepődik azon, hogy ők másképpen mertek élni, mint amilyen sorsot az író szőtt a számukra. Mert az élet szimplább, egyszerűbb, közönségesebb, mint az irodalom. Csak éppen fordulatai gyakran meglepőbbek, szeszélyesebbek.

*

Itt van például Vén Kujon esete.

Kopott tengeri medve volt. Vén hazudozó.

Mindig szerelmi kalandokkal dicsekedett. Addig hazudta azokat, hogy a végén maga is elhitte, hogy átélte valamennyit. Kisvárosi rabságom hű társa volt. Jegyezgettem szép hazugságait, novellafüzért fontam belőlük, még színesebbé hazudva a meséket.

Vén Kujon nagy érdeklődéssel olvasta az ujságtárcákat és gyakran megesett, hogy méltatlankodva nekem támadt:

— Ezt már hozzáhazudta, ez nem így történt!

Már újra Pesten voltam, amikor be kellett fejeznem szerelmeinek történetét. Tollammal és az ólombetűkkel meggyilkoltam. De szép, virágos sírt írtam neki, amelyhez apró virágcsokrokkal öregedő asszonyok járogatnak el titokban.

Lehet, hogy ezt is elolvasta Vén Kujon, mert föllázadt ellenem.

Egy szelíd alkonyon gondtalanul sétálgatott a kisvárosban valamelyik fiatal barátjával. Egyszerre csak váratlanul ezt kérdezte tőle:

— Ismeri Simándit?

— Igen.

— Hát az elárult engem! Föllázadt ellenem. Pénzt veretett a saját képével, pedig hát én vagyok a király! Én azonban el fogom fojtani a lázadást!

Revolvert rántott elő és lövöldözni kezdett.

Hazarohant, bezárkózott szobájába és az egész környéket rettegésben tartva, addig lövöldözött, amíg csak megérkeztek a mentők a kényszerzubbonnyal.

Ott halt meg a tébolydában.

Törődött is akkor már szerelmeivel!... Vajjon lelke milyen titkos vágyát leplezgette ezekkel a szerelmes mesékkel?...

*

Volt egy barátom. Mulatós erdélyi úr. Boldog dáridók emlékeivel sodorta őt az élet Pestre. Itt elhulló levél volt az élet viharaiban. Összetört, gyámoltalan, győzni nem tudó magyar. Csak a bánatát, tehetetlenségét hozta magával a szívében, szájában pedig a bor bút felejtő ízét. Ivott. Mindig ivott. Rengeteget. Benne volt fajtánk egy részének minden öngyilkos tragikuma.

Egy írásomban őt mutattam be szomorú szimbólumnak. De nem mertem megölni. Revolverét zsebében hagytam, csak csüggedt mámorában az asztalra rogyott és így sóhajtott sóvárgó, tehetetlen, reménytelen szerelemmel: Erdély!... Erdély!...

Az újságokból tudtam meg, hogy ő az életben bátrabb volt, mint én a papiros mellett. Egy hajnalon lázálmában ollót rántott elő és azzal döfött amúgyis vérző, vesztébe rohanó, árva szívébe.

*

Most meg valaki tovább él, akit meggyilkoltam.

Likőrgyáros. Boszorkánykonyhájából a legelképzelhetetlenebb mámorokat tudja szállítani. Háza sokszor volt hangos részeg tivornyáktól, asszonyok mámoros kacagásától. És a sok életörömből neki mindig csak morzsák jutottak. Mert óriási púp ékteleníti el apró hátát. Alacsonytermetű, rút szatír szegény. Ha nő látja meg, ráfagy a csók a szájára.

És mindig csókra vágyott. Erős férfiaktól akart nőket elhódítani. Rengeteg pénzt szórt el csókokért.

Regényt írok és abba belevettem a boldogtalant. Egészséges szívű, szép, fiatal nőbe szerettettem bele halálosan, akit győzelmesen rabol el az ő világából egy a leányhoz való erős, fiatal férfi.

Megsajnáltam szegény koldusát a szerelmek lakomáinak. Revolvert nyomtam a markába és...

...és e napokban találkoztam vele. Megborzadtam, amikor nagy, nedves tenyerével a kezemet szorongatta.

— Rohanok haza! Egy drága, kis bestiát rendeltem magamhoz...

Áradozva dicsekedett. Elengedte a kezemet. A vágy még jobban eltorzította az arcát. Úgy rohant el.

*

És még egy lázadás...

Érettségi-banketten voltam három évvel ezelőtt. Fiúk és leányok együtt ünnepelték azt, hogy most már az élet gyilkos kűzdelmeitől őket se fogja megkímélni.

Három fiatal lány érdekelt ott engem a legjobban. Három jó barátnő, akik az iskolaévek alatt is sülve-főve együtt lehettek és most is, ha csak alkalom nyílt rá, összebújtak és boldog kacagással sugdolództak.

Hat apró női láb élt, mozgott, nevetett, gúnyolt, dicsért, egymással beszélt ott.

Fiatal asszonnyal ültem együtt és annak magyaráztam, hogy milyen sokat tudnak beszélni ilyen apró női lábak. Ez a hat kis női láb most útra kél és én találgatni kezdtem, merre is visz majd az ő útjuk a tíz év alatt, amíg újra ide visszajönnek találkozóra.

— Regényt is lehetne róluk írni, — jegyeztem meg a fiatalasszonynak.

Most aztán levélben kérdőre vont, hogy mi van a regénnyel? És ez az írás tulajdonképpen válasz arra a levélre.

A regényt nem írom meg soha, mert két láb fellázadt ellenem, még mielőtt nekikezdhettem volna a regény megírásához.

Az már nem lehet ott a tízéves találkozón.

Szelíd lány volt. Azt jósolgattam róla, hogy hamarosan férjhez fog menni. Úgy is történt. Boldog fiatalasszony lett, de a gyermeke élete az övébe került. Most magára maradt a fiatal apa a fiával, az asszony pedig, a „regényhős", kint pihen a temetőben.

Témának ez a fiatal, szomorú férfi apró gyermekével is íróhoz való, de azt a regényt, amelyet az a levél sürget, már nem írhatom meg.

SIMÁNDI BÉLA.

MADAME ROLAND TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA

Talán senki sincs a forradalom galériájában, akinek életregényében a Gironde tragédiája olyan plasztikusan mutatkoznék meg, mint Madame Rolandéban, a forradalmi belügyminiszter, Roland de la Platière finomtollú, szellemes, mélyenérző feleségéében. Manon Jeanne Phliponnak hívták ezt az eleven csinos kisleányt, akiből később Madame Roland lett. Kispolgári szülők gyermeke, egy vésnök leánya volt. Tanulékonyságával, érdeklődésével és eleven eszével azonban már gyermekkorában kinőtt a miljőből, amelybe született. Emlékirataiban felsorolta olvasmányait s innen tudjuk, hogy a biblián és a szentek életén kezdte, majd Plutarchos, Fénélon, Tasso művein folytatta önművelését, hogy végül, mint annyi más kortársa, Voltaire és Rousseau rajongója legyen.

Életfelfogásának kialakulását ez a rajongás determinálta. Mint Corday Sarolta, ő is, már fiatal lány korában, az emberiség megjavitásán, a klasszikus Róma köztársasági erkölcseinek föltámasztásán tépelődött, nem szenvedhette a bált, a társaságot, ahelyett irószobájába menekült. Huszonhat éves korában ment férjhez a nála húsz évvel idősebb Rolandhoz, aki magas közigazgatási tisztséget töltött be. A házasság a nagy korkülönbség ellenére is boldognak mutatkozott s mikor 1791-ben Rolandot Lyon városa a nemzetgyűlésbe küldte ki, a fiatal asszony minden vágya teljesedni látszott. Úgy érezte, hogy végre megvalósulnak álmai. Mint urának sugalmazója, tetteinek irányítója, egyike lesz a politika mozgató erőinek s részt vehet a francia nép szabad jövendőjének előkészitésében. Igy is történt. Roland, mint a Gironde egyik kimagasló képviselője, csakhamar belügyminiszter lett, feleségének a szalónja pedig a legfontosabb politikai konferenciák színhelye, ahol a polgári forradalom ve-

zetői a szép és szellemes háziasszonnyal vitatták meg a napról-napra változó helyzetet és terveiket.

Harminc esztendősnél idősebb volt már akkor Madame Roland, arca bár nem klasszikus szépségű, mégis hamvas volt és friss, alakja karcsú s gyönyörű fekete szemeinek kifejezése mindenkit megkapott. Legfőbb bája azonban hangjában s előadásának dallamosságában és szépségében volt. Mikor Camille Desmoulins egy társaságban azt mondta, hogy nem érti, hogyan lehet annyi hódolója Madame Rolandnak, az ünnepelt asszony így válaszolt annak a közös ismerősüknek, aki a megjegyzést hírül hozta neki:

— Tökéletesen értem Desmoulinst, hiszen személyesen nem ismerjük egymást s ő nem hallott engem — beszélni.

A forradalmi láz, amely régebben csak mint platónikus érzés tört fel Madame Roland elmélkedő írásaiban, most egyik legfőbb mozgatója lett életének. Társaságában, ahol a Gironde vezérei lesték minden szavát, folyton tetteket sürgetett s egyik szószólója volt annak, hogy XVI. Lajost és Mária Antoinettet a nép nevében felelősségre kell vonni.

Mikor azután a nép elfoglalta a Tuilleriákat, fogságra vetette a királyi családot és kiragadta a hatalmat XVI. Lajos kezéből, azt hitte, hogy minden vágya beteljesült s a győzelmes forradalomnak vége is van. Ezen a nézeten voltak a girondeisták is, akik vértelen forradalmat, békés átalakulást, szabadságot és demokráciát akartak s jelszavaikat komolyan is vették. Nem voltak megelégedve azonban ennyivel a párisi községtanács képviselői, élükön Robespierrerel, aki az eddigi eseményekben csak az előjátékát látta egy elkövetkezendő véres drámának, amelyet Franciaország és a világ milliós közönsége előtt ő akart szinrehozni. És nem volt elég ez Maratnak, a vérengző kozmopolita kalandornak és a négy világtáj Párisba gyült többi söpredékének: a porosz Clootznak, a spanyol Guzmannak, a lengyel Lazuszkinak, a svájci Hallernek s a hollandus Kocknak, akik, mint száz és száz más külföldi kalandor, a zavarosban halászni és mennél nagyobb felfordulást akartak csinálni.

Az ő fékevesztett agitációjuk eredményeképpen csakhamar ötezer ártatlan embert, köztük asszonyokat és gyermekeket is, vetettek fogságra Párisban, nagyobbrészt a zárdák őrséggel megrakott épületeiben. Egy éjtszaka a felizgatott csőcselék megrohanta a zárdákat s ezeket a szerencsétleneket felkoncolta. Három napig tartott a szörnyű vérengzés, amely egyszeriben kiábrándította Madame Rolandt és megtanította a girondeistákat arra, hogy mi is a forradalom — lényege.

Szeptemberben már így ír Madame Roland:

— Mindnyájan Robespierre és Marat kése alatt járunk-kelünk... Marat minden nap a legszörnyűbb vádaskodásokkal illeti a nemzetgyűlést és a tanácsot. Kétségtelen, hogy mind a kettőt föl fogják áldozni!

Egy levélben néhány nappal később:

— Ismeri lelkesedésemet a forradalom iránt. Nos, szégyellem ezt a lelkesedést. A forradalmat gonosztevők szennyezték be, a forradalom utálatos lett...

A nemzetgyűlési választások, amelyekre nem sokkal ezután került a sor, nagy tömegben hozták be a girondeistákat, ezek a vidékről feljött derék doktrinérek azonban a párisi tanácskozóteremben, az üvöltöző kar-

zat terrorja alatt, csakhamar elvesztették fejüket és a bátorságukat. Igy történt, hogy a vezetés kicsúszott a kezükből s egyre inkább Danton, Robespierre és Marat lettek a hangadók. Az ő uszitásukra Rolandt is pörbe fogták azzal a nevetséges ürüggyel, hogy belügyminiszter korában hivatalos pénzeket sikkasztott. A vád alátámasztására Marat lapjában és a forradalom többi szennyújságjában a legszörnyűbb rágalomhadjárat indult meg Roland és felesége ellen, aminek következtében többször is merényletet kiséreltek meg ellenük. Életük ettől kezdve állandó remegésben, páni félelemben telt el. Egy pillanatuk sem volt nyugodt, sohasem tudták, hogy a csőcselék mikor gyújtja rájuk a házat.

1792. december 7-én Chabot a konvent előtt összeesküvési váddal illette a Roland-házaspárt s vizsgálatot kért ellenük. A Gironde napja ekkor már leáldozóban volt. Képviselőinek erélytelensége folytán XVI. Lajos és Mária Antoinette formai „felelősségre vonásából" — halálos ítélet lett s Rolandék ellen is megindult az eljárás. A férj el tudott menekülni, az asszonyt azonban letartóztatták és huszonkét girondeista képviselővel együtt fogságba vetették.

A börtönben Madame Roland példás bátorságról és nagy lelkierőről tett tanuságot. Fogolytársai előtt bevallotta, hogy keserű csalódással és tragikus kiábrándulással látja azokat a szörnyű eredményeket, amelyek a girondeisták ideális elképzeléseiből születtek. A fölidézett szellemeket, a népszenvedélyt, amelynek utat nyitottak, gyönge kezük nem bírta visszatartani s a vértelen forradalomból megszületett a rémuralom, amelynek 1793 november 8-án Madame Roland is áldozatul esett.

A vérpadon, mielőtt a pribékek megragadták volna, a hatalmas szabadságszobor felé fordult s messze csengő hangon így kiáltott fel:

— Ó, szabadság, hogy kijátszottak téged!

Nyolc nappal később Rouen határában, egy kis falu mellett, lerongyolt öreg ember tetemére akadtak, amelynek melle keresztül volt szúrva. Kabátjának belső zsebében cédula volt a következő szavakkal:

— Akárki légy, aki megtalálod testemet, tiszteld azt! Olyan emberé volt, aki becsülettel élt és becsülettel halt meg... Elhagytam búvóhelyemet, mikor megtudtam, hogy feleségemet meggyilkolták, nem akarok tovább élni ezen a gaztettekkel beszennyezett földön!

A boldogtalan Roland búcsúsorai voltak ezek a szavak, Rolandé, akiről a börtönben nem egyszer elmondta a felesége, hogy nem fogja őt túlélni.

JEAN DAUBAN

IRODALMI TERVEK 1931 VÉGÉN

Válaszok a Magyar Minerva szerkesztőségének körkérdésére.

III.

Decemberben jelenik meg a „Magyar Minerva" kiadásában „Zsák-utca" című regényem. Kúnsági gyerekkorom benyomásai elevenednek meg benne. Tavasszal a „Tábortűz"-ben most folyó ifjúsági regényem kerül kiadatásra. Címe: „A nyári vakáció". Majd „Ferenc megtérése" címen három kis regény vár kiadásra.

Karácsonyra készülök el „Krízis" című nagy, két kötetes regényemmel. Ettől a munkától nagyon sokat várok. Tartalmából csak annyit, hogy Szlovenszkó egyik kisvárosában kezdődik a háború vége felé. Megelevenednek benne az eddig még érintetlen benyomások a háborút követő néhány esztendő felejthetetlen emlékeiről két, a háború által lelki krízisbe sodort fiatal életén keresztül. Sok mondanivalóm van benne. Azt hiszem, a legszebb írásom lesz.

Ez a legközelebbi év nagyobb vonalú munkaprogrammja.

Közben rövidesen orvosi diplomát nyerek. Remélem, nagyon közel jutok majd a szenvedő emberekhez az orvosi pálya sok-sok szépségén keresztül az irodalom mélységes, örök szerelmén át.

És segíteni testi és lelki szenvedéseken az életnek talán a legmagasztosabb feladata.

MAREK ANTAL

IV.

Arra a szíves érdeklődésére, hogy mik a legújabb irodalmi terveim s mikor s milyen könyveim fognak megjelenni, engedje meg, hogy a következőkben válaszoljak:

1. Tekintettel arra, hogy Amerikában élek, tehát európai felfogás szerint nagyokat kellene mondanom. Szinte mulatságos, hogy az európai lapok teljesen századrendű rajzolókról, festőkről, színészekről, muzsikusokról, írókról, ha Amerikába vetődnek, miket állapítanak meg. Úgy látszik, — a riportlélektan elve alapján, — a műveletlen és hangos hollywoodi képzelet meghódította az európai szerkesztőségeket. Akármennyire erőlködöm, nem tudom önmagamról kisütni, hogy olyat csinálok, amit eddig rajtam kívül senki más nem csinált.

2. Regényen dolgozom. Már két éve (az „Élni kell" befejezése óta) bennem él, megkínoz, megnevettet, megkörnyékez a maga egyszerűségével, ugrat a maga bonyolultságával, de még nem közelített meg kétszínű mosollyal. Ebből arra következtetek, hogy a regényt előbb-utóbb megírom, mert hiszen nincsenek vele gazdasági céljaim. (Amerikai túlzás, mi?)

3. Két kötetre való irodalmi tanulmányanyagom van. Javarésze meg-

jelent folyóiratokban. Hogy megjelenik-e könyvben? Azt az istenek sem tudják.

Egyébként érdekesnek találom az életet minden ziláltsága ellenére. A beteges becsvágyon, ami semmi egyéb, mint a hiúság neuraszténiás mohósága, mosolygok. Munkámat (college tanítás, magánelőadás, rádióelőadás, cikkezés) szeretem. Amerika fejfájásából nekem is jut, de nem annyi, mint azoknak, akiknek esetében a pénzhajsza életük egyetlen irányító ereje. A színdarabgyárosok sikereire csak akkor gondolok, amikor elszomorodom az irodalom külső sikertelenségén.

REMÉNYI JÓZSEF

V.

Irodalmi tervem több is volna a kelleténél, de természetesen a tervezgetést nagyban befolyásolja a kiadás nehézsége. Előfizetéseket gyűjteni: ez ma már idejét multa még a szlovenszkói író számára is, a gazdasági helyzet pedig nehézzé teszi éppen itt, Szlovenszkóban, hogy könnyedén adhassuk ki munkáinkat. Ugyanez áll a könyvek budapesti elhelyezésére is. Amennyiben azonban irodalmi tervekről lehet beszélni 1931 őszén, terveink, azt hiszem, mindnyájunknak vannak s e tervekhez jó adag reményünk. Készen van egy elbeszéléskötetem, a magyar, falusi ember csehszlovák katonasorából. Ez inkább humoros, néhány darabja itt-ott napvilágot is látott. Ez valószínűen kiadásra kerül a közel jövőben. Irok egy regényt, mely a háború kitörése előtti nemzetiségi vidék patriarkális életét tárgyalja Gömörben, egy nagy faluban, ahol véletlenül rengeteg intelligens ember került össze s élénk társadalmi életet éltek. A regény főhőse egy kisfiú, aki belekeveredik a nagyok társaságába s a maga tétova szemével nézi az életet. Ez a könyv folytatásos lesz, következő kötete a háború alatti időket szemléltetné, azután pedig a fordulat után a dilemmába jutott fiatalságot, amelynek két választója van: Pest és Prága. Szeretnék írni úgynevezett szlovenszkói regényt is, amellyel már mindenki megpróbálkozott, aki él, de természetesen, nem a miljő kedvéért, hanem a probléma érdekessége miatt kivánnék vele megbírkózni. Egy szimbolikus ötletem van hozzá, amely meglepő Kolumbusz tojása. Terv van, csak kiadó legyen hozzá!

SZOMBATHY VIKTOR

Képek a lámák birodalmából

A messze Kelet rejtelmes birodalmairól eddig az a hír járta, hogy ott a vallási élet ázsiai viszonyokhoz mérten rendkívül nagy mértékben van kifejlődve. Ennek ellenére ázsiai tanulmányutaim alkalmával meglepetéssel állapítottam meg, hogy az igazi értelemben vett buddhizmusnak ma már alig van nyoma Északázsiában. Mindaz, amit ezidőszerint egyházi életnek lehet nevezni Tibetben, nem egyéb, mint a lámák szektarendszerének működése, amely teljesen eltér Buddha elveitől.

A régi idők komoly tudományos tevékenysége, az irodalmi tanulmányok folytatása, a magasfokú ázsiai kultúrának további kiépítése úgyszólván teljesen megszünt. A lámák összes tevékenysége abban merül ki, hogy szakadatlanul ismétlik a régi tanokat, primitiv hipnotikus jeleneteket rögtönöznek, jövendőmondással, szellemidézéssel kisérleteznek és ámítják a népet, anélkül azonban, hogy ezeknek a kisérletezéseknek tudományos szempontból a legcsekélyebb értékük is volna. A lámák e tevékenysége kizáróan a műveletlen és korlátolt észjárású nomád nép terrorizálására jó. A magukat a nép tanitóinak nevező lámák kitünően megszervezett üzleti érdekközösségben élnek egymással és a legszemérmetlenebb módon zsarolják ki a tudatlan és babonás embereket jóslataikkal, valamint a jövő boldogságáért külön erre a célra berendezett „imamalmok" által folytatott könyörgésekkel. Mindennek előre megszabott és meglehetősen borsos ára van, amelyet a mitsem sejtő nomád törzsek tagjai sokszor a legnagyobb áldozatok árán teremtenek elő. Önkéntelenül fölvetődik a kérdés, hogy vajjon a népnek ilymódon való kiuzsoráztatását is elrendelték-e Buddha tanai? A lámák azt állítják, hogy tanulmányozniok kell a tantrák följegyzéseit és hogy minden igyekezetük arra irányul, hogy Buddha szelleméhez méltó életmódra szoktassák a népet. Ezzel szemben Lassában egy, a kormány segítségével fenntartott jövendőmondóhely van üzemben, ahová természetesen tömegesen zarándokolnak el a gyanutlan tibetiek és ahol a legkülönbözőbb pogány szertartások között beszélik tele a fejüket sokszor a legnagyobb sületlenségekkel a nagy keleti hitalapitó magukról megfeledkezett utódai. A lámák megtiltják az állatok megöletését! Ennek ellenére a monostorok pincéiben mázsaszámra romlik a lemészárolt juhtulkok, tehenek és ökrök husa, amelyeket úgy öletnek meg a lámák, hogy a békésen legelésző állatokat hatalmas szakadékok szélére kergetik, ahol aztán a mélységbe zuhannak!

Ez az eljárás és ez a gondolatmenet jellemzi Buddha mostani követőinek egész lényét.

Közismert, hogy a tibeti nép maradi felfogású, lusta, falánk és rosszindulatú. A tudásszomj nem gyötri őket és amikor egy alkalommal azt a kérdést intéztem az egyik népvezér lámához, hogy vajjon hallott-e Sven Hedin legújabb keleti expedíciójáról és olvasta-e az arról írt művet, a láma válasz helyett gúnyosan felkacagott, majd ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette, hogy semmi szükség nincs arra, hogy az ember „mindent" elolvasson! Később kiderült, hogy a láma csak hírből ismeri a betűvetést, olvasni pedig szintén alig tud. Érdekes körülmény, hogy Mongoliában, ahol egyébként aránytalanul élesebb felfogásuak, művel-

tebbek és tehetségesebbek az emberek, mint a lámák birodalmában, még mindig az a tévhit uralkodik, hogy Tibet a világ bölcseségének kútforrása és a mongolok sehogysem akarják belátni, hogy sokkal magasabb műveltségü fokon vannak, mint a tibetiek.

A nép nyomora sokszor megdöbbentő arányokat ölt Tibetben. Ennek ellenére a kormánynak nincs módjában végrehajtani a legelemibb népjóléti intézkedéseket, a lámák pedig, akik erre volnának hivatva, kizáróan a saját érdekeiket tartják szem előtt és példátlan üzérkedést folytatnak még a mesterségükkel is. Megtörtént egy alkalommal, hogy egy láma, akinek külseje olyan volt, mint egy középkori varázslóé, kijelentette nekünk, hogy két dollár borravaló fejében megszünteti a havazást. Amikor átadtuk neki a kért összeget, köszönés nélkül eltávozott, — a hó pedig természetesen zavartalanul hullott tovább.

Az ilyen és hasonló népcsalások napirenden vannak Tibetben. A szegény hívők feláldozzák összekuporgatott értékeiket és csodákat várnak a magukat félisteneknek feltüntető lámáktól, végül pedig keservesen csalódniok kell a boszorkánymesterek hitegetéseiben.

Az alkoholfogyasztás hihetetlen mértékben van elterjedve Tibetben. Az ivásban és részegeskedésben természetesen újra a lámáké az elsőség, mert ők házilag előállított szeszesitalokat fogyasztanak, míg a nép csak az általuk forgalomba hozott alkoholt vásárolhatja meg. Ezért gyakori eset, hogy egészen apró gyermekek könyöradományokat gyűjtenek hozzátartozóik számára, de sokszor a maguk számára is, hogy az ilymódon összeszedett pénzből angol whiskyt, arrakot és orosz töménypálinkát vegyenek. Miután a lámák rendkívül lusták, az országutakon sokszor a legépületesebb jelenetek játszódnak le. Ha egy láma megúnja a teherhordást, egyszerűen ledobja a hátáról csomagjait, leül az út szélére és iszik. Az idegen jószágra senki sem ügyel és az bárkinek szabad prédája lehet. A lopás, idegen értéktárgyak eltulajdonítása egyáltalán nem feltünő és ritka eset Tibetben.

Ugyancsak a lámák hirdetik egyébként azt a megtévesztő állitást is, hogy Buddha megtiltotta a földmivelést és a bányamunkát. Ennek természetesen az ellenkezője igaz, mert hiszen Ázsia hitalapítója maga küldte ki tanitványait, hogy a földmívelő nép segítségére legyenek. A piszkos, részegeskedő, munkakerülő és tolakodó lámák az egész buddhista vallást visszataszító és ellenszenves színben tüntetik fel.

A Tibetbe vetődő idegenek a lámák részéről példátlanul tolakodó modornak és állandó koldulásnak vannak kitéve. Megtörtént velem, hogy egy alkalommal öt órán át üldözött egy kolduló láma, aki fülsiketítő lármát csinált egy kisebb dobhoz hasonló szerszámmal. Hogy megszabaduljak tőle, adtam neki egy rupiát. A láma szó nélkül elfogadta a pénzt és folytatta a dobpergést. Újabb adományokat követelt és egy egész délelőttön keresztül üldözött a városban, amerre csak jártam, míg végre hazatértem szállásomra és kisérőim ártalmatlanná tették a tolakodó koldust.

Érthetetlen, hogy ugyan honnan származnak ezek az arcpirító szemérmetlenséggel kolduló lámák és hogy ki tanította őket a koldulásra? Érthetetlen továbbá az is, hogy honnan összpontosult Tibetbe a semmittevőknek, naplopóknak és lustáknak ez az óriási tömege, amely elözönli a lámák birodalmát?

Tibet pusztulásnak indult! A templomok nagy része romokban hever. A legutóbbi évek során megindult építkezés semmit sem vett át a multból, hanem ízléstelen, újszerű házakkal csufította el a városok régi stílusának képét. Ősrégi monostorok, lámakolostorok és paloták vannak végpusztulásra ítélve. Tibet legnagyobb uralkodója, az V. Dalai láma óta senkinek sem jutott eszébe a meglévő értékek megmentése, vagy azoknak újakkal való pótlása.

A tibeti lámák egyik legjellemzőbb tulajdonsága a kétszínűség és a képmutatás. Meghívásoknak csak a legritkább esetben érdemes eleget tenni, mert a legudvariasabb hangú meghívás is képmutató színlelés. Gyakran fordult elő velünk utazásunk idején, hogy elfogadtuk magasrangú lámák tiszteletteljes meghivását és annak viszonzásául ajándékokkal halmoztuk el őket. A lámák természetesen készséges örömmel fogadták el ajándékainkat és úgy viselkedtek, mintha látogatásunk által a legnagyobb megtiszteltetésben részesültek volna.

Később azután legnagyobb meglepetésünkre arról értesültünk, hogy vendégszerető házigazdáink panaszt emeltek a kormányuknál az európai utazók tolakodása miatt, oltalmat kérve ellenünk és látogatásaink ellen. Egy másik jellembeli tulajdonsága a lámáknak ezenkivül a minden fogalmat meghaladó hálátlanság. Eleinte, amíg nem voltunk tisztában ezekkel a jóakaratú cselekedeteket követő árulásokkal, jóindulattal igyekeztünk segíteni a bajba került lámákon. Igy például egy alkalommal több mint két hétig tartó gondos ápolás és Tibetben pótolhatatlan orvosszerek segítségével újra talpraállítottunk egy komolyan megbetegedett lámát, aki azután hálából helytelen felvilágosítást adott, végül pedig téves útirányba kalauzolt bennünket és miután eltévedtünk, ő maga a faképnél hagyott.

Az emberi rossz tulajdonságoknak ezen a gyűjtőhelyén minden földi gonoszság, fonákság és aljas érzelemről győződhetik meg az utazó. Könnyen érthető, hogy szomorú tapasztalatok után alapos kiábrándulással vettünk búcsút a lámák birodalmától, amely ma már Buddha kétségtelenül nemes tanainak csak szégyenletes torzképe!

NICHOLAS ROERICH

A Bromó tűzhányó tetején

Jávai weekend kirándulás

A holland királynő születésnapja, amelyet Jáván nagy ünnepséggel ülnek meg, az idén hétfőre esett és ilyformán két szabad naphoz jutottam. Föl is használtam, hogy végrehajtsam régi vágyamat: a Bromó tűzhányóhegy meglátogatását. Szombaton a lunch után két férfikisérőmmel fölkerekedtünk. A 33 kilométeres szerpentin utat másfél óra alatt tette meg autónk. Az első állomás Jáva legmagasabb fekvésű gyógyhelye, Tosari, ahol a 2000 méteres magasságban szokatlan európai kényelemmel fölszerelt két hatalmas szanatórium és két szálló vár a vendégekre. Mi a harmadikba szálltunk, amely nem volt ugyan olyan fényűzően berendez-

ve, viszont fekvése annál romantikusabb: egy nagy rózsakert közepette állott és az itt bokornagyságúra növő margaréták ligete ölelte körül. Két szobánk tágas verandára nyílott és első esténken élveztük a friss és tiszta levegőt. Szerencsémre gyapjúholmikat hoztam magammal, mert odafönn meglehetősen hideg volt az éjjel (12 fok Celsius — trópusi vidéken!) és bizony négy takaró alatt sem éreztem túlságos meleget.

Másnap reggel háromórás kirándulás következett lóháton erdőségeken, réteken keresztül föl egy hegyre, ahonnét pompás kilátás nyílt a Bromóra és a körülötte elterülő homokpusztára. Visszajövet állandóan erős ügetésben lovagoltunk. Előbbi életemben minden bizonnyal lovász lehettem, mert kísérőim ugyan jól ülték a lovat, de én állandóan az élen nyargaltam és másnap a homokon keresztül úgy vágtattam föl a hegyhez, hogy le sem kívánkoztam a nyeregből. Társaim meg hétfőre, a nyolcórás túra után, holtrafáradtan hátfájásról panaszkodtak, alig tudtak ülni, mozogni. Én jobban éreztem magam mint valaha...

Vasárnap délután még kisebb, egy órás, sétára indultam egy kertészetbe, amelynek virágcsodáira fölhívták figyelmemet. A hírtelen támadt eső azonban ott ért és így bizony sokkal később értem vissza. Este korán le kellett feküdnünk, mert már éjjel fél három órára tűzték ki az indulást.

A hold és a gyertyák fénye mellett készültünk fel az indulásra. Rövid reggeli s azután nyeregbe! Éles hideg járta át testünket, bár téli öltözetünkben inkább északsarki expedicióhoz hasonlítottunk, mint trópusi kirándulókhoz: Minél magasabbra hágtunk, annál jegesebb volt a levegő. A gyönyörű holdsütéses erdő, amelyen átlovagoltunk, azonban mindenért bőségesen kárpótolt. Hat órakor értük el a 3000 méter magasan átvezető hágót. Ember, állat egyaránt rászolgált a pihenésre. A kulik gyorsan tüzet gyújtottak. Falatozás közben emellett próbálkoztunk fölmelegedni. Olyan hideg volt, hogy a lehellet megfagyott. Ez volna a trópusi Jáva?...

Lefelé szokatlan lejtős út vezetett. Nyolcszáz méter mélyre. Leszálltunk a nyeregből és állatainkat úgy vezettük. Ennek a tortúrának is vége szakadt egyszer és a jutalom nem maradt el: alattunk láttuk a homokpusztát. A látóhatár széléig szelíd lankákban húzódott a homokborította táj. Gyönyörű ellentétek. Itt sziklák, zöldelő hegyoldal, ott sivatag, amelyből fenyegetően emeli ki fejét a tüzetlehellő hegy, a Bromó. Minden pillanatban ízzó kövek röpülnek ki a mennydörgő kráterből, Rövid galopp a homokban és elértük a tűzhányót. Kétszázötven lávakőzetbe faragott lépcső vezet a kráter széléhez. Valami lebilincselő a természet zakatoló műhelyének alkotásai közt járni, előttünk a fortyogó zúgó pokol, ahonnét tűz és gőz tör fel, körülöttünk a végtelen puszta, mögöttünk zöld hegylánc. A bennszülött kulik áhítattal a földre vetették magukat és imádkoztak: „Üdvözlégy ó, szent Bromó". Feledhetetlen marad nekem ennek az órának fenséges élménye. Nehezen vágtam a hazafelé vivő útnak. Szívem-lelkem csordultig megtelt, elragadott a hév, és a hegy lábától őrült iramban vágtattam előre. Lihegve, kibomlott hajjal, lobogó nyakkendővel száguldottam keresztül-kasul a homokbuckákon feledve időt, célt, társaságot, amíg kísérőim éles kiáltása fölébresztett álmodozásomból.

Tehát hazafelé. Fölkapaszkodni a hágóra, — ezúttal nyeregben, de alaposan előrehajolva, hogy az állatok ne érezzék annyira a terhet. Így értünk a napsugarakban fürdő hegyi erdőn keresztül Tosariba, a bájos gyógyhelyre, majd haza. És másnap ismét a szürke hétköznap, — de örökre emlékünkben marad az a varázslatos nap, amit akkor átélveztünk.

ELLY BODENSTEDT.

Magyar könyvekről

ÚJ AURÓRA

Irodalmi Almanach az 1932. évre

Szerkeszti: dr. Reinel János.

Nyomta: Concordia könyvnyomda és kiadóvállalat, Pozsony.

Az Új Auróra legújabb kötete kitünő bizonyítéka a kisebbségi magyar irodalom életrevalóságának. Annak az irodalomnak, amelynek még ma sem jár ki az az érdeklődés, amelyet értéke szerint megérdemelne. Meglepően kiforrott, magas nívójú alkotások sorakoznak egymás mellé s így együtt legjavát adják annak, amit az utódállamokban a magyarság a szépirodalom terén termelt.

Az évkönyv hivatását kitünően teljesíti. Már évekkel ezelőtt megtörte a közöny jegét és ezzel kivételes helyet biztosított magának. Köszönheti ezt az évről-évre megnyilatkozó objektivitásnak, amellyel csokrot köt a kisebbségi írók és költők műveiből. Népszerű, mert azt az irodalmat karolja föl, amelynek gyökere legszélesebb a kisebbségi talajban. Szerencséje, hogy állandó kapcsolatot talált a magyar közönség lelkével, amelyet mélyen megrázott a nemzeti tragédia és annak nyomait keresi íróinak alkotásaiban is.

Az Új Auróra bizonyos szolíd,középúton haladó, minden fölösleges reklámot mellőző irányt képvisel fönnállása óta és mégis sikerül megközelítenie a művészi teremtés legfontosabb kritériumát, a valódi értéket, amely mellett minden tendencia csak másodlagos szerepet tölthet be. Ez a körültekintő szerkesztés egyik legjellegzetesebb érdeme.

A könyv 1932-es évfolyamában általában a próza a szembeötlőbb. Jankovics Marcell játszi könnyedséggel alkotó, romantikus gyökerekből táplálkozó képzeletét és ügyes meseszövését csodálhatjuk „Aki csalt..." című novellájában. Megszólal a közelmult tipikusan kisebbségi vonatkozásban is két erdélyi író, R. Berde Mária és Kacsó Sándor művészi keretbe foglalt regényrészletében. Farkas Geiza „Tűzbogarak" című fantasztikus elbeszélése érdekes és a maga nemében kitűnő alkotás. A mi szűkebb pátriánkban élő íróink közül Rácz Pált kell kiemelnünk. Mennyi finom megfigyelés, bölcsen meghúzódó humor és komoly élet van „A vásárfia" című paraszt-történetében! Egyik leg-

egyénibb írónknak, Reményi Józsefnek, bőven ömlő gondolatgazdagságából és a filozófia mélységeiben meghúzódó liraiságából finom ízelítőt nyújt a közölt darab. Kár, hogy az erdélyiek egyik büszkeségének, Tamási Áronnak, erős tehetsége ezúttal kissé elrajzolt formában nyilatkozik meg. Vérbeli talentum szinezi Szombathy Viktor elbeszélését, amely ötletességével tűnik ki. Derekasan szerepel Kristály István, Mezei Gábor, Szenteleky Kornél és Tichy Kálmán is. Ezúttal kevesebb szerencsével kapcsolódik az Új Auróra gárdájába Bárd Oszkár, N. Jaczkó Olga, Marek Antal és Sebesi Ernő, akiket a közölt darabok nem reprezentálnak eléggé.

A költők között Mécs László színpompás poézisének néhány válogatott kincsében gyönyörködhetünk. Reményik Sándor „Bánk Bán utolsó monológja" java termés. Fekete Lajos költeményei duzzadó erejének állandó fejlődéséről és fokozatos tisztulásáról tesznek tanuságot. Fantázia van Csuka Zoltán „Edison halálára" írt versében. Tamás Lajos komoly értékkel gazdagítja a könyv tartalmát, Bartalis János rapszódikusan széttördelt, de harmatosan üde verseiben önálló egyéniség talál lírai megnyilatkozást. Meleg közvetlenségükkel hatnak W. Wimberger Anna versei. Tompa László, Szombati-Szabó István és Berényi János költői termése az egyéniségük által megszabott keretek között őszinteséget sugároz.

ELEK LÁSZLÓ

Külföldi könyvekről

A nemzetközi békéről.

B. Scherer könyve.

Die Vorbedingungen des internationalen Friedens.
Amalthea Verlag, Zürich—Wien kiadása.

Minden igazságot környékez a veszedelem, hogy idővel rögeszmévé válik és az igazság diadalát hirdető hivatottak maroknyi csapatát, ha tisztes távolból is: magántudósok, dilettánsok tömegei követik, csak azok nem, akikért ennek az igazságnak győzelme elengedhetetlen lenne. Igy vagyunk valahogy korunk legnagyobb problémáival, a lefegyverzéssel, az Európai Egyesült Államokkal, a nemzetközi békével, amelyek problémák voltak mindaddig, amíg azokkal Kant, Spinoza, Kossuth, Coudenhove-Kalergi foglalkoztak, de elérhetetlen, utopisztikus igazságokká váltak, mihelyt a parlamentek a szélesebb tömegek közvéleményébe injekciózták. A probléma csak addig probléma, amíg filozófikus észedzettség, termővé szökkenő intelligencia nyúl hozzá, de azonnal igazsággá vetközödik, mihelyt dilettánsok, realitását fölmérő konjunktúralovagok eszmevonata elé kerül mozdonyul. A tudósok, a vezető elmék nevének varázsa fontos, mert a probléma igazsággá terebélyesedését csak a nagy és kiválóan jó-

zan gondolkodók presztizse segítheti elő, míg a dilettánsok felaprózzák a problémát, szétszedik a nagy gondolat termő porzóit, eszmemolekulákba vajúdva próbálnak tuttifrutti igazságokat produkálni s ha végső konzekvenciáiban ez sem árt az igaz ügynek, ez az eszmei destruálás mindenesetre kerékkötője az igazság maradéktalan, tiszta diadalrajutásának.

B. Scherer kis könyve a nemzetközi béke előföltételeit próbálja rendszerbe fogni és ezt a kissé sajátságos, sokszor önkényes rendszert sajátjaként érvényre juttatni. Ha Victor Hugo a napoleoni gloire imádata korszakában nem csinált titkot abból, hogy igazi béke csak akkor lesz, ha minden munició, fegyver a múzeumba kerül, akkor a nyilvánvalóan fiatal és lelkesen gondolkodó Scherertől sem vehetjük rossz néven, hogy a nacionalizmus és a bolysevizmus összecsapásának korszakában van hangja, bátorsága világbékét hirdetni, ennek első étappeját pedig a nemzeti kisebbségek kérdésének megoldásában és a párisi békék revíziójában jelöli meg. Ilyetén benne lennénk a schereri godolatmenetben, amelynek zökkenőin — azt mondja: hogy Anglia volt a világháború spiritus rektora; tudomása van arról, hogy a szerencsétlen II. Miklós cár egy humánus, békét akaró uralkodó volt és igy tovább — túljutván, elérkezünk a gondolatmenet magjához. Nemzetközi választójogot a parlamentek nivójának emeléséhez, de egyidejűen megszüntetni a nők szavazati jogát („Vissza a konyhába, a gyermeknevelésheZ!" — mondja Scherer.), Cyprus szigetén felállitani a nemzetközi államtanácsot (ez jó gondolat, csak minél messzebb a tehetetlen Genftől!), katonaságot leszerelve, államrendőrséget szervezni, a Coudenhove-Kalergi tervbevette vámuniót kiépíteni, elősegíteni a nemzeti államok kialakulását, kicserélni a nemzeti kisebbségeket, a világot tizennégy államba illeszteni (a magyarok a Középponti Unió állama polgárai lennének: Lengyelország, Magyarország, Jugoszlávia, Görögország, Bulgária, Törökország, Perzsia, Arábia, Egyiptom, Abesszinia bevonásával, amely államszövetségnek Konstantinápoly a kiszemelt fővárosa).

B. Scherer a kanti örök béke eszményétől eltelve, napjaink zsurnalizmusa vezércikktémáival megtömve, Coudenhove-Kalergi propagandájától megihletve, megfeledkezett Spenglerről, aki a „Weltverbesserer"-eket és a „Kulturgeschichte Schwächling"-jeit éles gúnnyal aposztrofálja. Kár lenne Scherer tiszta idealizmusáért, ha a spengleri aposztrofációt valaki is rávonatkoztatná, de jobb sorsra érdemes kis könyve naivitásával ezt aligha kerülheti el.

Wolfgang Lentz:
Auf dem Dach der Welt.
Deutsche Buchgemeinschaft, Berlin.

Egy kinai buddhista vándorszerzetes, Hsüen Tsang, Krisztus születése után 643-ban átkelt a Pamir-fennsík hegyláncain és primitivségükben is érdekes útleírásaiban elsőnek ad izelítőt arról a csodás világról, amely az őskor karaván jainak, népvándorlásainak volt ismert útja. A jámbor szerzetestől a Kublai-kán (Dzsingis kán sarja) udvarában élő külföldi kö-

vetek hátrahagyott följegyzéseiig a Pamír birodalmának még nincs külön irodalma, de mikor Nicolo és Matteo Polo velence-raguzai polgárok a XIII. század derekán Perzsián, a turkesztáni fennsíkon, elhaladva a Hindukus mellett, a Pamir-fennsík felé tartó 4500 méter magas és az ókorból ismert „selyemút"-on át Mongolországig jutnak el, emlékirataikban az emberi energia és kitartás nagyszerű szenvedélyét visszatükröző fejezetekben írják le a Pamir külön világát, amelyen a Himalája tövében pihenő tragikus magyar kutató: Kőrösi Csoma Sándor halálos kórral testében is átvánszorgott.

Wolfgang L e n t z, a nagynevű német etnografus, 1928 nyarán egy német-szovjetorosz tudományos expedicióval bejárta Turkesztánt, ellátogatott az iráni nomád törzsek valaha lakta területekre, Turkesztán nagyobb városaiba: Samarkandba, Bucharába és amikor filológiai, néprajzi, a legtudományosabb alapokra helyezett folkloregyűjtését befejezte, ugyanazon az úton, mint Hsüen Tang, a Polo testvérek és Kőrösi Csoma Sándor, végigvándorolt a Pamír fennsíkon. Lentz expedíciója, amely 1914 óta az első, közösen tervezett német-orosz tudományos folklore kutatás volt, elsősorban a kiveszőben turkesztáni tadsik törzsek nyelvi kincsei összegyűjtésére szorítkozott és a gyűjtés göröngyös munkája oroszlánrésze pedig Wolfgang Lentzre jutott, aki a népi játékok, mulatságok, ünnepi kántálások, vitézi énekek mese és helyi gyökerei analizisén kívül, fölvevőkészülékével a lemezek százait produkálta és ezzel az egyre rohamosabban terjedő, egyre nyomasztóbban érezhető szlavofil hatás alatt kiveszőben őskeleti népi gyökerek és népi kulturértékek tömegét menti át a tudományos folklore nagyszerű kincsesházába. Ázsia szíve verését hallgatta a komoly, világhíres tudós, akit a szovjetpolitika mérgező áfiuma nem zavart s így kitépve magát a jelen ködéből, olyan idealizmussal végezte munkáját, amire csak a tudományosság rendíthetetlen katonái képesek.

De túl a folkloren, ami elsősorban a turkesztáni kutatásokból kapta gazdag anyagát, Wolfgang Lentz későbbi, pamiri utazása, hetekig lakatlan területeket járván, az új geográfiai vizsgálódások számára is megbecsülhetetlen följegyzéseket eredményezett, elsősorban annak a geográfiának, amely a faj és a kultúra komponenseivel összeolvadva, az emberiség történetévé szélesül. Wolfgang Lentz, a szerény tudós, magába fojtott vizsgálódásával, tudatában volt ennek a rendkívüli missziónak és ahogy valaha a vándor buddhista-szerzetes az emberiségnek e bölcsőjét, ajkán Buddha örök nevével kóborolta be, úgy ment át a Pamír négyezerméteres, gleccserek jegével borított hegyláncain a pusztulásba hajló nyugati civilizáció tudósa, hogy akcióképességével, fáradhatatlanságával a spengleri ideológia megdönthetéséhez adjon alapot.

Wolfgang Lentz szép és gazdagon illusztrált könyve komoly nyeresége, értékes adata Ázsia exotikus irodalmának és napjaink ázsiai problémáihoz közeledik az, aki ezt szívvel, aggyal olvassa.

KÁZMÉR ERNŐ.

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA